

Vel. Cl. de la Comp. de Grammaire B.C.
PETR. R. 11470
BVLENGERI

TRECENSIS INSTITV-
tionum Christianarum
libri octo.

A D
*Franciscum Valesium, secundum huius nominis
Galliarum regem augustissimum.*

EDITIO PRIMA.

LVTETIAE PARISIORYM,

Apud Sebastianum Niuellium, sub Ciconiis: & Guliel-
mum Desboys, sub Sole aureo, via Iacobaea.

1561.

CVM PRIVILEGIO REGIS.

0
1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18

Vel. Ed. Ech. Comp. de M. de Grammaire BC
PETR. R. 11470
BVLENGERI

TRECENSIS INSTITV-
tionum Christianarum
libri octo.

A D
*Franciscum Valesium, secundum huius nominis
Galliarum regem augustissimum.*

EDITIO PRIMA.

LVTETIAE PARISIORYM,

Apud Sebastianum Niuellium, sub Ciconiis: & Guliel-
mum Desboys, sub Sole aureo, via Iacobaa.

1561.

CVM PRIVILEGIO REGIS.

EXTRACT DV

PRIVILEGE.

Il est defendu à tous Imprimeurs & Libraires, de non imprimer ne faire imprimer ny expoſer en vente ce preſent liure, intitulé: *Petri Bulengeri Trecenſis inſtitutionum Chriſtianarum libri octo. Ad Franciſcum Valeſium ſecundum huius nominis Galliarum regem auſuſtiſſimum.* Juſques au bout & terme de ſix ans venants, enſuyuants, & conſecutiſs, commençats du iour & datte de ce preſent liure acheuë d'imprimer. Sinon par le congé & permiſſion de Sebaſtian Nuelle, Imprimeur & Libraire de Paris. Et ce, ſur peine de conſiſcation de ſes liures, & d'amende arbitraire, ainſi que tout eſt plus amplement contenu au priuilege ſur ce donné & octroyé à Paris, le xv. iour de Feburier. 1559.

Ainſi ſigné, Par le conſeil,
De Courlay.

In inſt. Chr. P. Bul. Trec.

Extincto fertur Patroclo caesus Achilles,
Hector & exuuias diripuisse ducis.
Viuus at ille tamen geminato robore, in hostem
Acrior insurgit, mactat & ense virum.
Latius adorea repetit tentoria victor,
Terrori est hosti quam fuit ante magis.
Sic dum velligio verax oppressa iacere
Creditor, ac tymbo funere mersa tegi:
Altius extemplo tenebris caput exerit altis,
Et faciem cunctis detegit alma suam.
Pulchre hoc Bulengere doces insignibus octo
Libris, queis mittis sub fera monstra iugum.
Cum prauo siquidem collatus dogmate signis
Cominus, efficit ut nox tenebrosa ruat.
Vera simul pietas splendentia proferat ora,
Atque sua illustret lampade corda hominum.
Hostes istud habet fidei male: ringitur eger
Calvinus: misere tota Geneua furit.
Sed tu macta animi furiosos despice nixus,
Vmbone ac hasta tutus vbique graui.

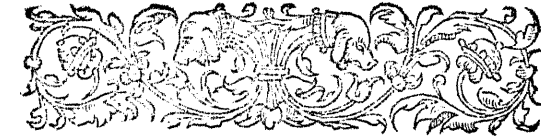
Cal. Med.

Bulengeri

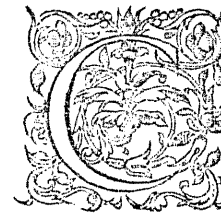
D. OPT. MAX. SACR.

Tuū, ō Deus, qui hoc inuestigandæ perscrutādēq; veritatis
Animo meo desideriiū instillas, sanctissimū numē attestor,
Altissimōsq; cælos, verē detūq; maiestatis indices, mediūnis
Modò scriptis fretum, nihil nec credere, nec
Esse scripturū, quod vilo modo cum sacrosanctarum
Legum tuarum præscriptis (quorum quidem est
Certissima veritas) pugnet. Tu ergo vnica mea
Spes, ita mihi fac aspīres, vt nusquam labar, errem,
Decipiar. Suscipe pro solita tua bonitate
Hæc mea vota, eiusque preces, qui tuam
Fidem, auxiliūque pius implorat, vt quicquid faciam
Scribamve, id ad tui nominis cedat gloriam, &
Fidelium vtilitatem. Hos autem ego libros summa
Cum animi deiectione, sacris ecclesiæ fidelis pedibus
Oblatum posteritati dico, consecro, & appendo.

In quo siquid fortē factum dictūve sit
contra sanctorum patrum scita,
infectum indictūve
esto.

INVICTISSIMO POTENTISSI-
mō que monarchæ, Francisco secundo, Galliarum regi
Christianissimo, Petrus Bulengerus Trecentis S. P. D.

ONS VET VDO omni digna lau-
de, Franciscæ Valesi rex augustissime,
iam olim inualuit, ab omnibus vsque
adhuc gentibus retenta, vt si quando
vir rege prognatus imperij clauum tra-
nere, & gubernacula reipublice tra-
ctare cæperit, sui cum cines quibuscum-
que donis & muneribus possint, hono-
rent ac venerentur: idq; potissimū
cum in aliquam suæ ditionis urbem
solemni pompa & publico gaudio excipitur: quo scilicet & suum er-
ga principem studium, & obsequendi alacritatem testificentur ac de-
clarent. Hanc mihi consuetudinem sequuto, hoc tempore, quo tu pater-
næ ac auiæ virtutis pietatis, & religionis generosissimus hæres Galli-
cani regni diadema cepisti, de institutione Christiana libros, quos an-
no superiore à me Gallico sermone emissos Latine consuetudini paucis
hijce mensibus tradidi, maiestati tuæ offerre visum est, vt & animus
in te meus sic innotescat, & desiderium vere sinceraq; religionis, quo
totus aestuo, palam sit & ante oculos omnium. Cui enim meas hæc lu-
cubrations decetius, quàm summo principi meo possim nuncupare, è
cuius beneficentia & liberalitate omnia pendent eruditorum studia?
Cui pulchrius liber conueniat orthodoxam fidei Christianæ confes-
sionem complectens, quàm eius ipsius acerrimo propugnatori, & pestilen-
tissimarum hæreson seuerissimo vindici ac oppressori? Aut cui aptius
congruat grauis & accurata Christianæ pietatis pertractatio, quàm
catholice veritatis religiosissimo cultori, eidemque sacrosanctarum ec-
clesiæ traditionum assertori constantissimo? Qui eductus minacibus &
acerbis promulgatis Galliam, semper alioqui gemina pietate ab hære-
bus abhorrentem, in Apostolica & catholica fide continet, atque
â iij

exitialem Lutherianorum heresim, errores damnatissimos, dogmata
contumacia, rebellionis ac seditionis scœmndissima nec publicè, nec pri-
uatim intra latissimos imperij sui fines evulgari, aut doceri vilo modo
patitur: quin potius de fidei catholice desertoribus, perfidis Apostatis,
schismaticis & hereticis omne genus supplicium perquam atrocem
sumit, ut qui vana & impie persuasioni pertinaciter inhaerentes,
se contra manifestam veritatem obducent, non tam de secta quam
prave amplexantur, fouent, exosculantur bene meriti, quam de se ma-
le. Qui cum habeant iter rectum, demum sequuntur anfractus plenum
deserunt, ut per precipitium labantur: lucem relinquunt, ut in tene-
bris caeci ac debiles iaceant: qui errare malunt, eamque sententiam,
quam adamant, pugnacissime defendere, quam sine pertinacia quoad
constantissime ac verissime dicitur, exquirere. Atque utinam impe-
rite multitudinè & avari tenere in aureo calice, hoc est, sub diuini ver-
bi nomine, falsarum ac exitialium opinionum abominationem mini-
mè propinquent. Sic enim haud videremus plurimos ab ipsis penè in-
cumbulis hoc perniciali veneno misère infectos. Qui non sters ac cum
lacte nutritis errorem suxerint, ut primum ex pueris excesserunt, ita
desipiunt, delirant, dementes sunt, ut arroganter & superbe se doctio-
res omnibus illis priscis & orthodoxis patribus existiment, quorum
salutarem doctrinam ineluctabili quadam sententiæ obstinatione re-
pudiunt, salutis suæ proram (quod autè) & puppim in eiusmodi sta-
tuentis execratione. Nulla corè vnquam validiore machina Sataras
ad precipitandos in perennes tenebras rudes & ignaros incubuit. Et
ecce illa est Helena, pro qua inflexibili pernicia, amenti cecitate, mise-
rabilè inscitia homines deplorati contra veritatem digladiantur. Et
verè Helena, cum qua spiritali fortatione, quæ omnium est maximè
execrabilis, se contaminant & polluit: cum neque verbis Christi ca-
tholico sensu acceptis & explanatis, neque sacrarum synodorum pla-
citis fidem habeant: sed contentione maxima reiiciant quod ecclesia
Dei tot seculis in vero numinis cultu, & sacramentorum administ-
ratione tenuit ac obseruauit. Ex hac colluione tãquam ex equo Troia-
no nostra memoria miseri illi licentiosique homunciones emerferunt,
qui literas sacras aspernantur, diuinam providentiam tollunt & ab-
rogant, premiaq; & pœnas in altera vita propositas rident, ludifican-
tur, cachinnant, ut liberè magis fœdis sese dedant libidinibus, & vo-
luptatum quasi ministros prebeant. Usque adèd feliciter menda-
cium inoleuit, ubi vel leuissime radices egerit. Id quod idè fieri
putandum est: vel quia diabolus omnium author malorum bo-
num semper iam primum herbescens semper euellere conetur: ve-
quia

quia celestis agricola, qui hominum animos studio se colit, virtuti-
bus ac fidei modo quodam dare solet incrementum per ea quæ ipsi
aduersantur, vitæ inquam & infidelitatem. Quem admodum enim
Lacedæmonij postquam magna edita strage aliquot oppida expugna-
uerunt, non prouisi ei evertenda aut æquanda solo censuerunt, quò
semper essent aliqui, aduersus quos vires & bellicam virtutem exerce-
re, iusque ad laborem assequere possent: Sic Dominus variis nos
malis exerceri permittit fidem nostram cœstanti, neque periculaturus,
Quomodo enim quis strenuus ac fortis diceretur, nisi magis necessitudi-
nibus & periculis circummunus virtutis spaciæm dederit? Aut
quomodo quis castus, sobrius, aut temperans haberetur, nisi prius ob-
scœnas abominis voluptate, quibus sibi potius sit, place reiecerit?
Ita profecto veritas, si cum mendacio comparatur, tanquam in ex-
celsis & illustri loco sit, magis elascit. Cum enim mendacium vni-
usque veritatem oppugnat, & acerbatis suæ vitis in eam exopit,
tum illa vehementius maculis abstergere, & sordes auere quibus in-
quinata videtur, membrisque omnia e præsentis periculo eripere conten-
dit. Ea ratione unguis fraudes & officia maculæ deteguntur, &
veritas ipsa luculentam faciem exeret, in apertumque proferit, ut quid
vtrouique oriatur facile appareat. Putetur ergo Deus opt. max. vò
impetum in nos & venenatis scriptis, & sceleratis ac nefariis concio-
nibus veritatis hostes faciant, quò diuina scripta & sanctorum pa-
trum volumina perscrutemur, quibus armati & furius ritamur, &
sceleratos ipsorum conatus ac impiam retundamus audaciam. Et sic
enim verus est clypeus quo intentatos iclus passimus eludere, vera
fidei confessio quæ diuinorum scriptorum firmitate nixa & expla-
natione patrū nihil extimescit. Hanc ipsam, Fraciscus rex potentissi-
me & illustrissime, hoc opere comprehensam rominis tui auspicio in
lucem & publicum exire volumus, fore sperantes, ut quem admodum
cepisti, profligatis lucifugorū tenebrionumque capiti, rēp. Christianæ
afflictam & oppressam miseris temporibus ac perditis moribus in
veterem libertatem ac dignitatem ad plenum tandè aliquando vindic-
tes. Institutiones igitur nostras, ea quæ soles humanitate, ut suscipias,
t. neq; autoritatis fretas numine gratiores ad ceterorum manus
venire facile patiaris, à te etiam atque etiam vehementer petimus &
contendimus, non eius quidem qui illas tenuit intuitu (qui nihil ma-
ius amplitudini tuæ potest offerre, quàm promptam morigerandi vo-
luntatem) sed ob varias questiones & controuersias, quæ Christianæ
catholicæque in iis explicate reperientur. Quod tamen non eò dictum
existimari velim, quòd cupiam M. T. legendis nostris detineri.

Non enim talia sunt, ut in arce poni possint, quasi illa Minerva Phidie, sed tantum ut insigne meum in regem Christianissimum studium eluceat. Deus tibi det felicitatem, virtutem, diuturnitatem, ut eadem iustitia, qua adolescens excorsus es, gubernaculum rei-publice etiam senex tenas, tuisque liberis, ut ipse à patre accepisti, tutelam Gallicani regni tradas. Iulioduni, decimo quinto Calendæ Ianuarij, 1559.

A D L E C T O R E M.

*Anne tuam, lector, mentem nox obruit atra
Erroris, aut insanix?
Dogmate iam multos à recto denius annos
Absistis, & placet nefas?
Occæcatus aues turpi sordescere cœno,
Tuæ salutis negligens?
Huc geminas iam fleète acies, hunc aspice librum,
Soluaris ut recordia.
Quicquid enim patrum concurs sententia credit,
Et sacra tradit pagina,
Hic facili breuitate docens, delira recludit
Commenta coetus impij.
Tantum ne pigeat longas enoluere chartas,
Et vera quæ leges sequi.
Implorata fides superum te diriget vsque:
Obscura cedent nubila:
Luxque tuæ affulgens actutum maxima menti
Te ducet in rectam viam.
Quæ diuina igitur bonitas tibi commoda promit,
Hæc mente leta suscipe.
R. Brialdi Iuliodunensis.*

A D O R T H O D O X Y M P I V M Q V E

L E C T O R E M P E T R I B V L E N G E R I

Trecensis in Christianas institutiones Prefatio.

INTER innumeras, quibus iusto Dei iudicio premitur ecclesia Christiana calamitates, haud ea profecto leuis aut vulgaris censenda est, qua permultis in locis maximam populi partem ita variis opinionibus exagitatam perturbatamque videmus, ut quò se vertat, planè ignoret, alius Christum hic, aliis illic, plerisque in priuatis ædibus, non paucioribus in deserto vastaque solitudine esse dicentibus. Quod tantò periculosius est, quanto leuius quis viuo Dei verbo, quod solum lucem iis adfert qui in tenebris gradiuntur, armatus est. Quamobrem mirum videri non debet, si multi in fide catholica & Apostolica parum stabiles quotidie pereant, cum accuratè nunquam nouerint, quæ doctrinæ salutis summa sit. Quia vna ratione facilius ab impostoribus & satanæ ministris in fraudem illiciuntur, qui quidem se transfigurantes in angelos lucis, falsò contendunt veram Christi ecclesiam à se stare, omnesque coetus, qui suæ impietati ac fallaci doctrinæ recusant aures accommodare, ad Antichristi spectare ecclesiã. Quod dum attentius mecum expenderem, operæ precium me facturum putavi, si docerem, prius quàm ad rem ipsam aggredior, quanam sit veræ germanæque ecclesiæ solida & expressa effigies: vbi quaerenda: atque eos omnes, qui doctrinam spargunt superioribus non modò seculis, sed in omni memoria inauditam, quod ad sacramenta atinet, & ipsorum ministerium, ecclesiæ Dei membra esse nõ posse, vt cunque iactent Christianum se habere nomen, apud se solos synceram ac intaminatam Christi Iesu esse fidem, sacramenta, puram doctrinam Euangelij, Prophetarum, & Apostolorum. Primum omnium satis constat Apostolos Domini iussu Hierosolymis incepisse propalam annunciare bonam Dei voluntatem, qua quidem ei, cum petiissemus, placuit nos per filium redimere, gratis per fidem iustifica-

P R A E F A T I O

re, ac simul in corda nostra spiritum sanctum infundere, ut certiores faceret nos, quod filij Dei sumus, & in nobis Dei voluntatem operaretur, hoc est, fructus spiritus: indè que hoc Euāgelium salutis omnibus gentibus prædicasse. Omnes igitur cætus hominum, qui per vniuersum terrarum orbem Christi fidem profitentur, magno consensu seruant in legitima episcoporum successione, cum recto sacramentorum vsu sanam salutiferamque Apostolorum doctrinam, ac traditiones quas ab ipsis veluti per manus accepimus, aut à concilijs generalibus, quorum in ecclesia maximè salutaris est (ait Augustinus) autoritas: atque ante omnia solliciti sunt seruire spiritus vnitatem in vinculo pacis, idem sentientes & loquentes: illi ipsi proculdubio veram Dei ecclesiam constituunt, cuius, uti corporis, Christus caput est, eam assidue sanctificans donec ad plenam perfectionem peruenerit. Atque illud est quod veritissimus ille pontifex Irenæus docet, quum ait: Vera ecclesie agnitio est Apostolorum doctrina, & antiquus ecclesie status, in vniuerso mundo, & caractere corporis Christi, secundum successiones episcoporum, quibus illi eam, quæ in vnoquoque loco est, ecclesiam tradiderunt, quæ peruenit vsque ad nos custodita. Ac paulò post: Præcipuum dilectionis munus ecclesia habet, quod est preciosius quàm agnitio, gloriosius quàm prophetia, omnibus autem charismatibus supereminens. Atque alibi, vbi se audiuisse refert presbyterum, qui audierat ab iis, qui Apostolos viderant, ait: Vbi igitur charismata Domini sunt posita, ibi discere oportet veritatem, apud quos est ea quæ ab Apostolis, ecclesie successio. Quod hinc cõfirmat, quia posuit Deus primò in ecclesia Apostolos, &c. Eandè sententiã alio quoque loco aduersus hæreticos grauissimè ac luculentissimè defendit, asserens autoritatem & traditionem ecclesie, quæ ab Apostolis per successione[m] presbyterorum custoditur, perueniens vsque ad nos, & eiusdem comprobans vnitatem: Plenissima, inquit, est hæc ostensio, vnam & eandem viuificatricem fidem esse, quæ in ecclesia ab Apostolis vsque nunc sit conseruata, & tradita in veritate. Ac ne quis putet solius fidei successione[m] sufficere, his tantum presbyteris

*Ad inquisi-
te. Ianuarij
lib. 1. cap. 1.*

*Lib. 4. ad-
uers. hæres.
cap. 63.*

*Ibidem, ca.
45.*

*Lib. aduers.
hæres. cap.
1. 2. 3. 4. &
5.*

*Lib. 4. cap.
43.*

P R A E F A T I O.

presbyteris obediendum censet, qui successione[m] habent ab Apostolis, qui cum episcopatus successione, charitima veritatis certum, secundum placitum patris acceperunt: reliquos qui absistunt à principali successione, & quocunque loco colligantur, suspectos habendos, vel quasi hæreticos & malæ sententiæ, vel quasi seindentes & elatos, & sibi placentes, aut rursus ut hypocritas, qui quæsit gratia & vanæ gloriæ hoc operantur, qui omnes à veritate deciderunt. Reliqui sancti patres vno ore omnes huic eruditissimo pontifici assentiantur. In primis autem Tertullianus, vbi docet episcopum principalem in vnaquaque ecclesia, habuisse authorem, vel Apostolum, à quo ius & potestatem sacerdotij acceperit. Itidem Cyprianus eos docet esse schismaticos, qui se præpositos cõstituit sine vlla ordinationis lege, qui, nemine episcopatum daante, episcopi sibi nomen assument. Cui beatus Hieronymus accedit. Sine chrismate, inquit, & episcopi iussione, neque presbyter, neque diaconus ius habent baptizandi. Et Lactantius Firmianus: Sola (ait) catholica ecclesia est, quæ verum cultum retinet. Hic est fons veritatis, hoc est domicilium fidei, hoc templum Dei: quò si quis non intrauerit, vel à quo si quis exiuerit, à spe vitæ ac salutis æternæ alienus est. Neminem sibi oportet pertinaci cõceratione blandiri. Agitur enim de vita, & salute. Cui nisi cautè & diligenter cõsulatur, amissa & extincta erit. Sed camen quia singuli quique cætus hæreticorum, se potissimum Christianos, & suam esse catholicam ecclesiam putant: sciendum est illam esse veram, in qua est confessio, & pœnitentia, quæ peccata & vulnera, quibus subiecta est imbecillitas carnis, salubriter curat. Denique (ut cæteros prætermittam, qui hanc ipsam doctrinam proprio sanguine obliuiscunt) diuus Augustinus clara voce pronunciat, eos extra ecclesiam esse, qui relicto episcopo Dei succedanea ordinatione præsidente, aut sibi metipsis aut semetipsos constituunt præpositos, primates, & episcopos. Vnde facillè perspici potest Christianæ doctrinæ puritatem expendendam esse, non ex præsentis huius aut illius particularis ecclesie traditione, huius aut illius doctoris & interpretis explanatione: sed secundum traditionem, quæ communi patrum consensu atque sententiâ ab

*Lib. de præ-
script. hære-
tica.*

*In epist. ad
Antonia-
num.*

*Aduersus
Luciferianos
Lib. 4. diui.
inst. vlt. ca.*

P R A E F A T I O

re, ac simul in corda nostra spiritum sanctum infundere, vt certiores faceret nos, quod filij Dei sumus, & in nobis Dei voluntatem operaretur, hoc est, fructus spiritus: indè que hoc Euāgelium salutis omnibus gentibus prædicasse. Omnes igitur cætus hominum, qui per vniuersum terrarum orbem Christi fidem profitentur, magno consensu seruant in legitima episcoporum successione, cum recto sacramentorum vsu sanam salutiferamque Apostolorum doctrinam, ac traditiones quas ab ipsis veluti per manus accepimus, aut à concilijs generalibus, quorum in ecclesiā maximè salutaris est (ait Augustinus) autoritas: atque ante omnia solliciti sunt seruare spiritus vnitatem in vinculo pacis, idem sentientes & loquentes: illi ipsi proculdubio veram Dei ecclesiam constituunt, cuius, vt corporis, Christus caput est, eam assidue sanctificans donec ad plenam perfectionem peruenerit. Atque illud est quod vetustissimus ille pontifex Irenæus docet, quum ait: Vera ecclesiæ agnitio est Apostolorum doctrina, & antiquus ecclesiæ status, in vniuerso mundo, & charactere corporis Christi, secundum successiones episcoporum, quibus illi eam, quæ in vnoquoque loco est, ecclesiam tradiderunt, quæ peruenit vsque ad nos custodita. Ac paulò post: Præcipuum dilectionis munus ecclesia habet, quod est preciosius quàm agnitio, gloriosius quàm prophetia, omnibus autem charismatibus supereminens. Atque alibi, vbi se audiuisse refert presbyterum, qui audierat ab iis, qui Apostolos viderant, ait: Vbi igitur charismata Domini sunt posita, ibi discere oportet veritatem, apud quos est ea quæ est ab Apostolis, ecclesiæ successio. Quod hinc cõfirmat, quia posuit Deus primò in ecclesia Apostolos, &c. Eandẽ sententiã alio quoque loco aduersus hæreticos grauissimè ac luculentissimè defendit, asserens autoritatem & traditionem ecclesiæ, quæ ab Apostolis per successione[m] presbyterorum custoditur, perueniens vsque ad nos, & eiusdem comprobans vnitatem: Plenissima, inquit, est hæc ostensio, vnam & eandem viuificatricem fidem esse, quæ in ecclesia ab Apostolis vsque nunc sit conseruata, & tradita in veritate. Ac ne quis putet solius fidei successione[m] sufficere, his tantum presbyteris

*Ad inquisi-
str. Ianuarij
lib. 1. cap. 1.*

*Lib. 4. ad-
uers. hæres.
cap. 63.*

*Ibidem, ca.
45.*

*Lib. aduers.
hæres. cap.
1. 2. 3. 4. &
5.*

*Lib. 4. cap.
43.*

P R A E F A T I O.

presbyteris obediendum censet, qui successione[m] habent ab Apostolis, qui cum episcopatus successione, charissima veritatis certum, secundum placitum patris acceperunt: reliquos qui abstant à principali successione, & quocunque loco colliguntur, suspectos habendos, vel quasi hæreticos & male sententia, vel quasi secedentes & elatos, & sibi placentes, aut rursus vt hypocritas, qui quærit gratia & vanæ gloriæ hoc operantur, qui omnes à veritate deciderunt. Reliqui sancti patres vno ore omnes huic eruditissimo pontifici assentiuntur. In primis autem Tertullianus, vbi docet episcopum principalem in vnaquaque ecclesia, habuisse authorem, vel Apostolum, à quo ius & potestatem sacerdotij acceperit. Idem Cyprianus eos docet esse schismaticos, qui se præpositos cõstituunt sine vlla ordinationis lege, qui, nemine episcopatum dante, episcopi sibi nomen assument. Cui beatus Hieronymus accedit. Sine chrismate, inquit, & episcopi iussione, neque presbyter, neque diaconus ius habent baptizandi. Et Lactantius Firmianus: Sola (ait) catholica ecclesia est, quæ verum cultum retinet. Hic est fons veritatis, hoc est domicilium fidei, hoc templum Dei: quò si quis non intrauerit, vel à quo si quis exiuerit, à spe vitæ ac salutis aternæ alienus est. Neminem sibi oportet pertinaci cõcerratione blandiri. Agitur enim de vita, & salute. Cui nisi cautè & diligenter cõsulatur, amissa & extincta erit. Sed camen quia singuli quique cætus hæreticorum, se potissimum Christianos, & suam esse catholicam ecclesiam putant: sciendam est illam esse veram, in qua est confessio, & penitentia, quæ peccata & vulnera, quibus subiecta est imbecillitas carnis, salubriter curat. Denique (vt cæteros prætermittam, qui hanc ipsam doctrinam proprio sanguine obligauerunt) diuus Augustinus clara voce pronunciat, eos extra ecclesiam esse, qui relicto episcopo Dei succedanea ordinatione præsidente, aut sibi metipsis aut semetipso constituant præpositos, primates, & episcopos. Vnde facile perspici potest Christianæ doctrinæ puritatem expendendam esse, non ex præsentis huius doctoris & interpretis explanatione: sed secundum traditionem, quæ communi patrum consensu atque sententia ab

*Lib. de præ-
script. hære-
tica.*

*In epist. ad
Antoniam.*

*Aduersus
luciferianos
Lib. 4. diui.
inst. vlt. ca.*

P R A E F A T I O.

Apostolorum temporibus ad nos usque deriuata est. Nec enim quia diuus Cyprianus, Hieronymus, & Augustinus ita docuerunt: sed quia ecclesia Christi (quæ ab Hierosolymis incipiens crescere, atque inde per Apostolorum prædicationem in omnes gentes propagari secundum successionis seriem ad nostra usque tempora durat) ex scripturis sic credidit, tenuit, docuit, & prædicauit, idem credendum ad docendum est. Si de aliqua ergo quaestione dubitatio oriatur, ad antiquissimas oportet ecclesias recurrere, in quibus Apostoli versati sunt, & ab iis de proposita controversia sumere quod certum est & liquidum. Quid autem, si ne Apostoli quidem scripturas reliquissent nobis? Nonne oportebat ordinem sequi traditionis, quem iis tradiderunt quibus committebant ecclesias? Cui & Barbari assenserunt, sine atramento scriptam habentes per spiritum in cordibus suis salutem, & veterum traditionem diligenter custodientes? Quæ causa quamobrem Paulus Apostolus dicebat: Siquis euangelizauerit vobis præter id quod accepistis nimirum traditione, non scriptura, anathema sit. In re certè quidem dubia ecclesiæ catholicæ auctoritas ad fidem & certitudinem valet, quæ ab ipsis fundatissimis Apostolorum sedibus, usque ad hodiernum diem succedentium sibi met & episcoporum serie, & tot populorum consensione confirmatur. Quemadmodum autem hæc ecclesia nullam aliam quam spiritus vocem audit: sic eam rectè solet intelligere & interpretari, spiritu sancto (qui æternum illam regit) ei mentem aperiente, ut scripturas intelligat, adeo ut idem qui author est scripturæ spiritus, eius etiam sit interpres. Quare non est requirenda summa auctoritas interpretandi scripturas, cui non liceat contradicere apud vllum hominem priuatum, sed ad totam ecclesiam, & ad communem consensum omnium piorum confugiendum est, quæ vniuersalis est testificatio spiritus sancti, & firmamentum veritatis. Quamuis autem ecclesia multitudine piorum non æquè semper floreat, nec sit in ea semper eadem verbi perspicuitas: non propterea tamen ambigendum est, quin in ea conseruetur illa vera ecclesia, quæ sola habet victionem spiritus nos de omnibus edocentem. Conseruetur autem dum retinetur doctrinæ vnitas in iis saltem quæ

Irenæus lib. 3. cap. 4.

Gal. 1.

August. li. 11. contr. Faust. Maximian. cap. 2.

P R A E F A T I O.

quæ ad pietatem & salutem necessaria sunt. Fuerunt enim, sunt, & erunt semper in hac magna domo, qui hanc doctrinam in fide, spe, & charitate consistentem illabefactam tueantur. Vnde sese prodit impudens hæreticorum vanitas, qui deblaterant & perfricta fronte dicunt, Deum opt. max. ad tempus permisisse, ut hominibus oculi cæcultarent, nec nisi per obscuram veluti nubem res intuerentur, dum rursus de-integro diuinæ ipsius bonitatis lux mortalibus affulgeret, quæ abstruictissima quæque omni summotâ caligine in apricum proferret. Haudquaquam profectò verisimile est populum Christianum vnquam antehac ita cæcutisse, aut data opera ita se falli & decipi fuisse, ut fidei veritatem non vsquequaque conseruari. Quamquam autem plurimi abusus plerisque in locis inoleuerunt, ac ad temporis spatium regnarunt: semper tamen grauissima generalium atque particularium synodorum sententia repressi sunt & damnati. Nunquam enim passus est Deus homines à satana tenebrarum principe ita fascinari, omnique exui sensu, ut scientes prudentesque aciem mentis sibi ipsi perstringerent, ne quod saluti suæ officiebat, possent videre. Quinimò verus sol iustitiæ & veritatis Christus Iesus beneficentiæ suæ splendorem omnibus hominibus præluere semper voluit, vbi vbi terrarum Euangelij tuba personuit. Eant igitur hæretici, & quàm maximo volent honore suos prosequantur errores, mendacia, blasphemias, non secus ac si vera essent oracula, & è cælo demissæ prophetiæ. Semper vtique nos persuasum habebimus satanam eiusmodi cuditse in profundissimis inferorum tenebris, in fetidissimumque ipsorum os immisisse, ut tandem ea euomant, ac totum, si fieri possit, Christianismum inficiant. Doctrinæ interea filij Dei insistemus, ac ecclesiæ Christianæ traditionibus, quam semper, & per scripturas, & absque scripturis docuit Deus. Quamobrem admocebatur Thessalonicensis Apostolus, ut starent, traditionesque tenerent, 2. Thess. 2. quas didicissent siue per sermonem, siue per epistolam suam. In quem locum B. Ioannes Chrysostomus, Oecumenius, ac Theophylactus Apostolos aiunt leges ac edicta sanxisse & scriptis & viua voce: quæ omnia eadè fide & auctoritate digna sint. Quod idem cõfirmat S. Dionysius Areo-

P R A E F A T I O.

*Lib. 2. cōtr.
heres. tom. 1*

pagica, cap. i. eius libri, quē de ecclesiastica hierarchia conscripsit dum ait Apostolos constitutiones suas partim scripto, partim absque scripto tradidisse. Quare quicquid vel sola voce statuerunt, fideliter obseruari custodiri que debere. Idem scribit Epiphanius Constantiæ Cypri episcopus aduersus eos qui se Apostolicos vocarunt. Oportet autem (ait) & traditione vri. Non enim omnia à diuina scriptura accipi possunt. Quapropter aliqua sacris scripturis, aliqua traditione sancti Apostoli nobis commendauerunt: quem admodum dicit sanctus Apostolus, Sicut tradidi vobis. Et alibi: Sic doceo, & sic tradidi in ecclesiis. Quæ autem sint traditiones & sanctiones Apostolicæ literis non commendatæ, intelligi potest vel ex eo libro, quem Philo Iudæus viuente etiam B. Petro Apostolo in lucem edidit, inscriptum de vita contemplatiua, in quo quidem de hominibus Apostolicis loquitur, docens quemadmodum sacerdotes & ministri suum faciant officium, ut que sit sedes episcopalis aliis omnibus superior. Id ipsum perspicere licebit & ex scriptis sanctorum episcoporum qui in primitiua ecclesia floruerunt: cuiusmodi sunt S. Dionysius Arcopagita, S. Clemens, S. Ignatius, & alij Apostolorum discipuli. Ad hæc ex eorum scriptis, qui illorum temporibus proximi fuerunt: inter quos occurrit Tertullianus qui in libro quem inscripsit de corona militis, ceremonias recensens ecclesiæ ait: Aquæ adituri ibidē (loquitur de baptismo) sed aliquantō prius in ecclesia sub Antistitis manu contestamur nos renunciare diabolo, & pompæ, & angelis eius: dehinc ter mergitamur amplius non aliquid respondentes, quàm Dominus in Euangelio determinauit: inde suscepti lactis & mellis concordiam prægustamus. Ex quo die lauacro quotidiano per totam hebdomadam abstinemus. Eucharistiæ sacramentum & in tempore victus, & omnibus mandatum à Domino, etiam antelucanis cœtibus, nec de aliorum manu quàm præsentium sumimus. Oblationes pro defunctis in natalitiis annua die facimus. Die Dominico ieiunium nefas ducimus, vel geniculis adorare. Eadem immunitate à die Paschæ in Pentecostem vsque gaudemus. Calicis aut panis etiam nostri, aliquid decuti

in terram

P R A E F A T I O.

in terram anxie patimur, Ad omnem progressum atque promotum, ad omnem aditum & exitum, ad vestitum & calceatum, ad lauacra, ad mentas, ad lumina, ad cubilia, ad sedilia, quæcumque nos conuersatio exercet, frontem crucis signaculo terimus. Harum & aliarum eiusmodi disciplinarum si legem expostules scripturarum, nulla legis tibi traditio pretendetur: Auëtrix consuetudo, confirmatrix fuit & fidei obseruatrix. Quid nunc hæretici nostri dicent, qui omnia reiiciunt quæ ecclesia obseruat, quæ cœcilia statuerunt, quæ patres explicauerunt, nisi clarissima a teratrius testamenti scriptura afferatur? Ne quis autem iguoret quid Tertullianus intelligat per oblationes pro defunctis, id Epiphanius, in eo libro, quem tertium scripsit contra hæreses, declarat. Ecclesia (inquit) pro defunctis orans, hoc facit & obseruat, quia id à patribus traditum accepit. Cui autem licebit patris aut matris leges institutaque, quemadmodum ea quæ à Salomone dicta sunt indicant, conuellere? Audi filii præcepta patris tui, & ne repellas leges matris tuæ. Quibus verbis ostendit & scripto & sine scripto quædam patrem, id est, Deum, vniuentum, & spiritum sanctum tradidisse. Mater autem nostra ecclesia semper habuit instituta, quæ conuelli tollique non possint. Hæc Epiphanius. Ad Tertullianum reuertamur. Libro vndecimo quem ad uxorem scripsit, de matrimonio loquens, ait: Vnde sufficiam ad euarrandam sclicitatem eius matrimonij, quod ecclesia conciliat, & confirmat oblatio, & ob signatum angelum renunciant: pater ratum habet? Atque alibi, in libro de velandis virginibus, sic ait: Non permittitur mulieri in ecclesia loqui, sed nec docere, nec tingere, nec offerre, nec aliud quicquam obire virilis muneris. Ac alio quodam in libro, quem de cultu sceminarum scripsit: Vobis autem (inquit) nulla procedendi causa non tetrica. Aut imbecillis aliquis ex fratribus visitandus, aut sacrificium offertur, aut verbum Dei ministratur. Et alio in loco, ad quendam, nomine Scapulam, qui tunc erat Africæ præses: Sacrificamus, ait, pro salute imperatoris, sed Deo nostro & ipsius, quomodo præcepit Deus, pura

P R A E F A T I O.

prece. Quibus sanè locis Tertullianus non solùm loquitur de sacrificio actionis gratiarum & precationis, sed etiam de sacrificio corporis & sanguinis Christi sub panis & vini specie, quod quidè ecclesia Deo patri offert, iuxta Christi mandatum, in mortis & passionis eius memoriam, ut suo loco fusius dicturi sumus. Alioqui norunt omnes æquè mulieribus licere Deo gratias pro immensis beneficiis agere, eundemque piè & ex animo rogare, ac viris: at non ipsis concessum est sacrificium offerre quod in memoriam reducit & repræsentat mortem & passionem Domini, quod à solo sacerdote in persona ecclesiæ, tanquam publico eius ministro offertur. Idem scribit & Cyprianus (qui Tertullianum diligenter perlegit) mentionem faciens Celerini cuiusdam, cuius tota ferè domus pro Christi fide fortiter consistenda sæuisissimis cruciatibus deleta fuerat. Iam pridem, inquit, Celerinus martyrio coronatus est: patruus itè eius Laurentius, atque auunculus itidem Ignatius, militiam olim colentes, veri tamen & spirituales Dei milites, quum pertinaci Christi confessione diabolum præcipitem dantes à Domino immarcescibiles coronas memorabili passione sint consequuti. Pro his sacrificia semper offerimus, ut meministis, quoties anniuersaria commemoratione passionis ac natalitia martyrum celebramus. Hic Cyprianus sacrificij nomine oblationem intelligit corporis & sanguinis Christi in sacrosancta missa, coniunctam cum agnitione ac laudatione bonitatis Dei, & gratiarum actione. An manifestius clariùsve testimonium postulemus traditionum ac constitutionum antiquarum? Concludamus ergo, in solo eorum coetu qui doctrinam habent bene cõsentientem atque cõcordem sanctorum patrum omnium, qui secundam successionem suorum temporum magno consensu testimonium perhibent verbis Christi & ecclesiæ primitiue consuetudini, veram germanamque ecclesiã esse quærendam. Quæ inuisibilis quidem est secundum eam partem quæ spiritu Dei vegetata in vitam æternã prædestinata est. Visibilis autem secundum externam professionem eiusdem fidei, & cõmunionem sacramentorũ, iuxta doctrinam catholicam, orthodoxam, & Apostolicã, multos dũ hinc viuunt habens malos & hypocritas admixtos bonis

Lib. 4. epi. 5

tiam

P R A E F A T I O.

etiam tanquam membra. Et si enim scelerati non sunt vicia ecclesiæ electorum Dei membra, quæ ciuitas est sancta, & celo descendens, cõstructa viuus ex lapidibus, populùsque Dei sanctus emundatus ab omni iniquitate, & acceptabilis Deo, sectator bonorum operum: Christus tamen docuit nos, ut ne alibi hanc sanctorum ecclesiã quæreremus, quàm in illa congregatione magna, in qua est hæc vera fides, religionis, & sacramentorum professio & administratio in qua tamen videamus zizania, non tamen debet perturbari aut fides aut charitas nostra: neque de ecclesia recedere debemus, ob id quòd zizania in ecclesia esse ceruimus: quin potius vbi videmus ecclesiã opprimi per impios, fidem nostram debemus confirmare, scientes ecclesiã esse permanituram, & nauiculam iactandam quidem sed non submergendam. Multo minus verò ita nos malicorum qui in ecclesia Dei præsident mores (qui delitiis magna ex parte, & bonis huius mundi irretiti in vtramvis aurem dormiunt, nullamque aut admodum certè exiguam commissi sibi gregis curam agunt) debent permouere, ut hæsitemus vbinam vera sit ecclesia, modò tamen per legitimam ordinationem ius & potestatem ministerij acciperint, & in cõmunionem permaneant. Licet enim eiusmodi ecclesiæ ministri, ecclesiasticæ dignitatis munia atque functiones in infamè quæstum commutantes ac tenebrarum negotium (ut diuus Bernardus loquitur) non animarum quærentes salutem, sed diuitiarum voluptatem, ob flagitiosum vitæ genus & institutum, spiritu careat quo ipsi sancti sint & iusti: quandiu tamen ecclesiæ mēbra sunt & ab ea tolerantur, spiritũ sanctũ, qui Christi & ecclesiæ ministeris, quæ per eos obeuntur, assistit, habent, per quem in ecclesia peccata remittunt, ac sacramenta efficaciter impertiunt: cum ex dignitate ministrorum illa minimè pendeant, sed ex mandato & institutione Dei. Itaque quamuis indignè tractantibus obsint, per eos tamen dignè fumentibus profunt. Eam igitur veram dicimus ecclesiã, quæ antiquæ fidei antiquis scripturis ac traditionibus veteris ecclesiæ Apostolicæ innitur, cui per fidei spiritum copulatur. Dicam id ipsum apertius. Si inspicientes veteris ecclesiæ traditionem & antiquissimorum patrũ volumina, planè videam

Apoc. 21.

Tit. 2.

August. contr. Crescentiũ grãmaticum cap. 31.

In psal. 90 vers. 6.

ẽ

P R A E F A T I O.

mus veteris ecclesiae doctrinam prorsus cum doctrina ecclesiae praesentis conuenire, & in eis quae fidei sunt, faciem & statum ecclesiae praesentis esse antiquo statui consentaneum, & ecclesiam Christianam in praesenti credere & conseruare, quemadmodum credidit & obseruauit ecclesia quae fuit, quam diuus Bernardus ageret in terris: & ecclesiam eam, quae aetate Bernardi fuit, in iisdem fidei capitibus ita credere & docere, quemadmodum tota ecclesia Christiana, quae Bernardum sexcentis & multo pluribus annis antecessit, quae baptizabat infantes, de peccatis coram sacerdote confitebatur, ut absolutionis beneficium auferret, pro defunctis orabat, ieiunia tum quadragesimae, tum reliquorum temporum commendabat, vota obseruabat, sanctorum intercessionem non respuebat, diuinam & spiritualem Christi carnem sub specie panis & uini uere adesse elementis ipsis in eius corpus & preciosum sanguinem transsubstantiatis, atque ad eum contineri sacramento credebat: Eucharistiam quoque in sacrosancta missa extremum esse ecclesiae sacrificium: multaque alia, quae nunc ab haereticis uocantur in contentionem, tradebat: Si nunc uideamus, inquam, in legitima episcoporum successione doctrinam consentientem antiquissimae traditioni ecclesiae, haud possumus dubitare ubinam ueram Christi ecclesiam quaerere nos oporteat: à qua quisquis separatus fuerit, quantumlibet se laudabiliter uiuere existimet, hoc solo scelere, quod à Christi unitate seiunctus est, non habebit uitam aeternam, sed ira Dei manet super eum. Quisquis autem in hac ecclesia bene uixerit, nihil ei praediciant aliena peccata, quia communio malorum non maculat aliqueum communionem sacramentorum, sed consensus factorum. Id quod beatus Augustinus apertissime docet, his uerbis. Fides (inquit) nostra, hoc est, fides catholica, iustos ab iniustis discernit, non operum lege, sed lege fidei. Iustus enim fide uiuit. Qua discretionem fit, ut quamuis quis sine homicidio uitam agat, sine furto, sine falso testimonio, sine alieni appetentia: debitum parentibus honorem deferat: adeo castus sit & continens, ut omnium foeminarum consortium fugiat, & à coitu, etiam in matrimonio, abstineat: erga egros beneficentissimus, iniuriarum patientissimus,

*Lib. 3. contra
duas epist.
Pelag. ca. 5.*

P R A E F A T I O.

tissimus, non modò alienum non appetat, sed nec repetat quidem quod sibi ademptum est: uenditis suis facultatibus, & in usum pauperum distributis proprium nihil possideat: Nisi tamen catholicam in Deum fidem rectam habeat, cum excesserit è uita, his etiam laudatis moribus praeditus, condemnatur. Alius autem quispiam, bonis item moribus ornatus, recta fide, quae per charitatem operatur, non ita tamen ut cum superiore illo conferri posse uideatur, ut qui incontinentiae suae matrimonij honestate medeatur, debitam beneuolentiam & reddens & exigens, neque id solum ut liberis det operam, sed ut aliquid etiam tribuat uoluptati, solius coniugis tamen contentus amplexibus (quod diuus Paulus perimitit, secundum indulgentiam, iis qui matrimonij iugo colla subdiderunt) non aequo animo ferat iniurias, imò aliquando uindictae cupiditate transuersus rapiatur (dum modò possit dicere, Sicut & nos remittimus debitoribus nostris, rogaturque det ueniam) bona propria possideat, aliquid inde pauperibus erogans, at non ut respondere possit illis prioris elemosynis: non aliena quidem suffuret, sed sua repetat, si non ciuili, at ecclesiastico certe iudicio: haud dubie hic, qui multo inferior uidetur moribus ac ille alter, propter rectam fidem, qua in Deum fertur, qua uinit, & in omnibus se delictis accusat, Deum in uniuersis actionibus laudatis celebrans & praedicans, sibi probrum & dedecus, Deo gloriam tribuens, accepta ab eo peccatorum remissione, & benefactorum amore, cum ex hac luce migrabit, infernis cruciatibus liberabitur, regnaturus in eorum cœta & concilio, qui cum Christo beati aeterno quo perfruatur. Hastenus satis docuisse puto quanam uera sit Christi ecclesia, ac ubi quaerenda. Nunc su perest ut, quod ultimo loco proposui, patefaciam, nimirum eos, qui doctrinam antehac inauditam spargunt in uulgus & dissipant, quod ad sacramenta attinet ac ipsorum ministerium, non posse ecclesiam Dei membra esse, etiam si doceant quatuor Euangelia, scripturas seruent Apostolorum, fidemque & charitatem cum reliquis ecclesiis. Quod quidem haud intellectum erit difficile, si animaduertamus, eos omnibus, qui sua sponte ex ecclesia egrediuntur, ac ipsius unitatem nouis dogmatibus scindunt, Antichristos

P R A E F A T I O.

esse: cum Iesum, Christum esse insipientur. Si enim Christus ecclesiae suae sanctum spiritum promisit, qui aeternam omnem veritatem ipsam docturus esset, neque fidem suam liberavit, vanus & mendax est. Si mendax, haud utique Christus est, qui solus via, veritas, & vita est. At promissis ille non stetit, si ecclesiam suam adhuc immeritam reliquisset in tantos tamque perniciosos errores, quam nugantur isti mentienti artifices & architecti, hisque tandem novissimis diebus veritatem hactenus obscuram ac nulli cognitam revelasset atque detexisset. Quod cum fieri nullo modo possit, necessario fatendum est, eos, qui disserunt, dum de cultu divino agitur, de sacramentorum doctrina ac de missae sacrificio, aliter atque ecclesia Dei in hunc usque diem docuit, verè Antichristos esse, qui veram germanamque ecclesiam contemnunt, miserè dilacerant ac persequuntur, rudi ac ignavae multitudini pro virili suadere conantes ex verbis Eusebii perperam intellectis, in primitiva ecclesia statim à morte Apostolorum ac discipulorum Domini, Evangelicam doctrinam vitiatam corruptamque fuisse, ac eos, qui vicarij muneris illorum successerunt, non rectè Deum cognovisse. Quam blasphemiam, vinculis, flagris, equuleis, sectionibus, incendiis vindicandam puniendamque ut persuadeant, pervertunt & detorquent divina scripta: quae quidem si servarent, Christi ecclesiam agnoscerent, quae ab Hierosolymis (vbi iam diximus) crescere incipiens, atque inde per Apostolorum praedicationem in omnes gentes diffundi, iugi successione serie ad haec usque tempora incolumis & integra mansit. Cum autem illi ex nobis exierint, haudquaquam nostri gregis fuisse putandi sunt. Si enim in numerum nostrum fuissent ascripti, permansissent utique nobiscum, Quod si dicant nos à se abscelsisse, veritas eos redarguet. Habemus enim testamentum hereditatis domini Dei. Id recitamus, atque ibi scriptum reperimus: Dabo tibi gentes hereditatem tuam, & possessionem tuam terminos terrae. Si igitur ex nobis exierint, non autem nos ab illis, Antichristi sunt. Si Antichristi, vani sunt & mendaces. Si mendaces, negant Iesum, esse Christum. Quare membra ecclesiae Christi esse nequeunt. Divus certè Ioannes Chrysothomus in opere imperfecto super Matthaeum, declarans vestimenta ovium in quibus pseudo-

August. in
epist. Ioan.
tract. 3.

Psal. 2.

1. Ioan. 2.

Cap. 7.

P R A E F A T I O.

pseudoprophetae ad nos veniunt, esse sanctae religionis operam, eleemosynam fictam, aliaque id genus pietatis opera quibus lupi isti rapaces induuntur: ait nihil esse quod tam perdat Christianos, quam quod pseudochristiani sunt, quos etsi cognoscere primo obtutu difficile sit, quia similitudinem habeant mysteriorum ecclesiasticorum ac imitentur, Christum confiteantur, altare habeant offerant panis & vini sacrificium, baptizent, & sanctorum scripturas legant, totumque sacerdotij habeant ordinem: quia tamen Christum non confitentur uti iussit, nostrae negligentiae imputandum dicit, ut ab iis seducamur. Iam verò cum pseudodidascali isti altaria Domini subverterint, nullo modo offerant sacrificium panis & vini, imò obtinatis animis reiiciant, exhorreant, & abominentur totum sacerdotij ordinem, doceant quod reliquum est etiam panem & vino consecrato, peracta distributione, iam non esse sacramentum, ac comedi ac bibi posse non aliter ac alium panem & vinum: similiter quod è caelesti pane in terram decidit, non esse sacramentum: non esse orandum pro defunctis fidelibus: ieiuniorum diebus quibuslibet cibis Christianum velci posse sine delectu, etiam carnibus: non esse de peccatis confitendum coram sacerdotibus, quibus tamen Christus potestatem fecit remittendorum aut retinendorum peccatorum: sacerdotes, monachos, ac Dedicatas virgines (Nonnas Hieronymus, Sanctimonialis Augustinus appellat) nihil obstante voto, siue expressum, siue implicitum id fuerit, matrimonio posse coniungi: in ecclesia Dei duo tantum esse sacramenta, sexcentosque eiusmodi errores & execrandas impietates differant: Nonne, si ab iis à recta sinceraque fide abducamur, vecordia nostrae ascribendum erit? Cum Aposto-

Act. 20.

Mat. I. 3.

P R A E F A T I O.

apertè Deum irridēt, & faciem eius impiè conſpuunt, cūm eos nihil pudet diuina ſcripta peruertere, eaque docere quæ eccleſia catholica adhuc ignorauit, aut ſemper abhorruit & detentata eſt: Quòd ſi ea perſuadere uolunt, quæ omni poſſito pudore in medium adferunt, claro manifeſtòque Dei uerbo probent oportet. Quòd nunquam poterunt. Nam in tota ſcriptura nulla ſyllaba eſt, quæ eò ſpectet. Cūm igitur eccleſia catholica aliter ſemper docuerit ac ipſi profitentur, quomodo membra eius eſſe poterunt? Quòd ſi, qua impudentia ſunt, aſſeuerare uolūt, cœtus ſuos orthodoxos eſſe & catholicos, ſeque ueram Chriſti eccleſiam conſtituere, atque ita ueram fidei lucem ſibi aſſurgere (quod minimè mirabor, cūm Auguſtino teſte, idem olim ſibi arrogarint Nouatiani, Donatiſta, & Pelagiani) fatendum eſt omnino aut à Chriſto eccleſiam non cœpiſſe, aut aliquo poſt tempore eſſe deſiſſe. Compertiſſimum enim eſt, prius quàm eſſerata iſta monſtra uenenum eſſuſiſſent, huiusmodi ueſanias nunquam fuiſſe. Sed à Chriſti tempore eccleſia in Apoſtoliſ, & Apoſtolorum diſcipulis fuit, neque vnquam poſteà deſiit. Nam aliter mentiretur ſcriptura per prophetas clamans: Et regnū eius non erit finis. Mentiretur Gabriel Archangelus idipſum beatæ Mariæ dicens. Mentiretur & ipſa ueritas, quæ ait: Ecce ego uobiscum ſum omnibus diebus uſque ad contumnationem ſeculi. Sed fieri non poteſt, ut mentiatur ueritas, uel in proprijs uerbis, uel in tantis teſtibus ſuis. Nunquam igitur poſt Chriſtum eccleſia Chriſti eſſe deſiit. Non ſunt igitur eccleſia Chriſti. Aut certè ſi ſe à Chriſto cœpiſſe & hucusque perſeuerariſſe, impudentiſſimè mentiuntur: oſtendant, iuxta Danielis uaticinium, quatuor præcipua regna mūdi ſe contriuiſſe, oſtendant ſe orbem terrarum impleuiſſe, oſtendant ſuum regnum alteri populo non ceſſiſſe. Quòd eos non poſſe, omnibus abundè ſatis perſpicuū eſt, cūm noſter populus orthodoxus & catholicus omnia mundi regna poſſederit, ſectas hæreſesque omnes autoritate & ratione ꝑꝑulcet ac confringat. Quapropter eccleſia noſtra à Chriſto fundata, non ab apoſtatis ſceleratiſſimis Luthero, Zuinglio, Oecolampadio, & eorum ſimilibus, inſepit, non in Saxonibus, Vuitembergæ, Baſileæ, Tiguri, aut in alia

Guymond^o
lib. 3. de ſac.
cap. ſi.

P R A E F A T I O.

in alia orbis regione uel uibe, ſed Hieroſolymis, ſicut præcepit Chriſtus, & propheta prædixerunt. Quare æternū ualebit. Hæreticorum uerò ac pseudo prophetarum improbitas & ueſania, æterno ſuffuſa pudore conticeſcet, licet Dei permiſſi ad tempus caput exerat. Vos certè grauem Deo iniuriam facitis, qui aliter de Chriſto creditis quàm mundus credidit, quem crediturum eſſe Deus prædixit, laudauit, promiſit, oſtendit. Quòd ſi fidem mundi Deus laudauit, ueſtra utique ſigmenta reprobauit. Non enim eſt, niſi una fides laudabilis apud Deum. Quòd ſi rem credibilem mundus credidit, vos qui credere renuitis, uideate quàm titis ſtolidi. Sin autem res incredibilis eſt, uel de toto terrarū orbe iam credita eſt? Verum quidem eſt, nec uſlo modo negādū, Satanam ſuis uafriſ & callidis cōmētis iam pridē conatū eſſe tenebras oſtendere ſacramentorū docting, Eucharitiæ potiſſimū, ea ut deprauaret, corrūperet, obſcuraret: ueluti cūm per miniſtros ſuos in uulguſ ſparſit falſam iſtam, ſceleratam, & impiam opinionem, ſubſtārias panis & uini in ſacramēto corporis & ſanguinis Chriſti integras permanere, fideles tantū in ſigno participare corpus & ſanguinem Domini, licet per fidem ipſa ueritate fruatur: carnem & ſanguinem Chriſti ſub panis & uini ſpeciebus non ad eſſe inuiſibiliter, nec ſacramento contineri: eccleſiam, quæ multis ſeculis laicis & preſbyteris non ſacrificantibus ſolam panis ſpeciem porrexit, contra Chriſti institutionem feciſſe: quaſi uerò Chriſtum diuidatur, ſanguis que eius à carne ſeparari nunc queat, aut plus contineatur ſub duabus ſpeciebus quàm ſub una: uirtutē ſacrosanctæ eucharitiæ pendeat à ſpeciebus, nec à uiuificatrice carne & ſanguine Chriſti proveniat. Sed horrendæ abominationis caput fuit, quum ſatellites ſuos impulit, ut paſſim docerent, ſcriberent, & peruulgarent, Eucharitiā in miſſa non eſſe ſacramentum (quod antè nūquam auditum fuerat in eccleſia Dei) ipſamque miſſam non eſſe ſacrificium. Cetera cōmemorare pudet quæ inſani planèque furioſi homunciones hīc impijs & ſangitiſis faucibus cruant: ac re uera ea tacere præſtat, quàm referre: cūm ſanctus ſpiritus, qui minimè diuiſus eſt, eodem ſemper modo in eccleſia docuerit, miſſam ſacrificium eſſe,

Auguſt.
lib. de ciuit.
Dei vlt. ca.
25.

P R A E F A T I O.

à Christo ecclesiae commendatum in ipsius memoriam, id ipsum representans quod semel in cruce oblatum est, verumque sacrificium, in cruetum, spirituale, Eucharisticum, laudis, gratiarum actionis, & obedientiae Deo peculiariter debitae: breuiter, omnium sacrorum sanctissimam actionem, & publicam in ecclesia ministerium, quo quidem Christi beneficium maximè illustratur, in quo per fidem ac pium mentis affectum nobis applicamus peccatorum remissionem, quam nobis in cruce Christus promeruit. Ecquis autem error pestilentior, ecqua execrabilior impietas, quam pertinacissimè insidari quod omnes filij Dei magno consensu & crediderunt & confessi sunt, ex quo ecclesia Dei, Christiana dici coepit? Eòsne Christianos indicabimus, qui nouam conantur religionem inuclere, ceremonias & traditiones Apostolorum & sacrorum conciliorum abolere, Deiq; transferre ecclesiam? qui in hoc tantum aduigilant vt totum terrarum orbem hoc exitiali, si possint, veneno insidiant? qui susque deque ferunt, quo pacto omnia habeant: an caelum terrae permisceatur, parui pendunt: id vnum dant operam, vt Satanæ patri obsecundantes, quam diligentissimè Antichristi tyrannidi viam sternant? vix animo agitates officinas, artis, imposturas quibus illi vtuntur: noctem affirmantes lucem, mortem salutem, spei praetextu in desperationem pertrahentes, fidei nomine perfidiam confirmantes, atque adeò Christi appellatione Antichristum: ita vt inuectis eiusmodi mendacis, quæ veritatis speciem quandam habeant, veritatem ipsam opprimant? Vix credi possit quantum hisce rationibus calamitatis & incommodi toti Christianismo quotidie importent. Sed verè istud possum confirmare nullam pestem aut morbi speciem in terris grassari, qua æquè insidiantur corpora, ac animi exitiosa hac hæresi contaminentur. Pestis corpora modò subruit: at hæc abominatio in perenne demergit animas exitium. Si in vna vrbe pestis sæuiat, aliam non infestabit. Si regionem vnã peruagetur, aliam non inuadet. Sed execranda hæc hæresis non vnum & item alterum Galliae oppidum, sed propemodum omnia peruasit: nec Gallicanum duntaxat imperium, verùm etiam Germaniam, Angliam, Italiam, multasque alias

P R A E F A T I O.

que alias Christiani orbis regiones adorta est. Tantis tamen malis miseri homines non contenti, conantur in dies maiorem toti orbi cladem inferre, vt singulis diebus execrabiles in lucem libros edant, vt paucis hisce annis, quendam ex Italico in Gallicum sermonem conuersum, in quo quidem author, vt est credibile, sceleris atrocissimi sibi conscius, nomen suum inscribendum non putauit. Huius certè fanaticum cerebrum ac venenatam linguam si per anatomen diligenter excutias, omnes immundos spiritus comperies in perditissimum nebulonem, omnia blasphemiarum, conuiciorum, atque mendaciorum genera certatim contulisse, quæ possint vnamquam sceleratè effundi in sacrosanctam missam, canonem eius celeberrimum, sanctisq; & orthodoxos patres, qui singulari semper honore illam prosequuti sunt. Author autem flagitiosissimi illius libelli satis ostendit, quid de se sentiendum sit, dum alicubi affirmat minimè se ambigere, quin verè fideles & orthodoxi (quos improbo ore dicere audet veritatis Dei ignaros) valde mirentur scurrilem & scenicam ipsius dicacitatem, atque adeò infortunatissimum dicant & impurissimum, qui tam putidè ac rabiosè loquatur de missæ sacrificio: quod non immeritò potest cum lapide conferri, quem coriculam appellant. Vt enim eo ipso auri vel argenti sit experimentum: ita missa vel sola patefacere potis est, quis orthodoxus sit vel hæreticus. Carterùm non est mihi cõsilium in pestilentissimum illum nebulonem aut eius similes inuehi, cum suo iudicio satis iam ipsi condemnati sint. Illis per me licet, pro scelerato more suos infereant, & oppleat libellos diris scommatibus & maledictis omne genus. Hoc tantùm dicam, non eos modò dignos esse, qui flagitiosi ac infelices dicantur, vt re vera sunt, sed omnium Antichristi emissariorum maximè detestandi, etsi omnes in eodem edocti ludo ad malitiam videntur, bestiarum characterem gestantes in frontibus suis. Impudentissimum enim esse aduersus ecclesiam Dei, ea maxima inter illos ad gloriam & opes via est. Interim rudes & imperitos admonebo, quos veritatis amor atque salutis suæ cura tenet, si in eiusmodi fortè libros inciderint (his enim loca omnia iam scateant, vt vel

PRÆFATIO.

inuitis obtrudantur) tanquam præsentissimam pestem fugiant talem execrationem, quæ ita lethalis & mortifera est, ut inter Antichristi mysteria non postremum sibi locum vendicat, cuius regnum in magis loquentia & blasphemis aduersus Deum situm erit. Ecquis verò iam dubitet quin ad hoc regnum omnes hæreses & sectæ, quæ sub Christi & ecclesiæ nomine tanquam sub larua quadam sese occultunt, sint referendæ? Fieri enim nequit, ut tyrannis excitetur, in animas hominum, contra spirituale Christi regnum, truculentior, quàm quæ animas à Deo abalienat, detrahit, ac præcipites agit in densissimas tenebras. Hoc fortè beatus Paulus innuit, dum Antichristum ait (hoc est, omnem falsum & mendacem sermonem, qui multorum animas Deo desolatas reddit) efferri aduersus omnem qui dicitur Deus, aut qui colitur, adeò ut in templo Dei sedeat, ostentans se ipsum esse Deum. Nonne autem videre nunc licet in compluribus non solum oppidis, sed etiam regionibus, quemadmodum infamis & execranda Lutheranorum doctrina, & indocta sacramentorum arrogantia, ecclesiæ cathedram obsederit, adeò ut pro vero Dei cultu in ecclesia sedeat, & tanquam veritatis verbum admittatur, extollens se supra omnem scriptorum diuinorum authoritatem, quam confictis & elaboratis explanationibus demoliri ac subuerrere conatur? An non ea verò est abominatio, quæ nostra hac tempestate iniquis dissensionibus scindit populum fidelem, eiusque defectionis causa est, quam in multis conspiciamus, qui ex veræ ecclesiæ gremio egredientes, sponte sua catholicam fidem deserunt?

Daniel. 2. An non ille rex est impudens facie, intelligens propositiones & ænigmata, qui supra quàm cuiquam credibile est omnia vastabit? qui interficiet robustos & populum sanctorum (nimirum quod ad animam atinet) secundum suam voluntatem? in cuius manu dirigitur dolus, & contra principem principum consurget? Qui tamen frustra resistet: nam sine manu conteretur, eumque Dominus spiritu oris sui conficiet, & aduentus sui claritate abolabit. Quod quidem præstat quotidie, dum seductos in rectam viam reducit, veritatem eos edocens, ita ut ad ecclesiæ catholicæ

veritatem

PRÆFATIO.

veritatem cupidissimè reuertantur, in qua quidem sola verus ac sanus diuini verbi ac sacrarum scripturarum intellectus quaerendus est. Porro autem demonstrarum me confido in ipso orationis progressu, quàm sacrilega sint hæreticorum nostrorum dogmata, quàm frivola argumenta, quàm frigida rationes, quibus sacramenta ecclesiæ diruere ac proculcare contendunt, quibus (ut ait Augustinus) numero paucissimis, obseruatione facillimis, significatione præstantissimis, societatem noui populi Christus colligauit. Ecquod verò grauius in toto terrarum orbe scelus reperiri possit, quàm eorum, qui sacramentorum subuersionem moliantur? Nihil ergo mirum si magistratus eiusmodi homines deprehensos crepitantibus flammis aut ultore gladio persequatur, quum in iis nulla spes vitæ melioris affulgeat, nec rationibus conuinci, nec scripturis velint corrigi, quia eas aut non recipiant, aut peruertant, nec persuasionibus flectantur, quia subuersi sunt, mori potius optantes quàm cœuerti. Atque utinam illis in mentem veniret, (sitamen quid habet mentis) mortem peccatorum, quam Deus non vult, esse pessimam. Neque enim est quod malè secura arrogantia iactitent se pro Christo mori, cum fieri nullo modo possit ut qui in ecclesia non sunt, pro qua mortuus est Christus, pro Christo moriantur. Quare etiam si corpora sua tradiderint ut ardeant & vlticibus flammis exurantur, hoc nihil eis proderit, sed suis eorum interitus & incendium perenne.

Lib. 4. aduersus hæreses, cap. 43. Quod diuus Irenæus testatur his verbis: Et hæretici quidè alienum ignem offerentes ad altare Dei, id est, alienas doctrinas, à cœlesti igne cœburentur, quemadmodum Nadab & Abiu: & qui exurgunt contra veritatem, & alios aduertantur aduersus ecclesiam Dei, remanent apud inferos, voragine terræ absorpti, quemadmodum qui circa Chore, Dathan, & Abiron. Qui autem scindunt & separant veritatem ecclesiæ, eandem quam Hieroboam penam percipiunt à Deo. Diuus, item Cyprianus in quadam epistola de Nouatianis loquens sententiam nostram confirmat. Si quis (ait) eiusmodi hominum comprehendatur, non est quod sibi tanquam in nominis confessione blandiatur, quum satis

Nam. 16.

3. Reg. 14.

Epist. 1. ad

Cornelium.

P R A E F A T I O.

cōster, quòd si illi morte multati extra ecclesiã sint, ea non sit ipsis corona fidei, sed pœna potius perfidiã: nec in domo Dei sint inter vnanimis habitatores, quos furore discordiã ac dissensionis videmus à pacifica & diuina domo recessisse. In eadem sententia est beatus Augustinus libro primo de sermone Domini in monte. Ait enim: Multi hæretici nomine Christiano animas decipientes multa patiuntur, sed ideo excluduntur à cœlesti mercede: quia non est dictum tantum, Beati qui persecutionem patiuntur: sed additum est, propter iustitiam. Vbi autem sana fides nõ est, nõ potest esse iustitia: Quia iustus ex fide uiuit. Ut interim taceam quòd hi minimè propter iustitiam patiuntur, qui Christi ecclesiã diuiserunt. Vnde ipsemet alibi ait: Veri martyres illi sunt, de quibus Dominus ait, Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiã. Nõ ergo qui propter Christianã vnitatis diuisionem patiuntur, hi martyres veri sunt. Hoc amplius idẽ in quadã epistola sic ait: Iam nescio quoribus disputando & scribendo monstrauius, non eos posse habere martyrum mortem, qui Christianorum non habent vitam, cum martyrem non faciat pœna, sed causa. Ac rursus alio quodam in loco: Audet etiam (inquit) sacrilega schismata, vel hæreses impiã, si quando in flagello, vt se corrigant admonentur, pœnas furoris sui inter martyria deputare. Ac iterum: Hæretici (ait) auertentes turbas à Christi vnitate, & ad suum nomen conuerrere cupientes, interim temporalia supplicia schismatis sui cõferre audent passionibus martyrum. Cuius rationẽ videtur Origenes reddere, cum ita scribit: Omnes species boni, quascunque habet Christus in se in veritate ad ædificationem hominum, eas omnes habet in se diabolus in specie ad seductionem sanctorum. Id autẽ probat eo ipso loco per castitatis & elemosinã virtutes: ac subiicit: Est & paciẽtia Antichristus in eis qui videtur: quidem pati pro Christianitate, & vsque ad effusionem sanguinis concertantes, videlicet ne videantur denegare Christianitatem. Iniquitatem autẽ in excelsum, in ipsã etiam effusione sanguinis sui loquuntur, & ponunt in cœlo os suum. Vnde etiã de hæreticis sui tẽporis diuus Bernardus hunc in modum scripsit: Mirabatur aliqui, quòd in cantica. non modò patienter, sed & læti (vt videbatur) ducerentur ad mor-

August.
lib. 1. cont.
epist. Parmeniani.
cap. 7.
Idem lib. de
correct. Do-
nat. cap. 7.
Epist. 61.
ad dulcitium
tribunum.
Lib. 3. cõtr.
epist. Par.
cap. 6.

Tract. 27.
in Matth.

Serm. 66.
in cantica.

P R A E F A T I O.

ad mortem: sed qui minus aduertunt quanta sit potestas diaboli, non modò in corpora hominum, sed etiã in corda, quã semel permittus possederit. Nõne plus est sibi met ho minem inicere manus, quã id libenter ab alio sustinere? Hoc autem in multis potuisse diabolus frequẽter experti sumus, qui seipso aut submerferunt, aut suspenderunt. Denique Iudas suspendit seipsum, diabolo sine dubio immitente. Ego tamẽ maius existimo, magisquẽ admiror, quòd potuit immisisse in cor eius, vt traderet Dominum, quã vt semetipsum suspenderet. Nihil ergo simile habet cõstãtia martyrum, & pertinacia horum: quia mortis cõtemptũ in illis pietas, in istis cordis duritia operatur. Et ideo propheta martyris forsã voce dicebat, Coagulatum est sicut lac cor eorum. Ego verò legem tuam meditatus sum. Pro eo videlicet, quòd etsi pœna eadem videretur, longè diuersa esset intentio: illo vtique obdurãte cor contra Dominum, isto autem in lege Domini meditante. Ex his intelligi licet, quid de pseudomartyribus nostrã memoriã sentiendum sit: de quorum etiam perenni supplicio, præsertim si in sua perfidia obstinatis animis moriantur, nihil est quod quisquam dubitet: cum Dominus ipse eorum sanguinem effundi iubeat, qui alios à veritate amplectenda deterrant. Si frater, inquit, tuus, & amicus, & vxor quã est in sinu tuo, deprauare te voluerint à veritate, sit manus tua super eos: & effunde sanguinem eorum, & auferes malum de medio Israel. Eant nunc hæretici: excudant typis, quoties libitum fuerit, in signem illum commentariolum pseudomartyrum, quem mirificè lauuantur, in oculis ferunt, amplectuntur. Prædicent etiam quoad voluerint, crucem non paruam esse ecclesiã verã notam, non propterea nos credemus illos esse Christi martyres, quum magistratus (qui gladium tanquam Dei minister gestat, vt in cœlestos animaduertat, & vltimo eos afficiat supplicio, qui animas interimunt veram dissipantes ecclesiã) eos ad supplicium rapit, mortequẽ multat, ne plurimos in errorem & perfidiam illiciant, verbis non exiguam vim ad persuadendum, parumquẽ cautos & in fide non satis stabiles (qui ipsis aures patefaciunt) permouendos, habentibus. Neque enim ex perpeffione certa est eius, qui torquetur, iustitia: sed ex

P R A E F A T I O.

iustitia passio gloriola est. Sed quis, istorum nebulonum; sana modò sit mente, non rideat amentiam, qui manum Domini fortem expectent, foreque sperent indubiè, vt suo adsit tempore, & sese armata exerat, tum ad ipsos ex afflictione eruendos, tum ad eos, qui nefariis ipsorum conatibus pro virili eunt obuiam, pessundandos & proterendos? Iustus certè Dominus & misericors, qui pauperes & innoxios ex periculis & calamitatibus primo quoque tempore nouit eripere: sed idem impios, apostatas, & hereticos, vitamque eorum perditam, & mores profligatos pessimè odit ac detestatur. Sed de his hæctenus. Ad institutiones nostras me refero, quas cum vernaculo sermone scripto anno superiore amicis quotidiano penè conuicio vt emitterem flagitantibus (nam ipse nondum opinabar eas satis maturuillè) non tam edidissè quàm præcipitalè, statim cupidinarij, lanij, coqui, fartores, aucupes, parafiti, sycophantæ, ganeones, & alij id genus homines, qui nihil aliud quàm patria bona abliguriunt, in cute plus æquo curanda dies totos transfigentes, in medijs illas popinis in manus sumunt, perlecto tantum indice me lacerant, deuouent, omniaque mala ditis imprecationibus mihi optant, qui voluptariæ, molli, & delicatæ ipsorum vitæ tantoperè aduersarer. Veritas enim acerba est, & inuisa omnibus, qui virtutis expertes vitam suam mortiferis dedunt voluptatibus. Eò autem res tandem deuenit, vt nisi me ex eorum insidijs pro immensa bonitate Deus eripuisset, suauissimæ huius lucis vltra iampridem carerem. Cum igitur videre me hominum omni diritate atque immanitate teterrimorum præcipitibus sententijs damnatum, Lusciniæ in morem (que, vt est in fabulis, de suauitate concentus cum cubo contendens, alino, qui ad eam cogitationem visus erat aprissimus, victoriam cuculo adiudicante, ad hominem repudiata appellauit) rebus rationibusque meis vtile duxi ad homines verè pios & doctos appellare. Eamque ob causam Latinas has institutiones nostras, in quibus & permultos insignes locos in illis prioribus non tractatos addidimus, & omnia passim fusius copiosiusque explicauimus, cauillis aduersariorum semper occurrentes, in eruditorum manus venire volumus, vela ventis permittentes,

P R A E F A T I O.

tes, auramque soluentibus bonam precati. In his tamen si nonnulla subinde repetita videbuntur, admonitos volo lectores, id eò factum fuisse, vt ad plenum doceantur, qui rudes adhuc & imperiti sunt rerum theologiarum, nec eum in diuinis scriptis profectum fecerunt, vt quid in singulis religionis Christianæ capitibus firmissimè sit tenendum, per sese, suoque (quod aiunt) Marte peruidere possint. Horum enim gratia argumentum istud familiariter nobis pertractare visum est. Alioqui non sum nescius, nihil opus esse, vt nostris legendis immorentur, qui in diuinarum rerum scientia proeecti impios hereticorum errores conperitos habent.

Ceterum in operis progressu vnusquisque videre poterit Christianæ & orthodoxæ fidei stabilitatè, & nullis discordijs labefactatam vnitatem: videbit etiam omnium seculorum & locorum consensum: quid olim, quid media ætate, & quid hac postrema crediderit & credat ecclesia Dei. Cognoscat quàm congruant præsentia præteritis, nec aliter doceri modò quàm olim, nec nouas tradi institutiones, sed veteres retineri. Contrà autem in hereticorum conuenticulis & cœtibz diuersa omnia perspicientur: qui si multos seducant à via veritatis, haud magno opere mirandum est, cum id futurum & Dominus prædixerit, & Apostolus assermet fore tempus, cum sanam doctrinam non sustinebunt: sed iuxta concupiscentias suas coaceruabunt sibi doctores, ij quibus prariunt aures, & à veritate quidem aures auertent, ad fabulas verò conuertentur. *2. Tim. 4* Qua quidem calamitate Deum opt. max. oro atque obtestor, candidi lectores, nos pro sua bonitate liberet, vt in ecclesia Christi ad extremum vsque spiritum concordēs & vnanimes in vera pietate vitam exigamus. Sed diutius vos remoror: vereor ne nimium longa de his impostoribus, Antichristi emissarijs & excusoribus sumpta oratio, tardium pariat. Missos hos faciamus. Satiis multò fuerit Theophilum nostrum differenter audire, vt ex orthodoxis eius sententijs & sanis sermonibus percipiatis, quid ad salutem æternamque vitam sit necessarium.

Finis præfationis.

Portu soluere ne potes libelle,
 Syncera tibi persuasionis
 Doctrinaeq; pia, salubris, atque
 Castæ conscientis, & facem fidei
 Preferens populo, stygem tremendam
 Qua vitare queat micante pernic.
 Nunc ergo celer euola per orbis
 Obscurum chaos: oppida ac agellos
 Lustra sedulus, & nitore puro
 Fac iam discutias tenebricosam
 Noctem, que miseros homunciones
 Orco maculat auaro & insuau.
 Acres demonis impetus retunde, &
 Astus monstrosos tenebrionum:
 Ut mendacia corruant repente,
 Ac affulgeat omnibus corusca
 Lux errantibus, & fuget tenebras.
 Anne membra tibi rigent timore,
 Et tremor gelidus per ima currit
 Ossa? Parce metu, nec intremisce.
 Complures lepidis iter capeissent
 Rectum colloquiis, bonosque fructus
 Mox edent, metanea quos requirit,
 Mutata in melius subinde vita.
 Sæuine Hercules arma postulabis,
 Aut Sansonis in hac acerbior
 Pugna? totus es ipse tectus armis,
 Qui certam doces viam salutis.
 Clientela igitur fide & sacrata
 Regis Francigenum potentis, usque
 Munus, nihil extimesce lucem:
 Te committere publico valenter
 Aude: Nam generosus hoc iubet rex,
 Mandat, præcipit, imperat seuerus.
 N. Villemory Parisiensis.

PETRI BULENGERII

TRECENSIS INSTITVTIO-
 num Christianarum liber, siue
 dialogus primus.

Interlocutores Dorothea & Theophilus.

D O R O T H E A.

QUEM AD MODVM qui aurigæ
 non satis periti dubia se pa-
 rumque tutæ aurigatiõni per-
 misit, in cõfragosis lubricisque
 locis tenacem in limũ incidit,
 vnde emergere non potis est,
 nisi quis amice porrecta maou
 illum quoad eius fieri potest,
 inde conetur extrahere: impe-
 ditum autem se videns inelucta-
 bili ceno, lachrymabundus acrem oculorum aciem quo-
 quouerlus intendit, num quem fortè videat qui dexter ac
 volens ferat opem: ad extremum illac quidam iter faciens
 misero dum auxiliari conatur, alterum è volutabro pedem
 educens, alterum illi eõdem altius immergit: ita miserè
 constrictus illic perennè hæret, nisi quis eximia fragrans
 charitate, viarumque lubrica & salebras omnès explora-
 tas habens benignè ereptum quò tendebat, certa via deducat.
 Quemadmodum, inquam, his locorum asperitatibus
 implicito meritò optimòque iure gaudendum est, eum
 sibi obuium factum esse, à quo perbenignè omni leuatus
 molestia, quò capescebat, tutò & liberè peruenerit: Sic v-
 tique mihi, suauissime frater, tuo aduentu lætandum est,

omnibúsq; gaudiis exultandum. Ex quo enim tu à nobis abfuisti, iam inde vsque à pueritia incredibile quodam æstuauí desiderio eius cognoscēda viæ, quæ corporum vinculis tanquam carcere liberatos in eorum cœterum conciliūq; perducatur, qui in cœlo beati sempiterno æuo fruuntur. At necdū tamen voti facta sum compos. Nam nonnullorū fidem sequuta, mirum quantum, alio aliam monstrāte viam, frustrata fuerim. Hic enim simulatione virtutis, cum vita dictis minimè responderet, animum meum rudem adhuc & imperitum, à via salutis, quam vnam vestigo, seduxit: ille cum in frequenti mulierum, inconsultarumque puellarum corona, ab ecclesia pristinæ restituta puritati se missum iactaret ac gloriaretur, quò deuos ac errantes in viam reduceret, eas teneræ menti meæ tenebras offudit, vt multò quàm antè magis errarim. Ita factum est, vt in imbecilla mente, cum bonum à malo, hæreticum ab orthodoxo discernere non posset ac interno scire, sexcentæ dubitationes & scrupuli infederint, atque adeo ipsa in quodam variarum opinionum quasi luto hæsitauerim. Quare Deum opti. maxi. satis laudare non possum, qui placidis oculis afflictam respiciens, te mihi commodum obtulerit, à quo splendidissima luce diuini vultus affulgente, ab omnibus errorum tenebris asseri vindicarique possim. Vt enim vera fatear, quas ad me antehac literas dedisti, tam parum animo meo satis fecerunt, vt mirificè semper optarim ab ore tuo pendens audire summa rerum capita, quæ in salutis portum vitamque beatam mortales certò peruehunt.

THEOPHILVS.

Blaterones nescio qui, dulcissima soror, & in verba prouecti homines, qui paucis his annis, dum imperiū Gallicanum peruagantur, in hominum mentes irrepererunt, secentes nouas opiniones, euellentes insitas, te, quantum ex verbis tuis intelligere est, ita conturbauerunt istius ætatis tuæ imbecillitate freti, vt animum tuum incircumspectum turbulentis seditiosisq; concionibus occacantes, à recta semita propè auerterint, atque ita in eas ærumnas præcipitem dederint, in quas ipsi singulis diebus incidunt, vnde pedem absque peculiari quodam numinis fauore nunquam

quam referre liceat. Cùm autem in præsentia te eo animo affectam videam, vt nihil æquè auceas ac eorum fraudes & fallacias penitus cognoscere, Deum (cuius beneficio ista omnia comperta perspectaque habeo) tecum laude veho, quòd academia, in qua agebam, ad tempus relicta, domum nostram inuiserim, vbi comunicare tecum potero ea, quæ vera religio Christianaque fides amplectitur.

DOROTHEA.

Quando ergo, mi frater, hocce dies octo nobis totos distasti, intereaque loci necessariis negotiis cursuque vacui sumus, à te etiam atque etiam vehementer peto, vt pomeridianis horis ea me dilucidè copiosèque doceas, quæ salutem nostram spectant. Ego te super singulis capitibus interrogabo, orationeq; tua, si quando res postulare videbitur, interrupta, dubitationes, quæ postremæ animo meo infixæ hæserunt, in medium proferam.

THEOPHILVS.

Ego cùm videam, charissima soror, animi tui alacritatem, magis ac magis vt istud faciam adducor. Proinde sic habeto, mihi nihil potius esse, quàm vt tuæ morem geram voluntati. Sed paulisper è turba in amœnas hortorum solitudines secedamus. Ibi enim, aspirante Deo, postulatis tuis cumulatè satisfaciam.

DOROTHEA.

Eamus sanè. Jam ab omni hominum concursu, familiarique strepitu procul semoti sumus. Reliquum est vt seruiamus sermones. Audiui, mi frater, æternam vitam, in assequenda Dei per Christum cognitione, consistere. At istud ita obscurum & difficile animo meo videtur etiamnum imbecilli, vt satis intellectu consequi non possim. Quamobrem inde, si placet, ducamus initium. Quid ad cognoscendum Deum tutòque ad gratiæ ipsius thronum accedendum necessarium est?

THEOPHILVS.

Fides prorsus est necessaria. Qui enim ad Deum accedit, *Heb. II.* hunc credere oportet Deum esse, & esse remuneratorem quærentibus se.

DOROTHEA.

Quid tandem appellas fidem?

IN SYMBOLVM
THEOPHILVS.

*August. in
Euch. ad
Laur.* Fides, donum dei est humanæ menti diuini spiritus afflatu infusum, quo citra vllam hæsitacionem credimus esse verissimum quicquid nobis in sacris bibliis traditur. Fides itaque est certa persuasio de verbo domini nobis diuinitus reuelato, & certa fiducia de diuinis promissis, cum perfecta obedientia, qua homo se totum diuinæ voluntati permittit.

DOROTHEA.

Perbellè istud mihi dictū videtur. Sed quid potissimūm Christiano homini credendum est?

THEOPHILVS.

Symbolum Apostolorum summam eorum omnium complectitur, quæ illi & credenda sunt, & propalam consistenda.

DOROTHEA.

Cur eam confessionis formulam, Symbolum vocas Apostolorum?

THEOPHILVS.

Quoniam signum est, certissimæque nota, qua nosse licet quisnam germanam veramque fidem habeat: vt interim taceam, quod eiusmodi confessio, mera est sanctissimorum Apostolorum doctrina, vel ab eorum ore excepta, vel ex eorum scriptis fideliter collecta.

DOROTHEA.

Recita.

THEOPHILVS.

Credo in Deum patrem omnipotentem, creatorem cœli & terræ. Et in Iesum Christum, filium eius vnico, dominum nostrum: qui conceptus est è spiritu sancto, natus ex Maria virgine: Passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus & sepultus: descendit ad inferos: tertia die resurrexit ex mortuis: ascendit in cœlum: sedet ad dexteram Dei patris omnipotentis, inde venturus ad iudicandum viuos & mortuos. Credo in spiritum sanctum: sanctam ecclesiam catholicam, sanctorum communionem, remissionem peccatorum, carnis resurrectionem, vitam æternam, Amen.

DOROTHEA.

Vt facilius pulcherrimam hanc confessionem intelligere possim,

APOSTOLORVM, LIB. I.

3

re possim, in suas partes mihi distribue.

THEOPHILVS.

Duodecim præcipuos articulos complectitur, & in tria mēbra diuidi potest: sicut sanctissimæ trinitatis tres sunt personæ. Prima parte Deum patrem confitemur, qui condidit omnia. Deinde Iesum Christum, qui ecclesiam humanum redemit. Postremò spiritum sanctum, qui ecclesiam sanctificat, regit, tuetur, & viuificat. Attamen vt vna est trium personarum deitas, & æqualis potestas: ita omnes istæ actiones à tota simul trinitate inseparabiliter perficiuntur, vt pater ingenitus per filium & spiritum sanctum condiderit vniuersa: filius vnigenitus cooperante patre & spiritu sancto mundum redemerit: spiritus sanctus, ex patre & filio procedens cum patre & filio ecclesiam viuificet, conseruet & gubernet.

DOROTHEA.

Recita vnumquenque articulum suo loco & ordine.

THEOPHILVS.

Primus articulus hic est. Credo in deum patrem omnipotentem, creatorem cœli & terræ.

DOROTHEA.

Cum Deum nominas, quid intelligis?

THEOPHILVS.

Deum ego sentio & credo mentè esse quandam æternā, quæ nec initium habuerit, nec finem sit habitura: qua nihil esse potest nec maius, nec sapientius, nec melius. Quæ nutu suo omnipotenti cōdidit quicquid est rerū visibilium. Quæ sapientia mirabili moderatur ac gubernat vniuersa, sua bonitate pacificac feruat omnia, atque hominum genus collapsum gratuito restituit. Deus spiritus est, simplex, non aspectabilis, incorporeus, immensus, & ineffabilis, infinitæ potentia, infinitæ sapientia, bonitatis, iustitiæ, & misericordiæ. Quæ quidem omnia in Deo sunt, non vt accidentia, sed re ipsa hæc omnia Deus est.

DOROTHEA.

Cur patrem vocas?

THEOPHILVS.

Patrem dico, vt personam à filio distinctam, quæ filium suæ diuinitatis cōsortem ante omne tempus genuit: manifestauit autè palamq; fecit mundo eundè opportuno

a iij

IN SYMBOLVM
tempore. Dicitur etiam rectè pater, quòd creator sit & parens rerum omnium, maxime verò hominum: peculiariter tamen ratione dicitur pater credentium, quos adoptare dignatus est in filios.

DOROTHEA.

Quare omnipotentem nuncupas?

THEOPHILVS.

Solus certè Deus omnipotens est, qui omnia quacunque voluit fecit in cælo & in terra: neque impossibile est apud eum omne verbum. Et cum omnipotentem dico, meorum illi summito, ad cuius maiestatem nihil est hominum, aut angelorum sublimitas. Deinde plena fiducia credo, quod ab illo factum tradunt sacræ literæ, simulque futurum, quicquid ille promissit, quando nutu quicquid vult potest, quantumvis homini videatur impossibile. Ita fit ut meis viribus diffusus, totus ab illo pendeam, qui potest omnia. Cum autem sit omnipotens, immortalis est, verax, qui fallere aut mentiri non potest. Neque verò potentiam ipsum habere sentio, quam non exerceat, sed omnia ipsum habere sub potestate & manu, arbitrio suo omnia constituere, & omnibus creaturis, prout visum est, imperare, adèd ut nihil nisi per ipsum eiusque decreto fiat.

DOROTHEA.

Quorsum addis, Creatorem cæli & terræ?

THEOPHILVS.

Quoniam per opera se nobis patefecit, in illis quoque nobis quærendus est. Neque enim essentia eius capax est mens nostra. Condidit autem cælum & terram, quæque ex iisdem clauduntur visibilia & inuisibilia, eaque ex nihilo per coæternum verbum suum. Verbo enim Domini, ut ait propheta, cæli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum. Et sanctus Apostolus, Per ipsum condita sunt vniversa, siue throni, siue dominationes, siue principatus, siue potestates, omnia per ipsum, & in ipso creata sunt. Est igitur mundus ipse veluti speculum quoddam, in quo Deum possimus inspicere, quatenus eum cognoscere nostrâ refert.

DOROTHEA.

Cum tueri conseruareque in suo statu creaturas multo sit

sit præstantius, quàm semel condidisse, an sic opera sua Deus semel creauit, ut illorum postea curam abiecerit?

THEOPHILVS.

Minimè vero id quidem: Parum enim esset omnia à Deo fuisse creata, nisi manum operi semper admotam haberet, & nisi se vbique præsentem omnium moderatorem ostenderet. Itaque sic habendum est, mundum, ut semel ab eo fuit conditus, ita nunc ab eo conseruari: nec aliter & terram & alia omnia stare, nisi quatenus eius virtute & quasi manu sustinentur. Cum ergo creatorem dico, gubernatorem etiam intelligo, qui providentia sua mundum regat, & totum naturæ cursum atque ordinem sapientia, bonitate, & potentia mirabili moderetur: qui pluuia simul ac siccitatis, grandinam, aliarumque tempestatum ac serenitatis sit author: qui benignitate sua terram fecundet, eamque rursus, manum suam reducendo, sterilem reddat: à quo sanitas simul & morbi proueniant: cuius denique imperio subiaceant omnia, & nutui obsequantur. Neque enim per inde se habet, ut alij opifices, qui peracto opere discedunt, & domino suo opus absolutum relinquunt. At præsens semper adest suis creaturis, eiusque nutu portantur omnia: in eo enim viuimus, mouemur, & sumus. Quamobrem sincero affectu totam fiduciam ac spem in vnum illum transferamus oportet, qui dat escam omni carni: qui prouidet omni creaturæ, & in manu sua omnia habet reposita. Idèd de illius manu sunt omnia suscipienda, siue lara contingant, siue tristitia, siue mori detur, siue viuere.

DOROTHEA.

Quid sentis de impiis & diabolis? an eos quoque illi subesse dicis?

THEOPHILVS.

Quamquam spiritu eos suo non gubernat, sua tamen potestate, tanquam fræno eos coercet, ne mouere quidem se queant, nisi quoad illis permittit. Quinetiam voluntatis suæ facit ministros, ut inuiti ac præter suum consilium exequi quod illi visum fuerit cogantur.

DOROTHEA.

Quid ad nos ex eius rei cognitione utilitatis redit?

THEOPHILVS.

a iiii

Psal. 33.

Coll. I.

Acto. 17.

Psal. 104.

Plurimum: malè enim ageretur nobiscum, si diabolis & impiis hominibus præter dei voluntatem quicquam liceret. Adeóque tranquillis animis nūquam essemus, nos eorum libidini expositos esse cogitantes. Verùm tunc demum tuò conuiescimus, ubi frānari eos Dei arbitrio, & tanquā in arcto cōtineri scimus, ne quid nisi eius permisso possint: quum præsertim Deus ipse nobis se tutorem fore salutisquæ præsidem receperit.

DOROTHEA.

Sana quidem hæc mihi oratio tua visa est: veniamus sodes ad secundam Symboli partem. Ac primùm recense, quid credas de Dei filio.

THEOPHILVS.

Credo in Iesum Christum filium eius vnicum, dominum nostrum. Credo inquam, Dei filiū verè Deum esse immortalem æternum, verum etiam hominem. Et ob diuinam naturam, quam eandem habet cum patre, quicquid magnitudinis, sapientiæ, & bonitatis attribuo patri, idem tribuo & filio. Et quicquid patri debeo, debeo & filio, qui nos à morte redemit, vitamque acquisiuit.

DOROTHEA.

Cur Iesum nuncupas?

THEOPHILVS.

Luc. 2. Propterea quòd saluator noster sit, liberator & redemptor. Et hoc illi nomen à Deo impositum est, & ab Angelo nominatum, priusquam in vtero conciperetur: ne mundus in diligendo erraret, & alium fortasse saluatorem quæreret, cum non sit alius. Christus Iesus noster est, qui nobis datus nobisque natus sit, vt peccata nostra ipse portaret: & nos cum inimici essemus Deo, per mortem suam reconciliaret, nosque bonorum suorum faceret participes. *Col. 1.* Verè igitur Iesus est, qui nos seruat ab omni malo: qui nos a miserrima peccati seruitute liberat, & à potestate Satanæ in regnum suum transfert.

DOROTHEA.

Cur Christus dicitur?

THEOPHILVS.

Christus vnctum significat, & officium nostri Saluatoris exprimit: quem pater æternus vixit, vt noster rex esset, noster

noster sacerdos, nosterque propheta: Nam & olim reges, pontifices, & propheta: vngebantur.

DOROTHEA.

Sed quo olei genere vnctus fuit?

THEOPHILVS.

Non visibili illo quidem: sed oleo lætitiæ & spiritus sancti. *Psal. 45. & Esa. 61.*

DOROTHEA.

Cum Christus rex noster propheta & sacerdos sit, ostende primùm quod est illius regnum.

THEOPHILVS.

Spirituale est, non ex hoc mundo. Regit enim nos per *Ioan. 18.* spiritum sanctum, per gratiam suam, & per verbum veritatis, vt nos tandem ad regnum gloriæ, vitæque immortalis deducat.

DOROTHEA.

Quale verò est eius sacerdotium?

THEOPHILVS.

Christus sacerdos est in æternum secundum ordinem Melchisedech. Qui nos vnico atque admirabili sacrificio in ara crucis oblato à tyrannide Satanæ liberauit, & condonatis peccatis omnibus veræ libertati restituit: assidueque dexter Deo patri, semper viuens, vt pro nobis interpellaret. *Psal. 109. Heb. 5. & 7. Rom. 8. Heb. 7.*

DOROTHEA.

Iam quo sensu Christum prophetam nominas?

THEOPHILVS.

Propterea quòd à Deo missus sit, vt paternam voluntatem nobis aperiat, salutis viam ostendat nobis, ac finem omnibus prophetiis & oraculis imponat. Hic est propheta, quem audire debemus.

DOROTHEA.

Quem tandem fructum ex iis Christi nominibus percipimus? *Mat. 3. 17.*

THEOPHILVS.

Maximum vtique. Nam intelligimus nos in ipsius regnum translatos, vt de manu inimicorum nostrorum liberati, illi seruiamus in sanctitate & iustitia omnibus diebus nostris: vtque sua virtute verè vincamus diabolum, *Luc. 1.*

peccatum, carnem, & mundum. Simul Christi sacerdotium docet nos Deo patri reconciliatos, & certum ad Deum accessum habere, & posse nos in Christo spirituales hostias offerre. Prophetia etiam eius nos vera patris cognitione illuminat, & in veritate erudit.

DOROTHEA.

I. Ioan. 3. Cur filium Dei unicum nuncupas, quum hac quoque appellatione nos omnes dignetur Deus?

THEOPHILVS.

Eph. 2. Nos quidem natura filij sumus ita. Sed gratia per hunc unicum filium adoptionem filiorum recipimus, & spiritum adoptionis, in quo clamamus, Abba pater. Propterea & nos fratres vocare non erubescit, nosque secum coheredes habere vult. Hunc autem Iesum Christum credo natura esse Dei filium ex substantia patris genitum, ideoque patri consubstantiali. Neque potest hac generatio ullis verbis exprimi, aut mente concipi, aut similitudine designari. Sola fides hoc mysterium comprehendit.

DOROTHEA.

Cur dominum appellas?

THEOPHILVS.

Ephes. 2. Hoc nomine Christi potentiam, virtutem, & dominationem, sine vlla dubitatione profiteor. Hoc enim nomen iuxta utramque naturam Christo maxime competit. Quoniam Deus est omnipotens, iure dominus nuncupatur: Et quia nos redemit per crucem, promeruit intrare in gloriam patris, omnibusque sibi subiectis, constitutus est ad dexteram patris in caelestibus super omnem principatum & omne id quod nominatur, non solum in hoc seculo, sed etiam in futuro, ut sanctus Apostolus luculenter docet plerisque in locis, & ferè per omnem epistolam ad Hebraeos. Ideoque ipse dicebat, Data est mihi omnis potestas in caelo & in terra. Noster autem dicitur dominus, quia nobis datus & nobis natus: ut in eo fiduciam omnem colloceamus, & spei sacram (ut aiunt) anchoram figamus.

DOROTHEA.

Explica quid de hoc Dei filio unico domino nostro credas.

THEOPHILVS.

Persuasissimum habeo, eundem hominem factum, &

con-

conceptum è spiritu sancto, natum ex Maria virgine, quem admodum multis ante seculis prophetae vaticinati sunt. Credo, inquam, hunc Dei filium unigenitum, conceptum citra virilem operam opificio spiritus sancti, qui superuenit in virginem, & de illius substantia, mortale corpus formauit ex semine Davidis, sicut promiserat.

DOROTHEA.

Anne erat necesse, ut carnem nostram indueret?

THEOPHILVS.

Sanè quidem, ut verè mediator esset, & verus Emanuel, & nos in assumpta humanitate sibi coniungeret, & Deo patri reconciliaret.

DOROTHEA.

Cur istud opera spiritus sancti factum est?

THEOPHILVS.

Ut esset conceptio illius immaculata & sancta: utque conceptionem nostram sanctificaret, qui in peccatis concipimur. Sed sanctificamur ab eo, qui nulla corruptione, aut labe peccati originalis contaminatus est. Voluit etiam ex incorrupta nasci virgine, quia talis deceret partus Deum.

DOROTHEA.

Ecquid fructus ex hoc conceptionis & natiuitatis mysterio percipimus?

THEOPHILVS.

Hinc colligimus praecipui in nos amoris argumentum. Quandoquidem pater aeternus filium unigenitum dedit, & pro nobis nasci voluit, ut nos per illum renascentes efficeremur filij Dei: & Dei filius mediatorem se praebuit Dei & hominum, & nobiscum in terris versari voluit, ut seruariet nos, erudiret, & patris sui voluntatem aperiret. Hoc illud est mysterium multis figuris adumbratum, & prophetarum oraculis promissum, totque seculis expectatum.

DOROTHEA.

Perge ad reliqua.

THEOPHILVS.

Passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus, & sepultus.

Quid pertulit Christus?

THEOPHILVS.

Credo eundem verè comprehensum à Iudæis, vincum, colaphis & alapis cæsum, conputum, irrisum, flagellatum, & spinis coronatum sub Pontio Pilato, ac denique suffixum in crucem, atque inibi mortuum.

DOROTHEA.

Cur Christus tot tantisque perferre cruciatus voluit?

THEOPHILVS.

Luc. 24.
Phil. 2.
Heb. 2.
Hæc oportuit Christum pati, & ita intrare in gloriam suam. Hoc pacto, patri dicto audiens esse ad mortem visque voluit: semetipsum victimam offerre nostra causa, vt nos nocentes Deo reconciliaret: vt morbis nostris mederetur, & nos in hæreditatem cælesti duceret. Et quemadmodum S. Paulus ait, pro nobis omnibus mortem gustare voluit, vt per mortem destrueret eum, qui habebat mortis imperium, & liberaret eos, qui mortis timore per totam vitam obnoxij erant seruituti. Hac morte nos redemit ab omni maledicto, & testamentum, seu fœdus nobiscum in initum confirmauit.

DOROTHEA.

Nullane alia ratione poterat genus humanum reparari?

THEOPHILVS.

Gal. 3.
Poterat quidem, si Dei potentiam absolutam consideremus: verum oportuit impleri scripturam, & Christum pro nobis maledictum fieri, vt nos æterna benedictione donaret. Itaque pœnas peccatis nostris debitas pertulit, vt nos ab æterna damnatione eximeret.

DOROTHEA.

Cur in hoc articulo iudicis nomen, Pontij Pilati, exprimis?

THEOPHILVS.

Vt intelligamus Christum eo tempore passum, quo gentiles Iudæam administrabant, quodque defecerant reges, duces, & sceptrum à tribu Iuda, sicut à Patriarcha Iacob prædictum fuerat. Necnon etiam vt sciamus eum (quia sicuti peccatores obnoxij eramus iudicio Dei)

fisti

fisti in cõspectum terreni iudicis voluisse, quò vicem nostram subiret: ac solemini non eiusdem sententia damnari, vt palam fiat, ipsum iudiciũ, quod merebamur, tanquam vadem nostrum subire, vt coram cœlesti tribunali Dei absolueremur, & ab omni reatu liberemur. Quòd autem Pilatus inuolentem eum pronũciat, nec pro maledicto damnat: hoc innocentie eius testimonium cõspectat, vt intelligant omnes, non ob propria ipsum malefacta plecti, sed ob nostra. Nam si peccator esset, non idoneus vas esset ad solucendam alieni peccati pœnam.

DOROTHEA.

Cur hoc mortis genus illi potissimum placuit?

THEOPHILVS.

Quia iuxta mundam erat probrosissimum & execratione damnatum. Itaque vt implerentur scripturæ, quæ affirmabant morte cum turpissima condemnandum, hoc mortis genere è medio tolli voluit, vt nostram in se maledictionem suscipere, & nos ab omni maledicto liberaret. Si quidem eam recipiendo aboleuit, nec inereã desit esse benedictus, quò nos sua benedictione perfunderet. Voluit etiam à terra exaltari, vt nos, vt prædixerat, ad se traheret. Expandit in cruce brachia, vt nos pro sua ineffabili misericordia amplecteretur. Porrexit in omnem mundi plagam membra, vt omneis orbis nationes inuitaret ad salutem. Hac morte retulit nobis serpentem æneum, quem Moses in deserto suspenderat in stipite, vt quicumque defigerent in illum oculos, sanarentur à vulnere serpentum. Ita exaltari Christum oportuit, vt quisquis in illum credit, non pereat, sed habeat vitam æternam.

DOROTHEA.

Sed an hæc tam atrocia corpore tantum passus est?

THEOPHILVS.

Quia innocentissimus dominus peccata & scelera vniuersi generis humani pro suis agnoscebat, coramque Dei tribunali vt pro peccatoribus iustitaceret se sistebat, non solum corpore luit cruciatus ac dolores acerbos, quos commeriti eramus: verum etiam anima eius intolerandis angoribus constricta fuit, diuinæq; lenitæ uisionis seueritatem, non secus ac si à Deo derelictus & alienatus ipse es-

Pfal. 22. fer, nulla interim ope leuatus aut donatus salute, licet preces maximis clamoribus ad patrem effunderet, adeo vt incredibilis magnitudo cruciatus has lamentabiles voces expresserit: Deus meus, Deus meus, vt quid me dereliquisti? Non propterea tamen Deus vnquam aduersarius, aut iratus fuit Christo suo ac dilecto filio, in quo animus eius acquieuit. Si enim patrem sibi infensum haberet, aliis placare sua intercessione non posset. Sed diuinæ seueritatis grauitatem sustinuit, quatenus manu Dei percussus & afflictus fuit propter scelera nostra, omniâq; irati & punitis Dei signa est expertus, idque vt irâ ipsius intercederet, & satisfaceret iusto iudicio. Eam ob causam cum inferorum copiis æternæque mortis horrore quasi consertis manibus luctatus est, de illisq; & victoriam retulit & egit triumphum, ne iam in morte ea formidemus, quæ princeps noster deglutiuit.

DOROTHEA.

Verum cum Deus ipse sit, & salus mundi, qui potuit eiusmodi pauore corripri, acsi derelictus a Deo esset?

THEOPHILVS.

Edo redactus est necessitatis secundum naturæ humanæ affectum: quod vt fieret, paulisper interea delitescere eius diuinitas, nec vim suam exerebat: sed iis pauoribus non fuit oppressus, neque doloribus mortis detentus. Neque enim eiusmodi angoribus obsessus, sperare in patrem desinit.

DOROTHEA.

Quare sepultus est?

THEOPHILVS.

Mat. 27. Sepeliri voluit oblitus myrrha & vnguentis, inclusus nouo monumento è solido viuò que saxo exciso, ob signato ostio, adhibitis etiam custodibus publicis, vt referunt Euangelistæ, quò magis constaret eum esse verè mortuum. Nam si mors fuisset ambigua, fuisset & incerta resurrectio quam voluit esse certissimam. Ostendit etiam velle se, vt cù illo sepeliatur, & destruat corpus peccati, neque ultra feruamus peccato, sed illi vsq; ad mortem resistamus: sicut aperte docet Apostolus.

DOROTHEA.

Adhuc didici quem fructum ex Christi morte ac sepultura

tura percipiamus: nimirum passionem eius, sacrificium esse quo peccata nostra expiauit coram Deo, atque ira placata ira Dei, nos cum eo in gratiam reduxit. Ad hæc sanguinem eius lauacrum esse, quo animæ nostræ maculis omnibus purgentur. Hæc etiam morte delectam esse peccatorum nostrorum memoriam, ne vnquam in Dei conspectum veniant: atque ita inductum abolitumque fuisse chi rographum quo rei tenebamur. Postremò, eius beneficio (si quidem vera sumus membra Christi) veterè hominem nostrum crucifixum esse, & abolitum corpus peccati, ne amplius regnent prauæ carnis concupiscentiæ in nobis. Ex quibus efficitur aliud nunc nihil esse mortem fidelibus, quàm transitum in vitam meliorem: ideoque nõ amplius exhorrendam esse mortem, ac si res esset formidabilis, sed intrepido animo sequendum esse ducem nostrum Christum, qui sicut non perit in morte, ita perire nos non patietur. Nunc, amabo te, expedi, quem sensum habeat, quod de eius ad inferos descensu adiectum est. THEOPHILVS.

Credo, idque animo, sanctissimam Iesu animam descendisse ad inferos, eo tempore quo corpus illud exanime sepulchro claudabatur, vt impleretur prophetia psalmi, Domine edu *Psal. 30.* xisti animam meam ab inferis. Neque enim ipso passionis die in cælo futurus erat homo Christus Iesus, sed in inferno secundum animam, in sepulchro autem secundum carnem. Et de carne quidem, quòd eo die sepulchro sit cõdita manifestissimè est euangelium. Quòd verò illa anima in infernũ descēderit. Apostolica doctrina profiteretur. Quando *August. epist. 57.* quidẽ beatus Petrus ad hæc rem testimoniũ è psalmis adhibet, vbi de ipso prædictũ esse demonstrat: Non derelin- *Psal. 15.* ques animam meam in inferno, nec fines vt sanctus tuus videat corruptionẽ. Hoc de corpore, illud de anima dictũ est, quia non est derelicta, vnde tam citò remeavit. Id quòd sanctissimi eiusdẽ Apostoli verba aperte eo ipso in loco indicant. Daud (inquit) præsciens loquutus est de resurrectione Christi, quòd non derelicta sit in inferno anima eius, neq; caro eius viderit corruptionẽ, sed Deus huc suscitauit, cuius nos omnes sumus testes. Neq; verò ab eo dissentit, quòd idem Apostolus in epistolæ prioris cap. 3. scripsit in huc modum: Mortificatus quid carne, viuificatus autem spiritu, in quo

& his, qui in carcere erant, veniens prædicauit, qui inobedientes quondam fuerant. Quæ sanè verba Iesum Christum innunt mortuum secundum carnem & imbecillitatem humani corporis quod assumpserat, suscitari atque diuina potestate & sancti spiritus virtute, qui multis afflictionibus vinci poterat, statim à morte ob immensam clementiam & infinitam bonitatem, visitare perse ipsum dignatum esse ac sua prædicatione consolari eorum spiritus, qui ante id tempus vita defuncti erant, semperque suam ab illo salutem expectauerant: qui quidem carcere, nimirum sinu Abrahæ, clausi tenebantur, donec Christus, primitiæ dormientium, ad vitam immortalem reuocatus, viam in cælum patefaceret, reuertensque ad patrem, suos ad cœlestem gloriam deduceret. Spiritu ergo prædicauit spiritibus iustorum, qui aliquando increduli & inobedientes fuerant (vt homines omnes peccato sumus obnoxij) at non permanserant increduli, renūciauitque completam esse redemptionem, peccatæque litatione sui corporis abolita esse. Ita fideles tunc planè & præsentis aspectu perspexerunt eius visitationem. Contrà reprobi in ipso vnica esse salutem serò percipientes, à qua excludi iam essent, nihil sibi spei reliquum tunc planius cognouerunt. Huc quoque spectat quòd sub persona sapientiæ Ecclesiastici cap. 24. dictum legimus: Penetrabo inferiores partes terræ, & inspiciam omnes dormientes, & illuminabo omnes sperantes in domino. Atque hoc significauit Apostolus, cum scripsit in hæc verba: Quòd autem ascendit, quid est, nisi quòd etiam descenderat prius in infimas partes terræ? Quasi dicat: Nō ob aliud ita magnificè ac gloriosè ascendit, nisi quia prius vilis, & abiectus descendit, diri lentisque cruciatus mortem oppetiit, atque mortis ipsius tēpore inferos subiit, eumque locum, in quo patres pij custodiebantur in aduentum eius gloriosum.

DOROTHEA.

Curnam descendit?

THEOPHILVS.

Zacha. 9. Hic descensus factus est hominum gratia, vt eos à perpetuis inferis liberaret, vtque in sanguine testamenti victos delacu, in quo non erat aqua, educeret. Etsi enim nonnulli

nulli per lacum aqua defectum intelligunt profundissimam miseriæ voraginem, in qua peccatores omnes versantur: per victos, populum extrema calamitatis angustia constrictum: nihil tamen prohibet, quo minus rectè accipiamus spiritus iustorum qui ante Christi aduentum in imis terræ partibus concludebantur, ac captiui detinebantur in inferorum carcere, eminus & quasi sub vobros nubibus redemptionem suam conspicantes, cuius expectatio carere non poterat anxia sollicitudine. Eos itaque Christus debellatis inferis, rapta veluti ex hoste trophæa victoriæque insignia & monimenta secum abduxit, quem admodum grauissima quarti concilij Toletani sententia definiuit. Descendit ad inferos, vt sanctos, qui ibi tenebantur, erueret.

Cap. I. de orat. & fide. confess.

DOROTHEA.

Passusne est aliquid apud inferos.

THEOPHILVS.

Non credo illic eum aliquid esse passum: descendit enim non vt cruciaretur, sed vt frangeret regnum Satanæ, & mortem destrueret, nosque mortuos ad vitam reuocaret.

DOROTHEA.

Num ergo Christus infernum prorsus deleuit?

THEOPHILVS.

Minimè, at momordit solum, iuxta prophete testimonium: Ero mors tua ò mors! ero morsus tuus inferne. Partem ergo inferni destruens Christus, & partem reliquens: bonis, de liberatione spem: & malis, de pœna metum reliquit. Sic enim infirmauit Christus imperium diaboli, sic infernum destruxit, vt credentibus in Christum, ea fide quæ per charitatem iustitiæ fructus profert, ac pie viuentibus, non sit metuendum vllum supplicium. Rursum de pœnis inferorum tantum reliquit, quod ad iustum sceleratorum supplicium abundè sufficiat.

Osee 13.

DOROTHEA.

Ecquid de resurrectione eius credis?

THEOPHILVS.

Credo quòd tertia die surrexit à mortuis, secundum scripturas: Nam ita prædictum erat per prophetas. Et

Iona 2. Ionas huiusce resurrectionis figura fuit, qui quidem fuit
Mat. 12. in ventre ceti tribus diebus & tribus noctibus. Hanc re-
Luc. 11. surrectionem Christus sæpe prædixit, *Mat. 17. 20. 26.*
Marc. 8. 14. *Luc. 9. 18.*

D O R O T H E A.

Quibus de causis reuixit?

T H E O P H I L V S.

Tribus potissimum. Primum, ut nobis certam spem fa-
 ceret resurrectionis, atque animos nostros hoc veluti futu-
 ræ immortalitatis pignore firmaret. Quemadmodum enim
 ipse iam resurrexit a mortuis victo inferno, Satana, morte,
 & peccato: ita & nos, per Christum victis illis hostibus
 resurgemus. Deinde verò resurrexit, ut sciremus cum
 immortalē, qui se victorem peccati & mortis demon-
 strauit, & sua resurrectione mortem deglutitit abruptis
 diaboli vinculis, nusquam amplius moriturus. Ideò præ-
 sidia nostræ salutis & incolunitatis in eum colloemus.
 Postremò resurrexit ad iustificationem nostram, ut per
 penitentiam peccatis mortui, p baptismum vnâ cum illo
 sepulti, eius virtute suscitēmur in nouitatem vitæ, & per
 gratiam illius renouemur, ut purè & inculpate viuendò
 Dei voluntati obsequamur.

1. Cor. 15.
1. Thess. 4.

Rom. 6.

Rom. 4.

D O R O T H E A.

Reliqua persequere.

T H E O P H I L V S.

Ascendit in cœlum, sedet ad dexteram Dei patris
 omnipotentis.

D O R O T H E A.

Quando, quomodoꝛe ascendit?

T H E O P H I L V S.

Ascendit consummato nostræ redemptionis mysterio,
 postquam omnia ille, quæ à patre iniuncta fuerant, quæq;
 ad salutem nostram pertinerent, absoluisset, & confirmata
 planè fide resurrectionis, post dies quadraginta à sua resur-
 rectione sublatus est in cœlum. Ascendit autè non secun-
 dum diuinitatē (quæ etiam in humanitate Christi corporali-
 ter habitabat, id est, naturaliter & ineffabili quodâ modo,
 nunquā tamen cœlū reliquit, ut in ergastulū corporis se ab-
 deret, iuxta id quod à Christo ipso dictū est: Nemo ascendit
 in cœ-

Act. 1.
Mar. 16.
Luc. 14.
Col. 2.

Ioan. 3.

in cœlum, nisi qui descendit è cœlo, filius hominis qui in
 cœlo est) sed secundū corpus, quod assumpserat, quod mor-
 tuum fuit in cruce, quod reuixit in sepulchro, quod visum
 & contrectatum est discipulis: Hoc, inquam, corpus sub-
 uexit in cœlum in virtute, iubilatioue, & gloria multa, ut
 regius propheta descripsit.

D O R O T H E A.

Cur ascendere voluit?

T H E O P H I L V S.

Vt de hostibus suis triumpharet: Nam illis prostratis re-
 gnum immortale ingressus est ad Dei gloriā illustrandam
 nostrāq; salutem procurandam. Sicut enim in terrā nostra
 causa venerat: ita & in cœlū ascendit præcursor pro nobis
 factus, ut nobis immortalitatis locum pararet, ut aditum il-
 luc nobis patefaceret, & ianuam, quæ antea propter pecca-
 tum clausa erat, aperiret, & nos ad se inuitaret. Ideò attol-
 lamus omnes oculos in cœlum, scientes illic esse & regna-
 re caput nostrum: voluit enim ascendere, ut in conspectu
 Dei perpetuò cōpareret pro nobis intercessor, mediātor,
 patronus & aduocatus, oculos patris in suam iustitiam ita
 cōuertens, ut à peccatis nostris auertat: eius animū ita no-
 bis reconcilians, ut viā & accessū nobis sternat ad eius thro-
 num sua intercessione: ipsum gratia & clementia replens,
 qui alioqui miseris peccatoribus plenus horroris futurus
 erat.

D O R O T H E A.

Quid intelligis per id, quod sedet ad dexteram patris?

T H E O P H I L V S.

Sessionem istam non, quæadmodum Antropomorphitæ,
 humano sensu accipio, tanquā pater ad sinistram, filius ad
 dexterā sedeat: sed per dexterā intelligendā est honoris æ-
 qualitas, regni cōfortiū & potestas, qua Christus Iesus nūc
 immortalitate donatus, gloria coronatus & honore regnat
 cœlestiq; tribunali præsidet, potētia, maiestate, & gloria pa-
 tris æqualis, cōstitutus super omnia opera Dei, cœli ac terræ
 dominus: adeò ut eius maiestatem cœlestes tū terrenę
 creature suspiciāt, manu eius regātur, nutū intueātur, virtu-
 ti subiectę sint: sicuti propheta David psalmo octauo aliis
 q; cōpluribus manifestè prædixit: Sāctūsq; Apostolus expli-
 cat, cum ita loquitur: Cōstituit illū pater ad dexterā suā su-
 pra omnē principatū, & potestatem, & virtutē, & dominatio-

Rom. 7.
Hebr. 7.
Ioan. 2.

*Antropo-
 morphitæ,*

*runt, qui
 Deum cor-
 porcum esse,
 & humana
 forma, av-
 tubusq; hu-
 manis con-
 stare asse-
 verabant.*
Ephes. 1.
Phil. 2.
Col. 1.

Ephes. 4.

nē, & omne nomen quod nominatur, non solum in hoc seculo sed in futuro. Et omnia subiecit sub pedib⁹ eius. Et ipsum dedit caput ecclesiæ supra omnia, ut nomē adeptus sit, quod est super omne nomen. Cui omne genua flecti debet, cum omnia cum patre habeat communia. Sedit autem ut rex, sacerdos & pontifex, sine sollicitudine gubernans vniuersa, stans paratus ad opitulandum omnibus fidem eius auxiliūque implorantibus.

D O R O T H E A.

Quid ex hac ascensione boni consequimur?

T H E O P H I L V S.

Spes nostra hoc mysterio maximè confirmatur, qui cum beato Stephano oculis fidei videamus tam potentem patronum, & Dominum in cælis stare ad dexteram patris ut pro nobis interpellet, ut nos defendat aduersus omnes hostium impetus, & liberet ab omni malo.

D O R O T H E A.

Verum an Christus, in cælum se recipiendo, sic à nobis recessit, ut iam nobiscum esse desierit?

T H E O P H I L V S.

Mat. 28.

Minimè. Cum enim se receptorus esset in cælum, pollicitus est se nobiscum fore vsque ad consummationem seculi.

D O R O T H E A.

Quomodo nobiscum habitat, qui visibilem corporis præsentiam in cælum subiecit?

T H E O P H I L V S.

Nobiscum permanet spiritu suo, sua gratia, & favore, quo nos amplectitur: ministerio item verbi, euangelique prædicatione: necnon sacramentorum etiam virtute & efficacia: Quemadmodum diuus Augustinus his verbis declarat: Quum diceret Christus, Me non semper habebitis vobiscum: loquebatur de præsentia corporis. Nam secundum maiestatem suam, secundum prouidentiam, secundum ineffabilem & inuisibilem gratiam, impletur quod ab eo dictum est: Ecce ego vobiscum sum vsque ad consummationem seculi. Secundum carnem vero quam verbum assumpsit, secundum id quod de virgine natus est, secundum id quod à Iudæis comprehensus est,

*Hom. in
Ioa. 50.*

est, quod ligno confixus, quod de cruce depositus, quod linteis inuolutus, quod in sepulcro conditus, quod in resurrectione manifestatus, non semper habebitis me vobiscum. Quare? Quoniam versatus est secundum corporis præsentiam quadraginta diebus cum discipulis suis, & ducentibus eis, videndo, non sequendo, ascendit in cælum & non est hic. Ibi enim sedet ad dexteram patris. Et tamen hic est: quia non recessit præsentia maiestatis. Aliter, secundum præsentiam maiestatis, semper habemus Christum: secundum præsentiam carnis, rectè dictum est. Me autem non semper habebitis. Habuit enim Ecclesia secundum præsentiam carnis paucis diebus: modò fide tenet: oculis non videt. Hactenus Augustinus, ex cuius verbis liquido constat, Christum, licet aspectabili modo minime nunc nobiscum versetur secundum humanitatem, hic esse tamen non desuisse, vel inuisibili corporis præsentia, secundum ineffabilem gratiam, sub qua mirifica ista corporis & sanguinis eius communitio comprehenditur, ut suo loco fusius docebimus.

D O R O T H E A.

Perpetuòne mansurus est in cælis?

T H E O P H I L V S.

Minimè. Nam credo illum inde corpore eodem rediturum, ut iudicet viuos & mortuos. Hic est aduentus gloriæ magni Dei: Et enim prius quidem aduenit iuxta vaticinia prophetarum humilis & abiectus, ut nos institueret, seruaret, & liberaret. Iterum autem venturus est specie quidem humana conspicuus, sicut ascendere visus est: ac tum apparebit omnibus cum ineffabili regni sui maiestate, cum immortalitatis fulgore, cum immensa diuinitatis potentia, cum Angelorū satellitio: nec erit quisquā aut viuorū aut mortuorū, qui iudiciū eius effugiat: ab extremis enim orbis angulis exaudietur tubæ clangor, quo ad ipsius tribunal accersentur omnes homines, istique cogentur cuiuscunque nationis cuiuscunque status, siue reges, siue plæbeij, siue Græci, siue Scythæ. Eos autem separabit alios ab aliis, uti pastor segregat oves ab hædis: ac oves quidem à dextris suis statuet, hædos vero à sinistris.

Act. 1.

Mat. 24.

1. Thess. 4.

Rom. 4.

2 Cor. 5.

Mat. 25.

D O R O T H E A.

Quid intelligis per viuos & mortuos, quos iudicaturus est?

THEOPHILVS.

Persuafum habeo quòd iudicabit non solum eos quos aduentus ille superstites ac viuos deprehendet, verum etiam omnes quos ab initio mundi vsque ad illud tempus è viuorũ cõsortio mors sustulerit: ac tunc subitò reuiuifcent, & suo quisque corpore conspiciet iudicem.

DOROTHEA.

An non ij morientur, qui tunc in vita mortali supererunt.

THEOPHILVS.

*Heb. 9.
1. Cor. 15.*

1. Thef. 4.

Non vtique morientur naturali modo & ordine, etsi omnibus hominibus constitutum est semel mori: sed repente immutabuntur, ad eòd vt eorum vita mortalis vno momento intereat & absorbeat, in nouamque penitus naturam transformetur, sicut docet Apostolus. Eiusmodi autem mutatio instar mortis erit: quoniam naturam eorum corruptibilem abolebit, vt incorruptionem induat. Ita non immeritò mors appellatur, ob magnam quam cum morte affinitatem habet.

DOROTHEA.

Dic, amabò, quando istud iudicium futurum est?

THEOPHILVS.

Mat. 24.

Marc. 13.

Luc. 12. 21.

1. Thef. 5.

Gen. 19.

Mat. 24.

Luce 17.

Diem aduentus sui nobis ignotũ esse voluit Dominus, vt semper simus in officio, vt vigilemus & oremus, expectantes beatã spem & Dominum nostrum qui reuertatur à nuptiis. Ideo monet, vt vigilemus & oremus: nescimus enim quando venturus sit. Veniet autẽ tẽpore magnæ securitatis, quando nihil minus futurum cogitabit mundus. Quemadmodum accidit in diebus Noë & Loth: cum ederent, biberent, contraherent matrimonia, cumque delitiis affluerent, repentinus super eos venit interitus.

DOROTHEA.

Quid in hoc iudicio faciet iudex noster?

THEOPHILVS.

Rom. 2. 14.

2. Cor. 5.

Pronunciabit ineuitabilem sententiam, reddet unicuique secundũ opera sua. Pios transferet in cõsortium regni celestis, quod illis paratũ est ante mundi constitutionem, tutos reddet ab omni molestia: impios verò, qui diabolo adhaerunt.

APOSTOLORVM, LIB. I. 12
adhæserunt, tradet æternis suppliciis, & igni inextinguibili. *Mat. 13. 25*

DOROTHEA.

An aliquam inde percipiunt consolationem fideles, quòd Christus semel futurus sit mundi iudex?

THEOPHILVS.

Percipiunt, & quidem singularẽ. Certò enim scimus non nisi in salutẽ nostrã venturũ. Quare nec horrorẽ nobis incutere debet aut formidinem hoc iudicium, si in fide persistamus, & malè actæ vitæ nos pœniteat: quando iudex, ad cuius tribunal stabimus, frater noster est, patronus & ecclesiæ sponsus, qui nos in fidem clientelamque suam suscepit.

DOROTHEA.

Veniamus ad tertiam partẽ symboli. Dic quæ sequuntur.

THEOPHILVS.

Credo in spiritũ sanctum. Credo, inquã, spiritum sanctũ verum Deum esse, vnũ cum patre & filio, illisque cõequalẽ. Credo hoc spiritu afflato fuisse eos, qui nobis veteris & noui testamenti libros tradiderunt. *2. Pet. 1.*

DOROTHEA.

Quod est officium spiritus?

THEOPHILVS.

Vocare nos ad salutẽ, illuminare mentes ad Dei notitiã, sanctificare corda in recta fide, & virtute confirmare, nos certiores facere de pmissis & beneficiis Christi orarẽque in nobis, & infirmitati nostrẽ succurrere, sine cuius ope nemo venit ad salutem, vt ex præclara illa concione Christi post cœnam habita possumus colligere. *Ioan. 14. 15. 16.*

DOROTHEA.

Cur vocas spiritum, cur item sanctum?

THEOPHILVS.

Spiritus appellatur, quòd quædam corpora nostra viuunt habitu aëreoque flatu: ita tacito sancti spiritus afflatu animi nostri viuificantur. Sanctus autẽ dicitur, quòd nos sanctificat, facta carnis mortificat, & fructus spirituales generat in nobis. Quædam enim per filium Dei redẽpti & salui facti sumus, ita per spiritũ huius redẽptionis ac salutis efficiamur cõpotes: & sicut purgationẽ habemus in Christi virtutẽ sentiamus. Hic nos regenerat, & facit, vt simus nouæ creaturæ, & clamemus cum fiducia, Abba pater.

b iij

Ephes. 1. Hoc spiritu aguntur filij Dei, & qui hunc non habet,
Rom. 8. Christi non est.

DOROTHEA.

Quid sequitur?

THEOPHILVS.

Quod sequitur, ad ecclesiam spectat & diuina in ipsam beneficia. Credo sanctam Ecclesiam catholicam, quæ est corpus Christi, societas fidelium, & congregatio omnium per orbem vniuersum, qui consentiunt in fide euangelica, qui colunt vnum Deum patrem, qui totam suam fiduciam collocant in eius filio, qui hoc sancto spiritu aguntur, quisque sacramentis iisdem vtuntur, à cuius consortio refecantur infideles, & hæretici. Hæc est Christi sponsa, quam qui non audierit, meritò habetur vt ethnicus, & publicanus, & vt schismaticus excommunicatur.

DOROTHEA.

Cur sanctam vocas?

THEOPHILVS.

Non propter propriam sanctitatem: sed propter spiritum sanctificantem, & propter sponsum, qui sua iustitia & sanctitate induit sponfam suam ecclesiam, quam redemit, vt sit gloriosa, pura, & sine vlla macula.

DOROTHEA.

Cur dicis catholicam?

THEOPHILVS.

Gen. 7. Quia vna est ecclesia per totum orbem diffusa, extra
Iosue 2. 6. quam non est salus: vt nobis arca Noë, & domus Raab
Psal. 86. præfigurârunt. Hæc est gloriosa ciuitas, supra petram
Mat. 16. Christum ædificata, aduersus quam ne portæ quidem inferorum præualebunt.

DOROTHEA.

Quid per sanctorum communionem intelligis?

THEOPHILVS.

Ecclesia spiritualis & inuisibilis soli Deo cognita. Hoc dicto clarius exprimitur quid sit ecclesia, & quæ fructum referet qui ecclesiæ catholicæ est membrum. Sancti enim sunt, qui in ecclesia vnum Deum, vnam fidem, & vnam spem in vinculo charitatis profitentur: eodem spiritu reguntur, iisdemque sacramentis participant. Credo fideles omnes Christi spiritu conglutinatos in ea societate viuere, vt

re, vt sit quædam bonorum omnium inter eos cõmunio, qualis est membrorum corporis inter se societas. Qui ab hac communionem segregati sunt, velut palmites abscissi, nullum fructum afferunt, nisi reconcilientur sanctæ congregationi. Ideoq; iubet Christus, vt alij pro aliis oremus vt salui efficiamur. Et Apostolus hortatur, vt alter alterius onera portemus, quò sic legem Christi adimpleamus.

DOROTHEA.

Sed quibus hæc ecclesia notis ac signis cognosci potest?

THEOPHILVS.

Non immeritò sanè hac de re percontaris, cùm præsertim qui ab ecclesia vera deficiunt schismatici atque hæretici constituent suos cœtus, iisque auctoritatem & nomen ecclesiæ adiungere non dubitent, & alij eorum alio in loco Christum esse dicant: à quibus vt caueamus nobis Christus ipse monet. Sunt igitur signa ecclesiæ veræ, hoc est, magnæ illius domus, in qua non solum sunt vasa aurea & argentea, sed & lineæ & fictilia: & quædam in honorem, quædam in contumeliã: *Sana doctrina*, secundum vniuersalẽ Apostolicam & catholicam traditionis intellectum: *Reclus & vniformis vsus sacramentorũ*, quibus ab ethnicorum & Iudeorum cœtibus ecclesia disiungitur: quorum vtrique & sana doctrina, & sacramentis noui testamenti carent. Tertium signum est, vnitas quæ vinculo charitatis & pacis continetur, ac membra Ecclesiæ ita conglutinatur, vt non solum quod perpetuus sanctorum consensus ab Apostolis vsque ad nos recepit & approbatur, idem sentiant, sed etiam idem loquantur, tum in dogmatibus scripturæ, tum in traditionibus, quas nullis scriptis in mysterio ab Apostolicis viris recepit, sicut admonet Apostolus: *Obsecro autem vos fratres per nomen Domini nostri Iesu Christi, vt id ipsum dicatis omnes, & non sint in vobis schismata, sitis autem perfecti in eodem sensu, & in eadem sententia.* Quartum signum ecclesiæ veræ est, quòd sit Catholica & vniuersalis, hoc est per omnia loca & tempora diffusa, & per Apostolos eorumque successores continuata vsque ad nos, successione propagata vsque ad fines terræ, iuxta promissiones Dei: *Postula à me, & dabo tibi*

Rom. 12.

1. Cor. 12.

Ephes. 4.

Ioan. 15.

Mat. 5. 6.

7.

Luc. 11. 18.

Rom. 12.

14. 15.

Mat. 24.

2. Tim. 2.

Ecclesia vni-

sibilis, in

qua mali

& hypocri-

te boni per-

mixti sunt.

1. Cor. 1.

Psal. 2.

*Mat. 8.**Act. 1.**Ioan. 14.*

gentes hereditatē tuam, & possessionē tuam terminos terræ. Itē, Multi venient ab oriente & occidēte, & recumbent cum Abraham, Isaac, & Iacob in regno cælorum. Item, Er eritis mihi testes Hierosolymis, & in omni Iudæa, & Samaria, & vsque ad vltimum terræ. Item, Et ego rogabo patrem, & alium paraclitum dabit vobis, vt maneat vobiscum in æternum, spiritum veritatis, quem mundus non potest accipere. Hæc duo signa distinguūt ecclesiā christianā à schismaticorum atque hæreticorum gregibus, qui vinculum pacis rumpunt: & à catholica vnione seiplos in suam ipsorum perniciem diuellunt, dum partem suam toti atque vniuersæ ecclesiæ anteponunt. Sicubi porrò hæc quatuor signa non inueniantur, aut fortè sint qui de iis aliter doceant: aduersum eiusmodi indubitanter pronuntiandum, ipsos ad catholicam visibilem ecclesiam non pertinere.

D O R O T H E A.

Quæ tandem est ecclesiæ autoritas & potestas?

T H E O P H I L V S.

*Ioan. 10.**2. Pet. 1.*

Et si scriptura (vt Christus inquit) solui non potest, & idcirco immobilis, & omni humana autoritate maior est: tamen fuit penes ecclesiā autoritas discernēdi scripturas veras ab adulterinis. Hinc est ille canon scripturarum, qui germanas à falsis, quæ sub nomine Apostolorū atque discipulorū Domini obrudebantur, discreuit. Et vt ecclesia huius rei autoritatē potestatiq; semper habuit, sic etiā interpretandi, atque ad eodē ex iisdem scripturis eliciendi & explorandi dogmata: quippe cū huic spiritus sanctus nō desit, qui ipsam in omnē ducat veritatem, quæadmodū Christus ipse promissit. hinc illud Petri: Omnis prophetica scriptura non priuatæ est interpretationis. Nō enim voluntate hominis alata est olim prophetia: sed à spiritu sancto impulsū, loquuntur sancti Dei homines. Atque hæc interpretandi potestas cū primis necessaria est, in iis præsertim quæ difficilia sunt intellectu: id quod res ipsa docet. Habet præterea ecclesia traditiones, à Christo & Apostolis per manus episcoporum adhæc vsque tēpora delatas: quas qui conuellit, is negat eandē colūmā esse & firmamētū veritatis. Huius generis sūt baptismus paruulorū, & alia. Cōstat itē potestati coercēdi atque

atq; excōmunicandi esse penes ecclesiā, idq; instituto Christi de potestate ligandi. Huic consentaneū est illud Apostoli: Tollite malū ex vobis. Habet itē potestati iuris dicendi. Nā cui cōpetit ius coercēdi, ei potestas iuris dicēdi deesse nō potest. Ac si quæstiones dubiæ oriatur in ecclesia, habet hæc quidē potestati iudicādi de iisdē atq; decernēdi, idque p̄ synodū. Et quod hæc in spiritu sancto legitime congregata decernit, spiritus ipse sanctus decernere videtur, iuxta illud cōcilij Hierosolymitani: Visum est spiritui sancto & nobis. Itaq; saluberrimā esse conciliorū autoritatē dubitare nemo debet. Et quod ex eodē cōcilio Hierosolymitano intelligitur, est etiā penes ecclesiā potestas constituendi canones: idque ad vtilitatem ecclesiæ, cuius potestas omnis est ad ædificationem, & non ad destructionem.

D O R O T H E A.

Istud iam satis intellexisse mihi videor. Sed quid de ecclesiæ ministris censes?

T H E O P H I L V S.

Habet ecclesia doctrinā diuinitus traditam, quæ populo explicāda est. Habet sacramēta & externa signa, quæ piè & salubriter ad vtilitatē christianorū tractāda sunt atque explicāda. Quo minus ministri, qui muneribus ad has res necessariis funguntur, eidē ecclesiæ deesse vel possunt vel debent. Ac munera quidē hæc omnibus christianis cōmunia nō sunt, verūm Deus ipse initio dedit quosdā quidē Apostolos, quosdā p̄phetas, alios verò euāgelistas, alios autē pastores & doctores, ad consummationē sanctorum, in opus ministerij, in ædificationē corporis Christi. Itaq; tēpore Apostolorū nō omnibus data est potestas ad functionē munerū ecclesiæ, sed certis tantū, isq; ad eadē ipsa segregatis. Nā quū Antiochiæ essēt Barnabas, Lucius, Manahē, & Saulus, sacrificiis illis Domino (vt Lucas memoriæ p̄didit) & ieiunantibus, dixit illis spiritus sanctus: Segregate mihi Barnabā & Saulū in opus ad quod accersui eos. Cauēdum est igitur nobis, ne spirituale sacerdotium, q̄ omnibus christianis, quos spiritus sanctus vnxit, cōmune est, cū hoc externo & ministeriali, quod nō est omnium, sed eorū tantū, qui ad hoc vocati atq; ordinati sūt, cōfundamus: quod sine graui ac perniciosā ecclesiarū perturbatione atque calamitate

*Mat. 16.
1. Cor. 5.**Act. 15.**Act. 13.**Act. 13.*

accidere non potest.

D O R O T H E A.

Quid de summo pontifice & episcopis sentis?

T H E O P H I L V S.

Vt ecclesia quæ est vnus capitis, hoc est, Christi vnum corpus, facilius in vnitatem contineri possit, etsi multos habet episcopos, qui populum, quem Christus precioso sanguine suo acquisiuit, regant, idque iure diuino: vnum tamen in remedium schismatis, qui cæteris omnibus præsit cum plenitudine potestatis, summum pontificem habet, idque pro prærogatiua Petro concessa. Quod ipsam quàm vtile sit ad auertenda ab ecclesia schismata, satis constat iis qui non ignorant à contemptu huius summi sacerdotis plerumque schismata orta esse: vt res ipsa testatur, &

Cypr. lib. 1. Cyprianus his verbis scribit: Non aliunde hæreses obortæ sunt, aut nata schismata, quàm inde, quod sacerdoti *Cornel. pap.* Dei non obtemperatur: nec vobis in ecclesia ad tempus sacerdotes, nec ad tempus iudex vice Christi cogitatur. Cui si secundum magisteria diuina obtemperaret fraternitas vniuersa, nemo aduersus sacerdotum collegium quicquam moueret: nemo post diuinum iudicium, post populi suffragium, post coepiscoporum consensum, iudicem se non tam episcopi sed Dei faceret: nemo dissidio vni-

Lib. 4. epist. 3. ad Florentinum Pn-pianum.

tatis Christi ecclesiam scinderet: nemo sibi placens ac tu- mens seorsum foris nouam hæresin conderet. Atque alibi in eandem sententiam: Vnde (inquit) schismata & hæreses oborta sunt & oriuntur, nisi cum episcopus qui vnus est, & ecclesiæ præest, superba quorundam præsumptione contemnitur, & homo dignatione Dei honoratus, ab indignis hominibus iudicatur? Qui igitur cathedram Petri tenet summus pontifex, eo iure quo Petrus accepit à Christo dicente, Pascite oues meas, vniuersam ecclesiam & gubernat & gubernare debet. Quemadmodum enim Theophylactus ait in hunc ipsum locum, cum prandendi finem Christus fecisset, totius orbis ouium præfecturam Petro committit, non autem alij, sed huic tradit primum quidem, qui omnes præcallebat, & totius cœtus os erat. Hac tamen potestate sua vri debet, non ad destructionem, sed ad ædificationem. Hanc autem plenitudinem potestatis sic

Joan. 21.

tis sic videtur Christus Petro eiusque successoribus dedisse, vt reliquis episcopis partem sollicitudinis eius commisit, sed non abstulerit, sed suarum ecclesiarum & diocesium vtros iure diuino episcopos esse voluerit. Proinde vt mandatū totius regendæ ecclesiæ Petrus à domino accepit, ita alios omnes præbiteros siue episcopos hortatur, vt pascant ecclesiam sibi commissam: Pascite (inquit) seu regite quātum in vobis est, gregem Christi, curam illius agentes non coactè, sed volentes: non turpiter affectantes lucrum, sed propenso animo: neque ceu dominiū exercentes aduersus cleros, sed sic vt sitis exemplaria gregis. Debent porò christiani homines & pontifici summo & singulis suis etiam episcopis parere, iuxta illud Apostoli: Obedite præpositis vestris, qui vigilant pro animabus vestris, tanquam rationem reddituri. *1. Pet. 5.*

1. Pet. 5.

Heb. 13.

D O R O T H E A.

Sed quæ verum esse potest, vt vniuersæ ecclesiæ cura vni Petro demandata sit cum plenitudine potestatis, cum Paulus dicat sibi à Christo prædicandi euangelij munus commissum esse inter gentes, vt Petro delegatum erat inter Iudæos? Et Petrum, cum cognouisset parem euangelij gratiam Paulo quoque collatam fuisse, scædus ac societatem cum ipso iniisse, vt idem euangelium concordibus animis in sua quisque portione prædicarent, hic inter gentes, ille inter Iudæos? Nōne inde palàm est æquales & socios fuisse Apostolos? Quod si ita est, neuter profectò maiorem, quàm alter, potestatem habuit. *Gal. 2.*

T H E O P H I L V S.

Cum Paulus ait sibi concreditum fuisse euangelium præputij, quemadmodum Petro circumcisionis, & qui efficax fuit in Petro ad apostolatam circumcisionis, efficacem quoque in se fuisse erga gentes: non ita accipienda hæc est oratio, vt Petro detrudere velit Paulus docendi euangelij munus inter gentes, cum gentibus etiam Petrus Christum oblata opportunitate annuntiauerit, vt & ipsemet significat, cum ita loquitur: Vos scitis quòd à primis diebus Deus inter nos elegerit, vt per os meum audirent gentes verbum euangelij, crederentque. Sed nolite oportet hæc Paulum spectare, quòd alij Apostoli principaliter in Iudæa

Ach. 15.

& Hierosolymis māsēriat, donec Deo vocante aliò se contulerunt. Pro tempore ergo ita habebat res, quòd stante adhuc politia Iudaica, erant in Iudæa: imminente verò ex-cidio Hierosolymitano, dispersi sunt per totum orbem. Paulus autem singulari vocatione selectus in Apostolum gentium, & missus extra Iudæam, peragravit regiones gentium. Cæterùm Iudæi tunc diffusi per totum ferè orbem, passim habitabant in urbibus, & locis gentilium. Itaque Paulus illuc veniens, solitus fuit ingredi synagogas Iudæorum, atq; illa occasione primùm adferebat illis vt filii regni hoc lætum nuntium, pmissiones patribus factas, iam impletas per Christum. Cùm hoc audire nollent, ibant ad gētes. Fuit igitur gētium Apostolus, vt Petrus Iudæorum, sic tamen vt & ipse inter gentes euangelium prædicauerit, ecclesias instituerit, & populos docuerit. Quòd autē Paulus affirmat sibi Petrum societatis dextrā dedisse, vt cōmuniter in vinea domini laborarent, indicant hæc verba, Paulum se Petro æqualem & socium facere: Nam re vera Petrus & Paulus, vt reliqui etiam omnes, inter se Apostoli, honore Apostolatus pares fuerant, & in commissio euangelij docēdi munere socij, cùm omnibus à Christo dictum sit: Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra. Euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris, & filij, & spiritus sancti, docentes eos seruare omnia quæcunque mandauit vobis. Et, Amen dico vobis, quæcunque alligaueritis super terram, erunt ligata & in cælo: & quæcunque solueritis super terram, erunt soluta & in cælo. Item, Accipite spiritum sanctum: Quorum remisertis peccata, remittuntur eis: & quorum retinueritis, retenta sunt. Ex quibus verbis liquidò constat Apostolos cum eadem parique potestate à Christo in orbem terrarum esse emissos. Non tamen inde efficias Petrum non antecelluisse cæteris, plenitudine administrationis, regiminis, ac potestatis, quam apud vnum esse oportet in ecclesia, vt ecclesiar vnitatem monstraretur ac conseruetur. Vnde luculenter Anacleus Romanus pontifex & martyr scripsit, cæteros Apostolos cum Petro pari consortio honorem & potestatem accepisse, sed tamen sacerdotij principatum Petro tributum, vt ab vno post Christum sacerdotalis ordo pendere

vide-

videretur. At qui fieri potest vt par sit singulis Apostolis potestas, & tamen Petrus principatum gerat?

THEOPHILVS.

Rem tibi hoc simili illustrabo. Paterfamiliās pluribus seruis negotiandi prouinciā ex æquo paritur ac demandat: ne tamen negotiationis vnitatem dissipet, vni ex iis potestatem facit, vt is non tantum in suā partem, sed & in aliorum partes respiciat, & sicubi aliquis ex cōseruis in officio celsauerit, cum vt ad functionem suam reuocet, ac prospiciat, ne communis negotiatio iacturam patiatur.

DOROTHEA.

Hoc igitur vis, singulos Apostolos, pro sua quæque portione ecclesiā regere, iis tamen præfectum esse Petrum, qui licet ipse quoque suā portionem teneat, interim tamē vniuersarum ecclesiarum curā animo cōplectitur, & sollicitudine per omnes ecclesias discurrit.

THEOPHILVS.

Sanè quidem. Nam cùm potestatem ordinis æqualem possideat omnes, & eadē integra singuli in plæbe sibi commissa videntur: Petrus tamen, ppter vnitatem conseruandam, iurisdictionis potestate reliquis prestat, maiorēmq; habet ligandi ac soluendi potestatem, quàm cæteri. Ipsi enim pro temporum & rerum necessitate, in ædificationem ecclesiarum potestas est condendi leges seu canones, quibus cōtumaces ab externo ecclesiarum consortio repellat, & vicissim respiciētes solus recipiat & recōciliat. Curā ergo suā ad omnes ecclesias extendens potestatem exercet in oēs, nō vt tyrānide ecclesiā opprimat, aut collegas suos debita potestate sibi in omnes cōcessa, à singulis legitimā sacerdotalis ministerij functione exigat, vt sic disciplina ecclesiarum cōseruetur, & schismatum occasiones deuitentur.

DOROTHEA.

Atqui scriptura nusquam huius in omnes ecclesias mādare Petro potestatis meminit. Quòd fieri tamē oportuit, cùm res tanti sit momenti, si hæc potestas à Christo sit instituta. Quinimo nec Paulus, cùm viuam ecclesiarum imaginem depingit, Christum docet vllum ministeriale (vt ita loquar) caput ordinasse. Alios quidē (inquit) constituit Apostolos, alios verò Pastores, alios euangelistas, alios doctores, &c. Cur non addit, vnum omnibus præfecisse,

qui vices suas gerat? Id enim maximè locus postulabat, nec vilo modo debuit omitti, si verum esset. Christus, inquit, nobis adest. Quomodo? per ministerium hominum, quos gubernandæ ecclesiæ præfecit. Cur non potius per caput ministeriale, cui vices suas mandauit? Vnitatem nominat: sed in Deo & in Christi fide hominibus nihil tribuit, nisi cõmune ministerium, & vnicuique modum particularem. Cur in illa commendatione vnitatis, postquam dixerat vnum corpus, vnum spiritum, vnam spem vocationis, vnum Deum, vnam fidem, vnum baptisma, nõ etiam cõtinuò adiecit vnum summum pontificem, qui ecclesiam in vnitatem contineat? Nihil enim aptius dici poterat, siquidem ita res haberet.

THEOPHILVS.

Heb. 10.

Quandoquidem negas huius tantæ potestatis scripturam meminisse, operæpretium me facturum arbitror, si eam scripturis veteris & noui testamenti quàm breuissimè comprobauero. Constat inter omnes vetus testamentum vmbra fuisse futurorum, quemadmodum ait Apostolus. At in illo fuit vnus sacerdos aliorum princeps. Itaque in gratiæ lege summus etiam sacerdos esse debet, qui Christi vices gerat, & aliorum sit princeps. Quæ autem ratio exigebat inter Iudæos summum sacerdotium, summum item iudiciũ, hæc fuit: quòd illi vndique ab idololatriis septi erant. Quare ne religionum varietate distraherentur, cultus sui sedem Hierosolymis in medio terræ sinu Deus collocauit, quò melius in vnitatem continerentur. Ob eandem ferè causam licet nunc vera religio in totum orbem diffusa sit, tamen in schismatis remedium vtilissimum est vnum quempiam esse summum sacerdotem, ad quem de omnibus controuersis referatur, cuiusque stetur iudicio, ne ecclesia, si quæstionibus exortis pertinacius suam quicquæ tueatur sententiam, factionibus miserè scindatur. Eiusmodi verò authoritatem certo notòque omnibus loco esse oportet, vt omnes eam faciliè consulere, dum tempus aut res postulat, valeant. Alioquin non videretur Christus suæ satis ecclesiæ prospexisse. Iam verò, quis nescit Christum vni Petro (cuius successorem Romanum episcopum omnes orthodoxi vnanimi sententia faciunt) inter Apostolos principatum hunc detulisse, dum vnitatem & soliditatem

ditatem ecclesiæ suæ in vno Petro firmat & stabilit? Tu es, inquit, Petrus, & super hanc petram edificabo ecclesiam meam. Hic vtique 70 Petrus, non cognomentum significat, sed idem profus quod saxum & petra. Non enim Christus intellexit: Tu vocaris Petrus: Sed hoc voluit: Tu qui me arcano cœlestis patris afflatu verè filium Dei esse pronunciaſti ex patris substantia genitum, fidei firmitate verum saxum & rupes veraque petra es concessa gratia & diuinæ inspirationis priuilegio. Ideòque super petram, id est, super te tam firmum & solidum in nominis mei confessione, tanquam super fundamentum quoddam ministeriale, & secundum me primarium, edificabo ecclesiam meam, quam immobili tuæ professionis saxo innixam, ita communiam, vt nullæ vires regni tartarei illam expugnare queant. Ita in Petro, qui certa & indubitata sententia Christum illum esse Messiam à prophetis promissum & vnicum Dei filium profiteus, solidus lapis est, non huc aut illuc vacillans variis opinionibus vulgi, vnitatem & soliditatem ecclesiæ firmatam esse videmus. Quod idem intelligi potest dum Christus pascendi ouilis Christiani curam ei præ cæteris committens, trina repetitione dicit: Pasce oues meas. A dhæc, dum vni Petro in signum singularis cuiusdam authoritatis & potestatis clauis regni cœlorum se traditurum pollicetur: Tibi, inquit, dabo clauis regni cœlorum: Et, Quodcunque ligaueris super terram, erit ligatum & in cœlis: & quodcunque solueris super terram, erit solutum & in cœlis. Conuenit enim vt ille primus sit authoritate, qui primus est fidei professione & charitate. Rursum dũ ei curâ & sollicitudinem confirmãdi fratres mandat: Ego pro te rogavi, Petre, vt non deficiat fides tua. Et tu aliquando conuersus, confirma fratres tuos. Id enim singularis cuiusdam curæ, & sollicitudinis excellentiam insinuat: & cum singulari authoritate coniunctum esse debet, defectus aliorum, admonitionibus, consolationibus, exhortationibus, & doctrinis supplere & emendare. Hoc est enim confirmare fratres. Præterea cum didrachma milites exigent, Christus Petro dedit negotium vt demitteret hamum in mare, primi que piscis, quem caperet, os aperiret, inuentumque statèrem pro se & ipse

daret. Cur, obsecro, reliquos Apostolos à persolutione exclusit, nisi vt Petrum sibi in principatu successurum indicaret? Hæc amplius cum ipse Christus doceret, quo ordine fratrem peccantem admoneremus, Petrus accessit ad eum, rogauitque, quoties fratri peccanti ignosceret: cumque ad septimum peccatum progressus, num illic constiteret rogaret, ei ille ita respondit, vt septuagesimo septimo numero vniuersi peccatorum numerum in danda venia complecteretur. Hæc apud Math. decimo octauo capite his verbis enarrantur. Accedens Petrus ad Iesum, dixit: Domine, quotiens peccabit in me frater meus, & dimittam ei? vsque septies: Dixit illi Iesus: Non dico tibi septies, sed vsque septuagesies septies. Cur hoc potissimum Petro dixit, nisi vt tanquam successorem erudiret? Hanc excellentem Petri auctoritatem Paulus declarare videtur, dum ita scribit: Deinde post annos treis veni Hierosolymam, vt viderem Petrum, & mansi apud eum diebus quindecim. Quæ verba Chrysostomus explanans: Petrus, inquit, os erat & Apostolorum princeps. Propterea eum præter alios Paulus visurus accedit. Cuius sententiæ subscribit Ambrosius, dum sic ait: Dignum fuit vt Paulus cuperet videre Petrum, quia primus erat inter Apostolos, cui delegauerat Seruator curam ecclesiarum. Pleraque autem Petrus ipse gessit, quæ principatum in eo fuisse declarant. Ipse enim, cum Matthias in Iudæa demortui locum successus est, de ea re ad cæteros non secus retulit, ac consules Romæ ad senatum solebant. Die festo Pentecostes cum Iudæi malè de omnibus Christi discipulis, vt de ebriis existimarent, quod multis variisque linguis vterentur: idem potissimum reliquos defendit, ritu boni principis, qui se pro suis etiam periculis & telis hostium obiicit. Idem cum Iudæi eo ipso die audita eius oratione ab omnibus quærerent, quid sibi faciendum censerent salutis causa, vnus pro omnibus respondit: Pœnitentiam agite, & baptizetur vnusquisque vestrum in nomine Iesu Christi, in remissionem peccatorum. Cum idem ipse & Ioannes in templum irent, non Ioannes Paralytico verba fecit, non eum curauit, sed ipse Petrus. Idem cum Ioannes adesset, & populi miraculi

Gal. 1.

Super Mat
cap. 6.Super epist.
ad Gal. 1.

Act. 1.

Act. 2.

Act. 3.

raculi causa, ad eos concursus fieret, omnes & docuit cuius id nomine fecissent, & ad penitentiam hortatus est. Cumque huius miraculi rumor apud principes vrbis increbuisse, & postmodum introductos illos in senatum ipsi interrogarent, cuius hoc nomine fecissent, ipse idem Petrus respondit. Supplicium etiam tam de Anania sumptum, quam de Sapphira eius vxore, tum cum Petrus eos obiurgaret, eius principatum vel perspicue confirmat: non enim Petrus erat episcopus Hierosolymitanus, sed Iacobus. Longum esset de Tabitha, de Simone Mago, de Cornelio centurione dicere, ex quibus multisque aliis idem docere possumus. Cui quidem rei minimè aduersari putandum est, quod Petrus à Christo increparus audiuerit: Abi post me, Satana: non sapis ea que sunt Dei, sed ea quæ sunt hominum. Nondum enim acceperat clauas, cum confessioni suæ repugnare Christi necem existimabat: nondum erat confirmatus: nondum venerat super eum plenitudo spiritus. Ideoque nondum erat petra, cui superstructa est ecclesia: sed post resurrectionem super illum eam Christus fundauit, tanquam super fundamentum ministeriale & secundarium. Christus enim principalis est petra, & natura ipsa fundamentum ecclesiæ verum primariumque. Quid, quod non vult Chrysostomus Satana: nomen ad Petrum pertinere, sed ad diabolum suggestorem huius consilij: vt interim taceam, quod lapsus personæ non tollit potestatem. Rectè ergo Origenes, Petrus (inquit) adhuc plumbeus erat: & fieri potuit, vt reuelationem haberet à patre, qua profiteretur Christum esse filium Dei viuicattamen lateret eum hoc magnum mysterium, quo Christus voluit pro salute generis humani crucifigi & tertia die resurgere. Multo minus autem animum tuum conturbare debet, quod quidam aiunt Iacobum, non Petrum, in conuentu ac concilio Apostolorum, quod pro componenda lite exorta super obseruatione legis Mosaicæ coactum fuerat, sententiam pronunciauisse, & Petrum à Paulo reprehensum, vt hæc eius verba testantur: Cum autem venisset Cephas Antiochiam, in faciem ei restiti, quia reprehensibilis erat: quodque iussus à collegis ire cum Ioanne

Acto. 3.

Matt. 16.

Hom. 3. in
Matth.

IN SYMBOLVM

in Samariam, non detrectauerit. Non enim, vt de hoc quod postremo loco positum est principio dicam, quòd eum mittit Apostoli, eò declarant se minimè eum habere pro superiori, licet coacti cum senioribus ecclesiam referrent, quæ administro capite superior est. Nam cum is Christi doctrinam sequens animo tam summis deiectione esset, vt aliorum seruus & minister esse non recusaret, ab iis mittitur qui superiore capite, velut ministro, non domino, vtuntur. Quanquam hæc ratiocinandi forma non satis firma esse vanaque videtur: hic est missus, ergo inferior eo qui misit. Filius enim à patre missus est, non propterea tamen minor patre. Sic nec Herodes, qui tres Magos misit vt puerum adorarent, magis autoritate fuit superior. Sed vt hæc missa faciamus, ecquis ignorat solemne esse & in more positum, vt qui sint in collegio & senatu potiores, legatione sapius fungantur, consilio scilicet aut amore inferiorum? Sic legimus quòd cum audissent filij Israël ædificasse filios Ruben & Gad, dimidium tribus Mauasse, altare in terra Chanaan, super Iordanis tumulos contra filios Israël, conuenerunt omnes in Silo, vt ascenderent & dimicaret contra eos: & interim miserunt ad illos in terram Galaad Phinees filium Eleazari sacerdotis, qui eorum dux erat coram domino, & decem principes cum eo singulos de singulis tribubus, vt eos super hoc facto sacrilego reprehenderet. Itaque quòd obsequitur Petrus, & legationem sibi mandatam suscipit, non eò inficiatur se iis à quibus mittitur administrationis potestate longè præstare. Nec verò cuiquam mirum videri debet (cum minus fideliter ageret Petrus, nec satis rectè aut constanter ad euangelicam veritatem ingrederetur, quæ iam sic eluxerat, vt tempus esset libera fronte profiteri legis caeremonias antiquatas esse, nec quicquam cõferre ad salutem) eum à Paulo, qui Apostolatus honore Petro erat æqualis, & pluris habebat euangelicum negotium quàm illius dignitatem, correctum esse: quia cum merus ac vacillatio, quam præ se ferebat, in grauem multorum perniciem vergeret, secus interpretantium quàm ille sentiret: videlicet quasi superstitione motus id faceret,

Iosue 22.

1. Paral. 9.

APOSTOLORVM, LIB. I. 19

ret, non studio consuleudi Iudæorum infirmitati, ac manifestaque obiurgatione obuiam Paulus ire debuit, ac omnium periculo mederi, vt coram omnibus castigato capite, cæteri ad illius exemplum resipiscerent, vbi conspexissent illum obtemperantem admonitioni Pauli. Vnde rectè Ambrosius, Reprehensibilis (inquit) erat, euangelica veritate, cui hoc factum aduersabatur. Alio qui quis eorum auderet Apostolo, cui clauis regni cælorum Dominus dedit, resistere? Caret enim quod attinet ad concilium Hierosolymitanum, cum Petrus eidem non solum interesset, sed & præset, primus quidem, vt eius prima erat inter Apostolos autoritas, quid sentiret explicauit: atque vt Paulus & Barnabas dicendi finem fecerunt, Iacobus sententiam suam dicit, qui licet episcopatum loci gereret, præsentis tamen in morem de controuersia non decernit: imo cum placuisset eius sententia, Apostoli & seniores omnes communi consensu ita statuerunt: Visum est Spiritui sancto & nobis, &c. Constat ergo scripturam docere Petrum principem Apostolorum fuisse, & dignitate reliquos antecelluisse. Quid autem hoc mirabile videri debeat, cum ita ferat natura, hocque hominum ingenium postulet, vt in quouis cœtu etiam æquales sint omnes potestate, vnus sit tamen veluti moderator, in quem alij respiciant? Nulla est curia sine consule: nullus consensus iudicum sine prætore seu quaesito: collegium nullum sine præfecto: nulla sine magistro societas. Quid ergo absurdum, si fateamur Petrum Apostolorum principem? Cuius autoritatem cum Christus ipse in euangelio abunde monstrauerit, nihil necesse fuit Paulo illam in epistolis expressius attingere. Quare cum in ecclesie ministeriis & officiis describendis alios esse Apostolos, alios prophetas, alios euangelistas, alios verò pastores & doctores asseuerat, minimè hanc summi verticis excellentiorem dignitatem exclusisse videri debet, etsi non expressit. Quin potius cum idem affirmet Deum sic attemperasse corpus ecclesie, vt in eo non sit dissidium: necesse est vt sub Christo, qui solus natura ecclesie caput est, & solus sua autoritate subque nomine regnat, alterum caput ministeriale, quod

I. Cor. 12.

eius vices gerat, in illa esse fateamur: alioqui schismatis semper impenderet periculum, nisi vno capite administro vnitas retineretur. Ne igitur existima Paulam verticem, & administram caput, & ministrorum numero, cum aliquos percussisset, expunxisse. Nam euangelica illa verba, Tu es Petrus, & super hanc petram, &c. hanc Petri excellentiorem potestatem manifestè probant: fuitque peculiare reuelationis munus in confessione veræ fidei Petro præcipuè datum. Nec possunt Christi verba ad totum Apostolorum collegium accommodari. Quamquam autem Augustinus ecclesiam dicit per Petrum clauium potestatem accepisse, hoc tamen nihil Petri auctoritatem imminuit, sed magis confirmat, cum hæc potestas vni Petro data in vniuersum ecclesiæ corpus deriuata sit.

*Homel. in
101. 50.
& Homel.
11. & 12. 4.*

DOROTHEA.

Audire velim, nisi molestum sit, aliquot vetustissimorum ecclesiæ scriptorum testimonia, quibus hæc Petri potestas illustreretur.

THEOPHILVS.

Hac in re tibi perquam lubenti animo obsequar. Occurrit in primis Anacletus, sanctissimus ille pontifex & martyr, qui in epistola quadam ad episcopos Italiæ, in hanc sententiam scribit: In nouo testamento post Christum dominiõum à Petro sacerdotalis cœpit ordo: quia ipsi primo pontificatus in ecclesia Christi datus est, dicente domino ad eum, Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo ecclesiam meam, & portæ inferni non præualebunt aduersus eam: & tibi dabo clauis regni cœlorum. Hic ergo ligandi & soluendi potestatem primus accepit à Domino, primusque ad fidem populum virtute suæ prædicationis adduxit. Ceteri verò Apostoli cum eodem pari consortio honorem & potestatem acceperunt, ipsumque principem suum esse voluerunt. Eadem ferme habet Cypriani tertia epistola, seduci quosdam ab hæreticis ostendens, dum vnitati non intendunt. Hoc eò fit (inquit) fratres dilectissimi, dum ad origi-

*Cypr. de sim
plic. p. n. l. a.*

Epist. 2.

nem veritatis non reditur, nec caput quæritur, nec magistri cœlestis doctrina feruatur. Probatio est ad fidem facilis compendio veritatis. Loquitur dominus ad Petrum: Ego tibi dico, quia tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo ecclesiam meam, & portæ inferorum non vincunt eam. Tibi dabo clauis regni cœlorum: & quæ ligaueris super terram, erunt ligata & in cœlis. Et eidem post resurrectionem dicit: Pisce oves meas. Et quanuis Apostolis omnibus post resurrectionem suam parem potestatem tribuit, & dicit: Sicut misit me pater, & ego mitto vos. Accipite spiritum sanctum. Si cui remiseritis peccata, remittuntur ei: si cui tenueritis, tenebuntur. Tamè vt vnitatem manifestaret, vnitatis eiusdem originem ab vno incipientem sua auctoritate disposuit. Hoc erant utique & ceteri Apostoli, quod fuit Petrus, pari consortio præditi & honoris, & potestatis: sed exordium ab vnitatem proficiscitur, vt ecclesia vna monstraretur. Idem ad Cornelium Romanæ urbis papam scribens, non dubitauit sedem Romanam appellare cathedram Petri, & ecclesiam principalem. Extat Aegyptiorum pontificum ad Liberium papam in Athanasij operibus epistola, in qua illi non solum Romanæ sedis principatum fatentur, verum etiam amplissimis maximisque ornant laudibus. Atque hoc ipsum à sanctis Patribus, qui Niceno concilio præfuerunt, decretum esse confirmant. Hæc autem pauca ex multis proferre satis erit: Similiter & à supradictis patribus est definitum consonanter, vt si quisquam episcopum, aut Metropolitanum, aut comrouneciales vel iudices suspectos habuerit, vestram sanctam Romanam interpellent sedem, cui ab ipso Domino potestas ligandi ac absoluendi specialis est privilegio super alios concessa. Chrylостomus enarrans locum illum Christi: Et ego dico tibi, quia tu es Petrus, & quæ sequuntur, Petrum à Christo dicit vniuerso terrarum orbi caput & pastorem præpositum. Namque Deus concedere solus potest peccatorum scilicet remissionem: & vt futura ecclesia tot tantisque fluctibus impetu irruentibus immobilis maneat. Cuius pastor, & caput piscator homo, atque ignobilis terrarum or-

*Cypr. lib. 1.
epist. 3.*

Matt. 16.

be reluctante adamantis naturam firmitate superet: hæc, in quâ, omnia quæ solius Dei sunt, se daturum pollicetur. Ita & pater ad Hieremiam dicebat, Sicut columnam ferream, & sicut murum æneum posui te. Sed ipsum quidem gentium pater, hunc autem vniuerso terrarum orbi Christus præposuit. Cyrillus etiam in Petro tãquam in petra lapidæque firmissimo Christum affirmat pollicitum esse suam ædificaturum se ecclesiam. Vnde Hilarius ait: Dignum planè confessio Petri præmium consecuta est, quia Dei filium in homine vidisset. Beatus hic est, vt ultra humanum oculos intendisse & vidisse laudatus est, non id quod ex carne & sanguine erat, cõtuens, sed Dei filium cœlestis patris reuelatione conspiciens, dignusque iudicatus, qui quod in Christo Dei esset, primus cognosceret. O in nuncupatione noui nominis fœlix ecclesiæ fundamētum, dignaque ædificatione illius petra, quæ infernas leges, & Tartari portas, & omnia mortis claustra dissolueret! O beatus cœli ianitor, cuius arbitrio clauis æterni aditus traduntur, cuius terrestre iudicium præiudicata autoritas sit in cœlo, vt quæ in terris ligata sunt aut soluta, statuti eiusdem conditionem obtineant & in cœlo! Diuus Augustinus contra Donatistarum pertinaciam, viguisse semper in ecclesia Romana apostolicæ cathedræ principatum dicit his verbis, loquens de Carthagine: Erat etiam transmarinis vicina regionibus & fama celeberrima nobilis, vnde non mediocris vtique auctoritatis habebat episcopum, qui posset non curare conspirantem multitudinem inimicorum, cum se videret & Romanæ ecclesie, in qua semper apostolicæ cathedræ viguit principatus, & cæteris terris vnde euangelium ad ipsam Africam venit, per cõmunicatorias literas esse conuictum, vbi paratus esset causam suam dicere, si aduersarij eius ab eo illas ecclesias alienare conarentur. Idem libro secundo contra duas Pelagianorum epistolas, sæpe Romanam ecclesiam sedem apostolicam appellat, Zozyneque & Innocentij de Pelagianorum erroribus sententiam, vt à sede apostolica profectam, approbat. Petrum etiam sæpe primum Apostolorum vocat. Leo etiam magnus huius rei cum in concionibus, & epistolis, tum in 67. clarissimum testimonium dicit his verbis: Sed hunc tramitem semper inter maiores

*Super Ioan.
lib. 2. cap. 12.*

*In Matth.
cap. 16. super hæc verba, Tu es Christus filius Dei
vni.*

Epist. 162.

iores nostros benè tutum, & salubriter constitutum, Hilarius ecclesiarum statum & concordiam sacerdotum nouis præsumptionibus turbaturus excessit, suæ vos cupiens subdere potestati, vt se beato apostolo Petro non patiatum esse subiectum, ordinationes sibi omnium per Gallias ecclesiarum vendicans, & debitam metropolitano sacerdotibus in suum ius transferre dignitatem: ipsius quoque beatissimi Petri reuerentiam verbis arrogantioribus minuendo. Cui cum præ cæteris soluendi & ligandi tradita sit potestas, patendarum tamen ouium cura specialius mandata est. Cui quis principatum existimat denegandum, illius quidem nullo modo potest minuere dignitatem, sed inflatus spiritu superbiæ suæ semetipsum in inferna demergit. *Gratianus*, Extat & Marcelli papæ ad presbyteros Antiochenos epistola, vbi sic loquitur, Petri sedes initio apud vos fuit: quæ 24. quæst. postea, iubente domino, huc translata est. Sic Antiochena ecclesia, quæ olim prima erat, Romanæ cessit sedi. Bernardus quoque, Indagemus, inquit, adhuc quis sis, quam geras confid. ad vtiliter pro tempore, personam in ecclesia Dei. *Quis es? ad Engeni*, Sacerdos magnus: pontifex summus: Tu princeps episcoporum, tu hæres Apostolorum, tu primatu Abel, gubernatu Noe, patriarchatu Abraham, ordine Melchisedec, dignitate Aaron, autoritate Moses, iudicatu Samuel, potestate Petrus, vnctione Christus: tu es cui clauis tradite, cui oues creditæ sunt. Sunt quidem & alij cœli ianitores, & gregum pastores, sed tu tanto gloriosior, quanto & differentius vtrunque præ cæteris nomen hereditasti. Habent illi sibi assignatos greges, singuli singulos: tibi vniuersi crediti, vni omnes: nec modò ouium, sed & pastorum omnium pastor. Et post pauca verba: Alij in partem sollicitudinis: tu vocatus in plenitudinem potestatis. Aliorum potestas certis artatur limitibus: tua extenditur, & in ipsos qui potestatem super alios receperunt. Nonne, si causa extiterit, tu cœlum episcopo claudere, tu episcopum ab episcopatu deponere, etiam & tradere Satanæ potes? Stat ergo inconcussum privilegium tuum, tam in datis clauibus, quàm in commendatis ouibus.

D O R O T H E A.

Sentis igitur, quantum intellectu consequi possum, verba

Christi ad Simonem Barionā, sub Petri nomine, officium atque ministerium significante, dicta, ad omnes posteros, qui huic muneri succedent, inferri debere.

THEOPHILVS.

Profus. Cūm enim ecclesia ad finem vsq; duratura sit, intelligere oportet eos, quos illius administrationi Christus praefecit, tandiū permansturos, dum ecclesia salua, & incolumis erit, ita vt eorum potestas pro ecclesiae vilitate data, ad posteros semper deriuetur. Eam ob causam ipse ait: Ecce ego vobiscum sum vsque ad cōsummationem seculi. Cūm autē Christus pro Petro rogauit, vt eius fides nō deficeret, non hoc fecit tanquā pro singulari persona, sed quasi pro ecclesiae administro capite, vt nunquam sedis Petri deficeret fides, quādiu munus id in ecclesia perseveraret. Nomē enim hoc [Petrus] aduentitium, Petri perpetuū in ecclesia officium magis designat, quām personā eius afficit, ob fidei firmitatē, quam Petrus cōfessus est, à Christo illi inditum. Praeterea non minus Christo ecclesia chara est, quām olim synagoga fuit. Cūm igitur synagoga nunquā defuerit summus pōtifex, cuius qui detrectabant imperium morte mulctabātur, par est, & consentaneum, vt nunquā defuturum ecclesiae Christi summū pastore indubitanter confirmemus, eius aeternae legis perpetuum interpretem in subortis controuersis, & obscurioris sensus scripturae explanatorem. DOROTHEA.

Aiunt quod de sessione Petri in Romana ecclesia dicitur, non habere multum fidei: quod circiter viginti annos à Christi morte Petrus Hierosolymis fuerit, deinde venerit Antiochiam, vbi quādiu fuerit incertū est. Atqui à morte Christi vsque ad finem imperij Neronis, sub quo Petrus cāsum fuisse memorat, reperitur tantūm triginta septem anni. Passus est enim dominus sub Tyberio, anno imperij eius 18. Si viginti annos decidat, quibus habitauit Petrus Hierosolymis, restabunt 17. ad summum, quos nunc inter duos episcopatus partiri oportet. Si diu Antiochia moratus est, non potuit Romae sedere, nisi per exiguū tēpus. Nec defunt, qui eū Romae vnquā fuisse, omnino negēt. Quod si ita est, nō iure pontifex Romanus Petri auctoritatē & potestatem sibi vendicat, tanquam eius successor.

THEO-

THEOPHILVS.

Qui Petrum existimant tam tardē Romā se contulisse, vehemēter illi quidem hallucinantur. Nam circiter annos quinque in Ponto & Asia fuit, & septē in Antiochia. Decimo autem octauo anno ex vrbe Roma Hierosolymā venit ad conciliū. Ceterūm vbiq; esset Petrus, summus erat Pontifex, ceteris quidē dignitate sacerdotij nō antecellens, sed amplitudine sollicitudinis & iurisdictionis prerogatiua, vt ecclesiae vnitas cōseruaretur. Reuelante tamē spiritu, vt iā docui ē Marcello sanctiss. martyre, sedē sibi Romae elegit, vbi Euangeliū praedicauit prius q̄ Paulus illic pedē intulisset, quemadmodum testatur Hieronymus super illud, Vt aliquid impertiar vobis gratiae spiritualis: Ad cōfirmandos, inquit, vos Romanos Petri predicatione fide tenētes. Cōfirmare se velle Paulus dicit, nō quo minus accepissent à Petro, sed vt duobus Apostolis testibus & doctoribus, eorū corroboraretur fides: alioqui curabat ne super fundamentū alienū aedificaret. Nec verū est (quod plerosq; arbitrari affirmas) Petrū à morte Christi circiter annos viginti fuisse Hierosolymis, cūm scriptura doceat eū statim à baptismo Pauli, quo tēpore ecclesiae p totā Iudā & Galileam & Samariam habebant pacē, dum peragraret omnes regiones, & nunc hos, nūc illos inuiseret, peruenisse etiā ad sanctos, qui habitabant Lydda. Ea est littoralis ciuitas Palaestinae. Licet ergo Paulus dicat se, statim vt Euangeliū per reuelationē Iesu Christi accepit, abiisse in Arabiam, ac denuo reuersum esse Damascū, & post annos tres rediisse Hierosolymā vt videret Petrū: deinde post annos 14. q̄ in regiones Syriae Ciliciaeq; venerat, rursūm ascēdisse Hierosolymā iuxta reuelationē, & contulisse cum Iacobo, Petro, & Ioanne Euangeliū, quod praedicabat inter gentes: nō propterea tamē sequitur Petrū toto eo tēpore Hierosolymis pedē non extulisse: Nā fieri potest vt per id tēporis etiam Romā Antiochia relicta caesserit: quod B. Hieronymus, qui Petrū Apostolorū principē nominat, affirmare videtur, dū eum Romae cathedrā sacerdotalē 25. annis tenuisse dicit. Quid autē prohibet quominus Hierosolymā Roma redire potuerit, sub id tēporis quo Paulus ibi cōtulit Euangeliū suū cū magni nominis Apostolis? Sed audiamus Hieronymū. In

Roma. 1.

Act. 9. cap.

Gala. 1. & 2. cap.

libro scriptorum ecclesiasticorum scribit his ferè verbis: Simon Petrus filius Ionæ, prouinciæ Galilææ, vico Bethsaida, frater Andree apostoli, & princeps Apostolorum, post episcopatum Antiochensis ecclesiæ, & prædicationem dispersionis eorum qui de circuncisione crediderant in Ponto, Galatia, Cappadocia, Asia, & Bithynia, secundo Claudij anno, ad expugnandum Simonem Magum, Romam pergît, ibique viginti quinque annis cathedram sacerdotalem tenuit vsque ad vltimum annum Neronis, id est, decimum quartum. Atque etiam Eusebius Cæsariensis in Chronicis eundem 25. annis eiusdem vrbs episcopum fuisse scribit. Quo minus audiendi sunt qui Petrum iactant eum vnquam Romæ fuisse. Egesippus certè scriptor antiquissimus, qui Aniceti tempore Romam venit anno domini 160. eorum orationi vehementer reclamât. Scribit enim lib. 3. de excidio Hierosolymitano, quæ admodum Nero causas quæsierit occidendi Apostolos: cum autem edixisset vt comprehenderentur Apostoli, rogabatur Petrus, vt aliò sese conferret. Dionysius etiam Corinthiorum episcopus. Vos habètes, inquit, Romæ cum esset, cõmonitionem à Petro & Paulo, plantatione Romanæ ecclesiæ coniunxistis. Ambo etiam aduentâtes, atque in hac vrbe simul docentes etiam, martyrio pariter, vno eodémque tempore coronati sunt. Et Irenæus Lugdunensis episcopus: Matthæus (inquit) Hebræis ipsorum lingua scripturam dedit euangelij, cum Petrus & Paulus Romæ euangelizarent & fundarent ecclesiam. Atque alibi: A gloriosissimis duobus Apostolis Petro & Paulo Romæ fundatæ constitutæ sunt ecclesiæ. A quibus non dissentit Tertullianus (qui anno domini 150. viuebat) cum ait, de Roma loquens: Vbi Petrus passioni dominicæ coadæquat. Item Romanis euangelium Petrus & Paulus sanguine suo signatum reliquerunt. Cui consonat Eusebius Cæsariensis lib. 2. hist. eccl. cap. 14. In ipsis, inquit, Claudij temporibus clementia diuinæ prouidentie probatissimum omnium Apostolorum & maximum fidei magnificentia & virtutis merito primorum principem Petrum ad vrbem Romam deduxit. In horum omnium sententiam pedibus it diuus Ambrosius, dum ait: Non sine causa factum putamus,

Lib. 3. const. heres. cap. 1.

Cap. 3.

Lib. de præscript. heret. Aduers. Marcionem.

Serm. 66.

putamus, quod vna die, vno in loco, vnus tyranni tolerare sententiam. Vna die passi sunt, vt ad Christum pariter peruenirent: vno in loco, ne alteri Roma deesset: sub vno persecutore, vt æqualis crudelitas vtrunque constringeret. Dies ergo pro merito, locus pro gloria, persecutor decretus est pro virtute. Et in quo tandem loco martyrium pertulerunt? In vrbe Roma, quæ principarum & caput obtinet nationum, scilicet vt vbi caput superstitionis erat, illic caput quiesceret sanctitatis: & vbi gentilium principes habitabant, illic ecclesiarum principes moraretur. Non in alia sententia est Paulus Orosius insignis historiographus. scribit enim in Tyberij Claudij regni exordio Petrum, Apostolum Domini nostri Iesu Christi, Romam venisse, & salutarem cunctis credentibus fidem, *Lib. 7. cap. 4.* fidei verbo docuisse, & potentissimis approbauisse virtutibus: ex eoque tempore Christianos Romæ esse coepisse. Et sequenti capite: Nero (inquit) primus Christianos Romæ supplicii & mortibus affecit, ac per omnes prouincias pari persecutione vt excruciantur imperavit, ipsumque nomen extirpare conatus beatissimos Christi Apostolos Petrum cruce, Paulum gladio occidit. Sed quid in re manifesta opus est testibus parum necessariis: cum Petrus ipse Romæ se fuisse his verbis declaret, Salutat vos ea, quæ est in Babylone, vestræ confors electionis ecclesia? Nunquam enim Petrus Babylonem incoluit: allegoricè Babylonem Romam dicit, quod Roma in omnibus Babyloni responderit, vt ait B. Hieronymus: quod testatur Papias Ioannis Euangelistæ auditor, dum memoriæ prodit Petrum priorem epistolam suam canonicam Romæ scripsisse. Quis igitur vel trimestri risu eorum nugas non excipiat, qui se perbellè probasse putant Petrum non fuisse Romæ, quod Paulus in ea epistola, quam ad Romanos scripsit, Petri nullam mentionem fecerit: Quasi verò cum prætermittere nefas fuerit, si Romanam ecclesiam tum Petrus rexisset: nec vlla causa occurrere potuerit, quamobrem iure præteritus sit. Nec minori sanè cachinno digna videri debet hæc illorum argumentatio: Adducitur Paulus Romam victus. Exceptum fuisse à fratribus narrat Lucas, de Petro nihil. Ergo Petrus tum non fuit Ro-

ma. Quasi verò Petrus in numero fratrum Pauli non habendus sit, propter quod etiã nominari seorsum debuerit. Sed scribit illinc ad multas ecclesias. Alicubi etiam quorundam nomine salutationes asseribit. Non vno verbo indicat Petrum illic tum fuisse. Quid tum? An de Petro silere non potuit Paulus, etiam si Romæ tum adfuerit? Cui obscuro credibile istud videbitur? At conqueritur ad Timotheum scribens quòd nullus illi adfuerit in prima defensione, sed omnes eum dereliquerint. Quantã igitur, si Romæ fuit Petrus, illi ignominia inurit Paulus, quòd scilicet desertor fuerit Euangelij? Verùm de quibus tandem Apostolum loqui putas? De fidelibus, inquit: quia subiungit, Deus illi non imputet. Age, videamus quã grauis illa sit nota, quã Petro inuri credis. Cũ primùm mihi agenda esset caula (ait Paulus) pro tribunali Cæsaris, nemo mihi adfuit, omnes metu territi, me deseruerunt. Humanũ quiddam illis accidit, non lim hoc eis imputari. An igitur is protinus erit Euangelij desertor, qui immani quodam timore percussus, qualis in constantem alioqui virum cadere potest, apud Cæsaris tribunal causam acturum auxilio destituerit? Officij quidem desertor dici poterit, sed Euangelij, posse minimè mihi persuadeas. Sed vt tibi dem in prima illa Pauli defensione ab vrbe Roma Petrum abfuisse, quia Euangelij negotium aliò forsan eum vocauerat, num continuò Romanã ecclesiam Petrus tunc rexisse probaueris? O dementia! Multominus autem credam Petrum à Paulo perstringi, cùm ad Philippenses (vbi dixit neminem se habere, qui ita fideliter turet opus Domini, vt Timotheus) conqueritur omaeis quærere quæ sua sunt. Nec enim in mentem vquam Paulo venit Apostolorum principi eam labem aspergere, etiam si tunc vel maximè Petrus Romæ fuerit. Dubium enim esse non potest, quin æquè fideliter in vinea Domini Petrus laborauerit atque Paulus. Sed has ineptias omitto: illud tantùm ex diuo Cypriano addam iis que suprã dicta sunt: ecclesiæ vnitate firmiter tuendam & vindicandam esse, maximè ab episcopis qui in ecclesia Apostolorum loco præsentent, vt episcopatum quoque ipsium vnum atque indiuisum probemus. Episcopatus siquidem vnus est, cuius à singulis in solidum pars tenetur. Ecclesia

vna

2. Tim. 4.

2. Cap.

vna est, quæ in multitudinem latius incremento fecunditatis extenditur, quomodo solis multi radij, sed lumen vnum, & rami arboris multi, sed robur vnum tenaci radice fundatum.

DOROTHEA.

Quæ adhuc à te exposita sunt, mirificè mihi placent. Dico nunc quid in sanctorum communionem speres.

THEOPHILVS.

Remissionem peccatorum: quibus verbis intelligo Deum gratuita sua bonitate ignoscere ac condonare peccata pœnitentibus.

DOROTHEA.

Cur eam subnectis ecclesiæ?

THEOPHILVS.

Quia nemo extra ecclesiam eam consequitur, quantumuis se maceret pœnitentia, ieiuniis, aut vigiliis, aut quæcumque exerceat opera misericordia. In ecclesia, inquam, non hæreticorum, sed sancta, hoc est, spiritu Christi congregata est remissio peccatorum per baptismum, per pœnitentiam, & claus ecclesiæ datas: idque per Christum, & opere spiritus sancti.

DOROTHEA.

Hac ratione constituis, extra ecclesiam non nisi damnationem & exitium esse.

THEOPHILVS.

Sanè quidem. Qui enim secessionem faciunt à Christi corpore, factionibusque scindunt eius vnitatem, iis spes omnis salutis præcisã est, tantisper dum manent in eiusmodi dissidio. Nam huic omnes propheta: testimonium perhibent, remissionem peccatorum accipere omnes qui in eum crediderint, coadunati populo Dei, & vnitatem cum Christi corpore perseueranter ad extremum vsque spiritum colentes.

DOROTHEA.

Ecquid amplius speras?

THEOPHILVS.

Carnis resurrectionem, & vitam æternam. Scio enim & certus sum, quòd redemptor meus viuit, & in nouissimo die de terra surrecturus sum, & in carne mea videbo Deum seruatore meum.

Act. 10.

Iob 19. 6.

IN SYMBOLVM
DOROTHEA.

Cur solius carnis mentionem facis?

THEOPHILVS.

Cum carnem dico, corpus humanum animatum intelligo. Credo enim quod vnaquæque anima recipiet corpus suum quod exanime reliquerat, & idem hoc vnde demigrarat. Credo quod corruptibile hoc induet incorruptionem, & mortale hoc immortalitatem.

1. Cor. 15.

DOROTHEA.

Cuius virtute fiet hæc resurrectio?

THEOPHILVS.

Diuina certè, non humana. Nam qui potuit ex nihilo quæcunque voluit creare: illi non difficile est, quod ex sua forma mutatum est, in pristinam naturam restituere. Neque conuenit hic disputare, quomodo, aut quali corpore resurgent mortui, mihi satis est, quod qui promisit hoc futurum, sic verax est, vt mentiri non possit, sic potens est, vt quæcunque velit nutu possit efficere. Scio autem quod per Christum & in Christo fiet resurrectio: quoniam per hominem mors, & per hominem resurrectio mortuorum: & sicut in Adam omnes moriuntur, ita in Christo omnes viuificabuntur. Ideo primitiæ dormientium, & primogenitus ex mortuis nuncupatur.

1. Cor. 15.

DOROTHEA.

Perge sodes, & concludere tandem articulos fidei.

THEOPHILVS.

Credo vitam æternam, quæ erit post resurrectionem. Nam pij vita æterna fruuntur corpore & animo. Neque enim corpus erit amplius obnoxium morbis, senio, fami, siti, dolori, lassitudini, morti, aut vlli incommodo: sed erit immortalitate, agilitate, sublimitate, & claritate summa decoratum, & spirituale factum spiritus arbitrio mouebitur. Quod ad animam attinet, nullis deinceps vitiis, nulla tristitia, aut molestia sollicitabitur: sed sine fine fruatur summo bono, quod est Deus. Hoc quidem bonum nulla lingua dicere & nulla mens comprehendere potest. Nec enim oculus vidit, nec auris audiuit quæ præparauit Deus diligentibus se.

Apoc. 7.

21.

Esai. 25.

49.

1. Cor. 2.

Esai. 64.

DOROTHEA.

In quo

APOSTOLORVM, LIB. I.

25

In quo consistit hæc beata vita?

THEOPHILVS.

Illud ipsum est quod, cum mecum sermonem instituisi, te satis intelligere non posse dicebas, adè obsecrui videbatur. At iam (opinor) intelliges. Hæc est vita æterna (inquit Dominus) vt cognoscant te Deum verum, & quæ missisti Iesum Christum. Ex quibus verbis manifestè colligimus, vitam hanc æternam in Dei intuitu, & cognitione consistere.

Ioan. 17.

DOROTHEA.

Cur solius æternæ vitæ in hoc symbolo sit mentio, suppliciorum non item?

THEOPHILVS.

Ea tantum hic proponuntur, quæ ad consolationem piarum mentium faciunt. Credo tamen, quod quemadmodum pij vitæ sicut hæredes: ita impios mors æterna animi & corporis possidebit. Perpetua eos supplicia manent: nam corpus habebunt ad æternos cruciatus immortale, & animus peccatorum stimulis semper afflicto, absque vlla spe veniæ: Stipendia enim peccati mors: Gratia autem Dei vita æterna, per Christum Iesum dominum nostrum.

Roma. 8.

DOROTHEA.

Quem fructum ex hoc postremo articulo percipis?

THEOPHILVS.

Primum admonemur, vt animos sursum attollamus. Neque enim in terra felicitas nostra sita est, neque hic ciuitatem permanentem habemus, sed futuram inquirimus. Deinde docemur in aduersis nunquam despondendum esse animum, sed patienter omnia sustinenda vsque ad diem reuelationis, & esse post hanc, sperandam meliorem vitam. Plenam habes & perspicuam, nisi me fallit animus, symboli Apostolici explanationem, nequid prætermisum, aut relictum putes.

Heb. 13.

DOROTHEA.

Illam verò summopere mihi probatur, & quidem facit etiam me firmiorem.

THEOPHILVS.

Istud vehementer gaudeo. Sed nunc quidem valetudini tribuentes aliquid, domum nos recipiamus. Quando

d

IN SYMBOLVM APOSTOLORVM.

quidem ætus increbescit, nec satis iam nobis aduersus fo-
lis vim in harum arborum umbra præsidij est. Ibi inferior-
rem ad prærem spatium est, loculque opacior, & exedra
huic dici^a tempori, & nostro valde opportuna sermoni.
Cras igitur, & quot dies hinc verfabor, quæ reliqua sunt
agemus.

F I N I S.

26
PETRI BULENGERII
TRECENSIS INSTITV-
tionum Christianarum
liber secundus.

DOROTHEA.

ICTI quidem certè non potest, quàm
sim hesternæ disputatione delectata,
vel potius adiuta. Etsi enim mihi con-
scia sum, nunquam me vel minimum
hæsisse in summis illis fidei Christia-
næ capitibus: multarum tamen igno-
ratio rerum animo meo subsidebat,
quæ mox, omnibus abs te diligenter explicatis & pertra-
ctatis, sic discussa est, ut nullam earum fugere me iam exi-
stimem. Verùm dic sodes, an credere tantùm & fidem il-
lis qualem qualem habere satis est? Nihilne præterea à no-
bis Deus exigit, ut salutem consequamur?

THEOPHILVS.

Vt apud Deum iustificemur, vitæque perenni fruamur,
non satis est Dei erga nos charitatem dilectionemque nos-
se, quatenus in Evangelio declarat se patrem esse serua-
torémque nostrum per Iesum Christum (quod tamen sin-
gulare donum est spiritus sancti, qui nos illuminat, ut in-
telligendæ spiritualis sapientiæ Dei faciat capaces, ac cor-
dibus nostris obsignat promissiones salutis) sed etiam
Dei voluntati parendum est, ac ei verè & ex animo ser-
uiendum. Fides enim absque operibus, inquit beatus Ia-
cobus, mortua est.

DOROTHEA.

Fare igitur, quid Deus præcipit, aut in quo tandem vo-
luntas eius sita est?

THEOPHILVS.

Istud è decalogo cognoscimus, qui quidem consumma-
tam iustitiã complectitur, requirens nõ tantùm externam;

d ij

sed & spiritualem veram ac perfectam obedientiam erga Deum. Duabus autem constat tabulis, quarum prior verū Dei cultum, tam internum, quā externū amplectitur: posterior docet quales esse debeamus erga proximum, quem nos diligere oportet, non propriæ vilitatis, aut alterius cuiuscunque rei cōtemplatione, sed tantū quia Deus, cui credimus & toto corde adhaeremus, præcepit ac voluit, vt eum tanquam fratrem ac viscera nostra complectamur.

DOROTHEA.

Sed vbinam scriptum reperimus huncce decalogum, qui decem Dei mandata contineat?

THEOPHILVS.

Exod. 20. Nō in testamēto modò veteri, sed & in nouo reperitur.

Deut. 5.

DOROTHEA.

Matth. 5.

Quandoquidem tam in lege quā in Euangelio explicatur, audite velim, quid sit inter vtrunque discriminis.

THEOPHILVS.

De discrimine veteris & noui testamenti.

Hoc vt melius intelligas, aduerte te oportet, quòd cū lex naturę (hoc est, illa de Deo, & de Dei voluntate notitia, quæ cōditis nobis, menti nostræ per Deum est indita) per Adami lapsum in hominum mentibus adeò obreuebrata fuisset, vt citra fiduciam promissionis venturi seminis, in quo benedicerētur omnes gentes, ad iustificandum hominem ipsa nō sufficeret, insuper etiā per incrementem hominū malitiam propè esset oblitterata: singulari Dei prouidentia factū est, vt lex per Moſen data succederet: idq; tribus potissimū de causis. Primò, vt disciplina quadam coerceret homines, pœnarū metu à flagitiis deterrens, & externis sceleribus, quæ etsi manifesta, perinde tamen, ac si scelera non fuissent, dissimulabantur. Quod significās Paulus ait: Lex iusto non est posita, sed iniustus, & non subditis, impiis & peccatoribus, &c. Secūdo, lex diuina lata est, vt ostenderet peccatum, vt accusaret, terreret, conturbaret, ac confunderet cōscientiam. Vnde ait Apostolus: Per legem agnitio peccati. Ita lex, ipsa peccati demonstratione, animā humanā, quasi de innocentia securā, ream facit: quò tandem intelligens peccatum sine gratia Dei vinci non posse, reatus sollicitudine ad percipiendam gratiā promissi mediatoris conuertatur, ac per fidē ad eius misericordiā confugiat. In quam

1. Tim. 1.

Roma. 3.

quam sententiam dixit Paulus: Conclufit Deus omnes sub peccato, vt omnium misereatur. Neque enim quispiam cōcupiscentiæ resistere poterit, nisi adiutus gratia. Nemo naturale virtū deponit, nisi ope conditoris naturæ. Nemo incredulitatē, diffidentiam, odium, & contemptū Dei exiit. Nemo cum voluntatis delectatione bonum operatur, nisi Deus fidem spem & charitatem per spiritum suum menti prius immittat. Tertio, lex data est, vt in iustificatis per fidem regula sit bene viuendi, in qua cernāt opera quæ Deo placent, ac sponte sua faciant, quæ Deus requirit. Et eatenus præstat sapientiam paruulis, lætificat cor, illuminat oculos. Diuiditur autē hæc lex in moralem, ceremoniale, & iudiciale. Iudicialis respondet primo fini legis, qui est in coercendo per disciplinam, ad retinendam societatem humani generis: sed per Moſen potissimū tradita ad gubernationem populi Christum expectantis: ac de ritibus coniugiorum, successionibus, pœnis delictorum, & similibus rebus fortissimè præcipit. Moralis secundo fini responder, quòd sit expositio legis naturæ, & doctrina virtutū carnis fragilitatem ostendens, & ad gratiam præparans. Ceremonialis verò instituta fuit ad præfiguranda vèteri Christi mysteria, & veros fidei cultus Deo acceptos, nimirū vltimo legis fini respondens. Sunt autem iudiciales & ceremoniales leges abolitæ, iam non pertinentes ad nos. Iudicialis enim data erat ad moderandum populum, qui ceremoniis Christum præfigurantibus vtebatur. Statu ergo illius populi mutato, necesse erat vt & hæc lex cessaret. Itidē ceremonialis obsoleuit, quoniam per Christum impleta est, sicut Christus ipse testatur: Lex, inquit, & prophetæ vsque ad Ioannem: id est, ceremoniæ, & typi veteris legis vsque ad Ioannem. Nam post Ioannem consummatis omnibus, quæ lex figurabat, & sublaris typis, gratia & veritas per Iesum Christum facta est. At sola lex moralis, cū interpretatio sit legis naturæ, abrogata non est, sed manet: nec Christus venit vt eam solueret, sed adimpleret, eamque gratiam conferret, qua & nos adiuti eandem & nos implere possimus. His ita declaratis facile intellectu erit, quæ sit inter vetus & nouum testamentum differentia. *cel. de spir.* Beatus Augustinus, vetus testamentum esse ait, doctrinam & lib.

Gal. 3.
Rom. 11.

Hebr. 7.

Matth. 11.
Luce 16.

Ioan. 1.

Ad Mar
cel. de spir.
& lib.

præceptorum, seu mandatorū, in qua foris docemur, quid Deus à nobis requirat. Lex enim foris extra hominem in tabulis lapideis scripta, per Moſen populo Iſraëlitico data
Exod. 24.
32. & 34.
Deut. 27.
Gal. 3.
Roma. 4.
2. Cor. 3.
Roma. 7.
Leuit. 18.
Roma. 10.
Phillip. 3.
 præceptum, seu mandatorū, in qua foris docemur, quid Deus à nobis requirat. Lex enim foris extra hominem in tabulis lapideis scripta, per Moſen populo Iſraëlitico data est: quam si per ſe ſolum conſideres, docet quidem, quæ facere, quæ omittere oporteat, & cõdemnat hos, qui nõ sunt tales, quales ipſa vult, ſed vim faciendi, vel omittēdi ea quæ præcipit, minimè ſuppeditat. Quinimo quotquot in eam tantum intuentur accuſat & cõdemnat. Neque enim ſuis tantum viribus eam implere poſſunt, cum internam obedientiã requirat, veliq; non timore pœnæ, ſed amore iuſtitie impleri. Id quod homo non antè adipiſci poteſt, quam Dei ſpiritu innouatus ſit, & volũtas eius cõmutata, nempe ex mala, facta bona. Itaque lex non iuſtitiam, ſed magis iram operatur, id eſt, terret, accuſat & damnat conſcientiam noſtram: nec tollit, ſed auget peccatum: quia vt ſit magis perſpicuum, & vt planè appareat facit: imò prohibendo, hominem carnalem ad peccatum irritatiorem facit, ſuoſque ingenio in vitium nirentem. Propterea & miniſtratio mortis, & dãnationis eſt appellata: non quòd legis intentio aut ſinis ſit, operari mortē & dãnationē (eſt enim lex ſancta, & mandatum ſanctum, iuſtum & bonum) ſed tantum per occaſionē. Lex enim verã iuſtitia proponit, & huc propriè tendit, vt eam facientes in ea viuãt. Sed quia nemo illam facit, nec ipſa virtutem faciendi tribuere poteſt, vt ſcilicet impleatur: idcirco dicitur miniſtrare & afferre mortem, non ſuo, ſed naturæ noſtræ vitio, quæ per legem cognoſcens peccatum, & nõ inueniens in lege, hoc eſt, in ſola legis doctrina, remedium quo peccatum aboleat, & abſolito peccato peccare deſinat, & ad bonum afficiatur, idcirco peccato occiditur. Et quoniam ſic ſe habet ratio teſtamenti, ſeu legis veteris, modò per ſe ſumatur, facile eſt intelligere cur dicatur lex literæ, lex operū ſeu factorum, lex ſeruitutis, & cur opera legis dicuntur iuſtitia carnis. Nam litera ſignificat doctrinam eius quod fieri ac vitari debet, quæ non viuut in corde, & quæ nihil aliud eſt, quam litera mortua, niſi ſpiritus viuificans accedat. Lex etiam ſeruitutis ſeu timoris dicitur, quòd timore pœnæ, nõ amore iuſtitie (quã tamen lex requirit) à peccato cõterreat. Et lex operum ſeu factorū appellatur, quia facta & opera requirit.

requirit, quorum tamen faciendorum non præſtat virtutē. Et qui ſuis viribus legi ſatisfacere ſe ſimulant, aut gloriantur, hi dicuntur ſe ex lege operum aut factorum iuſtificare, & ſibi propriam iuſtitiam conſtituere velle: quæ tamen neminem iuſtificare, nec opera re vera bona producere poteſt. Denique iuſtitia carnis dicitur, quia ſpiritu cor inno-uante ac viuificatē caret. Caro enim in ſcripturis, veterem hominem ſignificat, nondum ſpiritu Dei renouatum: què admodum apud Ioannem dicitur, Quòd natum eſt ex carne, caro eſt. Poſtremò hæc lex, vetus teſtamentum dicitur, propterea quòd veteris hominis noxa per literam iubentē & minantem non ſanatur, quemadmodum Apoſtolus dixit: Non in vetuſtate literæ, ſed in nouitate ſpiritus.
Roma. 10.
Gen. 6.
Ioan. 3.
Rom. 7.

Contrario, nouum teſtamentum duo cõplectitur: Primo, promiſſionem gratuita remiſſionis peccatorum per Chriſtum: Secundo, interiorem huius renouationem, quæ eſt lex, non extrinſecus in tabulis lapideis, ſeu chartis papyraceis, ſed diuinitus ſcripta in cordibus per ſpiritum ſanctum, qui digitus Dei appellatur, atque adeò propè nihil aliud eſt, quam ipſa præſentia ſpiritus ſancti. Nouum autē teſtamentum dicitur Euangelium, tanquã lærum nuntium ſeu annũciatio aduētus ac beneficij Chriſti. Quid enim eo nuntio lærius, quo annũciatur per fidem in Chriſtū gratis peccata nobis cõdonari, ſolui inimicitia inter Deum & hominē, donari nobis ſpiritū ſanctū corda noſtra per fidē & charitatē innouantem, deniq; vitã æternã? Ob eam cauſam D. Paulus Euangelium appellat virtutē & iuſtitiam Dei ad ſalutē omni credenti, hoc eſt, ſalutem omni credenti afferentē. Hæc eſt iuſtitia, quæ in teſtamēto veteri velata, in nouo reuelatur: quæ ideo iuſtitia Dei dicitur, quòd Deus eam impertiēdo iuſtos faciat: quæ admodū ſalus Domini appellatur, qua nos ſaluos facit: & charitas Dei, nõ qua nos ipſe diligit, ſed qua nos facit dilectores ſuos. Ergo teſtamētum vetus non diſtat eo ipſo à teſtamēto nouo, quod teſtamētum vetus à Moſe & prophetis: nouum verò ab Euangeliftis & Apoſtolis ſcriptum acceperimus. Nam & in libris veteris teſtamenti teſtamentum nouum, licet olim velatum, nunc verò per Chriſtum reuelatum continetur. Nec eo diſfert, quòd aliud iubeat lex vetus, aliud poſtulet lex noua: nam
2. Cor. 3.
Rom. 1.
Auguſt. de Spir. & lit. cap. 11.
Ibidem cap. 32.
 d iiii

Quo discer- idem omnino iubent: Nec eo ipso, quod lex iubeat & ni-
natur testa- netur: Euangelium verò tantum promittat gratuitam re-
mētē vetus missionem peccatorum, per Christum, etiam indignis, &
à nouo. legi non satisfaciētibz: Sed propriè eo differunt, quod
Roma. 1. verus testamentum sit doctrina extra hominem scripta,
2. Cor. 3. quæ infirmitatem nostram nobis tantum ostendit, non e-
Hebr. 1. tiam tollit: atque eo ipso indicat nobis necessarium esse vt
De spir. & ad gratiam redemptoris per fidem confugiamus. Nouum
lit. cap. 13. verò testamentum sit doctrina non foris scripta, vel pronun-
Idem ca. 9. ciata, sed potius interna, & viua, quæ per spiritum sanctum
 scribitur in cordibus nostris, qua ille menti nostræ persua-
 det, non tantum accipere nos remissionem peccatorum in
 Christo per fidem: sed simul etiam mentem & voluntatem
 nostram viuificat & immutat, de mala bonam faciendo, vt iam
 non timore, vel respectu legis, sed magis amore iustitiæ per
 spiritum sanctum indito, quod bonum est faciat, factura etiam
 posthac, etsi nulla lex externa iuberet, quæ propriè iustitia
 fidei appellatur. Tum quod remissio peccatorum propter Chri-
 stum, & renouatio spiritus sancti non aliter accipiuntur, quam
 per fidem in Christum, cuius spiritu & peccatis absolui-
 mur, & spiritu mentis nostræ renouamur, vt iam Dei voluntatem adiu-
 tore spiritu facere incipiamus. Tum quia credimus quicquid
 boni affectus & operis in nobis sentimus, id non ex nobis,
 sed ex Dei beneficio propter Christum in nos profectum esse,
 vnde Deo ea pietate (qua solus colendus est) gratias agamus.

Roma. 5.
Eph. 1.

August. de
spiri. & lit.
cap. 17.

Cap. 31.

Hoc ergo solo differunt lex vetus & Euangelium, quod
 lex extra hominem scripta sit in tabulis lapideis, vt eum per-
 terrefaciat: lex verò spiritus in ipso homine, vt eum interius
 iustificet. Cum in tabulis scribuntur opera charitatis, lex est
 operum, & litera occidens prauaricatorem. Cum autem ipsa
 charitas diffunditur in corda credentium, lex est fidei, & spi-
 ritus viuificans dilectorem: quæ hoc intus scripta facit dili-
 gi, quod foris scripta lex faciebat timeri. Hoc veteris &
 noui testamenti discrimen euidentissimè Hieremias pro-
 pheta ostendit. Ecce, inquit, dies veniet (dicit Dominus) &
 consummabo super domum Israël testamentum nouum,
 non secundum testamentum, quod feci patribus eorum,
 in die qua apprehendi manum eorum, vt educerem eos de
 terra Aegypti, quia ipsi non perseuerauerunt in testamen-
 to meo,

to meo, & ego neglexi eos, dicit Dominus: Quia hoc testa-
 mentum est, quod ordinabo domui Israël. Post illos dies,
 dicit Dominus, dabo leges meas in cor illorum, & in men-
 te eorum scribam eas, & ero eis in Deum, & ipsi erunt mi-
 hi in populum, & non docebit vnusquisque ciuem suum,
 & vnusquisque fratrem suum, dicens: Cognosce Dominum:
 quia omnes cognoscent me à minimo vsque ad maximum
 eorum, quia propitius ero iniquitati eorum, & peccata eorum
 non memorabor vltra. Quid apertius dicere potuit propheta
 ad discernendum testamentum nouum à veteri? Vetus ap-
 pello, non ex tempore, sed magis ex effectu: nempe quod etsi
 voluntatem Dei ostenderit, non tamen vi sua vereris hominis
 noxam abutulerit, nec hominem ad legis impletionem idoneum
 fecerit, aut innouarit: hoc est enim quod dixit Propheta:
 Quia ipsi non perseuerauerunt in testamento meo. Non enim
 simul cum lege, hoc est, virtute legis, bonam quoque voluntatem
 (qua sola lex sit) acceperunt. Et idcirco (inquit) consumma-
 bo super domum Israël testamentum nouum, testamentum
 vtiq; consummatum, quo lex impleatur, quod promissione
 & exhibitione propitiationis & remissionis peccatorum,
 necnon viua doctrina, seu (vt Apostolus ait) doctrina spiri-
 tus, per spiritum sanctum intus in corde scripta, ac mentem
 & voluntatem illuminante, immutante, ac viuificante con-
 stare dicit. Inscrubam (inquit) cordibus eorum leges meas:
 hoc est, illis dabo spiritum innouantem mentes, quo de-
 mum idonei & habiles efficiantur ad perficiendam legem.
 Cum igitur lex Dei (quæ diu scripta erat in tabulis lapi-
 deis, quæ diu terruit, nec tamen impleta fuit) digito Dei,
 id est, spiritu sancto cordibus nostris insculpitur, verè lex
 noua efficitur: quia tunc primum fieri incipit. Quod enim
 recens sit, nouum est. Subiicit autem Propheta: Et non do-
 cebit vnusquisque proximum suum, vir fratrem suum, di-
 cens: Cognosce dominum: non quod non sit opus Euange-
 lium prædicare. Quomodo enim credent in eum, quæ non
 audierunt? Quomodo audient sine prædicante? sed quod
 in voce prædicationis exterioris Euangelium nullius sit effi-
 caciæ, nisi spiritus, quæ Dominus per Euangelij suam im-
 partitur, intus doceat. Nam vt Apostolus ait: Ego quidem
 plantaui, Apollo rigauit, Deus autem incrementum dedit. Et a-

1. Cor. 2.

1. Cor. 3.

Joan. 6. libi scriptum est: Et erunt *θεοφιλοισι*, id est, à Deo docti. Lex verò vetus data est, vt infirmitatem ostenderet, vt gratia quareretur. Gratia data est, vt infirmitatem adiuuaret, & lex impleteret. Quod enim erat impossibile legi per carnem, id est, consistente carnali concupiscètia lex non impleteretur, & eatenus in nobis esset imbecillis & in firma, misit Deus filiū suum in similitudinē carnis peccati, & de peccato damnauit peccatū in carne, vt iustitia legis impleteretur in nobis, qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritum. Concluserit itaque scriptura omnia sub peccato, non simpliciter, sed in eum vsū, vt promissio ex fide Iesu Christi daretur credentibus. Ex hac enim promissione, hoc est, ex Dei beneficio ipsa lex impletur, sine qua promissione præuicatorum facit. Nam postquā territi per legem confugimus ad mediatorem, & credimus Christum qui peccatum nō fecit, pro nobis in mortem traditum, sustulisse peccata mundi, & in ipsius sanguine & meritis nos iustificari: statim in ea fide (quæ tamen sine charitate veraciter non contingit) incipimus condelectari legi Dei secundum interiorem hominem, quæ delectatio non literæ, sed spiritus donum est. Et licet alia lex in membris adhuc repugnet legi mentis, tamen hæc lex spiritus, vbi semel dominari cœperit, concupiscentiam in dies magis ac magis mortificat, donec in nouitate spiritus (quæ de die in diem in interiori, hoc est, spiritali homine augetur) tota vetustas mutata pertranscat, liberante nos de corpore mortis huius gratia Dei per Iesum Christū Dominum nostrum.

2. Cor. 3. Vide verò quā pulchrè Paulus hanc prophetiam intuens atque explicans, hoc ipsum doceat, cum ait: Manifestati quoniam epistola estis Christi, ministrata à nobis, scripta non atramento, sed spiritu Dei viui, non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus. Et vt hoc doceat in nobis agi non viribus nostris, aut propter nostram dignitatem, sed mero Dei beneficio remittentis nobis peccata per Christum, ac bonam insuper voluntatem ingenerantis per fidem, subiungit: Fiduciam autem talem habemus per Christum ad Deum, non quòd sufficientes simus cogitare aliquid à nobis quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est, qui & idoneos nos fecit mini-

ministros noui testamenti, non litera, sed spiritu. Litera enim occidit, spiritus autem viuificat. Quare Euangelium propriè est, non illa scriptura mortua, quam nobis Apostoli memorix causa reliquerunt (nam & eadem, si literam tantum spectes, mortua est) sed est viua illa doctrina, quæ menti nostræ reconciliationem propter Christum, hoc est, pacem erga Deum, insuper bonam voluntatem ex Dei beneficio annunciat, nuntium sanè longè optimum ac lætissimum.

DOROTHEA.

Tu igitur hoc dicis, nouum testamentum seu Euangelium non propriè differre à veteri testamento seu lege, quòd verus sit testamento illud quod in libris Moïsis & prophetarum: nouum verò in quatuor Euangelis & literis Apostolicis continetur.

THEOPHILVS.

Prorsus. Nam in libris veteris testamenti non tantum lex, sed Euangelium reperitur in promissionibus, de futuro Christo & futura in Christo gratia factis, quæ frequentissimæ sunt in prophetis. Quo fit vt Euangelium non tantum in noui testamenti libris: & vicissim lex non tantum in legalibus, sed & Euangelicis scripturis reperiat. Estque vnum & idem Euangelium, in quo omnes sancti & pij ab initio mundi salutem adepti sunt. Habuerunt enim patres eundem spiritum fidei nobiscum, per quem sunt seruati: quemadmodum Apostolus ait: Habentes autem eundem spiritum fidei, sicut & illi: secundum quod scriptum est: Credidi propter quod locutus sum: & nos credimus, propter quod & loquimur. Quod & Christus testatur, cum ait: Abraham pater vester concupit videre diem meum: vidit, & gauisus est. Sed hoc interest, quòd gratia, quæ in veteri testamento velata latitabat, in Christi Euangelio reuelata est, quemadmodum Apostolus ait: Nunc verò absque lege iustitia Dei manifestata est, dum comprobatur testimonio legis ac prophetarum. Quòd si manifestata, ergo erat prius, licet testata. Rursus si testimonio legis & prophetarum comprobata: ergo lex & propheta: Euangelium obumbratum continent. Quare vt beneficium seu gratia Christi cognoscatur, lex ab Euangelio re ipsa potiusquā scriptura distinguenda est.

*2. Cor. 4.**Joan. 8.**Rom. 3.**August. epist. 9. de Pelagio ad Innocentium.*

Rom. 9. 10.
Luc. 24.

Lex ostendens infirmitatem prouocabat ad gratiam. Neque gratia Christi futuri, ad quam à lege confugeretur, in legis litera omnino præterita erat, sed typis obûbrata. Idcirco pauci ad eam tunc latentem confugiebant, non quærentes in lege promissiones Dei, in quibus gratia consistebat, sed inhærentes literæ legis, se per legem iustificari, & ad iustificationem sibi sufficere liberum arbitrium existimabant, iustitiam sibi ex natura humana, donata gratia ascribentes, sicut de ipsis dictum est: Ignorantes Dei iustitiam, & suam volentes constituere, legi Dei non sunt subiecti. Sed reuelato Euangelio per Christum, cum ille iussisset doceri poenitentiam & remissionem peccatorum in nomine ipsius, gratia seruatoris per totum orbem illuxit, & non tantum verbo prædicata, sed & in cordibus fidelium digito Dei inscripta est. Datus est ergo patribus ante Christi aduentum (exceptis paucis, iis scilicet, qui spiritu illustrati in promissiones respiciebant) spiritus timoris. Nobis autem datus est per reuelationem Euangelij, & per Christum iam exhibitum, & pro nobis passum, spiritus amoris. In summa, breuis est differentia legis & Euangelij, duobus nimirum verbis comprehensa, quæ sunt amor & timor: non quod charitas non fuerit ad legis adimplerionem in lege requisita, imò in ea consistit omnis lex: sed non præstatur ab illis, qui tantum in legem respiciebant. Et proinde Israël in terroribus legem accepit, nimirum spiritum seruitutis in timore: nos verò spiritum libertatis in gaudio cordis & animi, data scilicet per spiritum sanctum in cordibus nostris arrha gratiæ, qua certificamur nos esse filios Dei & cohæredes Christi, in qua clamamus, Abba pater.

D O R O T H E A.

Sed expone, amabo, quam obrem nouum testamentum seu Euangelium appelletur lex spiritus, lex fidei, lex libertatis, iustitia Dei, seu iustitia spiritus.

T H E O P H I L V S.

Ex iis quæ dicta sunt, intellectu facile est. Euangelium dicitur lex aut iustitia spiritus, quia hanc efficaciter spiritus gignit in nobis. Lex fidei, quia hæc reconciliatio & renouatio fidei in Christum accipiuntur, non autem debentur

debentur aut tribuuntur operibus nostris externis, quæ legis appellantur. Lex libertatis, quia non solum docet nos in utro quid faciamus, sed etiam voluntatem innouando liberat, ut iam non tanquam serua legis ex timore, sed sua sponte ac liberè bonum operetur. In quam sententiam dixit Apostolus: Non enim accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum Dei. Item Dominus spiritus est, ubi autem spiritus, ibi libertas. Et alibi ait, nos vocatos in libertatem, non ut libertatem in occasionem carni demus, sed ut per charitatem inuicem seruiamus. Nihil est igitur quod fidem seu iustitiam fidei ab operibus fidei discernamus, sed tantum ab operibus legis, quæ sunt in non renouatis sine spiritu. Iustitia enim fidei aliud nihil est, quam illa ipsa intus & in mente viuencia fidei opera: Nempe fidere de Dei misericordia per Christum, remissionem peccatorum propter Christum per fidem apprehendere, accipere ac velle: item Deo voluntatem nostram immutanti assentiri, audire quid in nobis loquatur Dominus Deus, hoc est, ab operibus nostris cessare, & Dei ductibus summo conatu obsequi, & quicquid Deus in nobis facit, Deo tribuere. Quæ quidem opera cum spiritus intus in nobis operatur, postea etiam prodeunt in externum opus, quod iustitiæ fidei internæ testimonium est.

D O R O T H E A.

In quo igitur libertas Christiana consistit?

T H E O P H I L V S.

In hoc potissimum sita est, ut qui gratia Christi Iesu, & donatione spiritus sancti à necessitate & coactione legis liberati sumus, vltro ac liberè faciètes quæ lex moralis præcipit, sciamus iustitiam nostram (quæ spiritalis esse debet) ab externis obseruationibus non pendere: Eas, sicut propter retinendam & faciendam fidem infirmorum, & charitatem institutæ sunt, ita charitati cedere debere, atque etiam, si necessitas postulet, sine peccato omiti posse: ita tamen si absit scandalum & contemptus. Tunc enim semper plus illud valet, Misericordiam volo, & non sacrificium.

D O R O T H E A.

Rom. 8.

2. Cor. 3.

Gal. 8.

Ambros.
in epist. ad
Rom. cap. 1.
& cap. 3. in
verbum in-
stitit.

Luc. 6.

Mat. 12.

Quæ hæcenus exposuisti, perbellè mihi intellexisse vi-
deor. Accede, vbi voles, ad primum Dei mandatum.

THEOPHILVS.

Exod. 20.

Ego sum Deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti, & de
domo seruitutis. Non habebis Deos alienos coram me:
Non facies tibi sculptrile, neq; omnem similitudinem, quæ
est in cælo desuper, & quæ est in terra deorsum, nec eorum
quæ sunt in aquis sub terra: non adorabis ea, neque coles.
Ego enim sum Dominus Deus tuus, fortis, zelotes, visi-
tans iniquitatem patrum in filios, in tertiam & quartam
generationem, eorum qui oderunt me: faciens misericor-
diam in millia iis qui diligunt me, & custodiunt præcepta
mea.

DOROTHEA.

Explica sensum verborum. Quid in hoc præmio
præscribit Dominus?

THEOPHILVS.

In hoc exordio ostendit maiestatem & bonitatem
suam, qui se Deum nostrum, seruatorem, & liberatorem
nuncupat, qui nos à peccatis & diaboli seruitute, atque
damnatione liberat, & redimit, sicut olim ab Aegypto Is-
raelitas liberavit.

DOROTHEA.

Quid prohibet, dum ait: Non habebis Deos alienos co-
ram me: Quid verò hisce verbis à nobis exigit?

THEOPHILVS.

1. Cor. 8.

Vnus est certè nobis Deus in cælo & in terra, solus
omnipotens, æternus, & immutabilis. Quamuis autem sint
qui dicantur Dij vel Domini (hæc per participationem &
quandam communicationem idiomatum dicimus) nobis
tamen vnus est Deus, vt ait Apostolus, ex quo omnia
& nos per illum, qui est vbique præsens: quem adorare &
inuocare, in quo totam fiduciam collocare, cui denique
omnia deferre, quæ ad eius maiestatem pertinet, ad quem
etiam omni tempore confugere debemus, vt in quo certa
salus omniâque bona consistant. Ac, vt paucis dicam, hoc
præceptum à nobis requirit fidem, spem, charitatem, ti-
morem, & obedientiam: vtq; animum ad illi optempe-
randum ac obsequendum omnino adiungamus, & Deum
(sicut exponit Christus) diligamus ex toto corde, ex tota
anima,

Mat. 22.

anima, ex tota mente, & ex omnibus viribus.

DOROTHEA.

Cur prohibet fieri sculptrile, & omnem similitudinem?
Prohibetne penitus ne vllæ pingantur aut sculphantur
imagines?

THEOPHILVS.

Minimè: at eas modò, quæ finguntur ad eius diuinita-
tem figurandam, eamque visibili quadam specie repræsen-
tandam: aut in hunc finem, vt quoquo modo illis abuta-
mur ad superstitionem & idololatriam.

DOROTHEA.

Cur non licet Deum visibili figura exprimerè?

THEOPHILVS.

Extrat eius ipsius rei apud Mosè ratio: Memento (in-
quit) quòd Dominus tibi loquutus sit in valle Horeb: vo-
cem audisti, corpus non vidisti. Obserua ergo teipsum,
ne fortè deceptus facias tibi aliquam similitudinem. Cui
consonat quòd apud Ioannem legitur: Nemo Deum vidit
vnquã. Elaias quoque in hac demonstracione plurimus est,
vt doceat: indecora & absurda fictione scædari Dei maie-
statem, dū incorporeus materiæ corporeæ, inuisibilis visibi-
li simulacro, spiritus rei inanimatæ, immensus exiguo li-
gni, lapidis, vel auri frusto assimilatur. Atque hanc eandem
ratiocinationem vsurpabat Paulus apud Athenienses: Ge-
nus quum simus Dei, non debemus existimare auro & ar-
gento aut lapidi arte sculptro, & inuento hominis numen
esse simile. Cùm igitur nihil sit inter eum qui spiritus
est æternus, & incomprehensibilis, ac corpoream, cor-
ruptibilem, mortuam, visibilemque figuram simile: sta-
tuæ, quæ ad eum figurandum ac repræsentandum eriguntur,
simpliciter illi displicent, ceu quædam maiestatis
suar dehonesta. Nam propitiatorium, vnde præ-
sentiam Deus suæ virtutis exerebat, sic compositum erat,
vt innueret optimum diuinitatis & incomprehensibi-
lis essentia: aspectum hunc esse, dum animi supra se ad-
miracione efferuntur. Cherubim siquidem aliis ipsum o-
periebant, vel una obtegebant, locus ipse procul recon-
ditus satis per se occultebat: nihilque aliud indicabant
imagunculæ illæ, nisi imagines repræsentandis Dei

1. ad. 1.

Esai. 40.

41. 45. 6.

46.

Act. 7.

mysteriis non esse idoneas, quando in hoc formatae erant; ut alis obuelantes propitiatorium, oculi humani tenerentur à Dei contemplatione coercerent. Huc accedit, quòd propheta Seraphim sibi in visione ostensos, velata nobis facie pingunt & velatis pedibus: quo significant tantum esse diuinæ gloriæ fulgorem, ut angeli quoque ipsi à recto eius intuitu prohibeantur, & tenues eius scintillæ, quæ in angelis emicant, ab oculis nostris sint subductæ.

DOROTHEA.

Quid de adoratione sentis?

THEOPHILVS.

Deum aio vetare, ne religionis ergò imagines vllas adoremus, quo modo Ethnici coram idolis suis procumbebant & curuabantur, corporisque gestu quasi sentientibus adulabantur, maxima cordis affectione iis ipsis seruiantes, quòd diuinitatem inesse illis existimarent, qua vota hominum presentirent, quaque prestare salutaria, & auertere noxia valerent.

DOROTHEA.

Tunc docere possis, non quamlibet picturam aut sculturam hoc præcepto generatim vetari?

THEOPHILVS.

Si mordicus tueri velimus omnem similitudinem atque omne sculptrile damnari, velimus nolimus, cogemur fateri ipsum etiam Mosem huius legis promulgatorem idololatram fuisse, atque adeò Deum alibi idololatram (quod pia aures abhorrent) præcepisse: quod Moses ex præscripto Dei duos Cherubim aureos posuerit in tabernaculo in summis propitiatorij partibus, quemadmodum Exodi cap. 25. legitur. In vasis quoque templi quod extruxit Salomon, erant boum, leonum, & Cherubim sculptriles imagines. Rursus secundi Paralipomenon tertio capite sculptrunt Cherubim in parietibus. In mitra quoque pontificis erat imago lunæ: in veste verò, malorum punitorum simulacra. Vnde conlectarium est non simpliciter interdictum omne genus imaginum, sed tantum nefandum vsum, qui scilicet in iis adorandis & colendis cernitur.

DOROTHEA.

Quant-

Quamobrem ergo acerbis propheta omnes inuehantur in simulacra, ipseque Deus seuera comminatione ludais illorum vsu interdicat?

THEOPHILVS.

Quia scilicet ea gens per se mirabiliter ad idololatriam procliuis pronaque erat, cum idolorum cultus vsquequaque vigeret. Vnde periculum erat, ne si habere imagines ipsis concessum esset, finitimorum exemplo ad colendas eas & adorandas inuitarentur.

DOROTHEA.

Cum Deus tantopere abominetur & exhorreat eos qui gloriam immortalis Dei mutauerunt, per imaginem, non solum ad mortalis hominis similitudinem effectam, verum etiam volatiliam, & quadrupedum & reptiliu: veritatemque eius commutarunt mendacio, & venerati sunt, colueruntque ea quæ condita sunt, supra eum qui condidit: qui fit ut in Christianorum templis imagines & statuæ collocentur?

THEOPHILVS.

Non inuectæ sunt in basilicas & sacras aedes, ut quicumque eas adoret ac colat: sed adhibentur ad excitandam modò rerum in sanctis à Deo gestarum recordationem, sanctarumque historiarum & memoriam & notitiam tuendam ac conseruandam, ne obliuioni tradantur. Adhæc ut animos nostros inflamment ad imitandam sanctorum fidem, charitatem, aliasque eximias eorum virtutes: quando quidem dum excellentium virorum imagines intuemur vehementissimè nobis animus ad virtutem accenditur, non quòd cera illa aut figura tantam vim in sese habeat, sed quia memoriâ rerum gestarum ea flamma egregiis viris in pectore crescat, neque prius sedetur, quam virtus eorum famam atque gloriam adæquauerit: ut interim taceam quòd hoc idiotis pictura præstat cernentibus, quòd legentibus scriptura: in ipsa enim ignorantes etiam videt non secus ac in libro, quid sequi debeant: qui literas nesciunt, per eam admonentur, quid adorare, colere, venerari & imitari oporteat. Non igitur alius est imaginum quam librorum vsus, ad excitandam & promouendam in ecclesia pietatem valde utilis. In codice quis contemplatur has

Gregor. lib.
9. epist. 9.

litteras, *Iesus inter duos latrones crucifixus est*, & statim recordatur immensam Iesu seruatoris nostri in nos charitatem, qua pro redimendis nobis, acerbissima & turpissima morte condemnati sustinuit. Quid aliud discit aut recordatur, qui crucifixi Domini imaginem, inter duas latronum effigies, mediam suspensam intuetur? Codicem oculis perlustrans, cum ad venerabile & tremendum nomen Iesu deuenerit, caput aperit, inclinatur, & suspirans in cœlum oculos attollit: & ob id omni reprehensione & idololatriæ suspitione caret. Siquidem non litteras quæ vili atramento pinguntur, sic honorat: sed cogitatione & veneratione mentis suæ, ad eum honorandum & adorandum rapitur, cuius memoriam hæc literæ ei suggerunt. Superstitionis ergo aut idololatriæ non potest reus peragi, qui ante imaginem crucifixi Domini caput aperit, aut succiduo procumbens genu adorat, cum nequaquam imaginem putet adorandam: sed eum in corde veneretur & adoret, quem pro se natum, passum, ad vitam reuocatum, & à dextris Dei sedentem, per imaginem recorderetur. Non honorat imaginem tanquam Christum, neque Deum in imagine adorat, perinde ac si illic habitaret inconspicua diuinitas, neque vllum ei diuinum cultum offert, aliquid in ipsa collocans fiduciæ, sed per imaginem admonitus cogitatione in cœlum subuehitur, vbi Deum viuentem & æternum adorat, & per Iesum Christum filium eius dilectissimum in spiritu & veritate deprecatur, & orat. Id quod ex decreto septimæ Synodi intelligi potest. Sic autem loquitur: Venerabiles imagines Christiani non Deos appellant, neque seruiunt eis vt Diis, neque spem salutis ponunt in iis, neque ab iis sperant futurum iudicium: sed ad memoriam, & recordationem prototyporum venerantur eas.

D O R O T H E A.

Enimuerò si Deum velle visibilibus signis exprimere profus illi displicet, vt abunde testatur Ieremias, quam lignum doctrinam esse vanitatis pronunciat: atque Habacuc, cum docet constatile esse demonstrationem mendacij, non video qui fas esse queat erigere statuas, non dico vt adorentur: sed vt hoc modo in Dei cognitionem

*De consecr.
dist. 3. ca. 70
venerabiles.*

*Ierem. 10.
Habac. 2.*

nem rudiores veniant, sicutque libri idiotarum imagines.

T H E O P H I L V S.

Eos propheta reprehendunt, qui simulacris ad impiam superstitionem abutebantur, Deumque ex iis se nosse posse putabant: id quod nihil est aliud, quàm gloriam diuinitatis incomprehensibilem, infigurabilem & inuisibilem vislipendere. Eamque ob causam non ita frequens fuit imaginum vsus in veteri testamento. Postea verò quàm Deus pro summa sua misericordia, verè pro salute nostra homo factus est, non quemadmodum Abrahamo, sed specie humana visus est, nec quemadmodum prophetis, sed re ipsa ac verè homo, & in terra fuit, versatusque est cum hominibus, miracula edidit, perpeffus est mortem, in crucem actus est, excitatus est ab inferis, ascendit in cœlum, atque hæc omnia verè facta sunt, visusque est ab hominibus, hæc quidem scripta sunt, memoriæ quæ nostræ causa, qui tunc non affuimus, vt qui minimè vidissemus, audiuissemus autem ac credidissemus, beatitudinem Christi adipisceremur. Quoniam autem non omnes sciunt litteras, neclectioni vacant, idolorum cultu tandem per Christum subuerso deletoque, ac per Euangelij prædicationem ex orbe penitus profligato, religione etiam bene stabilita confirmataque, placuit patribus hæc quasi trophæa quædam in imaginibus describi atque depingi memoriæ compendiaræ gratia. Atque adeò vniuersa ecclesia à spiritu veritatis edocta non solum sine idololatriæ metu, vt iam etiam cum sanctitatis & pietatis eximie fructu, imagines Iesu Christi crucifixi, virginis matris, prophetarum, Apostolorum, martyrum, aliorumque Deo dilectorum sanctorum in christianis templis retineri posse statuit. Primi autem omnium qui imagines reiecerunt ac pro nihilo habuere, fuerunt (quemadmodum in actionibus septimi vniuersalis concilij in Nicea Bithyniæ contra Iconoclastas celebrati scriptum reperimus) Manichæi, Marcionita, & alij hæretici, qui fateri volebant duplicem in Christo naturam, videlicet ne vniuersali vsu imaginum in ecclesia conuincerentur, eius quod Christus dominus, verus & sensibilis homo, nobis secundum carnem & membra similis per omnia fuerit.

Atqui iis fauere videntur patres, qui Elibertino concilio interfuerunt. Huius enim hoc est tricesimum sextum caput: Placuit in templis non haberi picturas: ne quod colitur vel adoratur, in parietibus pingatur. Nec aliter sentit Augustinus, qui securè pronunciat, nefas esse non modò adorare simulacra, sed Deo collocare: confirmatque ex Varone eos, qui primi Deorum simulacra induxerunt, errorem auxisse, & metum Dei diminuisse hominibus: quòd scilicet facillè possit eius numen in simulacrorum stultitia, ineptòque & absurdo figmento contemni. Quantum autem in ea re periculi subit, idem claris verbis testatur. Quam his sedibus locantur (inquit) honorabili sublimitate vt à precantibus atque immolantibus attendantur: ipsa similitudine animatorum mèbrorù atque sensuum, quamuis sensu & anima careat, afficiunt infirmos animos vt viuere ac spirare videantur. Et alibi: Plus valent simulacra ad curuandam infelicem animam, quòd os, oculos, aures, pedes habent, quàm ad corrigendam, quòd non loquuntur, neque vident, neque audiunt, neque ambulat. Atque hæc sanè videtur causa esse, cur Ioannes non tantùm à simulacrorum cultu, sed ipsis quoque simulacris cauere nos voluerit.

Lib. 4. de ciuit. Dei cap. 9. & 31

August. epist. 49.

In Psal. 133

I. Ioan. 5.

THEOPHILVS.

Nonemdecim illi episcopi, qui Elibertino concilio interfuerunt, dum picturas in templis haberi noluerunt, habuerunt rationem sui temporis, quo quidem populus Christianus circumcirca ab idololatriæ & gentibus obsidebatur. Itaque veriti, ne si in basilicis picturæ permittrentur, vt procliuè est hominum ingenium à verò Dei cultu ad superstitionem, in idololatriam tandem relaberentur qui nondum animis Christianam pietatem satis imbibierant, imbecilles fide & humanis affectibus indulgentes, τῷ ἰδωλατρικῷ odio eiusmodi legem sanxerunt. Sed prostrato deiectòque idolorum cultu, prouincialis illius concilij decretum simul antiquatum est & inductum. Quod autem ad Diuum Augustinum attinet, detestatur superioribus verbis simulacrorum vanitatem, quibus gentiles Deum figurantes quod de Deo sciendum est, inde se discere posse

posse credebant: aliudque nihil vult quàm indignas esse Dei maiestate corporeas imagines. Cùm enim Deus sub oculorum sensum non cadat, corporis que sit expertus, nec circumscribi comprehendique vlla figura possit, quis quæso eius simulacrum efficere queat? Meritò igitur summa impietatis amentiaque esse putat diuinitatem figura formaque vlla delineare velle, & coram mutis simulacris prosterni, vt ab iis quod vtile ac salutare sit impetretur. Sed cùm nunquam senserit vir & doctissimus & sanctissimus, Christianos, etsi Diuisiuis picturas & statuas dicat, opinari Deum in imaginibus vim suam exerere, de iis sanè loqui minimè putandus est. Neque enim, dum prouoluti ad pedes imaginis, quæ Christum cruci affixum adumbrat, precamur, sic afficiuntur intuentes simulacrum, vt ab eo vel exaudiri nos putemus, vel nobis præstari quod desideramus, speremus: sed in Christum vnum, qui dexter patri in cælo asidet, spem fiduciamque omnem coniiicimus, ab eo solo auxilium salutemque expectantes.

DOROTHEA.

Si vera sunt quæ dicis, cur Epiphanius Salaminæ Cypri episcopus, in epistola quam ad Ioannem Hierosolymorum episcopum scripsit, affirmat se scidisse velum in foribus templi pendens, in quo imago quasi Christi vel sancti cuiusdam depicta erat, quia hoc esset contra autoritatem scripturarum: monétque ne in ecclesia Christi istiusmodi vela, quæ contra religionem nostram veniunt, appendantur?

THEOPHILVS.

Mirum est profectò id in ea epistola legi, cùm in libro quem edidit aduersus hæreses omneis, gentiles & Iudaicas, quotquot item post Christianissimum susceperunt inuectæ sunt, nullum de imaginibus sermonem habeat. Nam mihi non sit verisimile, si imagines vir ille sanctus à Christi religione alienas existimasset, quin hanc fugilasset hæresim. Itaque licet Diuus Hieronymus Latinæ consuetudini epistolam illam tradiderit, in odium scilicet Ioannis & Ruffini, supposititiam tamen esse suspicor. Atque vt illius esse demus, non propterea

tamen eius autoritas tanti nobis hac in re esse debet, vt sanctissimos omnes, qui eodem tempore floruerunt, episcopos, à quibus religiosè imaginum suscepta est veneratio, impietatis & idololatriæ damnemus. Quòd si ille in hac fortè sententia fuit, eòque scripturas torfit: ob idololatriæ periculum, quod impendere tum arbitrabatur, id esse existimandus est, quia in medio Ethnicorum còuentu populus Christianus adhuc versaretur. Nunc autem depulsis ex orbe Christiano Euangelica luce simulacrorum cultus tenebris, nihil tale metuendum est.

DOROTHEA.

Gal. 3. Sed cùm Christum vera Euangelij prædicatione depingi & quodam modo crucifigi ob oculos nostros testetur Paulus, quorsum attinet tot passim in templis cruces erigi lignæas, lapideas, argenteas, & aureas?

THEOPHILVS.

Quanto pluribus modis discere licet Christum esse mortuum, vt in cruce maledictionem nostram sustineret, peccata nostra expiaret corporis sui sacrificio, sanguinèque ablueret, nos denique reconciliaret Deo patri, tanto altius ea cognitio mentibus nostris inhæret, estque eius memoria tenacior. Quòd si Euangelij prædicatione non faciat, vt sacra scripturæ libri aboleri debeant, non poterit etiam neque debet facere eadem vt imagines è Christianismo exterminentur. Nam verissimum est quod confirmat Damascenus, sæpe cùm de Domini perpeffione per negligentiam minimè cogitamus, Christi in crucem acti visâ imagine, venit nobis in mentem perpeffionis seruatoris, ac sic accidentes, adoramus non materiem quidem, sed id quod effectum atque expressum est, quemadmodum nec materiem Euangelij, nec crucis materiem adoramus, sed id quod iis expressum est. Quid enim differt crux quæ non habet Domini imaginem, ab ea quæ habet? Quòd fit in Dei matre eodem modo. Ea enim veneratio, quæ ei tribuitur, ad eum qui carnè ab illa sumpsit refertur: itèmq; sanctorum virorum virtutes nos & ad virtutis eorum imitationem, & Dei gloriam impellunt. Nam conseruorum in bonos veneratio & obseruantia beneuolentiam in communem Dominum indicat, eaque veneratio, quæ

Damasc.
lib. 4. ortho
do. fidei, ca.
ph. 17.

quæ simulacro imaginique tribuitur, ad prototypum pertinet. Quamobrem patres, qui sexto generali concilio, quod Constantinopoli in Trullo Imperatore Iustiniano celebratum fuit, interfuerunt, communi consensu definiuerunt, piam esse, ac Christianam consuetudinem, qua imago agni Dei, quem Ioannes Baptista digito monstrauit, in templis retinetur, quòd eius admonitu recordemur Christum Iesum Deum nostrum, secundam humanitatem fuisse verum illum agnum, qui deleuit peccata mundi. Itaque statuerunt, vt in basilicis, veteris agni Iudæorum loco, Christi imago statuæque specie humana erigeretur, nec solum specie humana qualibet, sed ea etiam, quæ nobis perpeffionis mortisque eius memoriam suggerat, & renouet. Huius decreti hæc ferè verba sunt: In quibusdam imaginum, quæ veneratione dignæ sunt, picturis, agnus, qui præcursoris digito monstratur, exprimitur, qui gratiæ significanda causa assumptus, verum nobis agnum Christum Deum nostrum lege demonstrat. Itaque veteres figuras, & umbras, vt veritatis signa, & prædicationes, ecclesiæ traditas, retinentes, gratiam veneramur, approbatæque hac veritate vt legis expletionem, tanquam perpeffio, & consummatio colorum etiam picturis, omnium oculis subiiciatur. Nos agni huius, qui tollit peccatū, Christi Dei nostri, figura specieque humana, etiam imagines ex hoc tempore veteris agni loco erigi statuæque volumus ac desinimus, quòd ex eo verbi Dei abiectionem humilitatemque intelligamus, & in commemorationem eius vitæ, quam in carne assumpta egit, passionisque ipsius & mortis salutaris, eiusque redemptionis, quæ inde exitit, quasi manu ducamur. Ex quo quidem capite hoc perspici licet, decretum concilij Elibertini (quod prouinciale fuit) de picturis & imaginibus, abrogatum esse & prorsus obliteratum. Id quod asseuero, ne tibi persuadeas, quod tunc illis patribus placuit, vniuersæ ecclesiæ probatū esse. Aliter enim rem habere constat ex antiquissimorum doctorum monumentis, quales inter alios sunt, Athanasius, Eusebius, Basilus magnus, Gregorius Nissenus, Gregorius Theologus, Cyrillus, Nilus, Anastasius, Chrysostr omus, Lib. hist. eccl. Ambrosius, & Hieronymus. Ac Eusebius quidè nō solum de. cap. 14.

statuam Christi ex ære factam scribit Cæsareæ Palestinæ, verum etiam illius miracula. Nec solum Christi imaginem gentibus effectam esse tradit, verum etiam Petri & Pauli Apostolorum, & ipsius Christi imagines suis temporibus (claruit autem circiter annum salutis cccxx.) & antiquas eorundem conseruatas à quibusdam se vidisse testatur. Verba eius hæc sunt: Sed quoniam vrbis huius mentionem feci, non alienum erit id commemorare, quod cognitione est dignissimum. Illud quidem constat, mulierem eam quam profuuiio sanguinis laborantem à seruatore curatam Evangelia tradiderunt, huius vrbis ciuem fuisse. Pro foribus autem domus eius, quæ nunc etiam ostenditur, basis quadam in loco editiore collocata monstratur, in qua mulieris ipsius genibus prouolutæ manûsque supplices tendentis imago ex ære statuta est. Erecta est etiam altera ex ære statua ornatu habitûque viri veste clara amicti, ac dextram mulieri porrigentis. Ad pedes huius statuæ è basi herba quadam noua mirandaque specie nascitur, quæ orta, ad vestis oram solet crescendo peruenire, quam cum herba crescens summo vertice contigerit, vim inde ad depellendos morbos omnis generis tantam consequitur, ut nullius sit morbus tam grauis, qui non illius salutaris herbæ potione depellatur, cum vim nullam omnino habeat, si, antequam summam oram vestimenti crescendo contigerit, decerpatur. Hanc quidem statuam ad oris Christi similitudinem effectam esse tradunt, eaque ad nostra tempora permansit, quæ admodum oculis nostris vidimus. Nec mirum videri debet, si ij qui ex gentibus crediderant, pro beneficiis, quæ à Christo acceperant, tale munus offerre videbantur, cum videamus etiam nunc & Petri Paulique Apostolorum, & ipsius seruatoris imagines delineari atque in tabulis pingi. Quinetiam veteres eorum imagines à quibusdam conseruatas vidimus. Atque hæc quidem Eusebius: ex quibus facile intelligi potest, & mulierem illam, quandiu vixerit, imagini Christi plurimum honoris venerationisque tribuisse, & statuarum imaginumque vsum Christi etiam temporibus ortum habuisse eiusmodi, ut miracula hoc Christo officium gratum esse declararent. Ad hanc etiam rem comprobendam valet, id quod Sozomenes de eiusdem

*Lib. de trip.
l. isto.*

Christi imagine & statua narrat, de Iuliano imperatore loquens. Cum (inquit) in vrbe Cæsareæ Phœnicum, quam Paucam vocant, insigne Christi simulacrum, quod mulier sanguinis profuuiio liberata collocasset, esse cognouisset, eo deiecto ac sublato suam ibi statuam statuit, quæ vi ignis qui de cælo cecidit ad pectus diuisa est, & caput cum ceruice vna parte deiectum atque in terra defixum: reliqua verò pars adhuc permansit, quæ fulminis ictum integrum seruat. Christi verò statuam tum quidem prophani homines, & à religione nostra abhorrentes trahentes fregerunt: quam postea Christiani colligentes in templum reportarunt, ibique nunc quoque seruatur. Hæc Sozomenes. Iam audiamus quid hac de re sanctus Nilus sentiat. Is pro consuli Olimpiodoro (qui ab eo scilicetatus fuerat, quomodo templum, quod instituerat edificare, imaginibus ornare deberet) rescripsit, sanctæ Crucis imaginem locandam ad orientem (intellige in altari, quod orientem versus staretur) propterea quod passione Domini nostri Iesu Christi, per vnicum & saluiferum Crucis lignum totum genus humanum liberatum sit: & idcirco per hanc desperandis vndique spes salutis annuncietur. Verum hinc inde parietes replendos doctissimi pictoris opera noui & veteris testamenti historiis, quod scilicet hi, qui literas non norunt, neque sacram scripturam legere queunt, contemplatione picturæ in memoriam reducant, quinam fortiter, vero illi Deo, per virilia facta seruerunt, atque in certamen excitentur gloriosorum & laudatorum facinorum, per quæ terram cælo commutarunt. Hæc ille: Veniamus ad Basilium magnum: Quem admodum (inquit) à Deo Christianam & inculpabilem nostram fidem, veluti hæreditario iure accepimus, sic confiteor, & in eo maneo. Credo autem in vnum Deum patrem omnipotentem, Deum patrem, Deum filium, Deum Spiritum sanctum. Vnum Deum hæc tria adoro & glorifico. Confiteor etiam filij incarnatam *οικονομια*: deinde sanctam Mariam, quæ secundum carnem illum peperit, hanc Deiparam vocas. Sulpicio etiam & veneros sanctos Apostolos, prophetas, & martyres, qui pro me apud Deum supplicant, quod per illorum conciliationem propitius sit Deus noster benignissimus, & remissionem peccata-

*Epi. in Iulianum de
seruatore.*

Christi

torum mihi gratis largiatur. Quam ob causam & historias imaginum illorum honoro, & palàm adoro. Hoc enim nobis à sanctis Apostolis traditum, non est prohibendum: sed in omnibus ecclesiis nostris eorum historias erigimus. Hactenus Basilius, à cuius sententia non multum abest illud Gregorij secundi: Ecclesia: capita & columnæ imagines permiserunt, quò forma Domini nostri Iesu Christi, secundum humanitatem omnium oculis proponeretur, per quam humilitatis Dei altitudinem nosceremus & dispositionem illius incarnationis, sanctæ conuersationis, sanctæ mortis, resurrectionis quoque & ascensionis in cælum in memoriam reduceremus. Si enim res ista nondum contigerunt, per picturam non significentur: Sin autem cuncta facta sunt, magnùmque hoc pietatis mysterium est: vtiam fieri possit, vt & cælum, & terra, & aqua, & quicquid in iis est, siue per voces, siue per colores, siue per picturas omnibus ea posset narrare. Finem faciã, si Gregorium pontificem maximum in medium antè protulerò, qui anno ferè millesimo fuit. Is ad Serenũ Massiliensem episcopum scribès: Perlatum siquidem ad nos (inquit) fuerat, quòd inconsiderato zelo succensus sanctorum imagines, sub hac quasi excusatione, ne adorari debuissent, confregeris. Et quidem quia eas adorari vetuisses, omnino laudauimus, fregisse verò reprehendimus. Dic frater, à quo factum sacerdote aliquando auditum est, quòd fecisti? Si non aliud, vel illud te non debuit reuocare, vt de spectis aliis fratribus, solum te sanctum & sapientem esse crederes? Aliud est enim picturam adorare, aliud per picturam historiam, quid sit adorandum addiscere. Et paucis verbis interiectis. Frangi verò non debuit, quòd non ad adorandum in ecclesiis, sed ad instruendas solummodo mentes nescientium fuit collocatum. Deinceps antiquum hoc institutum morèque dicit his verbis: Et quia in locis venerabilibus sanctorum depingi historias, non sine ratione vetustas admisit, si zelum discretionè condidisset, sine dubio & ea quæ intendebas, salubriter obtinere, & collectum grægum non dispergere, sed potius dispersum poteras congregare, vt pastoris intemperatum nomen excelleret, non culpa disperforis incumberet. Hinc autem dum

*Epist. 9.
lib. 9.*

dum in hoc animi tui incautè nimis motus exequeris, ita tuos scandalizasse filios perhiberis, vt maxima eorũ pars à tua communione se suspenderit.

DOROTHEA.

Ex iis quæ hactenus recitasti, cognosco morem statuedarum in Christianis templis imaginum antiquissimum esse, & finem apprimè pium, ac salutarem. Sed quid dicas si inter eiusdem diui simulacra tantum discrimen statuatur, vt altero præterito, aut vulgariter honorato, alterũ omni solempni honore homines prosequantur, & in visendis simulacris, quorum similia domi suæ habeant, votiuis peregrinationibus se fatigent?

THEOPHILVS.

Si satis ad ea quæ supra dicta sunt animum attendisti, vni Deo, non creaturis, fidendum: eum solum esse propugnatorem defensorèque nostrum: & ad eum tanquam ad arcem munitissimam confugiendum: intelligere potes ecclesiam Dei semper docuisse nullam in imaginibus fiduciam esse collocandam, nihil iis diuinitatis tribuendum, nullam denique spem salutis, aut auxilij in iis reponendam: sed eas tantùm habendas ad memoriam, & recordationem, veluti quædam trophæa rerum diuinitus gestarum, eisque honorem deferendum quòd imagine representatur, non autem ipsi materia. Id quòd testatur diuus Ambrosius de morte Theodosij loquens: Helena (inquit) inuenit titulum: Regem adorauit, non lignum vti que (quia hic gentilis est error, & vanitas impiorum) sed adorauit illum, qui pependit in ligno scriptus in titulo. Quare affirmare non verebor cum Ioanne Gersono eximia eruditionis viro, eum à crimine idololatriæ vindicari non posse, qui imaginem aliquam sibi ad adorandum elegerit, idque vel ob pulchritudinem, vel deformitatem, vel nouitatem, vel vetustatem, credentem hanc aliquid præ cæteris habere virtutis, aut etiam numinis siue diuinitatis. Quòd si quispiam hoc ingenio præditus reperiat (quem maximè omnium rudem & stolidum esse oportet) error non est ecclesiæ, quæ istud nunquam neque docuit, neque probauit, sed priuatorum hominum. Itaque reprehendi non meretur. Sed nec

Tomo 3.

*Ioan. Gers.
in opere tri
part.*

August. communis ecclesie disciplina ex infirmorum errore æsti-
contra Faust. manda est. Si quidem cum ecclesia vix vlllo tempore tam
fœliciter actum est, vt in vsu rudium & infirmorum ho-
minum non multa inuenirentur, quæ sana doctrina me-
rito reprehenderet.

DOROTHEA.

Adhuc de legitimo imaginum vsu verba fecisti: at nihil
de absurditate quæ nonnullis in locis cernitur, dicis, nec
de effrenata pictorum licentia & sculptorum, quæ vsque co-
proceffit, vt quidam iam aduersus ecclesiam Dei plus fa-
tis animati, inde occasionem arripuerint docendi pictu-
ras atque statuas esse perditissimi luxus & obscœnitatis
exemplaria, ad quæ si quis formare se velit, sit fustuario
dignus.

THEOPHILVS.

Ea profectò res planè est aliena ab ecclesie doctrina,
vt facillè intelligi potest ex centesimo sextæ generalis sy-
nodi decreto, cuius hæc verba sunt: Facillè sensus corporis
quæ sua sunt in animum deriuant. Picturas igitur oculo-
rum præstigiatrices siue in tabulis siue aliter propositas, &
mentis corruptrices, & sufflammationum ad turpes volup-
tates incitatrices, sancimus nullatenus in posterum pingi.
Quod idem ne fiat, grauissima censura prohibetur in sep-
timo generali concilio. Actiõne siquidem quarta à sanctis
episcopis decernitur, ne templa nugacibus & vanis pictu-
ris ornentur, sed historiis veteris & noui testamenti basi-
licarum parietes repleantur.

DOROTHEA.

Nonnulli repudiant septimum hoc concilium, quod
libens crebris vsurpas sermonibus, ac pro nihilo ducunt,
id quæ occasione refutatorij cuiusdam libri, qui sub Caroli
magni nomine extat compositus eodem ferè (vt aiunt)
tempore. Ac in eo quidem episcoporum sententia, qui con-
cilio interfuerunt, sigillatim recitantur, & argumenta qui-
bus pugnarunt, quæ (si ipsis fidè adhibemus) adeò putida
sunt & infirma, vt nõ alia ratione magis omni se exarma-
re potuerint authoritate, quàm vel tam pueriliter tractan-
do, vel tam impiè lacerando scripturas.

THEOPHILVS.

Si in

Si in eo libro sententiæ occurrat quæ à grauitate Chri-
stiana abhorreant, aut alioqui pœnitendæ insulsiuites, non
debet excipi tanquam vera complectens: imo probabilis
est ab hostibus ecclesie catholice in veritatis odium scrip-
tū esse & obrutum, quàm ab aliquo orthodoxo aut purè
Christiano homine. Proinde maior est habèda fides actio-
nibus ipsius synodi, ac mens figenda magis actionibus in
disputatione Gregorij, qui ab Iconomachis stabat, & con-
futatõria Epiphaniij responsione, qui ecclesie Christi cau-
sam tuebatur, quam fides sequenda libri, cuius auctor ne-
scitur.

DOROTHEA.

Vt toti huic capiti finis tandè imponatur, audire velim
sententiã, quã super imaginū vsu patres in hoc concilio tu-
lerunt. Eam enim amplexatura sum vt veritatem à spiritu
sancto, qui ecclesiam Dei æternū regit, declaratam.

THEOPHILVS.

Eiusmodi illa quidè est: Fitemur vnanimiter nos eccle-
siasticas traditiones, siue scripto, siue consuetudine valètes
& decretas retinere velle: quarum in numero est imaginū
figuratio, vt quæ historiæ Euãgelicæ promissionis consen-
tiant, ad fidem faciendam veræ ac non phantasticæ incarna-
tioni Dei, & ad vtilitatem similitudinis quã nobis exhibet
vtiliter inuenta. Cùm hæc ita se habeant, regiam viam ince-
dentes & sanctorum nostrorū & diuinorum patrū doctri-
næ insistentes, & catholicæ ecclesie, in qua spiritus sanctus
inhabitat, traditionem obseruantes, definimus cum omni
diligentia & cura, venerandas & sanctas imagines ad mo-
dum & formã venerandæ & viuificantis crucis è coloribus
& tessellis aut alia quauis materia commodè paratas dedi-
candas, in tēplis sanctis Dei collocandas habendâsque, tum
in sacris vasibus & vestibus, tum in parietibus & tabulis, in æ-
dibus priuatis, in viis publicis: maximè autem imaginè Do-
mini & Dei seruatoris nostri Iesu Christi: deinde inteme-
rate Dominæ nostræ Deiparæ, venerandorū Angelorū, &
omniū deinde sanctorū virorū: quod scilicet per hanc ima-
ginū pictarū inspectionem omnes qui contēplantur, ad p-
rotyporum memoriã & recordationē & desiderii veniãt,
illisque salutationē & honorariam adorationē exhibeant,
non tamen secundum fidem nostram veram latrariam, quæ

solum diuinæ naturæ competit, sed quemadmodum typò venerandæ & viuificantis crucis, & sanctis Euangelis, & reliquis sacris oblationibus suffitorum & luminarium honorem reuerenter accendimus, quemadmodum veteribus piè hoc in consuetudinem adductum est. Imaginis enim honor in prototypum redundat, & qui adorat imaginem, in ea quoque adorat descriptum argumentum. Sic enim sanctorum nostrorum patrum obtinet disciplina, vel traditio catholicæ ecclesiæ, quæ à finibus vsque ad fines Euan- gelium suscepit. DOROTHEA.

Ex hac quidem sanctione palàm est honorandos esse sanctos. Quo igitur eos afficiemus honore, quibusve lau- dibus prosequemur?

THEOPHILVS.

Eum ipsis honorem deferemus, qui infra diuinum ho- norem, & vni Deo debitum cultum longè subsistat, quisque gloriam Dei (quam se alteri daturù negauit) nequaquam obtineat. Deum enim vnum adoramus in ecclesia Christi: Deù vnũ votis placamus: vni Deo supplicamus, velut om- nis boni, & totius salutis ac felicitatis vnico auctori, ex quo, ceu omnis boni fonte, quicquid vsquam auxiliij, quic- quid est boni & perfecti muneris in nos dimanat. Sanctos verò eo societatis & dilectionis cultu colimus, quo in hac vita coluntur sancti homines, quorum alacres & paratos animos ad pericula omne genus cruciatùsque vel acerbis- simos subeundos Euāgelicæ causæ veritatis esse nouimus. Eò tamen maiore studio sanctos iam exutos corpore, & ad illam patriam (in qua tuta est, & sine defectionis metu permanens felicitas) receptos veneramus, quò certius laudari potest virtus eius quæ post victoriam iam corona- tã, quàm eius quem adhuc sub incerto cæctũ in stadio pu- gnantem videmus. Eorum sanè memoriam honoramus, tanquam sanctorum hominum Dei, qui vsque ad mortem suorum corporum pro veritate certarunt, vt innotesceret vera religio, falsis prostratis atque deletis. Huc ec- tiam diuus Paulus nos vocat, cum ait: Memento te præpo- sitorum vestrorum, qui locuti sunt vobis sermonem Dei: quorum imitemini fidem, considerantes qui fuerit exitus cõuersationis illorum. Honorabimus eos veluti corporis nostri,

Esai. 42.

Iacob. 1.

August. con. Faust. lib. 29. cap. 21.

August. li. 3. cont. epist. Pelag. ad Bonif. cap. 3. Heb. 13.

nostri, quo cum Christo compingimur, sanctissima & nobilissima membra, cum pater cælestis vt charissimos filios ipsos agnoscat & honoret: filius vt fratres, & cohæredes habeat: spiritus sanctus templi sua vocet purissima & gra- tissima domicilia: Christus coram patre & angelis confi- teatur, laudet, & honoret: quoniam eos nõ puduit interris ipsũm consiteri, laudare, & honorare. Qui me confessus fuerit (inquit) coram hominibus, confitebor & ego eum coram patre meo. Et: Quicumque honorificauerit me, glo- rificabo eum. Honorabimus eos, vt (quemadmodum Aug- ustinus ait) ad eorum imitationem excitemur, eorum me- ritis cõsociemur, & adiuuemur precibus. Laude vehemens eos, non in ipsorum quidem virtute, sed in Domino, cui pro ipsorum victoriis gratiæ sunt agenda. Illorum enim hæc vox est: Gratia Dei sum id quod sum. Atque illud A- postoli ad omnes pertinet: Qui gloriatur, in Domino glo- rietur. Non enim qui se ipsam commendat, ille probatus est: sed is, quem Dominus commendat. DOROTHEA.

An sanctorum venerationem in ecclesia retineri, eorũque memoriam reuerenter coli expedit?

THEOPHILVS.

Ob multas sanè causas id est vtile: vel, vt magnifica Dei in illis prædicemus, & virtutem eius admiremur, qua illi, cum nostri similes & ex se imbecilles essent, tales euas- erunt: vel, vt misericordiã Dei agnoscamus, & firma spe ad- impleamur, vidètes Dei promissionẽ de seruandis homini- bus, iam in fratribus nostris impletã: vel, vt retudatur dia- boli impudẽria, qui animis seductorum falsam peccati ex- culationẽ instillat, per hæreticos persuadens virtutẽ esse dif- ficilẽ, & hominẽ in tanta imbecillitate non posse non pec- care. Cuius mendaciũ tot sanctorũ exempla coarguũt, qui pietatẽ coluerunt, & mundũ cũ desiderijs suis calcauerunt: non ipsi quidẽ per se fortes & victores, sed virtute Dei ro- borati, & adiuti spiritu Dei, quem credentes acceperunt: ad cuius opem si nos quoq; cõfugerimus, eã vitæ sanctitatem virtutẽ, & sinceritatẽ, quã in sanctis admiramus, nos etiam præstabimus, eodẽ nobis vires & robur addẽte, per quẽ illi omnia potuerũt. Atque & colendi sanctos causa præcipua & apprime utilis est, vt memoriam eorum renouantes, ad

Ioan. 12. Rom. 8. 2. Cor. 6.

Mat. 18.

1. Reg. 3. Cõt. Faust. lib. 29. cap. 21.

1. Cor. 15.

2. Cor. 10.

*Eclē. 44.
Hebr. 12.*

imitandam fidem eorum ceterasque virtutes incitemur, ut dum sanctorum merita admiramur, mirabiles ipsi vite sanctitate euadere studeamus: nam & nos fieri possumus quod sunt, si per gratiam Dei fecerimus, quod ipsi fecerunt. Huc spectant egregie illarum sanctorum veteris legis laudes apud Iesum filium Syrach, apud Paulum quoque in epistola ad Hebræos: nam is ubi sanctos ex fide admodum commendasset, subiicit: Ideoque & nos tantam habentes impositam nubem testium, deponentes omne pondus & circumstantes nos peccatum, per patientiam curramus ad propositum nobis certamen, aspicientes in auctore fidei, & consummatorem Iesum, qui, proposito sibi gaudio, petulit crucem ignominia contempta.

DOROTHEA.

Quæ de imaginum figuratione, & veneratione sanctorum adhuc abs te exposita sunt, mihi supra modum placent. Nunc obiter & in transcurso, nisi graue sit & molestum, audire quippiam velim de sanctorum martyrum reliquiis, quo videlicet numero esse debeant apud fideles.

THEOPHILVS.

Vetus ecclesia tum Latina, tum Græca, religiosa pietate eas semper coluit & venerata est: idque non leues ob causas. Primum quod eiusmodi reliquiarum fidei & charitatis quæ in sanctis fuit nos admonent: dum nobiscum ipsi recolimus hæc eadem esse ossa, quibus compactum & coagmentatum olim fuit corpus, domicilium inhabitantis gratiæ, quibus membra cohaeserunt, templum quondam spiritus sancti. Cuius recordatione fides nostra in Deum excitatur & fulcitur, nimirum cum animo agitamus, quod quemadmodum illi per fidem omnia aduersa vicerunt, & innocentissimè integerrimèque ad extremum usque spiritum vitam egerunt: ita & nos eundem fidei spiritum habentes, & eorum exemplo corroborati, aduersis omnibus Christi auxilio superiores euadere poterimus. Eam ob causam Deum sæpenumero ad monumenta martyrum insignia miracula edidisse legimus, ut scilicet fidem suorum acueret, ac eos ad sanctorum imitationem proritariet. Ut enim Augustinus ait, de ecclesia loquens plaudente in miraculo apud memoriam beati Stephani facto: Quid erat in cor-

*Lib. de ciuit.
Dei 22.
cap. 8*

In cordibus exultantium, nisi fides Christi, pro qua Stephani sanguis effusus est? Et beatus Ambrosius postquam narravit cæcum, ubi simbriam de veste martyrum quæ sacre reliquiarum vestiebatur contigisset, aspectum recepisse, vel hinc ostendit Arrianos non habuisse rectam fidem, quod miraculis ad monumenta martyrum editis detraherent. Re ipsa (inquit) ostendunt alterius fidei fuisse martyres, quam ipsi: Neque enim aliter operibus inuiderent, quæ illi quidem Christi virtute ediderunt, nisi fidem in iis fuisse eam quam isti non habent, indicarent. Quod si sanctorum cineres & ossa sunt quædam ipsorum pignora in terris relicta, cur non ea reuerenter habebimus, ad eum modum quo filius demortui patris vestem honorifice tractat? Aut quomodo sancta quadam voluptate non perfundemur, conspicientes ossa & cineres, quibus olim spiritus sanctus, ut puro habitaculo suo, delectatus est, cum amicum annulo, quem amicus è vita excedens legauit quasi perpetuæ amicitiae pignus, usque adeo videamus oblectari, ut nunquam eum cernat, quin chari amici fubeat imago, & factorum dictorumque ipsius meminerit? Quomodo non admonebimur non esse inanem spem fidei nostræ, sanguinolentas adhuc notas, & vulnerum quæ sancti pro Christi nomine acceperunt vestigia contuentes? Non ipsorum exemplo animabimur ad perferenda forti & inuictio animo aduersa omnia? Nec ob eas modò causas verus ecclesia vtilem esse sanctarum reliquiarum venerationem censuit: verum etiam quod futuram resurrectionem nobis permittant, & spem nostram in futuram corporis glorificationem erigant, contemplantibus nobis, eadem sanctorum corpora, etsi immutata, quandoque ad immortalem vitam excitanda, ac Deum nostrum esse Deum Abraham, Deum Isaac, Deum Iacob, Deum inquam non mortuorum, sed viuentium. Quod si cõpertsimum est ad monumenta martyrum mortuos frequenter suscitatos, tortos demones, oblesos abiis solutos, grauibus impeditos morbis incolumi fausteq; valerudini restitutos, peccatores ad pœnitentiam cõuersos, idque in fide Christi, pro qua sanctorum sanguis profusus est: quis ita cæcutit, ut piam hanc certarum reliquiarum venerationem contemnere audeat? Ne, qui istud facere in animum inducit, id negat quod dia-

*In serm. de
sanct. Ger.
& Proph.*

Mat. 22.

*Christ. ho.
66. ad pop.
Antioch.*

*De diffinit.
orthod. fid.
& eccles.
dogm. c. 73.*

*Hom. de
nat. sept.
Macch.
Hom. 7.*

bolus etiam, licet inuitus, confitetur. Vnde Augustinus, San-
ctorum, inquit, corpora, & precipue beatorum martyrum reli-
quias, quasi Christi membra, & sincerissimè honoranda, & ba-
silicas eorum nominibus appellatas, velut loca sancta diuino
cultui micipata, affectu piissimo & deuotione fidelissima
adeudas credimus. Si quis contra hanc sententiã venerit, nõ
Christianus, sed Eunomianus & Vigilatianus creditur. Nec
silentiõ pretereundũ est quod in hanc sententiã beatus Chry-
sostomus ait: Non atredas cinerẽ sanctorum corporum, nec
fauillam reliquiarum carnis, omniãque ossa cõsumpta tem-
poribus: sed aperi oculos fidei, & vide eos diuina virtute, &
gratia spiritus sancti amictos, & diuini luminis claritate ra-
diantes. Hi ergo ipsi, de superno solis circulo in terrã radij
Christo emittente iaciuntur, & a corporibus eorum profiliẽtes
corusca luce fulgoris, sicut speciẽ ecclesiẽ gaudẽtis illustrãt,
ita faciẽ diaboli inuidentis obcãcãt. Et paucis interiectis:
Dæmones, inquit, vbi coronatorum martyrum viderint cor-
pora posita, longè ilicò à conspectu eorum pauidi fugiunt.
Non enim ad naturã eorum intendunt, sed in arcanã diui-
nitatem & gloriã Christi, qui in agone certantium induta
corpora martyrum sicut arma portauit, atque inde
trepidant dæmones. Cui subiungit, idèd pretiosa esse cor-
pora martyrum, quoniã plagas pro Domino susceperunt, &
quia stigmata propter Christum membris suis impressa ferunt:
& sicut corona regalis vndiq; decorata fulgore varios e-
mittit, ita & sanctorum martyrum corpora. Ossa ergo & cine-
res sanctorum venerabimur, ac eorum veras certasque reli-
quias quæ templa fuisse sancti spiritus scimus. Non iis tam-
en fidemus, neque eas adorabimus: sed tantum sanctorum
fidẽ in illis exosculabimur, vitæ ac doctrinæ recordatione
incensũ, & spe fulti futuræ resurrectionis. Ita fiet, vt à veneratione
reliquiarum omnis idololatria procul abfit.

DOROTHEA.

Quid dicas, si publicè ad quæstum, pecuniãque cor-
radendam exponantur?

THEOPHILVS.

Tale quid ecclesia Dei sacrilegium esse iudicauit, prorsus-
que vetuit ne reliquiarum antiquarum extra captam ostendantur,
aut exponantur venales, quemadmodum ex 62. cõcilij
Lateran-

Lateranensis decreto (quod quidem concilium sub Inno-
centio celebratum est anno salutis 1215.) satis est explora-
tum & cognitum.

DOROTHEA.

Iam nisi quid aliud maui, ad eam primi præcepti partẽ,
quæ reliqua est, veniamus. Cur in ea quam adiecit Deus
comminatione, mentionem suæ fortitudinis facit?

THEOPHILVS.

Eo significat se satis habere potentie ad gloriã suam
tuendam, quam deprimi ac cleuari minimè sinet.

DOROTHEA.

Quid zelotypiæ nomine indicat?

THEOPHILVS.

Aequalem aut sociũ ferre se non posse. Nam vt se nobis
pro infinita sua bonitate donauit, ita nos vult esse prorsus
suos. Ipsi soli in omnibus actionibus & cogitationibus ad-
harere, sanctissimo ipsius cultui animas nostras dicantes:
videre quoque etiã atque etiã ne à fide ipsi data ad idolola-
triã, à fiducia in diffidentiã, à dilectione in Dei contẽptum
ac neglectum desciscamus: vt ne interim addã quòd frequẽ
rissimè scriptura Deum marito, animã sponsã, verã autem
in se fidẽ coniugio cõparat. Quum ergo zelotypum se vocat,
vehementissimè idololatris (qui ab eo deflectunt, & cum
creaturis spirituali se adulterio polluant) cõminatur, vt sup-
plicij metu eos ad officium reuocet. Misericordiã autem &
benignitatẽ suam exhibiturũ se pollicetur iis, qui se verè &
ex animo diligunt, ac legẽ suam custodiunt, vt in via mãda-
torum suorum alacres faciat, & sua sponte currentes.

DOROTHEA.

Quo sensu hoc dictum est, cum vlcisci iniquitatem pa-
trum in filios, vique in tertiam & quartam generationem?

THEOPHILVS.

Quò plus incuriat nobis terroris, & pœnarum grauitate
à contemptu sui, ac mãdatorum suorum neglectu animos
nostros magis auocet, non tantum ab iis qui deliquerint
pœnas exacturum se minatur: sed eorum quoque sobolem
& temporariis miseris & aeterno demum exitio obnoxiam fore.

DOROTHEA.

Sed nõne à diuinæ iustitiæ æquitate alienum est, pœnã
f ij

alieni delicti ab infonte expetere?
Eos tantum modò filios delicta patrum luituros intel-
ligit, qui parentum vestigiis insistentes paternam imitantur
impietatem, ac obstinata mentis cæcitate Deum contem-
nere & odisse pergunt, iustam Dei iram propriis etiam flagi-
tiis contra se concitantes. De quibus alibi scriptum est:
Exod. 34. Qui reddis iniquitatem patrum filiis ac nepotibus in ter-
Num. 14. tiam & quartam progeniem. Et: Qui facis misericordiam
Ierem. 32. in milibus, qui reddis iniquitatem patrū in sinum filiorum
Deut. 5. post eos. Alioqui non est iniustus Deus, ut peccatum patris
supplicio innocētis filij punire sustineat. Non portabit (in-
quit Dominus) filius iniquitatem patris: nec pater iniquita-
tem filij. Anima quæ peccauerit, ipsa morietur: iustitia iusti
erit super eum, & impietas impij erit super eum. Si igitur
ab iniusti patris imitatione deflectens filius, timuerit
Deum, & iustitiam fecerit, nequaquam paterni delicti pœ-
nam sustinebit: sed recti operis sui mercedem à iusto iudice
percipiet.

DOROTHEA.

Quid sibi vult quod additum est, faciens misericordiam in
multa milia diligētibus me, & seruātibus præcepta mea?

THEOPHILVS.

Amabili nos suauitate ad se allicit, cum se misericordia
vsurum erga omnes qui se diligunt & mandata sua obser-
uant promittit. Significat autem suam benignitatem eò
vsque se effusurum erga fideles, ut in eorum gratiam illo-
rum quoque se liberis benignum exhibeat, non tantum res
eorum prosperando, quoad præsentem vitam: sed animas
quoque ipsorum sanctificando, ut diuinæ morem gerant
voluntati, & in grege suo censeantur.

DOROTHEA.

Cur mille hæc generationes, in pœnæ verò damnatione
treis duntaxat aut quatuor nominat?

THEOPHILVS.

Quò significet, se ad humanitatem magis & beneficentiam,
quàm ad seueritatem propensum esse: sicut etiam a-
Exo. 6; 4. libi testatur, cum se ad ignoscendum facilem esse dicit, tar-
Psal. 103. dum verò ad iram.

DOROTHEA.

A quibus peccatur in hoc præceptum?

THEO-

Qui in rebus asperis, magicis artibus vtuntur, aut illo-
rum opera qui eas impias artes exercent, qui confugiunt
ad diuinatores, ad sortilegos, & eos qui incantationibus ab-
utuntur. Item, qui non omnia, tam bona quàm mala, à ma-
nu Domini suscipiunt cum gratiarum actione. Rursus qui
fiduciam suam collocant in principibus, in hominibus, in
pecunia & thesauris ac bonis huius sæculi. Idèd avaritia si-
mulacrorum cultus dicitur. Peccant etiam, qui Deo non
fidunt vbique, qui de misericordia eius dubitant, qui despe-
rant, qui propriæ sapientiæ, iustitiæ, sanctimonix aut hu-
manis præsidij confidunt. Offendūt præterea, qui cum vi-
deant aliorum dissidentiam, aut incredulitatem, non iis
succurrunt, nec illos in fide confirmant.

DOROTHEA.

Veniamus ad secundum præceptum?

THEOPHILVS.

Non vsurpabis nomen Domini Dei tui in vanum. Ne-
que enim habebit Dominus infontem, qui eius nomen
inaniter adhibuerit.

DOROTHEA.

Quis huius præcepti sensus est?

THEOPHILVS.

Postulat à nobis Dominus ut bene vtamur suo nomine,
ipsum coram toto mundo, Deū ac Dominum nostrū con-
fiteamur, ab illius cōfessione, neq; blāditiis, neque vllis cru-
ciatibus abducamur: Deū in omnibus laudemus, ipsiq; tā
in secūdis quàm in afflictis rebus gratias agamus: (nā si bo-
na de manu Domini suscepimus, par & consentaneū est, ut
mala etiā sustineamus) ut eius verbū sincerè prædicemus, &
& euulgemus & priuatim & publicè: priuatim quidē vbiq;
nomen Dei nostri magnificētes ac celebrātes, p virili e-
tiā parte omnes homines ad eiusdē Dei nostri celebratio-
nem & verbis & operibus conātes allicere: rursus auerſan
res omnes, qui Deū nostrū, ut par est, nō reuerētur. Sic af-
fectos fuisse videmus omnes sãctos, quib⁹ nihil vnquā gra-
uis fuit, quā videre, aut audire aliquid agi in dei cōtumeliā.
Quæ admodū videre est in Dauide, quum ait: Fuerunt mihi
lachrymæ meæ die ac nocte, dum dicitur mihi quoti-
die, Vbi est Deus tuus? Publicè verò prædicatur ab iis, qui-

f iij

*2. Tim. 4.**Inuocatio
præcipuus
Dei cultus.*

bus ministeriū verbi commissum est, quibus dictū est, Prædica verbū, in tū oportune & importune. Ad extremum exigit à nobis Deus, vt in omnibus necessitatibus nostris ipsum inuocemus, ipsius fidē auxiliūq; imploremus ac expectemus, siue vt actus nostros in via mādatorum suorum dirigat ac prosperet, siue vt ab aduersariis nos eripiat & liberet. Sicut autem primo præcepto affectus interiores requirit: ita & hoc, tam internum animū, quàm linguæ puritatē efflagitat. Sic enim animis & linguis nos cōparatos esse decet, vt nihil de Domino eiusq; mysteriis aut cogitemus aut loquamur, nisi reuerēter & multa cum sobrietate, vt in æstimandis eius operibus, nihil nisi erga ipsum honorificū sapiamus: vt quicquid mens de ipso cōcipit, quicquid lingua profatur, ipsius excellentiā respiciat, & sacræ nominis eius respōdeat sublimitati: denique aptum sit ad extolendā eius magnificentiā. Proinde vetat, ne Dei nomine abutatur non peierādo tantū, sed præter necessitatem iurando. Ne iuretis omnino (inquit Christus) neque per cælum, quia thronus Dei est: neque per terrā, quia subsellium est pedū illius: Sed sit sermo vester: Est est, Non non: quod enim vltra hæc adiungitur, ex malo proficiscitur, nimirum infirmitatis & imperfectionis eius qui non nisi iurantū fidem vult adhibere.

D O R O T H E A.

Anne ergo profus nefas est iurare?

T H E O P H I L V S.

August. de serm. Domini in monte lib. 1. Omne iuramentum, hoc est, Dei attestatio ad veritatem sermonis nostri confirmandam, inter perfectos & verè Christianos est superuacaneum, vrpote quibus simplex negatio aut affirmatio iuramenti sit vice. Vt quid enim iuramentum exigatur ab iis qui ab omni fraude dolo & mendacio alieni viuunt? Sed cum in ecclesia Christi sint non tantū perfecti, sed & infirmi quàm plurimi, bonum est & verè Christianis omnino expetendum, ne omnino iurent. Quod si iurare cogantur, infirmitate fratris, vel necessitate causæ ita postulante, sciant id de necessitate venire infirmitatis eorum, quibus aliquid suadent. Quæ infirmi-

firmitas etsi malum est, sciant tamen se malum non facere quum bene vñtur iureiurando. Nam licet id non bonū fuerit, tamē necessarium est, vt alteri persuadeatur, quod vtiliter persuadetur. Iurare ergo nequaquam licet, nisi necessitas & causæ grauitas postulet, nimirum vt Dei gloriæ seruiatur, & manifeste proximi vtilitati, quam charitas venatur & indagat. Oportet autem iusurandum, siue priuatim siue publicè interponatur (veluti cum magistratui exigenti red. litur) has tres habere comites, veritatem, iudicium, & iustitiam: quemadmodum Dominus apud *Ceph. 4.* Hieremiam præcipit, dicens: Et iurabis, viuut Dominus, in veritate, in iudicio, & in iustitia. Neque enim aliam ob causam iusurandum interponi debet, quàm solo veritatis asserendæ studio, vt mendacium opus diaboli destruat: idque non temerè de rebus tenuibus ac friuolis quæque minimi sint momenti, sed iudicio consiliòque adhibito, vt id quod iustum, æquum, vile, & honestum est, confirmetur, fœdus sanciat, mutuàque inter homines alatur charitas & concordia.

D O R O T H E A.

An nomen Dei per iuramentum tantum profanatur?

T H E O P H I L V S.

Imò variis modis. Quum enim sit sacrosantum Dei nomen, à nobis vsurpari, aut in medium proferri non debet, nisi cum summo honore, cum timore & reuerentia, & in eum finem, vt gloriosum appareat. Itaque etiam atque etiam nobis videndum est, ne aut ipsum contemptui habere videamur, aut aliis occasionem fastidendi præbeamus. Id quod tum demum (vt iam diximus) fiet, si de Deo eiusque operibus non aliter cogitemus aut loquamur, quam in eius honorem, & gloriam.

D O R O T H E A.

Quid per Dei nomen intelligis?

T H E O P H I L V S.

f iij

Non hic accipio pro voce prolata, qua Deum indicamus, hæc enim est res creata: sed Dei famam intelligo, maiestatem potentiam sapientiam, bonitatem, breuiter id quod Deus est, vel quod Deo rectè tribui potest: necnon etiam æternum illud verbum Dei Christum.

DOROTHEA.

Quinam verò sunt, qui Dei nomine abutuntur, & in hoc præceptum peccant?

THEOPHILVS.

Qui Dei nomen non glorificant nec inuocant, qui defectui habet, qui aliò quàm ad salutem protrahunt, qui vel blanditiis vel tormētis victi Deum Christum Dominum, aut eius sanctam catholicam fidem abnegant. Item qui, cum Christiani dici & esse volunt, omnia Christianæ disciplinæ contraria & verbis & factis agunt: propter quos nomen Dei blasphematur inter gentes. Itē qui sibi nomen aut gloriæ, aut sapientiæ, aut bonitatis extra Deum querunt, qui nō in Domino, sed in se laudari appetunt: qui Dei potentiam, bonitatem, & misericordiam non agnoscunt: qui per impatientiam nomini Dei maledicunt, ipsum inhonestant, & aliis diras pœnas imprecantur: qui in aduersis non ad Dei nomē confugiunt, sed vel dissidentes Deo, vel Dei auxiliū contēnentes aliunde remediū petunt. Deniq; peccat in hoc præceptū, qui temerè aut malæ cōsuetudinis vitio, vel falsò vel impiè aut iniustè iurant. Multò magis delinquunt qui peierant, & Dei nomē adhibent ad confirmanda mendacia: qui hoc nomine abutuntur, ad incantationes, & exercenda maleficia. Offendunt etiam qui se voto vel iuramento ad maleficiū quoddam obligant: qui vota Deo nuncupata non persolunt: qui de Deo nugæ narrant: qui sacra Dei eloquia ad ludum iocūmque cōuertunt: qui huiusmodi hominibus nō resistunt, sed cōiungunt: in summa, hoc præcepto prohibet Dominus omnem superbiam, iactantiam, & omne propriæ laudis & gloriæ studium.

DOROTHEA.

Quid sibi vult quod adiectum est: Eum non fore innocentem, qui nomen Dei in vanum vsurpauerit?

THEOPHILVS.

Eo indicat Dominus quanti faciat nominis sui gloriam, se non passurum confirmans, vt contemptui habeatur: sed grauisi-

grauiusis pœnis injuriam sibi illatam vlturum, et si non in hoc seculo, quamuis & in hoc sapissime, saltem in futuro. Quapropter præcipua nobis esse cura debet, vt reuenter & honorificè Dei nomen vsurpetur.

DOROTHEA.

Suprà te dicere memini, eos non leuiter peccare, qui voti fidem non soluunt: vbi nam istud scriptum est? An necis coacta seruitia Domino minus placere, qui hilarem & liberum datorem amet?

THEOPHILVS.

Et si vera sunt quæ dicis, non minus tamen libertate sua vtuntur homines, etiam in iis rebus, quas ex voto præstāt. Ex propensa enim & libera animi voluntate, votū super re alioqui non debita nūcuparunt, & profus fuerūt in viuendo liberi: licet post nūcupatū votū iā ad soluedum necessitate teneantur, Domino his verbis exigente: Cū votū voueris Domino Deo tuo, non differes reddere: Nam Dominus Deus tuus omnino requirit hoc à te: & si moratus fueris, peccatū tibi imputabitur. Si verò à vouendo cessaueris, vacabis peccato. Siquid autē egressū est è labiis tuis, fac vt serues & præstes, sicut vouisti Domino Deo tuo: spōte, & quæ admodum locutus es ore tuo. Atque alibi: Quum voueris Deo votū, ne differas soluere: displicet enim ei infidelis & stulta promissio. Proinde quod voueris exolue. Melior nāq; est qui non vouet, eo qui vouet nec soluit. Hęc autē persoluedi voti necessitas neutiquā inuita coactio videri potest, cum ad eā promissionē nulla vis, sed libera animi voluntas hominem impulerit. Fœlix pfectò necessitas, quæ ad meliora compellit, p̄ quam id modò nō licet, quod cum detrimento licuisset!

DOROTHEA.

Quando ita res habet, summa diligentia mihi cauendum videtur, ne quid homo Christianus temetè Deo voueat.

THEOPHILVS.

Id prorsus fugiendum, præsertim si ea res sit, quæ an præstare queas incertus sis, aut quæ sine superstitione aut turpitudine aliqua peragi nō possit. Sunt enim, vota superuacua, vana & incauta: sunt turpia & impia: sunt deniq; licita & honesta. Quæ admodum autē omnia non legitima nec ritè cōcepta vota non modò non placent Deo, sed etiam illi

Rom. 8.

Deut. 23.

Eccles. 5.

August. in
epist. ad Ar
mentarium
& Pauli
nam.

abominationi sunt: ita temerarij licitorum, ac honestorū
votorum violationē grauius & iniquo animo Deus pati-
tur. In impijs quidem ac rursus votis decretū mutare,
in malis promissis rescindere si dē oportet: quōd impia sit
promissio, quā cū scelere adimpletur, qualis fuit promissio
Herodis facta Herodiadi: & Iudæorū, qui voverunt se nō
comesturos, nisi prius ē medio Paulum sustulissent. Atque
omnes qui talibus se obstringunt votis, etiam nullus sequatur
effectus, grauisimē peccāt, non secus atq; ij qui super-
stitiosis & superuacaneis se votis astringūt, nullū adhiben-
tes in vouendo iudiciū, quamuis æquum sit ea nō præstare.

DOROTHEA.

Quid de perpetuo castitatis & continentię voto sentis?
Anne licitum & honestum est? THEOPHILVS.

Dum modō sano consilio animōq; deliberato nuncupa-
tū fuerit, studiōq; sanctitatis euāgelicæ, hoc est, vt liberius
quis pietatē colat, ac minori tēporariorum bonorū sollici-
tudine in officia charitatis incūbat, semper ab exordio ec-
clesiæ licitū & honestū atq; ad eō piū habitū est. Vnde Pau-
lus ait: Bonū est homini mulierē nō tangere. Itē: Volo om-
nes homines esse sicut ego sum. Rursum: Dico autem non
nuptis & viduis, bonum est illis, si sic permanserint, sicut &
ego. Et iterū: De virginib⁹ præceptū Domini nō habeo: cō-
siliū autē dō, tanquā misericordiā cōsecutus à Domino,
vt sim fidelis. Existimo ergo hoc bonū esse propter instan-
tē necessitatē: quoniam bonum est homini sic esse. Adhæc:
Volo autē vos sine sollicitudine esse. Qui sine vxore est, sol-
licitus est, quæ sunt Domini, quomodo placeat Deo. Qui
cū vxore est, sollicitus est quæ sunt mūdi. Et sequitur: Porro
hoc ad vtilitatē vestrā dico: non vt laqueū vobis iniiciā, sed
ad id quod honestū est, & quod facultatē præbeat sine im-
pedimento Dominū obsecrandi. Itē: Qui statuit in corde
suo firmus nō habēs necessitatē, potest autē habēs suæ
voluntatis, & hoc iudicauit in corde suo, seruare virginem
suā, bene facit: & qui non iungit, melius facit. Ac Christus
quidē ipse talē castitatē laude vehit, in qua homines immu-
tabili animi proposito se cōfirmauerūt, vt ab ea resilire iā
nō liceat. Tria enim eunuchorū genera cōmemorans, hos
solos laudat, qui propter regnū Dei, volūtate suā se castra-
uerūt. Quos (quod ad perpetuitatē continentię attinet) simi

Marc. 6.
Act. 23.

I. Corin. 7.

Matth. 19.

les facit iis, qui per naturā, aut violentiā hominū eunuchi
facti sunt: vt, quæ admodū his nature vitii, aut hominū vio-
lencia gignēdi facultatē in perpetuū ademittit: sic illi sibi sua
volūtate & animi proposito, gignēdi facultatē amputaue-
rint, & nuptiarū spē in perpetuū intercluserint: qualis vtiq;
castitas, nō nisi cum voti nūcupatione inuenitur. Nō enim
perpetuus est eunuchus in suæ voluntatis proposito, qui nu-
ptiarū spē nōdū se abdicauit. Tali voto se teneri diua Vir-
go ostēdit, cū ab angelo partū ei nūtiatē sciscitaretur: Quo
modo fiet istud: quoniam virū nō cognosco: id est, quoniam
castitatis propositū voto inuolabili firmatum, mēte gero.
Alioqui nō fuisset mirū, virgini adolescētulæ promitti par-
tū, tametsi virū nondū cognouisset: potuisset enī mox viro
trahi, gravidāq; facta statō tēpore parere, nisi spē nuptiarū
prorsus abiicisset, & viri cōmerciū inuolabili voto sibi de-
negasset. Ad hęc tāta excellētia virtutē Christus præcepto
nemine adigit, q̄ ad apprehēdendā eā nō omnes sint ido-
nei: sed eos qui capaces esse possunt, speciosis p̄missionib⁹
& præclaris laudibus inuitat: Qui potest (inquit) capere, ca-
piat. Proponit præmiū, inquit Hieronymus, inuitat ad cur-
sum, tenet in manu virginitatis brabiū, ostendit purissi-
mū fontē, & clamitat: Qui sitit, veniat & bibat. Qui potest
capere, capiat. Nō dicit, Velitis nolitis, bibēdū est vobis at-
q; currēdū: sed qui voluerit, & qui poterit currere atque
portare, ille vincet, ille saluabitur. Talib⁹ eunuchis per Pro-
phetā Dominus nomē melius à filiis & filiabus, & nomen
sempereternum pollicetur. Et in Apocalypsi hac prærogatiua
insignes sunt, vt agni Dei præsentia perpetua perfruātur.
Hi sūt, ait scriptura, qui cū mulieribus nō sūt coinquinati:
virgines enim sunt. Hi sequuntur agnū, quocunque ierit.

DOROTHEA.

Haud equidē inficias ire aut velim aut possim, cōtinen-
tiā (quā definitio est, quā nō solum corpus à scortatione pu-
rū seruatur, sed quā mens etiam impollutā castitatē seruat.
Neq; enim externā tantū lasciuia, sed animi quoq; vstio-
nē caueri Paulus præcipit) excellentissimā esse virtutē. Sed
cū Dei benignitate alia nobis data sūt & in manu nostra
posita: eius æquitate alia negata, nōnne extreme est demer-
itū & temeritatis, beneficio libertatis quod nobis Deus cō-
tulit neglecto, id vouere qd' nō est in nostra sitū potestate?

Cont. Iou-
niamū lib. 1.

Esa. 56.
Apo. 14.

Cap. II.

Satis superque scio nos (quemadmodum verissimè in Arausicano concilio decretum fuit) nihil ritè Deo vouere posse, nisi quod de manu eius acceperimus: quando illi omnia quæ offeruntur, mera sunt eius dona. Nec abs re scriptum legimus, nos non aliter castitatis fore compotes, quàm dono Dei. Quamobrem non inuitus fateor, eum admodum esse temerarium, qui rem tanti momenti, propriæ virtutis fiducia subnixus, Deo promittat. Sed cur, amabo, is cui castè continentèrque viuendi à Deo sit indultum munus, eius gratia fretus, virginitalis aut perpetuæ continentiaë votum non possit nuncupare? Cùm Deus qui eius animo sanctum istud propositum instillauit, nunquàm cum sua gratia sit destitutus, dum modò sergenti precatone ad ipsius auxilium confugiat, castiget corpus ac emaciet ieiuniis, abstinentiis, vigiliis, aliisque id genus exercitationibus corporalibus (si fortè carnis stimulis exagitari se sentiat) benèque penitus se in literas sacras abdat? Nam fidelis est Deus, qui non sinet nos tentari supra id quod possumus: imo faciet vnà cum tentatione euentum, quò possimus sufferre. Quamquam ergo difficillimum factu maximèque arduum videtur, vt qui perpetuo voto se obstringit, id absque magna molestia tædiòque soluat, cū sæpius periculum etiam limum sit, ne diurnitate fatigatus, violare aliquando audeat: tamen verissimum manet, quod à diuo Paulo scriptum est. Persuasum (inquit) habeo hoc ipsum, quòd is, qui cœpit in vobis opus bonum, perficiet vsque ad diem Iesu Christi. Cùm verò significat nos omnia posse per Christum, qui animis nostris vires & robur addit, haud mentitur: cùm Christus etiam polliceatur se, quicquid suo nomine petierimus, hoc facturum, vt glorificetur pater per filium. Quod nisi ita haberet, minime nos exhortaretur, vt omnia à Deo petamus, quæ salutem nostram spectant, atque adèd in bono perseuerandi donum. Petite (inquit) & dabitur vobis: quærite, & inuenietis: pulsate, & aperietur vobis. Est ergo vacuitati bonæ promptæq; voluntatis imputandum, si ante decursum spatium animis deficiamus.

Cap. 8.

1. Cor. 10.

Philipp. 1.

Philipp. 4.

Ioan. 14.

Luc. 11.

D O R O T H E A.

Si

Si ij tantum perpetuæ castitatis voto se obstringerent, qui continentiaë donum diuinitus acceperunt, nõ ita subinde violaretur. Sed quàm multos, obsecro, videre est, qui etia non sunt donati gratia, suæ tamen imbecillitatis vel ignari, vel immemores, continentiaë votum nuncupant, nõ Dei quidem contemplatione, cuius cultui totos se dicare velint: sed vel præsentis commoditatis gratia, vel illeçti blanditiis? Hi cùm mensuram collatæ sibi gratiaë minime respiciant, nõne in miseram se ipsi seruitutem præcipites agunt, quæ ad extremum illis causa sit exitij & æterni interitus? Si quando igitur veritatis notitia illuminati, cerant in quãtas ærumnas sese præcipitauerint, quum ignorantia Dei, & errore impliciti teneantur, non poterunt eiusmodi voti ducti pœnitudine, incepto desistere, ac vt matrimonio, quod quidem in remedium incõtentiaë impudicitiaëque hominum generi Deus indulsit? Cùm enim Paulus ipse doceat fatius esse matrimonium contrahere, quàm vri: leuius esse malum videtur, promissum non implere, in iis quæ temerè nullaque virium habita ratione voueris, quàm assidue scortari. Vt enim paulò antè dicebas, vota omnia non legitima nec ritè concepta, vt apud Deum nihili sunt ac nullius ponderis, sic nobis irrita esse debent.

1. Cor. 7.

T H E O P H I L V S.

Nunquam in ecclesia Dei licitum fuit ei, qui solemniter se castitatis & continentiaë voto alligasset, vxorem ducere, si fortè post id locorum eum nuncupati voti pœnitere cœpisset: imò definitum semper declaratumque fuit, eos qui tale quid auderet non leui esse dånationi obnoxios. Quod beatus Paulus significans iuniores viduas ecclesie dicit, cùm lasciuire cœperint aduersus Christum, titillante eas pristina libidine, hoc est, cùm saginatae iam alienis facultatibus, votum continentiaë violauerint, velle nubere, habentes condemnationem, quòd primam fidem irritam fecerint, nimirum quam Christo pactæ erant, abdicato iure repetendi connubij. A suscepta enim castitatis professione cum resiliant, in Christum sunt cõtumeliosæ, cuius iugum cupiunt excutere, vt rursus matrimonij iugum subeant. Quòd autè nonnulli [primam fidem] hinc intelligunt, fidem

Cõcil. Elib.
can. 13.
Conci. Atr.
la. 2. ca. 25.
August. ad
Pollentiam
lib. 1. ca. 24.
Hier. in 1.
Cor. 7. &
lib. 1. contr.
Iovinian.
Cõci. Cart.
4. ca. 104.

in baptismo datū: vt Paulus sentiat eas, deserta fide quam habuerant in Christum, nubere velle infideli & idololatræ marito, abnegato Christo: eiusmodi expositio & profusio falsa est, & à mente Pauli aliena. Nam fidei primæ nomine intelligit ille perpetuæ castitatis & continentię votum, quemadmodum pulchrè censuit exposuitque quartū Carthaginense concilium (cui diuus Augustinus interfuit) 104. canone, cuius hæc verba sunt: Sicut bonum est castitatis præmium, ita & maiori obseruatione & cautione custodiendum est: vt si quæ viduæ quantumlibet adhuc in minoribus annis posita, & matura ætate à viro relicta se dicauerunt Domino, & veste laicali abiecta, sub testimonio episcopi & ecclesie religioso habitu apparuerint, postea verò ad nuptias seculares transferint, secundum Apostolum damnationem habebunt, quoniam fidem castitatis, quam Domino voverunt, irritam facere ausæ sunt. Tales ergo personæ sine Christianorum communione manean, quæ etiam nec in conuiuio cum Christianis communicent. Nam si adulteræ coniuges reatu suo sunt viris suis obnoxie, quanto magis viduæ, quæ & propositum, & habitum religiosæ piæque castitatis mutauerunt, crimine adulterij notabuntur, si continentię votū, quod suapte sponte Deo nuncuparunt, nõ coactæ, libidinosa voluptate violauerint, atque ad alteras nuptias conuolauerint: Quæ si vi illata ab aliquo abreptæ sunt, ac postea titillante eas libidine in coniugio permanere raptori aut violento homini consenserunt, damnationi superius memoratę tenebuntur obnoxie. De talibus ait Apostolus: Cùm lasciuire aduersus Christū cœperint, nubere volunt, habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt. Quod Apostoli verbum omnis ecclesia sic semper intellexit, vt etsi nuptiæ, quas tales contra votum nuncuparum contrahebant, ex se damnandæ non iudicarentur, tamen omnino damnari propositi fraudem, damnari voti fracti fidem, damnari non solum susceptionem à bono inferiori, sed ruinam & lapsuam ex bono superiori: damnari denique tales, non quia coniugalem fidem posterius inierunt sed quia continentię fidem primam irritam fecerunt. Quod autem Paulus ait fatius esse matrimonium sibi copulare quàm vri, hoc intel-

1. Timot. 5.

Aug. 27. quest. 1. C. nuptiarum.

1. Cor. 7.

intelligi debet de iis, qui nondū se castitatis voto obstrinxerunt, quemadmodum declarat Ambrosius. Hoc dictum (inquit) ad non pollicitam pertinet, ad nondum velatam. Carterum quæ se spondit Christo, & sanctum velamen accepit, iam nupsit, iam immortalis iuncta est viro. Et iam si voluerit nubere, cõmuni lege coniugij, adulterium perpetrat, ancilla mortis efficitur. Cui consonat, quod scribit diuus Hieronymus: Et si nupsit virgo (ait Apostolus) nõ peccauit. Non illa virgo quæ semet cultui Dei mancipauit. Harum enim si qua nupsit, habebit damnationem: quia primam fidem irritam fecit. Virgines enim quæ post consecrationem nupsent, non tam adulteræ sunt quàm incestæ. Ab huius sententia ne latum quidem vnguem discedit beatus Augustinus: In viduali, inquit, & viginali continentia, excellentia muneris amplioris expectetur, qua expetita & electa, & voti debito oblata, iam non solum nõ capefferent nuptias, sed etiam si matrimonium non contrahatur, contrahere velle, damnabile est. Nam vt hoc demonstraret Apostolus, non ait: In Christo nubunt: sed, Nubere volunt, habentes damnationem, quia damnatur fracta voti fides.

DOROTHEA.

At Cyprianus tamen id liberum permittit virginibus, quæ carnis aculeis sollicitatæ in virginitate perseuerare non possunt, vt nubant, ne fortè in aliquam obscenitatem prolabantur. Si se (inquit) ex fide Christo dicauerunt virgines, pudicè & castè, sine vlla fabula, perseuerent. Ita fortes & stabiles præmium virginitatis expectent. Si autem perseuerare nolunt, vel non possunt, melius est, vt nubant, quàm in ignem delitiis cadant.

THEOPHILVS.

Non hinc loquitur sanctus martyr de velatis virginibus & voto obstrictis: at de iis modò sermonè habet, quæ sua sponte constituerant extra monasterium Christo immaculatam seruare virginitatem, quibus integrū erat vel nubere, vel in sancto virginitatis proposito permanere: vt vel ex eo intelligi potest, quod in eadem epistola conuulsiuim velatæ virginis incestum vocat: quod vtrique non faceret, si liberum ei esse crederet post nuncupatum virgini-

Lib. ad virginū laps. cap. 5.

Lib. 1. cõtr. Iovinianū.

Lib. ad Iulianū, de beato no viduit. cap. 9.

Episto. 11. lib. 1.

tatis votum nubere: Si superueniens (inquit) maritus sponsam suam iacentem cum altero videat, nonne indignatur & fremit, & per zeli dolorem fortassis & gladium in manum sumit? Quid Christus dominus & iudex noster? cum virginem suam sibi dicatam, & sanctitati suae destinatam iacere cum altero cernit, quam indignatur & irascitur! & quas poenas incestis eiusmodi coniunctionibus comminatur! Atque idem alibi in hanc sententiam scribit: Virginis corruptae, non mariti, sed Christi adulterae, quam fuerant praemiis ingentibus virgines destinatae, tam magna supplicia pro amissa virginitate senturae sunt. Quid Augustinus affirmare non dubitat, lapsus & ruinas a castitate sanctiore, quae vouetur Deo, adulteriis esse peiores? Si enim (inquit) quod nullo modo dubitandum est, ad offensionem Christi pertinet, cum membrum eius fidem non seruat marito: quanto grauius offenditur, cum illi ipsi non seruat fides in eo quod exigit oblatum, qui non exegerat offerendum? Cum enim quisque non reddit quod non imperio compellitur, sed consilio communitus vouit: tanto magis fraudati voti auget iniquitatem, quanto minus habuit vouendi necessitatem.

DOROTHEA.

Quid ergo faciet is, cui continendi facultas denegata est, postquam temere, nec satis exploratis viribus, perpetuae se voto castitatis impedit? Anne votum impossibile, ei qui singulari continentiae dono non sit praeditus, certum erit animae exitium, quam seruata vult Deus, non perditam?

THEOPHILVS.

Deus salutem nobis adferre vult, non perniciem, si sanctissimae eius voluntati morem geramus, quae quidem postulat, ut illius ope adiuti (quam iis nunquam denegat qui ardentibus votis suam fidem implorant) praestemus promissa, & vota ipsi nuncupata reddamus. Vouere, inquit scriptura, & reddite domino Deo vestro, omnes qui in circuitu eius affertis munera. Sed quemadmodum perbellè, Chrysofostomus ait, multi non possunt continere, quia nolunt. Si enim voluerint, auxiliante deo omnes poterunt. Propter hoc & Paulus dicit: Velim omnes homines esse, ut & ipse

Cypr. lib. de hab. virg.

De bono viduit. ad Iulianum, cap. II.

Psal. 75.

Hom. 26. in epist. ad Hebr.

ipse sum: quoniam sciebat quod omnes poterant esse sicut ipse. Neque verò hoc diceret, si impossibile esset homini viuere in perpetua continentia & castitate, ut & ipse viuerebat. Hoc idem affirmat & diuus Augustinus. Cum istud ergo sit possibile, ad eius auxilium confugiamus, cuius solius virtute, omni incontinentiae resistere poterimus: exemplo Pauli carnem nostram castigemus, & in seruitute redigamus ieiuniis, abstinentiis, & vigiliis: eorum sodalicio & congressu abstineamus, qui voluptatibus corporis addicti molli ter viuunt: ne impudicarum mulierum colloquiis pollui nos sinamus: in sacrarum literarum studia toto incumbamus pectore. Alioqui si in delictis versantes, delictiarum vitis nos minimè irretitum iri existimemus, planè fallimur, nolique ipsos seducimus.

DOROTHEA.

Atqui supra, si bene memini, asseuerasti, non omnibus datam esse continendi facultatem, sed iis demum qui diuinitus acceperunt.

THEOPHILVS.

Nequaquam illud pugoat cum iis, quae in praesenti dicimus. Perpetuae enim castitatis donum iis datur qui petierunt, qui voluerunt, qui ut acciperent laborauerunt, ait Hieronymus. Quod idem confirmat & beatus Chrysostomus. Possè nos, inquit, perpetuam seruare virginitatem Christus ostendit, dicens: Sunt eunuchi, qui ex vtero matris sic nati sunt. Ac post haec verba [Non omnes capiunt, sed quibus datum est] Iis datum est, inquit, qui sponte eligunt. Quod ideo dixit, ut ostenderet superiore nobis auxilio esse opus, quod quidem omnibus paratum est, si volumus in hac luctatione superiores euadere. In eadem est Origenes sententia. Magna res est (inquit) propter regnum Dei se castrare, & eunuchum facere. Quod non capiunt omnes, sed quibus datum est: datum est autem omnibus, qui eiusmodi gratiam sibi à Deo petunt. Nec aliter sentit Gregorius Nazianzenus in quadam oratione. Non omnes, inquit, capiunt istud, sed quibus datum est. Cum audis, Quibus datum est: adde: datum quidem iis qui volunt, & qui assentiuntur. Idem etiam docet Theophylactus. Postquam, inquit, dixerunt Apostoli, melius esse non venire ad nuptias, dicit

Li. 2. de pecc. ca. meri. & remiss. cap. 57.

Hiero. aduers. Iovinian. lib. 2.

In 19. cap. Matth.

Hom. 63. in Matth.

Tract. 7. in Matth.

In orat. 30. que incipit. Iesus, qui per seato. elegit. In Matth. 19. cap.

IN DECALOGVM

Dominus magnam esse virginitatis possessionem, & eam nō ab omnibus rectē seruari, sed ab iis duntaxat, quorum cooperatur est Deus. Nam hoc loco, Datum est, valet, quibus cooperatur Deus. Illis autem datum est, qui petunt. Petite enim, inquit, & dabitur vobis. Omnis enim qui petit, accipit. Quia ergo non omnes capiunt verbum hoc (sicut Dominus ait) sed qui potest capere, capit atque obseruat: multo melius atque tutius est, vt qui se non continent, ante votum matrimonium contrahant. Quapropter qui non occipit, multū diūtius ante deliberet quā quam quicquam voueat: qui egressus est, perseueret: nulla aduersario detur occasio, nulla Christo subtrahatur oblatio.

DOROTHEA.

Quid de iis igitur censes, qui vxorem iam duxerunt, nec votum Christo & ecclesie nuncupatum persoluerunt?

THEOPHILVS.

Aliud nihil, quā quod à fidelium confortio ob voti violati reatum penitus sunt abscissi, indigni etiam qui munia sacerdotis obeāt, vt intelligi potest è decimo quinto canone Chalcedonēsis concilij, quod quidem celebratum est anno Domini 488. & vnum est eorū, quibus fides perinde habetur atque sacrosanctis Euangelis. Decreti hęc verba sunt: Si qua virgo se dedicauerit Deo, similiter monachus, non licet eis nuptiis iungi. Si verò inuenti fuerint hoc fecisse, maneant excommunicati. Statuimus verò posse iis fieri humanitatem, si ita probauerit episcopus loci. Ac primo quidem canone Neocæsariensis concilij, paulò ante Nicenum celebrati, sancitum est, Presbyterum, si vxorē duxerit, ab ordine suo deponi debere: quòd si scortatus fuerit, aut cōmiserit adulterium, extra ecclesiam abiici, & ad penitentiam inter laicos redigi.

DOROTHEA.

Sed nōne sceleratum istud & intolerandum est, quòd nonnulli eorum, qui cōtinentiæ votum obseruant, persuasissimū habent se eam perfectionē esse consecutos, eūq; iustitiæ gradum, vt alios omneis præ se despiciant?

THEOPHILVS.

Ecclesia Dei virginitatem atque continentiam magni semper fecit, quateus eæ virtutes modestiæ, pietati, atque charitati

EXPLICATIO. LIB. II.

30

frati coniuncta sunt, eos interim condemnans, qui arrogātia tumidi existimabant se cōtinentiæ & castitatis beneficio eam iustitiā atq; sanctitatem adeptos esse, vt matrimonio iunctos auersarentur, & fastidirent, vti satis constat è decimo canone Gangrensis cōcilij, cuius quidem hęc ferē sunt verba: Si quis ex iis, qui virginitatē propter Dominum seruant, extollitur aduersum coniugatos, anathema sit.

DOROTHEA.

Quæ hæcenus de continentia voto disseruisti, mihi vehementer arrident. Iam disputemus, si placet, de duobus reliquis voti generibus. Quid de obedientiæ voto sentis? An scripturarum autoritate fulcitur?

THEOPHILVS.

Obedientiæ votum aliud nihil est, quā propriæ voluntatis propter Dei cultū spontanea abnegatio: quā Christus virtutē in se ipso exhibuit, factus obediens patri vsq; ad mortem, mortē autem crucis. Obedientiam porò à nobis ille exigēs: St quis, inquit, vult me subiequi, abneget semetipsum, & tollat crucem suā quotidie, & sequatur me. Ac propheta quidem obedientiam omnibus victimis anteponit: quòd in sacrificiis aliena caro, in obedientia caro propria, ad obsequium Domini mactetur. Quā obrem monet Apostolus, vt iis pareamus, qui præsumt nobis, ac cōcedamus. In hanc sententiam diuus Hieronymus ad quendam scribens ait: Ad illud tendit oratio, vt doceam te non tuo arbitrio dimittendum, sed viuere debere in monasterio, sub vnius disciplina patris, confortioque multorum, vt ab alio discas humilitatem, ab alio patientiam: hic te silentium, ille doceat mansuetudinem: non facias quod vis, comedas quod iuberis, vestiare quod acceperis, operis tui penulum persoluas, subiiciaris cui non vis, lassus ad stratum venias, & necdum expleto somno surgere compellaris. Præpositum monasterij timeas vt dominum, diligas vt parentem: credas tibi salutare, quicquid ille præceperit, nec de maiorum sententia iudices, cuius officij est obedire, & implere quæ iussa sunt. Idem alibi refert quantopere prisci illi Aegyptij monachi præpositis suis dicto fuerint audientes, quantāque austeritatem & patientiam exercuerint. Ea enim tunc apud illos disciplina

Philip. 2o

Luc. 9.

1. Reg. 15.

Eccl. 4.

Hebr. 13.

Ad Rusticum cum monachum.

In epist. ad

Eustochium

de virginibus

seru.

Augus. in
Matth. 19.
cap.

27. quæst. 1.
c. si qua vir
gō.

erat, vt humi dormirent: potus, esset aqua: cibus, panis, herbae, ac radice: praecipuae lautitia in oleo & ciceribus: ab omni delicatiore victu & corporis cultu abstinerent. Sed audiamus ipsum Hieronymum de cenobitis loquentem. Prima, inquit, apud eos confederatio est, obedire maioribus, & quicquid iusserint facere. Diuisi sunt per decurias atque centurias, ita vt noem hominibus decimus praesit, & rursus decem praepositos sub se centesimus habeat. Manent separati, sed iunctis cellulis. vsque ad horam nonam, vt institutum est, nemo pergit ad alium, exceptis his decanis, quos diximus: vt si cogitationibus forte quis fluctuat, illius consoletur alloquus. Post horam nonam in commune concurrunt, psalmi resonant, scripturae recitantur ex more. Et completis orationibus, cunctisque residentibus, medius, quem patrem vocant, incipit disputare. Quo loquente tantum silentium fit, vt nemo alium respicere, nemo audeat excreare. Dicentis laus, in fletu est audientium. Tacite voluntur per ora lachrymarum, & ne in singultus quidem erumpit dolor. Cum vero de regno Christi, & de futura beatitudine, & de gloria coeperit annunciare ventura: videas cunctos moderato suspirio, & oculis ad caelum leuatis, intra se dicere: Quis dabit mihi pennas sicut columbae, & volabo, & requiescam? Post haec concilium soluitur, & vnaquaque decuria cum suo praesite pergit ad mensam, quibus per singulas hebdomadas vicissim ministrant. Nullus in cibo strepitus, nemo comedens loquitur. Viuitur pane, leguminibus, & holeribus, quae sale solo condiuntur. Vinum tantum senes accipiunt, quibus & paruulis saepe fit prandium, vt aliorum festa sustentetur aetas, aliorum non frangatur incipiens. Dehinc consurgunt pariter, & hymno dicto, ad praecipua redeunt: ibi vsque ad vesperam cum suis vnusquisque loquitur, & dicit: Vidistis illum & illum? Quanta in ipso sit gratia? quantum silentium? quam moderatus incessus? Si infirmum viderint in fide, consolantur: si in Dei amore feruentem, cohortantur ad studium. Et quia nocte extra orationes publicas in suo cubili vnusquisque vigilat, circumeunt cellulas singulorum: & aure apposita, quid faciant diligenter explorant. Quem tardiores deprehenderint, non increpant:

sed

sed dissimulato quod norunt, cum saepius visitant: & prius incipientes, prouocant magis orare, quam cogunt. Opus diei statum est: quod decano redditum fertur ad conuicium, qui & ipse per singulos menses patri omnium cum magno tremore reddit rationem. A quo etiam cibi cum facti fuerint, praegustantur. Et quia non licet dicere cuiquam, Tunicam & sagum texta, quae iunctis strata non habeo: illa ita vniuersa moderatur, vt nemo quod postulet habeat. Siquis vero coeperit aegrotare, transfertur ad exedram latiore, & tanto senum ministerio consoletur, vt nec delicias vrbium, nec matris querat affectum. Dominicis diebus orationi tantum & lectionibus vacat: quod quidem & omni tempore completis opusculis faciunt. Quotidie aliquid de scripturis discitur. Ieiunium totius anni aequale est, excepta quadagesima, in qua sola conceditur distractus viuere. A pentecoste coena mutantur in prandia, quo & traditioni ecclesiasticae satisfiat, & ventrem cibo non oneret duplicato. Haec ille. De his eadem propemodum Augustinus: Contemptis, inquit, mundi huius illecebris, in communem vitam castissimam sanctissimamque congregari, simul artem agunt, viuentes in orationibus, lectionibus, disputationibus: nulla superbia tumidi, nulla peruicacia turbulenti, nulla inuidia liuidi. Nemo quicquam possidet proprium: nemo cuiquam onerosus est. Operantur manibus ea, quibus corpus pasci possit, & mens a Deo auocari non queat. Opus autem suum tradunt eis, quos decanos vocant. Illi autem decani cum magna sollicitudine omnia disponentes, rationem vni reddunt, quem patrem vocant. Hi vero patres non solum sanctissimi moribus, sed etiam diuina doctrina excellentissimi, omnibus rebus excelsi, nulla superbia, consulunt iis, quos filios vocant: magna sua in iubendo autoritate, magna ipsorum in obtemperando voluntate. Conueniunt autem diei tempore extremo de suis quisque habitaculis, dum adhuc ieiuni sunt, ad audiendum illum patrem: corpus deinde reficitur, quantum saluti & salubritati sat est: coercente vnoquoque concupiscentiam, ne se profundat, vel in ea ipsa quae praesto sunt, parca & vilissima. Ita non solum a carnibus & vino abstinent pro sufficientia demandarum libidinum, sed

g iij

Psal. 54.

De moribus
ecclesiae ca-
tholicae, cap.
31.

ab iis quæ tanto concitatus ventris & gutturis prouocant appetitum, quanto quasi mīliora nonnullis vidētur. Quicquid necessario victui redundat (redundat autem plurimū ex operibus manuum, & epularum restrictione) tāta cura egentibus distribuitur, quanta nō ab ipsis, qui distribuunt, comparatum est.

DOROTHEA.

Hoc votum, quantum video, firmissimo nititur fundamentō, postquam per illud, nuntium remittimus prauis carnis nostræ desideriis, vt Deo nos in seruitutem dedicamus sanctissimisquæ eius præceptis obsequamur. Quid de paupertatis voto dicis? An scriptura etiam firmatur?

THEOPHILVS.

Votum paupertatis aliud nihil est, quā voluntaria possidendarum in seculo diuitiarum abdicatio, ex charitate profecta, vt liberius Christum sequaris. Omnigenā autē diuitiarum abdicacionem scriptura nūquam præcipiendo exigit: vnde qui rebus suis moderatē vtuntur, & ab alienis abstinent, fructus possessionum suarū pauperibus paulatim distribuunt, & reliqua sine vilius iniuria sibi seruāt, & sine aliorum damno augere student, ob id culpari non merentur. Sed multo excellentiorem Evangelicæ perfectionis gradum arripuerunt, qui semel omnibus abdicatis, Christum nudi & expediti sequuntur. Bonum est, facultates cum dispensatione egentibus erogare. Melius est, Domini sequēdi gratia vniuersas simul elargiri, & omni cura solutum egēre cum Christo. Ad tantæ perfectionis gradū Dominus adolescentem inuitauit, interrogantē, quid boni faceret, vt perenni vita frueretur. Si vis, inquit, ad vitam ingredi, serua mandata. At vero cūm adolescens enumeratis mandatis, vicissim ad hęc Christo respondisset: Omnia hæc custodiui à iuuetute mea, quid adhuc mihi deest? Iesus (vt Marcus ait) illum intuens, eū dilexit, dixitque ei: Vnum tibi deest, vade, quæcūque habes vende, & da pauperibus, & habebis thesaurum in celo, & sublata cruce veniens sequere me. Quem in locum explanatio, quam nonnulli adferunt, nō est, meo quidem iudicio, admittenda: nimirum adolescentem vana confidentia tumidum, se omnia legis

Mat. 19.

Marc. 10.

Luc. 18.

præcepta à puero seruasse, respondisse, cūm immenso spatium procul ab eo abesset, quō se peruenisse iactabat. Nam Euāgelista nominatim dicit quod eū Christus, cūm ita respondisset, intutus sit, atque dilexerit: quod tanē indicio est, adolescentem ab ineunte statim pueritia sic Mosaicæ legis præceptis imbutū fuisse, vt ea implere conatus esset, quamuis ad summam perfectionem minime peruenisset. Cūm igitur non mali esset animi, sed æternæ vitæ desiderio teneretur, Christus eum intutus dilexit, quūlque etiam num ipsi ad perfectam iustitiam deesset indicauit. Si vis, inquit, perfectus esse, vende omnia quæ habes, & da pauperibus. Non dubium tamen est, quia, diuitiis cūm abundaret, cor illis affixum haberet. Quia ergo vulnus hoc feceretur non sentiebat, à Christo laucinatur. Vade, inquit, vende omnia quæ habes: quo dicto Christus ostendit, ipsum procul à perfectione, quā adeptum se putabat, adhuc abesse. Quō vt perueniat, consulit, prompto & alacri animo, vel iis bonis renunciet, quæ iuste possidebat, ac egentibus eroget: vt nudus ac expeditus crucem suam tollat, & diuitias aucupetur quæ sub aspectum non cadunt. Vende, inquit, omnia quæ habes, & da pauperibus. Per legem Moysis, quæ (vt Paulus ait) nihil ad perfectum adduxit, hic adolescens perfectam obtinere iustitiam non potuerat: igitur vt perfectus esset, opus erat ipsum sequi Christum qui legem perfecit, quæ ad vitam ducit æternam: quod non fecerat lex vetus, quæ terrena promittebat, & possessiones plurimas. Proinde illi Dominus ait: Venie omnia quæ habes, da pauperibus, & me sequere. Ad hęc abiectarum opum & copiarum despicientiam, voluntariamque paupertatem, misericordiam adiungit, ostendens maioris esse perfectionis, facultatibus vniuersis ex ardenti dilectione in pauperes distributis, Christum sequi: cui quidem rei, præter vitam æternam, cœlestis thesauri possessionē pollicetur. Ita videmus non modò Christum hoc dicto iuuenem ad sentiendum vlcus suum adigere voluisse, vt intelligeret se longo adhuc intervallo abesse à perfecta legis obedientia, quam sibi aliàs falsò arrogabat: verum etiam perfectionem Euangelicam statuere in voluntaria paupertate charitati coniuncta, vt postquam omnes tuas

Grego. Naz.
Zozimus
in sanct.
laure. ora-
tione.

Heb. 7.

opes & fortunas egentibus distribueris, liberius expediti-
 tiusque Euangelicam doctrinam amplectaris & totam te
 diuino cultui consecres atque addicas. Diuus sanè Lucas,
 in actis Apostolorum ostendit, inter ipsa ecclesie nascentis
 exordia, talem paupertatem in vsu fuisse inter eos qui
 Christo credidissent, vt aliqui vltra communem creden-
 tium morem paupertatem, ad quam se voti nuncupatio-
 ne astrixissent, amplecterentur. Conuersis enim ad fidem
 Christi, sua retinere sine reprehensione licebat, si nihil vltro
 promississent. Quòd si cum perfectioribus voluissent
 annumerari, & abdicationem diuitiarum vltro polliciti
 essent, iam nihil sine graui crimine de rebus propriis re-
 seruare poterant. Id quod Ananiae reprehensione satis
 perspicuum est. Permissam vero fuisse suas retinendi fa-
 cultates libertatem iis, qui nihil vltra communem creden-
 tium morem promississent, hæc Petri verba indicant: Nónne
 omnino tibi manebat ager, & venundatus in tua erat
 potestate: Post voti verò nuncupationem de abdicandis di-
 uitijs, iam non sine crimine eas retineri posse, idem Pe-
 trus arguit. Quare, inquit, mentitus es spiritui sancto? id
 est, quare quod sub nominis Dei testimonio professus es,
 fefellisti? Alioqui si nihil promississet, non potuisset men-
 tiri Deo: sed sine reprehensione de pretio agri sui pro sua
 voluntate constituere potuisset, & totum aut partem, vt-
 cunque illi collibuisse, donare, aut simul omnia retinere.
 Vnde in hanc sententiam ait Augustinus: Sic Ananias in
 actis Apostolorum, dum putat se rectè offerre, & nõ rectè
 diuidit, pecuniã quam obrulit, perdidit: & quam domi ser-
 uauit, amisit: Pecuniam, inquam, pariter perdidit, & salutè.
 Dum enim ex eo quod promiserat, partè subtraxit, sacrile-
 gij simul cõdemoatur & fraudis. Sacrilegij, quòd Deum in
 pollicitatione fefellerit: fraudis, quòd integris muneribus
 portionè quandam putauerit subtrahendam. Si ergo, fra-
 tres, Ananias condemnatur, quòd nõ totum dederit quod
 de suo ipse promiserat, quid censemus de eo qui id non
 vult reddere, ad quod alius stipulatione illum obstrinxerit?
 Videte ergo & vos fratres, quid promiseritis Deo, cum pri-
 mum fidei gratiam percepistis.

DOROTHEA.

Hæc

Hæc igitur vota non ex hominum commentis, sed ex sa-
 lutaribus Christi monitis promanarunt, quæ ad perfe-
 ctionem Euangelicam multum expeditos reddunt eos,
 qui ritè in iis persistunt. Accede iam, si videtur, ad tertium
 præceptum.

THEOPHILVS.

Memento vt diem sabbati sanctifices. Sex diebus ope-
 raberis, & facies omnia opera tua. Septimo autem die
 sabbatum Domini Dei tui est. Non facies vllum opus in
 eo, tu & filius tuus, & filia tua: seruus tuus, & ancilla tua:
 iumentum tuum, & aduena, qui est intra portas tuas. Sex
 enim diebus fecit Deus cælum & terram, & mare, & om-
 nia quæ in eis sunt, & requieuit die septimo. Idcirco benedi-
 dixit Dominus diei sabbati, & sanctificauit eum.

DOROTHEA.

Explana, sodes, hoc præceptum. Cur imperandi verbo
 Deus vtitur, dicens: Memento?

THEOPHILVS.

Nos pigros & oscitantes ad ea, quæ præceptum istud
 requirit, excitat. Sumus enim nescio quo pacto tardi ad va-
 candum sanctis exercitationibus, & ad audiendum ver-
 bum Dei segnes. Hunc ergo torporem Dominus vt a-
 nimis nostris excutiat, præceptum istud oculis omnium
 ingerit.

DOROTHEA.

Quid verò sibi vult hoc verbi, Sanctificare diem?

THEOPHILVS.

Aliud nihil est, quàm diem sanctis operibus transi-
 gere, in vsus sanctos collocare, nec vllis Deo indignis a-
 ctionibus profanare. Diem itaque sabbati sanctificat,
 qui, neglectis rerum prophanarum curis, sanctis eum stu-
 dijs totum dicat.

DOROTHEA.

Quid ita Deus præcipit, vt ab operibus seruilibus &
 profanis feriemur?

THEOPHILVS.

Non istud quidem cõ facit, quòd laborem, veluti vi-
 tiosum damnet, qui per se bonus est: aut iners otium com-
 mendat, quod malum est: sed vt quod per se bonum est, a-

Act. 5.

De verbis
Domini
serm. 15.

Itaque saltem tempore, ei cedat quod est optimum, & cuius gratia præcipue conditus est homo, videlicet ut cognoscat, veneretur, colat, ametque Deum super omnia. Nam etiam in mediis etiam laboribus Deus & coli debeat & possit, ægrè tamen homo, ut par est, animum in Deum attollere poterit, nisi ab iis laboribus vacet, qui & tempus absumunt, & animum aliò, quàm ad solam Dei bonitatem contemplandam, vocant, & à cõuentu fidelium auertunt. Propterea dictum est: Sex diebus operaberis, & facies omne opus tuum: hoc est, nõ torpebis inerti otio, sed labore mansuetarum, non tantum tuarum, sed & proximi necessitati consulens. Septimo autem die sabbatum Domini Dei tui est: id est, septimũ diem Domino Deo tuo soli separabis ac dedicabis, ut tum cæteris neglectis, hoc cures, quod optimum est, nempe ut Deo soli vaces.

D O R O T H E A.

Quem sensum habet, quod de iumentis adiectum est? An Deo curæ sunt asini & boues?

T H E O P H I L V S.

Quum Deus imperat, ut iumentis parcamus, ac sinamus ea interquiescere, id ea gratia facit, ut longius nos ab omni erga homines inhumanitate summoveat. Si quidem inclementia in iumenta quæ nobis seruiunt, gradum iacit ad sæuitiam in subiectos. Quod autem Paulus ait, Nunquid bouum curam Deus agit? non putandum est illum sentire, Deo boues nullo modo curæ esse, quum & in Evangelio Dominus testetur, ne passerulum quidem perire in terra sine voluntate permissuque patris. Sed Apostolus præcipuè Dei curam à bobus in homines transfert. Quemadmodum enim iumenta creauit propter hominem, ita & curat illa in hominis vtilitatem.

D O R O T H E A.

Nullane alia est huius præcepti ratio?

T H E O P H I L V S.

Subiungitur & alia, cum dicitur: Sex diebus perfecit Deus cælum, & terram, & mare, & quicquid in illis continetur: septimo quieuit. Itaque benedixit diei sabbati, eum sanctum sibi segregauit.

D O R O T H E A.

Explana

Explana mihi horum verborum sensum.

T H E O P H I L V S.

Peinde est ac si dicat: Idcirco diem sabbati sanctificabis, quòd Deus illo die ab omni opere suo requieuerit, eidem benedixerit, & illum sanctificarit, hoc est, segregarit, & in hoc ordinarit, ut tum ipsi Deo creatori soli vacares.

D O R O T H E A.

Sed quid sibi vult illud, Deum requieuisse die septimo ab vniuerso opere suo? Nõne solo verbo ac nutu, absque omni labore & tædio vniuersa condidit? Quid ergo illi otio ac requie opus fuit?

T H E O P H I L V S.

Deus quidem absque labore creauit vniuersa: Nã creatura omnis simul per substantiam extitit, licet vna per speciem non processerit. Rerum quippe origo seu materia simul creata est, sed simul species formata non est: & quod simul extitit per substantiam materiæ, non simul apparuit per substantiam formæ. Cum enim simul facta cælum & terra dicuntur, simul spiritualia & corporalia, simul quicquid de terra producitur indicatur. Scriptum est enim: Qui æternum viuit, omnia simul creauit. Quòd autem ad quietem septimæ diei attinet, hic agnoscendus est vñtatus ille scripturæ tropus, quo de operibus Dei loquens, verba ad captum nostrum accommodat. Quemadmodum enim homines post opus aliquod egregie absolutum, cui nihil noui affingunt, sed quod factum est conseruant, ab opere suo requiescere dicuntur: Sic Deus requieuisse dicitur ab omni opere suo, non quòd se quieti tradiderit, quasi fatigatus & lassus post mundi fabricam operâ sex dierum absolutam: sed quòd deinceps nihil noui operis creauit: interim tamen à rerum conditarum conseruatione, propagatione, reparatione & gubernatione nunquam desistens. Verissimum est enim quod apud Ioannem legitur: Pater meus ad hoc vsque temporis operatur, & ego operor. Voluit ergo Dominus Iudæos meminisse, quòd hic mundus à Deo conditus sit, non ut in iis, quæ huius mundi sunt, conquiesceremus: sed ex iis, quæ condita sunt, agnoscentes conditorem, ad illius exemplum requiesceremus ab amore rerum visibilibum, ac per fidem

1. Cor. 9.

Mat. 10.

1047. 5.

IN DECALOGVM

vitaęque innocentiam (quę vera animi pax est) ad æter-
nam illam requiem properaremus.

DOROTHEA.

Tu, quantum intelligo, duplex sabbatum constituis.

THEOPHILVS.

Sanę quidem: internum seu spirituale, quod in operũ
Dei contemplatione consistit, ac beneficiorum eius recor-
datione: & externum, quod in corporis requie, & vacatio-
ne ab operibus seruilibus positum est, sicut Dominus per
Elsiam interpretatur.

Esai. 58.

DOROTHEA.

Quando obseruare dicimur ac sanctificare internum
sabbatum?

THEOPHILVS.

Cum quiescimus, ac cessamus nostrę morem gerere
volũtati, viasque nostras insistere: Cum verbo, cogitatione
& opere voluntati diuinę paremus: Cum assentiendo pati-
mur vt spiritus Dei in nobis opera sua peragat, nimirum
mortificatione carnis, & viuificatione spiritus: vnde tan-
dem peruenturi sumus ad sabbatum illud, & veram re-
quiem, vitam æternam, quam sanguine acquisiuit nobis
Christus Dominus sabbati. Carnem igitur nostram cru-
cifigamus, abnegamus nosmetipsos, vt Dei spiritu guber-
nemur, ac non vno die continuo, sed toto vitę curriculo
in via Dei ambulare pergamus.

DOROTHEA.

Quare Dominus externum sabbatum statuit.

THEOPHILVS.

Ad spirituales quietem, vt eo die peruersę & nequiter
agere desinamus, Deum mente agitemus, & eius opera me-
moria repetamus: laudi, contemplationi, inuocationi, ac
venerationi Dei intendamus animum. Est etiam statutum
ad politię ecclesiasticę conseruationem, & ad subleuan-
dos eos qui sub aliena potestate sunt, ne corpus labore fa-
tigatum alterna requie careat, sed aliquid ei laxamenti de-
tur, & remissionis a labore.

DOROTHEA.

In quibus sese debet exercere fideles diebus illis sabbati?

THEOPHILVS.

EXPLICATIO. LIB. II.

Conuenire debent ad audiendum verbum Dei, ad sus-
cipiendam Christi doctrinam, ad frequentandas publicas
preces, veluti missam & vespertinas, ad concinendas Deo
laudes, ad incumbendum spiritualibus sacrificiis, ad exci-
tandam fidem, & charitatem in Deum ac proximum.

DOROTHEA.

Cur sabbatum in diem Dominicum translatum est?

THEOPHILVS.

Vt intelligamus eam Iudęorum ceremoniã (qua sab-
batum certo diei alligabant, existimantes hunc diem ex
sele ceteris religione & sanctitate præstare, seque a ma-
nuariis operibus feriendo pietatem colere) Christi aduentu
abrogatam abolitamque esse, vt & alias figuras ymbra-
que rerum futurarũ, quibus mysterium aliquod spirituale
figurabatur: idque ne videamur iudaizare. Scimus enim
omneis dies suapte natura esse æquales, & cum solum die
præ ceteris sanctificari, quem sanctioribus exercitiis dica-
mus. Nouimus non ex die in opera hominum, sed ex o-
peribus nostris in ipsum diem sanctificationem redunda-
re. Itaque in nos quadrare non potest quod Paulus, Gal. 4.
& tempora, & annos. Non enim diem festum vt ceremo-
niam arctissima religione celebramus: sed suscipimus pro-
pter finem institutionis, tanquam remedium retinendo
in ecclesia ordini necessarium. Hoc amplius quoniam eo
die Christus resurrexit a mortuis, & spiritum sanctum in
discipulos misit, ideo sempiternam memoriam beneficiorum
Christi die Dominico renouamus, quemadmodum
testatur diuus Augustinus, dum ait: Dies Dominicus non
quidem Iudęis, sed Christianis ex resurrectione Domini
declaratus est: atque ex eo tempore festiuitatem suam ha-
bere cœpit, statim post Christi abitionem ab ipsis Aposto-
lis institutus. Quod iudicat & Ioannes. Fui, inquit, in spiri-
tu, in Dominico die. *Ar. de ritib. eccles. lib. 2. cap. 13. Apoc. 1.*

DOROTHEA.

Cur eodem die fidelis populus lustrali & benedicta
aqua aspergitur?

THEOPHILVS.

Ea nos ceremonia baptismi, per quem Christo in spi-

situalem requiem consepulti sumus, commune facit, ac veluti signo declarat nos oportere subinde mortificare carnem, & cum Christo quiescentes auscultare Deo.

DOROTHEA.

Cur eo ipso, supplicationes, quas processiones appellant, celebrantur?

THEOPHILVS.

Pia quædam ceremonia est (in iis enim populus signum crucifixi, & vexilla veluti trophæa quædam resurgenti Domini comitatur) qua admonemur nos potissimum eo die meminisse oportere, quod per agni immaculati sanguine à foedissima Satanæ tyrannide redempti sumus: vt per omnem vitam Christum crucifixum sequamur, vt in Christo carnem vnâ cum vitiiis & cõcupiscentiis suis cruci configamus, vt parati simus (si res ita postulauerit) pro Christi nomine, & in carcerem & in mortem ire, ac omnem crucem tribulationis, vnde cûque nobis imponatur, patienter post Christum portare, alieni ab omni vindictæ cupiditate & acerbitate animi. Item, vt meminerimus gloriosi illius de diabolo triumphi per Christum acti: vtrique, quemadmodum Christus resurrexit per gloriam patris, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus.

Rom. 6.

DOROTHEA.

Quid sibi vult thuris nidor, quo altaria perfunduntur, ac deinde psallentes?

THEOPHILVS.

Externo hoc signo testamur nos corda sursum habere ad Dominum in laudem, gratiarum actionem, & preces profusa. Quid enim aliud sunt altaria, quam corda nostra? Quid igitur, nisi feruor charitatis? Quid thus, nisi orationes sanctorum?

DOROTHEA.

Ecquid verò de festis sanctorum sentis?

THEOPHILVS.

Observatio festorum, quæ communi ecclesiæ consensu recepta sunt, quolibet hebdomadæ die occurrant, ad hoc præceptum pertinet. Nam cum Deus omnino velit, vt aliquo saltem tempore ab omnibus operibus seruilibus & manuariis abstinemus, ac ipsi soli vacemus: is certè dies

sabbati mutandus est, quem ad hoc ecclesia communi consensu destinauit. Nec vllus est qui sit in veteribus & Latinis & Græcis scriptoribus vel mediocriter versatus, qui ignorer præter dies Dominicos ab ipsis fermè Apostolorum temporibus in ecclesia celebres etiã plurimos alios fuisse dies ad recolendum mirabilia Dei opera in Virgine matre, in sanctis Apostolis & martyribus exhibitæ: ad celebrandum felices eorum exitus, & ad commemorandum fortissimas pugnas pro fide Christi susceptas, vt populus extimularer ad imitandam illorum & fidem & charitatem. Et cur hoc non liceat ecclesiæ in natalibus martyrum, qui cum Christo de hostibus triumphantes regnant, quod licuit synagogæ, in dedicandis diebus, ob quaspiam insignes victorias, Dei ope per viros aut mulieres illustres, veluti Hester, Iudith, Iudam Machabeum, ac similes partas?

DOROTHEA.

Quomodo sanctificandum est sabbatum?

THEOPHILVS.

Puris precibus, piis votis, integra & honesta vita, doctrina sancta, siue illa suscipiatur, siue administretur. Hi autem vere sanctificant sabbatum, qui corpora sua exhibent hostiam viuentem, sanctam, & Deo gratam, qui toti in Dei laudem & gratiarum actionem incumbunt, qui alios docent, consolantur, exhortantur: & in operibus charitatis se exercent.

DOROTHEA.

An hodie sabbatum Christianos obligat?

THEOPHILVS.

Prorsus, quatenus morale est, vt nunc non minus in ecclesia, quã olim in synagoga sabbati observatio diuini iuris esse censenda sit. Nam cum inter Christianos plurimi adhuc sint imbecilles & infirmi, qui ad eam veri sabbati perfectionem nondum pertingunt, retinenda est hæc lex in ecclesia tanquam pædagogus imperfectorum, in eam sensim perfectionem, quæ est in Christo Iesu, adducens. Qui non tantum infirmis, sed & perfectioribus, ac iam tota mente Deo vacantibus, diebus festis ab omni opere externo cessandum est: tum ad conseruandam ecclesiæ disciplinam, tum ob vitandum scandalum, tum denique vt animus, ab omni corporea actione auocatus, alacrior ac ardentior in Dei contemplationem assurgat.

IN DECALOGVM

DOROTHEA.

An ad ipsum otium ista lex nos ita adigit, vt necessa-
rio sit semper ab omni opere feriandum?

THEOPHILVS.

Quoties nos ad laborem proximi vtilitas inuitat, aut magna necessitas impellit, iam sine vlla reprehensione licet sabbati quietem abrumperet, necessariis que & vtilibus negotiis operam dare. Nam sabbati preceptum salutem hominum & charitati proximi cedere debet: quæ duæ res in omnibus externis ceremoniis licitam dispensandi facultatem præstant. Sic Christus discipulos, sabbato spicas vellentes & manducantes, contra Iudæorum calumniam excusauit. Si sciretis, inquit, quid est, Misericordiam volo, & non sacrificium, nunquam condemnassetis innocentes. Et: Sabbatum propter hominem factum est, non homo propter sabbatum. Sed & pontificum decreta permittit Dominicus ac aliis festis diebus, rei alioque tempore peritura, vnde victus suppeditari possit, consuli ac intendi.

Mat. 12.

Alexander
ij. C. Licet
de Feriis.

DOROTHEA.

Quæ ergo præcipua vis est huius præcepti?

THEOPHILVS.

Fidem & dilectionem complectitur: fidem quidem, dum iubet vt tempus decernatur, quo positis omnibus aliis negotiis liberius diuino cultui vacent homines, seque & suam familiam ad Deum super omnia laudandum prouocent, ac de suis moribus corrigendis cogitent: dilectionem verò, dum vult aliquod seruis, & iis qui sub alieno degunt imperio, dari tempus labore vacuum: quibus alioqui dominorum inclementia nullam à labore remissionem indulgeret, nisi ad id præcepto adigeretur. Hanc humanitatis & clementiæ causam Moses in Deuteronomio expressit his verbis: Vt requiescat seruus tuus & ancilla tua, sicut & tu: memento quod & ipse serueris in AEGYPTO.

Deut. 5.

DOROTHEA.

Age, dic mihi, quænam in hoc præceptum peccant?

THEOPHILVS.

Qui verbum dei audire, aut discere, aut docere nolunt: qui Deum non orant in spiritu & veritate: qui toti in Dei laudem & gratiarum actionem non incumbunt: qui non omnia

EXPLICATIO. LIB. II.

57

omnia opera sua sentiunt à Deo autore profecta: qui diebus festis, propter opera reuocatur à Dei cultu, nisi eos excuset aut magna necessitas, aut vtilitas proximi. Itæ qui spectaculis, lusu, alex, saltationibus & choreis sunt intenti: qui comestationibus, ebrietati, & vanis sumptibus vacant: qui colloquiis prauis ac turpibus caritatis diem sanctum cõspurant: qui deambulant in templis, dum verbum Dei prædicatur, aut sacra celebrantur. Non enim solemnitates institutæ sunt, vt turpitudini aut voluptati seruiamus, sed vt delicta profus abiciamus. Offendunt etiam, qui, cum videant alios diuersa facere, iis non intercedunt, vt nomen Dei sanctificetur, Dominus regnet, & illius fiat voluntas.

DOROTHEA.

Veniamus ad alterius tabulæ præcepta, quæ proximi dilectionem respiciunt.

THEOPHILVS.

Primum præceptum est: Honora patrem tuum & matrem: vt sis longæuus super terram, quam Dominus Deus tuus daturus est tibi.

DOROTHEA.

Curnam de honore primùm agit, qui parentibus deferri debet?

THEOPHILVS.

Conuenit sanè, vt secundum Deum amemus, colamus, obseruemus, ac veneremur parentes, quibus post Deum hoc debemus quod sumus: qui nos secundum carnem genuerunt, plus que laboris nostra causa susceperunt, quam reliqui homines.

DOROTHEA.

Quomodo honorandi sunt?

THEOPHILVS.

Honor multa complectitur, nempe amorem, timorem, obedientiam, reuerentiã, & omne obsequium. Nam re ipsa Dominus iubet, vt filij parentes ament, reuerentur, colant: vt cum modestia & animi deiectione illis morigeri sint & obsequentes, vt in necessitate iuuent, suasque operas illorum vtilitati impendant, & iis in omnibus subditi sint, quemadmodum Christus parentibus subditus fuit. Cogi-

tant non solum proximos esse nostros, sed etiam vitam nostram causam, & hinc vicem Dei gerere: unde quod a nobis Deus exigit, hoc parentibus impendere nos oportet.

DOROTHEA.

Qui parentes a nobis sunt honorandi?

THEOPHILVS.

Carnales & spirituales. Nam parentum nomine omnes intelligimus, in quorum fide & clientela sumus, sub quorum tutela degimus: ut ij sunt qui nos procreauerunt, sacerdotes, pastores, seniores, magistratus, preceptores & domini, breuiter omnes qui nobis presunt: nam eos Deus in superiore honoris gradum extulit, cum nulla sit vel parentum, vel principum, vel prefectorum quorumlibet auctoritas, nullum imperium, nullus honor, nisi ex Dei decreto: quia mundum sic illi placet ordinare.

DOROTHEA.

Quid sibi vult adiecta precepto promissio: Ut prorogetur dies tui super terram, quam daturus est tibi Dominus Deus tuus?

THEOPHILVS.

Diu beneficio Dei victuros, qui debito parentes honorasse affecerint, significat: idque, quatenus in bonum animam & salutem ipsorum expediet. Interdum enim accidit, ut quod quisque a Deo magis diligitur, eo citius abripiatur ex hac vita: etsi ea, quantumcumque arumnis referta sit & miseris obnoxia, benedictio Dei sit erga fideles, vel hac vna de causa, quod paterni eius amoris argumentum est, dum eos hic alij & conseruat. Quocirca beneficium loco longam huius vite durationem Deus illis pollicetur.

DOROTHEA.

Quid iis fiet, qui parentibus fuerint contumaces?

THEOPHILVS.

Non in extremo tantum iudicio ab iis Dominus penas acerbissimas exigit, sed hic quoque in eorum corpora animaduertet, aut hinc omne tollendo in medio aratis flore, aut ignominioso mortis genere plectendo, aut aliis miserandis affligendo modis.

DOROTHEA.

Quis sensus est horum verborum, Super terram, quam

Dominus Deus tuus daturus est tibi?

THEOPHILVS.

De terra Chanaan speciatim loquitur promissio, quantum ad Israelitas spectat: sed generatim intelligere oportet, quantumcumque regionem incolamus, quam Domini sit totus orbis, eam nobis illum possidendam tradere.

DOROTHEA.

Qui tandem in hoc preceptum peccant?

THEOPHILVS.

Qui debitum parentibus obsequium negant, qui inopia laborantes non iuuant: quos parentum suorum, quod illi aut pauperiores, aut alioqui calamitosiores, aut contemptiores sint, pudet. Multo grauius delinquant, qui pro bonis parentum admonitionibus conuicia probraque ingerunt: qui mala iis precantur: qui eos decipiunt: qui violentas illis manus afferunt, obtrestant, oderunt, minusque se prestant obsequentes: qui non ob preceptum Dei magnifice de illis sentiunt: qui eos non colunt, etiam si iniuria ab ipsis sint affecti. Adhuc offendunt, qui dominos, iudices, aut magistratus suos honore non prosequuntur: qui non fideliter illorum exequantur iussa, neque illis parent, siue boni sint, siue mali: qui non quantum possunt adiutantur ut illis amor & obedientia prestatetur. Superbi ergo, seditioni & contumaces, aut alioqui in parendo segetes huic precepto repugnant.

DOROTHEA.

Recita quintum preceptum.

THEOPHILVS.

Non occides.

DOROTHEA.

Expone, sodes.

THEOPHILVS.

Christus ipse hanc legem interpretatur, eam spirituale esse ostendens, quae non externis tantum operibus, sed spiritu potius & animi affectu sit implenda. Audistis (inquit) dictum esse antiquis, Non occides: quisquis autem occiderit, obnoxius erit iudicio. At ego dico vobis: Quisquis irascitur fratri suo temere, obnoxius erit iudicio.

h ij

Quicumque verò dixerit fratri suo Raca, (quæ vox hominem nequam & nullius frugis significat) obnoxius erit concilio & iudicum confessus, atque adeo trahetur in ius. Quisquis autem dixerit, Fatue, obnoxius erit incendio gehennæ.

DOROTHEA.

Hæc Christi verba clariori apud me explanatione egēt. Tu igitur illa familiariter explica.

THEOPHILVS.

Treis iræ gradus cōstituit Dominus: Primus est, ira in animo concepta, quæ nihil aliud est quàm odium, æmulatione, & invidia, dolorque vindictam flagitans. Proximus est, ira in indignationis vocem erumpens, ac signo aliquo corporis quæ gestu denotans animi malitiam. Tertius est, ira in manifestum progressa cōiuium: vt cum dicimus Fatue, cum maledictis aliquem incesimus, vi rapimus, & similia facimus. Christus ergo omni violentia & iniuria, ac omnino quauis noxa, qua proximi corpus lædatur, nobis interdicit. Iubet autem, siquid in opera nostra ad tuendam proximorum vitam subdij est, id fideliter vt impendamus; quæ ad eorum tranquillitatem faciunt, procuremus: depellendis noxis excubemus: siquo in discrimine sunt, auxilium ipsis porrigamus manum: in summa, cōseruandæ tuendæque eorum vitæ studeamus. Nam non solum qui cædem edit, & vitam adimit proximo, parricida est apud Deum, sed & qui fratrem odio prosequitur, eique nocere parat. Proinde exigit hac lege, vt omnes mortales, inimicos etiam, verè & ex animo diligamus, beneficiamus iis qui oderunt nos, & oremus pro iis qui nos calumniis premunt ac persequuntur, saluti ipsorum non dissimulanter consulentes. Cum enim & imago Dei sit homo, & caro nostra, nisi imago Dei violare libeat, sacrosanctum habere illud, nisi omnes velimus exuere humanitatem, vt carnem propriam fouere debemus. Imaginem ergo Dei in proximo nostro impressam reuereamur, & carnem nostram amplexemur.

DOROTHEA.

Qui hoc præceptum violant?

THEOPHILVS.

Qui similtates exercent cum proximo: qui odio, ira, aut inuidia contabescunt: qui litigant, qui seditiosi sunt, alios miserè vexant: qui signa odij quouis pacto ostendunt, qui proximum insectantur, qui conuiciantur aliis, obrektionibus & famolis epigrammatibus honorem proximi contaminant, qui vlciscuntur: qui proximi vitia aut errata non tegunt, nec exculant, imò latius ea spargunt: qui non ignoscunt inimicis, sed malum malo referunt: non pro iis orant, nec ipsos officiis prosequuntur. Sub hoc porro præcepto omnia præcepta continentur, quæ vel ex ira, vel odio promanant: cuiusmodi sunt cædes, bella, incendia, iurgia, lites, mœror in alterius rebus secundis. Peccant etiam qui officio charitatis etiam erga inimicos non funguntur: qui discordias ferunt aut fouent: qui rixas excitant: qui, cum possint, pacem inter discordes non conciliant, nec discordiarum tollunt semina.

DOROTHEA.

Iam sextum præceptum aggredere.

THEOPHILVS.

Non mœchaberis, hoc est, proximum tuum, vxorem eius stuprando, contumelia & mœrore non afficies.

DOROTHEA.

An adulterium tantum hoc præcepto prohibetur?

THEOPHILVS.

Imò Deus omnem penitus adulterij causam & radicem, atque adeò affectus omnes, qui illuc tendunt, vetat. Lex enim cum sit spiritalis, non tam externo opere, quàm internis animi affectibus est adimplenda. Vnde adulterium cordis Christus ipse apud Deum crimen esse docet, à quo, nisi iram eius velimus in nos prouocare, diligenter nobis sit abstinendum. Audistis (inquit) dictum esse antiquis, Non committes adulterium. At ego dico vobis, Quicumque aspexerit mulierem aut vxorem alterius, ad concupiscendum eam, iam adulterium commisit cum ea in corde suo. Vides adulterij nomine pariter damnari omnem affectum animi ad illicitas libidines procliuem? Ideò iuxta Christi præscriptum præcidenda est omnis concupiscentia: fugienda prorsus omnis scortatio, omnis illicitus coitus, omnisque fœda libido extra matrimonium.

Ephesi. 4.

Grauis enim & pernicioſa peſtis eſt homini libido, quæ omnes animi conatus ſemel occupat, mentem adimit, conſilium omne extorquet, à ratione abducit, nec quietum eſſe, nec alia cogitare permittit, quàm vt totius mètis ſubmerſione ad ſuas cupiditates quoquo modo eluctetur. Quamobrem Apoſtolus libidines cæcitate & amentia puniri docet his verbis: Hoc itaque dico, & reſtor per Dominum, ne poſthac ambuletis, quemadmodum & reliquæ gentes ambulant in vanitate mentis ſuæ, dum mentem habent obreneratam, ab alienari à vita Dei, propter ignorantiam quæ eſt in illis, & excaecationem cordis eorum: qui poſtquam eò peruenerunt, vt dolere deſerint, ſemetipſos dederunt laſciuia, ad patrandaſ immunditiam omnem cum auiditate.

DOROTHEA.

Quid præterea hac lege Deus à nobis exigit?

THEOPHILVS.

Quandoquidem tum corpora noſtra, tum animæ, templa ſunt ſpiritus ſancti, requirit vt caſtam vtriſque puritatem præſtemus, ſanctique ſimus corpore & ſpiritu. Ac proinde non externi tantum flagitii abſtinentia ſimus pudici: ſed etiam corde, verbis, geſtu denique corporis, & actione. Poſtremo, corpus ab omni laſciuia purum ſit, animus ab omni libidine: vt nulla pars noſtri impudicitiaſ ſordibus ſit inquinata. Virtutes ergo ſcædæ libidini contrarias exigit, nimirum caſtitaſtem, temperantiam, continentiam, ſobrietatem, verecundiam, non factorum modò, ſed etiam verborum & morum: atque eas exercitationes, quibus hæ virtutes retinentur: veluti ſunt ieiunia, orationes, vigilia, & corporis labores.

DOROTHEA.

Quid de iis cenſes, qui ab incontinentia vexantur, & ſuperiores in certamine eſſe nequeunt?

THEOPHILVS.

Si caſtitaſtis ſe voto non aſtrinxerunt, nec mancipauerunt ſacerdotio, ad matrimonij ſubſidium conferre ſe poſſunt, vt ita in ſuæ vocationis gradu caſtitaſtem colant. Non ſolum enim caſtitaſ virginum aut viduarum eſt, ſed etiam

coniugum, quemadmodum teſtatur Apoſtolus. Honorable, inquit, coniugium & cubile immaculatum. Quomodo enim caſtum ac pudicum non erit, quod ſanctificauit & mundauit Deus? Eſt enim matrimonium Dei ordinatio, atque etiam ſacramentum, quo poſſunt vti omnes qui non continent, ſi nec voto ſunt illigati, nec ſacerdotio mancipati. Sicut Paulus inquit: Propter ſupra vitanda, ſuam quilibet vxorem habeat. Et, Si autem non continent, nubant, Melius eſt enim nubere, quàm vti: id eſt, libidinis incendium moleſtiãque corporis non ſe continentes pati, & illis vinci. Quem ergo ſingulari gratia Dominus ab efficiẽ libidine non exemit, iſ propoſito, conceſſioque remedio incontinentiaſ ſuæ ſuccurrat, voto non impeditus nec ſacerdotio. Verum vt caſtum & immaculatum ſeruetur matrimonium, eo non quomodolibet, ſed ſanctè vti oportet. Alioqui ſi immodicè ſeruiatur libidini, aut congreſſus ita peragatur inter ſcæcundos, vt inde nulla ſit ſpes proliſ, talis ab uſus non procul aberit ab adulterio. Non enim, ſi incontinentiaſ turpitudinem velat matrimonij honeſtas, ideo eius irritamentum protinus eſſe debet. Caſta mens & amor ſyncerus coniuges decet. Itaque non omnia ſibi licere exiſtiment: ſed ſuam quilibet vxorem ſobriè habeat, & viciffim vxor virum: ſic agentes, nequid omnino indignum honeſtate ac temperantia matrimonij admittant: non enim debet coniugium in Domino contractum in extremam quãque laſciuiaſ exundare. Hanc perulantiam Chriſtus Pythagoricus *In enchiridid.* graui quidem, ſed non indigna ſententia notauit, quum vxoris adulterum vocauit, qui in uſu coniugii nullã verecundiaſ vel honeſtatis curam habet. Adulter etiam (inquit) propria vxoris eſt, omnis impudicus, vel amator ardentior.

DOROTHEA.

Sed an protius impudicitiaſ damnari debet, qui acerrimis libidinum aculeis extimulatur, vt vim illam eiuctari contendat?

THEOPHILVS.

Quandiu animus intus libidine non ardet, nec concupiſcentiaſ cedit, à peccato vindicatur. Tametiſ enim perfecta caſtitaſ totam cordis munditiem requirit, tamen con-

inentiæ palmam apud Deum non amittit, qui impudicis desiderijs exagritatus, sic repugnat, vt quod peruersa concupiscentia suggerit, nec animo decernat, nec corpore perficiat. Imò speciosior est & maiori laude digna continentia quæ contra voluptatum stimulos pugnant superat, quam quæ nullis imperita flammis quiescit. Sicut nemo sine hoste præmia victoriæ meretur: sed qui ancipiti prælio circumuentus, fuso fugatòque hoste, victor reddit, triumpho dignus iudicatur. Nemo tamen suis viribus contra concupiscentiam præualeat, aut castitatem tueri industria consilij potest, sed vbi labore, vigilijs, & varia corporis afflictione concupiscentiam debilitare tentauerit, victoriam castitatis à Deo supplicibus verbis & precum assiduitate impetrare contendat, iuxta Sapientis admonitionem, dicentis: Et vt scivi quoniam aliter non possem esse continens, nisi Deus det (& hoc ipsum erat sapientia, scire cuius esset hoc donum) adij Dominum, & deprecatus sum illum.

Sapient. 8.

DOROTHEA.

Dic, amabè, quinam hoc præceptum violant?

THEOPHILVS.

Qui vitiant virgines, qui adulterium aut incestum cõmittunt, aut aliud quippiam huiusmodi libidinis exercent: qui personis ad venerem exercendam alio modo, quam diuina creatione institutum est, vtuntur: qui vel obsceno sermone, vel cantionibus, vel historiis, aut quouis pacto libidinem irritant: qui visu, tactu, aut cogitationibus carnem contaminant: qui crapulæ, ebrietati, otio, desidæ, somno nimio indulgent, & occasiones libidinis & mulierularum consuetudinem non vitant: qui vel immodico iuxta in vestitu, vel morum lasciuia alios ad libidinem excitulant: qui aliorum pudorem ac castitatem, si possint, consilio aut auxilio suo non conseruant: qui intemperata & dissoluta libidine coniugium conspurcant: qui coniugem repudiant, aut non ex animo diligunt: qui aduersus eam amarulenti sunt: qui debitam beneuolentiam denegant.

DOROTHEA.

Veniamus ad septimum.

THEOPHILVS.

Non furaberis.

DOROTHEA.

Ecquid hoc præcepto prohibetur?

THEOPHILVS.

Non ea tantùm furta prohibet, quæ humanis legibus puniuntur, sed etiam malas omne genus fraudandi circumueniendi, quæ arteis quibus aliena bona aucupamur. Siquidem furti nomine omnem rei alienæ iniustam vlturpationem, affectationem, & cupiditatem accipere debemus. Hic ergo vtamur, tum violenter inuolare in bona proximorum, tum per vafritiem & dolum illis manum iniicere, tum alijs quibuscunque obliquis rationibus illa interuerrere, & ad nos transferre. Cùm autem spiritualis sit legislator, intelligere oportet eum non externa tantùm furta coercere velle, sed omnia simul consilia & studia quæ alijs omnino incommodent, atque ipsam in primis cupiditatem. Nec enim iustum est vt aliorum damno rem familiarem amplificare, & cum iactura fratrum ditescere velimus.

DOROTHEA.

Quid postulat à nobis Deus hoc præcepto: quid vengeandum est, vt illi pareamus?

THEOPHILVS.

Summam à nobis exigit sinceritatem atque iustitiam, qua diligenter curemus, vt suam cuique saluum sit: deinde benignitatem ac liberalitatem erga proximum egentem, vt quos rerum difficultate viderimus premi, eorum necessitatibus communicemus, ac nostra copia subleuemus eorum inopiam: Demus (iuxta Christi verbum) omni potenti, & volentem à nobis mutuari non auseremus. Prohibet etiam iniuste lites intendere pro terrenis bonis. Præstat enim (vt ait Diuus Paulus) iniuriam accipere, quàm litigare. Quod à Christo accepit, qui monet, vt si quis nobiscum voluerit iudicio contendere, & tunicam nobis eripere, ei permittamus & pallium, & aduersario consentiamus. Admonemur etiam laboris & sedulitatis atq; adeo frugalitatis, ne scilicet nostra culpa ad inopiam redigamur, sed honestis laboribus ma-

1. Cor. 6.

Mat. 5.

Ephes. 4.

num ea potius paremus quæ ad victum cultumque corporis suppedient, ac vnde egenti subueniamus, quem admodum ait Apostolus: Qui furto compilabat alios, non amplius furetur: magis autem laboret operando manibus quod bonum est, vt possit impertiri ei qui opus habuerit. Insuper præcipit legislator, vt respiciat vnusquisque, quatenus ex officio alius sit obligatus, ac quod debet, bona fide persoluat. Ad postremum, vt nostra sorte contenti, nullum nisi honestum & legitimum lucrum facere studeamus, nec intemperanter vndeunque quo iure quaque iniuria cumulare conemur opes, quò vel expleatur nostra auaritia, vel prodigentiæ satisfiat: quin potius aliorum commodis atque vtilitatibus & tuendis & promouendis studeamus, iuxta illud Christi: Omnia quæ volueritis vt faciant vobis homines, eadem & vos facite illis.

Mat. 7.

D O R O T H E A.

Quinam in hoc præceptum peccant?

T H E O P H I L V S.

*Exod. 22.**Leuit. 25.**Exo. 18.**Psal. 15.**Luc. 6.*

Qui furantur, prædantur, aut scænis exercent: qui alio pondere aut mensura, quam publicis legibus constitutum est, homines fallunt: qui corruptas merces vendunt: qui per fraudem in aliorum hereditates inuolant, aut aliorum intercipiunt reditus: qui iustam mercedem mercenariis non pendunt, aut negant debitum. Mercenarius item, qui non præstat quod pollicitus est, neque exequitur quod ex officio debet. Similiter seruus, qui dominum ludibrio habet, eius diuulgat arcana vlllo modo, vitam aut bona eius prodit. Dominus itidem, qui familiam immaniter vexat. Adhæc qui indigenti ita dant mutuum, vt præter fortem, non nihil lucri ad se inde redeat. Denique omnes auari, qui que festinant magnas parare opes: qui monetam publicam adulterant: qui aliorum fortunis insidiantur: qui cum possint, non cauent ne in calamitatem aliquam suarum rerum incidat proximus: qui cum videant impendere damnum aliis, eos non præmonent: qui occasionem rei bene gerendæ aliis præripiunt: qui inuident aliis secundam fortunam. Breuiter, omnia vitia quæ cum iustitia & æquitate pugnant, huic

Huic præcepto aduersantur.

D O R O T H E A.

Octauum, si liber, præceptum explica.

T H E O P H I L V S.

Non dices contra proximum falsum testimonium.

D O R O T H E A.

Ecquid hoc præcepto postulat, ecquid prohibet Dominus?

T H E O P H I L V S.

Prohibet ne proximum calumniemur, nève maledicentia & obreccationibus lædamus eius famam, aut aliquam illi noxam adferamus in bonis. Falsi enim testimonij nomine omnem sermonem inordinatum, obreccationem, & abusum linguæ, atque adeò mendacium omne, quo proximus damno afficitur, comprehendimus. Christus autem perfectionis magister vim huius præcepti ad cor ipsum & affectus transfert, docens eum etiam contra proximum falsum testimonium dicere, qui vel dicere cogitant pro re nata, & oblata occasione, *Quæ*, inquit, *Mat. 13.* proficiuntur ex ore, ex ipso corde egrediuntur, & illa impurum reddunt hominem: hoc est, ea quæ in corde latent, & quum data fuerit occasio, foras erumpunt, conspurcant hominem. Nam ex corde exeunt cogitationes malæ, cædes, adulteria, stupra, furta, falsa testimonia, conuicia. Deinde hoc præcepto exigi docet, vt non à mendacio solum, sed ab omni etiam verbo otioso temperemus. Dico, inquit, vobis, quòd de quocunque verbo otioso quod loquuti fuerint homines, redditori sunt rationem in die iudicij. Et diuus Paulus magistri sui interpret: Omnis sermo spurcus (inquit) ex ore vestro ne procedat: sed *Ephes. 4.* si quis est bonus ad ædificationem, quoties opus est, vt det gratiam audientibus. Atque alibi monet ne obscæritas, aut stultiloquium, aut vrbalitas, quæ non conueniunt, inter nos nominentur. Neque vero à maledicendo tantum arcere nos vult Dominus, sed etiam à malis suspicionibus, sinistrisque & iniquis iudiciis: quemadmodum Christus ipse interpretatur, cum ait: Nolite iudicare, & non iudicabimini: nolite cõdemnare, & non condemnabimini: his enim verbis omne temerariu iudiciu de proximo

*Mat. 12.**Ephes. 4.**Ephes.**Mat.*

prohibet, in iis rebus scilicet, quæ possunt & bono & malo animo fieri. Tum enim Deo iudicium relinquendum est, nec de alterius corde, quod non videmus, temerè proferenda sententia. At in iis rebus, quæ ita fiunt, vt eas bono animo & casto fieri non manifestum sit, iudicare licet, vt hoc præceptum non violemus. Sed hîc ad tria respiciendum est. Primum, vt rem oratione non exaggeremus, sed nostræ quoque infirmitatis memores, cum odio criminis, charitatem personæ proximi retineamus. Secundò, ne non suo loco & tempore, quû scilicet iudicando nihil profuturi sumus, iudicemus. Nam qui aliter iudicat, à charitate excidit: tantùmque abest vt malum corrigat, vt etiam deteriorem faciat. Tertio, si peccatum in nos priuatû fuerit, modus iudicandi à Christo præscriptus, seruandus est. Si peccauerit, inquit, in te frater tuus, vade & corripe eum inter te & ipsum solû. Nā hoc est opus charitatis, quando fratrem in te priuatim peccantem ita corripis, vt saluus fiat. Hanc legem si semper memori mente tenebimus, ad proximos infamandos non erimus propensi, nec ad malè de iis sentiendum: quin potius omnia in meliorem partem interpretabimur, vitia proximi patienter ferentes atque etiam regentes. Arque hoc est, quòd nos misericordes Christus esse vult, id est, dextro ac candido corde erga proximum. Ea ergo simus æquitate & humanitate præditi, vt de illo, quantum veritas patitur, benè sentiamus, eique sartam & tectam (vt aiunt) ab omni incommodo, detrimento, molestia, synceram integrâmque existimationem conseruare studeamus. Deus enim hoc præcepto homini famam, honorem, laudem, & bonum nomē tueri contendit, in quibus eum venenata lingua nonnunquam per summam iniuriam atrocissimè lædit. Ideòque requirit in nobis non tantùm linguæ, sed & cordis veritatem, simplicitatem, ac synceritatem, vt non aliud lingua loquatur, quàm quod mens sentit. Nam cum mentis interpret sit oratio, fieri non potest quin peccetur, si aliud sit in ore promptum, aliud clausum in pectore. Vnde & Psalmographus eum demum in domicilio Dei habitaturum pronunciat, qui loquitur veritatem in corde suo, qui lingua sua nõ detraxit, nec fecit proximo suo malû. D O R O T H E A.

Psal. 15.

Qui

Qui tandem peccant in hoc præceptum?

THEOPHILVS.

Qui in iudiciis veritatem aut dissimulant, aut fraude opprimunt: qui mendacia aduersus cognitam veritatem committunt. Omnes etiam assentatores, delatores, & bilingues: qui proximi vitam, dicta aut facta calumniantur, aut conuiciis alpergunt: qui fraude aut mendaciis in calamitates alios conuiciunt: qui calumniatoribus ac obrectatoribus patefaciunt aures, eos fouent, & se illis non opponunt: qui proximi famam non defendunt, obrectatores reprehendendo: qui non candidè omnia interpretantur, ac aliorum errata non tegunt: qui veritatem non timentur, sicuti periclitentur.

D O R O T H E A.

Veniamus ad duo postrema præcepta.

THEOPHILVS.

Non concupisces domum proximi tui: nonum præceptum est. decimum verò, Non desiderabis vxorem eius, non seruum, non ancillam, non bouem, non asinum, nec quicquam eorum quæ illius sunt.

D O R O T H E A.

Quum spiritualis sit tota lex, nec coercendis tantùm externis operibus, sed corrigendis etiam animi affectibus posita sint superiora præcepta, quid hîc amplius additur?

THEOPHILVS.

Nonnulli existimant reliquis præceptis Dominum voluntates atque affectus regere & moderari voluisse: hîc verò etiã cogitationibus, quæ nõnullâ cupiditatē secû trahant, legem imponere, cum ex naturæ nostræ vitio prodeant. Licet enim prauæ cogitationes à Deo piis nõ imputentur in peccatû, nisi accedat cõsensu: tamen ab oculis Dei procul omnes remouendæ sunt, ne cor nostrum ita titillent ac sollicitent, vt tandem ad firmam deliberatamque voluntatem pertrahant. Nam (vt diuus Iacobus docet) concupiscentia vbi conceperit, id est, cõsensum ad se traxerit, parit peccatum, id est, reum agit. Nam consentiente voluntate ipsi illicito & prohibito, peccatum est. Peccatum verò quû consummatum fuerit, id est, plenè deliberatum, & ex integro ipsi concupiscentiæ cõsenserit voluntas, siue in actum

exierit externum, siue non, generat mortem, hoc est, mortale est, deducens ad pœnam & damnationem æternam. Itaque illi tam exactam hęc a nobis requiri integritatem sentiunt, vt nullam peruersam cupiditatem corda nostra admittant, qua ad peccatum stimulentur & profiliant. Intellegimus ergo his postremis præceptis prohiberi concupiscentiam, ne quid cupiditate, aut conatu animi, in perniciem aut cõtumeliam proximi moliamur. Hic autem verborum contextus non incommode in duo præcepta diuiditur, propter duplicem concupiscentiam, qua homines ad mutua damna & contumelias mouentur. Vna est concupiscentia quaris, altera verò voluptatis. Vna est cupiditas lucri, altera appetitus rei veneræ. Ad lucri cupiditatē coercendam referuntur hæc verba: Non concupisces domum proximi tui, non seruum, non ancillam, non bouem, non asinum, nec omnia quæ eius sunt. Ad refrenandam libidinem istud pertinet: Nec desiderabis vxorem eius. Quod post præceptum non mœchandi necessariò adiunctum est, ne rudis populus crederet, voluntatem ad libidinem explendam procliuam, aut etiam improbum adulterij conatum à peccato esse immunem, quandiu nõ sequeretur successus. Tamen si verò Deus sexto præcepto omnem affectum damnat ad illicitas libidines pronum, & cum ipso malo facinore, malam etiam voluntatē prohibet: tamen hoc præceptum, Non desiderabis vxorem proximi tui: hoc habet amplius, ne quis, etiam iustis & apud homines licitis rationibus, alienam vxorem conetur facere suam. Iudæis enim, etsi mœchari vetabantur, licebat tamen ab altero dimissam ducere. Inuentebantur itaque qui, licet vxorem alterius adulterio polluere non auderent, rationem tamen inirent, vt repudiatam, & ab alio dimissam duceret, non nõquam sollicitantes vxorem, aut occasiones subitientes, quibus offensus prior maritus vxorē dimitteret, quam dimissam mox, qui concupierat, occuparet. Christiani autē, quibus repudiandi potestas adempta est, præceptum hoc violat, quoties virginem alteri desponsam, callidis consilijs præripiunt, aut ne despondeatur, impediunt: aut quoties proximo inuidet vxorem meliorem, locupletiozem, pulchriorem, & magis

pudicā, adeo vt illam sibi, si vlla detur occasio, vxorem esse velint. Similiter alia lucri cupiditas septimo, alia his præceptis prohibetur. Illo enim iniusta rei alienæ vsurpatio prohibetur, ne quis furto aut dolis alienas facultates surripiat. His autem vetatur, ne quis, etiam licitis & à iure permisis rationibus, rem alienā conetur facere suam, qua videt proximum sine dño carere non posse. Itaque affines sunt scelerij, non tantum qui rationibus manifestè iniquis proximi facultates ad se transferre conatur, aut etiam affectant: sed etiam illi, qui quocunq; modo locupletari se cum alterius iactura & damno cupiunt.

DOROTHEA.

Omnis ergo concupiscentia mala, quantum intelligo, & sollicitudo huius seculi hęc prohibentur.

THEOPHILVS.

Sic est. Sed iubet etiam Dominus oculū nostrū simplicem esse, hoc est, intentionem rectam, in gloriam suam, & proximi commodum directam. Postulat à nobis cor mundum, ne vitiosis cupiditatibus sordescat, neque deflectamus in amorem inordinatum proximi: sed habentes alimenta, & quibus tegamur, iis contenti simus. Nam qui volunt ditescere, incidunt in tentationem & laqueum, & cupiditates multas, stultas ac noxias, quæ demergunt homines in exitium & interitum. Siquidem radix omnium malorum est studium pecuniæ. Magnus autem quæstus, pietas est cum animo sua sorte contento. Nihil enim intulimus in hunc mundum, videlicet nec efferre quicquam possumus.

DOROTHEA.

A quibus in hac duo postrema præcepta peccatur?

THEOPHILVS.

Qui quouis modo aliorum fortunis insidiantur: qui seruos vel ancillas ad se pellicunt contra voluntatem dominorum: qui quouis pacto, proximo esse cogitant in cõmodo, vel qui contentiunt aliis: qui dolosè & iniuste cum proximo agunt: qui non reprimunt oratione, studio sacrarum literarum, & pijs exercitationibus prauos concupiscentiæ motus: qui non vitant omnem peccandi occasionem: qui non comprimunt oculos, ne videant vanitatem: qui non obstruunt aures ad cantus impudicos,

IN DECALOGVM

ad verba turpia & lasciuia, sed sinunt se allici & capi voluptatum illecebris. Breuiter, contra hæc præcepta militat avaritia, libido, & omnis mala cupiditas.

DOROTHEA.

Licetne iam breue totius legis compendium colligere?

THEOPHILVS.

Mat. 22.

Christus eam in duo capita redegit, respondens legisperito. Diliges, inquit, Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, ex tota anima tua, & ex tota mente tua. Hoc est primum & magnum mandatum. Secundum autem simile est huic: Diliges proximum tuum perinde atque teipsum. In his duobus mandatis tota lex & prophetarum pendet.

DOROTHEA.

Quid sub amore Dei continetur?

THEOPHILVS.

Amori Dei adiuncta est eius reuerentia, voluntas illi obsequendi, & fiducia quæ in ipso collocanda est. Itaque eum agnoscere debemus Dominum, magistrum, patrem, & seruatorem: atque ut talem honorare, colere, & amare.

DOROTHEA.

Quid per totum cor, totam animam, & totam mentem intelligis?

THEOPHILVS.

Eam zeli vehementiam, ut nullis prorsus cogitationibus, nullis desideriis, nullis studiis sit in nobis locus, quæ huic amori aduersentur.

DOROTHEA.

Quis secundi capituli est sensus?

THEOPHILVS.

Quemadmodum natura adeo propensi ad nos amandos sumus, ut hic affectus alios omnino superet: ita proximorum charitatē sic regnare in nobis decet, ut nos omni ex parte gubernet, sitque omnium & consiliorum & operum regula.

DOROTHEA.

Quid proximi tibi nomen significat?

THEOPHILVS.

Non cognatos modo & amicos, aut qui aliqua nobiscum necessitudine sunt coniuncti, sed eos etiam, qui nobis inco-

EXPLICATIO. LIB. II.

65

incogniti sunt, atque adeo inimicos: qui cum peruersitate cordis nos oderunt, inuolabili tamen vinculo (quo vniuersum hominum genus Deus colligauit) nobis coniuncti sunt, proximique manent, & eo à nobis loco sunt habendi.

DOROTHEA.

Iam intelligo, quidnam credere, quidque facere debeam, ut æternam vitam consequar. Nunc te hortarer, ut cætera persequeris, ni subuerer, ne tibi importunitate molesta forem. Id enim temporis est, ut iurgendum censeam, & quiescendum.

THEOPHILVS.

Quoniam ita eodem tibi videtur, in crastinum differamus quod disputationem antegressam consequitur, post meridiem de eo ipso habituri sermonem.

DOROTHEA.

Id sane mihi perplacet. Iam recedamus.

F I N I S.

PETRI BVLENGERII
TRECENSIS INSTITV-
tionum Christianarum
liber tertius.

THEOPHILVS.

SUPERIORIBVS diebus, suavissima soror, symbolum Apostolorum & decalogum explanauimus. Tertius hic disputationis dies est, qui iam in pomeridianum tempus inclinatur. Vide ergo, an me velis promissi munus conficere.

DOROTHEA.

Ego verò te, mi frater, cupidissimè audiam vti scilicet. Neque enim quicquam iucundius esse mihi potest, quam doctissimo tuo & maximè pio frui sermone.

THEOPHILVS.

Agè igitur, expone quod vehementer nosse cupis, à superiori minimè disunctum disputatione.

DOROTHEA.

Illud in primis scire aueo, an innocentiam, quam Deus exigit, meis viribus præstare possim, vt eius opem non implorem.

THEOPHILVS.

Minimè verò id quidem: imò integram vim legis implendæ à Deo ardenti precatione ambire oportet, qui solus eam præbet, diffundens in corda nostra charitatem per spiritum sanctum, qui datus est nobis. Charitas enim legem implet. Hac qui vacuus est, legi non potest satisfacere.

Rom. 5.

DOROTHEA.

Agè igitur, expone, quid precationis nomine intelligas.

THEOPHILVS.

De oratione
et modo orandi Deum.

Per precationem, ego hinc accipio inuocationem diuini nominis, seu priorum votorum oblationem factam in spiritu,

DE MODO ORANDI DEVM LIB. III. 88
ex fide sincera, certa expectatione, ex affectu, & ardenti desiderio procedentem: aut, si maius, pium mentis ascensum in Deum. Tum enim orare dicimur, cum mens nostra in Deum eleuatur, & ei pia vota offert, ad ipsumque in quavis necessitate confugit.

DOROTHEA.

Cur dicis orationem siue inuocationem in spiritu fieri?

THEOPHILVS.

In spiritu quidem sit oratio, quoniam ille spiritus sanctus suggerit nobis occulta inspiratione quid loquamur, aut petamus, & adiuuat infirmitatem nostram. Nam quid oremus, sicut oportet nescimus: sed ipse spiritus postulat pro nobis geminibus inenarrabilibus, hoc est, ad inuocandum Dei nomen corda nostra format, spiritus nostros erigit, vt vota sua exponere Deo audeant, & inenarrabiles in nobis gemitus excitat. In hoc spiritu clamamus cum fiducia, Abba, pater. Sicut enim sine hoc spiritu nemo rectè sapit, nemo rectè credit, aut intelligit, nemo rectè operatur: ita sine eo nemo piè orabit. Quomodo enim orabimus, nisi adiuti spiritu sancto, per fidem, accedamus ad Deum, per spiritum erigamur, & per charitatem accendamus?

Rom. 8.

DOROTHEA.

Cur fidem in oratione requiris?

THEOPHILVS.

Quum precamur, constitutum id certò nos habere oportet, ex auditu nos iri à Domino, & quicquid petierimus, impetraturos, quatenus nobis cõducet. Nisi enim in certa bonitatis Dei fiducia acquiescamus, nunquam ipsum ritè inuocabimus. Est ergò nobis fides necessaria, vt Dei benignitatem, veritatem, potentiam, & virtutem, orantes amplectamur. Quemadmodum Christus nos docuit, vt Deo preces in nomine sue offeramus, credentes, quicquid petierimus, id nobis datum iri.

DOROTHEA.

An necesse est, in vnus Christi nomine, Deum inuocare?

THEOPHILVS.

Profus. Nam & apertis verbis ita ille præcepit, & addidit promissionem, facturum suam intercessionem vt consequamur que petimus. Amen amen (inquit) dico vobis, quecũque petieritis patrem in nomine meo, dabit vobis.

Ioan. 15.

Quid est in Christi nomine petere?

THEOPHILVS.

Christus seruatoris nomen gerit, ideòque in Christi nomine petit, qui salutaria tantùm postulat, quæque ad Dei gloriam, & proximi ædificationem faciunt. Qui vana rogat, nomen Iesu ludibrio habet, & Deum contemnit: quia ipsum non in Deo, qui non videtur, sed in diuitiis & inani gloria collocat. Ne ergo petas gloriam seculi & diuitias, ex affectu, ut in illis conqueas: alioqui, nihil orando proficies, uti diuus Iacobus docet. Petitis, inquit, & non accipitis, eò quòd malè petatis, ut in voluptatibus vestris infumatis.

Iacob. 4.

DOROTHEA.

Cur in orationis definitione, cum cum certa expectatione fieri dixisti?

THEOPHILVS.

Quia omni dissidentia preces nostræ vacare debent. Ut diuus Iacobus indicat, cum ait: Si cui vestrum deest sapientia, postulet ab eo qui dat, nempe Deo: qui dat, inquam, omnibus affluenter, nec exprobrat: ac dabitur ei. Sed postulet cum fiducia, nihil hæsitans. Nam qui hæsitat, is similis est fluctui maris, qui ventis agitur, & impetu rapitur. Neque enim existimet homo ille se quicquam accepturum à Domino: quandoquidem duplici est animo, cordeque minime certo, sed inquieto, in quod se gratia Domini insinuare non potest, quemadmodum maris fluctus non facillè formam ullam recipit, quum vèto mouetur, & huc atque illuc circumagitur: deinde malè de Deo sentit, cuius auxilium implorat, quasi aut non velit, aut non possit suis promissis satisfacere. Simplicem ergo & nusquam vacillantem fiduciam nostram esse oportet, quæ Deum semper respiciat, qui neminem sibi fidentem destituit, siue contingat viuere siue mori: eius se misericordix & promissis committat, credens Deum veracem, fidelem in omnibus verbis, & sanctum in omnibus operibus suis. Quocirca eorum qui hæsitantes orant, ac audiuntur necne à Deo incerti sunt, vanæ sunt & irritæ preces, quum nulla sint promissione suffulta.

Iac. 1.

DORO-

Vndenam poterimus tam certam spem & confidentiam concipere, ut cum peccatores simus, tot modis indigni Dei conspectu, sistere tamen nos coram ipso audeamus?

THEOPHILVS.

Quam plurima sunt, quæ nos ad tam sanctam spem erigant. Primum, promissiones in Euangelio frequentissimæ, quibus certo fore cognoscimus, ut quicquid credentes petierimus, accipiamus. His ergo simpliciter, ommissa dignitatis nostræ ratione, standum est. Deinde erigit nos patris benignitas, qui denegare non potest spiritum bonum rogantibus se. Animat etiam nos, si filij Dei sumus, spiritus eius, atque instigat, ut ad eum tanquam ad patrem familiariter nos recipere nihil dubitemus. Postremò Christus se nobis conciliatorem mediatorémque proponit, qui nos aditum patefacit ad patrem, ne ideo, quòd conscientia premimur nostrorum peccatorum, maiestatem eius gloriosam horreamus, ac de impetranda gratia, usque obtinendis quæ cum fiducia petierimus, certos nos reddat.

DOROTHEA.

Postremò dixisti, orationem ex affectu & ardenti desiderio prodire oportere. Nunquid satis est, lingua & labiis orare?

THEOPHILVS.

Nequaquam: Si enim lingua det sine mente sonum, & inani quodam strepitu feriat aures, perinde atque fluctus littora ferit, Propheticum illud nobis exprobrabitur: *Populus hic labiis me honorat: cor vero eorum longè est à me.* Licet ergo lingua non semper necessaria sit, mente tamen atque affectu pio oratio vera nunquam carere potest. Cum enim Deus spiritus sit, cum alias semper cor ab hominibus exigit, tum verò in oratione præsertim, qua cum ipso communicamus. Quamobrem non nisi iis, qui ipsum in veritate inuocauerint, propinquum se fore pollicetur: ex aduerso autè execratur omnes & abhorret, qui per fictum nem & non ex animo precantur, quemadmodum scriptum est: *Venit hora & nunc est, quando veri adoratores adorabunt patrem in spiritu & veritate.* Nam & pater tales quaerit qui adorent eum. Spiritus est Deus, & eos qui adorant

Esai. 29.

Iohan. 4.

eum, oportet in spiritu & veritate adorare, id est, vero cordis affectu & pura sincerâque mente, omni seposito furo, summotâque simulatione: non carnalibus utique sacrificiis, sed spe, fide, & charitate, utique David ait spiritu contrito & humiliato, hoc est, affectione animi, qui propter agnitionem, & sensum acrem peccati fractus, afflictus & prostratus, in sola Dei misericordia spem salutis colloct. Hoc enim Deo sacrificium est longè acceptissimū, & cultus verè spiritualis, quem potissimū à nobis exigit, non crassas & carnales ceremonias, ut Iudæi etiamnum autumant.

DOROTHEA.

Qualem in oratione affectum exigit Deus?

THEOPHILVS.

Primum ut in conspectu Domini submittamus animos, ac nos ipsi deiiciamus exemplo filij prodigi, & Publicani, verè sentientes inopiam miseriasque nostras, ut is sensus mœrorem in animis nostris, & anxietatem generet: deinde ut verè esuriamus & stiamus iustitiam, vehementi terioque obtinendâ à Deo gratiæ desiderio æstuentes: tum ut charitatem Dei, atque proximi excitemus in nobis, & precandi ardorem.

DOROTHEA.

Quomodo hic ardor in nobis accendetur?

THEOPHILVS.

Si Dei summam in nos charitatem & ineffabilem bonitatem assidue animo agitemus, nobiscum reputantes illum nostra causa omnia condidisse, nec proprio pepercisse filio, quin illum pro nobis omnibus tradidisse, ut nos redimeret, vitamque nobis, iustitiam, & salutem conferret. Charitatem verò proximi in nobis suscitabimus, si nos vnus esse naturâ perpenderit, vnum nos habere patrem vnumque redemptorem in quo renascimur omnes, & in Dei filios adoptamur, vnde & fratres inuicem sumus. Vnus est spiritus, qui nos viuificat: vnus est cœlestis omnium pater, vna fides, vnum baptisma, vnus panis, & vnus calix. Nam omnes ex eodem pane participamus, & ex vno calice.

I. Cor. 10.

DOROTHEA.

Si talem esse oportet orationem, quæ fide, spe, charitate, & piis affectibus ornata sit, quis videbitur peccatoribus locus

August. in
Enchir. c. 17

orandi relictus? Nam iis donis spiritus, quæ enumerasti, destituti sunt.

THEOPHILVS.

Imò peccatores vel maximè orare conuenit, ut hæc dona spiritus à Domino impetrèt, utque in iis iustitia quæ ex fide est reueletur. Poterunt itaque cōcepto odio peccati ad misericordiam Dei cum certa fiducia confugere. Si sentiant modicam in se fidem, spem vacillantem, & charitatem tepidam, orent pro auctu fidei, pro spei firmitate, & aliorum spiritus donorum incremento. Hi tantum ab orâdo repelluntur, qui peccatores se esse non sentiunt, qui quarunt peccatorum excusationem, gloriuntur quum sceleratè egerint, & exultant in rebus pessimis. Tales medico nihil egent, neque eos exaudit Dominus, etiam si multiplicauerint orationes. At peccator, qui in tempore accepto ad se redit, pauper spiritu, humilis, contritus, suspirans, credens, sperans & desiderans, Deum inuocat, is proculdubio voti compos fiet: quoniam non fallit veritas, ad se omnes laborantes quam mitissimè inuitans. Venite (inquit) ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego refocillabo vos.

Esai. 1.

DOROTHEA.

Ceddò quas comites habere debeat oratio?

THEOPHILVS.

Præcipuas iam diximus, nempe fidem, spem, charitatem & pium affectum: verum ex scripturis addere possumus ieiunium, eleemosinam, perseuerantiam, & solitudinem: Bona est enim (inquit Tobias) oratio cum ieiunio & eleemosyna, magis quam thesauros auri recondere. Nec Christus temerè hæc tria, ieiunium, eleemosynam, & orationem coniungit. Et Elias perinde copulat ac necessariò cohærentia. Nec est quispiam tam stupidus, qui non videat illa indissolubili propemodū vinculo colligari, præsertim si oratio in deprecanda ira Dei efferuescere debeat, Oratio enim (ut initio dixi) ascensus est mentis in Deum. Sed quum crapula, ebrietate, & curis huius mundi corda nostra aggrauantur, nec in Deum respicere, nec in oratione vigilare possunt. Deinde, qui conspiciatus fuerit fratrem suum cibo, veste, potu, tectove egentem, & habet facultates

Tob. 12.

Mat. 6.

Esa. 58.

Iam. 3.

vade succurrat illius inopia, neque commouetur misericordia, sed velut ad se non pertineat, negligit eum: qui credi possit, quòd in hoc sit charitas Dei? Et qua tandem fronte, is viscera misericordiae Dei nostri implorabit, qui viscera fratri clausuravit? Hæc ob causam Esaias futurum confirmat, ut à Domino audiamur, si, omni posita impietate, ita oremus ieiunantes, ut egentium subleuemus inopiam. Perseuerantia verò summopere necessaria est, ut in omni patientia salutarem Dei semper misericordis opem pratolestemur, eius voluntati nos totos permittentes, qui etsi protinus nostris precibus non satisfacit, moram tamen illam ad nostram utilitatem nouit conuertere. Proinde nec tempus nec modus auxiliij Deo statuendus est, qui nouit, quando & quomodo nobis opitulari velit, etsi nõ eo tempore, vel eo modo quo nos petimus, hoc faciat. Non ergo nos ab eo negligi existimabimus, si non statim dederit quæ petimus, aut abstulerit quæ deprecamur, sed potius pia malorum toleratione ampliora bona sperabimus. Quinetiam siquid contrà quàm oramus, acciderit: patienter ferendo, & in omnibus gratias agendo, minime dubitabimus hoc potius fieri oportuisse quod Dei voluntas, quàm quod nostra tulit. Hunc affectum ut nobis inderet Christus, plerisque parabolis supra modum appositis vsus est: ut de vidua importunè orante iudicem, & de amico veniente noctu ac petenti treis panes: quibus quidem docet sine intermissione orandum esse, & Dei misericordiam patienter expectandam. Huc spectant illæ sententiæ, quæ sedulo & iustanter orare iubent: Semper (inquit Paulus) gaudete, indefinenter orate, in omnibus gratias agite. Multum enim valet deprecatio iusti assidua. Est etiam in oratione solitudo apprime utilis, ut, cum orabimus, intremus in cubiculū, & clauso ostio, oremus patrem in occulto.

D O R O T H E A.

Quod istud est conclauis, in quod nos introire iubet Christus, & occluso ostio patrem orare?

T H E O P H I L V S.

De cordis cubiculo loquitur, quod inter precandum occlusum esse oportet iis, quæ foris sunt, ne per carnalem sensum in cogitationes nostras improbè se immergant, &

orationis sinceritatem maculè, quò minus spiritalis oratio dirigatur ad patrem. Cum enim clausum erit ostium, tum pater, qui videt in occulto, id est, qui abditis cordis inspicit, in propatulo pertoluet oranti. Atque ut Christus in hac re nos attentiores faciat, deos admodum prauos affectus pari centura damnat: alterum, hypocritarum, qui orantes conspicim esse hominibus cupiunt, & sancti videri: alterum, ethnicorum exultantium, Deum (qui non nisi sincero cordis affectu permoueri potest) ut hominem multis verbis flecti possit, & in sententiam, quamlibet iniquam, tandem adducit. Vnde ait ille: Orantes ne fitis multiloqui, sicut ethnici: putant enim fore, ut ob multiloquium suum exaudiantur. Est autem multiloquium centendum, quoties orationem, hæc breuissimam, statim tamen intentio & affectus orantis deierunt. Alioqui, si perseuerans intentio & sedulus affectus vsque comitetur orationem, non est illa multiloqua dicenda oratio, etiam si in longas moras producat, & verbis compluribus efferatur. Aliud est enim multum loqui, & aliud prolixius orare. Multum loquitur, qui verba, licet pauca, tamè inania, & sine affectu mentis profundit. Prolixius orat, qui diuturna animi intentione ad Deum clamare pergit, nõ solum sermone oris, sed gemitu cordis: non tantum affatu, sed etiam affectu loquens cum Deo. Itaque multam lectionem auerfatur Deus, non autem longam orationem, si feruens perseueret intentio. Sic enim Christus prolixius orasse legitur, & in precando pernoctasse, quòd nos ad prolixas ac diuturnas preces, ex intimo cordis affectu depromptas, exemplo suo excitaret. Licet autem sine monitore Deus non erit, & qua parte vigeamus, & quid nobis expediat: vult tamen precibus nostris sollicitari, nõ sua quidem ipsius causa, sed nostra potius, nimirum ut serio ardentique eius semper querendi, amandi, colendi desiderio cor nostrum inflammetur, dum assuescimus ad ipsum velut ad sacram anchoram in omni necessitate confugere. Deinde, ut nulla cupiditas, nullumque omnino votum animum nostrum subeat, cuius non ipsum testem facere audeamus: dum vota nostra omnia coram eius oculis sistere, atque ad eò totum cor estuere discimus. Tum ut ad beneficia eius, vera animi gra-

38. cap.

Luc. 18.

Luc. 11.

1. Theff. 5.

Iac. 5.

Mat. 6.

Mat. 6.

etudine, atque etiam gratiarum actione excipienda comparemur, quæ ab eius manu nobis provenire, nostra precatione admoveatur. Ad hæc, quod petebamus consequuti votis nostris ipsum respōdisse cogitemus: ideoque ad meditandam eius benignitatem ardentius feramur: & simul maiori cum voluptate amplexemur quæ precibus agnoscimus fuisse impetrata. Postremò ut eius providentia animis nostris, iuxta imbecillitatis nostræ modum, confirmetur: dum intelligimus ipsum non modò polliceri se nunquam nobis defuturum, sed aditum vltro ad se appellandū in ipso necessitatis articulo, patefacere. Neque verò superuacuum quis esse putabit eorum petitionem, quæ vltro largiri paratus sit Dominus, si cogitet, illum velle ut ea ipsa, quæ à spontanea eius benignitate nobis fluunt, precibus nostris concessa agnoscantur.

D O R O T H E A.

Si in cordis cubiculo à nobis implorari Dominus postulat, quid opus est templis, ac aliis sacris locis orationi destinatis?

T H E O P H I L V S.

Imò maximè necessaria sunt, ut illuc conveniamus omnes ad orandum, ad audiendam Euangelicam doctrinam, & ad sacramentorum communionem. Propterea oratoria dicta sunt, quòd sint domus orationis, ad eò ut in illis nihil aliud agi oporteat, quàm id, ad quod sunt facta. Nam in templum cubicula illa nostra nobis portanda sunt, quæ inter orandum occludamus, hoc est, corda nostra, quæ sunt viua templa Dei. Inuitant autem nos templa ad vnanimem orationem. Et Christus pollicitus est se in medio illorum fore qui vnanimes in Domino convenirent, & exauditurum eorum orationes, qui benè consentirent inter se.

D O R O T H E A.

Quid sentis de piis ecclesiæ ceremoniis?

T H E O P H I L V S.

Haudquaquam contemnendæ sunt, cum possint magno cum fructu adhiberi, vel ad incitandum nos, vel ad representandum exterius quod intus agitur, vel ad omnia decèter & ordine peragenda. Ideo sanctus Apostolus vult nos puras manus attollere absque ira & disceptatione: vult etià nos genua flectere in nomine domini Iesu. Ad hæc legim⁹

1. Tim. 2.

Phil. 2.

August.
de serm. do-
mini in
monte.2. Cor 6.]
Mat. 18.]

Publicanū oculos in terrā deprelsisse, & percussisse peccat⁹. Christus quoque subleuatis oculis in cælum, ac genibus fixis, totoque gestu corporis, mentis affectum orando indicavit. Gestus ergo, qui internam in Deum fiduciam indicant, adhibendi sunt orationi: ita tamen, ut in illis non collocemus fiduciam, sed magis in ipsa Dei benignitate, qui scrutatur ipsos cordis affectus.

D O R O T H E A.

Quid continere debent fidelium preces? Licet ne quicquid in mentem nobis venit à Deo postulare? An verò certa hæc tenenda regula est?

T H E O P H I L V S.

Prepostera nimis esset orandi ratio, si propriis desideriis & carnis iudicio indulgeremus. Nam & rudiores sumus, quàm ut possimus iudicare quid nobis expediat: & ea cupiditatum intemperie laboramus, quæ fræno necessariò debeat cohiberi.

D O R O T H E A.

Quid proinde opus est factò?

T H E O P H I L V S.

Hoc restat vnum, ut Deus ipse rectam orandi formam nobis præscribat, ut tantum manu ducentem sequamur, & quasi verba præeuntem.

D O R O T H E A.

Quam nobis precandi rationem tradidit?

T H E O P H I L V S.

Respondens discipulis, quoniam pacto esset orandum postulatis, Cum volueritis (inquit) orare, sic dicite: Pater noster qui es in cælis, sanctificetur nomen tuum, &c. Quæ verba in hoc tantum tradidit, ut iis memoriæ mandatis rerum à Deo petèdarum recordaremur. Apud Deum enim non agimus verbis, ut impetremus quod volumus, sed rebus, quas animo gerimus, & intentione cogitationis, idque per fidem & spem cum pura dilectione & supplici affectu. Licet itaque quibuscunque aliis verbis precari, modò ne à Christi præscripta forma discedamus, aliud petentes quàm quod iussit?

D O R O T H E A.

Quando pater cælestis nobis per filium suum vnigenitum hanc orandi formulam præscripsit, gratissimum mihi feceris, si quid ea contineat explices.

T H E O P H I L V S.

Mat. 6.

August.
de serm. do-
mini in mō-
te.

EXPOSITIO PRECATIONIS

Omnia breuiter complectitur, quæ à Deo petere fas est: nihil enim in ea prætermisum est, quod vel ad Dei gloriam, vel ad nostram vtilitatem pertineat.

DOROTHEA.

Quò melius singula verba intelligam, eam mihi in sua capita partire.

THEOPHILVS.

Septem petitiones continet, vt suo ordine videre est. Neque enim quod septimo loco apud Matthæum additum est, exegeticè ad sextam petitionem referri debet, vt ij putant, qui Euangelistam aduersariua dictione interiecta dicunt duo illa membra voluisse inter se colligare.

DOROTHEA.

Quid sibi vult patris nomen, quod in precationis Dominicæ proœmio, primum sibi locum vendicat? Aut cur patris potius nomen, quàm aliud quoduis Deo tribuis?

THEOPHILVS.

Hoc sibi nomen assumit Deus, quod nihil nisi meram suauitatē, bonitatem, & clementiam sonat, vt excussa ex animis nostris omni anxietate, ad se familiariter implorandum nos inuitet. Nam (vt antè diximus) ad rectam orandi rationem secura conscientiæ fiducia in primis requiritur. Audebimus ergo rectà illum adire, vt filij parentes solent, imò multo certiore obtinendū quod petimus fiducia. Nam si qui mali sunt parentes, filiis bona negare non possunt: nec eos inanes dimittere, nec venenum illis pro pane porrigere sustinent, vt Christus admonet: quanto plus beneficentiæ à cœlesti patre expectandum est, qui non tantum summè bonus est, sed etiam bonitas? Ex hoc autem nomine intelligi vel maximè potest, quod antea diximus, omnem à nobis orationem offerri Deo debere in Christi nomine, & oportere eius patrociniō fundatam esse. Nam ex quo patrem vocamus Deum, nomen certè Christi prætendimus. Qua enim fiducia Deum aliquis patrem nominaret? Quis huc temeritatis prorumperet, vt sibi vltur paret honorem filij Dei, nisi in Christo adoptati essemus in filios gratiæ? Qui quum verus sit filius, nobis in fratrem ab ipso datus est, vt quod natura ipse proprium habet, adoptionis beneficio nostrum fiat, si tantam beneficentiam

DOMINICAE. LIB. III. 77

centiam certa fide amplectimur: quemadmodum Ioannes ait datam esse potestatem iis, qui credunt in nomē vnigeniti filij Dei, vt filij Dei ipsi quoque fiant. Itaque filiorum loco nos habet Deus, quatenus Christi sumus membra, & patrem se nostrum appellat, & sic à nobis vocari vult: hac tanta nominis suauitate omni nos diffidentia eximens, quando nullus alicui maior amoris affectus quàm in patre reperiri possit. Meminisse porrò debemus cum Deum patrem dicimus, ei & amorem, & honorem, & obedientiam, à nobis tanquam filiis deberi. Filius honorat patrem, & seruus dominum suum. Si ergo pater sum (dicit Dominus) ubi est honor meus? Si dominus ego sum, ubi est timor meus? Non est autem verus honor patris, sine obedientia. Quod Paulus innuens, præceptum de honore parentum sic tradit: Filij obedite parentibus vestris. Duplici autem vinculo Deus nos ad obtemperandum sibi astrinxit, quia creauit, & redemit nos. Vnde ex creatione obedientiam ei debemus, vt filij patri: ex redemptione, vt serui domino. Admonemur etiam castigationes Dei patienter sufferre. Quem enim diligit Dominus castigat, & quasi pater in filio sibi complacet. Simul vt nō deficiamus animo, si orantibus nobis non eueniunt quæ volebamus: quæ utique non negaret nobis Deus, nisi sciret ea nobis non expedire, cum curam patris in nobis adimpleat, omniāque parentis officia assatim exequatur, de cibo, potu, & vestitu nostro sollicitudinem gerēs, & angelorum custodia vitam nostram muniens, ac vndique nos obseruans, vt ne capillus quidem de capite nostro in terram sine eius voluntate defluat. Quare meritò omnem curam & sollicitudinem nostram in eum proicere nos oportet, qui nos natiuitate gratiæ spiritualis reparauit ac sanctificauit, & sibi in filios asseruit, tales etiam nos perpetuò habiturus, nisi nostra culpa hac malitia ab eo recedendo, & mandata eius spernendo, filij esse definamus.

DOROTHEA.

Cur nostrum potius in commune patrem nominas Deum, quàm tuum peculiariter?

THEOPHILVS.

Quoniam hoc soli Christo conuenit, qui solus est fi-

1049.1.

Mal. 10.

Ephes. 6.

Prover. 3.

Mat. 10.

I. Pet. 5.

Mat. 7.

EXPOSITIO PRECATIONIS

lius per naturam : nos autem filij sumus per gratiam & communem adoptionem. Quod discrimen ut Christus ostenderet : Vado, inquit, ad patrem meum, & patrem vestrum. Non dicit, Vado ad patrem nostrum: sed meum & vestrum, quoniam ipse per naturam, nos per gratiam filij. Ex eo etiam admonemur, quantum fraternæ dilectionis affectum inter nos intercedere oporteat, qui talis patris communes sumus filij. Nam si vnus nobis omnibus communis est pater, à quo prouenit quicquid omnino boni obtingere nobis potest : nihil inter nos diuisum esse decet, quod non magna animi alacritate parati simus alter alteri communicare, quantum vsus postulat. Iam si ita, ut par est, vicissim manum porrigere, atque opem ferre cupimus, non est in quo magis commodare fratribus possimus, quam si optimi patris curæ & prouidentia commendemus: quo propitio ac fauente, nihil omnino desiderari potest. Hanc ergo nobis fraternam dilectionem commendare, & omnes discordias ac inimicitias secludere volens pater, & vnitate magister Christus, talem orandi formam prescripsit, qua nihil ad priuatū vsum, sed omnia ad communē vtilitatem peteremus, iubens sic nos orare: Pater noster, Da nobis panem nostrum, Dimitte nobis debita nostra. Quo etiam submissionis ac deiectionis animi nos admonet, ne fastu terrenæ nobilitatis, diuitiarum, scientiæ, aut dignitatis inflati, contemptui habeamus eos qui rebus illis nobis sunt inferiores. Siquidem par omnibus à Deo donata est dignitas, qui omnium se patrem vocari dignatur, quem verè patrem dicere nemo potest, nisi qui se aliis esse fratrem & similem agnoscat. Talem dilectionem omnibus quidem hominibus qui super terram agunt, maximè autem domesticis fidei, hoc est, Christianis & verè catholicis debemus: quos non modò communis natura, sed eadem gratia, & idem nouæ regenerationis lauacrum nobis fecit fratres, qui eundem sacramentorum vsum tenent, & simili professione fidei cœlestem patrem nobiscum colunt, quos Apostolus peculiariter nobis omni in re commendauit. Cogimur ergo, cum vnum nos habere patrem fateamur, siue magni & potentes, siue humiles & abiecti simus, perinde ac fratres inter nos amare, vicissimque iuare, atque

Gal. 4.

neglectui habere neminem qui Christo credat, quò sic intelligamus nobis æquabiliter pro omnibus orandum.

DOROTHEA.

Cur patrem in cœlis esse dicis?

THEOPHILVS.

Hac particula Dei celsitudinem, maiestatem, & potentiam significamus, perinde ac si vocarem ipsum excelsum, potentem, & incomprehensibilem. Nam ea ratione in cœlis esse dicitur, quòd in cœlis habitet, & inde cœlestia & terrestria moderetur ac regat: quamuis vbique adsit, vbique exaudiat inuocantes, & laborantes respiciat: in summa tamè charitate & gloria eum manere profitemur, & ad eum sursum mentes erigimus, qui nihil carnale aut terrenum habet. Nos his verbis patris æterni maiestatem suspicimus, & nostram in illo fiduciam confirmamus, qui in cœlis præsidet, vnde omnes nostras necessitates ex alto respicit, & videt quibus indigemus, paratus, si dicto ipsi audientes, ut morigeri filij, esse perrexerimus, & benigna manu à nobis noxia omnia auertere, & vtilia præbere abundanter. Christus itaque quum nos ad orationem accinctos hoc proœmio (Pater noster qui es in cœlis) Deum compellare iubet, in primis reuocat nos ad veram cognitionem creationis, ut intelligamus, quisnam is sit, quantæ quoque potentia, sapientia, ac bonitatis, quem rogamus, nempe Deus, qui est in cœlis, hoc est, qui ut est creator cœli & terræ, ita implet, regit, & gubernat cœlos, ac omnia quæ totius cœli ambitu continentur. Non enim ideò in cœlis esse dicitur, quòd certa aliqua cœli regione inclusus & circumscriptus alligetur. Siquidem & Solomon confitetur cœlos cœlorum eum capere non posse: Et ipse per prophetam ait cœlum suam sedem esse: terram autem scabellum pedum suorum. Verùm, quia aliter inenarrabilem eius gloriam mens nostra, pro sua crassitie concipere non poterat, nobis per cœlū designata est, quo nihil augustius, aut maiestate plenius sub aspectum nostrum venire potest. Quando igitur vbicumque rem quampiam apprehendunt sensus nostri, affigere illic solent: Extra omnem locum Deus statuitur: ut dum quarere volumus ipsum, supra omnem corporis & animæ sensum attollamur. Deinde hac formula

3. Reg. 8.
Esa. 66.

EXPOSITIO PRECATIONIS

loquendi, supra omnem aut corruptionis, aut mutationis
aleam euehitur. Demùm vniuersum orbem complecti &
continere, suâque potentia moderari significatur. Quare
hoc perinde est, ac si diuiseffet infinitæ magnitudinis &
sublimitatis, incomprehensibilis essentia, immensæ po-
tentia, æternæ immortalitatis.

DOROTHEA.

Primam petitionem huiusce orationis recita.

THEOPHILVS.

Ea ipsa Dei nomen sanctificari postulamus.

DOROTHEA.

Quid per Dei nomen intelligis?

THEOPHILVS.

Non aliud quàm Dei notitiam, virtutem, maiestatem,
gloriam, & famam, qua inter homines celebratur.
Optamus ergo, vt Deum verè agnoscamus, vtque eius gloria
vbique & in omnibus prouehatur, vt Dei nomen rectè
inuocetur, ac laus eius toti mundo innotescat, & modis
omnibus illustretur.

DOROTHEA.

Verùm accederè quicquam potest Dei gloriæ, aut
decedere, vt nomen eius sanctus reddatur?

THEOPHILVS.

Deo quidem in se nihil accedere potest, cumque sit
immensus & infinitus, eius gloria neque crescit, neque mi-
nuitur. Sed hoc petimus, vt illa, quæ semper immensa est,
cunctis patefiat, vtque in nobis magis ac magis Dei no-
men sanctificetur, ac vt omnem vitam nostram, omnia
consilia, dicta, & facta ad illius gloriam dirigamus: nihil-
que cogitemus, aut faciamus, quod non ad eius laudem
pertineat: sicque vitam instituamus, vt in nobis tandem
glorificetur Deus. Petimus ne in ea crimina incidamus,
per quæ nomen Dei polluitur & blasphematur ab infidelibus:
vt in toto orbe per veram & puram diuini verbi prædi-
cationem, nomen Dei quod in se sanctissimum est & ma-
iestate plenum, sanctum & celebre omnibus gentibus ha-
beatur: vt omnes hæreses & impiæ doctrinæ, quibus no-
men eius prophanatur & contumelia afficitur, cessent ac è
medio pellantur: vt quicquid agere agnoscat, omnia eius
opera

DOMINICAE. LIB. III.

opera, vt sunt, ita gloriosa appareant, quò modis omni-
bus honoretur, & siue ipse puniat, iustus siue ignoscat, mi-
sericors siue præster quod promissit, verax prædicetur: bre-
niter, vt omnis impietas, quæ hanc sanctificationem ob-
scurat aut dimittit, pereat atque aboleatur, & Dei maie-
stas magis ac magis in dies clarescat. In summa hæc petiti-
o continet vt nos geramus filios, sanctos, ablutos, & iusti-
ficatos sanguine Christi, exhibeamus, vtque Deum, veluti
patrem clementissimum, verè diligamus, timeamus, ac
veneremur.

DOROTHEA.

Veniamus ad secundam petitionem, qua petis, vt ad-
ueniat regnum. Quid per regnum Dei intelligis?

THEOPHILVS.

Regnum gratiæ, consolationis, gaudij, & pacis. Quan-
do quidem traxit nos Deus à regno Satanæ & potesta-
te tenebrarum in regnum dilecti filij sui. In hoc regno pa-
ter æternus spiritu suo nos gubernat, verbòque suo re-
git animis nostris insidens. Hoc regnum intra nos est,
& vt Apostolus ait, gaudium est, iustitia & pax in spiri-
tu sancto. Rom. 14.

DOROTHEA.

Quomodo hoc regnum aduenit?

THEOPHILVS.

Per ministerium verbi, & per spiritum sanctum, quo
destruitur & aboletur regnum Satanæ, vt solus Deus in
nobis viuat, & regnum iustitiæ & veritatis in nobis admi-
nistret, iniquitas regnum prosteruat, & reprobos, qui
se illi in obsequium tradere reculant, nec eius imperio
subiici volunt, deciciat ac pessundet, quò palàm fiat,
nullam esse potestatem, quæ virtuti ipsius resistere queat.
Hoc itaque petimus, vt assidue crescat & augeatur nume-
rus fidelium, & Dei gloria in illis fiat illustrior, vtque do-
nis spiritus magis in dies ac magis cumulentur, donec sibi
perfectè aduictos totos impleat: simul vt lucem ac ve-
ritatem suam nouis semper incrementis lucidam conspi-
cuanque reddat, quibus Satanæ, regni que eius tenebræ ac
mendacia euanescent, dispellantur, pereant.

DOROTHEA.

EXPOSITIO PRECATIONIS
Estne aliud regnum, prater hoc regnum gratiæ?

THEOPHILVS.

Est certè regnum gloriæ, quod hic inchoatur, sed post hanc vitam perficitur. Hoc regnum paratum est ab origine mundi benedictis filiis, qui illius gratis hæredes fuerint illis Deus exaltabitur, & ad illud fideles tantum, qui inculpate viuunt, quosque male actæ vitæ poeniter, peruenient. Neque enim immundi & scelerati hæreditatem habent in regno Christi & Dei.

1. Cor. 6.
Ephes. 5.

DOROTHEA.

Cuiusmodi illud esse censet?

THEOPHILVS.

Nullis id verbis possum exprimere, neque vlla cogitatione assequi: neque enim oculus vidit, neque auris audiuit, neque in cor hominis ascenderunt quæ præparauit Deus diligentibus se. In eo regno nullus erit luctus aut dolor: nulla esuries aut sitis: nullus æstus nullaque calamitas: sed sempiterna lux, pax, tranquillitas, lætitia inenarrabilis, & certissima felicitas, copiosissimaque laborum merces. Hoc Dei regnum receptis in regnum gratiæ & misericordiæ Domini summo perè optandum est atque expectandum, exemplo sanctorum patrum, qui diem supremi aduentus Domini noctu atque interdium summo studio, ieiuniis, vigiliis, lachrymis, ac precationibus vacantes videre cupiebant, securè coronam iustitiæ expectantes. Quod si quisquam eo pietatis nondum promouit, ut eius diei accelerationem ex animo petere possit, saltem ardentissimis votis exoptet, ut in se gratiæ & misericordiæ Dei regnum adueniat: ut fide, spe, & charitate (quæ sunt huius regni præcipuæ partes) de diabolo, mundo, & carne feliciter triumphet, atque hoc spirituale Dei regnum in se subinde crescat & augetur: denique exoptet eum sibi à Deo affectum donari, quo hanc vitam peccatis & periculis plenam contemnat, ac odisse incipiat: ad illam verò alteram vitam precipuè exardescat, ubi pax est & perenne gaudium.

1. Cor. 2.
Esa. 64.

DOROTHEA.

At tertiam huius orationis Dominicæ petitionem agrediamur. Quid intelligis, dum petis, ut Dei voluntas fiat? Nonne Dominus omnia quæcumque vult, in cælo & in terra

DOMINICAE. LIB. III.

74

terra facit? neque enim est quisquam, qui eius voluntati possit resistere. Quomodo ergo petis Dei voluntatem fieri, quum nihil fiat prater eius voluntatem?

THEOPHILVS.

Non petimus, ut quod Deus apud se decreuit, eueniat: sed, ut diuinæ voluntati in omnibus obsequamur, illius iugo & imperio subnixi, poscimus ut nostræ carnis voluntas omnino deleatur, & omnis contumacia dometur, & euellantur à nobis praua desideria, nosque in meliorem naturam reformemur, & ad diuinæ legis obedientiam nos componamus, abnegantes nosmetipsos: rogamus, ut in eius obsequium omnes creaturæ subigantur, itaque ex eius nutu pendeant, ut nihil nisi ex ipsius arbitrio fiat: ut omnes omnium voluntates suæ subiiciat voluntati, nouas in omnibus mentes nouaque corda formans, nequid ipsi à se velint, sed spiritus potius eorum votis præsit, ut plenam habeant cum Deo contentionem.

DOROTHEA.

Quæ ergo est Dei voluntas, quam in nobis impleri postulamus?

THEOPHILVS.

Voluntas Dei est, ut nos eius mandata curemus, exequamur, conficiamus: hæc est Dei voluntas (inquit Apostolus) sanctificatio nostra, ut vasa nostra possideamus in omni honore: usque Satanz, mundi, & carnis desideriis renunciemus, & in voluntate Dei perficienda constantissimè perseueremus, quicquid in nobis est affectuum Domino resignantes ac permittentes, rogamusque, ne res ex voto nostro nobis fluere, verum ut ipse prospexerit ac decreuerit, succedere faciat. Petimus itaque in aduersis patientiam, ut in eisdem affectibus tangamur, quibus & Christus, qui se totum paternæ voluntati per omnem vitam subdidit, factus obediens usque ad mortem. Oramus, ut in capeffendis Dei iussis quotidie nouos fructus feramus, & ambulemus de virtute in virtutem: postulamus ut sanctus spiritus nos confirmet, quò mortificare nostram voluntatem eamque offerre Deo ceu victimam possimus, voluntati eius sedulo parentes, & sustinentes crucem tantum in vita quam in morte, tam in secundis quam in aduersis

1. Thes. 4.

EXPOSITIO PRECATIONIS
nostris rebus.

DOROTHEA.

Cur addis, Sicut in caelo & in terra?

THEOPHILVS.

Petimus talem obediendi promptitudinem, qualis est in angelis & caelestibus ciuibus, qui Deo in omnibus obsequuntur, vnanimis seruiunt, diuinæque voluntati summo studio adherent. Quemadmodum ait Psalmographus: Benedicite domino omnes angeli eius, potentes virtute ad faciendum verbum eius, ad audiendam vocem sermonum eius. Ita oramus vt ad obeunda obsequia Domino vltro parati simus, & in voluntariam illi subiectionem prorsus nos addicamus, nutibus eius & sermonibus cupidissime obsequentes. Aut per caelum intellige (quemadmodum Diui Ambrosius & Augustinus), sanctos & iustos, qui dum Diui Ambrosius & Augustinus), sanctos & iustos, qui dum *Ambro. in Lucam.* *August. de serm. Domi ni in monte* caelum sedesque Dei dicuntur: & per terram, terrenos & carnales peccatores: vt sensus sit: Perinde voluntas tua fiat à terrestribus peccatoribus ad te reuersis, vt in sanctis & iustis impletur.

DOROTHEA.

Nunc ad quartam petitionem veniamus, qua panem nostrum quotidianum hodiè nobis dari postulamus.

THEOPHILVS.

Quotidiani panis nomine intelligimus omnia, quae sunt nobis ad vitam necessaria, quaeque ad presentem vitam tuendam pertinent. Itaque petimus pacem, tranquillitatem, opem in periculis, in rebus gerendis successum, in liberis procreandis & educandis felicitatem. Item indumenta, somnum, & omnia, quibus externa vitae necessitates fouentur.

DOROTHEA.

Matth. 6. Cur ista petis, cum ipse Dominus dicat: Nolite solliciti esse, dicentes: Quid manducabimus, aut quid bibemus, aut quibus operiemur? & moneat, primum quarendum esse regnum Dei: quoniam haec omnia adiciuntur nobis?

THEOPHILVS.

Christus quidem immodicam victus sollicitudinem tollendam dicit: verumtamen huius parandi gratia laborandum, ac sudandum nobis est, non quòd labore solum nostro,

DOMINICAE. LIB. III.

75

nostro, industria, aut sedulitate alamur: sed etiam Dei benedictione, qua labor ipse manuumstrarum prosperatur, futurus alioqui inanis. Laborandum itaque est iuxta Domini mandatum, ne Deum tentare videamur: sed in mediis laboribus iactanda est in Deum omnis sollicitudo, qui dat escam omni carni, nec animam iusti inedia confici paritur. Hoc amplius hic significamus etiam quum ciborum copia nobis ad manus suppetit, illisque vescimur, non illorum tantum substantia, sed Dei virtute nos alii, qui alimentis, tanquam beneficentiae suae organis, vim nos eutricendi administrat.

THEOPHILVS.

Cur nostrum esse dicis, quem à Deo nobis dari postulamus?

THEOPHILVS.

Dei benignitate noster est panis, quem Deus pro sua beneficentia & liberalitate ad usum humanae vitae nobis suppetitat. Noster, quem non fraudibus, dolo, calumniis, aut visis iustis rationibus quarimus, quemque de manu Dei legitime suscipimus. Hoc verbo admonemur, vt ab alieno pane appetendo nobis temperemus, eoque simus contenti, qui legitima ratione ad nos Dei clementia peruenit. Porro quòd dicitur [Vobis] pluraliter, non [michi] hoc ipso Christus iudicat, Deum, quocumque dat, non nobis solum dare, sed & aliis per nos: ac proinde partem illorum iis cedere debere, qui victum sibi parare non possunt. Atque eo ipso tenacitatem tollit, rerum communionem (quum necessitas proximi postulat) liberalitatemque commendat. Vox autem [Quotidianum] idè adiecta est, vt studium sumptus & deliciarum adimat: significat enim facile parabilem victum, qualis sine magna cura & anxia sollicitudine parari potest.

DOROTHEA.

Cur addis, Hodiè? Nonne satis fuerat dixisse, Quotidianum?

THEOPHILVS.

Hic admonemur continentiae, moderationis, ac temperantiae: ne immodica fluxarum istarum rerum cupiditate ardeamus, quas postea ambitiosè in voluptatem, in o-

stentationem, aut aliam luxus speciem profundamus: sed petamus duntaxat, quantum nostræ necessitati satis est, freti patris nostri bonitate, qui ut nos hodie nutriuit, ita nobis crastino nequaquam defuturus est. Ostendimus ergo fiduciam nostram in Deum quem scimus curam nostri habere, & abiciimus crastini sollicitudinem. Nam absurdum esset, nos in terrenis rebus curam nostram in longum tempus ostendere, qui regnum illud cœlestis quotidie optamus acceleratum iri. Stultum esset affligi cura sequentis temporis, cum omnis vita nostra in incerto sit posita. Cur enim te cura torqueat eius temporis, quo te victurum esse nescis? Sic redarguitur diues ille, qui de victu & diuitiis in futurum amplificandis deliberabat, cui (tametsi nescienti) propinquus imminebat interitus. Stulte, inquit Dominus, hac nocte repetam animam tuam a te: que autem parasti, cuius erunt? Nolite ergo solliciti esse in crastinum: Nam crastinus dies curam habebit sui ipsius. Sufficit sua diei afflictio. Hoc autem diuites sibi persuadere debent, nihil eorum quæ habent, esse profuturum, nisi quatenus & vsum illis Deus concesserit, & sua gratia ut fructuosus sit vsus ipse & efficax, effecerit. Quamobrem omnia de manu Domini cum benedictione, & gratiarum actione sunt percipienda.

DOROTHEA.

Estne alius panis, præter hunc corporalem, quem nobis dari petimus?

THEOPHILVS.

Est certè & alia cœlestis & spiritualis alimonia, qua animus & spiritus noster vegetatur. Verbum enim Dei verè spiritualis panis est, qui animum pascit & reficit, verus (inquam) & catholicus scripturæ sacræ sensus. Hunc à Deo petimus, qui solus vtiliter eum dare nouit. Frustra enim concionatores verbum Dei infundunt auribus nostris, nisi intus vnctione sua, corda nostra præparans Deus nobis germanum verbi sui intellectum instillet, ut & fidei nostræ mysteria assequamur, & verè cognoscamus Christum carnem suam dedisse pro vita mundi & pro nostra redemptione. Alioqui, si desit vnctio spiritus, panem illum vel ex libris, vel ex auditu etiam sæpe deuorantes, nihilo

nihilo vegetiores erimus, nisi illum Deus spiritualiter edendū porrexerit. Christus etiā super substantialis est & immortalis animæ nostræ cibus, qui dat vitam mundo, quem in sacrosanctæ Eucharistiæ communicatione manducamus. Hunc à Deo nobis dari optamus: quoniam inutiliter sumitur ore, nisi pura mente capiendum eum Deus spiritualiter porrexerit. Quem non immeritò quotidianum vocamus, & hodie eum dari nobis petimus: quia periculum est, ne, si interuenientibus grauioribus delictis, à communionem eius longo tēpore abstinuerimus, à Christi corpore separemur. Si enim aeternum viuunt, qui illū panem edunt, periculum est ne spiritali fame in anima moriantur, qui diu illum panem non accipiunt.

DOROTHEA.

Quid quinto loco requiris, cum ais: Remitte nobis debita nostra? Quid debitorum nomine intelligis?

THEOPHILVS.

Appello hic debita, commissa nostra in Deum: sumpta metaphora à creditoribus, qui solent debitas pecunias illis remittere, qui soluendo non sunt. Nec malè profectò peccata debitis assimilari putabis, si animaduertas, quòd non secus ac debitor obligationis vinculis obstrictus, soluere quòd debet tenetur: ita peccator funibus peccatorum obligatus, pœnæ luendæ obnoxius est. Plurima talia sunt nostra debita & peccata, quibus Deum ab ineunte ætate ad iram prouocauimus, & ea nobis remitti supplices oramus: nisi enim gratuita remissione his liberemur, nos reatu mortis obstrictos tenent. Aut peccata debita vocantur, quia gratiam & virtutem spiritus sancti ad bene operandum accipimus. Quòd si desideras facti, & gratiam Dei in vanum retinentes, non ferimus boni operis fructum: debitores Domini pro accepta gratia sumus. Tunc verò crescunt in immensum debita nostra, si reiecta gratia, ad peccata relabimur, peccata peccatis cumulantes. Rogamus ergo Dominū ut ea nobis ignoscat.

DOROTHEA.

Estne mortalium quisquam tam iustus, ut hac venia non indigeat?

THEOPHILVS.

Nullus omnino. Non enim est iustus quispiam, non est

Luc. 12.

Mat. 6.

Rom. 3.
Psal. 13. qui suapte natura faciat bonum, ne vnus quidem. Ideò hæc precandi formulam Christus vniuersæ ecclesiæ dedit, vt intelligant omnes se debitores & peccato obnoxios esse, ac egere venia & gratia Dei.

D O R O T H E A.

Quomodo sit hæc peccatorum remissio, & à quo imploranda est?

T H E O P H I L V S. †

1. Joan. 1. Gratia Dei & misericordia, peccatorum veniam consequimur, idque merito Christi, cuius sanguis emundat conscientiam nostram ab omni peccato. Hanc verò peccati remissionem fide amplecti necesse est: & à Deo eam petere, qui nostras delet iniquitates, & infirmitates omnes perferat.

D O R O T H E A.

Quid ex peccatorum condonatione utilitatis ad nos redit?

T H E O P H I L V S.

Cum nobis Deus mera sua liberalitate commissa remiserit, tum illi perinde accepti sumus, ac si iusti essemus & innocentes, simulque paternæ eius benevolentia fiducia (vide nobis certa salus) animis nostris confirmatur.

D O R O T H E A.

Cur hæc apponitur conditio, vt nobis remittat, sicut nos remittimus debitoribus nostris?

T H E O P H I L V S.

Docet nos Christus, vt verè mites & misericordes simus in eos qui nos offendunt, qui nos oderunt, qui contumeliis afficiunt: vt iram, odium, vindictæ appetentiam ex animo vltro deponamus, & iniurias omnes voluntaria conseramus oblivione: vt cum inimicis redire in gratiam, ipsosque omnium officiorum genere demereri, nobisque conciliare nitamur: vt erga omnes, à quibus vlla in re laesi sumus, sic nos dilectione non ficta exhibeamus officiosos, vt volumus æterni patris clementiam ac bonitatem in condonandis nostris peccatis elucere. Hoc signo admoniti statuemus nobis esse remissa peccata, si faciles nos ad ignoscendum inimicis præbuerimus, sicut & Christus nos, cum inimici essemus, patri reconciliauit, pro nobis orauit, & delictorum gratiam fecit. Quòd si ad vltimendum fuerimus præcipites, ad re-

Rom. 5.

mittendū difficiles, odio & livore pleni: quid aliud, quam inexorabilem diuinæ animaduersionis seueritatem expectabimus? Eadem namque mensura, qua mensi fuerimus, *Mat. 7.* mettentur nobis alij. Et qua fronte audebimus à Deo gratissimorum & plurimorum criminum rogare veniam, si fratri implacabiles lenem offensam non condonemus? An non meritò negandæ veniæ exemplum à nobis Deus sumet, vt non condonet magna petentibus, cum ipsi priores minimo fratri denegemus? Hæc porò petitio commotionem habet imbecillitatis nostræ, qua miseriam nostram fatemur, & culpam agnoscimus, & misericordia gratiaque Dei nos indigere non dissimulamus, petentes remitti debita nostra. Vicissim autem bona spe fulcit cor nostrum, remissionem peccatorum indubitam ostendens. Non enim Cunctus consiliorum Dei patris conscius, veniam delictorum petere nos iussisset, nisi sciret patrem ad dandam eam semper præparatum & paratum esse. Sed misericordia Dei (vti diximus) nobis sub conditione petendam proposuit, vt tum demum postulemus à Deo nobis remitti peccata nostra, si nos etiam peccatis in nos ex animo remiserimus. Hæc autem debitorum remissio ad priuatos affectus coercedos pertinet, nec per illam pecuniæ repetitio, aut legitima magistratum vindicta prohibetur: tamen si Christiana pietas satis mouere debeat locupletiores, vt largiaatur non habentibus, etiam nihil inde sperantes.

D O R O T H E A.

Quid sexto loco in hac oratione postulas?

T H E O P H I L V S.

Oro, ne inducat nos Dominus in tentationem.

D O R O T H E A.

Latus explica quid hac petitione requiras, & quid tentationis nomine accipias. T H E O P H I L V S.

Auxilium petimus à Domino: quandoquidem vita nostra militia est, & tentatio super terram: & sumus in hoc mundo, velut in procelloso mari, horrendis periculis & formidabilibus hostibus circumsepti. Diabolus rugientis leonis in morem nos circuit, vt deuoret: ad malum nos caro sollicitat assidue, nos vndique oppugnat mundus: per oculos ad superbiam, ad auaritiã, ad libidinem rapimur, cum

Job 7.

1. Petr. 5.

videmus alios præ nobis honoribus, alios opibus multo beatissimos esse, formosis vel puellis oculos adiciamus: per auditionem ad iram prouocamur, cum publico hominum sermone vapulamur: per gustatum, ebrietati indulgemus: per tactum, per odoratum, molles ac dissoluti efficitur. Affectus item nos diuexant, perturbant, discruciant: sexcenti alij nos circumfident hostes continenter insidias facientes. Proinde ut ne in hæc mala incidamus, diuina ope nobis opus est. Itaque supplices oramus patrem cœlestem, ut infirmitati nostræ succurrat, neque nos in peccatum ruere, & iniquitati consentire sinat, neque diabolo, aut carnis nostræ cupiditatibus nos vincēdos permittat: sed per gratiam adesse velit, suâque virtute nos munire, ut potentes inuis ad resistendum hostibus, qui assiduum nobis bellum inferunt.

D O R O T H E A.

An hoc Dei auxilio omnes egemus? T H E O P H I L V S.
Nemo sanè illo carere potest. Nam Satanas (qui princeps & Deus huius mundi, & fortis armatus nuncupatur) nos astutiis & fallaciis assidue adoritur, & præsto ubique est, ut nos ad facinora trahat: facile autem nos vinceret, nisi nos manu sua, subque præsidio muniret, & spiritualibus armis armaret pater æternus. Ea enim sumus imbecillitate, ut statim concidamus, nisi Dei ope adiuuemur. Nam & mens nostra & voluntas ad malum maximè prona est. Ideo nos fidei, tutelæ, & protectioni diuinæ oportet committere, & recta fortique fide diabolo & tentatoribus obuiam ire. In hac fidei virtute est omnis victoria nostra in spiritu sancto, idque per Iesum Christum, qui vicit mundum, & dissoluit opera diaboli.

D O R O T H E A.

Deum vidèris tentatorem nuncupare, cum precaris, ne nos inducat in tentationem.

T H E O P H I L V S.

Deus quidem neminè tentat ut perdat, sed magis ut probet & exploret fidem nostram: exercendo, robur confirmet: carnem nostram mortificet & excoquat: quæ nisi hunc in modum coerceretur, lasciuiret, ac supra modum exultaret. Sic tentauit Abraham, Prophetas, Apostolos, & inuictos martyres: ut aurum in fornace probatur, ita probare & tentare voluit fideles Dominus: & dedit in tentatione pro-

uentum, suâque fecit protectione, ne Satana fraudibus opprimerentur, aut vlla vi superarentur. Aliter verò tentat diabolus, qui mala suggerit, ut perdat, damnet, subuertat, præcipitet. Contra hunc vigilandum est nobis & orandum, ne intremus in tentationem: viriliter illi resistendum, ne quouis pacto illius suggestionibus delectemur, vel consensum illis præbeamus. Orandum est assidue, ne nos sua gratia destituat Dominus, neque Satana tyrannidi tradat, & coniciat in reprobam mentem, ut prorsus simus expositi ad omnem tentationum insultum. Orandum ut nos defendat, confirmet, & erigat in huius vitæ certamine: quò tandem percipiamus iustitiæ coronam.

D O R O T H E A.

Quid sibi vult vltima petitio, dum à malo liberari postulas?

T H E O P H I L V S.

Hæc vltima orationis Dominicæ clausula comprehendit omnia aduersa, tam interna quàm externa, à quibus liberari petimus, ut tuti à vitæ animique periculis, quæ continenter malorum dæmonum operatione impendent, Domini virtute contra omnes aduersas virtutes, quibus oppugnatur, fortes stemus: ut in eius custodiam fidemque suscepti ac ipsius protectione securi, supra peccatum, mortem, inferorum portas, & totum diaboli regnum inuicti duremus. Petimus à malo culpæ eximi, ne in superbiam, odium, auaritiam, luxum, & alia crimina incidamus, & diaboli irretiti laqueis teneamur. Potissimum ab errore & falsis doctrinis ut liberemur, petim⁹. Mali enim appellatione, intelligimus non solum diabolum, qui author est omnis mali, sed etiam quicquid est periculi, aut aduersitatis, quod corpori vel animæ accidere potest. Petimus ergo ne calamitatibus presentibus aut futuris deprimamur, neque perpetuam iram Dei & gehēnam sustineamus. Id quod non nostris viribus, sed sola diuina ope consequi possumus.

D O R O T H E A.

Cur Græci in calce orationis adiciunt, Quoniã tuum est regnum, tua potentia & gloria in secula seculorum?

T H E O P H I L V S.

His verbis erigimur ad Dei laudem & gloriam, admonemurque ut in Dei potētia & bonitate preces nostras offeramus, & semper cogitemus, quàm diues, potens, beni-

gnus, bonus & misericors sit dominus in omnes qui inuocant illum. Præterea docemur omnes preces nostras Dei laudibus claudere.

DOROTHEA.

Cur finitur oratio hac dictione, Amen?

THEOPHILVS.

Hæc est vox sermonem confirmandi, quæ perinde valet, atque si dicatur, Certò fiat: vt intelligamus patrem cœlestè pia filiorum vota exauditurum, si iuxta præscriptam formam à filio suo orauerimus. Ea ergo ardor desiderij exprimitur obtinendi quæ à Deo petita sunt: & spes nostra confirmatur, huiusmodi omnia iam impetrata esse, & certò nobis concessum iri: quando à Deo promissa sunt, qui fallere non potest. Atque hic sensus erit: Vt ista omnia nos fidei pleni tuo iussu pater orauimus, sic tua freti bonitate certum habemus nostri optati fore compotes.

DOROTHEA.

Particulas omnes orationis Dominicæ pulchrè mihi intellexisse videor: sed de te libenter audierim, cur ei per uulgato more succedat angelica illa saluatio, Ave Maria. Nam quosdam video sinistra pietate inductos eam loco mouere.

THEOPHILVS.

Per hanc ipsam ecclesia catholica immensum illud humanæ redemptionis opus memoria repetit, & ad reddendam Deo gratiarum actionem incitatur pro iis beneficiis, quæ damnato mundo, virginis matris ministerio Deus largiri dignatus est. Et dum eximias laudatissimæ huius virginis laudes recenset, Dei bonitatem admiratur & extollit, qui per gratiam suam ex humili talem fecit, vt ad eam laudandam humanus sermo non sufficiat. Vbi igitur oratione Dominica, quæ ad conseruandam salutem nostram faciunt, postulauimus, per salutationem nūquam satis laudatæ virginis, redemptionis Christi, quæ salutis nostræ fons & origo, & beneficiorum Dei caput est, gratiam in nobis recordationem excitamus. Quoties enim hæc salutatione virginem Deo dilectam compellamus. Statim admonemur illius faustissimæ horæ, quæ prima post infelicem Adami lapsum, lata humano generi illuxit, qua Deus populi sui afflictionè miseratus, misso Angelo sceminâ sibi delegit,

per cuius ministerium mortem aboleret, quam per sceminam diabolus inuexerat.

DOROTHEA.

Assequor quid velis. Quoties, ais, redemptionis nostræ beneficium commemoramus, & Deo gratias agimus, qui tam benignè & misericorditer perditos nos adiuuit per Christum dominum nostrum, tunc haud possumus obliuisci virginem Mariam, quæ in obsequio salutis nostræ animo & corpore paratissima, tam promptum Deo ad communem redemptionem obrulit ministerium. Ecce, inquit, ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum.

Luc. I.

THEOPHILVS.

Istud ipsum aio. Eamque ob causam intrepidè ipsam cum angelo his verbis salutamus, Ave Maria gratia plena, Dominus tecum. Et cum Elizabeth scemina Deo plena dicimus: Benedicta tu inter mulieres, & benedictus fructus ventris tui. Ista enim virginis huius encomia in Deum redundât, singularum virtutum, quæ in ea refulgent, auctorem. Ac dum Mariam salutamus, & tanquam omnis gratiæ & salutis nostræ officinam laudamus, in ea sanè Dei dona magnificamus. Dei patris immensam bonitatem recolimus, qui virginem per angelum salutans reconciliationis gratiam perditis & miseris hominibus annunciauit. Insuper admonemur dilectionis Iesu Christi, qui pro nobis redimendis in virginis uterum descendere, & homo nasci, & mortalis fieri non recusauit. Spiritus sancti gratiam admiramur, qui opificium salutis nostræ in utero huius virginis admirabili virtute contexit. Breuiter per istam virginis salutationem in memoriam cum debita gratiarum actione reducimus omnia illa immensa beneficia, quæ ministerio huius virginis, per Christi filij sui humanitatè, nobis exhibere dignatus est, qui est diues in misericordia Deus in secula benedictus.

DOROTHEA.

At quid sibi vult adiecta salutationi precatio: Sancta Maria mater Dei ora pro nobis peccatoribus, nunc & in hora mortis nostræ? An præter Deum (qui primus est & solus salutis nostræ author) quenquam inuocare & precari fas est? Te antehac dixisse memini, Deum velle solum inuocari, eumque honorè ipsi esse proprium, Blasphemiam ergò

DE SANCTORVM
THEOPHILVS.

In vno Deo tota spes nostra hærere & acquiescere debet: ab ipso tota expectatio nostra debet pendere: quicquid nobis necesse est, inde velut ex vberissimo fonte haurire nos oportet: ab ipso auxilium, salutem, & solidam fœlicitatem cõuenit postulare. At nihil prohibet quominus, vt eos, qui etiamnum sunt superstites & hac fruuntur luce rogamus, vt Deum pro nobis orent, ita virginem matrem oremus, & alios sanctos, qui in cœlo regnant cum Christo Iesu, vt nostras precationes apud Deum adiuuent, ac nobiscum in nomine Christi precentur, vt sua, non ipsorum virtute nobis auxilium det in necessitatibus, & salutem adferat. Sed & religiosa quadam pietate ac ardore animi, in commemoratione intimæ nostræ cum illis in Christo coniunctionis, eos etiã nominatim appellare possumus, vt pro nobis orent: sed extra preces, quæ ad altare offeruntur: in quibus ad solum Deum patrem per Christum dirigi debet oratio, vt habet concilium Carthaginense tertium. Certum enim scimus sanctos (qui cœli ciues sunt & incolæ) miro teneri salutis nostræ desiderio, vt vnus eiusdemque nobiscum corporis membra, quæ sine nobis consummanda nõ sunt: ideõ que perfectæ, qua nos prosequuntur, charitate mouete, eos Deum pro nobis orare dicimus. Quod vt faciant, nequaquam ea, qua apud Deum nunc pro se securi, & ab infirmitatibus defectibusque immunes viuunt, fœlicitas prohibet. Quare fatemur Deum exaudire sanctos, qui etiamnum vno spiritu & vinculo charitatis nobiscum colligati, curam nostri agunt, salutem nostram expectant, nostrasque grumnas & calamitates miserantur. Quod cum ita habeat, piẽ Deum oramus (quemadmodum cõmuni catholicæ ecclesiæ cõsensu receptum est) vt sanctorum suorum meritis precibusque concedat, vt in omnibus suæ protectionis auxilio muniamur, nõ quidem ipsorum meritis ex se, verum per Christum dominum nostrum. Neque enim sanctorum merita talia esse affirmamus, qualia in Christo inuenimus, qui semetipsum pro nobis impendens, & suum fundens sanguinem, plenam apud Deum reconciliationem mundo promeruit. Sanctorum verõ merita sua, quibus & ipsi seruati

Augusti.
lib. 2.2. de ci
uit. Dei, ca
pi. 10.
Cap. 23.

Heb. 11.

INTERCESSIONE. LIB. III. 80.

sunt, & nobis opem ferunt, ex eodem salutis omnis & totius meriti fonte, Christi videlicet perpensione, hauerunt. Non enim, si ius summum iustitiæque rigore spectemus, cuiquam sanctorum operationes suæ, quantumuis fructuosæ, ad propriam salutem suffecissent, iuxta illud: Non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens. Et illud Christi, Cum feceritis omnia quæ præcepta sunt vobis, dicite: Serui inutiles sumus. Item: Non sunt pares afflictiones presentis temporis ad gloriam, quæ reuelabitur erga nos. Ex Dei autem misericordia & liberalitate, & Christi gratia, nõ solum ipsi ad salutem sanctorum merita conducunt, sed etiã nobis ad protectionem, & gratiæ diuinæ impetrationem profunt, Deo in iis misericorditer implente, quod veraciter promissit, cũ ait: Ego sum Deus tuus fortis, zelotes, visitas iniquitates filiorum, in tertiã & quartam generationem eorum qui oderunt me, & misericordiã faciens in millia iis qui diligunt me, & custodiunt præcepta mea. Sic defuncti Abraham merita filio Isaac profuerunt. Legimus enim Isaac Deum dixisse: Ero tecũ, & benedicã tibi. Tibi enim & semini tuo dabo vniuersas has regiones, complẽs iuramentum quod spopõdi Abraham patri tuo: & multiplicabo semen tuum sicut stellas cœli: & benedicentur in semine tuo omnes gẽtes, eõ quod obederit Abraham voci meæ: & custodierit præcepta & mandata mea, & ceremonias legesque serauerit. Et paulõ post eodem capite: Ego sum, inquit, Deus Abraham patris tui: Noli timere, quia ego tecum sum: Benedicã tibi, & multiplicabo semen tuum propter seruum meum Abraham. Nonne ex iis verbis, Quia obederit voci meæ, &c. cernere est Abrahami meritum? Nõ tamẽ inferior id donum Dei fuisse. Quid Iacob? Nonne in religione nepotes suos erudiens, nomen suum & patrum suorum super ipsos inuocari docuit morti iam proximus? Deus, inquit, in cuius cõspectu ambulauerunt patres mei Abraham, & Isaac: Deus qui pascit me ab adolescentia mea vsque in presentẽ diẽ: angelus qui eruit me de cõstitis malis, benedicat pueris istis: & inuocetur super ipsos nomen meũ, nomina quoque patrum meorum Abraham, & Isaac: & crescant in multitudinẽ super terrã. Oportet Iacob vt in nepotibus suis, nomen suum patrumque suorum Abraham & Isaac vocetur, id est, posthac

Psal. 1. 42.
Luc. 17.
Rom. 8.

Exod. 26.

Gen. 26.

Gen. 48.

dicantur filij sui, & filij Abraham & Isaac: nimirum quò bonis iis potiantur, quæ promissa erant Abraham & Isaac meritis. Neque enim magnopere laborat Iacob de propaganda nominis sui & parum celebritate: sed quia totam posterorum beatitudinem constare nouit hereditate fœderis, quod secum Deus pepigerat, quod illis bonorum omnium summam fore videt, comprecatur, vt genere suo censeatur. Id enim aliud nõ est, quàm fœderis successione ad eos transmittere. Ex eo tẽpore Israelitẽ inuocationem nominis Abraham super se, semper retinuerunt: vt dum generis sui originem ad eum referrent, ac celebrem eius memoriam tanquam authoris parentisq̃e sui precibus inducerẽt, recordarẽtur fœderis, quò Dominus illis se propitium ac beneficum fore, in Abraham, Isaac, ac Iacob gratiam, promiserat. Quòd autem ad beneficium fœderis animum aduertentes, simul in patrum merita respexerint, restatur publica illa vox ecclesiæ apud Prophetam: Tu pater noster, & Abraham nesciuit nos, & Israel ignorauit nos. Tu Domine pater noster, & redemptor noster. Cõuertes propter seruos tuos, tribus hereditatis tuæ. Licet enim patrũ fidem non implorauerint, vt eorum precibus apud Deum iuauerentur: Deum tamen obtestantur, quò seruorum suorum Abraham, Isaac, & Iacob meminerit, beneq̃e de ipsis propter illorum merita mereatur. Quòd & Moses plena fiducia fecit: Quiescat, inquit, ira tua, & esto placabilis super nequitia populi tui: Recordare Abraham, Isaac, & Israel seruorum tuorum, quibus iurasti per te ipsum, dicens, Multiplicabo semen vestrum sicut stellas cœli, &c. Statim autem sequitur: Placatusque est Dominus ne faceret malũ, quòd loquutus fuerat aduersus populum suum. Viden Deũ audiuisse Mosi orationem, quã per Abraham, Isaac, & Iacob merita rogabatur? quum enim Domino fœderis sui recordationem obiicit, vnã etiam causam cõplectitur, qua impulsus Deus, hoc ipsis promiserat. Hæc autem verbis superius citatis exprimitur: Eò quòd custodierit præcepta & mandata mea, & ceremonias legesq̃e seruauerit. Sic etiam orauit Azarias in medio succensæ fornacis. Ne auferas, inquit, misericordiam, domine Deus noster, tuam à nobis propter Abraham dilectum tuum, & Isaac seruum tuum,

Esa. 63.

Exod. 32.

Gen. 26.

Daniel. 3.

tuum, & Israel sanctum tuum, quibus locutus es, pollicens quòd multiplicares semen eorum sicut stellas cœli. Patrum merita Deo obiicit, initi cum ipsis fœderis memoriam renouans: itaq̃e orans vnã cum lociis è presenti vitæ discrimine ereptus est. Sic propter gratiam, qua apud Deum valuit Dauid, vir secundum cor Dei, tota eius posteritas beneficentiam Dei atque misericordiam in cõmodum suum persæpe sensit. Verbi gratia, ait Dominus Salomoni: Quia non custodiisti pactum meum & præcepta mea quæ mandauit tibi, disrumpens scindam regnum tuum, & dabo illud seruo tuo. Veruntamen in diebus tuis non faciam, propter Dauid patrem tuum. Cũ hoc diceret Dominus, respiciebat quidem ad ea quæ hisce verbis Dauidi promiserat: Cũ compleri fuerint dies tui, & dormieris cum patribus tuis, suscitabo semen tuum post te, quod egredietur de utero tuo, & firmabo regnum eius. Ipse ædificabit domum nomini meo, & stabiliam thronum regni eius vsque in sempiternũ. Ego ero ei in patrem, & ipse erit mihi in filium. Qui si iniquè aliquid gesserit, arguam eum in virga virorum, & in plagis filiorum hominum: misericordiam autem meam nõ auferam ab eo, sicut abstuli à Saul, quem amoui à facie mea. Et fidelis erit domus tua & regnum tuum vsque in æternum ante faciem meam, & thronus tuus erit firmus iugiter. Atque id est, quod promissum à Domino Dauidi erat & eius semini, hoc est, Salomoni, & regiæ ipsius posteritati. Constat enim Deum compluribus regibus ignouisse, toriq̃e regno, eòsque seruasse incolumes huius promissi causa. At non eò tantũ spectauit Dominus, verũ etiam habuit rationem fidei atque obedientiæ ipsius Dauidis, quibus ad id promittendum adductus fuerat, vt hæc indicant verba, quibus Ieroboam alloquitur: Non tollam totum regnũ de manu Salomonis, sed ducem ponam eum cunctis diebus vitæ eius, propter Dauidem seruum meum, quem elegi, quia custodiuit præcepta atque statuta mea. Respexit ergo Dominus in oratione, & ad promissum suum, & ad bona Dauidis opera, quæ Deus ex misericordia sua & gratuita liberalitate, licet dona sua sint, perinde grata & accepta habuit atq; si propria ipsi merita fuisset. Sed videamus quòd alibi scriptum est: Protegam (inquit

3. Reg. II.
cap.

2. Reg. 7o

3. Reg. c. II.

Esa. 37.

4. Reg. 19. Dominus Ezechia regi) urbem hanc, & seruabo eam propter me, & propter Dauidē seruum meum. In his verbis aperte vtramque causam coniūgit, nimirum veritatē atque constantiam suorum dictorum connētorumque, cum ait, Propter me: & Dauidis merita, cum subdit, Et propter Dauidem seruum meum. Sed hanc malo controterisiam beati

Chrysostomi verbis quā meīs dirimi. Ait ergo: Sanctus David non solum cum in corpore esset, placuit Deo, sed & post mortem suam viuus inuenitur praestitisse grande solatium. David mortuus est, & merita eius vigent. O rem admirandam! O ineffabilem clementiam Dei! David mortuus est, & Ezechia viuo patrocinatur. O iustorum, etiam post consummationem, inexpugnabilis pugna virorum! Atque idem alibi: Multa, inquit, Domini bonitas est, & saepe solet etiam propter paucos multis dare salutem, Et quid dico propter paucos iustos? Saepe quando non inuentus est in praesenti vita iustus propter defunctorum virtutem, viuentium miseretur & curam habet: vnde clamat dicens, Protegam ciuitatem hanc propter me, & propter Dauidem puerum meum: Quasi diceret, Licet ipsi indigni sint, & nullam salutis habeant occasionem, verum quia solitus sum misericorditer agere, & ad miserandum promptus sum, propter me ipsum faciam, & propter puerum meum Dauidem, qui ante hos annos ē vita migravit. Hic erit author salutis his, qui sua sese perdidērunt desidia. Haec Chrysostomi verba sunt, qui luculentius asseuerare nō poterat, Deum tum propter nomē suū, tum ob Dauidis merita, propugnaturū se seruaturumque ciuitatem spondidisse. Falluntur ergo qui putant Dominū aliud nihil sibi voluisse, quā seruaturum se ciuitatē propter se & fidem Dauidi datam, ipsius merita planē reiciētes. Coniungit enim Dominus (vt antē diximus) & gloriā nominis sui, quā in veritate & constantia promissorum suorum effulget, & fauorem, quo Dauidem prosequeretur propter integritatem vitā & virtutum merita. Quare nihil proficiunt, cum Deum affirmant, si vitā sanctimoniam spectare voluissent, oculos potius ad Mosē, Iosue, aut Samuelem conuersurum fuisse, quā ad Dauidem. Neque enim tale quid ipsis Deus, vt Dauidi, pollicitus erat: vt in-

Hom. 2. in
Psalm. 50.

Hom. 42.
super Gene-
sin.

terim taceam quōd Dauid permultis in rebus typum figuramque gessit Christi Iesu seruatoris nostri, in quo quidem promissio aeternitatis regni eius impleta est: id quod praeclare docet apud Prophetam Dominus ipse. Suscitabo, inquit, super ea pastorem vnum, qui pascat ea, seruum meum David: ipse pascet ea, & ipse erit iis in pastorem. Ezech. 34. Ego autem Dominus ero iis in Deum: & seruus meus David princeps in medio eorum. Non vtiq; Dominus de ipso met Dauidē loquebatur, qui multo antē ē vita excesserat: sed de Christo Iesu Domino nostro. Si merita igitur Dauidis mortui tum vigeabant, nec ipsi non proderant, sed & aliis: nōne piē orabunt fideles, vt sanctorum meritis & precibus, in omnibus diuinā protectionis muniantur auxilio, per Christum Dominum nostrum, qui omnia illa sanctis suis promeruit, impetravit, obtinuit, propter quā illi Deo placent acceptique sunt?

D O R O T H E A.

Sed nōne scriptum est, vnum esse Deum, vnum e. 1. Tim. 2. tiam conciliatorem Dei & hominum, hominem Christum Iesum? Si à patre igitur constitutus est solus conciliator, aduocatus, atque etiam intercessor: qui sanctos faciemus intercessores, vt filij Dei gloriam non obsecuremus, & honorem detetamus? Scribit enim Ioannes Apostolus, aduocatum nos habere apud patrem Iesum Christum iustum, qui solus sua sibi morte hoc officium manuque comparauit, tanquam verē purus ac innocens.

T H E O P H I L V S.

Haudquaquam sanē Diuus Paulus, dum vnum intercessorem pronunciat, Dominum Iesum, sanctorum intercessionem excludere parat: sed declarare vult vnum esse Deum seruatorem omnium, & vnum esse reconciliatorem Dei & hominum, Christum videlicet Iesum (qui pro omnibus, sine personarum exceptione, mortuus est) neque cuiquam in alio ponendā esse salutis spem. Nec enim aliud nomen est sub caelo datum inter homines, in quo oporteat nos saluos fieri. Talis intercessor, qui

*Lib. contr.
Parmen. 2.
cap. 8.*

1. Cor. 12.

Rom. 12.

*August. in
psal. 94.*

1. Tim. 2.

morte sua Deo mundum reconciliarit, solus est. Atque ita hoc interpretatur Augustinus, dum sic loquitur: Homines Christiani inuicem se commendant orationibus suis. Pro quo autem nullus interpellat, sed ipse pro omnibus, hic vnus verusque mediator est. Paulus Apostolus, quā sub capite præcipuum membrum, quia tamen membrum erat corporis Christi, & nouerat, non per figuram in interiora veli ad sancta sanctorum, sed per expressam & firmam veritatem in interiora cæli ad sanctitatem non imaginariam sed æternam intrasse maximum & verissimum sacerdotem ecclesiæ, se orationibus quoque fidelium ipse commendat. Nec mediatorem se facit inter populum & Deum, sed rogat, vt omnia corporis Christi membra inuicem pro se orēt, quoniam inuicem sollicita sunt membra: & si patitur vnum membrum, reliqua compatiuntur. Ac sic membrorum omnium adhuc in terra laborantium mutua pro se inuicem orationes ascendant ad caput quod præcessit in cælum, in quo est propitiatio pro peccatis nostris. Nam si esset mediator Paulus, essent vtique & reliqui Apostoli: ac sic multi mediatores essent: nec constaret ipsius Pauli ratio, qua dixerat: Vnus enim Deus, vnus mediator Dei & hominum homo Christus: in quo & nos vnum sumus, si seruamus vnitatem fidei in vinculo pacis. Vides vt Diuus Augustinus Christum asseueret solum esse & vnicum redemptionis mediatorem? Tamen vt is ipse vnicus est Dei filius, neque id obstat quominus electi, filij Dei vocentur: ita vnus intercessor, qui super cælos est, vbi interpellat pro nobis, qui pro nobis in terra mortuus est, alios intercessores minimè excludit. Atqui maximum est discrimen inter conciliatoris officium, quod soli Christo competit, qui dedit semetipsum pretium redemptionis pro omnibus, & officium intercessoris siue precatoris, quod omnibus sanctis commune est, tum superstitibus & hac vita fruuentibus, tum iis qui cum Christo regnant, corpore quidem mortui, sed spirita viuentes. Omnes oramus cœlestem patrem, alij pro aliorum salute, dum tamen fratrum adhuc in terra degentium preces expetimus, à Christo, vnico mediatore redemptionis & nostræ salutis opifrice neutiquā desciscimus. Ad eundem etiā modum, quum sanctorum apud Deum viuencium preces expo-

expofcimus, quos quidem diuinā nobis opem indefinēter implorare certò scimus, tanquam eiusdem communitatis ciues, vnusque corporis membra: quum, inquam, eos rogamus, vt Deum cōmunem parentem, per Iesum Christū cōmunem omnium mediatorem, pro nostris necessitatibus interpellēt: nihil eo factò gloriæ Christi detrahimus, quum eum solum sanguine suo Deo nos recōciliauissē, æternamque redēptionem inuenissē fateamur. Neque verò nobis ad Deum accessum, extra Christum, qui solus via est, molimur, quum per sanctos, velut verissima Christi membra, commendari Deo postulamus. Imò dum sanctos nobis precatores paramus, eorumque orationes precibus nostris adiunctas cupimus, tum maximè in Christi nomine petimus. Si quidem non alia fiducia ad sanctorum intercessionē cōfugimus, quàm quod eos ob fidē & religionem Christi (quā sincerè coluerūt) apud Deum magna flagrare gratia magnique meriti esse nō dubitamus. Spes ergo meriti Christi est, quæ ad sanctorum preces expetendas nos allicit, confidentes fore vt in Christi nomine (cuius amici sunt sancti) oratio nostra Deo grata sit, tandemque audiatur: ac solo Christi obtutu ab omnibus malis liberemur, omnibusque cumulemur bonis. Non hoc sanè petimus, vt sancti salutē virtute sua nobis largiantur (scimus enim Deum solū esse, qui de thesauro bonitatis & misericordiæ suæ omnia bona subministrat) sed vt sua intercessione suisque suffragiis nos apud Deum adiuuent, ac diuinum nobis auxilium impetrent. Si enim dum adhuc mortale corpus circūferentes non omnino carent peccatis, & egent alienarum precū intercessione, tamen audiūtur orantes pro fratribus: quanto magis credendū est, eosdem iam exuta mortalitate, omnique vitæ huius contagio liberos, posse aliquid apud Deū, præsertim cūm (vt iam suprā monuimus) neque fraternā charitatem, neque nostri studium cū vita posuerint? Certè dubitari non potest, quin hi, qui iam in cælis agunt, votis ardentissimis optent salutem omnium qui Christi nomen proficētur. Et si, cūm in viuīs essent, orabant etiam pro iis, qui erāt à Christo alieni, atque adeò pro iis à quibus affligebantur & occidebantur: quī consentaneū est eisdē nūc nec pro fratribus periclitantibus orare, nec quicquā apud

Deum posse, pro cuius amore sese tradiderūt in mortem? Et quid tale admisissent sancti, cur Deus nunc eos, eorum operationum suarum organa fastidiret, per quos adhuc carnis infirmitate circumdatos, potentiae suae opera libenter & crebro edebat? Aut quid perdidissent, cur nunc ciues caeli et domestici omnipotentis Dei, & angelorum consortes effecti, post coronas, victorias & triumphos, non idem valerent apud Deum quod potuerunt in corpore? Sed donemus ex superfluo sanctos otiosos frui Christo, neque nobis suis orationibus prodesse posse: certe non meretur explodi pius ille hominis affectus, quo sibi totus displicens, non audeat attollere oculos ad thronum gloriae Dei, sed ad aliquem sanctorum confugit, quem putat esse Deo gratum, semperque versari cum Deo: atque hunc eodem maiore fiducia compellat peccator, quod sciat illum quoque fuisse peccatorem, ac Dei misericordiam consecutum. Neque enim Christus dānavit affectum mulierculae, sanguinis profluvio laborantis, quod indignam sese iudicasset ut Christum ipsum palam adiret, sed contigit fimbriam vestis illius, & sanata est. Omnes sancti Christi membra sunt. Si per fimbriam attactam dat beneficium, mirum est si dat per sua membra? Christus nullam suam vestem subduxit in caelum, membra sua subduxit. Legimus sanatos aegrotos, quos umbra corporis Apostolorum attigisset, & a daemoniis quoque liberatos, qui contacti fuissent sudariis & semicinctiis, quae contigissent corpus Apostoli Pauli. Harum rerum licet tota gloria debeatur Deo, hanc tamen tribuebat discipulis suis: quia sic illi visum est, sic ipse pater voluit glorificari per filium, sic filius per discipulos, & sic expediebat nobis, quod magis agnosceremus illam ab Apostolis nobis traditam sanctorum communionem, quae non solum vivos, verum etiam defunctorum animas, atque ipsos etiam angelicos spiritus complectitur. Constat utique pius illum affectum non posse non esse Deo gratissimum, quo sanctos amore Christi veneramus, imò in quibus Christum ipsum honoramus: & idem imploramus illorum intercessionem, quod nos iudicemus indignos, qui Deum ipsum appellemus. Ac persuasum habeamus, Deo, qui hic multa nobis per sanctos suos largitur, quae pro te dare poterat, etiam hoc esse placitum, ut per

Act. 5.

eos, quos iam dignatus est regni sui consortio, multa nobis largiatur. Vivos pro viuis orare voluit, ut inter omnes aleret mutuam charitatem: sic eorum, quos iam dignatus est caelo, vota nobis prodesse voluit, quo magis illorum vitam studeamus aemulari, & ad illorum consortium properemus euolare, quorum intercessionem sentimus nobis efficacem. Quod si hic error esset, non iniuste cum Augustino, ipsi Domino possemus dicere: Domine a te decepti sumus: Nam tot & tantis signis confirmata est eiusmodi sanctorum interpellatio ac intercessio, ut non nisi per Dominum fidelium animis instillata credi queat. Ac beatus quidem Augustinus, ut curam pro mortuis gerendam esse ostenderet, duplici utitur testimonio. In primis locum ex Machabaeis citat, quo ostendit oblatum pro mortuis sacrificium, non absteritus, quod hic liber in canonem Iudaeorum non sit receptus: sed eo solo contentus, quod ecclesia eum librum, certe antiquissimum, veluti impium non reiecerit. Deinde totius ecclesiae uniuersalem consensum adducit, cuius non paruum, sed longè maximam auctoritatem esse contendit. Nos itaque iisdem rationibus, piam sanctorum interpellationem esse tantum abest ut Christi gloriam obscuret, haud omnino ineptè confirmabimus. Nam in Machabaeis ad eundem modum de sanctis legimus, nempe Iudam Machabaeum vidisse Oniam (qui summus fuerat sacerdos) supinas ad caelum tendentem manus, ac orantem pro toto cœtu Iudaeorum: post hæc etiam vidisse alium virum ætate & gloria eximium, mirabili quadam & excellenti magnificentia undique adornatum, de quo rogatus Onias dixerit: Hic est fratrum amator & populi Israël: hic est qui multum orat pro populo & uniuersa sancta ciuitate, Ieremias ille Dei propheta. Deinde etsi nusquam in scripturis veteribus omnino legeretur, non parua tamen clareret uniuersalis ecclesiae tam Graecae quam Latinae auctoritas, quae sanctorum interpellationes, ad eum quem diximus modum factas ad eum non reiecit, ut tanquam piam aprobet ac celebret. Quod idem apud Zachariam angelus Domini, qui audita tranquillitate & pace, quae erat apud omnes gentes, orabat pro populo Israël, aperte docet:

August. de cura pro mort. ger.

2. Mac. 12.

2. Mach. cap. 15.

Zach. 1.

Domine exercituum (inquit) quousque tu non misereberis Ierusalem & urbium Iuda, quibus tu succenses, is iam est annus septuagesimus? Diciturque Dominus angelo respondisse bona verba, & sermones consolatorios, reuersurum se ad Ierusalem misericorditer, in eaque domum suam ædificaturum. Quid, quod Raphael Tobiam hoc affatur sermone? Quando orabas cum lachrymis, & sepeliebas mortuos, & deselinquebas prandium tuum, & mortuos abscondebas per diem in domo tua, & nocte sepeliebas eos; ego obtuli orationem tuam domino. Cum ergo angeli Deo nostras orationes offerant, atque ad eum pro nobis orent, quis inficias ire poterit, sanctos hac exutos carne & in Christo viuentes (quos scriptura angelis assimilat: Et erunt, inquit, sicut angeli Dei in cælis) pro viuis orare? Quod si arctiori necessitudinis vinculo quam angeli nobis illi deuinciantur, cum eiusdem nobiscum naturæ fuerint: nunquid dubitabimus, an tales erga nos se præstent, quales angeli, ac eadem charitate atque sollicitudine nostram apud Deum salutem procurent? Neque tamen velim intelligas, id eadem prorsus fieri ratione. Angeli enim pro nobis orant, vt administratorij spiritus quibus delegatum est ministerium curandæ nostræ salutis, quibus demandata est prouincia custodiendi nos in omnibus viis nostris: qui nos circumceant, moneant, & cõsolentur, qui pro nobis excubias agant. At sancti præsentis defuncti vita, ad preces pro nobis fundendas incitantur communitatis & societatis iure, qua nobis coniuñcti sunt, quia videlicet, eiusdem nobiscum (vt antea dictum est) corporis membra sunt, Dei nobiscum ciues, Christi perinde atque nos, fratres, omnium bonorum Dei cõsortes, nobiscum hæredes & filij Dei, qui tamẽ sine nobis consummatam immortalitatis gloriam (quæ corpori simul & animo obtinget) non assequuntur. Et si iam nunc eorum spiritus summo bono perfruuntur, cum Christo viuentes, lachrymis, mortis metu, dolore, ciulatu, amaritudine, fame, siti, algore, æstu, atque omni pro se ipsis sollicitudine immunes & liberi (neque enim iam nobiscum infirmitates nostras participat, neque humanis permouentur affectibus: quoniam agnus, qui in medio throni est, regit illos, ac deducit ad viuos fontes aquarum,

quarum, abstergens omnem lachrymam ab oculis eorum.) Quia tamen nobiscum charitatis vinculo etiamnum deuincti sunt, miro salutis nostræ desiderio æstuant: & pericula non ignorantes, quæ per Dei gratiam declinarunt, quibusque expositi sunt qui in terris vitam degunt, pro nostris necessitatibus (eos huc vocante, qua erga nos afficiuntur, eximia dilectione) Deum orate non intermittunt, vt quas ipsi, cum viuerent, experti fuerint. Neque verò singularis illius amoris, quo Deus maxime benignus & misericors homines complectitur, notitia, quominus id faciant villo modo prohibet, sed magis instigat & impellit, cum cognoscant Deo placere hominibus sua intercessione suisque precibus elargiri quod salutare est ipsis. Quia in re minime obscurant (vt iam diximus) gloriam natiuitatis Christi, eius crucem non delent aut in nihilum redigunt, non subuertunt laudem eorum omnium quæ fecit & perpessus est: multoque minus eum titulo vnici mediatoris spoliant (vt sceleratè garriunt veritatis inimici) quasi ipsi reconciliationis officium (quod in eius incarnatione, morte, perfectione, ac precioso sanguinis effusione situm est) eripiant. Non enim Deum communem patrem precantur, nisi per vnici conciliatoris ac redemptoris omnium meritum. Ea autem sollicitudo, qua pro nobis afficiuntur, non talis est vt anxiam molestamque curam ipsis iniiciat, quæ de insigni eorum beatitudine quicquam decidat: non aliter ac ea sollicitudo, quam angeli pro nobis addeunt, nullam ipsis ægritudinem aut anxietatem adfert, quæ eos gaudio interuertat. Ad eundem modum felicitas ea, qua nunc apud Deum pro se ipsis securi, & ab omni imbecillitate liberi & immunes piorum spiritus viuunt, nihil obstat quominus de rebus humanis, vt & angeli, solliciti sint, malisque nostris indoleant. Vt autem flagrans illorum erga nos charitas, eos, vt pro nostra salute orent, admonet: ita ad id faciendum Dei præceptum adducit. Orate (inquit Iacobus) pro vobis inuicem, vt salui sitis. Etsi enim sancti vita functi, quem dederat cursum natura, peregerunt: haud tamen obliuiscuntur eius, quod à Deo optimo maximo sibi mandatum norunt, in terris cum forent: vt salutis hereditatem, qua iam potiuntur, assequi valeamus.

Tob. 12.

Luc. 20.

Mat. 22.

Ezob. 1.

Psal. 90.

Psal. 33.

Ezob. 11.

Apoc. 7.

Luc. 5. cap.

Nōne Apostoli verba innuunt, debere nos pro iis orare, qui pro nobis orant? Si igitur sancti, qui mortale corpus exuerunt, pro nobis preces ad Deum funderent: confectarium esset, vt & pro ipsis orare deberemus: quod in illos esset admodum contumeliosum.

T H E O P H I L V S.

Cypr. lib. 3. epist. 6. & lib. 4. epist. 5. Quemadmodum pro sanctis Deo gratias agimus, qui eos, cum natura imbecilles essent, gratiæ suæ munere ita roborauit, vt vitia carnis superarint, & contra peccatum, diabolū, & mortem, non sua sed Dei virtute fortes, viriliter dimicando, à iusto iudice coronam iustitiæ impetrarint: vt nos (inquam) pro eorum victoria, Deo gratias agimus, ac ob eorum felicitatem lætamur (quod orationis genus est) ita sancti, qui ærumnas nostras miserantur, pro nostra salute Deum orant, vt dum in vita sumus, ei simus ira dicto audientes, vt tandem bona quæ iam possident adipiscamur. Cæterum hæc Pauli verba (Dum tempus habemus, operemur bonum) non indicant sanctos mortuos non posse nobis abesse & opitulari suis precibus: at solum docent Deum non aliud constituisse tempus, quo alij aliis benefacere possimus & mutuam subleuare incipiam beneficentia & liberalitate, quàm quo hic agimus. Cum enim vitam cum morte commutauerimus, nec benefactis locus erit, nec de quoquam bene merendi facultas. Atque ita esse intelligi potest, ex eo quod proxime antecedit: Communicet autem qui catechizatur sermone ei, qui se catechizat, in omnibus. His enim verbis Apostolus eum admonet, qui mysteria Christianæ religionis viuis voce docetur, vt suis facultatibus & copiis eum iuuet à quo instituitur, vitæ ministrans necessaria, victum (inquam) & vestitum, nec eum modò, sed, vt paulò post ait, omnes homines, maxime verò domesticos fidei, id est, eos quibus cum nobis religionis ac fidei contubernium est. Nihil igitur agunt, qui rudibus & imperitis vt persuadeant sanctos mortali exutos corpore pensum absoluisse, nec nos suis precibus iuuare posse, superiori sententia abutantur. Scriptura certè, rem multo aliter habere ac ipsi putant, testatur. Istud enim in Apocalypsi legitur: Et cum accepisset librum, quatuor

quatuor animalia, & viginti quatuor seniores ceciderunt coram agno habentes singuli citharas, & phialas aureas plenas odoramentorū, quæ sunt preces sanctorum, & canunt canticum nouum, dicentes: Dignus es accipere librum, & aperire signacula eius: quoniam occisus es, & redemisti nos Deo per sanguinem tuum. Constat autem inter omnes, orationis duas esse partes: petitionem, & gratiarum actionem. Petitione cordis nostri desideria apud Deum exponimus, poscentes ab ipsis bonitate, primum quæ ipsius duntaxat gloriæ seruiunt: deinde quæ vñibus etiam nostris conducunt. Gratiarum actione, eius erga nos benefacta recognoscimus, & cum laude confitemur, accepta ferentes eius bonitati omnia, quæ vñpiam sunt bona. Vtranque vno versu Dauid complexus est, quum in persona Dei ita scripsit: Inuoca me in die necessitatis, eruam te, & glorificabis me. Eisdem diuus Ioannes hoc etiam loco, cithararum & odoramentorum nominibus designat. Citharæ, instrumenta sunt musica, ad concinendas Deo laudes accommodata. Itaque Apostolus per citharam fidelium cum Deo regnantium corda intelligit, qui quidem sine intermissione laudes eius celebrant. Quod aperte monstrant quæ sequuntur verba, Et canunt canticum nouum. Per odoramenta, vt ipse contextus explicat, sanctorum intelliguntur orationes, non quibus Deum pro se ipsis orant: sed quibus regni eius aduentum, ac pœnitentiæ & salutis nostræ accelerationem efflagitant: charitate auro purissimo sincerissimòq; pretiosiore, illos eo adigente, qua quidem eorum corda dilatantur, quæ ob eam causam aureæ phialæ dicuntur, quæ vasa sunt oris ampliatæque parentis: atque sanctorum orationibus eiusmodi phialæ plenæ sunt, quas pro viuis fundunt. Odoramenta autem appellantur, quoniam Deo per Christum oblata, ei longè sunt acceptissimæ, & suauè fragrantés. At qui velle hic has orationis partes confundere, & ambas pro vnica sumere, nimirum gratiarum actione, id aliud nihil est quàm scripturam peruertere. Quare dicimus seniores, vt Christi gloria lætabantur, eum laude vehebant, eiusque beneficia prædicabant, ita singulos phialas habuisse aureas

Psal. 49.

plenas odoramentorum, quæ sunt preces sanctorum, Sanctorum ergo spiritus apud Deum viuentes cum Christo, pro nobis preces fundunt.

DOROTHEA.

Eph. 1.
& 2. Co. 1.
& 1. Pe. 2. Quid, si sanctorum orationes, de quibus hîc agitur, preces esse dicam sanctorum, qui etiamnum in hoc mundo versantur, qui viua verâque fide Christo coniuncti sunt, & eius sanguine flagitiorum maculas luerunt? hos enim scriptura sanctos, aut sanctificatos appellat.

THEOPHILVS.

Vt hoc tibi concedam, nulla tamen argumentationis vi coactus, te, velis, fateri oportebit, seniores, qui aureas illas phialas habebant, earum precationum sensum cognitionemque habuisse: quandoquidem illarum plenæ sunt. Inde autem efficietur, sanctos apud Deum viuentes, ea que hîc agimus, cognoscere, id est pro nobis orare. Id quod Græca scholia in hunc locum, affuerant his ferè verbis:

αἱ δὲ χρυσαὶ φιάλαι, αἱ δὲ ἀνομοῖαι εἶσι τῶν ἐργαζομένων τὰ θεοφιλῶν: id est, Phialæ autem aureæ, intelligentiæ sunt eorum,

Baruch, 3. qui pia & Deo placencia agunt opera. Hoc amplius apud prophetam Baruch scriptum legimus: Omnipotens domine Deus Israelitice, exaudi quæso preces mortuorû Israelitarum, & filiorum qui peccauerunt in te moniti que Domini Dei sui non paruerunt, quamobrem malis sumus impliciti. Nonne propheta coniungit orationem mortuorû Israelitarum, & filiorum ipsorum, qui in Dominum peccauerunt? Innuit ergo quod, quemadmodum Israelitæ ad Deum conuersi, precabantur ut malorum, quibus tum premebantur, misereretur: ita qui iam morte occubuerant, id ipsum ab eo postulabant petebantque. Quo circa Dominum pium & misericordem rogat, ut tum Israelitarum vita defunctorum filiorum ipsorum, qui diuturnioribus molestiis confictati in luctu & mœrore iacebant, preces audiat. Concludendum igitur est, sanctos hac exutos mortalitate, pro salute & necessitatibus viuentium Dominum interpellare.

DOROTHEA.

At quo tãdem pacto mortuorum spiritus orationes nostras audire possunt, cum nos in terris degamus, ipsi in cælo sint? An quousque longe iis inlant aures, ut ad voces nostras possint.

possunt? Possuntne etiam absentes, priuatas cuiusque nostrum necessitates nosse? Ecquis oculos dedit tam perspicaces, ut malis nostris aduigilent?

THEOPHILVS.

Sancti apud Deum viuentes nosse possunt (ita volente ac statuente Deo) id quod spectat vel ad ipsorum gaudium, vel ad auxilium quod à Deo suis precibus ac meritis nobis impetrant: siue fulgore diuini vultus ipsos illustrante, in quo, ceu in speculo, res hominum ex alto despiciunt: (quid enim non vident, cum videntes qui omnia cernit & perlustrat oculis? Nonne qui verbum videt, omnia quæ in verbo sunt circumspicit?) siue angelorum qui rebus nostris intersunt denunciantium ministerio: aut parefaciente Dei spiritu, aut certè alia ratione & via, quam Deus (cui omnia parent) ad id idoneam elegit, qui vtrique hoc præstat, ut angeli peccatoris conuersionem in cælo cognoscentes gaudio exultent. Ecquis autem inficiari queat, vita defunctorum spiritus viuencium per diuinam potentiam in-teresse posse (neque enim id ipsis per propriam naturam liberum est) cum eius ipsius rei Heliæ & Mosis exemplum fidem faciat? Ecquis verò diuinæ potentie leges imponere audebit, aut sanctorum spiritus ne rebus nostris intersint, cohibebit? Cum Dominus dixerit: Ego gloriã quam dedisti mihi, dedi eis. Et, Volo ut vbi sum ego, & illi sint mecum. Et: Vbi sum ego, illic minister meus erit. Adhæc affirmat scriptura sanctorum spiritus sectari agnum quocumque ierit. Cum igitur Dominus per omnia in usus nusquam nõ adsit: vtrique & ministri, secundum voluntatem Domini, & operationem virtutis eius, vbique aderunt. Et si agnus vbique est, ergo & ij, qui agnum semper sequuntur, vbique esse credendi sunt, non vtrique loci circumscriptione, sed celeritate percipiendi ea quæ Deus eos scire vult. Aut cur de sanctorum spiritibus mirũ & incredibile videatur, quod in dæmonibus creditur, qui totum orbem peruagantur & admirabili celeritate vbique præsentis sunt? Quod si quimã illam capitis Christi cum suis mēbris vnionem omni acie ingenij cõtemplemur, haud cuiquam nostrum mirum videbitur, qui sancti desideria nostra nosse, & preces audire possint: cum fidelibus (ut beatus Petrus ait) per Christũ

Luc. 15.

Luc. 9.

Ioan. 17.

Ioan. 12.

2. Petr. 1.

Ioh. 17.

pretiosa & maxima promissa donata sint, vt per hæc diuina efficiantur naturæ consortes. De hac autem insigni necessitudine & cōiunctione, quæ Christo cum sanctis intercedit, ipsemet dicebat: Rogo te, pater, pro iis qui credituri sunt in me: vt omnes vnū sint, sicut tu pater in me, & ego in te, vt & ipsi in nobis vnū sint. Ego in eis, & tu in me, vt sint cōsummati in vnū. Quæ verba diuus Hilarius sic intelligit, vt dicat, sanctos vnū cum Christo esse, non modò voluntate mentis, quia eandem cum ipso voluntatē habeāt, sed vnū etiā cum eo esse vnitatem naturali sanctis per gratiam Dei imperita; ita nimirum, vt quo modo ipse viuūt per patrem, ita viuant sancti per eum. Magnam etiā hanc vnitatem ostendit Christus ipse, cū ait: Ego sum vitis, vos palmites. Quem in locum Augustinus sic ait: Vnius quippe naturæ sunt vitis & palmites; propter quod cū esset Deus, factus est homo, vt in illo esset vitis humana natura, cuius & nos homines palmites esse possimus. De eadem & diuus Paulus in hanc sententiam. Sicut corpus (inquit) vnū est, & membra habet multa, ita & Christus.

Ioh. 15.

DOROTHEA.

Minimè nunc mihi id quidem dubium est, quin eius cōiunctionis ratione, quæ Christo cum sanctis intercedit, desideria nostra ex orationibus nostris illi percipere queant. Sed libenter audiero quid de hac tota quæstione præsci illi doctores ecclesiæ senserint.

THEOPHILVS.

Si omnem, omnium qui ab incunabulis ecclesiæ Christianæ, de rebus diuinis scripserunt, sententiæ hac in re persequi vellem: nullum dicendi finem reperire possem. Attamen, vt tuæ morem geram voluntati, quod nonnulli super hac tota quæstione memoriæ prodiderunt, quàm breuissimè potero, referam. Basilius ille magnus in libro quem de vera virginitate edidit: Virgo (inquit) seipsam & cōscientiam suam reuerberitur. Et si vel maximè sola fuerit, habet astantem custodem angelum. Præ angelis autem reuerberatur ipsum sp̄sum vbiq̄ue præsentem. Et quid singula dicat angelorum innumerabilem multitudinem, & cum his patrum sanctorum spiritus reuerberatur. Nullus enim horum est, qui non vbiq̄ue videat omnia: ipse quidem corporali-

bus oculis non cernens, verum incorporali visu, vniuersa in cognitionem comprehendens. Idem in ea oratione qua beatus Mamanta laudibus afficit, non author quidem est populo apud quem eum laudabat, vt beatū martyrem precaretur, vt eum valerudinem restituere posse crederet, aut mortuos ab inferis reuocare ad vitam, sed eorum ad hæc testimoniis vitur, hortaturque eos, vt quæ quisque de eo comperit, ea ignaris tradat. Eius hæc ferè verba sunt: Commemorate mihi quot vestrum in infomnis eius ex aspectu voluptatem cepistis: quot in hunc locum venientes, precibus ab eo adiuti sunt: quàm multis nomine appellatus, re vera affuit: quot viatores reduxit: quàm multorum morbos curauit: quàm multis liberos iam mortuos reddidit: quàm multis tempus vitæ destinatum prorogauit. Omnia mihi colligite, eiusque laudem communi fructu ducti efficitate, alij aliis tradite: quæ quisque de eo comperit, ea tradat ei qui nescit. Qui nescit, ab eo qui scit accipiat. Has autem eius laudes veras esse paulò post dicit his verbis: Hæ laudes martyris diuitiæ sunt donorum sancti spiritus, idem in oratione qua quadraginta martyres laudauit, eos generis humani communes ac generales hominum custodes appellat, bonos curarum socios & participes, precum adiutores, stellas orbis terrarum, floresque ecclesiarū, ἡ κοινοὶ φύλακες τῶ γένους τῶν ἀνθρώπων, ἐγαθοὶ κοινωνοὶ φροντιστῶν, διύσεως συνεργοὶ, περισθενταὶ δυνάστες, ἀσέρες τῆς οἰκουμένης, ἀνθὲ τῶν ἐκκλησιῶν. Quapropter in eadem oratione populū exhortans: Qui rebus, inquit, aduersis alicunde premitur, ad sanctorum martyrum fidem auxiliumque confugiat. Qui rursus prospero fortunæ flatu vitur, eos roget: hic, vt iam virginitibus malis eripiat: ille, vt ad optatos continenter peruehatur exitus. Gregorius autem illius penè æqualis, consiliorumque ac laborum particeps, sociusque studiorum, in epitaphio Athanasij extremo, eum appellat & precatur hic verbis: Tu verò è cælo nos propitius intue-re, populumque hunc perfectum reddito adoratorem perfectæ trinitatis, que in patre, filio, & spiritu sancto perspicitur & colitur, nosque, si accommodatè ad pacem moderare atque gubernare: si accommodatè ad bellum, abduc hinc, aut accipe, tecūque colloca, & cum iis, qui tui similes sunt.

Quaquam maximum est quod peto, in ipso Christo Domino nostro. Eadem propè dicit in epitaphio Basilij: Tu verò nos è cælo respice, & corp^o, quod nobis à Deo datum est ad castigationem, vel coerce tuis legationibus, vel effice vt æquo animo feramus, omnémque vitam nostram ad id quod summam vtilitatem adferat dirige. Quòd si hinc migremus, excipe nos istic in tuas ædes, vt simul viuentes videresq^{ue} sanctam beatamq^{ue} trinitatem, purius & perfectius quàm nūc, perenni eam laude cumulemus. Cyprianus porò multo his antiquior sanctos hinc migrantes tantum valere apud Deum precibus suis putauit, vt Cornelij Papam hortetur his verbis: Memores nostri inuicè simus, còcordes atque vnàmines, vtrobique pro nobis semper oremus, pressuras & angustias mutua charitate releuemus. Et si quis hinc nostrum prior diuinæ dignationis celeritate præcesserit, perferuet apud Deum nostra dilectio, pro fratribus & sororibus nostris apud misericordiam patris non cesset oratio. Non in alia fuit Origenes sententia: ait enim alicubi: Ego arbitror quòd omnes illi qui dormierunt ante nos patres pugnat nobiscum, & adiuant nos suis orationibus. Atque alibi: Bene secundum voluntatem Dei Innocentium memoriam sancti patres celebrari mandauerunt sempiternam in ecclesiis, velut pro Domino morientium, vt pro ipsis parètib^{us} intercessio filiorum apud Deum plurimum proficit. Idem quoque ibidem: Sed & omnes sancti (inquit) qui de hac vita decesserunt, habentes adhuc erga eos charitatem qui in hoc mundo sunt, si dicantur curam gerere salutis eorum, & iuuare eos precibus suis atque interuentu suo apud Deum, haud erit absurdum. Cui succinit Chrysostomus, cum ait: Idò scientes, dilecti, cfugiamus ad sanctorum preces, & oremus, vt pro nobis intercedant, sed non illorum tantum precibus confidamus, sed & ipsi nostra dispensem^{us} rectè vt oportet, & ad meliora semper còuertamur. Et alio quodam in loco ait in eandem sententiã: Bonum est sanctorum precibus frui, sed quando & ipsi seduli & vigiles fuerimus. Non ergo (inquit) quasi oscitantes & desidēs ex aliorum meritis pendeamus: habent enim vim pro nobis & quidem maximam orationes supplicationesq^{ue} sanctorum, sed tunc profectò, cum nos quoque

Hom. 16.
in Iosue.

Hom. 3. in
diferfos quò
de Innocen-
tibus est.

Hom. 44. su
per Gen.

Hom. 1. in
cap. 1. epist.
ad Theff.
Hom. 5. in
Matth.

ad ipsam per penitentiam postulamus, & ad studia meliora còfugimus. Quid, quòd nunquam aliter sensit Augustinus: ait enim: Attendite charissimi, tenete omnes vnanimiter Deum patrem, & matrem ecclesiam. Natalitia sanctorum cum sobrietate celebrate, vt imitemur eos qui præcesserūt, & gaudeat de vobis, qui orant pro vobis, vt benedictio Domini in æternam maneat super vos. Atque alibi: Ideo ad ipsam mensam non sic còmemoramus sanctos, quemadmodum alios qui in pace requiescūt, vt etiam pro eis oremus: sed magis vt orent ipsi pro nobis, quò eorum vestigiis insistamus. Alicubi etiam diuinum Cyprianum his verbis orat: Adiuuet nos (inquit) orationibus suis in istius carnis mortalitate, tanquam in caliginosa nube laborates, vt donante Domino, quantum possumus, bona eius imitemur. In libro etiam meditationum proluxa habetur oratio ad sanctos, quam ita concludit: Orate omnia agmina sanctorum, & vniuersi cætus beatorum, vt vestris precibus meritisque adiuti, salua naue & integris mercibus peruenire mereamur ad portum perpetuæ salutis & quietis, & continuæ pacis, & nunquam finiendæ securitatis. Ad eundem modum diuus Hieronymus beatæ Paulæ preces implorat defuncte in vico Bethleem, in epitaphio extremo sic loquens: Vale ô Paula, & cultoris tui vltimam senectutem orationibus iuuua. Fides & opera tua Christo te sociant: præsens facilius quod postulas impetrabis. Idem aduersus Vigilantiũ de sanctorum intercessione (quam vocant) verba faciens: Dicis (inquit) in libello tuo, quòd dũ viuimus, mutò pro nobis orare possumus: postquam autem mortui fuerimus, nullius sit pro alio exaudienda oratio, præsertim cum martyres vltionem sui sanguinis obsecrantes impetrare non quauerint. Si Apostoli & martyres adhuc in corpore còstituti possunt orare pro cæteris, quando pro se adhuc debent esse solliciti: quanto magis post coronas, victorias, & triumphos? Vnus homo Moyfes sexcentis milibus armatorum impetrat à Deo veniam: & Stephanus imitator Domini sui & primus martyr in Christo, pro persecutoribus veniam deprecatur. Et postquam cum Christo esse cœperint, minus valebunt? Paulus Apostolus ducentas septuaginta sex sibi licit in nauì animas condonatas, & postquã resolutus esse

Psal. 88.

August.
traç. 84. in
Ioan.

Lib. 7. de
baptis. cont.
Donatistia
cap. 1.

Cap. 24.

ceperit cum Christo, tunc ora clausurus est, & pro iis, qui in toto orbe ad suum Euāgelium crediderunt, mutire nō poterit? Sed quid hac de re sentiat Leo ille magnus, videamus. Is quidem quodam in loco ait *Quarta & sexta feria ieiunemus, sabbato apud beatissimum Petrum Apostolum vigilias celebrem⁹, cuius meritis & orationibus ita nos per omnia credimus adiuuandos, vt misericordia Dei & ieiuniis nostris adsit & voci. Rursum alibi: Sicur & nos experisumus, & nostri probauere maiores, credimus atque confidimus inter omnes labores istius vitæ, ad obtinendam misericordiam Dei, semper nos specialium patronorum orationibus adiuuandos, vt quantum propriis peccatis deprimimur, tantum Apostolicis meritis erigamur. Idem quoque alia quadam homelia: Cuius oratione, inquit, & patrocinio adiuuari nos sine cessatione confidimus. Quod idem testatur beatus Ambrosius in ea concione quam habuit in natali sanctorum Octauij, Aduēritij, & Solutoris. Cū omniū sanctorum, inquit, martyrum, fratres, deuotissimè natalem celebrare debemus, tum præcipuè eorum solennitas tota nobis ueneratione curāda est, qui in nostris domiciliis proprium sanguinem profuderunt. Nam licet vniuersi sancti vbique sint & omnibus prosint, specialiter illi tamē pro nobis interueniant, qui & supplicia pertulere pro nobis. Idem paulò infrā de eorum orationibus apertius dicit: Cuncti iugitur martyres deuotissimè percolendi sunt, sed specialiter ij venerādi sunt à nobis, quorum reliquias possidemus. Illi enim nos orationibus adiuuant, isti etiam adiuuant passione. Cum his autem familiaritas est: semper enim nobiscū sunt, nobiscum morantur, hoc est, & in corpore nos vincentes custodiunt, & de corpore recedentes excipiunt: hęc, ne peccatorum labes nos assumat: ibi, ne inferni horror incidat. Beatus quoque Gregorius de ista sanctorum interpellatione non aliter sentit. Is enim sic loquitur: Ad sunt defensores nostri sancti martyres, rogari volunt, atque vt ita dixerim, quarunt, vt quarantur. Hos ergo adiutores vestre orationis quarite: hos protectores vestri reatas inuenite: quia ne punire peccatores debeat rogari vult & ipse qui iudicat. Prudentius quoque poeta eximius libro Peristephanon sæpe nominat sanctos martyres patronos orbis, præ-*

sidia

sidia nostra, auxiliares, suffragantes, potentes intercessores. Ac in hymno diui Laurentij iucundo simul & pio carmine cecinit:

*Indignus agnosco & scio
Quem Christus ipse exaudiat,
Sed per patronos martyres
Potest medelam consequi.*

Et in passione sancti martyris
Calsiani ita canit.

*Audit crede preces martyr prosperrimus omneis,
Ratasque reddit quas videt probabiles.*

Seuerus etiam Sulpitius, cuius dialogū cui nomen Gallo est, quique extat, profert Hieronymus (eius enim ferè equalis fuit) huius rei testis à nobis locupletissimus citatur. Is de Martin: Turonum pōtificis morte ad Eusebium epistola extrema scribit his verbis: Spes tamen superest illa sola, illa postrema, vt quod per nos obtinere non possumus, saltem pro nobis orante Martino mereamur. Paulò antè, eum orate causa nostra dicit, & nos iuuare. Nō deest nobis ille, mihi crede, non deerit: intererit de se sermocinātibūs, astabit orantibus. Quodque iam hodie præstare dignatus est, videndum se in gloria sua sæpe præbebit, & astidua (sicur antè paululū fecit) benedictione proteget. Quid quod beatus Augustinus libro de ciuitate Dei 22. plurima refert à sanctis martyribus edita miracula? De sancti enim Stephani reliquiis eo loco scribens, Memorati, inquit, memoriam martyris, que posita est in castello Synicenti, quod Hipponēti Coloniae vicinum est, eiusdem loci Lucillus episcopus populo præcedente atque sequente porrabat: fistula (cuius molestia iam diu laborauerat, & familiarissimi sui medici, qui eam secaret, opperiebatur manus) illius piæ sarcinæ vectatione, vbi sanctas attigit reliquias, repente sanata est. Eucharis presbyter ex Hispania Calamē habitās, veteri morbo calculi laborabat: p memoria supradicti martyris, quā Possidoni illò aduexit episcop⁹ salu⁹ fact⁹ est. Idē ipse postea morbo alio præualefcēte mortuus sic iacebat, vt etiam pollices ligaretur, opitulatione memorati martyris,

m ij

*Serm. 4. de
ieiunio Pen
tecost. in
sine.
Serm. de
sanct. Petro
& Paulo.*

*Serm. de
sanct. Lau
rentio.*

Tom. 32.

cum de memoria eius reportata fuisset, & super iacētis corpus missa ipsius presbyteri tunica, suscitatus est. Paulò infra: Sanati sunt illic per eundem martyrem etiam tres podagrici, duo eius, peregrinus vnus. Tum sequitur miraculi expositio, quo excitatus est puer mortuus, cum ad locū, in quo beati Stephani reliquiæ asseruabantur, delatus esset. Tum alia duo eiusdem generis exponit: Curatæ sunt enim duæ, altera, quæ desperabatur: altera, quæ iam spiritum ediderat, cum earum vestes in eundem locum delatæ, ac relatae in illas coniectæ fuissent. Narrat deinceps, filium cuiusdam Hirengi, cum ægritudine extinctus esset, oleoque eiusdem martyris eius corpus perfusum fuisset, reuixisse. Paulò infra de Petroniæ cuiusdam curatione scribens, Martyr certè, inquit, ipse, quo impetrante illa sanata est, in filium permanentis virginis credidit. Atque hæc à beato Stephano edita sunt miracula. Nunc alia, quæ Augustinus aliter edita narrat, exponam. Cancrum signo crucis in mamma edito curatum esse narrat. Podagra quidam laboras, cum vouisset se aqua salutari expiatum iri, expiatus curatus est. Rure in domo Hesperij tribunitij viri serui à cacodæmone vexabantur: orauit presbyteros vt eò aliquis eorum iret, cuius precibus malum illud desisteret: venit vnus, obtulit corporis Christi sacrificium, precibus à Deo contendens, vt malo finem imponeret: statim Dei benignitate desistit. Addit & aliud: Acceperat S. Hesperius ab amico suo terram sanctam, de Hierosolymis allatam, vbi sepultus Christus, die tertio resurrexit, eamque suspenderat in cubiculo suo, ne quid mali etiã ipse pateretur: at vbi domus eius ab illa infestatione purgata est, quid de terra illa fieret, cogitabat, quam diutius in cubiculo suo reuerentiæ causa habere nolebat. Fortè accidit, vt ego & collega tunc meus episcopus Synicensis ecclesiæ Maximinus in proximo essemus, vt veniremus rogauit, & venimus. Cumque omnia nobis retulisset, etiam hoc petiuit, vt infoderetur alicubi, atque ibi locus orationum fieret, vbi etiam possent Christiani ad celebranda quæ Dei sunt cõgregari. Nò restitimus, factum est. Erat ibi iuuenis paralyticus rusticanus, qui, hoc audito, petiuit à parentibus suis, vt cum ad illum locum sanctum non euntes afferrent: quò cum fuisset allatus, orauit, atque inde

cõtinuò pedibus suis saluus abcessit. Cuius autem virtute miracula supradicta facta sint, idem Augustinus eiusdem libri decimo capite exponit. Faciunt, inquit, ista martyres, vel potius Deus vel orantibus aut comparentibus eis, vt fides illa proficiat, qua eos non Deos nostros, sed vnum Deum habere nobiscum credamus. His autem minime fidem derogabimus, si in mentem nobis veniat miraculi eius quo infas cum Elisæi ossa tetigisset reuixit. De eo enim scriptura sic loquitur: Mortuus est ergo Elisæus, & sepelierunt eum. Eodem ipso anno grassatores Moabitæ irruerunt in terram. Contigit autem quum quidam sepeliret hominem, videntque globum grassatorum, vt proiiceret hominẽ illum in sepulchrum Elisæi, qui deuolutus attingit ossa Elisæi, & reuixit erectus in pedes suos. Et alibi, Elisæi spiritu repletus est Elisæus. Is temporibus suis nihil est permotus ob principes, nec imperium cuiusquam pertulit. Nulla res superauit eum, corpusque eius prophetam egit etiam post obitum: miracula designauit in vita sua, defunctique facta miranda sunt. Finem faciam, si, quid hac de re senserit diuus Bernardus, dixerò. Is super cantica de hæreticis sui temporis loquens: Irrident nos (inquit) quòd in fonte baptizamus, & sanctorum suffragia imploramus, atque Christum in utroque sexu tam in mortuis quam viuis proscribere volunt: nã & mortuos viuentium fraudant suffragiis, & viuentes nihilominus sanctorum qui decesserunt auxiliis spoliant. Idem in sermone habito in vigilia Apostolorum Petri & Pauli: Beata, inquit, illa patria charitatem sanctorum non immutauit, sed adauxit: neque enim quia imparibiles omnino, idè & ab omni commiseratione alieni euaserunt: sed nunc potius sibi viscera misericordiæ induerunt, cum ante fontem misericordiæ obuersantur. Et alia quadam homelia: Absit, inquit, absit à vobis, animarum sanctorum, Aegyptiaca illa crudelitas pincernæ Pharaonis, qui in gradum pristinum restitutus, statim oblitus est Ioseph sancti, qui carcere detinebatur. Et paulò infra: Hęc igitur nostra & sanctorum cõhærentia est, vt nos congratulemur eis, ipsi ærumnas nostras graue: que casus miserentur: nos deuota meditatione regnemus in eis: ipsi in nobis, & pro nobis militent pia intercessionem. Id quod persuasissimum habens Theodosius

4 Reg. 13.

Eccles. 48.

Hom. 66.

Ser. de omnibus sanctis.

*Lib. histor.
ecclesi. II.
ca. 33.*

DE SANCTORVM INTERCESSIONE.

Ille verè Christianus imperator, cum aduersus Eugenium necessaria pro republica, & etiam pro religione Christiana, arma pararet, Nō tam, inquit Eusebius, armorum, telorumque, quàm ieiuniorum orationumque præfidiis præparatur ad bellum: nec tam excubiarum vigiliis, quàm obsecrationum pernoctatione munitus: circuibat enim omnia orationum loca cum sacerdotibus & populo, ante martyrum & Apostolorum thecas iacebat, cilicio prostratus, & fida sibi auxilia sanctorum intercessione poscebat. Vides publicè catholicæ ecclesiæ fidem in imperatore sapientissimo & Christianissimo, sacerdotibus & populo? ut in periculo constituti sanctorum intercessione diuinum auxilium quærent: & sanctorum orationes, opem, & suffragia apud Deum implorarent & poscerent?

DOROTHEA.

Quæ hæctenus à te, exposita sunt, magnoperè mihi placere & probantur. Quid hominem Christianum præter ea, quæ adhuc me docuisti, nosse conuenit?

THEOPHILVS.

Verbo suo Dominus adiunxit sacramenta. Itaque cognoscere oportet.

Sed quia satis multa à nobis hodie dicta sunt, de illis commodius, ut ego quidem iudico, secundum hunc diem disputabitur. Paulum interea requiescamus.

DOROTHEA.

Ut liber. Crastinò enim amœnum hunc locum nobis promore repetere licebit.

F I N I S,

92
PETRI BULENGERII
TRECENSIS INSTITVTIONUM Christianarum
liber quartus.

THEOPHILVS.

Idetur calor multum esse remissus. Nihil itaque prohibet, quin in hac hortorum veluti porticu & ambulatione, disputationem de sacramentis hesternò die promissam ingrediamur.

DOROTHEA.

Agè igitur, dic mihi, quidnam sacramentum vocas?

THEOPHILVS.

Sacramentum, sacræ rei signum est sensibile, Euangelicis verbis & promissionibus additum ac formatum, quo diuina virtute, si rectè illud percipiamus, inuisibilis gratia congruas sensibili signo nobis infunditur.

DOROTHEA.

Cur vocas sacræ rei signum sensibile?

THEOPHILVS.

Quoniam diuinæ est benevolentia erga nos testificatio, quæ visibili signo spirituales gratias figurat ad obsequandas cordibus nostris Dei promissiones, quò illarum veritas meliùs in nobis confirmetur, & spiritus sanctus cõferatur.

DOROTHEA.

Tantane vis subest visibili signo, ut salutem adferat, & conscientias nostras in salutaris fiducia stabiliat?

THEOPHILVS.

Id quidem ex se ipsis sacramenta non habent, sed ex Dei voluntate, & spiritus sancti virtute: propterea quòd sint in huius finem instituta, ut sint præsentissima remedia contra peccatū, & efficacia signa gratia Dei, ut quæ nos confirmet in fide, & certas reddat cõsciências in Dei promissionibus. Nā sacramentis spiritus sancti tãquã organis virtutis,

m iij

vt per illa certissimam salutem conferat. Neque verò istud derogat virtuti spiritus sancti, quæ tota se effundit per sacramenta.

DOROTHEA.

Cur ita nobiscum agere voluit Deus, qui ex se solo potest efficere, quicquid per externa signa agit?

THEOPHILVS.

Hoc scilicet modo infirmitati nostræ consulit: Nam si spirituales essemus toti, angelorū instar spiritualiter tum cum, tum ipsius gratias possemus intueri. Verum vt hæc terreni corporis mole circumdati sumus, figuris indigemus & rebus visibilibus, quæ nobis spirituales cœlestesque res visibili quodam modo exhibeant. Neque enim aliter eò perueniremus. Simul etiam nostra interest in Dei promissionibus exerceri omnes sensus nostros, quò melius nobis confirmentur. Itaque arrogantia damnabitur, qui à sacramentorum vsu abstinebit sua sponte, perinde ac si iis opus non haberet: Christum contemnet, ipsius respuet gratiam, & spiritum extinguet, qui se illis tanquam non necessariis carere posse iudicabit. Quandoquidem in illis Christum eiusque gratiam querimus, & illorum adminiculis rectè ad Christum dirigimur, salutem ab ipso & solidam felicitatem consequuturi.

DOROTHEA.

Quomodo discernis sacramenta veteris legis à nouæ legis sacramentis?

THEOPHILVS.

Augustin. in Psal. 73. & contra Fa. lib. 19. cap. 33. 14. & 16.
Illa, umbra futurorum fuerunt, vt significarēt: quæ cum suo aduentu Christus impleuisset, ablata sunt, & ideo ablata, quia impleta. Hæc verò instituta sūt, virtute maiora, vtilitate meliora, actu faciliora, numero pauciora, vt non tantum significarent, sed etiam mudarent ac sanctificarēt.

DOROTHEA.

Vtrumne instituta sunt ob eam tantum causam?

THEOPHILVS.

Instituta etiam sunt, licet minus principaliter, vt signa sint quæ animos nostros reuocent ad memoriam perfectionis ac mortis Christi, vtque in nobis fidem excitent, nos ad mutuam dilectionem, aliosque sanctos & Christianos

mores prouocent & exhortentur. Aliam etiam illorum instituedorum causam diuus Augustinus adfert: nimirum vt sint signacula & velut tesserae quædam huius magnæ congregationis quæ est ecclesia: Nam in nullum nomen aut verum aut falsum coagulari homines possunt, nisi aliquo signaculorum, vel sacramentorum visibilibus consortio colligentur. Quamobrem Dominus Iesus Christus leui iugo suo & leui sarcinæ nos subdens, sacramentis numero paucissimis, obseruatione facillimis, significatione præstantissimis societatem noui populi alligauit.

DOROTHEA.

Quomodo sacramenta fidem in nobis excitare dicis? Nonne hoc infidelitatis indicium est, nō habere Dei promissionibus solidam fidem, nisi aliunde nobis confirmentur?

THEOPHILVS.

Fidei certè imbecillitatem hoc arguit, qua filii etiam Dei laborant: qui tamen fideles propterea esse non desinunt, licet fide præditi sint exigua adhuc, & imperfecta. Quamdiu enim versamur in hoc mundo, hærent semper in carne nostra diffidentia reliquæ, quas aliter excutere nō possumus, quàm continuo vsque ad vitæ finem profecti. Vterius ergo semper progredi necesse est.

DOROTHEA.

Quibus rebus constat sacramentum?

THEOPHILVS.

Duabus: verbo scilicet, & elemento.

DOROTHEA.

Quo modo id fit?

THEOPHILVS.

Magist. in 4. distin. 17.
Verbum, est inuocatio trinitatis, Euangelica promissione suffulta. Elementum verò, visibile est signum, habens similitudinem quædam eius rei cuius est signum. Verbum auribus percipitur, deque dei volūtate certiores nos facit. Elementum oculis cernitur, & in sensum externū incurrit, admonens & erudiens nos, vt quod foris in specie visibili geri cernimus, intus per Dei virtutem effici credamus. Vtroque fides excitatur. Cum audimus & videmus tanquam in speculo, credimus, Neutrum sine altero totam

August. in Ioan. tract. 30. absoluit sacramenti rationem. Neque enim sacramentum est, quod vel solo signo, vel solo verbo peragitur: sed si accedat verbum ad elementum, fiet sacramentum. Quemadmodum ergo verbum instrumentum est, quo Dei voluntas significatur & apprehenditur, & per quod spiritus sanctus est efficax, sicut Paulus ait: Fides ex auditu, auditus autem per verbum Christi: & iterum, Euangelium est potentia Dei ad salutem omni credenti: Ita per sacramenta tanquam quaedam indicia seu testimonia Dei (quibus testatur se nobis placatur propter Christum filium suum) spiritus sanctus efficaciter operatur salutem, & confert gratiam.

DOROTHEA.

Quot sunt sacramenta?

THEOPHILVS.

Septem in ecclesia Christi Iesu seruatoris & Domini nostri celebrantur: Baptismus, Eucharistia, Confirmatio, Pœnitentia, Extrema vnctio, Ordo, & Matrimonium, quibus singulis suum verbum & elementum adest.

DOROTHEA.

De baptismo. De vnoquoque sacramento seorsum differamus. Primum igitur ostende quid sit baptismus.

THEOPHILVS.

Baptismus aliud nihil est, quam gratuita totius hominis, ab omnibus cuiuscunque generis peccatis, per lauarum aquæ, & fidem in verbo, & spiritu sancto, emundatio.

DOROTHEA.

Vnde colligis hanc definitionem?

THEOPHILVS.

Ephes. 5. Tit. 3. Ex scripturis, maximè verò ex doctrina sancti Pauli, qui baptismum vocat lauarum aquæ in verbo vitæ, et lauarum regenerationis & renouationis spiritus sancti, quem effudit in nos abundè per Iesum Christum seruatorem nostrum.

DOROTHEA.

Quis est author huius sacramenti?

THEOPHILVS.

Christus ipse, qui ait: Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & spiritu sancto, non potest intrare in regnum Dei. Et a-

Mat. 28. Marc. 16. pud Matthæum iussit Apostolos docere omnes gètes, baptizantes eos in nomine patris, & filij, & spiritus sancti: & iis verbis addidit promissionem: Qui crediderit & baptizatus fuerit, hic saluus erit. Duo ergo in hoc sacramento videntur: Primum quidem, elementum, deinde verbum: quæ inuocatio est trinitatis diuinæ promissioni innixa. Vnde minister ait: Ego baptizo te in nomine patris, & filij, & spiritus sancti. Quod perinde est ac si dicat: Hoc visibili signo tecum pacificor ac restor te reconciliari Deo, sanctificari, & à Deo recipi, qui est pater, filius, & spiritus sanctus. Nam quid aliud est baptismus, quàm scœdus Dei cum homine, & hominis cum Deo? Nam quatenus homo Satanæ & mundi gloriæ pompisquæ abrenūciat, & se vero Deo attingit, ad mortificandam per omnem vitam membra peccati: est scœdus hominis cum Deo. Rursum quatenus se Deus vicissim homini attingit, quod peccata illi remittat, quod propter filium recipiat, quod spiritum sanctum donet, qui viuificet & sanctificet: scœdus Dei cum homine dici potest. Quod grauissimis verbis diuus Petrus testatur. Sic & vos, inquit, baptisma saluos facit, nō carnis depositio sordium, sed conscientiæ bonæ *εὐσέβεια καὶ πίστις*, per resurrectionē Iesu Christi ex mortuis, qui est ad dexteram Dei, deglutiens mortem, vt æternæ vitæ hæredes efficiamur. Significat enim baptismum esse non tantum externam sordium corporis abluitionem, sed pactum bonæ cōscientiæ erga Deum per viuam fidem mortis & resurrectionis Iesu Christi: quo quidem pacto Deus testatur se nobis placatur esse propter resuscitatum Christum, vt vicissim hoc scœdere bona conscientia bene respondeat apud Deum, confidens se habere placatum Deum propter Christum.

DOROTHEA.

Quod est elementum?

THEOPHILVS.

Aqua, quæ sine verbo inefficax est: accédete autè verbo, efficit quod significat: sicut piscina per se non sanabat, sed cum ab angelo moueretur. Ita in baptismo simplex aqua, cum per verbum spiritus virtutem accipit, omnia peccata diluit, & spiritualiter nos regenerat. Nam baptismus duabus constat partibus, remissione peccatorum, & spirituali

1. Petr. 3. August. in Ioan. tract. 80.

Interrogatio in Deo, id est, bona conscientia, bene respondens apud Deum.

Tit. 3. Act. 3.

Ioan. 5.

nostra regeneratione siue renouatione, cásque repræsentat aqua. Vt enim aqua sordes corporis eluuntur; ita baptismus lauacrum est, quo animæ suis maculis abstergantur. Cùm autem capiti aqua iniicitur, mortificatio, seu mortis figura quædam nobis proponitur. Quòd verò sub aqua demersi non manemus, sed ab ea emergimus, id significat nouas nos esse creaturas, nouæque vitæ in Deo initiari. Qua in re nobis figuratur carnis nostræ resurrectio, quemadmodum beatus Ambrosius docet.

*Ambr. in
cap. 6. ad
Rom.*

DOROTHEA.

Istudne animæ lauacrum, aquæ tribuis?

THEOPHILVS.

Nequaquam, sed Christi sanguini, qui idè effusus est, vt emundaret conscientiam nostram ab omni peccato. Sed huius purgationis fructum percipimus in baptismo ad inuocationem diuini nominis, & superbenedictæ trinitatis.

*I. Ioan. 1.
Apoc. 1. 5.
& 7.*

DOROTHEA.

Impleturne hæc gratia in omnibus?

THEOPHILVS.

Sanè quidem in fidelibus: at non in iis, qui neque fidem habent diuinis promissis, neque peccatorum penitentie ducuntur. Efficiunt enim sua infidelitate, dum non credunt accipere se in baptismo puritatem spirituales Christi beneficio, vt sibi inanis sit baptismus & plane infructuosus; quandoquidem ad solos fideles huius sacramenti vis & efficacia, atque adeò fructus permanet. Proinde & catechismus fidei præmittitur, vt intelligamus baptismum vero fidei fundamento niti, & à Christi morte simul & resurrectione efficaciam sumere. Hæc enim vis subest eius morti, vt per eam crucifigatur vetus homo noster; & naturæ nostræ vitiositas quodam modo sepeliatur, ne amplius vigeat in nobis. Noua autem vita, in quam reformamur ad obediendum Dei iustitiæ, à resurrectionis beneficio proficitur.

DOROTHEA.

Sed an baptismus, vt omneis animæ sordes eluit, & plenam omnium peccatorum remissionem donat: ita omnem

nem naturæ vitiatæ languorem atque imbecillitatem aufert?

THEOPHILVS.

In baptizatis concupiscentia ad malum inclinans remanet, non vt iam ad peccatum imputetur, nisi ei voluntas assentiat: sed vt certamen in homine continuum excitet. Neque enim desistit concupiscentia aduersus bonum in homine spiritum pugnare, quandiu in hoc mundo versatur. Tamen hæc virtus baptismi minimè nos deserit. Vires enim nostras omni reatu peccati semel adempto, contra concupiscentiam adhuc hærentem in nobis & desideriorum bella cientem, per spiritum sanctum corroborat, quo ita simus eius ope instructi atque muniti contra vim omnem concupiscentiæ, vt obistere & reluctari queamus, ad postremumque referre victoriæ. Quare sic nos exhortatur Apostolus: Spiritu ambulate, & desideria carnis non perficietis. Et: Debitorum sumus, non carni, vt secundum carnem viuamus. Si enim secundum carnem vixeritis, moriemini: si autem spiritu facta carnis mortificaueritis, viuētis.

Gal. 2.

Rom. 8.

DOROTHEA.

Quonam pacto hæc in baptismo gratia nobis adiungitur?

THEOPHILVS.

Quia in eo Christum induimus, spiritumque eius accipimus: vt ipsius virtute nostra desideria mortificante in iustitia & sanctitate secundum Dei voluntatem vitam agamus, proximis nostris studiosæ honestæque vitæ exemplum operibus bonis præbentes. Quemadmodum enim optima vita sine baptismo (nisi is prohibente necessitate haberi non possit) nihil ad salutem confert: sic baptismum suscepisse nihil prodest, nisi vitæ sanctitas accesserit. Quam ob causam dicit Apostolus: Nescitis, quia qui in studio currunt, omnes quidem currunt: sed vnus braueum accipit? Sic currite, vt comprehendatis. Christus etiam: Omnis arbor non faciens fructum excidetur, & in ignem mittetur. Et: Non omnis qui dicit mihi, Domine Domine, intrabit in regnum cælorum: sed qui fecerit voluntatem patris mei, qui est in cælis. Paulus item: De. *Ephes. 4.*

Gal. 3.

I. Cor. 9.

Mat. 7.

ponite, inquit, vos secundum pristinam conversationem, veterem hominem, qui corrumpitur iuxta concupiscentias erroris: renouemini vero spiritu mentis vestræ, & induite nouum hominem, qui iuxta Deum conditus est per iustitiam & sanctitatem veritatis.

D O R O T H E A.

Tu igitur hoc affirmas, baptismum iustificationem nobis conferre, de eademque certiores nos facere.

T H E O P H I L V S.

Prorsus. Effectus enim atque virtus baptismi, æterna salus est, ad quam nemo pertingit, nisi peccatis omnibus (originali in paruulis, in adultis verò etiam actualibus) per Dei misericordiam remissis atque condonatis, iustificatus sit. Nam in baptismo spiritus sanctus sua se virtute in interiora hominis infundens, omneis sordes expurgat, nec vllum quātulumcūque peccatum relinquit irremissum; totum hominem innouans, ac ex filio iræ Dei filium & æternæ vitæ heredem reddens per Christum: sicut ait Apostolus: Cū apparuit benignitas & humanitas seruatoris nostri Dei, non ex operibus iustitiæ, quæ fecimus nos: sed secundum suam misericordiam saluos nos fecit per lauacrum regenerationis & renouationis spiritus sancti, quem effudit in nos abundè per Iesum Christum seruatorem nostrum, vt iustificati gratia ipsius, hæredes simus, secundum spem, vitæ æternæ. Idem etiam Dei spiritus eam fiduciam in cordibus renatorum, certitudine adoptionis in filios Dei, suscitatur, vt ad Deum clament, Abba, pater. Ex eadem etiam baptismi virtute venit, vt Deo iam opera nostra (tamen imperfecta) placeant, ad eò vt in quo homo renascitur, & noue vitæ, veræq; iustitiæ originem sumit, ex eodem etiam omnium in homine virtutum veritas oriatur: & incipiant in nobis opera nostra ex benigna Dei acceptione, ad perpetuam gloriam proficere ex baptismi beneficio, quæ ex se ipsis vix ad temporalem vanæ gloriæ mercedem peruenirent.

D O R O T H E A.

An baptismus præteritorum duntaxat peccatorum remissionem adfert?

T H E O -

T H E O P H I L V S.

In eorum etiam condonatione, que postea perpetrantur, vim suam exercet. Nam & leuiore offensa, sine quibus humana vita non agitur, veniales sunt: & grauiora delicta sūt remissibilia ex vi fœderis, baptismi, quod inuicè Deus & homo contraxerunt, Domino per prophetam promittente: Remittam eorum iniquitatem, nec iam peccati recordabor. Non enim ad delenda subsequencia peccata prodesse vlla pœnitentiæ aut pietatis opera, nisi baptismus nos in Christo renouasset. Cuius renouationis virtus, non eò tantum momento valet, dum confertur: sed per omnem hominis vitam se extendens, etiam ea mala, quæ posterius per ignorantiam aut infirmitatem committuntur, sanat & condonat: non quòd toties baptismus repetendus sit, quoties peccatur: sed quia semel hoc in baptismo datum est, vt venia peccatorum per pœnitentiam fidelibus impetretur. Nam sicut pœnitentia ante baptismum nihil profuisset, nisi baptismus subsequens esset: ita pœnitentia post baptismum nihil prodesse, nisi baptismus præcessisset. Itaque in omni peccatorum remissionis virtus baptismi operatur, & is qui in baptismo deleuit iniquitates nostras, idem per reliquam vitam infirmitates nostras sanat. Sic enim illud Apostoli accipiendum: Christus dilexit ecclesiam, & se ipsum tradidit pro ea, vt sanctificaret eam: mundans eam lauacro aquæ in verbo vitæ vt exhiberet sibi ipsi gloriosam ecclesiam, non habentem maculam aut rugam, aut aliquid huiusmodi, sed vt sit sancta & immaculata: non vt non peccarent baptizati (Septies enim cadit iustus: Et: Si dixerimus quòd peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est) sed vt peccatorum illis ad damnationem non inhaereret, subinde etiam post baptismum eos purgare & sanctificante sanguine Christi (cuius per baptismum participes effecti sunt) donec purgati ad beatam vitam emigrant, in qua nemo peccabit, sed tota perseuerabit rugæ & maculæ expers ecclesia. Hoc autem dico, filii mei, vt non peccetis: sed & si quis peccauerit, aduocatum habemus apud patrem Iesum Christum iustum, & ipse est propitiatio pro peccatis nostris.

August. de
nupt. & cō-
cup. lib. 1.
cap. 33.
Hier. 31.

Ephes. 5.

Prover. 24
1. Ioan. 1.

1. Ioan. 2.

Tit. 3.

Rom. 8.

Qui fit, vt in infantes baptizemus, qui necdum credunt, nec pœnitere sciunt?

THEOPHILVS.

Non est necesse vt fides & pœnitentia præcedat in illis; Nam ea exiguntur tantum ab iis, qui per ætatem iam sunt vtriusque capaces, tametsi per eorum verba, à quibus ad baptismum offeruntur (eos initiationis arbitros nonnulli, alij susceptores, vulgus paternos appellat) mundo & Satanæ abrenunciates, fidem profitentur, ac sordium suarum pœnitentiam, vitæque melioris desiderium & pro-

Lib. 4. de bapt. parvul. edit. Donat. capit. 24. allegatur de consec. dist. 4. c. Parvuli.

lib. de merit. & re. miss. peccat. lib. 1. ca. 28.

positum. Vnde Augustinus ait: Parvuli fideles rectè vocantur, qui fidem per verba gestantium quodam modo confitentur, & per eorundem verba diabolo & mundo abrenunciat: & hoc fit vi sacramenti, & diuinæ gratiæ quam Deus dedit ecclesiæ. Parvulus autem, qui baptizatur si ad annos rationales veniens non crediderit, nec ab illicitis abstinerit, nihil ei prodest quod parvulus accepit. Idem etiam alibi docet his verbis: Mater ecclesiæ os maternum parvulis præbet, vt sacris mysteriis imbuantur, qui nondum possunt corde proprio credere ad iustitiam, nec ore proprio confiteri ad salutem: nec ideo tamen eos quicquam fidelium infideles dicere potest, eò quòd à credendo utique nomen est: quamvis hoc non ipsi, sed alij pro eis inter sacramenta responderint. Sin autem propterea rectè fideles vocantur, quoniam fidem per verba gestantium quodam modo profitentur: cur etiam non pœnitentes habeantur, cum per eorum verba gestantium diabolo & huic seculo renunciare monstrantur?

DOROTHEA.

An necessarium esse credis, vt baptizentur infantes?

THEOPHILVS.

Ephes. 2. Prorsus, quando iræ filij nascuntur, ac æternæ damnationis hæredes, originaliisque peccati culpam secum trahunt. Quemadmodum enim olim necesse erat eos circumcidere: ita eos nunc baptizari oportet, vt promissionis diuinæ sint participes.

DOROTHEA.

Num videntur infantes diuinarum promissionum esse

esse capaces?

THEOPHILVS.

Cur non? Nonne parvulos ad se venire iubet Deus, & illorum esse regnum cœlorum affirmat? Quis verò nescit eos in fide parentum & ecclesiæ benedicere cum Cananæ & patris Lunatici fides liberis profuerit? Non ergo deegendum est infantibus signum ad eò sacram, quòdque promissionem continet.

DOROTHEA.

Quia in mentionem incidimus originalis peccati, libenter audiam te fusius de eo copiosiusque paulò differentem, nisi molestum est.

THEOPHILVS.

Te nosse istud oportet, primum hominem Adam, cum Dei mādaturum in paradiso fuisset transgressus, statim sanctitatem & iustitiam in qua creatus fuit, amisisse, incurrisseque per eiusmodi præuaricationis offensam, iram ac indignationem Dei, atque ad eò mortem, quam antea illi cōmunicatus fuerat Deus: & cum morte captiuitatem sub eius potestate, qui deinde mortis habuit imperium, hoc est, diaboli: totumque Adam, per illam præuaricationis offensam, secundum corpus & animam in deterius cōmutatum fuisse. Neque Adamo soli sua præuaricatio nocuit, verum etiã omnibus posteris, vt qui acceptam à Deo sanctitatem & iustitiam non sibi soli perdidit, sed etiam nobis. Illo enim contumaciæ inobedientiæque peccato inquinatus, in omne genus humanum transiit mortis & pœnas non solum corporis, & secundum cōmunem legem, verum etiam peccatū, cui pro pœna debebatur vtraque mors, corporis videlicet & animæ. Quod Apostolus docet, cum ait: Per vnum hominem peccatum intrauit in mundum, & per peccatum mors, & ita in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccauerunt. Huius autem originalis peccati morbus (quod vnum est, & in nobis propagatione, non imitatione diffusum residet vnicuique proprium) auferri non potest, neque per humanæ naturæ vires, neque per vllum aliud remedium quàm per meritum vnius Domini nostri Iesu Christi, qui Deo nos in suo sanguine recōcilianit, factus nobis sanctificatio, iustitia, & redemptio. Quod meritum nobis per si-

Ex concil. Trident.

Rom. 5.

2. Cor. 5.

Act. 10. dem & baptismi sacramentum applicatur. Huic enim omnes prophetae testimonium perhibent remissionem peccatorum accipere per manum eius, omnes qui credunt in eum: neque aliud nomen esse sub caelo datum hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri. Vnde illa vox: Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. Et illa: Quicumque baptizati estis, Christum induistis. De bent porò paruuli recentes ab vteris matrum baptizari (vt antea diximus) etiam si fuerint à baptizatis parentibus orti. Ideòque baptizantur in remissionem peccatorum, cum ex Adamo originale peccatum trahant, quod regenerationis lauacro expiari necesse est ad vitam aeternam consequendam. Ex quo efficitur, in eis formam baptismatis in remissionem peccatorum, veram, non falsam esse. Quod enim Apostolus ait [Per vnum hominem peccatum intrauit mundum, & per peccatum mors, & ita in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccauerunt] non aliter intelligendum est, atque ecclesia catholica vbique diffusa semper intellexit. Propter hanc enim regulam fidei ex traditione Apostolorum, etiam paruuli, qui nihil peccatorum in semetipsis adhuc committere potuerunt, ideo in remissionem peccatorum veraciter baptizantur, vt in eis regeneratione mundeatur, quod generatione contraxerant. Nisi enim quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei. Hanc fidei & sanctorum patrum normam sequentes fateamur, in baptisate per Iesu Christi gratiam, quam confert & continet, non modò remitti peccatum originalis peccati, sed totum etiam id auferri, quod veram & propriam rationem peccati habet. Si quis igitur per Iesu Christi Domini nostri gratiam, quæ in baptisate confertur, reatum originalis peccati remitti negaret: aut etiam asseneraret non tolli totum id, quod veram & propriam peccati rationem habet, at radi tantum aut non imputari, is penitus à veritate aberraret. In renatis enim Deus nihil odit, quia nihil est damnationis iis qui verè consepulti sunt cum Christo per baptismum in mortem, qui non secundum carnem ambulant, sed verterem hominem exuentes, & nouum, qui secundum Deum creatus

creatus est, induentes, innocentes, immaculati, puri, innocij, ac Deo dilecti effecti sunt hæredes quidem Dei, co-hæredes autem Christi, ita vt nihil profus eos ab ingressu cæli remouetur. Mauere autem (vt supra dixi) in baptizatis concupiscentiam vel fomitem sentimus ac fatemur: quæ cum ad agonem relicta sit, nocere non consentientibus, & viriliter per Christi Iesu gratiam repugnantibus, non valet: quinimò qui legitime certauerit, coronabitur. Atque hanc concupiscentiam, quam aliquando Apostolus peccatum appellat, ecclesia catholica nunquam intellexit peccatum appellari, quòd verè & propriè in renatis peccatum sit, sed quia ex peccato est, & ad peccatum inclinat, peccatum generans, quando victoriam obrinet. Quisquis autem contrà sentit, salute profus excidit.

Roma. 7.

D O R O T H E A.

Tu in hac disputatione pulchrè mihi satisfacisti. Nunc dicito: Ad quem tandem baptismi pertinet admittitatio?

T H E O P H I L Y S.

Ad sacerdotem potissimum, cui Deus verbi sui prædicandi munus demandauit, & ecclesiæ salutis doctrina pascendæ prouindiam. Vnde scriptum est: Labia sacerdotis custodient scientiam, legemque ex ore eius requirunt, quia angelus Domini exercituum est. At laicus tamen rectè etiam & viriliter in casu necessitatis baptizare potest. Nec si hæreticus, Iudæus, aut Paganus baptizet, sacramentum hoc iterandum est, dum modò debita materia, forma, & intentione viatur: cum hoc idem non dignitate aut merito ministri, sed veritate verbi diuini & spiritus sancti virtute constet. Nam re vera non homo est, sed Christus, qui baptizat: Sacerdos manus duntaxat & linguæ ministerium accommodat, vt qui legatione pro Christo fungatur, per quem Christus baptizat.

D O R O T H E A.

Quid de paruulis censes, qui in ædes sacras ministræ deferuntur, vt hoc baptismi suscipiant sacramentum:

a ij

*Malach. 2.**Leo 1. epist.**4. de consec.**distin. 4. ca.**Siqui, et ca.**In necessitate**te.**Et Augu.**ad Fortunatum.**Augu. cõ**tra Crisost.**Gram. &**super Ioan;**in part. 1.**tract. 5.*

sed aut in hæreticorum conuentibus aut intra priuatos parietes, nulla etiam urgente necessitate, ab iisdem baptizantur per contemptum quendam, ac in odium earum ceremoniarum, quas ecclesia catholica in huius administratione sacramenti semper adhibuit?

THEOPHILVS.

August. de fide ad Petrum, ca. 34. & seq.

Etsi apud hæreticos sacramenta sint & ministrentur, tamen non præstantur ad remissionem peccatorum seu salutem, quòd extra ecclesiam sacramentorum efficacia esse non possit. Proinde qui in hæresi quacumque vel schismate, in nomine patris, & filij, & spiritus sancti, baptismi sacramentum acceperit, integrum quidem sacramentum accepit, sed salutem (quæ virtus est sacramenti) non habebit, si extra ecclesiam catholicam sacramentum habuerit. Debet ergo ad ecclesiam redire, non vt sacramentum baptismi iterum accipiat, sed vt ecclesiæ reconciliatus, in societate catholica vitam accipiat.

DOROTHEA.

Quod dicis, rationi admodum mihi consentaneum videtur. Quia autem de ceremoniis & mysticis ritibus in hoc sacramento ab ecclesia catholica adhiberi & obseruari solitis mentio iniecta est, eos velim mihi singillatim declarari.

THEOPHILVS.

Cyprianus lib. 2. epist. 8. ad Corn. Pap.

Res sanè longa: eam tamen, quàm breuissime potero, perstringam. Principiò ecclesia baptismum ministrat in aqua solemnibus verbis, duobus anni diebus, Paschæ & Pentecostes, vna cum sancti chrisimatis vnctione sanctificata (quo tempore, in primitiua ecclesia sacrum vt susciperetur baptismus, soleme & in more positum erat) licet imminente periculo baptismus in aqua etiam non consecrata administrari possit omnibus anni diebus & temporibus. Huius obseruationis antiquitatem testantur Cyprianus, Victor pontifex Romanus, qui florebat anno circiter 190. & diuus Augustinus de dictis Basilij. dist. vndecima. Priusquam autem fontem vitæ adeat paruulus, exorcismo præparatur (qui quidem fit verbo & exustatione) vt spiritus immundus à baptizando expellatur, vt

Lib. 1. epist. 12.

vtque per purum sacerdotis ministerium, spiritui sancto cedat fugiens malignus. Non enim natura (vt inquit Augustinus) exorcizatur aut exustatur, sed ille, sub quo sunt qui sub peccato nascuntur. Adiurantur ergo, vt expellatur ab iis potestas inimica, quæ hominem decepta vt eum possideret. Quæ ritum antiquissimum esse ex Tertulliano & beato Augustino satis constat. Deinde signum crucis fit in principio in fronte infantis, ad significandum quòd baptizandus nomen dat Christo crucifixo, in quo constat, & quem publicitus confiteri nunquam erubescat. Deinde in super oculos, vt intelligamus baptizandum præparari ad videndum claritatem Dei. Super aures quoque, vt intelligamus eum consecrari, vt audiat verbum veritatis Dei. Super nares etiam, vt percipiat suauitatem odoris Dei. Signatur quoque pectus, vt credat in Deo, quia corde creditur ad iustitiam. Scapulæ itidem vt suscipiant iugum seruitutis Dei, iuxta Christi præceptum: Tollite iugum meum super vos. Os denique, vt consistatur illi: quia ore confessio fit ad salutem. Breuiter infans toties signatur crucis Christi signo, vt hoc seruatoris nostri signum aspiciens hostis noster diabolus, nunquam audeat eum violare, quem per baptismum in Christi seruatoris nomen & tutelam transiisse cognoscit. Per gustum salis infanti præbitum designatur, eum omni iniquitatis foetore carere debere, vt iam à peccatorum sordibus non putrescat: sed magis illæsus seruetur, ad maiorem gratiam accipiendam, ac ad sapientiæ saporem præparetur, quemadmodum Rabanus & Beda docet. Deinde legitur Euangelium, Oblati sunt Iesu paruuli: quo significamus nos paruulos nostros offerre Christo: quia ipse dicit: Sinite paruulos venire ad me. Et quoniam addit, Talium enim est regnum cælorum: offerimus etiã eos Christo baptizandos. Si enim illorum est regnum cælorum, nõ negabit eis Christus baptismum, quæ ianua est, qua in ecclesiam, & subinde in regnum cælorum intramus. Post patrini manum infanti imponunt, symbolumque; recitant & orationem Dominicam: quòd ecclesiam referant, quæ Domino pueros offert baptizandos, & in suam illos fidem recipit. Offeruntur enim paruuli ad percipiendã spiritualem gratiam, non tam ab iis, quorum

*Exorcismus est contra-
tio maligni
spiritus.
Lib. 4. de
symbolo ad
catech.
Tert. de cor.
mil.
August.
de eccl. dog.
cap. 31.
Signum
crucis in
fronte.*

Rom. 10.

*August. de
catech. cont.
Faust. lib.
12. F.
super psal.
141.*

*De consecr.
dist. 4.
ca. Ex hinc
Raba. de
inst. cler.
Bed super
que ianua est,
lib. reg.
Mat. 19.
Le. lio E-
uangelij.
Patrini-
vni-
munus.*

gestantur manibus, quamvis & ab ipsis, si & ipsi boni sint ac fideles, quam ab uniuersa societate sanctorum atque si deliū. Ab omnibus namque rectè offerri intelliguntur, quibus placet quod offeruntur, & quorum sancta atque indiuidua caritate ad communicationem sancti spiritus adiuuatur. Tota ergo hoc mater ecclesia, quæ in sanctis est, facit: qua tota omnes, tota singulos parit. Vnde non fides illa particularis, quæ in patrum credentium voluntate consistit, sed fidei sacramentum fidelè facit. In ecclesia ergo Christi per alios paruuli credunt, sicut ex aliis peccata, quæ in baptismo remittuntur, traxerunt. Deinde patrum se quodam modo fidei uisores constituit pro baptizatis. Ideoque semper admonere debent eos, ut castitatem custodiant, iustitiam diligant, charitatem teneant: ante omnia uero symbolum & orationem dominicam edoceant. Deinde illinitur sputum naribus & auribus infantis, ex exemplo Christi, qui prius cæci nati oculos luto è sputo factò subleuit, & sic ad aquas Siloë misit. Illitus siue unctio uocatione ad gratiam baptismi significat. Vnctus nodum uidet, sed mittitur, ut lauet, ad aquas Siloë: id est, ut baptizetur in misso, id est, Christo. Id enim Siloë significat. Et dicitur ei uerbum euangelicum, quod Iesus, quando mutum & surdum sanauit, tangens sputo linguam eius, & mittens digitos in auriculam eius, dixit: Hepheth, quod est adaperire: uerbum sanè sacramento conueniens. Admonentur enim baptizandi per saluam typicam & seruatoris factum ut aperiantur ipsis nares ad odorem notionis Dei & uitæ eternæ capiendum, quo baptizati dicant: Bonus odor Christi sumus: ut quæ aperiantur ipsis aures ad audiendum uerbum & mandata Dei. Salua, typus est sapientiæ & gratiæ Dei, & discretiois fidei, cuius acceptio in auditu, & discretio in naribus significatur. Post peractum exorcismum succedunt mysteria, quæ apud ipsum fontem celebrantur. In primis quaeritur de nomine infantis. Nam uetustissimo ecclesiæ more, ante baptismum, baptizandi nomen suum dant, quo significatur eos per abrenunciationem prioris possessoris, se nomen dare Christo, ut in illius dominium transeant. A nomine enim quod ab Adamo habebant, scilicet fidei Adæ uocati, ad nouum nomen, quo filij Dei uocantur, perueniunt: quoniam tum demum nomen acquirunt.

Ante-

Antequam enim baptizaremur, fide & nomine caruimus. Postquam uero inuocatur nomen Dei super nos, secundum nomen eius uocari sumus. Reddito nomine, baptizandus ter abrenunciat. Nam interrogatus, Abrenuncias Sathane? respondet, Abrenuncio. Et omnibus operibus eius respondet, Abrenuncio. Et omnibus pompis eius, omni uanitati & gloriae seculi, fastui, luxui, uoluptatibus, breuiter, omnibus uiriis? respondet, Abrenuncio. Quæ ecclesiæ primitiæ consuetudinem fuisse docent passim Tertullianus, Chrysostomus, Hieronymus, Ambrosius, & Augustinus. Debet ergo baptizatus tota uita esse memor sermonis sui, & nunquam committere, ut sibi excidat suæ series cautionis. Per uerbi enim illius renunciationis, quæ in baptismo fit, recordationem, diabolicas incantationes, fastum, uoluptates, breuiter, omnia peccata facile uincemus. Post hæc baptizandus oleo cathecumenorum inungitur in pectore, & inter scapulas: at post baptismum, christumate in uertice. Prioris unctiois, quæ ante baptismum fit, mysterium Augustinus explicat. Vngimur, inquit, in pectore & scapulis, quoniam fides mente concipitur, & opere perficitur. Vngitur pectus, ut significetur hoc pectus consecrari Christo, & mentem in sanctæ trinitatis fide confortari, in qua nullas iam latentis inimici reliquias residere oporteat. Vngitur inter scapulas, ut significetur, baptizandum per gratiam undique muniri ad bona opera faciendam, & ad portandum onus Domini, fortitudinè accipere, quemadmodum diuus Ambrosius ait. Vnctus es quasi athleta Christi, quasi certamen huius seculi luctaturus. Vnctioni succedit catechesis, id est, inquisitio de fide trinitatis, idque iuxta Iesu Christi seruatoris imperium, qui cum ad patrem in cælum ascenderet, a apostolis mandauit. Euntes (inquit) docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris, & filij, & spiritus sancti. Quod autem interrogamus, Credis sanctam ecclesiam, remissionem peccatorum, carnis resurrectionem, & uitam æternam post mortem? non eo modo interrogamus, ut quomodo in Deum creditur, ita & in ecclesia sancta credatur, sed ut in ecclesia sancta ueritates, in Deum credamus. Nam ecclesia propterea sancta & catholica est, quia rectè creditur in Deum. Proindeque interrogatur: Vis baptizari? & respondetur: Volo. Nemo enim seruatur inuitus, sed uolens, ut itegra sit forma iustitiæ,

n iij

*August.
ad Bonif.
de baptis.**Illitus sputi
Joan. 9.**Mat. 7.**2. Cor. 2.**Mysteriorum
qua apud
fontem cele-
brantur ex-
positio.**August. in
ser. de sac.
fidel. ser. sec.
Pasche.**Tertul. de
cor. milit.
Hier. in 6.
cap. Amos
circ. st.**Ambr. in
epist. ad
Coloss. idem
de sacram.
lib. 1. cap. 2.
Aug. lib.
2. de sym-
bolo. & lib.
de Grat.**Christi &
pec. orig.
Oleum ca-
techumeno-
rum.**Lib. de fide
& operibus.
Rabanus
de institut.
cleric. cap.
27. de cõsec.
dist. 4. cap.
Deinde.**De sac. ca.
2.
Catechesis,
Mat. 28.*

*Eccles. 15.
Ex com.
Tolet.
Verbis for-
male ba-
ptismi.*

*Hierony.
Super epist.
ad Philipp.
De consecr.
distinct. 4.
ca. Eodem.
August. in
hom. 4. de
consecr. dist.
4. ca. post-
quam.*

*Lib. 1. epist.
12.
De sacr. ca.
2.*

*Vinctio quæ
fit in capite
quid signi-
ficet.*

*Ambros.
de myst. in-
carn. Chri-
sti. cap. 7.*

Sicut enim homo propria arbitrii libertate serpenti obediens perit: sic eum vocante gratia Dei, propria mentis conversione seruat. Quo factò, baptizatur tandem infans in his ce verbis Domini: Et ego te baptizo in nomine patris, & filij, & spiritus sancti. Ter verò infans vel immergitur, vel tingitur aqua baptismatis. Baptizamur enim in patrem, & filium, & spiritum sanctum: ad singula nomina, ad singulas personas tingimur, vt aequalitas, eademque personarum potestas ac maiestas declaretur, vt trinitatis vnum appareat sacramentum. Tertio quoque repetita immersio vel tinctio typum triduanæ Domini sepulturæ exprimit, per quã Christo conspultus sumus in baptismo, & cum Christo resurreximus in fide, vt à peccatis abluti, in sanctitate virtutum viuamus imitando Christum. Baptizatus infans sacro christmate in vertice vngitur. Cuius rei rationem tradens Cyprianus ait: Vngi quoque necesse est eum, qui sit baptizatus, vt accepto christmate, id est, vinctione, esse vnctus Dei, & habere in se Christi gratiam possit. Atque hoc mysteriũ pulchrè admodum declarat Ambrosius: Memero, inquit, quid tibi dixerit sacerdos, cum te baptizaret: Deus pater omnipotens, qui te regenerauit ex aqua & spiritu sancto, remisit que tibi omnia peccata tua, ipse te vngat in vitam æternam. Noli ergo hanc vitam illi æternæ vitæ anteferre. Verbi gratia: si exurgat inimicus aliquis, si velit tibi fidem tuam auferre, si minatur mortem vt prauariceris, vide quid eligas. Noli eligere in quo non vnctus, sed elige in quo es vnctus, & vitam æternam vitæ præfer temporali per Christum Iesum Dominum nostrum. In capite verò vngitur baptizatus, vt norit se capiti Christo insitum, vt sciat se iam à Christo nomen accepisse, seque Christo nomen dedisse, hoc est, Christi militiæ esse auctoratum; à christmate enim nomen habet Christianus, sicut & christmã à Christo, in cuius nominis inuocatione, ad eum quem diximus inungendi vsum, præparatum est christmã. Postremò baptizatus alba veste vestitur, quod est signũ manumissionis & libertatis, testibus Tertulliano, ac S. Dionysio Areopagita in hierarchia ecclesiastica. Notat quoque innocentiã & puritatem Christianam, quam post ablutas veteres peccatorum maculas studio sanctæ conuersationis immaculatam seruare debet ad

repræsentandam eam ante tribunal Christi. Olim in primitiua ecclesia, baptizati adulti, per totam hebdomadam stolis albis se vestiebant. Quamobrem dies ille Dominicus proximus post Pascha, Dominica in albis vocatur: qua ceremonia ecclesia & fidẽ, & vitæ innocentiã, religionisque puritatẽ animis nostris imprimere studuit. D O R O T H E A.

Transeamus ad confirmationis sacramentum. Scire enim aueo quam ob causam institutum sit. T H E O P H I L V S.

Ad corroboracionem & confirmacionẽ fidei, vtque in fidelibus baptizatis virtus spiritus sancti augeatur. Sicut enim ad vitam corporis nõ satis est nasci, sed etiam crescere oportet, & confirmari: ita non satis est regenerari noua vita, verum etiã in bono & virtute spiritus sancti nos stabiliri oportet. In baptismo filij Dei renascimur, & cœlestis hereditatis promissionem accipimus: sed vt hanc retineamus, pupillis tutor e opus est. Quare non satis visũ est Christo, in baptismo nobis impartiri spiritum in nouantem, nisi & per confirmationis sacramentum largiretur spiritum tuentem ac defendentem, qui tamen non alius, sed idem est: spiritus in baptismo datus, alius tantum atque alius secundum diuersas gratiarum donationes & charismata. Nam quatenus in confirmatione datur, paracletus est, qui regeneratis in Christo, & custos, & consolator, & tutor est. Ergo spiritus sanctus, qui super aquas baptismi salutifero descendit illapsu, in fonte pulchritudinem tribuit ad innocentiã: in confirmatione augmentum præstat ad gratiam, quia in hoc mudo tota ætate victuris inter inuisibiles hostes & pericula gradiendũ est: quamobrem alia atque alia specie subinde visus est. In baptismo in specie columbæ descendit, inuocentiam, in quam regenerat, testatus: in die verò Pentecostes, in discipulos in linguis igneis illapsus est, quibus Apostoli intrepidi loquerentur magisifica Dei. Itaque in baptismo regeneramur ad vitã: post baptismũ confirmamur ad pugnam. In baptismo abluimur: post baptismũ roboramur. In confirmatione in milites Christi recipimur ac signamur: in confirmatione ad agones & prælia mundi reseruandi, idoneis & conuenientibus armis instruimur pugnaturi. Vtrũque sacramentum magnum est, atque alterum ita coniunctum alteri, vt in renatis sciungi, nisi præueniente morte, non possint,

*De sacra-
mento con-
firmationis.*

*Tit. 3.
1. Cor. 12.*

*Ex decreto
Melchiadis*

*Ioan. 16.
De consecr.
dist. 5. cap.
Spiritus.*

ut pleni Christiani inueniantur. DOROTHEA.

Tu igitur istud asseuerare non dubitas, hoc sacramentum à Domino nostro Iesu Christo fuisse institutum?

THEOPHILVS.

Christus re vera illud instituit, nō quidem exhibēdo, sed promittendo. Postquam enim in vltima cœna Apostolis (quos prius baptismum, & in baptismo spiritum sanctum ad emundationem & remissionem peccatorum suscepisse, constat) pedes lauffer, & dixisset: Qui lotus est, nō indiget nisi vt pedes lauet, sed est mundus totus: & vos mundificatis: tādē multa subiecit, Quum venerit paracletus, quem ego mittam vobis à patre, spiritū veritatis, qui à patre procedit, ille testimonium perhibebit de me, & vos testimonium perhibebitis. Et iterum, Adhuc habeo multa vobis dicere, sed non potestis portare modò, quum autem venerit spiritus ille veritatis, docebit vos omnē veritatem. Et, Paracletus autem spiritus sanctus, quem mittet pater in nomine meo, ille vos docebit omnia: & suggeret vobis quæcunque dixerō vobis. Post resurrectionem verò suam, adhuc timidos discipulos, & de discessu magistri tristes consolans, ait: Ego mittam promissum patris in vos. Vos autem sedete in ciuitate, quoad usque induamini virtute ex alto. Et iterum, Accipietis virtutē spiritus sancti superuenientis in vos, & eritis mihi testes in Hierusalē, & in omni Iudæa, & Samaria, & vsque ad vltimum terræ. Has autem promissiones, non ad solos apostolos, sed ad totam Christi ecclesiam per illos congregandam pertinere, sequēs sermo Christi ostēdit: Non pro eis rogo tantum, sed & pro iis, qui credituri sunt per verbum eorum in me. Idem & donum illud spiritus per manus impositionem Apostolorum, eorundemque successorum per totam Christi ecclesiam lōgè latè que diffusum, satis manifestè conuincit. Quòd verò post Christi ascensionem spiritus sanctus, nouo gratiæ munere in Apostolos illapsus, Domini promissionem abundè impleuerit, Sanctus Lucas in actis Apostolicis locupletissimus est testis. Nō ergo debemus ambigere, quod in Apostolis semel in forma sensibili factum esse cernimus, id in nobis per sacramentum confirmationis fieri. Nam quod in primitiua ecclesia, spiritus sancti descensio in credentiū populos do-

Joan. 13.

Joan. 15.

Joan. 16.

Joan. 14.

Luc. 24.

Act. 1.

Joan. 17.

Act. 2.

naui vniuersis, hoc in confirmandis neophytis impositione manus episcoporū tribuit singulis: vnicuique tamen secunda mensuram donationis Christi. DOROTHEA.

Mihi istud ex scriptura planum fieri velim, recēns baptizatos per impositionem manū Apostolorū spiritum sanctum accepisse. THEOPHILVS.

Legimus apud Lucam hūc in modum: Quum autem audiisset Apostoli, qui erāt Hierosolymis, quòd recepisset Samaria verbum Dei, miserunt ad eos Petrus & Ioānem. Qui quum venissent, orauerūt pro ipsis, vt acciperēt spiritū sanctū: nondū enim in quēquā illorū venerat, sed baptizati tantū erāt in nomine Domini Iesu. tūc imponebāt manū super illos, & accipiebāt spiritum sanctū. DOROTHEA.

Quo tandem pacto diuus Lucas Samaritanos ait in nomine Iesu baptizatos, neque tamē spiritū sanctū accepisse? THEOPHILVS.

Non negat eos spiritū sanctū in baptismo inuisibili modo accepisse, qui & remissionem peccatorū & iustificationis gratiā per eum acceperant, vt qui in Christū corde crederent, & ipsum ore cōfiterentur: sed intelligit spiritus dono non fuisse prēditos, quo manifestæ virtutes & visibiles gratiæ percipiebantur. DOROTHEA.

Nullūne aliud testimonium habes hui⁹ rei? THEOPHILVS.

Etsi vnus hic locus ad fidem rei qua de nunc agitur faciendā satis est, aliū tamen adferam in hāc sententiā. Eodē in libro scriptū legimus: His auditis baptizati sūt in nomē Domini Iesu: & quum imposuisset illis manus Paul⁹, venit spiritus sanctus super eos, & loquebantur linguis, & prophetabāt. Duos hosce locos catholici orthodoxique omnes patres de confirmatione accipiunt. DOROTHEA.

Quando Christus hoc sacramentum instituit, cur ipse fidelibus per sese declarare noluit: sed primum per os Apostolorum promulgauit? THEOPHILVS.

In hoc sacramēto plenitudo spirit⁹ cōfertur, quæ ante resurrectionē & ascensionem Iesu Christi dari nō deberat, vt Ioannes ipse testatur: illud de spiritu dicebat, quē accepturi erāt, qui in eū crederēt: nōdum enim erat spiritus sanctus, quia Iesus nondum erat glorificatus. DOROTHEA.

Sed quid profuit Apostolis aduenus spiritus sancti post

Act. 8.

Act. 19.

Joan. 7.

Ioan. 2.0.

ascensionem Christi, quem & prius acceperant? Illis enim à Christo dictum est, cum in ipsos flauisset, Accipite spiritum sanctum.

THEOPHILVS.

Profuit ad robur virtutis, qua induti sunt ex alto. Docuerunt certè nos Apostoli, quanta sit infirmitas nostra, & quanto spiritus profectu etiam post baptismum indigeamus. Petrus Apostolorum princeps Christum vidit, gloriæ eius in monte gustauit, vocem patris audivit, mira opera suis oculis contempexit: ipse quoque miracula fecit, super aqua pedibus ambulauit, cum Domino familiarissimè versabatur: vbi à Domino locus esset, & mūdus pronuntiatus, se paratū & in carcerem & in mortem cum eo ire asserabar. Sed quid factum est? Ad vocem ancillæ territus, statim negauit. venit alia ancilla, & iterum negauit. Quomodo Petrus stetit corā regibus & principibus, qui coram mulieribus stare nō potuit? Quinimō post resurrectionem viso etiam Christo, ac larga consolatione recepta, simul cō cæteris Apostolis propter merum Iudæorū latebat, atque adeo vbi cum cæteris Apostolis tam gloriose ascendētem vidisset, & angelorum aspectu consolationeque permulsus & recreatus esset, in publicum tamen prodire non audebat, sed expectabat promissum patris, spiritum sanctū. Quum primū verò huc aduenit, ipse cæterique Apostoli magna fiducia loqui cœperunt, virtuteque magna testimonium resurrectionis Christi reddiderunt, atque adeo principes sacerdotum & reges huius mundi non timerunt, vt gloriarentur etiam in afflictionibus, & irent à cōspectu concilij gaudentes, quod digni habitū essent, vt pro nomine Iesu contumelia afficerentur. Hoc ergo in sacramento confirmationis agitur, vt spiritum sanctum, quem in baptismo ad purificationem & emundationem accepimus, ad robur quoque & virtutis incrementū capiamus, quo aduersus peccatorum, mundi, & diaboli insultus confirmemur, & facti intrepidi, nullis perturbationibus frangi, nullis calamitatibus succumbere, nullis denique terroribus ac cruciatibus à Christo separati valeamus, cupietes cum Paulo dicere: Ego autem ablit vt gloriar, nisi in cruce domini nostri Iesu Christi, per quem mundus mihi crucifixus

Act. 4.

Act. 5.

Gal. 6.

fixus est, & ego mundo. Hoc spiritus sancti robur, est illa charitas Dei, quæ in corda nostra diffunditur per spiritum sanctum, qui certiores nos facit, quòd neque mors, neque vita, neque angeli, neque principat, neque virtutes, neque instantia, neque futura, neque fortitudo, neque altitudo poterit nos à charitate Dei separare, quæ est in Christo Iesu. Quam gratiam cum Christo visum sit sanctis Apostolis suis signo quodam visibili supra modum illustri impertire: quanto magis necesse erat, vt eadem nobis tanto infirmioribus, signo quopiam visibili, ad confirmandam in nobis verbi fidem traderetur?

DOROTHEA.

Quod est verbum huius sacramenti?

THEOPHILVS.

Consigno te signo crucis, confirmo te chrismate salutis in nomine patris, & filij, & spiritus sancti.

DOROTHEA.

Cui promissioni innititur?

THEOPHILVS.

Illi ipsi, quam superius ex sancto Ioanne & sancto Luca retulimus, de gratia sancti spiritus.

DOROTHEA.

Quod elementum est, aut materia huius sacramenti?

THEOPHILVS.

Chrisma, quod manu episcopi fronti eius, qui confirmandus est, illinitur, cum impressione signi crucis, & nominis Dei inuocatione: vt interiori signo interior sancti spiritus vnctio significetur, qui per hoc mysterium cœlitus datur fidelibus: spiritus, inquam, sapientiæ & intellectus, spiritus consilij & fortitudinis, spiritus scientiæ & pietatis, & spiritus timoris. Sapientia in cognitione & delectatione *Sapientia*. summi boni, id est, Dei sita est, quam beatus Augustinus *In Enchir. theologicæ*, id est, Dei cultum appellat, quia vacat & studeat *cap. 1.* det Deo, & in Deum fertur, sincero affectu totam fiduciam ac spem in illum transferens, ipsumque ex toto corde, tota anima, tota mente, tota virtute diligens: nihil præterea amans aut colens, nisi Dei causa, omnia ad illius gloriæ referens. Quo fit, vt nihil nisi Deum suspiciat, ac omnia *lib. 3. offic.* quæ in mundo sunt, præ Deo, tanquam stercora contemnat, *cap. 1.*

Intellectus. ut Christum lucrificiat: quæ sapientia plena est cœlestis suavitatis. Intellectus secundum donum in agnitione consistit, sicut præcedens donum in contemplatione. Hoc dono, noui & veteris testamenti scripturæ, sincere & rectè intelliguntur, idèoque Christus eo mentes discipulorum illustrauit, ut intelligerent quæ de ipso erant, aperiens illis scripturas. Neque enim aliter unquam eas intelligemus, nisi ille qui solus aperit, & nemo claudit, claudit & nemo aperit, nobis reuelat. Oportet enim nos omnes à Deo doceri, & *ἡμεῖς ἵνα ἴδωμεν τὴν ἀλήθειαν*, hoc dono carent Iudæi, exteriori legis literæ affixi: hoc etiam carent hæretici, qui scripturas indocti & instabiles deprauant ad suam ipsorum perditionem: breuiter, eo destituti sunt, quotquot animales sunt, qui non percipiunt ea quæ sunt spiritus Dei. Soli verò spirituales, quibus Deus impartitur, hoc donum habent. Iunguntur autem hæc ambo dona, quòd minor sit sapientia, si intellectu careat, & valde inutilis sit intellectus, si sapientia non subsistat. Tertium donum spiritus est, consilium, quod in iudicando & amplectendo consistit: hoc dono confertur bona voluntas Deum colendi & bene operandi. Per sapientiam gustamus, per intellectum videmus, per consilium iudicamus, quòd suauis sit Dominus, ac proinde beatus qui sperat in eo. Postquam ergo aliquam dei suauitatem degustauimus, & aliquam cognitionem accepimus, orandum nobis est, ut voluntatem etiam ad seruiendum Deo capiamus. Nam nisi hæc adsit, nihil certè proderit externorum operum facies, quantumuis in speciem bona, quia Deus intuetur cor & spontaneam voluntatem. Huic dono spiritus opponitur humanum consilium, cuius scopus non est Dei gloria, sed hæret in rebus externis, & quæ sua sunt querit. Fortitudo quartum donum est spiritus, quo dei contemplatione res fluxas & fragiles forti magnòque animo cõtemnimus, quo nullis illecebris emollimur, nullis aduersis perturbamur, quo nõ lucro aut diuitiis vincimur, nõ adulatione flæctimur, nõ fauore delinimur, nullius potentiaæ terrore prosternimur, sed inuictum animũ pro conseruatione Christiana iustitia tenemus, quo casto corde, nullius inanis gloriae causa, sed veri Dei amore quiduis libenter perferimus, quo dono omnia possumus in eo

qui nobis vires & robur addit. Hoc ergo dono nullũ aliud nobis est magis necessariũ, quandiu in hac vita (quæ militia est super terrã) degimus. Huic dono opponitur fortitudo virium humanarum, quatenus sibi ipsi fidit. Nã prior Dei præsidio semper innititur: posterior, viribus humanis, potentia multitudinis, & animi pertinacia constat, quæ tantũ abest à virtute, ut vitium sit pessimum. Cõsiliũ autem & fortitudo iunguntur, quoniam valde inutile est cõsiliũ, cui opus fortitudinis deest: & valde fortitudo destruitur, nisi per cõsiliũ fulciatur. Scientia quintum donum spiritus sancti, ab Augustino *πιστήμη*, hoc est, disciplina vocatur, sita in elaboratione boni, idque propter summum bonum Deum: qua prudenter versamur in medio nationis prauæ, sine nostro & aliorũ scãdalo. Huius finis est, declinare à malo & facere bonũ: inquirere pacẽ & persequi eã: providere bona nõ tantũ corã Deo, sed etiã corã omnib⁹ hominibus, Huic opposita est sciẽtia mundana, cuius finis est rerũ notitia, in ostentatione, seu ob quæstũ. Sciẽtia ergo quæ donũ spiritus est, charitate semper cõdita est, vn de hoc dono carẽt, qui inflati scientia traditiones ecclesiasticas temerè dissoluunt in infirmorũ scandalũ, ob quos factæ sunt. Sextũ donũ spirit⁹, pietas dicitur: quæ sanè nomẽ cõplectitur omne affectũ, cultum, omniaque officia quæ debemus his vnde vitã accepimus: sed hoc modo à sapientia nõ distinguitur, quãdã *τοσιέτης*, id est, dei cultũ esse dixim⁹. Quaten⁹ verò pietas ab ea distinctũ donũ est, misericordiã significat, ac sita est in affectu hominis ab bene merendũ de proximo proclui, idque causa Dei, ut scilicet eius morẽ gerat voluntati, & Deo præstet obsequiũ. Deo enim beneficiũ fecerat, qui proximi miseretur. Vnde & pietas vulgò p̄ misericordiã operib⁹ accipitur, & pius pro misericorde. Hoc dono muniti, facillè cõdonam⁹ fratrib⁹, libèter largimur egẽtib⁹, subuenim⁹ oppressis, aliaque misericordiæ opera edim⁹. Cõiunguntur porrò scientia & pietas, quòd nulla sit sciẽtia, si utilitatẽ pietatis nõ habeat: valde verò sit inutilis pietas, si sciẽtiã discretionẽ vacet. Superest septimũ donũ spiritus sancti, Timor, nõ seruilis ille, quo perinde ac serui dominos plagarũ metu reformidant, Deus timetur, ne scilicet mitrat in gehẽnã, de quo scriptũ est: Nõ accepistis spiritũ seruitu-

Gregor. 1.

Scientia

August.

de ciuit.

Dei, 14. cõd.

pi. 1.

Pietas.

Rom. 8.

1. *Petr. I.* tis iterū ia timore. Et, perfecta charitas foras mittit timorē
sed castus & filialis, hoc est, timor syncerus, absque prauo
affectu: quo qui præditi sunt, mandata Dei cum quadam
reuerētia & ex intimo affectu custodiunt, semper solliciti,
ne alicubi offendant, suam salutem in timore ac tremore
Psal. 127. operātes, quos David beatos pronunciat. Beati (inquit) qui
Psal. 118. timent Dominum, qui ambulant in viis eius. Et, Timor
domini sanctus permanet in seculum seculi. Orandum ita,
que nobis est, vt Dominus timorem seruilem in nobis
extenuet, donec perfecta charitas eum foras mittat: Nam
nisi timor charitate fulciatur & cæteris muniatur donis,
ad nullum opus bonæ actionis surgit. Cæterum in ecclesia
Gregor. I. Dei triplex oleum in die cœnæ Domini per episcopos cō-
moral. seruatur: Oleum infirmorū, oleum catechumenorum (sic
dicuntur qui imbuuntur elementis Christianæ religionis
viuæ vocis ministerio, prius quam ad sacrum baptisma ad-
mittantur) & chrisma, quod ex oleo oliuæ & balsamo
componitur: idque nō sine insigni mysterio. Nam oleum,
gratiæ pinguedinem, splendorem fidei, & ardorem chari-
tatis signat: balsamum, spiritus suauitatem, qua nos Chri-
stus ad se trahit, & cuius communicatione dicimus: Chri-
sti bonus odor sumus. Ideo enim confirmamur, vt recor-
demur oportere nos intrepidè fidem confiteri, & bonum
odorem factorum circumferre, ad quædificationem proximi.

DOROTHEA.

Num recens est sacri chrisimatis inventio?

THEOPHILVS.

*Libr. de ec-
clesiasti. hie
rarchia, ca-
pi. 4.*

Sanctus Dionysius Arcopagita, Clemens diui Petri
discipulus & martyr, S. Fabianus, Tertullianus, S. Cypri-
anus, Hieronymus, Augustinus, cæteri que omnes ortho-
doxi patres testantur nos ab Apostolis accepisse consecratio-
nem chrisimatis, eandemque non tantum in Romana, sed
per totam ecclesiam catholicam receptam fuisse. Quan-
quam enim veteris legis ceremoniæ, Christo illucescente,
euanuerūt, vnctio tamen mysterium religio Christiana
non contempnit: sed potius quad regibus & sacerdotibus
eius tantum gentis, vnde Christus erat venturus, peculiare
erat, in omnem populum catholicum propagatum est, vt
sicut Christus à chrismate dictus est, eò quod singularis
excellentiæ

CONFIRMATIONIS. LIB. IIII 105
excellentiæ oleo, hoc est, spiritu sancto, præ participibus
suis vnxit eū Deus: ita & participes eius quotquot sunt,
confortes sint tam actionis, quam nominis, & dicantur à
Christo Christiani, vt sint sui, Christo duce, rectores & du-
ces, & offerant Deo spiritualia sacrificia, ordinati à Deo
sanctimoniarum sacerdotes.

DOROTHEA.

Pergratum mihi fuerit audire vnus alicuius eorum,
quos modò nominasti, super hac re sententiam.

THEOPHILVS.

Sanctus Fabianus pontifex Romanus & martyr (vive-
bat anno Domini circiter 240) ad Orientales episcopos
hac de re hunc in modum scribit.

Literis vestris inter cætera insertum inuenimus, quosdā
regionis vestræ episcopos à vestro nostrōque ordine dif-
crepare, ac nō per singulos annos in cœna Domini chris-
ma conficere. Errant verò qui talia excogitant, & mente
vesana potius quam recta sentiētes hoc facere audent. Si-
cut enim ipsius diei solemnitas per singulos annos est ce-
lebranda, ita ipsius sancti chrisimatis confectio per sin-
gulos annos est agenda, & de anno in annum renouan-
da, & fidelibus est tradenda: quia nouum sacramen-
tum est, & per singulos annos in iam dicta die innouan-
dum, & vetus in sanctis ecclesiis est cremandum. Ita à san-
ctis Apostolis & eorum successoribus accepimus, & vobis
tenenda mandamus. Hæc sancta Romana ecclesia, & An-
tiochena à tempore Apostolorum custodit. Hæc Hieroso-
lymorum & Ephesianorum tener, in quibus Apostoli præ-
sidentes hæc docuerunt, & vetus chrisma incendi, & non
amplius quam vno anno vti permiserunt.

*De consecr.
dist. 3. capi.
Literis*

*Ex dec. Fas-
bian. epist.
2. ad Orient.
episc.*

DOROTHEA.

Enimverò haud in actis Apostolicis legimus, Apostolos
in confirmandis baptizatis chrismate vsos fuisse: sed ma-
nuum impositione duntaxat, & oratione.

THEOPHILVS.

Verum id quidem est: at ecclesia tamen, quæ columna est
& stabilimentū veritatis, asseuerat, per Apostolos chrisma-
tis consecrationem nobis esse commendatam. Causa autē
quamobrem neque Christus Apostolos, neque Apostoli in

1. Tim. 3.

DE SACRAMENTO

primis ecclesie primordiis, populos confirmandos chrismate unxisse leguntur, hæc ipsa est, quod exteriori chrismatis inunctione (quæ designaret inuisibilem spiritus sancti vactionem) tantisper non erat opus, dum spiritus sanctus visibili signo in confirmatos descendebat, quod per impositionem manuum Apostolorum in primis illis ecclesie rudimentis factum legimus. Postea verò dilatata ecclesia Dei, cum signo illo visibili diuersitatis linguarum opus iam non esset, spiritu sancto roborandi ac confirmandi, chrismate sunt inuncti, vt & ipsi signo externo admonerentur, excitarenturque ad mysterij interioris fidem & contemplationem. Ac sanctus Augustinus affirmat, chrismatis sacramentum in genere visibilium sacramentorum, sacrosanctum esse, sicut ipse baptismus est. Neque enim (vt idem alibi ait) spiritus sanctus nunc confertur per impositionem manuum temporariis & sensibilibus miraculis attestantibus, sicut antea dabatur ad commendationem rudis fidei, & ecclesie primordia dilatanda. Quis enim nunc hoc expectat, vt hi, quibus manus ad accipiendum spiritum sanctum imponitur, repente incipiant linguis loqui? Sed inuisibiliter & latenter intelligitur per vinculum pacis, eorum cordibus diuina charitas inspirari, vt possint dicere: Charitas Dei in cordibus nostris est per spiritum sanctum effusa, qui datus est nobis.

Act. 8. 10

Lib. 2. contra Ier. P. Iuliani. cap. 104.

August. de bapt. cõ. Donat. cap. 16.

Rom. 5.

Irenæus lib. 4. cõ. hære. sup. 63.

DOROTHEA.

Tunc igitur asseueras, hanc obseruationem esse Apostolicam?

THEOPHILVS.

Vniuersalis consensus ecclesie omnium temporum nobis huius rei certissimum perhibet testimonium, maxime quum vno eodemque tempore, idque non multo post Apostolorum decessum, per omnes ferme ecclesias, hæc ipsa ordinatio, vti Apostolica, obseruata sit, quemadmodum supra ex epistola S. Fabiani ad Orientales episcopos docuim'. Quod beatus Hieronymus etiam contra Luciferianos affirmat.

DOROTHEA.

Ecquid opus est inungi chrismate in confirmatione, cum prius iam in baptismo, qui confirmatur, eo fuerit inunctus?

THEOPHILVS.

CONFIRMATIONIS. LIB. IIII. 103

Chrisma aliter datur in baptismo, aliter in confirmatione. Signatur enim baptizatus chrismate per sacerdotem in capitis vertice: per episcopum, verò in fronte: vt in priore vntione significetur spiritus sancti super ipsam descensio, ad habitationem Deo consecrandam: in posteriori verò, vt eiusdem spiritus sancti septiformis gratia, cum omni plenitudine sanctitatis & scientie & virtutis in hominem venire declaretur. Quamobrem Dionysius, hoc sacramentum vocatum esse ab Apostolis *τελεισθη*, id est, perfectionem & absolutionem virtutis spiritualis, scribit.

DOROTHEA.

Cur confirmandus signatur in fronte signo crucis?

THEOPHILVS.

Vt admonetur suscepisse signum imperatoris nostri Christi, quem, omni metu atque pudore posthabito, palam & vbique debeat confiteri. Frons enim pudoris est sedes.

DOROTHEA.

Cur post confirmationem confirmatus a papa credatur?

THEOPHILVS.

Vt meminere se deinceps pro nomine Iesu contumeliam æquo animo pati debere, & percutienti se ad dextram, obuertere & sinistram, hoc est, magis esse paratum ad noxam accipiendam iniuriam, quam vlciscendi desiderio teneri.

DOROTHEA.

Quid susceptoribus, qui confirmandos offerunt, iniungitur post absolutas diuinas orationes, & inuocationes quæ sunt super confirmatos?

THEOPHILVS.

Vt confirmatos Christiana religione & orthodoxa fide instituunt, hoc est, symbolum Apostolorum & Dominicam orationem eos doceant, admoneantque diligenter, vt ab omni peccato in posterum abstant, & inculpate viuant, bonum operantes.

DOROTHEA.

Quid verò illis opus est catechistis siue susceptoribus, & patris, potissimum si adulti sint, dum confirmantur, eaque noverint, quæ ad fidem Christianam pertinent?

THEOPHILVS.

DE SACRAMENTO

Illos adhibent, ut sese in conspectu Dei deiciant, & animos summittant, quasi suæ imbecillitatis conscij, per eorum fidem, qui iam fortes ac robusti sunt, sustentari cupientes, ad Deum pro confirmatione & corroboracione per spiritum sanctum accipienda, veniant.

DOROTHEA.

Agè igitur, dic mihi, quis sit effectus huius sacramenti.

THEOPHILVS.

Ex iis quæ suprà diximus intelligi potest: nimirum hoc sacramentum dari ad impediendum donum spiritus, quo confirmemur aduersus omnes tentaciones carnis, mundi, & diaboli, quo in fide robaremur ad confitendum & glorificandum nomen Domini nostri Iesu Christi, quo denique charitatis augmen ac perseuerantiam in bonis operibus capiamus.

DOROTHEA.

Non satis assequor quid velis. Dixisti suprà virtutem baptismi vires nostras sancti spiritus beneficio corroborare, contra concupiscentiam, quæ nos ad malum procliuus reddit, quò ei resistere ac præualere possimus: nunc autem affirmas nos in confirmatione ad pugnam armari. Cum in baptismo (ut olim decretum fuit in concilio Milenitano, diui Augustini tempore) non solum offeratur peccatorum remissio, sed adiutorium etiam diuinæ gratiæ, ut peccata iam admissa, non admittantur in posterum: quid opus est querere nouam gratiam? An melius ad certamen instrui possimus aduersus diabolum, quàm carnis nostræ mortificatione, & viuificatione spiritus, veteri nostro homine crucifixo, in nouitate vitæ ambulantes, per gratiam quam in baptismo accepimus, Christo consepulti, ut resurrectionis eius simus participes?

THEOPHILVS.

Non accuratè quæ diximus expendisti. Neque enim hic vilo modo negare volo, quod cum de baptismo verba facerem, asseueravi: in quo quidem verissimum est peccata vniuersa gratuita remissione per Dei misericordiam in Christi sanguine deleri, atque etiam nobis adiumentum adesse, quo sulti peccare iam abistamus. Sed hoc volo, longè nos amplius in confirmatione robur accipere, quo in via salu-

Con. Milenit. cap. 3. de consec. dist. 4. c. placuit.

CONFIRMATIONIS. LIB. IIII. 107

salutis constanter progrediamur, alacriter perseueremus, & scelici successu resistamus insidiis arque tentacionibus carnis, mundi, ac diaboli. In eo enim septiformem spiritus sancti gratiam accipimus, cum plenitudine sanctitatis, scientiæ & virtutis, ut aliis prædicemus donum quod in baptismo adepti sumus, æternæ perennisque vitæ hæredes facti. Quamuis autem nunc per impositionem manuum, manifestæ virtutes, & visibiles gratiæ sancti spiritus minime nobis conferantur, ut Apostolorum tempore eueniebat: ampliores tamen adiunguntur semper gratiarum spiritualium, inuisibiliumque virtutum accessiones iis, qui ritè hoc sacramentum suscipiunt. Quis verò nescit Apostolos longè ante Pentecosten spiritum sanctum accepisse? Illis enim à Christo dictum est: Non vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri, qui loquitur in vobis. Scriptura tamen testatur illos in die Pentecosten spiritum sanctum accepisse. Quo tandè pacto, nisi cum plenitudine gratiarum? Licet ergo spiritum sanctum in baptismo acceperimus, multò plenius tamen ac vberius eum in cõfirmatione suscipimus. Facebant igitur calumniæ, quibus nos veritatis hostes premunt, rudium imperitorumque animis impias hæc voces instillantes, nos promissiones baptismi proprias, à baptismo abscissas aliò deriuare & transferre. Neque enim docemus, eos, qui in Christo sunt baptizati, nullam in baptismo promissionem percepisse, qua in agonibus instruatur. Quare mendacii & blasphemiæ vocè esse oportet, quæ asserit cõfirmationem, insignem esse baptismi contumeliam, quæ vsum ipsius obscurat & abolet.

DOROTHEA.

Quo affectu ad participandum hoc sacramentum accedendum est?

THEOPHILVS.

Pro tanti muneris diuini reuerentia, adulti purgatis per exomologesin animis ieiuni debent ad huius sacramenti susceptionem accedere, credereque se per ecclesiæ sanctæ intercessionem & sacerdotis ministerium, accepturos spiritum sanctum, qui septiformi gratia sua, omnis scientiæ, virtutis, & roboris spiritualis plenitudinem ac consummationem in ipsis sit operaturus, iuxta Domini promissionem, in vnoquoque tamen iuxta mensuram donationis Christi.

DOROTHEA.

Raban. lib. 1. cap. 31. de inst. cleric.

Mat. 10.

Concil. Au. ca. 3. de consec. dist. 5. cap. vt ieiun.

Ioan. 14. & 15. Ephes. 4.

DE SACRAMENTO

Ecquis huius sacramenti minister est?

THEOPHILVS.

Act. 8.

Episcopus. Nam vt in actis legimus, Philippus diaconus licet Samaritanos verbo Dei conuerterit, & baptizauerit; non tamen hoc sacramentum ministravit, sed Apostoli miserunt ad eos Petrum & Ioannē, qui cum descendissent, orauerunt pro ipsis, vt acciperent spiritum sanctum: quod nunc faciūt episcopi, nimirum Apostolorum successores. Nana vt diuus Ambrosius ait, Non humanum hoc opus, neque ab homine datur, sed inuocatus à sacerdote spiritus à Deo traditur: in quo Dei est munus, ministerium sacerdotis.

Hieronymus cōt. L. u. ciferianos. Ambrosi. de spi. sanc. lib. I. cap. 7.

DOROTHEA.

Sed nonne Ananias, qui Apostolus non erat, ad Paulum missus est, vt Paulus ipse visum reciperet, baptizaretur, & impleretur spiritu sancto?

Act. 9.

THEOPHILVS.

Ananias, qui vnus erat ex septuaginta discipulis, atque diaconus, nō vilius hominis imperio ad Paulum missus est, sed illum Dei iussu adiit, vt baptizaret, aspectumque ei restitueret, non autem vnus ex Apostolis, ne videretur Paulus ab eo edoctus, sola inspiratione diuina, non item. Neque enim illum Ananias docuit, at baptizauit tantum, cum statim post futurum esset, vt vehemēti zelo, insignique animi promptitudine & alacritate iogentem spiritus gratiā acciperet. Quare quod affers, factum est speciale, quod adhiberi neque debet neque potest ad fidem faciendam presentis cōtrouersie, vimirum priuatum sacerdotem aequē hoc sacramentum administrare posse, ac episcopum: cum in primitiua ecclesia soli Apostoli, ac eorum successores illud administrarent, quemadmodum beati Cyprianus & Hieronymus restātur. Vnde ait Urbanus papa: Omnes fideles per manus impositionem episcoporum spiritum sanctum post baptismum accipere debent, vt pleni Christiani inueniantur: quia cum spiritus sanctus infunditur, cor fidele ad prudentiam & constantiam dilatatur.

Cypr. ad Iunua. de here. bapti. Hieron. aduer. Luc.

De consecr. dist. 5. capi. Omnes.

Distinct. 95. ver. Inueniunt.

DOROTHEA.

Si iure diuino proprium hoc munus episcoporum est, cur ausi sunt ad plebeios presbyteros transferre quemadmodum in quadam Gregorij Epistola legitur?

THEOPHILVS.

THEOPHILVS.

Permissum hoc fuit urgente necessitate, cum episcopus haberi non posset. At vbi eius copia est, nullaque vis externa vrget, huius sacramenti administratio plebeio sacerdoti demandari non potest.

DOROTHEA.

Tu in superioribus sacramentis declarandis ad plenum animo meo satisfecisti. Reliqua, obsecro, mihi explicare perge. Ac primum omnium de sacramento poenitentiae disserito. Cur nam illud Christus instituit?

THEOPHILVS.

Vt sit nobis tanquam secunda tabula post baptismum, in naufragio, vt & Tertullianus & Hieronymus docent. Nam homines renati non solum peccata leuia admittunt, quae iugi & assidua sui sanctificatione purgantur: sed etiam in graui saepe crimina, & varios animi languores incidunt: de quibus dicit Apostolus, quod qui talia agunt, regni Dei hereditatem non consequentur. Et Timeo ne iterum vbi venero ad vos, humilem me Deus apud vos faciat & lugeam multos eorum qui ante peccauerunt, nec eos peccatiuit immunditiae, libidinisque & impudicitiae, quam patrarunt. Ideoque ad medicinam vulneratae conscientiae, hoc sacramentum institutum est. Et Christus, eiusque praecursor S. Ioannes, & Apostoli, praedicationis Evangelicae doctrinam à poenitentia semper exorsi sunt. Hanc etiam prophetae & sancti Dei homines docuerunt, quibus nihil in ore magis erat, quam illud: Poenitentiam agite, & credite Evangelio. Hec poenitentia donum Dei est, & praecleara virtus. Est enim vera ad Deum vitae nostrae conuersio, à syn-cero serioque Dei timore profecta, quae carnis nostrae, veterisque hominis mortificatione & viuificatione spiritus constat. Hac confugimus ab ira Dei ad eius misericordiam: hac conuertimur ab operibus mortis ad Deum viuentem: hac subducimur à peccati ac diaboli laqueis, ac vnum cum Christo corpus efficiuntur.

De sacramento poenitentiae. Hieronymus super Danielcm. Gal. 5. 2. Cor. 12.

Mat. 3. 4. Marc. 1. Luc. 6. Act. 2. & 26. Marc. 1.

DOROTHEA.

Quo pacto haec in nobis gignit mortificatio?

THEOPHILVS.

Non tam ministerio Mosaicæ legis efficitur, quàm lege spiritus vitæ, dum hæc in baptismo nobis insita, & peccato rursus obruta, per Euangelij verbum in nobis resuscitatur, cordibus nostris inclamans: Memor esto vnde cecideris, & age penitentiam, & prima opera fac: sin rvinus, ad te citò veniam. Item, O stulti Galatæ, quis vos fascinavit, vt non crederetis veritati? Quibus præ oculis Iesus Christus antè fuit depictus, & inter vos crucifixus. Et: Irritam quis faciens legem Moyfi, sine vlla miseratione duobus aut tribus testibus moritur. Quantò putatis peioribus affectum iri supplicii, qui filium Dei conculcarit? Hæc vox spiritum nostrum præoccupatum peccato, ad contritionem & inenarrabiles gemitus reuocat, qui in cõfessionem tandem erumpunt & sollicitudinem, indignationem, satisfactionem, timorem, desiderium, & vindictam pariter & operantur. De quibus animi motibus dictum est in Deuide propheta: Sacrificium Deo spiritus contribulatus, cor contritum & humiliatum Deus non despicies. Huic timori succurrit fides, quæ respicit in Christum, quem habemus apud patrem iustum, & qui est propitiatio pro peccatis nostris: non pro nostris autem tantum, sed & pro totius mundi. Vnde & seruire in perpetuum potest accedentes per semetipsum ad Deum, semper viuens ad interpellandum pro nobis: quod maneat in æternum, sempiternum habens sacerdotium. Hac fide rursus inuocatio spiritus accipitur, & viuificatio mortificationi coniungitur. Sic enim precatur David: Quoniam iniquitatem meam ego cognosco, & peccatum meum contra me est semper. Asperges me hyssopo, & mundabor: lauabis me, & super niuem dealbabor. Auditui meo dabis gaudium & lætitiã, & exultabunt ossa quæ contriuisisti. Spiritum rectum in noua in visceribus meis, redde mihi lætitiã salutaris tui. Et iterum: Quoniam die ac nocte grauata est super me manus tua, conuersus est humor meus in siccitates æstatis. Delictum meum cognitum tibi feci, & iniustitiam meam non abscondi. Dixi: Confitebor aduersum me iniustitiam meam Domino, & tu remisisti impietatem peccati mei.

D O R O T H E A.

Intelli-

Intelligo quid velis. Interpretaris enim mortificationem animæ dolorem & terrorem, ex agnitione peccati, & sensu iudicij Dei conceptum.

T H E O P H I L V S.

Rectè accipis: Vbi enim quis in veram peccati cognitionem adductus est, tum verè peccatum odisse, & execrari incipit: tum ipse sibi ex animo displicet, miserum se & perditum faterur, & alium se esse oprat. Adhæc vbi sensu aliquo iudicij Dei tactus est (alterum enim ex altero protinus sequitur) tum verò percussus ac consternatus iacet, humiliatus ac deiectus tremat, animum despondet, desperat.

D O R O T H E A.

Viuificationis autem nomine consolationem intelligis, quæ ex fide nascitur: vbi scilicet homo, peccati conscientia prostratus, ac Dei timore percussus, postea in Dei bonitatem, in misericordiam, gratiam, salutem, quæ est per Christum, respiciens, sese erigit, respirat, animum colligit, & velut è morte in vitam redit.

T H E O P H I L V S.

Aliud nihil volo.

D O R O T H E A.

Sacramentine ratione censetur eiusmodi penitentia?

T H E O P H I L V S.

Minimè verò. Sacramentum enim (vti diximus) constat verbo, promissione, & elemento.

D O R O T H E A.

In quo igitur consistit penitentia, quatenus est sacramentum.

T H E O P H I L V S.

Consistit potissimum in absolutione sacerdotis, quæ quidem ille diuini verbi virtute, & clauium ipsi à Christo traditarum, peccatorem penitentem, in Desque misericordiam sperantem à peccatis absoluit & liberat.

D O R O T H E A.

Expone, sodes, quid penitentia sit, quatenus est sacramentum.

T H E O P H I L V S.

Externum & visibile signum est penitentia interioris, ac remissionis peccatorum, seu gratia Dei, quam Deus ipse efficaciter & certò in hoc sacramento operatur.

Quodnam est verbum?

THEOPHILVS.

Verbum huius sacramenti, verbum absolutionis est, quod sacerdos vice Dei ad confessum peccata sua pronunciat: Ego (inquiens) absoluo te à peccatis tuis, in nomine patris, & filij, & spiritus sancti.

DOROTHEA.

Fusus istud explicari mihi velim.

THEOPHILVS.

Christus postquam compleuisset omnia, quæ pro redemptione hominum consummanda prophetæ de illo prænu-
 ciauerant, rediturus ac patrem, ne beneficiorum suorum in terris memoria periret, aut salutaris cessaret dispensatio meritorum suorum, Apostolos, eorumque successores, episcopos & sacerdotes instituit, qui beneficiorum suorum memoriam inter homines docendo & exhortando conseruarent, & sacramentorum dispensatione suscepta, per illam eadem Christi beneficia & merita credentibus populis distribueret. Quod Apostolus innuens, ait: Sic nos existimet homo, ut ministros Christi, & dispensatores mysteriorum Dei. Inter reliqua verò salutis nostræ instrumenta, per quæ merita Christi in nos influunt, qualia sunt, baptismus, Eucharistia, & cætera sacramenta, quæ Christus Apostolis, eorumque successoribus, dispensanda commisit, eisdem etiam remittendi & retinendi peccata potestatem tradidit. Atque ut homines intelligerent, quàm serua illa potestas esset, cui se necessariò subdere debent, quicumque remissionem peccatorum suorum accipere, & salutem consequi volunt: idem, qui tradidit, potestatem illam clauis regni cælorum appellauit, dicens Petro: Et tibi dabo clauis regni cælorum. Et: Quod cuique ligaueris super terram, erit ligatum & in cælis & quodcuique solueris super terram, erit solutum & in cælis. Quibus verbis catholica Christi ecclesia intellexit, Dominum seruatoremque nostrum Apostolis & eorum successoribus clauis dedisse non solum potestatis, sed & scientiæ ac discretionis. Sine clauis enim scientiæ, potestatis clauis cæca foret. Quare sancti patres, quotquot de hac re scripserunt, concluderunt ex iis Christi verbis, quod omnis, qui peccatis fuerit oneratus

oneratus quæ conscientiam suam ream teneant crucientque, debeat adire propriam sacerdotem, cuiusmodi peccata distinctè confiteri, & ab eodem postulare informationem, medicinam & iudiciū: & quicquid denique canonicæ satisfactionis nomine sacerdos tanquàm medicus spiritualis ipsi imposuerit, animo voluntario implendum suscipere: imò ante absolutionem relinquere arbitrio iudicioque sacerdotis, an statim confessione facta à peccatis sit absolendus: an verò quousque peracta sit poenitentia, debeat absolutio differri: propterea quòd sacerdos in hoc sacramento spiritualem quandam medicum agat, cuius munus est vitia vulnerum indagare, diligenterque prospicere, ut ab intima radice persanentur, quò nulla obducantur cicatrice, prius quàm perfectè sint curata. Ita his de rebus patres omnes tam Orientalis quàm Occidentalis ecclesiæ docuerunt.

DOROTHEA.

Quid? Tunc asseris Christum necessitatem nobis imposuisse confessionis apud sacerdotem edendam, cum distinet peccatorum enumeratione?

THEOPHILVS.

Cum nos peccataque nostra Christus sacerdotum ministerio subiici voluerit, sic, ut pro diuersitate peccatorum, ea vel remittant ipsi, vel retineant, neutram in nos potestatem exercere poterunt, nisi arbitrium præcesserit, & accuratum iudicium: ut sciant, hæne an illa potestate, retinendi videlicet, an remittendi peccata, in nos defungi debeant. Tale autem arbitrium aut necessariam istam cognitionem, non aliunde, quàm ex recensione peccatorum haurire poterunt. Quomodo enim ea, quæ tu sine teste gessisti, & quæ mente occultas, sacerdotes diiudicabunt, utrumne remissione, an retentione digna sint, nisi tu ea protuleris? Sacerdotes quidem certe, nisi velint alienæ potestatis temerarij usurpatores esse, continebunt se, nec pro commissis sibi potestate aut soluent aut ligabunt, prius quàm, quid soluendum ligandumve sit, diiudicatione antegressa, probè didicerint. Cum itaque omnes homines peccatores sint, nec quatenus peccatores sunt, discerni alij ab alijs villo modo possunt nisi sola discretionem, quæ ex diuersa qualitate peccatorum

2. Cor. 4.

Mat. 16.

existit: quis non videt, pro remissione peccatorum per sacerdotis ministerium consequenda, necessarium esse, vt singuli coram eo criminum suorum qualitatem recensendo aperiant, vnde discat sacerdos, quorum peccata remittere, & quorum retinere debeat, cum vtrique par ius ligandi & soluendi à Domino acceperit?

DOROTHEA.

At mihi quidē videtur nihil opus esse vt sacerdos à peccatore delictorum occultorum reuelationem exigat, quò illa sua ligandi potestate in ipsum defungatur: verum satis esse, vt eam exerceat contra publicis criminibus infames, qui scilicet, dum coarguuntur verbisq̄ castigantur, respicere nolūt, nec ad frugem bonam se recipere ducti penitentia.

THEOPHILVS.

Falleris, totaque erras via. Nam vtraque potestas, tam soluendi quam ligandi, æquè latè extenditur, & tam ad occulta, quam ad publica & manifesta crimina pertinet. Generatim enim de omnibus peccatis pronunciauit Christus: Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis: & quorum retinueritis, retenta sunt: nullum ponens discrimen inter ea peccata, quæ in luce, & quæ in occulto fiunt. Quod ita omnino necesse est. Nam cum occulta peccata æquè animā laecient & occidant, & interdū manifestis non paulò grauiora & periculosiora sint: vtrique conuenit remedium illud æquè ad occulta adhiberi. Sed nullus sacerdos tam ineptus est aut temerarius, qui de his, quæ ignorat, iudicium sibi ferèdum existimet, & occulta tua vel ligare, vel soluere audeat, nisi prius per cōfessionem, te proferēte, qualia sint, cognouerit. Hoc amplius, confitentium vtilitas talera peccatorum recessione requirit. Nam qui retentione dignū peccatum perpetravit, is procul dubio maiore suo commodo ligatur, quam absoluitur. Siquidem hoc præstat eius aligatio, vt & cæteri eius exemplo à peccando deterreantur, & ipse citius sanetur. Si enim sacratissimis cœnæ dominicæ mysteriis indignus & intempetius sese ingereret, iudiciū sibi grauius, maioremq̄ damnationem accerseret: aut præmaturè à supplicio temporario solutus, iustā Dei iram, & æternam viadictam in se prouocaret.

DORO-

DOROTHEA.

Audiui aliquando, hanc discretionis notam debere sacerdoti sufficere, vt inter peccatores, qui ligandi, quive soluendi sint, diiudicet: nimirum fidem, & incredulitatem: vt is soluendus sit, qui credit sibi per Christū remissa esse peccata, etsi non confiteatur eadem speciatim: is verò solus ligandus sit, qui Evangelij promissionem respuit, verbisq̄que Dei auertatur aut contemnit, nec sibi peccata remitti credit. Omnes enim serui peccati & mortis solvimur ac liberamur, per redēptionem quæ est in Christo Iesu. Qui verò Christum liberatorem ac redemptorem non suscipiūt, nec agnosciūt, ij damnati iam sunt, æternisq̄que additi vinculis. Quod si ita est, non necesse erit soluendi ligandive arbitrium (quod verbi ministerio cōiunctū est) ex peccatorū enumeratione & qualitate colligere. Istud autem scripturis videtur consentaneum: Christus enim Apostolis suis, cum eos ad prædicandum sermonem salutis emitteret, dicebat: Cum intrabitis domū, salutate illam, & siquidem fuerit domus digna, veniat pax vestra super illam: sin minus fuerit digna, pax vestra ad vos reuertatur. Et quicumque non exceperit vos, neque audierit sermones vestros, exeuntes ex adibus, aut ciuitate illa, excutite puluerem pedum vestrorum. Amē dico vobis: tolerabilius erit terræ Sodomorum & Gomorrhæorum in die iudicij, quam ciuitati illi. Ac apud Marcū iisdem ait: Ite in mundum vniuersum, & prædicate Evangelium omni creature. Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit: qui verò non crediderit, condemnabitur.

Mat. 10.

Marc. 16.

THEOPHILVS.

Nequaquā inficiamur fidem remissionis peccatorum, quam in nobis efficit spiritus sanctus, omnino necessariam esse in pœnitente, qui velit clauium fructum percipere: nisi enim peccator mentem hac fide præparatam habeat, virtute clauium spiritualium non soluitur. Sed claus non aliud esse quam fidē aut spiritum sanctum qui fide datur, id plane negamus: nam Apostoli & fidem & spiritus sancti reuelationem habuerunt, priusquam Christus ipsis claus vel promitteret vel daret. Ergo claus esse oportet aliquid præter fidem, hoc est, potestatem quandam, qua in ecclesia pœnitentes, quum accedunt per fidem ac confitentur per

De doctr.
christi. lib. 1.
cap. 17. &
18.

eos qui ecclesie nomine claves tenent, confessi & correpti soluantur vel ligantur. Inquam sententiam diuus Augustinus dixit, Christum has claves ligandi ac soluendi ecclesie dedisse, scilicet vt quisquis in ecclesia eius dimitti sibi peccata non crederet, non ei dimitterentur: quisquis autem crederet, seque ab his correptis auerteret in eiusdem ecclesie gremio constitutus, eadem fide ac correptione sanaretur. Quisquis enim non credit sibi dimitti posse peccata, sit deterior desperando, quasi nihil illi melius quam malum esse remaneat, vbi de fructu sue conuersionis inuidus est. Hac ille. Quod autem ad Euangelicos locos attinet, quos protulisti, loquuntur illi quidem de alienis ab Euangelica professione, & infidelibus obstinatisque, qui fidem in Christum & Euangelium repudiantes condemnantur, non clauium quidem virtute, sed sua infidelitate & proprio iudicio, quos tanquam deploratos, nisi resipuerint, relinquendos Euangelium & Apostoli tradiderunt. Ceterum Christus ecclesie sue, claves regni celorum, hoc est remittendi & retinendi peccata potestatem tradidit, vt illam exerceret, non in alienos & infideles, sed in fratres, qui ecclesie subsunt. Quid enim ad ecclesiam attinet de his qui foris sunt iudicare, & non potius de his qui intus sunt? Itaque si is qui frater nominatur, & ecclesie filius, illi ex aqua & spiritu sancto generatus, postea incipiat scortator esse, aut auarus, aut ebriosus, aut conuicator, aut aliquo peccati laterali vulnere sauciari, eum ecclesia curare parat, & per clauium remedium de eo ad sanitatem reducendo satagit sollicitaque est. Ex iis ergo qui subsunt ecclesie, si qui post delictorum vulnera, ducti penituntine, sollicitae matris curae se sanandos submiserint, illa morbi qualitatem accuratè expendens, & eorum peccata solerti disquirens indagatone, iuxta Domini mandatum iis succurrit aut remissionis gratia, aut retentionis feueritate, prout iudicauerit vel pro aliorum emendatione cõducere, vel pro rerum salute expedire. Proinde sacerdos soluendi aut ligandi arbitrium non sumit ex fide, aut incredulitate, cū increduli nihil ad ecclesiam pertineant: sed potestatem remittendi & soluendi inter solos fideles exercēs, cognita peccatorum qualitate diiudicat, qui solui ligariue iuxta Domini sententiã debeant. Haud quaquam ergo sunt

audiendi, qui ligandi & soluendi verba, vel ad prædicationem qua verbi ministri fũgũtur, vel ad disciplinã excommunicationis, quæ ecclesie permissa est, tantũ referũt. Licet enim etiã liget ecclesia, dũ eius quem excomunicat vitã ac mores dãnãt, ac nisi resipuerit, iã eũ suæ dãnationis admonet (neque enim in perpetuã ruinã illũ ac desperationẽ cõiicit) soluat autem quẽ in cõmunionẽ recipit, velut participẽ eũ faciẽs vnitatis quam habet in Christo Iesu: tamẽ in occultis etiã delictis (quæ aliquãdo, vt diximus, manifestis grauiora & periculosa sũt) remittẽdis vel retinẽdis potissimũ locũ habent. Itaque sic statutũ est, clauium potestatem tũ maxime vigere, vel quã solemni recognitione viriorũ suorũ veniã precatur tota ecclesia: vel quã priuatũ, qui aliquo notabili delicto cõmune offēdiculũ peperit, pœnitentiã suã testatur: vel quã is, qui ob cõsciẽtię inquierudinẽ sacerdotis ope indiget, suam illi infirmitatẽ & occulta delicta aperit. Quĩ enim tota ecclesia velut corã Dei tribunali astat, reã se cõfiteretur, vniũ refugiuũ habet in Dei misericordia: nõ vulgare aut leue solatiũ est, habere illic præsentẽ Christi legatũ, recõciliationis mãdato præditũ, à quo denũciari sibi absolutionẽ audiat. Si militẽr quũ is, qui se ab ecclesia quodã modo alienauerat, restituitur in fraternã vnitatẽ accepta venia, quãtũ beneficiũ est, quòd sibi ab iis ignosci intelligit, quibus dixit Christus: Quibuscũque remiseritis peccata in terris, remissa in celo erũt: Nec minoris efficacix aut fructũ est priuata absolutio, vbi ab eo petitur, qui & viriorũ laqueis implicitus, animi sui lãgores & occulta etiã crimina, quorũ sibi cõsciũ est, sacerdoti deregit. Cũ enĩ illi secretũ animi vulnus aperuerit, atque illã Euãgelij vocẽ peculiariter ad se directã auerit, Remittũtur tibi peccata, sua, cõfide: animũ cõfirmat ad securitatẽ omniq; trepidatione liberatur. Ministerij ergo clauium tota vis in eo posita est, vt Euãgelij gratia, per eos quos Dominus ordinauit, fidelium animis publicè ac priuatim obsignetur.

DOROTHEA.

Cũ nullum in scripturis sanctis præceptum, saltẽ expressum, de priuata confessione reperiri possit, nondum video, qua tãdem ratione ad eam homines adigi debeant.

THEOPHILVS.

Christus eos, qui perire sua sponte volunt, ad confitendum de peccatis nullo praecepto alligauit, sicut ne ad baptismum quidem suscipiendum praecepto adigit quemquam. Cum tamen is, qui veritas est, ad caelorum regnum sine baptismo neminem peruenturum denunciauerit, dicens: Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non intrabit in regnum caelorum: an non qui seruari volunt, praecepto satis efficaci, nimirum animarum suarum salute ad suscipiendum baptismum vrgentur? Sic qui amissa baptismi innocentia, iteratis delictis aditum sibi regni caelestis praclusit, cum audit ecclesiae ministris regni caelestis clauis à Christo traditas, ut quoscumque illi soluerint in terris, soluti sint in caelis: profecto si sapit, satis sibi praeceptum putabit, ut pro solutione sua impetranda ei se submittat, qui soluendi potestatem habet, nisi malit retenta peccatorum suorum sarcina aeternis suppliciis addici. Ministri porro ecclesiae (vni diximus) nulli peccata sua vel remittere, vel retinere debent, ac ne possunt quidem, nisi per confessionem ipsis cognita: ne temeritatis incusentur (cum distinctè remittendi aut retinendi peccata potestatem acceperint) si in alterutram partem audeant sententiam proferre, priusquam peccati cuiusque meritum accurata disquisitione expenderit. Si quis verò, qui peccatis suis ingressum regni caelestis sibi praclusit, neglectis aut contemptis clauibus, aliunde sibi aditum in caelum aperire contendat, & remissionem peccatorum sine sacerdotum aut ecclesiae ministerio sibi polliceri audeat: is non solum ecclesiam contemptui habet, sed Christi ordinationem in primis ut inanem & stultam deridet, quasi sine causa ecclesiae clauis nulli vsui futuram traderit. Quid enim attinebat ecclesiae ministros regni caelorum clauis tenere, si iis etiam incòsultis cui libet pròptum est & liberum, sine harum clauium ministerio aliunde in caelum irrumpere? Ad quid in ecclesia soluendi & ligandi potestas refidet, si qui ligatus est, solui alia ratione potest, etiam si pro solutione sua nec orationem ecclesiae, nec ministerium eius experierit? Ergo discipulos suos inanibus promissis decipit Christus, clauis caelorum & ligandi soluendive potestatem ipsis tradens, si aequè sine clauibus ingressus patet in caelum, & si aequè sine ministerio ipsorum, remissio-

POENITENTIAE. LIB. IIII. 113
remissio peccatorum speranda est. Absit autem, ut Christum fallacem promissorem vel leuis suspicio fingere audeat.

DOROTHEA.

At nonne Deus ob validam & vehementem cordis contritionem, aliquando peccatorum condonatione, suorum sacerdotum ministerium anteuertit?

THEOPHILVS.

Sane quidem: scriptum est enim: Quotiescunque ingenuerit peccator, omnium iniquitatum eius non recordabor. Sed ne tunc quidem superuacanea existimanda est sacerdotum remissio, nec spe diuinae huius condonationis omitterenda, praesertim quum contritioni suae nemo confidere tutò queat aut debeat, cum ignoret an tanta sit, pro qua Deus peccata sic dolenti & contrito condonare velit. Contra verò per sacerdotum ministerium indubitata peccatorum remissio accipitur, propter Christi promissionem (qui ut falli non potest, ita fallere non potest nec vult) qua dixit: Quorum remisistis peccata, remittuntur eis. Ista enim peccatorum remissio, quam per ministerium sacerdotis quarimus, non ex virtute contritionis nostrae (quae semper nobis, vti máca & inchoata, suspecta esse debet) sed ex merito & gratia Christi pendet, & ex eius promissione certa est & efficax. At Dominus ipse, pro eo ac promissit, ministerio ecclesiae assistens in dispensatione mysteriorum suorum, gratiam largitur contenti de peccatis cum animi submissione, etiam si minus plena sit eius contritio, & remissionem peccatorum in eo ipse operatur: ita ut Christi misericordia & sacramenti virtus per ministerium sacerdotum in contentente suppleant, quod propriae contritionis imbecillitas non merebatur. Quamobrem is salutem suam negligit, & animam periculo mortis obicit, qui ancipiti dubioque fretus remedio, certum quòdque in promptu est remedium auerfatur & fastidit. Idem hoc Augustinus & Gregorius docent, dum Lazari suscitationem, hominis ex peccato resurgentis typum faciunt, quem etsi Dominus voce sua prius ad vitam excitauerat, tamen solui per Apostolos iussit. Sic, sicut ob vehementem cordis contritionem peccata Deus condonauerit, hunc per sacerdotum ministerium ecclesiae reconciliari, & à delictis auctoritate ecclesiastica solui des-

Execl. 18.

corum & vtile est, & huic sententiæ Christi admodum cõsentaneum, quam ad ecclesiæ ministros locutus est: **Quorũ remiseritis peccata, remittuntur eis: & quorum retinueritis, retenta sunt.**

DOROTHEA.

Sed qui fieri potest, vt sacerdos, præsertim si scelerata viuendi ratione quàm plurimis sit offendiculo, spiritũ sanctum habeat? Quod si eo careat, propriis flagitiis impeditus, nunquid alios soluere, & iis peccata remittere poterit?

THEOPHILVS.

Animaduertere te oportet, sacramentorum virtutem à ministri seu bonitate seu malitia prorsus esse diuisam, & ex Deo omnium sacramentorum authore æstimandam, qui per dispares ministros dona sua semper æqualia, semper bona & sancta, ritè accipientibus dispensat: nec potest bonum sacramentorum vsus malus minister facere deteriorem. Atque hoc vt assequaris facilius, non nihil de sacerdotum ministerio, quod ad remissionem peccatorum attinet, dicam. Duobus omninò modis spiritus sanctus datur & accipitur: Primò: ad personalem sanctificationem eius qui accipit, vt cum spiritus sanctus quempiã renouans per gratiam suam, fide cor eius ad salutem purificat. Secundo, datur & accipitur ad vtilitatẽ ecclesiæ, sine personali sanctificatione eius, per quem spiritus sanctus ad aliorũ vtilitatẽ dona sua communicat. Huius generis sũt omnia dona spiritus sancti, quæ vnus & idem spiritus singulis diuidit ad vtilitatem totius corporis Christi, prout vult: de quibus loquitur Apostolus. Ea autem dona spiritus sancti dari posse sine personali sanctificatione eius qui illa accipit, testis est Caiphas, qui de morte Christi per spiritũ sanctũ præcius loquitur est, cũ scelestus esset. Testes etiã ij sũt, qui in extremo die Christo dicent: Domine, nõne in nomine tuo prophetauimus, & in nomine tuo dæmonia eiecimus? quos tamen vt iniquitatis operarios, à se repellet, dicens: Non noui vos. Testes item ij sunt, qui pulcherrima spiritus sancti dona, doctrinam & scientiam, in multa malitia & peruersitate vitæ detinent. Tale etiam donũ est ministerium sacerdotale, seu potestas illa prædicandi Euangelij, cõsecrandi Christi corpus, & soluendi seu ligandi peccata hominum, & administrandi sacramenta nomine ac auctoritate Christi: E-

I. Cor. 12.

Mat. 7.

iusmodi certè potestas opus est spiritus sancti: nihilominus tamen & accipi, & in alios ministrari potest sine personali sanctificatione eius, per quem Domino placuit talẽ potestatem ad vtilitatem ecclesiæ suæ exercere. Itaque & malus sacerdos spiritum sanctum habet officij ratione, non ad suã quidem, sed ecclesiæ vtilitatem. Et peccata remittit etiã peccator sacerdos, sed remittit per spiritum sanctũ, cuius hæc tota virtus est: ita vt solum ministerium sit sacerdotis, donum autem & virtus spiritus sancti per Christũ. Atque hoc intelligi manifestò potest ex iis Christi verbis, quib⁹ sacerdotalem potestatem instituit. Non enim dixit discipulis: Accipite gratiam spiritus sancti, per quam puri, mudi, idonei & digni efficiamini, vt aliis peccata remittere possitis: sed ita dixit: Accipite spiritum sanctum: quorum remiseritis peccata, remittuntur eis: & quorum retinueritis, retenta sunt: hoc est, ad ecclesiæ vtilitatẽ hoc donũ accipite spiritus sancti, vt quorum peccata remiseritis ministerio vestro, eisdem spiritus sancti munere & virtute remittantur peccata in æternum: atque hanc tantam virtutem non vos, sed per ministeriũ vestrũ operabitur spiritus sanctus. Nec tamen dubitandum est, quin Christus simul cum dono isto gratuito sancti spiritus, Apostolis etiam gratiæ charitatisq; incrementum afflauerit. Sicut hodie etiam ij, qui sacerdotij officium vel alia spiritus sancti dona synceris & purgatis animis suscipiunt & dispensant, vnã cum gratuitis donis, etiam ad sui sanctificationem gratiam gratum facientem accipiunt, qua iam non aliis tantũ ad vtilitatem, sed sibi etiam ad salutem cedat donum, quod acceperunt. Hi verò, qui sacerdotij potestatem aliãque spiritus sancti dona indigni accipiunt aut dispensant, sibi quidem damnationem propriam augẽt: sed aliis non obsunt. Nihil enim prohibet quominus Deus benedictionem & gratiã suam, iis qui dignè exposcunt & ritè accipiunt, etiam per indignos ministros elargiatur. Quare Deum glorificemus, qui talem potestatem dedit hominibus, & oremus eum, vt ministros ecclesiæ suæ, si non vita iustos, saltẽ ministerio bonos & idoneos provideat. Ex iis satis liquet, in sacerdote quantumlibet propriis peccatis alligato, nunquam potestatem ministerij esse alligatam, qua officium suum exequitur, & pecca-

DE SACRAMENTO

ta remittit. Hæc enī potestas non ex sacerdote, sed ex Deo pendet. Et beneficiū remissionis peccatorū, non in sacerdotis dignitate, sed in virtute spiritus sancti & Christi merito cōsistit, verboque Domini ianitur, quod Apostolis eorūq; successoribus sacerdotib⁹ dixit: quorū remiseritis peccata, &c. Ligatur ergo sacerdos propriis peccatis ad suā ipsi⁹ perniciē. Verbū autē Domini, & spiritus sancti virtus, per quā in sacerdote remittendi & retinendi peccata ministerium viget, nullis omnino vinculis alligari potest. DOROTHEA.
Quod elementum est huius sacramenti?

THEOPHILVS.

Elementum seu externum & visibile signum huius sacramenti, est ille corporis gestus & actus, quo sacerdos absoluit confitentem, similitudinem habēs cum interiori absolutione, qua Deus animam à peccatorum nexibus exiit. Nam verba absolutoria extrinsecus probata, Deum intus remittentem significant. Quod præterea ex more ecclesiæ manus sacerdotis super caput pœnitentis imponitur, indicat manum Dei, hoc est, diuinam virtutem, seu spiritus sancti gratiam emundantem ac sanctificantē, sacramēto adesse: peccatorēque ipsum, qui ab interno ecclesiæ cōsortio per peccatum exciderat, Deo & illi recōciliari. Impositio enim manus apud veteres signum erat recōciliationis. Vnde qui publicam pœnitentiam agebāt, non accipiebant pœnitentiæ perfectionem, nisi per manus impositionem episcopi. DOROTHEA.

Impositio manus quid significet.

Quot eius pœnitentiæ partes sunt, quæ vniuersam hominis conuersionem amplectitur? THEOPHILVS.

Doctores ecclesiæ tū Græcæ, tum Latinæ, ab Apostolorum tēporibus in hunc vsque diem tres esse docuerunt, nimirum Contritionem, Confessionem, & Satisfactionem, aut fructum pœnitentiæ dignum: adeo ut eius pœnitentiæ perfectam dicere non dubitent, cuius in corde est cōtritio, in ore confessio, in actionibus cunctis animi insignis delectio. Quod autem nonnulli fidem pœnitentiæ partem adnumerant, verum quidem est, eam in omni sacramento requiri, sed non tanquam ipsius partem. Proinde radix & fundamentum veræ pœnitentiæ est fides, quæ omnis bonæ actionis initiū & basis est, & sine qua nihil boni esse potest.

Quonia

POENITENTIAE. LIB. IIII.

115

Omnis itaque pœnitentiæ, quæ ex fide non proficitur, velut inutilis reiicienda est, Siquidem ubi fides deest, ibi nec Christus adest. Extra Christum autem remissionem peccatorum, quam per pœnitentiā ambimus, quarere velle, & impium & inane existimandum est. DOROTHEA.

Tres hæc partes, nisi molestum est, paucis declara.

THEOPHILVS.

Contritio, acerbus est animi dolor, & vehemēs conscientię amaritudo, quæ se peccatis suis iram Dei promeruisse sentit, & peccasse grauiter dolet, ac peccata sua detestās vitam in melius mutare statuit: iam non preces ad Dominū pro delictis solum præteritis fundens, sed & pœnam, quācunque iusta Domini misericordia & misericors iustitia irrogare voluerit, perferre ac pati parata. Tria enim hæc simul iuncta, veram contritionem constituunt: displicentia ac tædium peccati præteriti, propositum non iterandi, & voluntas in pœnam parata, quæ odio peccatorum suorum in vltionem sui insurgens, proclamet ad Dominum: Peccauit quid faciam tibi? quasi dicat, aded me peccatorū meorum, & te offēdisse pœnitet, ut ipsemet peccatum, quod in te admisi, velim vlcisci. Ostēde ergo quid à me supplicij exigas, quod pro offensa mea tibi satis sit. DOROTHEA.

Quid est priuata confessio, quam sacramentalem vocant?

THEOPHILVS.

Confessio, legitima est peccatorum, quorum quis sibi conscius est, quæque animum angunt & fodicant, corā pastore, aut proprio sacerdote, cum pudore & modestia enumeratio. Quia enim (vt supra monui) sacerdotis est, vt ministri Christi, peccata remittere & condonare: remittere autem ea non potest, nisi sint ei patefacta & cognita: cognita verò ei esse non possunt, nisi eorum grauitatem cognitam habeat: idque fieri non potest, nisi singula mortalia exponat & explicet, eaque omnia quæ ea grauiora efficiant: profectò ea cognoscat singula necesse est, eorūque grauitatem, vt possit peccatorem absoluerē. Aliter enim cū lepram à lepra internoscere nō possit, nec legitimam satisfactionem imponere poterit, nec delictorum gratiam facere. Nisi fortē in sacerdote aut pontifice doctrina nulla maior, quàm in populo, requiritur. DOROTHEA.

p iij

*Psal. 19.
Psal. 38.*

At qui fieri potest, ut omnia quis peccata enumeret, cū David, qui *secum probè meditatus erat peccatorum confessionem*, exclamet: *Errores quis intelliget? Ab oculis meis munda me Domine. Et alibi: Iniquitates meæ trāsierunt super caput meum, & sicut onus graue, grauata sunt ultra vires meas. Nimirum intelligebat quanta esset peccatorum nostrorum abyssus, quàm multæ scelerum facies, quot capita ferret, & quàm longam caudam traheret hæc hydra. Non ergo ad recensendum catalogum se conferebat: sed è profundo malorum clamabat ad Dominum, Obiurus sum, sepultus sum & suffocatus: inferorum portæ circumdederunt me: immersum alto puteo, deficietem & moribundum manus tua extrahat. Quis suorum peccatorum nunc supputationem cogitet, vbi Dauidem videt suorum numerum inire non posse?*

THEOPHILVS.

Astringitur peccator ecclesiæ præcepto ad enumeranda tantum letalia peccata quæ in mentem ipsi veniunt, dum per interiorē confessionem diligenter animi sui complicitatem notionem euoluit, & conscientiam discutit suorum delictorum pondere pressam atque grauam. Cetera verò quorum memoria excidit, aut quæ non eiusmodi sunt ut animum vrant & crucient, generali in confessione includuntur, & nihilominus condonantur, quàm si ea cōfiteendo peccator enumerasset. Cū autem hic ex absolutione venia quærat, nō tantum oneris imponit confessio, quantum consolationis affert absolutio credenti. DOROTHEA.

Nullusne præterea locus in diuinis scripturis occurrit, qui priuatam hanc confessionem fulciat & corroboret?

THEOPHILVS.

Diuus Iacobus nobis hanc cōmendat, dum ait: *Cōfitemini inuicem alius alij delicta, & orate pro vobis inuicem, ut salui sitis. Nā cū absolutionis virtus & dignitas tanta sit, quantam esse diximus, nec eam quisquā, nisi ea cōfessione, quæ corā sacerdote fit, antegressa, cōsequi & obtinere possit nemini ambigendū est, quin Apostolus hominē mortalem eorū hominē mortali, ac potissimum corā sacerdotibus de peccatis velit confiteri, qui quidem non vulgari consolatione possunt animos conscientia scelerum afflictos &*

iracentes

iracentes permulcere, & per verbum absolutionis erigere. Neque enim illi necesse fuit nominatim dicere sacerdotibus: Cōfitemini: quoniam alibi Christus cōmonstrauerat quoniam sint qui potestatem habeant remittendi & retinēdi peccata. Ut interim taceam ipsum Apostolum eodem penè contextu sermonis presbyterorum meminisse, quos iuber accerti, ut orent super ægrotos, vngentes eos oleo in nomine Domini, non sine promissione salutis, leuationis, & remissionis peccatorum. Cui sententiæ statim suprādicta verba subuerit in hunc modum: Cōfitemini ergo inuicē alius alij delicta. Quod si diuus Iacobus præcepit, nimirum ex Christi institutione, ut confiteamur alius alij delicta, frater fratri, à quo tanta conscientiaē consolatio non speratur: quanto magis idem postulat, ut grauam habentes peccatorum mole conscientiam (cui priuatus, potestate clauium carens, mederi non potest) sacerdotibus confiteantur Christi vice fungentibus, in quorum manus salutem nostrā quodā modo videtur posuisse? Neque enim rō [inuicem alius alij] sacerdotes excludit. Nam qui præcipit ut alij aliorum infirmitatibus medeamur, omnino vult, ut pro ratione morbi medicus deligatur.

DOROTHEA.

Audiueram hanc esse Apostoli mentem, simplicem atque apertam, nempe, ut nostras infirmitates vicissim alter in alterius sinum deponamus, mutuam consiliū, mutuam commiserationem, mutuamque inter nos consolationem accepturi. Deinde ut fraternis infirmitatibus mutuo conscij pro illis ad Dominum oremus. Atque etiam hunc locum ab aliis ad fraternam reconciliationē referri: verbi gratia: Si quis proximum iniuria laecsiuerit, Iacobum velle aiunt, ut illius animum agnito confessoque peccato sibi reconciliet, veniam supplicibus verbis orans: qui verò læsus est, ut ei facile ignoscat, iniuriam voluntaria conterat obliuione, & cum eo redeat in gratiam. Deinde mutuis ut precibus se inuent, quod salui fiant. De eiusmodi confessione Christum etiam loqui asseuerant, dum ait: Si offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris, quia frater tuus habet aliquid ad-

Mat. 5.

versus te, relinque ibi munus tuum, & vade: prius reconciliare fratri tuo: & tunc veniens offeres munus tuum. Hæc autem mutua inter fratres reconciliatio & condonatio (vt ex te supra didici) tã est necessaria, vt sine illa frustra delictorum nostrorũ veniam à Deo speremus. Quid, quod non desunt qui aliud etiã superiorem locum trahant, nimirum ad eam confessionem, qua quis à fratre correptus, culpam suam confiteretur, & emendat consilium? Atque hæc nos vicissim alios ab aliis exigere Christus (vt accipi) iubet. Si peccauerit (inquit) in te frater tuus, vade & corripe eum, inter te & ipsum solum. Quæ nisi & ipsa remissionem peccatorum apud Deum impetraret, non addidisset Dominus: Si te audierit, lucratus eris fratrem tuum.

THEOPHILVS.

Non me præterit, quantoperè huius loci auctoritatem pro confessione ecclesiastica, quæ fit sacerdoti, fortiter facientem, eneruare contendant sua interpretatione, qui veritatem solentes suo more oppugnant: vt cunq; tamen hac in re tergiverfentur, hoc nobis dare coguntur, ad confessionem peccatorum suorum, non soli Deo, sed etiã homini faciendam, Christianos hoc Apostoli præcepta astringi, si criminum suorum condonationem, assequi velint. Hoc ipso autem, quod necessariò fatentur, confessionem coram homine faciendam; illam, quæ coram sacerdote fit, confessionem velut necessariam approbant. Si enim homini est cõstendum, nõ vtiq; cuius homini, sed soli sacerdoti confessionem fieri debere, necessariò consequitur, cum apud solos sacerdotes pœnitentiæ ministeriũ, & absoluendi potestatem residere Christus voluerit, quibus solis dixit: Quorum remisistis peccata, remittuntur eis; & quorum retinueritis, retenta sunt. Cum itaque per confessionem consolatio & tranquillitas cõscientiæ ex verbo absoluendi quærat, ius autem absoluendi solis sacerdotibus à Deo permissum sit: vtiq; qui à peccatis solui postulat, sacerdos absoluendi potestate videntes adire debet, ne si alium quemlibet sibi hominem deligere velit, cui peccata sua aperiat, sine spe remedij vulnera sua medico imperito, ac nõ sanaturò, in vanũ denudet. Quod nobiscũ

illi quidem certè ingenuè faterentur, nisi insano rixandĩ studio laborarent, cum asseuerent diuum Iacobum neminem nominatim assignando, in cuius sinum nos exoneremus, liberum quidem permittere delectum, vt ei confiteamur, qui ex ecclesiæ grege maximè idoneus fuerit visus; sed pastores tamen, quia præ aliis magna ex parte iudicandi sunt idonei, potissimum esse nobis eligendos: quod ipsa ministerij vocatione nobis à Domino designentur, quorũ ex ore erudiamur ad subigenda peccata, & consolationem percipiamus. Quid, quod iuadãt, vt se sistant pastori oues, quoties sacram cœnam participare volũt, hocque maximè volunt vbiq; obseruari? Nam & qui habent (inquit) impeditam conscientiam, referre inde possunt singularem fructum; & qui admonendi sunt, monitionibus ita locum præbent. Cur ergo tam acerbè insectantur constitutionem illam concilij generalis, qua statuitur, vt omnes vtriusque sexus, simulatque ad discretionis annos peruenerint, saltè semel in anno, omnia sua delicta, mortalia scilicet, quæ nõ quidem auxiè nimis, sed tamen diligenter cogitanti & sese excutienti in mentem veniunt, proprio sacerdoti confiteantur, & Eucharistiæ sacramentum reuerenter suscipiant, saltè in Paschate? Neque enim aliud statuit cõcilium, quàm quod illi ipsi ecclesiæ disciplinam exigere, & plenum esse pietatis persuadent; neque aliter cogit fideles id ipsum facere, quàm vt contemntes ab ingressu templi arceat, & vita sanctos ecclesiastica sepultura prohibeat. At illi non solum depellunt à sacramentis, absoluendis, thesauri (vt verè dicunt) nõ æstimandi, contemptores, sed & Christiani nominis appellatione indignos censent. Vide ergo vtra sit coertio asperior, ecclesie, an eorum qui ecclesiam criminantur & fugillant. Sed his ommissis ad institutum sermone reuertor. Nõ is profectò sum, qui negè, superiore beati Iacobi locum, ad cõfessionem fraternam trahi posse. Quis tamen negauerit eundem de sacramentali cõfessione, quæ coram sacerdote editur, potissimum intelligendum? Non dubitauit vtiq; Beda ille venerabilis locum huius Beda de sacramentali & ecclesiastica confessione intelligere, verb. dum eundem de fraterna confessione explicauit. Eius Apo. Iac. ipsius verba accipe. In hac sententia (inquit) illa debet esse

discretio, vt quotidiana leuiaque peccata, alterutrum cor-
qualibus confiteamur, eorumque quotidiana credamus
oratione saluari. Porro grauioris lepræ immundiciam
iuxta legem sacerdoti pandamus, atque ad eius arbitrium
qualiter & quanto tempore iusserit purificari curemus.
Vides vt confessionem vtramque coniungat? Idem paulò
antè eadem pagina ita scribit in eandem sententiam: Si
infirmi in peccatis sint, & hæc presbyteris ecclesiæ cõfessi
fuerint, ac perfecto corde ea relinquere atque emendare
sategerint, dimittentur eis. Neque enim, sine confessione
emendationis, peccata queunt dimitti.

DOROTHEA.

Doceréne me potes, priuatam hæc confessionem per-
petuum totius ecclesiæ Christianæ consensum habere, quo
se aduersus furiosos hæreticorum larratus sustentet ac
tueatur?

THEOPHILVS.

*Epis. I. ad
Iacobum
fratrem
Domini.*

Res est sanè longa: sed eam tamen, qui tibi ita place-
re video, quàm breuissimè potero, expediam. Diuus Cle-
mens sancti Petri successor, idemque martyr, de hac con-
fessione in hanc sententiam concionatur. Quòd si forte in
cor alicuius vel liuor, vel infidelitas, vel aliquod malum ex
iis quæ superius memorauimus, latenter irrepserit, non
erubescat, qui animæ suæ curam gerit, confiteri hæc ei, qui
præest, nimirum sacerdoti, vt ab ipso per verbum Domini
& salubre consilium curetur, quòd possit integra fide &
operibus bonis pœnas æterni ignis effugere, & ad perpetuæ
vitæ præmia peruenire. Apertè vides eum de occultis
peccatis loqui, quæ vel sola cogitatione perpetrantur. Ea
autem debèt spe impetrandæ veniæ sacerdoti reuelari per
confessionem, quemadmodum ipse docet: Sequitur enim:
Intrinsicus latens amaritudo peccati, abiicienda prorsus
& euomenda est.

In epistola Dionysij Areopagitæ ad Demophilum mo-
nachum, fit mentio veteris moris, quo peccatores solebât
ad genua sacerdotis accidere, confiteri, & peccatorum re-
media quærere. Dicit autem vir ille sanctissimus, increpâs
Demophilum, quòd impium ad sacerdotis pedes procidê-
tem, ac confitentem yrecundè se ad peccatorum remedia
quærenda

quærenda venisse, calce reiecisset: Non esse rationi confen-
taneum, Dei causa peruertere diuinitus traditum ordinè:
quibus verbis hanc confitendi rationem ex iure diuino
manare iudicat. Atque vt nonnulli contendunt opera Cle-
mentis apocrypha esse, huncque Dionysium negent eun-
dem esse quem Paulus Athenis conuertit, nihil (quod ad
præsentem rem attinet) refert. Neque enim possunt infici-
ari ambos illos auctores, quales nunc in ecclesiâ extant,
vetustissimos esse: quod satis est ad euincendam hanc cõ-
fessionem esse longè vetustissimam. Nec interim quæcun-
que apocrypha sunt, falsa sunt. Tertullianus vicinus Apo-
stolicorum tēporum exigit, vt non solùm facti, sed & vo-
luntatis delicta, quæ in latebris occultantur, detegantur, &
purgentur pœnitentia: consuetudinèque receptum fuisse
ætate sua dicit, vt qui verè & ex animo sese peccatorum
causa deuicerent, veniam à Deo flagitantes, sacerdotum
genibus aduoluerentur. Origenes, qui secundum Aposto-
los (vt S. Hieronymus ait) magister & rector ecclesiarum
erat, docet non esse celandum intrinsicè peccatum: quòd
qui illud occultat & intra se retinet, in periculo sit ne
phlegmate vel humore peccati suffocetur. Sin autem ipse
sui accusator fiat, & peccatum confiteatur: simul euomat
delictum, atque omnem morbi causam digerat. Tantum-
modò (inquit) circumspectat diligentius, cui debeat pecca-
tum confiteri: probet prius medicum, cui debeat læguoris
causas exponere, qui sciat cum infirmo imbecillus esse,
fieri cum siccitate, qui condolendi, ac compatiendi nouerit
disciplinam, vt ita demùm siquid ille dixerit, qui se
prius eruditum medicum ostenderit & misericordem, si-
quid consilij dederit, faciat & sequatur. Atque alibi ait
peccatorem, nisi prius animæ suæ vitia & peccatorum
suorum nouerit mala, ac proprij oris confessione pro-
diderit, purgari absoluique non posse. S. Cyprianus mo-
dis omnibus hortatur, vt non modò manifesta, sed & la-
tentia peccatorum vulnera detegamus, & occulta solâ
que cogitatione perpetrata delicta confiteamur. Et vt
planè videas, eum confessionem secretam, quæ fit sacer-
doti, admodum probasse, eandemque tum in vfu fuisse, sic
ait: Denique quâdo & fide maiore & timore meliore sunt,

*Tert. de pœ-
nitent.*

In psal. 37.

*Lib. 3. peri-
archo. c. 1.*

*Serm. 5. de
lapsis.*

qui quamuis nullo sacrificij aut libelli facinore constructi, quoniã tamen de hoc cogitauerunt, hoc ipsum apud sacerdotes Dei dolenter & simpliciter confitentur, ex omologesiã conscientie faciunt, animi sui pondus exponunt, salutarem medelam paruis licet & modicis vulneribus exquirunt, sciẽtes scriptum esse, Deus non irridetur. Idem paulo post eadem fere pagina: Confiteantur singuli, quãso vos fratres, delictum suum, dum adhuc qui deliquit in seculo est, dum admitti confessio eius potest, dum satisfactio & remissio facta per sacerdotes apud Dominum grata est. Et alibi hunc recte agere pœnitentiam ait, qui diuini pœceptis mitis, & patiens, & sacerdotibus Dei obtinens, obsequijs suis & operibus iustis Dominum promeretur.

Nicephorus Carthophylax hac de re sic ad Theodosium monachum scribit: Ligandi soluendique prouincia pontificibus ipsis à clementissimo Deo nostro demãdata est. Siquidem ad Petrum ait: Quæcunque ligaueritis, ligata: & quæcunque solueritis, soluta erunt. Vnde (vt subicit) olim omnes oportebat ad ipsos pontifices accedere, suãque illis occulta prodere, & sic vel reconciliationem vel repudium ferre. Ignoro autem quid factum sit, vt hæc minus obseruentur, quamuis existimem pontifices negotij rãdio, frequentique multitudinis turbulentia defatigatos id operã ad monachos transmisisse, ad eos scilicet, qui verè probati sunt, alijsque valent esse vtiles. Ibidem latius docet, quomodo ad confessionem veniendum sit, & quid sacerdoti agendum.

Basiliius ille magnus, & ipse Græcus, præclarum dat huius secretæ confessionis testimonium. Ait enim: Necessarium videtur iis, quibus dispensatio mysteriorum Dei commissa est, confitenda esse peccata. Quemadmodum olim qui pœnitentiam agebant, peccata sua sanctis hominibus confitebantur: iuxta illud Euangelij, Qui ad Ioannis baptismum veniebant, confitebantur peccata sua. In actis itidem, Qui baptizabantur, Apostolis confitebantur peccata sua. Idem alibi monet, vt parua etiam delicta per confessionem detegantur. Nihil oportet (inquit) tantam paruum contemni: Nam de omni verbo otioso, quod

quod locuti fuerint homines, rationem in die iudicij reddidituri sunt. Diuus Hieronymus in commentarijs suis in *Cap. 16.* Matthæum, huius confessionis meminit, quum episcopum vel presbyterum aliter ligare vel soluere peccatorem prohibet, nisi primum peccatorum audierit varietates, & iam hinc sciat quis ligandus sit, quis ve solvendus. Qui locus aperte conuincit, & diui Hieronimi tempore confessionem sacerdotibus cum enumeratione delictorum factam fuisse. Idem alibi perspicuum eius testimonium tribuit: Si quem (inquit) serpens diabolus occultè momorderit, & nullo conscio, eum peccati veneno infecerit, si tacerit qui percussus est, & non egerit pœnitentiam, nec vulnus suum fratri & magistro valuerit confiteri, magister, qui habet linguam ad curandum, facilè ei prodesse non poterit: si enim erubescat ægrotus vulnus suum medico confiteri, quod ignorat medicina non curat. Nec in alia est diuus Augustinus sententia. Scribit enim: Mortuus in corde tuo tanquam in sepulchro iacebas, & tanquam saxo male consuetudinis grauariis: surge, & procede: crede, & confitere. Qui enim credit, surrexit: qui confitetur, proficit. Quare processisse dicimus confitentem? quia antequam confiteretur, occultus erat: quum autem confitetur, procedit de tenebris ad lucem: & cum confessus fuerit, quid diceret ministris? quod dictum est ad funus Lazari: Soluite illum, & sinite abire: Quomodo dictum est ministris Apostolis, Quæ solueritis in terra, soluta erunt & in cœlis. Idem alibi ita scribit: Latentur & exultent gentes. Vnde? per ipsam confessionem. Quare? Quia bonus est cui confitentur. Ad hoc exigit confessionem, vt liberet humilem: ad hoc damnat non confitentem, vt puniat superbum. Ergo tristis esto atquequam confitearis: confessus exulta, iam sanaberis. Non confitentis saniem conscientia collegerat, apostema tumuerat, cruciabat te, requiescere non sinebat. Adhibet medicus fomenta verborum, & aliquando secat medicinale ferrum tribulationis. Tu agnosce medici manum, confitere, exeat in confessione & defluat omnis sanies. In libris etiam de vera & falsa pœnitentia, libro item de salutaribus documentis, præterea de visione infirmorum (qui quidè libri catholici sunt,

*Epist. 17.
lib. 3 ad
Clerum, de
modo agen-
di pœnitentiam.*

In reg. monach. c. 21.

Mat. 3.

*Act. 9.
Eiusdem libri cap. 18.*

*Hiero. in
Eccles. c. 10.*

*Augu. in
cap. 5. Ioan.
tract. 22.*

In psal. 66.

& admodum antiqui August. ascripti) peccatori necessariū esse dicitur, vt querat sacerdotē sciētē ligare & soluere: cuius iudicio & potestate se totū pmitat, iussisq; pareat. Nec dico (inquit) vt soli Deo, sed & sacerdoti vicario Dei confitearis. Aperi ei penetraliū tuorū abditissima latibula, conscientiarum vercundarum penitiora reuela repagula.

Cyrrillus libro in Leuiticum secundo, postquam sex obtinendæ veniē modos declarauit, addit: Est adhuc & septima licet dura & laboriosa, per pœnitentiam remissio peccatorum, quū lauat peccator lachrymis stratum suū, & fiunt ei lachrymæ suæ panes die ac nocte, quum non erubescit sacerdoti Domini indicare peccatū, & querere medicinā, hoc est, absolutionē. In hanc sententiā ait Ambrosius, eos Dei mandatū abolere, ipsumq; cōmēlia afficere, qui absolūdi potestati ad sacerdotem pertinere negāt. Sic enim loquitur: Cū ipse Dominus Iesus in Euāgelio dixerit, Accipite spiritū sanctum: quorū remisistis peccata, remittūtur eis: & quorū retinueritis, retenta erūt: quis est qui magis Deū honorat, utrū qui mandatis obtēperat, an qui resistit? Ecclesia in vtroque seruat obedientiā, vt & peccatū alligēt, & relaxet. Nam Dominus ei par ius & solūdi esse voluit, & ligandi, qui vtrunq; pari cōditione permisit. Hæc ille. Cū autem nemo ligare aut soluere possit quod ignorat: nōne sanctus hic doctor per eiusmodi verba peccati cognitionē requirit, quæ ex confessione habetur? Capite verò septimo pœnitentiæ sacramentum æquat baptisimi sacramēto. Quid (inquit) interest, utrū per pœnitentiā, an per lauacrū, hoc ius remittendorū peccatorū omniū sacerdotes sibi vendicent? Vnū in vtroq; ministeriū est. Vt in lauacro operatur mysteriorū gratia, ita in pœnitentia nomē Dei, De hoc beato viro ita scribit Paulinus in vita ipsius: Quoties illi aliquis obpiciēdā pœnitentiā lapsus suos cōfitebatur, ita flebat, vt illū flere cōpelleret. Causas autē criminū, quas illi cōfitebatur, nulli, nisi domino soli, apud quē intercedebat loq̄batur: bonū relinquens exēplū posteris sacerdotibus, vt intercessores apud Deū sint magis, quā accusatores apud homines. Quod autē ille de Petri pœnitentia scribit his verbis: Ergo Petrus prorupit ad lachrymas, nihil voce precatus: inuenio enim quōd fleuerit, non inuenio quid dixerit. Lachrymas

*Ambros. lib.
1. de pœnit.
cap. 2.*

*Paulinus in
vita Amb.*

eius lego, satisfactionē non lego. Rectè planè Petrus fleuit & tacuit: quia quod desleri solet, excusari nō solet: & quod defendi nō potest, abluī potest. Lauat enim lachryma delictū quod pudor est cōfiteri. Lachrymæ ergo verecūdię confulunt pariter & saluti. Hoc non eō dixit, vt confessionem negaret sacerdoti faciendam, quam alibi toties inculcat: sed veræ contritionis & seriarum lachrymarum vim ostendit, quæ etiam ad maxima illa peccata diluenda valent, quæ sine pudore dici ac proferri non possunt: non quōd illa cōfiteri non oporteat, sed quia semota cordis contritione inanis sit oris confessio. Beatus Ioannes Chrysostomus libro tertio de sacerdotio, vbi sacerdotalem dignitatem præclare extollit: Sacerdotibus (inquit) datum est, vt potestatem habeant, quam Deus optimus neque angelis neque archangelis datam esse voluit: pater enim omnifariam filio potestatem dedit, quæ à filio sacerdotibus tradita est. Et infra: Insania, inquit, manifestaria est, despiciere tantum principatum, sine quo neque salutis, neque promissorum bonorum compotes fieri possumus: hi sunt enim, qui non tantum regenerant nos in baptismo, sed & peccata post baptismum remittunt: & veteris testamenti sacerdotes longè exuperant, qui tantum potestatem habebant probandi à lepra purgatos: at nostris sacerdotibus, non corporis lepram, verum animæ sordes, non modo probare, sed & purgare prorsus est concessum. Atque alibi idem ait multa arte opus esse, vt qui laborant Christiani, vltro sibi ipsi persuadeant, sacerdotū curationibus sese submittere oportere: neque id solum, sed etiam vt curationis ac medicinæ nomine gratiā illis habeant. Et post pauca: Quocirca (inquit) multa quidem opus est pastori prudētia, sexcentis etiam (vt sic dicam) oculis, vt rectè vndique humani animi habitū circūspicere possit. D O R O T H E A.

Quid igitur idem sanctus doctor sibi vult, dum in hunc modum scribit: Vtilissimum est, vt agnoscat homo delicta sua, eademq; memori mente semper teneat. Nullum tale inuenitur remedium, quale est iugis eorum memoria. Nihil hominem ad maleficiū segniorē reddit. Apud nos ergo fatemur nos peccasse, nec sola hoc lingua pronunciet, sed intima etiā conscientia: nec nos peccatores modò dicamus,

*Chrysost. lib. 3.
de sacer.*

*Chrysost. lib.
2. de sacer.*

*Chrysost. in
epist. ad
Heb. hom.
31. cap. 12.*

sed singula etiam peccata in memoriam redigamus. *Nō dico tibi vt te prodas in publicum, neque te vt apud alios accuses: sed obedire te volo prophætæ. Reuela Domino viam tuam: apud verum iudicem cum oratione delicta tua pronuncia, non lingua, sed conscientiæ tuæ memoria, ac tum demum spera te misericordiam posse consequi. Et alibi: Peccata tua dicito, vt deleas illa. Si confunderis alicui dicere quæ peccasti, dicito quotidie ea in anima tua. Non dico vt confitearis cōseruo tuo, qui exprobrat, dicito Deo qui cūrat ea: peccata super stratum confitere, vt tibi sua mala quotidie conscientia tua recognoscat. Sed si non dicas, an ea Deus ignorat? cūm admitteres, aderat: cūm perpetrare, nouerat. Nō vult vt illa agnoscas? peccare nullo modo te puduit: pudet igitur confiteri? in hac vita ea dicito, vt in altera quiete fruaris. Item: Nūc autem necessariū est præsentibus testibus confiteri. Cogitatione tua fiat delictorum exquisitio. Sine teste sit hoc iudicium: solus Deus te confidentem videat. Item: Non te in cōseruorum tuorum theatrum duco, non hominibus peccata tua detegere cogo: repete coram Deo conscientiam tuam, & explicita. Ostende Domino, præstantissimo medico, tua vulnera, & pere ab eo medicamentum: ostende ei qui nihil exprobrat, sed humanissimè curat. Item: Cæue homini dixeris, ne tibi exprobrat. Neque enim cōseruo est confitendum, qui in publicum proferat: sed Domino, qui tui curam gerit, & qui humanus est, & medicus, ostende vulnera. Post & illud addit: Non cogo te in medium prodire theatrum, ac multos adhibere testes: mihi soli dic peccatum tuum priuatim, vt sanem vlcus.*

THEOPHILVS.

An Chrysostrum ceuses, quum hæc & similia scribit, negare velle, quod in tot alijs locis affirmat? aut eò temeritatis progredi, vt conscientias hominum liberet his vinculis, quibus diuina lege constringuntur? Haud ita res habet: sed eum duntaxat, qui occultè peccauit, à publica confessione & pœnitentia liberat, quæ ante tempora Chrysostrum, pro magnitudine peccati, sacerdotis iudicio illis etiam interdum imponebatur agenda, qui secretius peccassent, & sacerdoti secerè iridem fuissent confessi. Quod

ex Ori-

ex Origenis verbis facile potest intelligi: Si sacerdos (inquit) intellexerit & prouiderit talè esse læguorè tuum, qui in cōuentu totius ecclesiæ exponi debeat & curari, ex quo forrassis & ceteri edificari poterūt, & tu ipse facile sanari: multa hoc deliberatione, & satis periti medici illius cōsilio procurandū est. Dum ergo Chrysostrum ait: Nō dico tibi, vt te prodas in publicum, neque vt te apud alios accuses: Aut, Non dico tibi vt cōfitearis cōseruo tuo, qui exprobrat. Itē, Non necessarium est præsentibus testibus cōfiteri: Nihil aliud vult, quàm, Libero te publica illa satisfactione, qua etfi verbis peccata tua haud expressim, re tamē ipsa in publicū prodas, ac ea conferuis tuis, qui & testes cōtra te esse, & peccata exprobrare possint, cōfiteris. Quod extrema illa verba à te modò adducta, palā faciūt. Nō cogo te in mediū prodire theatrū. Mihi soli dic peccatū tuū priuatim, vt sanem vlcus. Alienum enim est à ratione, dicere Dominū à Chrysostrum loquentē in hæc verba induci. In cōfessione autē sacramentali crimen non profertur in publicū, nec præsentibus testibus peruulgatur, nec exprobrationē timet: sed soli sacerdoti, qui vicariam Deo operā impendit, atque ad eò magis Deo quàm sacerdoti dicitur (cui iam interdicta est publicatio, interminatione depositionis, infamiæ, & perpetuæ peregrinationis) quòd nullum discrimen hic sit inter forum Dei, & forum sacerdotis.

DOROTHEA.

Chrysostrum ergo, tua quidem sententia, non abiicit superioribus locis confessionē sacramentalem, sed eum qui occultis se obstrinxerit sceleribus, à publica tantū confessione liberat, ne quis cogatur peccatū suum verbo vel iudiciis publicè in vulgus prodere, vnde vel vitæ, vel famæ periculum subeundum sit, cūm sacerdoti (cui à Deo remittendorum peccatorum potestas permisa est) satis sit conscientiæ arcana detegere, & iuxta ipsius arbitrium, pro morbi ratione debita & apta suscipere remedia. Multo minus etiam hinc metuendum, ne sacerdos aliquid ex his enunciet quæ per confessionem didicerit, cūm ei canones ecclesiastici, hoc si audeat, grauissimam pœnam irrogent. Verūm audire me aliquando meminì, priuatam hanc confessionem (quam auricularem vocant) à Constantinopolitano quo-

De pœnit.
diff. 6. cap.
Sacerdos.

dam episcopo, Nestario nomine, viro alioqui sanctitate & eruditione percelebri, inductam abrogatamque fuisse, qui eo nomine nunquam ab vlla ecclesia, catholicam orthodoxamque doctrinam amplectenti, sit reprehensus. Quod si ita est, quo pacto verum esse possit, eam à Domino fuisse institutam? Neque enim vir ille sanctus eam ausus esset refigere ac conuellere, si à iure diuino manaret. Alioqui, statim hæreseos & schismatis ab æquibus suis, & aliarum ciuitatum episcopis postulatus esset.

THEOPHILVS.

*Tripert. hi.
lib. 9. c. 35.*

Cap. 23.

Non affirmat historia secretam hanc confessionem antiquatam esse: at nominatim dicit, eos, qui confiteri de peccatis refugiunt & detrectant, maiori licentia in omne scelus ruere, cum minora peccata ob pudorem confessionis & examinantium subtilitatem soleant patrari. Hoc solum dicitur, presbyterum, qui publicè pœnitentibus præfici solebat, amotum (eo enim tempore illi soli pœnitentes appellabantur, qui pœnitentiam, id est, satisfactionem publicam agebant, ut patet ex canonibus Græcarum synodorum) atque adeo Constantinopoli sub Nestario seueritatem tantum consuetudinis, qua receptum erat, ut etiam qui secretò tantum peccassent, publicam agerent pœnitentiam, non autem secretam confessionem, secretamque pœnitentiam, abrogatam. Quod autem tripartita historia ad hunc sensum debeat intelligi, & res ipsa demonstrat, & indicat litera. Presbyter enim pœnitentibus præfectus, nobili matronæ, cum peccata sua fuisset confessa, præcepit ut ieiunaret, & Deo bonis operibus supplicaret. Quod cum obseruaret, crebrius in ecclesia cum diacono se cõsuetudinem habuisse confessa est. Hoc vbi populus cognouisset, sæuebat in sacerdotes, quasi per eos ecclesia conuaminata fuisset. Quamobrem Nestarius remouit diaconum sceleratum, & vnumquenque iudicio conscientie sue reliquit. Quod non ita accipere oportet, quasi fecerit omnibus liberum secretò confitendi si velint, aut non confitendi si nolint: sed quòd publicè pœnitendi, iis qui crimen aliquod occultum confessi essent, necessitate remissa, singulos ad communicandum suæ conscientie iudicio reliquerit, sic scilicet, ut his, qui adhuc putarent sibi ante communionem

unionem publica satisfactione opus esse, eadem petentibus daretur: ceteri verò suæ conscientie relinquerentur, ut scilicet ad communionem & cœnam Domini admitterentur, nulla satisfactione publicè expleta, si cõtenti forent priuata confessione, quam coram proprio sacerdote edidissent, eaque satisfactione, quam sacerdos in occulto peragendam illis imposuisset. Itaque ex eo tempore nulli sacerdoti liberum integrumque fuit, aliquem pro occultis peccatis, quæ in confessione ipsi aperuisset, ad pœnitentiam publicè agendam inuitum ac nolentem adigere. Atque hæc eadem consuetudo in ecclesia etiam Romana abrogata est, & abolita per Leonem magnum, primum huius nominis pontificem, ante mille & ducentos annos, ut ex eius epistola ad viuerfos per Campaniã, Samuuiam, & Picensi, episcopos intelligi potest. Modis omnibus (inquit) constituo submoneri, ne de singulorum peccatorum genere libellis scripta professio publicè recitetur, cum reatus conscientiarum sufficiat solis sacerdotibus indicari confessione secreta. Quamuis enim plenitudo si dei videatur esse laudabilis, quæ propter Dei timorem apud homines erubescere non veretur, tamen quia non omnium huiusmodi sunt peccata, ut ea quæ pœnitentiam possunt non timeant publicare, remoueatur tam improbabilis consuetudo, ne multi à pœnitentiæ remediis arceantur, dum aut erubescunt, aut metuunt inimicis suis facta sua referre, pro quibus possunt legi constitutione percelli. Sufficit enim illa confessio quæ primum Deo offertur tum etiã sacerdoti qui pro delictis pœnitenti precator accedit. Tunc enim demum plures ad pœnitentiam poterunt prouocari, si populi auribus non publicetur conscientia confitentis. Idem sanctissimus pōtifex alibi (quemadmodum & diuus Ambrosius) pœnitentiæ & baptisami sacramentum inter se comparat. Multiplex, inquit, misericordia Dei ita lapsibus subuenit humanis, ut non solum per baptisami gratiã, sed etiam per pœnitentiã medicinã spes vitæ reparetur æternæ, ut qui regenerationis donum violalsent, proprio se iudicio condennantes, ad remissionem criminum peruenirent, sic diuinæ bonitatis prædiis ordinatis, ut indulgentia Dei nisi supplicatione sacerdotum nequeat obtineri. Ac post pauca: Multum enim vile ac necessarium est, ut peccatorum reatus ante

Epist. 78.

*De pœnit.
dist. 1. cap.
Quamuis
plenitudo.*

*Leonagnus
epist. 69. ad
Theodorum
feruiniensem
episc.*

ultimum diem sacerdotali supplicatione solvatur. Quid, quod Gregorius ille magnus ex iis Christi verbis, Quorum remiseritis peccata, &c. intellexit sacramentum istud, quo remittuntur & retinentur peccata, similitudinem habere cum iudicio forensi, ubi causę primum cognoscuntur, & explorantur, deinde iudicantur: instituitque, ut qui secretam confessionem pröderet, à sacerdotali officio deiceretur? Ab horum autem omnium sententia ne transierit sum quidem beatus Bernardus discedit: Ministros, inquit, verbi sacerdotes cautè necessum est ad utrunque vigilare sollicitos, quò videlicet delinquentium cordibus tanto moderamine verbum timoris & contritionis infligant, quatenus eos nequaquam à verbo confessionis exterreant: sic corda aperiant, ut ora non obstruant: sed nec absoluant etiam compunctum, nisi viderint & confessum: quandoquidem corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem. Alioqui à mortuo, tanquam qui non est, perit confessio. Quisquis igitur verbum in ore habet, & in corde non habet, aut dolosus est, aut vanus: quisquis verò in corde & non in ore, aut superbus est, aut timidus. Inter posteriores patres præstantissimus doctor, Hugo de sancto Victore, verba illa Christi, quę supra citavimus ex beato Ioanne, ita exponit: Christus Deus & homo, homines, qui puri homines erant, potestatis suę fecit participes, ut eius implerent officium in suscipienda confessione penitentium, & potestatem eius exercerent, peccantibus & confitentibus peccata remittendo. Hos omnes viros cum doctrina, tum vitę sanctimoniam claros, qui consensus ecclesię rotius omnium temporum testimonium tribuunt, quod ad confessionem sacramentalem attingit, subsequutum est illud magnum generalèque concilium, in quo superior illa constitutio [Omnis viri usque sexus] promulgata est, Innocentio tertio, viro & pio & docto, præsidente. Qui autem verisimile est, Christum passum esse, tantum concilium (cui & doctissimi & sanctissimi quique tam Gręcę quàm Latincę ecclesię viri interfuerunt) sua causa coactum errare, qui promiserit, quam duo vel tres in suo nomine congregati fuerint, se in illorum medio futurum? Meritò itaque qui post hoc concilium aliter

Rom. 10.
Eccle. 4.

Joan. 20.

senferunt, in concilio Constantiensi damnati sunt, cum ista confessio planè sit iis necessaria, qui gravatam habent conscientiam, quibusque consilio, consolatione, & absolutione opus est.

DOROTHEA.

Quę hactenus à te sunt exposita de sacramentali confessione, animo abunde satisfecerunt. Aggredere, ubi voles, ad reliqua. Quid tandem appellas satisfactionem?

THEOPHILVS.

Satisfactio, est malè actę vitę immutatio, & ex vitiis in virtutem reconciliatio, sic, ut illatum damnum sarcietur.

DOROTHEA.

At nonne Christus pro nobis satisfecit? Quid ergo nova opus est satisfactio?

THEOPHILVS.

Christi satisfactione nobis peccati culpa condonatur, & æterna pœna aboletur, per veram contritionem & fidem: cuius certum est testimonium, sacerdotis absolutio sacramentalis, quę docet nos hoc beneficij soli Christo acceptum referre, qui semetipsum dedit pro nobis, ut nos ab omni iniustitia liberaret, factus reconciliatio pro peccatis nostris, nec pro nostris tantum, sed & pro totius mundi peccatis: per quem dedit nobis victoriam, ut de peccato & morte triumphemus. Iure igitur meritis nostris gratiam tantam detrahimus: cum nullus omnino hominum possit vel pro culpa vnius peccati mortalis satisfacere, & pœnam æternam suis meritis abolere. Verum cum post remissionem peccati (quę solius Christi beneficio nobis contingit) adhuc quædam præteritorum peccatorum reliquię in anima hæreant, nec remissa culpa, statim omnis remittatur pœna, sed tantum pœna æternæ mortis (quam etsi Deus in hominis iustificatione condonat, eius tamen loco temporariam pœnam frequenter substituit) idcirco dicimus aliam quandam esse satisfactionem quam canonicam aut castigatorem appellemus licet. Ea autem in fructibus penitentię consistens, maxime in ieiunio, elemosina, & oratione (quę vim efficaciamque suam & ipsa ex merito perpersionis Christi mutuatur) necessa-

Tit. 2.

1. Ioan. 2.

2. Cor. 13.

ria est ad auertendam temporariam illam pœnam, quæ post culpæ remissionem nonnunquam (vti diximus) superest. Si ex fide igitur & charitate peragatur, siue à nobis ipsis suscipiatur, siue à nostro pastore, vel eo alioqui, qui sacramenta dispensat, iniungatur, peccatorum causas excindit, eorum in edetur reliquiis, ac temporalem pœnam vel tollit vel mitigat, & in exemplum denique adhibetur. Quod verò ad pœnarum reservationem attinet, nemo eam ad plenum nosse potest, nisi Christus Iesus, cui pater omne iudicium dedit. Quapropter pœnarum discussionem & exactum iudicium soli Deo relinquere oportet, & ab eo petere, vt obedientiam nostram, velit per meritum filij dilectissimi habere acceptam, & pœnam pro meritis misericorditer auertere. Non ergo ferendus esset, qui Deo terminum aut modum remissionis pœnæ statuere vellet, perinde ac si oporteat Deum impleta satisfactione canonica, statim à flagellis suis cessare.

DOROTHEA.

Ista, sodes, vberius mihi explanato. Vbinam satisfactionem hanc canonicam aut castigatorem, cuius modum meministi, reperisti?

THEOPHILVS.

In scripturis illa quidem certè fundata est, & animarum pastoribus mandata, vt eam pro eo ac peccata exigunt confitentibus, ratione in consilium adhibita, imponant. Huius rei nobis fidem faciunt illa Christi verba, de ligatione & solutione, de remissione & retentione peccatorum duobus in euāgelio locis, Matthæi 16. & 18. & Ioannis 20. allegata. Leo quoque magnus idem testatur his verbis: Mediator Dei & hominum, homo Christus Iesus, hanc præpositionis ecclesiæ tradidit potestatem, vt confitentibus satisfactionem pœnitentiæ darent, & salubri satisfactione purgatos, ad communionem sacramentorum per ianuam reconciliationis admitterent. Huc accedit quod Augustinus satisfactionem pœnitentiæ esse ait, peccatorum causas excidere, nec eorum suggestionibus aditum indulgere. Insuper beatus Ioannes Chrysostomus testatur post remissionem peccatorum (quæ sit à Deo, quando homo corde contrito peccata sua confitetur, præcipue

vti

verò quādo sacerdotali absolutione fit de remissione certior) lubrica quædam manere vestigia & lænorè, quæ similiter deletū & extinctū oporteat. Quāuis enim Nathā David remissionē peccati à Domino nūciasset, nihilominus precatur David in hunc modū: Miserere mei Deus secundum magnā misericordiā tuā: & secundū multitudinē miserationū tuarū, dele iniquitatē meā. Amplius laua me ab iniquitate mea, & à peccato meo mūda me. Decorem meū pristinum quaero, &c. Atqui talis eradicatio mali, & boni restitutio non obuenit sola à peccatis cessatione, neque item vulgaribus bonis operibus, verū per opera pœnitentiæ digna, sicut apud Euāgeligraphum dicitur: Facite fructus dignos pœnitentiæ: hoc est, conuertimini, resipiscite, & facite non solum bona opera, quæ alioqui vos facere conuenit, sed talia quæ moliri eos oportet, quos verè & ex animo scelerum pœnitet: eam vitam agite, quæ in vniuersis actionibus veram ad Deum conuersionem, & bonā cōsiliij atque mentis mutationem testetur ac præ se ferat. Quòd autem ita accipit debeat hic locus, ex verbis Apostoli Regem Agrippam alloquentis intelligi potest. His (inquit) qui Damasci sunt primū & Hierosolymis, & per omnē regionem Iudææ, deinde & gentibus annuntiabam, vt pœnitentiā agerent, & conuerterentur ad Deū, opera facientes digna his qui resipuisent, quæque pœnitentiam decerent.

DOROTHEA.

Qualia debent esse satisfactionis opera?

THEOPHILVS.

Opera satisfactoria ex illis virtutū generibus sumi debent, quæ peccatis aduersantur, quibus animū quis polluit ac cōtaminauit, quemadmodum diuus Paulus præcipit. Sicut præbuisitis (inquit) membra vestra serua immunditiæ & iniquitati, ad aliam atque aliam iniquitatē: sic & nunc præbere membra vestra seruire iustitiæ, ad sanctificationem. Vnde in hūc modum Chrysostomus scribit: Pœnitentiā dico, nō solum vt à malis prioribus desistamus: verū etiam vt bonorū operū fructibus impleamur. Facite, inquit, fructus dignos pœnitentiæ. Quo autē modo fructificari poterim, si vti que peccatis aduersa faciamus? Aliena rapuisti: incipiam donare propria. Longo es tēpore scortatus, à legitimo

q. iij

Psal. 51.

Luc. 3.

Act. 26.

Rom. 6.

In cap.

Matth. 3.

nom. 10.

Leo magnus
ad Theod.
Forou. ep.August. de
dogm. eccl. es.
cap. 54.

In psal. 50

quoque vsu iam suspendere coniugij, ac perpetuā cōtinuā-
riam sapium paucorum dierū castitate meditare. Iniuriam
vel opere cuiquam vel sermone fecisti: refer benedictionis
verba conuiciis, & percutiētes te nunc officiis, nunc etiam
beneficiis placare contende. Neque enim vulnerato suffi-
cit ad salutem, tantū modō spicula de corpore euellere, sed
etiam remedia cōuenit adhibere vulneribus. Deliriis & te-
mulentia disfluebas, ieiunio & aquæ potu utrūque cōpēsa.
Vidisti impudicis alienū decorē o culis: scēminam iam om-
nino non videas, maiore tactus cautione post vulnera. De-
clina à malo & fac bonum. Hactenus Chrysostomus, & beatus
stipulantur S. Leo in sermone de Quadagesima, & beatus
Bernardus in sermone de cœna Domini. Lauari (inquit)
citō quidem possumus, ad sanādū verō opus est curatione
multa.

DOROTHEA.

Dixisti satisfactionem istam ad auertendam pœnam tē-
porariam esse necessariam. Quid? Nōne pœna peccatis de-
bita semper vnā cum delictis condonatur? Neque enim vi-
detur Deus dimidiatam veniam dare; aut totum, aut nihil
remittit.

THEOPHILVS.

Vt abolito per baptismum originali peccato, supersunt
eius peccati pœnæ (quæ sunt omnia corporis incōmoda,
atque ad eō mors ipsa corporalis) ac quandiu hīc viuimus,
nos afflīctāt infestāque: ita actualis peccati culpa per gra-
tiam deleta, nō semper aboletur temporaria omnis pœna.
Ac primē quidem transgressiōnis culpā Protoplaste, ipsius
pœnitentia motus Dominus, remisērat, à qua haud dubiē
nos in baptismo abluti sumus: at tamen peccatū illud Deus
in primis parentibus multiplici afflīctione puniuit, & in
hodie in nobis, tot morbis, tot vitæ huius incommo-
dis, & hac temporali morte vindicat, vt iustum se, vt & mi-
sericordē, præbeat. Nōne igitur stultissimus fuerit, si quis
asserere audeat, iustitiam Dei hīc nullo modo sese exe-
rere? Neque enim veri simile est nos, impetrata gratia, ad-
huc perpeti miserias, quæ in peccati pœnam parētī nostro
indictæ fuerunt, eō tantūm, vt admoneamur quantopere
Deo suæ legis transgressiō displiceat: haud tamen inficiari
velim, quin hac ipsa Dei ferocitate fiat, vt miserē nostrē for-
gis conscientia deiecti, ad veram beatitudinem ardētius as-
piremus,

pirem, præceptis eius sedulō parētes. Sed nec quisquā pro-
perea mihi persuaserit, in vniuersali generis hominū ma-
ledictione, Dei iustitiā singulariter non elucere. Certē Da-
uid locupletissim⁹ est testis, omnino discerni debere remis-
sionē culpæ à remissione tēporaliū pœnarū, quōd ipse etiā
exēplo sit, restare eas pœnas post remissam culpā. Cū enim
stuprū Berlibeaz, marito eius crudeliter interēpto, intulisset,
pœnitundine ductus dixit ad Nathan: Peccavi Domino.
Cui Nathan: Dominus quoque trāstulit peccatū tuū: Non
morieis. Veruntamen filius, qui natus est tibi, morte mul-
tabitur: nec recedet gladius de domo tua vsque in sempi-
teruū. Haud falsa loquutus est Propheta Domini: impleuit
enim Deus verbū suū, & grauissimis quibusque calamitati-
bus David cōflīctatus est, remissa etiam scelerū culpa. Iux-
ta verbum Domini mortuus est infans: ad quā molestiā Ac-
cessit & sauisima Absalonis persecutio, vt qui Vriam E-
thæū gladio hostiū iniuste trucidauerat, gladiū filij sui ius-
tē fugeret. An non hīc docemur, hominē, cui per pœniten-
tiā peccata à Deo condonata sunt, obnoxiiū manere pœnis
temporalibus? Quæ igitur frōte nōnulli dicūt hāc Domini
animaduersionē in Dauidē, non aliō spectare, quā vt docu-
mēto sit, grauiter Deo displicere homicidiū & adulterium?
Nōne perspicuū est has Deū ab illo pœnas exegisse, vt ius-
titiā suā prodat, quæ eō minimē aboletur, quōd misericors
ei gratiā scelerū faciat, & æternā pœnā relaxet? Verū quidē
est hac supplicij grauitate Dauidē erudiri: ne quid eiusmodi
facinoris in posterū audeat, & sanctioris vitæ subiectis
ipse sit exēplo. Sed quis neget tēporalē illā pœnā, quæ ipsi
inflīcta est, iustitiā Dei etiā nobis patefacere? Hoc profectō
satis superque testatur Maria Moïsis soror, quæ post remis-
sam obrectationis culpā, lepra percussa est: nec, etiā si pro
ipsa Moïse Dominū deprecaretur, sanitati illico restituta
est, aut mundata: sed septē dies extra castra cōclusa, pœnas
pēdere Domini voce iubetur. Similiter Moï ipsi & Aaron
ignouerat Deus, cū ei nō habuissent fidē pollicētī aquam
ē petra: sed iis tamē hīc irrogauit pœnā, vt neuter introdu-
ceret Israelitarū coetū in terrā, quam se his daturū promi-
serat. Dominus etiā filiis Israel iratus, Mose precāte, cōdo-
nauit culpam, pœnam exacturū se dicēs his verbis: Ignoui

2. Reg. 12.

Num. ca.
12.

Num. 20.

Num. 14.

1. Reg. 24.

1. Cor. II.

2. Paral. 7.

eis iuxta verbum tuum: attamen omnes isti homines, qui viderunt maiestatem meam, & signa quæ feci in Aegypto & in solitudine, & tentauerunt me, non videbunt terram, pro qua iuravi patribus eorum. Quid, quod & David ipse, cum populum recensuisset, & agnito peccato eius veniam impetrasset, pœnas statim luit contumaciæ, nec piaculum illud nisi grauissimo pestis incendio deletum est? Ideo hæc hoc factum dicemus, quia tum ad publicum omnium seculorum exemplum, tum ad Davidis quoque deiectionem pertinebat, tale Davidis facinus non manere impunitum, excludentes interim Dei iustitiam? Cur igitur propheta Gad Davidi præcepit, vt excitata ara, Domino sacrificaret ad eum placandem? Nōne oblati holocaustis & pacificis hostiis, reconciliatus est Deus, & cohibita pestis quæ in Israellem grassabatur, qua quidem iam septuaginta virorum millia interierat? In ea certè ipsa clade, sese diuina iustitia prodit manifestissimè. Quòminus sunt audiendi, qui contra sentiunt. Iam ergo satis ex iis constat, vt & ex tricesimo secundo Exodi capite, Deum peccata, quorum culpam remittit ex gratia, pro iustitia sua non inulta deferere. Has autem pœnas quadam pœnitentiæ nostræ satisfactione tolli profusus, aut saltem mitigari diuus Paulus restatur, dum ait: Si nos ipsos diiudicassetis, haudquaquã iudicati fuissetis. Nam hic à Domino iudicari, significat castigari pro peccato & puniri: id quod planè indicant verba quæ sequuntur. At cum iudicamur, à Domino corripimur, ne cum mundo condemnemur. Est ergo hic germanus huius loci sensus: Si peccata nostra cognosceremus, si verè & ex animo cōdemnarem nos ipsos, atque ad eò supplicium de nobis sumeremus, liberaremur vtique, & ab huius & futuri seculi suppliciiis. Cum autè manu cœlestis patris affligimur, nō hæc pœna est, qua confundamur: sed castigatio, qua erudiamur. Scriptum est etiam alibi in hanc sententiã: Si clausero cœlum, & pluuia non fluxerit, & mandauero præceperoque locustæ, vt deuoret terram, & misero pestilentiam in populum meum: conuersus autem populus meus, super quos inuocatum est nomen meum, deprecatus me fuerit, & quaesierit faciem meam, & egerit pœnitentiam à viis suis pessimis, ego exaudiam de cœlo, & propitius ero peccatis eorum,

rom,

Ios. 2.

Tob. 4.

Daniel. 4.

1. Petr. 4.

Luc. II. 28.

Ecclesi. 21.

um, & sanabo terram eorū. Et alio quodam in loco: Conuertimini ad me in toto corde vestro, in ieiunio, & in fletu & in planctu. Scindite corda vestra, & non vestimenta vestra, & cōuertimini ad Dominum Deum vestrum, quia benignus & misericors est, patiens & multæ misericordiæ, & qui pœnitentia ducitur super malo: hoc est, qui facillè mutat sententiam & decretum quo immisurus erat afflictionem, si quādo ex animo relinquamus. Rursum, Eleemosyna ab omni peccato & à morte liberat, & non patietur animam ire in tenebras. Hanc ob causam Daniel sua exhortatione Nabuchodonosori suadebat, vt peccata sua iustitia redimeret, & iniquitates suas miseratione pauperum. perinde enim hæc eius verba sonant, ac si dixisset: Exercuisti o rex, iniustam & violentam dominationem, oppressisti humiles, spoliasti pauperes, durè & iniquè tractasti populum tuum, non interim mente agitans, Deum habere iustum & vindicem oculum: pro iniustus exactiōibus, pro violentiã & oppressiōe nunc refer misericordiã & iustitiã: stude bene mereri de omnibus, ne auertas faciẽ tuã ab vilo paupere, de facultatibus tuis exerce beneficentiam: integritati vitæ sedulus incumbere, nec itineribus iniustitiæ incesseris: ita enim fiet, vt pœnam peccatis tuis debitam euadas, malūque quod tibi impendet auertas. Vnde beatus Petrus misericordia & benignitate docet expiari peccatum, significans iram Domini resistere, ac quiescere eius iudicium, vbi, vitis ac nequitis prioribus valere iussis, mutua beneficentiam & vitæ puritatem exercemus. Tum enim Deus placatus, pœnas, quas alioqui erat expetiturus, propitius remittit, charitate sic peccata operiente, vt nusquam appareant. Quò etiam pertinet quod apud Lucam Christus ipse monet. Date (inquit) eleemosynam, & ecce omnia mundi sunt vobis. Non ait: Remitterent vobis peccata: sed, Omnia mundi eritis, hoc est, ab omni pœna liberi. Alibi autem & sic loquitur scriptura: Fili, peccasti? Ne eò rursum adicias animum, sed de pristinis precare vt tibi condonentur. An potuisset clarius ostendere, post remissam culpam, pœnæ debitum restare, pia & digna satisfactione diluendū? Vnde & alio in loco sic nos monet: De cōdonato peccato noli esse sine metu, neque scelus scelere cumules.

Et, Ne dicas: Misericordia Domini magna est, multitudinem peccatorum meorum miserebitur. Misericordia enim & ira illi cito proximant, & in peccatores respicit ira illius. Quid, obsecro, hic aliud innuit sapiens, quam ut pro remissis etiam peccatis solliciti, spontanea castigatione diuinam ultionem praeuertamus? Deus enim (ut Augustinus docet) sic dat misericordiam, ut veritatem seruet, ut non suat peccata eius impunita, cui ignoscit: ignoscit autem se ipsum punienti. Misericordia ergo Dei est, cum hominem liberat à peccati reatu, æternam mortem remittens ex gratia. Iustitia autem & veritas est, cum peccatum temporali afflictione punitur, siue homo eam sua sponte subicit, siue nimium sibi indulgendo Deum in ultionem prouocauerit, ut iudicet & corripiat eum, qui seipsum iudicare noluerit. Quapropter sancti patres frequenter hoc modo loquuntur, peccata, & pœnas peccatis ipsis debitas compensari, purificari, operiri, & reconciliari operibus satisfactionis: non quidem, quod sua dignitate remissionem peccatorum mereantur, sed idè quia Deo placent, ut quæ fiant ab illis, quos Deus in gratiam propter contritionem de peccatis recepit, mouente & adiuuante eos ad talia opera efficienda spiritu sancto: & hoc merito Christi, à quo istiusmodi opera omnia meritum suum mutuatur. Vide Chrysostomum in Matthæum, Hieronymum in Malachiam, Ambrosium libri secundi de pœnitentia capi. 5. Cyprianum libri 3. epistola 14. & libri primi epistola 3. Satisfactionibus (inquit) & lamentationibus iustis delicta redimere oportet, & vulnera lachrymis ablueri. Sic Ambrosius: Qui agit pœnitentiã, non solum diluere lachrymis debet peccatum suum: sed etiam emendatioribus factis operire & regere facta superiora debet, ut ei non imputentur. Diuus quoque Augustinus, Non solum (inquit) vita est in melius mutanda: sed & per elemosynas de præteritis peccatis propiciandus est Deus. Nemini enim dedit laxamentum peccandi, quamuis miserando debeat facta peccata, si non satisfactio congrua negligatur. Atque alibi: Non sufficit (ait) mores in melius mutare, & à factis malis recedere, nisi etiam de iis quæ facta sunt satisfiat Deo per humilitatis gemitum, per contriti cordis sacrificium, cooperatibus elemosynis. Sic Niniuitæ,

Super psal.
50.

In enchir.
cap. 70.

De pœnit.
cap. 5.

vitæ, cum Iona denunciante futurum civitatis suæ excidium cognouissent, iustam Dei iram suscepta satisfactione placare decreuerunt: ieiunantes, & in saccis & cineribus volutati, clamauerunt ad Dominum. Vis scire, quid hoc ipsis profuerit? Vidit Deus opera eorum, nempe quod à vitis suis malis auersi essent, & Deus quoque pœnitentia ductus est super malo quod illis inferre decreuerat, & nõ intulit Achab quoque post comminationem Domini operuit cilicio carnem suam, ieiunauitque, & dormiuit in sacco, & ambulauit demisso capite. Et dixit Dominus ad Heliam: Nõne vidisti Achab humiliatum coram me? Quia ergo deiecit sese coram me, non inducam afflictionem illam in diebus eius. Sed & perpetua Israeliici populi disciplina fuit, ut quoties peccatis eorum irritatus Dominus pœnam illis infligeret, spontanea deiectione Domino satisfaceret, & ciliciis induti, ac cõsperfi cinere, ieiuniis & fletibus sese affligentes, & orationem fundentes ad Dominum, imminentes pœnas à se amolirentur, eisdem planè operibus, & pari pœnitentiæ disciplina, qualem perpetuo tenore & unanimi consensu sancti patres in ecclesia Christi sub satisfactionis nomine hucusque tradiderunt, nimirum oratione, ieiunio, & elemosyna. Et rectè quidem: Nam cum omne quod in mundo est, aut concupiscentia carnis, aut oculorum sit, aut superbia vitæ: quis non videt concupiscentiæ carnis, nulla re melius quàm ieiunio: concupiscentiæ oculorum (quæ auaritia est) quàm elemosina: & fastui vitæ, quàm humili & pia oratione mederi? Adde quod omnis ferè peccator, & in Deum, & in proximum, & in seipsum peccet. Oratione itaque, quod in Deum commissum est: elemosyna, quod in proximum: ieiunio, quod in seipsum quis peccauit, quodam modo expiatur. Quod autem satisfactio ista pro peccatis publicis imponi debeat ad satisfaciendum ecclesiæ lætæ, & ad exemplum aliis præbendum, intelligi nullo negotio potest ex verbis Apostoli. Ait enim: Peccantes coram omnibus argue, ut & ceteri timorem habeat. Idem docet Augustinus in enchiridio: Fiat, inquit, etiam ecclesiæ satis, in qua remittuntur peccata.

3. Reg. cap.
21.

1. Tim. 5

DOROTHEA.

Ex his quæ adhuc dicta sunt, intelligo quanta sit cano-

nice satisfactionis utilitas, etiam post culpæ & æternæ pœnæ condonationem: vt scilicet propria castigatione imminentes peccatorum pœnas auertamus, vtque reliquias peccati, quæ in nobis supersunt, sanctioris vitæ remedio eluamus, noua viuendi ratione cauētes ne in pristinas sordes reuoluamur. Deinde vt externā satisfactionem sponte nostra subeantes, veram cordis nostri contritionem, & seriam de peccatis perpetratis tristitiam ostendamus. Postremo, vt ecclesiam, quam offendimus, nobis reconciliemus: & cæteri, qui vident nostram castigationem, pœna aliena facti cautiore, à flagitiis deterreantur, & alienæ emendationis exemplo ipsi quoque corrigantur.

THEOPHILVS.

Rem acu (vt aiunt) tetigisti. Itaque cum sic de satisfactione sentiat ecclesia catholica, nequaquam merito perpepsionis Christi quicquam detrahit, cui soli remissionem criminum nostrorum, & æternæ mortis abolitionem fert accepta: atque vnicam Christi mortem ad delenda omnia peccata, præterita, præsentia, & futura credit sufficere, asserens Christum esse agnum Dei qui tollit peccata mundi: Christum esse propiciationem pro peccatis nostris: nec solum nostris, sed pro totius mundi. Nostræ autem pœnitentiæ satisfactio in hoc adhibetur, vt benignus & iustus Dominus, videns nos summissos, & delicta nostra contra nos ipsos vindicantes, misereatur ipse, & abstat ultione. Nec nos pœnitentiæ nostræ operibus ex sui dignitate quicquã tribuimus, sed ex merito Christi, & liberali gratuitaque Dei acceptione (qui idem operatur in nobis opera nostra bona per gratiam suam, & eadem præmio per misericordiam remunerat) credimus pœnitentiã & satisfactionem nostram ad remissionem peccatorum nobis prodesse: quod Deus non aliter, quàm per pœnitentiã, remissionis peccatorum beneficium, his qui deliquerunt, impertire velit, quemadmodum scriptura testatur. Itaque mors Christi pro peccatis omnium satisfecit. Nos autem per fidem & sacramenta ecclesiæ, & potissimum per pœnitentiæ remedium, satisfactionem Christi apprehendimus, & nobis applicamus, omnium operum nostrorum & satisfactionis fundamentum ponentes Christi merita, sine quibus inanis esset

Exzech. 18.
33.
Iosh. 2.
Luc. 3. 13.
24.

omnis nostra satisfactio, inane omne opus nostrum. Non igitur mortem Christi deformat aut exinanit, non detrahit spoliãque eius dignitatem pœnitentis hominis canonica satisfactio. Nec magis absurdam rem facit, qui post Christi satisfactionem, adhuc ipse pro peccatis suis matri ecclesiæ disto audiens, piis operibus, aut aliqua corporis sui afflictione satisfacit, quàm is, qui post crucem Christi & perpepsionem, adhuc crucem suam gestat, & in variis arumais & calamitatibus Christo compatitur: aut qui post mortem Christi, ipse quoque voluntatibus obscenis & peccatorum illecebris moritur. Imo verò iis solis Christi perpepsio proderit, qui exemplo Christi in mundo patiuntur: & eos solos liberabit mors Christi, qui Christo commoriantur. Sic Christi satisfactio, pro omnium peccatis impensa, illis solis applicabitur, qui in vera fide pœnitentiæ remedium apprehendentes, ad placandam Domini iram, ipsi sceleribus suis pœnam vitro irrogant.

DOROTHEA.

Iam intelligo pœnitentiæ partes, prout totam hominis conversionem complectitur. Nunc audire velim, priusquam ad vim & efficientiam huius sacramenti venias, non nihil de excommunicatione. Quo circa dic, nisi molestum est, quo loco numeroque ea sit habenda.

THEOPHILVS.

Excommunicatio neruus est ecclesiasticæ disciplinæ, & à iurisdictionis clauē dependet.

DOROTHEA.

Quo tandem pacto ad eam progrediendum est?

THEOPHILVS.

Duas scriptura formas tradit, quibus ad eam in ecclesia proceditur. Prior forma est, per viam (vt aiunt) denunciationis Euangelicæ, de qua præcepit apud Mattheum Christus. Atque hæc forma locum habet, vbi quispiam, in externa cum sit Christianorum communitate, fratrem suum verbis aut factis læserit. Hic enim iniuria affecto dicit Christus: Si peccauerit in te frater tuus, vade, argue eum inter te & ipsum solum: si te audierit, lucratus eris fratrem tuum: sin autem te nō audierit, adhibe tecum adhuc vnū, vel

Mat. 18.

Vt denū-
ciationis.

duos, ut in ore duorum aut trium testium stet omne verbum. Quod si non audierit eos, dic ecclesie. Sin autem ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus & publicanus. Amen dico vobis: Quaecunque alligaueritis super terram, erunt ligata & in caelis: & quaecunque solueritis super terram, erunt soluta & in caelis. Ceterum non loquitur Dominus (si beato Chrysostomo credimus) de criminibus publicis aut palam manifestis, sed de priuatis iniuriis ab vno alteri priuatum illatis. Quapropter Dominus ibidem mandat, ut iniuriam passus, in hoc genere primum solus eum a quo sit offensus conueniat. Quod si apud eum non profecerit, de integro ipsum compeller, testibus adhibitis, non pluribus tamen, vno, aut altero: idque ideo, quod non debeamus fratrum nostrorum peccata ad communitatem deferre aut publicare, nisi primo & secundo admoniti fuerint. Verba autem quae sequuntur [Dic ecclesie] exponit idem Chrysostomus, id est, ecclesie praepositis, episcopis scilicet ac praesidentibus, non autem ei seniorum confessui, quem neochristiani nostri, in oppidis iam & municipiis Galliae constituunt, a catholica deficientes ecclesia. Horum autem, id est, episcoporum & pastorum ecclesiae, ne quis iudicium spernat, aut parui aestimet, testatur Dominus illud ipsum nihil aliud esse, quam sententiae suae promulgationem: ratumque haberi in caelis, quod illi in terra egerint. Habent enim verbum Domini, quo peruersos damnet: habent verbum, quo respicientes in gratiam recipiant.

Altera forma est inquisitionis ordinariae. Oportet enim (vt exigit scriptura) ecclesiae praefectos, quorum hoc officium est, excommunicationem exercere contra publica crimina, & peccata, quae non in proximum modo, verum etiam in Deum, & in seipos quoque mali homines committunt. De huiusmodi excommunicationis vsu loquitur Apostolus, ubi publicum scortatorem apud Corinthios excommunicat non (secundum regulam illam Euangelicam) post fraternam correptionem lecretò bis factam, sed fama publica accepta. Ita enim ait Apostolus: Omnino auditur inter vos stuprum, & huiusmodi stuprum, quod nec inter gentes nominatur, vt vxorem patris sui quidam habeat: & vos inflati estis, ac non potius luxus, vt tolleretur de medio vestrum,

In Matth.
18. cap.

Via inquisitionis.

1. Cor. 5.

Mat. 18.

vestrum, qui facinus hoc perpetrasset. Ego quidem absens corpore, praesens autem spiritu, iam decreui tanquam praesens, vt is, qui sic hoc patrauit, in nomine domini nostri Iesu Christi congregatis vobis & meo spiritu, vna cum potestate domini nostri Iesu christi tradatur Satanæ, ad interitum carnis, vt spiritus saluus sit in die domini nostri Iesu Christi. Item, Nescitis quia modicum fermentum totam massam corrumpit? Expurgate vetus fermentum, &c. Item, Scripsi vobis per epistolam: Ne commisceamini cum scortatoribus, ac non omnino cum scortatoribus mundi huius, aut cum auaris, aut cum rapacibus, aut simulacrorum cultoribus. Alioqui, vtinam videlicet è mundo exissetis. Nunc autem scripsi vobis, ne commisceamini. Si quis, cum frater appelletur, fuerit scortator, aut auarus, aut simulacrorum cultor, aut coniciator, aut ebriosus, aut rapax: cum eiusmodi ne cibum quidem capiatis. Auferte ne malum ex vobis ipsis. Id quod diuus Augustinus in hunc modum declarat. Constat Apostolum (inquit) eum intellexisse, qui graue adeo scelus admisit, vt dignus sit qui a consortio fidelium & communionem abiciatur. Nunc enim id praestat in ecclesia excommunicatio, quod in veteri testamento agebat occisio. Huic non est dissimilis excommunicandi formula, quae legitur apud diuum Paulum: Denunciamus vobis, fratres, in nomine domini nostri Iesu Christi, vt subtrahatis vos ab omni fratre ambulante inordinatè, & non secundum traditionem quam acceperunt à nobis, &c. Sequitur: Siquis non obedit verbo nostro, per epistolam, hunc notate, & ne commisceamini cum illo vt confundatur: neque habeatis eum vt inimicum, sed admonete vt fratrem. Quod & illud respicit: Siquis venit ad vos, & hanc doctrinam non adfert, nolite recipere eum in domum, nec Aue ei dixeritis. Qui enim dicit ei Aue, communicat operibus eius malignis. Quibus sacrae scripturae verbis patres inducti, auctoritate excommunicationis ferenda, ascripserunt episcopis. Atque hinc canones excommunicationem appellant mucronem episcopi. Et Augustinus damnationem vocat episcopalis indicij: quia poena in ecclesia nulla maior est.

DOROTHEA.

Audiui in more quondam positum, institutoque maior

Lib. quæst.
veter. test.
super Dent.
cap. 39.

2. Thess. 3.

2. Ioan. 10.

Can. Vitis.

16. quæst. 2.

Can. Corri-

pianur. 2. 4.

quæst. 3.

DE EXCOMMUNICATONE.

rum fuisse, vt vbi sententia excommunicationis ferenda esset, reliqua communitas conuocaretur.

THEOPHILVS.

Verum id quidem est: sed non cogebatur tamen, vt iudicis vicem suppleret, at quò sententiæ illi assentiretur: aut certe ne quem lateret, quod ecclesiæ nomine gerebatur.

DOROTHEA.

Quònam in loco debet episcopus, aut qui eius vice fungitur, excommunicationis sententiam pronunciare?

THEOPHILVS.

Olim non semper ferebatur, vbi transgressor habitaret, sed vbi cathedram suam haberet episcopus: quemadmodum & Paulus absens Corinthium illum excommunicauit.

DOROTHEA.

An excommunicatus, tantum excluditur à cõmunionem sacramenti eucharistiæ, & baptismi, vt à sacra cõna, & participatione corporis & sanguinis dominici summoveatur, nec ei adesse liceat vbi quis baptizatur: possit autem in negotiis ciuilibus cum veris ecclesiæ membris contrahere?

THEOPHILVS.

Ex iisdem illis sacræ scripturæ verbis patres constituerunt, nequid omnino commercij, siue in spiritualibus siue in secularibus negotiis, aut etiam in cõmunionem sacramentorum, aut in cibo, potu, salutatione, allocutione, emptione venditione, aut alio quouis contractu, cum excommunicatis haberetur. Quin etiam vt præfides & magistratus, excommunicatum à ciuili societate exigerent, & ne in temporali quidem regimine secum habere cõmunionem permitterent: cum sanctus Paulus in his omnibus (vt beatus Chrysostomus in epistolam ad Hebræos testatur) hoc discretem faciat inter ethnicos in grauibus criminibus deprehensos, & fratres christianos, qui pro similibus flagitiis excommunicantur, vt de his dicat: Ne commisceamini cum illis, causam subiiciens, vt cõfundantur & erubescant (Cui beatus Ioannes aliam hanc causam annectit: Ne qui cuiusmodi excommunicatos salutauerit tacitè cõmunicet operibus eorù malignis, & se talium peccatorù faciat participem) de illis verò nihil tale constituat. Quamobrem S. Clemens testatur beatum Perrum Apostolum præcepisse, vitandam esse

Cap. II.
Hom. 26.

2. epist. c. I.

Epist. I.

LIBER, VIII.

230

esse omnem eius cõmunionem, quem episcopus ob malefacta damnasset, sed nec loquendum cù eo, vt tanto diligentius procuraret & episcopo recõciliari, reuertaturq; ad salutem & sanitatem, vbi cõperit eorum mandatis obedire qui ecclesiæ sunt præfecti. Simile est quod Fabianus mandat, ne quis cù excommunicato vel domi loquatur: quomodo Apostoli ipsi (vt idem ait) statuerunt. Idem veratur in concilio Ca. Siue Tolerano primo, ac sancitur, vt si quis cum excommunicato Apost. II. palàm aut occultè loquutus fuerit, statim cõmunem cum quest. 3. eo contrahat excommunicationis pœnam. Tantum hac lege Cau. Cum soluuntur qui peregrè proficiscuntur & in remp. fortè in excommuni- cidunt, seu mancipium excommunicatione damnatù, nec ibi cito dict. possunt victum sibi cõparare, præterquàm à solis excommuni- quest. 6. catis. Eximuntur itè vxor, liberi, mæcipia cæterique omnes causa. Ca. domestici, modo ne patri familias peruersitati cõsentiant. Quoniam multos. Itè

DOROTHEA.

Quos igitur fines in excommunicatione spectat ecclesiæ? Ca. Antecessor. II.

THEOPHILVS.

Ij tres omnino sunt. Primus est, ne cum Dei cõtumelia quest. 3. inter Christianos nominentur, qui turpè ac flagitiosam vitã agunt: ac si sancta eius ecclesiæ foret improborù & sceleratorum hominù cõiuratio. Nã quum ipsa Christi sit corpus: eiusmodi scætidis & putridis mæbris inquinari nõ potest, quin aliqua ignominia in caput recidat. Nequid ergo tale extet in ecclesiã, vade probri sacrosancto eius nomini inuratur, abigedi sunt ex eius familia, quorù ex turpitudine ad Christianum nomẽ infamia redudaret. Alter finis est, ne assidua malorù cõsuetudine, vt fieri solet, boni corrupantur. Nã quæ nostra est ad malù & errorè procliuuitas, nihil facilius est quàm vt malis exemplis à recto vitæ cursu abducatur. Tertius vt eos qui excommunicatione puniuntur, pudore suffusos, suæ turpitudinis pœnitere incipiat. Ita concludit & illis suam nequitiam castigari, quò expergefiat sensu ferulæ, qui indulgentia obstinatioris futuri erant.

DOROTHEA.

Hæc mihi valde probantur. Aggredere, sodes, ad vim & efficacitatem sacramenti pœnitentiæ. THEOPHILVS.

Efficacia seu virtus huius sacramenti est, vt peccator serio de peccatis confessus, & sacerdotis absolutioni, tanquam

IVSTIFICATIONE

diuinæ promissioni fidem habēs, ecclesiæ recōcilietur, indubitaramq; commissorum veniā assequatur, per Dei misericordiam, & Christi Iesu beneficium, qui vt solus mortē pro delictis nostris oppetiit, ac solus in peccatorū remissionem sanguinem suum fudit: ita solus est, qui per spiritum sanctum eorū expiat peccata qui confitentur. Solius enim Dei est munus peccata condonare, vti ministerium est sacerdotis: vt Ambrosij verbis vtar.

DOROTHEA.

Quandoquidem huius sacramēti minister est sacerdos, qualem tandem eum esse oportet?

THEOPHILVS.

Sacerdos, qui tam arduum confessionis audiendæ munus suscipit, ad hoc idoneus esse debet: doctrina insigni, prudentia, & sancta conuersatione commendatus: animi item rectitudine ac pietate singulari ornatus: sobrius ac silentij tenax. Adhæc misericors, quiq; cōdolendi & compatiēdi nouerit disciplinā: qui verbo salutis peccatores ad frugēdū possit corrigere, salutari consilio & pia exhortatione consolari: qui denique in confidentes imperium & iurisdictionem habeat.

DOROTHEA.

De iustificatione.

Iam tempus esset ad reliqua sacramenta transeundi: sed quia superius de iustificatione breuiter egisti, velim diffusius rem mihi totam explanari.

THEOPHILVS.

Ex concil.

Tridēt. sess.

6.

Ephes. 2.

De nature

& legis im-

becillitate

ad iustificā-

dos homines

De dispens-

Haud sanè absurdum est, vbi de pœnitentia disseruimus, & de iustificatione disputare. Proinde conabor hęc tunc morem gerere voluntati. Ad iustificationis doctrinā probe sincereq; intelligendā, oportet vt vnusquisque agnoscat & fateatur, quod cum omnes homines in prauaricatione Adami innocentiam perdidissent, facti immundi, & (vt Apostolus ait) naturā filij iræ, vsque adeo serui erant peccati, & sub potestate diaboli & mortis, vt non modò gentes per vim naturæ, sed ne Iudæi quidem per ipsam etiā literā legis Mosaicæ inde liberari aut surgere possent: rametsi in iis liberum arbitrium minimè extinctū esset, viribus licet attenuatum & inclinatum. Quò factū est, vt cœlestis pater, pater misericordiarū, & Deus totius cōsolationis, Christū Iesum filium suum, & ante legem & legis tempore multis sanctis

LIBER. IIII.

131

sanctis patribus declaratū ac promissū, cum venit beata illa plenitudo temporis, ad homines miserit, vt & Iudæos qui sub lege erāt, redimeret, & gentes quæ nō seclabatur iustitiā, iustitiā apprehēderent, atque omnes adoptionem filiorum Dei reciperēt. Hūc proposuit Deus propiciatorē per fidem in sanguine ipsius pro peccatis nostris, non solum autem pro nostris, sed etiam pro totius mundi.

Vtūm etiā ille pro omnibus mortuus est, non omnes tamen mortis eius beneficium recipiunt, sed ij duntaxat, quibus meritum p̄ssionis eius communicatur. Nam sicut vera homines nisi ex semine Adæ propagati nāscerēt, non nāscerent iniusti, cum ea propagatione per ipsum, dum concipiuntur, propriā iniustitiā contrahant: ita nisi in Christo renāscerentur, nunquā iustificarētur, cum ea renāscētia, per meritum p̄ssionis eius, gratia qua iusti fiunt illis tribuatur. Pro hoc beneficio Apostol⁹ gratias nos semper agere hortatur patri, qui dignos nos fecit in partē sortis sanctorum in lumine, & eripuit de potestate tenebrarū, traustulitq; in regnum filij dilectionis suæ, in quo habemus redemptionem & remissionem peccatorum.

Quibus verbis iustificationis impij descriptio insinuat, vt sit trāslatio ab eo statu in quo homo nascitur filius primi Adæ, in statum gratiæ, & adoptionis filiorū Dei, per secundum Adam Iesum Christum seruatore nostrū: quæ quidem trāslatio post Euāgelium promulgatum, sine lauacro regenerationis, aut eius voto, fieri non potest, sicut scriptum est: Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei.

Atque ipsius iustificationis exordium in adultis, à Dei, per Christum Iesum, præueniente gratiā, sumendū est: hoc est, ab eius vocatione, qua nullis eorū existentibus meritis, vocantur: vt qui per peccata à Deo auersi erāt, per eius excitantem atque adiuantem gratiā ad convertēdum se, ad suam ipsorum iustificationē, eidem gratiā liberè assentiendo & cooperando, disponantur: ita vt tangēte Deo cor hominis per spiritus sancti illuminationē, neq; homo ipse nihil omnino agat, inspirationem illam recipiens, quippe qui & illam abicere potest, neque tamen sine gratia Dei mouere se ad iustitiā coram illo libera sua voluntate possit.

r iij

satione & mysterio ad uēus Christi.

Ephes. 1. I. Ioan. 2.

Qui per Christum iustificatur.

Col. 5.

Insinuat descriptio iustificationis impij, & modus eius in statu gratiæ.

Ioan. 3.

De necessitate preparationis ad iustificationem adultis, & vnde sit.

Zachar. 1. Vnde in sacris literis cum dicitur: *Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos, libertatis nostræ admoneamur: Cùm respondemus: cōuerte nos Domine ad te, & conuertemur, Dei nos gratia præueniri cōstemur. Disponuntur autē ad ipsam iustitiam, dum excitari diuina gratia & adiuti, fidem ex auditu concipientes, liberè mouētur in Deum, credētes vera esse quæ diuinitus reuelata & promissa sunt: atq; illud in primis, à Deo iustificari impium per gratiā eius, per redemptionem quæ est in Christo Iesu: & dum peccatores se esse intelligentes, à diuinæ iustitiæ timore, quo utiliter cōcuriuntur, ad cōsiderandā Dei misericordiā se conuertendo in spem eriguntur, fidentes Deum sibi propter Christū propitiū fore, illumq; tāquam omnis iustitiæ fontem diligere incipiunt ac proterea mouentur aduersus peccata per odium aliquod & detestationem, hoc est, per eam penitentiam, quam ante baptismum agi oportet: denique dum proponunt suscipere baptismū, inchoare nouam vitā, & seruare diuina mandata. De hac dispositione scriptū est: *Accedentem ad Deum oportet credere quia est, & quod inquirētib; se remunerator sit. Et, confide filii, remittuntur tibi peccata tua. Et, Timor Domini expellit peccatum. Et pœnitentiam agite: & baptizetur vnusquisque vestrum in nomine Iesu Christi in remissionē peccatorum vestrorum, & accipietis donum spiritus sancti. Et, euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris & filij & spiritus sancti: docentes eos seruare ea quæcunque mandauī vobis. Denique præparate corda vestra Domino.**

Hanc dispositionem seu præparationem iustificatio ipsa consequitur, quæ non est sola peccatorum remissio, sed & sanctificatio, & renouatio interioris hominis, per voluntariam susceptionem gratiæ & donorum. Vnde homo ex iniusto fit iustus, & ex inimico fit amicus, vt sit hæres secundum spem vitæ æternæ. Huius iustificationis causæ sunt: finalis quidem gloria Dei & Christi, ac vita æterna. Efficiens verò misericors Deus, qui gratuito abluat & sanctificat signans & vngens spiritu promissionis sancto, qui est pignus hereditatis nostræ. Meritoria autem, dilectissimus vnigenitus suus dominus noster Iesus Christus, qui eum essemus inimici, propter nimiam charitatem, qua dilexit nos, sua sanctissima passione in ligno crucis nobis

iustificationē meruit, & pro nobis Deo patri satisfecit. Instrumentalis item, sacramētū baptismi, quod est sacramētū fidei, sine qua nulli vnquā iustificatio cōtingit. Demū vnica formalis causa est, iustitia Dei, non qua ipse iustus est, sed qua nos iustos facit: qua videlicet ab eo donati renouamur spiritu mētis nostræ, & non modo habemur, sed verè iusti nominamur & sumus, iustitiam in nobis recipiētes, vnusquisque suam secundū mēsuram, quā spiritus sanctus partitur singulis, prout vult, & secundum propriā cuiusque dispositionem & cooperationem. Quanquam enim nemo possit esse iustus, nisi cui merita passionis Domini nostri Iesu Christi communicantur, id tamen in hac impij iustificatione fit, dum eiusdem sanctissimæ passionis merito, per spiritum sanctum charitas Dei diffunditur in cordibus eorum qui iustificantur, atque ipsis inphæret. Vnde in ipsa iustificatione cum remissione peccatorum hæc omnia simul infusa accipit homo per Iesum Christum, cui inseritur, fides, spes, & charitatem. Nam fides, nisi ad eam spes accedat, & charitas, neq; vnit perfectè cum Christo, neque corporis eius vinum membrum efficit, qua ratione verissimè dicitur fidem sine operibus mortuam & ociosam esse. Et, in Christo Iesu neque circumcisionem aliquid valere, neque præputium, sed fidem quæ per charitatem operatur. Hanc fidem ante baptismi sacramentum ex Apostolorum traditione catechumeni ab ecclesia petunt, cum petunt fidem vitam æternam præstantem, quam sine spe, & charitate fides præstare non potest. Vnde & statim verbum Christi audiunt: Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Itaque veram & Christianam iustitiam accipientes, eam seu primam stolam pro illa quam Adamus sua inobedientia sibi & nobis perdidit, per Christum Iesum illis donatam, candidam & immaculatam, iubentur statim renati conseruare, vt eam perferant ante tribunal Domini nostri Iesu Christi, & habeant vitam æternam.

Cum verò Apostolus dicit iustificari hominem per fidem, & gratis: ea verba in eo sensu intelligenda sunt, de, & gratæ perpetuus ecclesiæ catholicæ cōsensus tenuit & expressit, vt scilicet per fidem idè iustificari dicamur, quia fides est humanæ salutis initium, fundamentum & radix omnis

Iac. 2. cap. Gal. 5.

Mat. 19.

Quomodo intelligatur impij per fidem, & gratæ

in iustificatione car. Iac. 2.

iustificationis, sine qua impossibile est placere Deo, & ad filiorum eius consortium peruenire. Gratis autem iustificari idè dicimur, quia nihil eorum quæ iustificationem præcedunt, siue fides, siue opera, ipsam iustificationem gratiam promeretur. Si enim gratia est, iam non ex operibus, alioqui (vt idem Apostolus ait) gratia iam non est gratia.

Quamuis autem necessarium sit credere neque remitti neque remissa vnquam fuisse peccata nisi gratis, diuina misericordia propter Christum: nemini tamen fiducia & certitudinem remissionis peccatorum suorum iactanti, & in ea sola quiescenti, peccata remitti vel remissa esse, dicendum est: cum apud hæreticos & schismaticos possit esse, imò nostra tempestate sit, & magna contra ecclesiam catholicam contentione prædicetur vana hæc & ab omni pietate remota fiducia. Sed neque illud asserendum est, oportere, eos qui verè iustificati sunt, absque vlla omnino dubitatione apud semetipfos statuere, se esse iustificatos, neminèque à peccatis absolui, ac iustificari, nisi eum qui cerò credat se absolutum & iustificatum esse, atque hæc sola fide absolutionem & iustificationem perfici: quasi qui hoc non credit, de Dei promissis, deque mortis & resurrectionis Christi efficacia dubitet. Nam sicut nemo pius de Dei misericordia, de Christi merito, deque sacramentorum virtute & efficacia dubitare debet: si quilibet dum seipsum suamque propriam infirmitatem & indispositionem respicit de sua gratia formidare & timere potest, cum nullus scire valeat certitudine fidei cui non potest subesse falsum se gratiam Dei esse consecutum.

Sic ergo iustificati, & amici Dei ac domestici facti euntes de virtute in virtutem, renouantur (vt Apostolus inquit) de die in diem: hoc est, mortificando membra carnis luxæ, & exhibendo ea arma iustitiæ in sanctificationem. per obseruationem mandatorum Dei & ecclesiæ, in ipsa iustitia per Christi gratiam accepta, cooperante fide, bonis operibus crescunt, atque magis iustificantur, sicut scriptum est: Qui iustus est, iustificetur adhuc. Et iterum, Ne verearis vsque ad mortem iustificari. Et rursus, Videtis quoniam ex operibus iustificatur homo, & non ex fide tantum.

tantum. Hoc verò iustitiæ incrementum petit sancta ecclesia cum orat, Da nobis Domine fidei, spei, & charitatis augmentum.

Nemo autem quantumuis iustificatus, liberum se esse ab obseruatione mandatorum putare debet: nemo temeraria illa à patribus sub anathemate prohibita voce vti, Dei præcepta homini iustificato ad conseruandum esse impossibilia. Nam Deus impossibilia non iubet, sed iubendo monet & facere quod possis, & petere quod non possis, & adiuuat vt possis: cuius mandata grauiam non sunt: cuius iugum suauis est, & onus leue. Qui enim sunt filij Dei Christum diligant. Qui autem diligunt eum, vt ipsemet testatur, seruant sermones eius: quod vtrique cum diuino auxilio præstare possunt. Licet enim in hac mortali vita quantumuis sancti & iusti, in leuia saltem & quotidiana, quæ etiam venalia dicuntur, peccata quandoque cadant non propterea desinunt esse iusti. Nam iustorum illa vox est & humilis & verax, Dimitte nobis debita nostra. Quo fit, vt iusti ipsi eò magis se obligatos ad ambulandum in via iustitiæ sentire debeant, quo liberari iam à peccato serui autem facti Deo, sobriè, iustè, & piè viuentes proficere possunt per Christum Iesum, per quem accessum habuerunt in gratiam istam. Deus nanque sua gratia semel iustificatos non deserit, nisi ab eis prius deseratur. Itaque nemo sibi in sola fide blandiri debet putans fide sola se heredem esse constitutum, hereditarièque consecutum, etiam si Christo non compatiaur, vt & conglorificetur. Nam & Christus ipse (vt inquit Apostolus) cum esset filius Dei, didicit ex iis quæ passus est obedientiam, & consummatus, factus est omnibus obtemperantibus sibi, causa salutis æternæ. Propterea Apostolus ipse monet iustificatos, dicens: Nescitis quòd ij qui in stadio currunt, omnes quidem currunt, sed vnus accipit præmium? sic currite, vt comprehendatis. Ego igitur sic curro, non quasi in incertum: sic pugno, non quasi aërem verberans: sed castigo corpus meum, & in seruitutem redigo, ne fortè, cum aliis prædicauerim, ipse reprobus efficiar. Item princeps Apostolorum Petrus, sagittate vt per bona opera certam vestram vocationem

De obseruatione mandatorum, de quibus illius necessitate & possibilitate
Mat. 11.

Ioan. 14.

Mat. 6.

Tit. 2.

Phil. 2.

I. Cor. 9.

& electionem faciatis. Hæc enim facientes non peccabitis aliquando. Vnde constat eos orthodoxæ religionis doctrinæ aduersari, qui dicunt iustum in omni bono opere, saltem venialiter, peccare: aut quod (intolerabilius est) pœnas æternas mereri: atque etiam eos qui statuunt in omnibus operibus iustos peccare, si in illis suam ipsorum socordiam excitando, & sese ad currendum in stadio cohortando, cum hoc ut in primis glorificetur Deus, mercedem quoque intuentur æternam: cum scriptum sit: inclinavi cor meum ad faciendas iustificationes tuas propter retributionem: Et de Mose dicit Apostolus quod respiciebat in remunerationem.

*Psal. 124.
Eheb. 11.*

*Prædestina-
tionis teme-
rariâ præsu-
ptionem esse
canendam.*

*De perseve-
rantia mu-
nere.*

Mat. 24.

Philip. 2.

1. Cor. 8.

Rom. 8.

Nemo quoque quandiu in hac mortalitate vivit, de arcano diuinæ prædestinationis mysterio usque adeo præsumere debet, ut certo statuatur se omnino esse in numero prædestinatorum: quasi verum esset, quod iustificatus aut amplius peccare non possit, aut si peccauerit, certam sibi respicientiam promittere debeat. Nam nisi ex speciali reuelatione sciri non potest, quos Deus sibi elegerit.

Similiter de perseverantiâ munere, de quo scriptum est. Qui perseverauerit usque in finem, hic saluus erit: quod quidem aliunde haberi non potest, nisi ab eo qui potens est eum qui stat, statuere ut perseveranter stet: & eum qui cadit, restituere: nemo sibi certi aliquid absoluta certitudine polliceatur: tametsi in Dei auxilio firmissimam spem collocare & reponere omnes debent. Deus enim nisi ipsi illius gratiæ defuerint, sicut cepit opus bonum, ita perficiet, operans velle & perficere. Veruntamen qui se existimant stare videant ne cadant: & cum timore ac tremore salutem suam operentur in laboribus, in vigiliis, in eleemosynis, in orationibus & oblationibus, in ieiuniis, in castitate. Formidare enim debent (scientes quod in spem gloriæ, & non dum in gloria renati sunt) de pugna quæ superest cum carne mundo & diabolo, in qua victores esse non possunt, nisi cum Dei gratia Apostolo obtemperent dicenti:

Debito-

Debitores sumus non carni ut secundum carnem vivamus: Si enim secundum carnem vixeritis moriemini: Si autem spiritu facta carnis mortificaveritis, vivetis.

Qui verò ab accepta iustificationis gratia per peccatum exciderunt, rursus iustificari poterunt, cum excitate Deo, per pœnitentiæ sacramentum merito Christi, amissam gratiam recuperare procuraverint. Hic enim iustificationis modus, est lapsus reparatio: quam secundam post naufragium (vri supra iam monuimus) perditæ gratiæ tabulam sancti patres aptè nuncuparunt. Etenim pro his qui post baptismum in peccata labuntur, Christus Iesus sacramentum instituit pœnitentiæ, cum dixit: Accipite spiritum sanctum: Quorum remisistis peccata remittuntur eis: & quorum retinueritis, retenta sunt. Vnde catholica Christi docet ecclesia, Christiani hominis pœnitentiam post lapsum, multò aliam esse à baptismali: eaque contineri non modo cessationem à peccatis, & eorum detestationem, aut cor contritum & humiliatum, verum etiam eorundem sacramentalem confessionem, saltem in voto, & suo tempore faciendam, & sacerdotalem absolutionem: Itémque satisfactionem per ieiunia, eleemosynas, orationes, & alia pia spiritualis vitæ exercitia, non quidem pro pœna æterna, quæ vel sacramento, vel sacramenti voto cum culpa remittitur: sed pro pœna temporali, quæ (ut sacra litera docent) non tota semper, ut in baptismo fit, remittitur illis, qui gratiæ Dei quam acceperunt, ingrati spiritum sanctum contristauerunt, & templum Dei violare non sunt veriti: de qua pœnitentia scriptum est: Memor esto vnde excideris: Age pœnitentiam, & prima opera fac. Et iterum: Quæ secundum Deum tristitia est: pœnitentiam in salutem stabilem operatur. Et rursus, pœnitentiam agite, & facite fructus dignos pœnitentiæ.

Aduersus etiam hominum quorundam callida ingenia, qui per dulces sermones & benedictiones seducunt corda innocentium, asserendum est, non modo infidelitate per quam & ipsa fides amittitur, sed etiam quocumque alio

*De lapsis
& eorum
reparatio-
ne.*

Ioan. 20.

*Apoc. 7.
2. Cor. 7.*

Luc. 3.

*Quilibet
peccato moy-
sali amitti
gratiam,
sed non
fidem.*

capitali peccato, quanuis non amittatur fides, acceptam iustificationis gratiam amitti, diuinæ legis doctrinā defendēdo, quæ à regno Dei non solum infideles excludit, sed & fideles quoque fornicarios, adulteros, molles, masculorum cōcubitores, fures, auaros, ebriosos, maledicos, rapaces, ceterosque omnes qui lethalia committunt peccata, à quibus cum diuinæ gratiæ adiumento abstinere possunt, & pro quibus à Christi gratia separantur.

Hacigitur ratione iustificatis hominibus, siue acceptæ gratiam perpetuò conseruauerint, siue amissam recuperauerint, proponenda sunt Apostoli verba: Abundate in omni opere bono, scientes quòd labor uester non est inanis in Domino. Non enim iniustus est Deus, ut obliuiscatur operis uestri, & dilectionis quam ostendistis in nomine ipsius. Et, Nolite amittere confidentiam uestram, quæ magnā habet remunerationem. Atque ideo bene operantibus vsque in finem, & in Deo sperantibus, proponenda est vita æterna: & tanquam gratia filiiis Dei per Christum Iesum misericorditer promissa, & tanquam merces ex ipsius Dei promissione bonis ipsorum operibus & meritis fideliter reddenda. Hæc est enim illa corona iustitiæ, quam post suum certamen & cursum repositam sibi esse aiebat Apostolus, à iusto iudice sibi reddendam: non solum autem sibi, sed & omnibus qui diligunt aduentum eius. Cùm enim ille ipse Christus Iesus tanquam caput in membra, & tanquam vitis in palmites, in ipsos iustificatos iugiter virtutem infundat, quæ virtus bona eorum opera semper antecedit, comitatur, & subsequitur, & sine qua nullo pacto Deo grata & meritoria esse possunt: nihil ipsis iustificatis deesse credendum est, quo minus plenè, illis quidē operibus quæ in Deo sunt facta, diuinæ legi pro huius vitæ statu satisfecisse, & vitam æternam suo etiam tempore (si tamen in gratia decesserint) consequendam verè promeruisse censeantur, cū Christus seruator noster dicat: Si quis biberit ex aqua, quæ ego dabo ei, non sitiet in æternum, sed fiet in eo fons aque salientis in vitam æternam: ita neque propria nostra iustitia tanquam ex nobis propria statuitur: neque ignoratur aut repudiatur iustitia Dei. Quæ enim iustitia nostra dicitur, quia per eam nobis inhaerentē iustificamur, illa eadem Dei est,

De fructu iustificationis, hoc est, de merito bonorum operum.

1. Cor. 15.

2. Tim. 4.

Joan. 4.

Dei est, quia à Deo in nos infuit per Christi meritum. Neque verò illud omittendum est, quòd licet bonis operibus in sacris literis vsque adeò tribuatur, ut etiam qui vni ex minimis suis potum aquæ frigidæ dederit, promittat Christus eum non esse sua mercede cariturum: & Apostolus testetur id quod est in præsentem momentaneum & leue tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternæ gloriæ pòdus operari in nobis: absit tamen ut Christianus homo in seipso vel confidat vel gloriatur, & non in Domino: cuius tanta est erga omnes homines bonitas, ut eorū velit esse merita, quæ sunt ipsius dona. Et quia in multis offendimus omnes, vnusquisque sicut misericordiā & bonitatem, ita seueritatē & iudicium ante oculos habere debet: neque seipsum aliquis, etiam si nihil sibi conscius fuerit, iudicare: quoniam omnis hominum vita non humano iudicio examinanda & iudicanda est, sed Dei, qui illuminabit abscondita tenebrarū, & manifestabit cōsilia cordium: & tunc laus erit vnicuique à Deo, qui (ut scriptum est) reddet vnicuique secundum opera sua.

Mat. 9.
Mat. 10.
2. Cor. 4.

1. Cor. 4.

Mat. 16.
Rom. 2.

DOROTHEA.

Cùm hæc vera sit & catholica de iustificatione doctrina, fideliter eam amplector, ad extremum vsque spiritum retentura: mirificè enim (ut ego quidem iudico) fidei nostræ veritatē, Dei quæ ac Iesu Christi gloriam illustrat, tantum abest ut aliqua ex parte vel Dei gloriæ, vel meritis Iesu Christi Domini nostri derogat. Quòd autē summa rerū antè explicatarum capita veluti per anacephalæosin repetiisti, efficit ut tam altè animo meo infideant omnia, ut ea nunquam sim obliuioni traditura. Enimverò quia suprà obiter ac in trāscurso liberi arbitrij meministi, perquam libenti animo audirem te copiosius hanc ipsam causam pertractantem. Scire enim admodum cupio, quid de voluntatis nostræ viribus ad bonum ac præscientia Dei sentiendum sit.

THEOPHILVS.

Principiò est animaduertēdum, quòd Deus hominem constituerit initiò, & cum reliquerit (quemadmodum & naturam Angelicam) in manu consilij: hoc est, eum talem constituerit, qui gratia creatoris sibi desuper collata, po-

De viribus humane voluntatis.
Ecclesi. 15.

Aug. de
correp. &
gra. cap. 2.

Gen. 1.

Psal. 5.
Sap. 1.
Eccle. 15.

Ioan. 8.

1. Ioan. 3.

1. Ioan. 2.

Rom. cap. 5

Psal. 50.

tuisset, nisi liberæ suæ voluntatis arbitrio malè fuisset vsus, legi Dei perfectè obedire ac satisfacere: Rursus qui postea deserta gratia legem Dei violare prauaricarique peccate & in mortem (peccati stipendium) incidere.

Secundò memori mente tenèdum, Deum non esse causam mali seu peccati? scriptum est enim: vidit Deus cūq̄ quæ fecerat, & erant valde bona. Proinde hominè ad peccadum neque incitauit neque coegit. Nam, vt psalmographus ait, non Deus volens iniquitatem tu es. Atque alibi scribitur: fidelis est Dominus, qui mortem nō fecit, ne lætatur in perditione animarum. Et iterum: Nemiñi mandauit impiè agerè, & nemini dedit spatium peccandi. Non enim concupiscit multitudinem filiorum infidelium & inutilium. Sed homo suapte sponte lege Dei contèpta, serpenti credens Deum deseruit: desertus est: peccauit, & in mortem præcipitatus est: desertus quidè à Deo, non per distantiam localem, quòd Deus substantialiter sit vbique præsens, res creatas, alioqui statim perituras, indefinenter sustentans ac gubernans. Sed desertus est per gratiæ interioris & spiritualis subtractionem. Ergo mali seu peccati causa, nihil aliud est, quam liberum voluntatis arbitriū diaboli & hominis: vnde Christus ait, diabolum patrem esse mendacij, & ex propriis loqui mendacium. Itidem, qui facit peccatum, ex diabolo est: quoniam ab initio diabolus peccat. Omnis verò qui natus est ex Deo, nō peccat. Et iterum, omne quod est in mundo, concupiscencia carnis est, & concupiscencia oculorum, & superbia vitæ. Et in eandem sententiam ad Romanos legimus: per vnū hominem peccatum in hunc mūdum intrauit. Discernere ergo oportet naturam à vitio. Natura à Deo orta est & conseruata: vitium à voluntate diaboli & hominis, quæ potuit abuti libertate sua, & se à Deo auertere, & sic fieri causa peccati.

Tertio nosse oportet primam illam naturā, quæ in primis parentibus tota & integra erat, totam esse corruptam: Proinde totam iustitiam ac immortalitatè perdidisse. Vnde consequens erat, vt nec alios posteros, quàm corruptos, iniustos & mortales generare potuerit. Quod queritur Dauid: Ecce (inquit) in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea: significans statim cum formis

reter, in ipso extitisse peccatum illud originis. Vnius enim delicto propagatum est malum in omnes homines ad condemnationem: cuius mali magnitudinem Paulus describit, vbi dicit diabolum per hoc peccatum efficacem esse in incredulis. Huc pertinet quod Genesis octauo capite legitur: sensus & cogitatio humani cordis in malū prona sunt ab adolescentia: hoc est, omnes nascimur cum praua cōcupiscencia, quæ nos ab ineūte ætate veluti hereditarius quidam morbus, totos occupat & comitatur. Quo cōiunctur omnes immundos esse quos nō mundat fides Christi, sicut scriptum est: quoniam nemo mundus à peccato coram te, nec infans cuius est vnus diei vita super terram. Quæ cum ita sint, sequitur neminem, etiam vnus diei infantem, si in hac corruptione peccati decedat, contra Deum queri posse quòd dānetur, quòd reatum seu morbum illum dignā dānatione, non ex Deo, sed ex voluntario vitio primorū parentum contraxerit, quem etiam in infantibus suo modo efficacem ostendit Augustinus, docens imbecillitatem mēbrorum infantis innocentem esse, non animum. Nam & zelum & amaritudinem atque inuidenciam quandam in paruulis lactentibus ac nondum loqui valentibus nos experiri constat. Rursus liquet quorquor hanc damnationem euaserunt, Deo gratulari oportere. Mortem enim debitam euaserunt, & vitam non debitam repererūt: liberatis debita exhibetur misericordia, vnde gratias Deo agant: damnatis verò debita exhibetur iustitia, vt in Deo nihil reprehendant, vt nec illi dignos se glorientur, nec hi se indignos pœna querantur. In quam sententiam dixit Apostolus: nūquid dicit figmentum ei qui se finxit, quid me fecisti sic? An non habet potestatem figulus luti, ex eadem massa facere aliud quidem vas in honorem, aliud verò in contumeliam? vna erat massa perditionis ex Adamo, cui nō nisi supplicium debebatur: sed facit Deus ex massa, quæ iam perierat, vas in honorem, quum hominem per redemptionem quæ est in Christo Iesu, restituit. Facit Deus vas in cōtumeliam, quum hominem vel peccato originali oppressum, derelinquit: vel quum peccatorem in peccatis obdurescere permittit, idque iustissimo iudicio nobis inscrutabili, nisi quòd certum habemus, Deum iustum esse & absque omni

Rom. 5.

Ephes. 2.

Tob. 4. 14.

15. & 25.

Tob. 34.

Confess. lib.

1. cap. 7.

Aug. de

ver. Apost.

serm. 11.

Rom. 9.

iniquitate, nec vllum hominem, etiam vniuersi diei infatent, damnare, nisi quem prauiderit merito damnandum, id est, quem sibi vocanti non assensurum seu crediturum præsuerit. Hoc contenta noli vltra disputare vel querere, Me quare fecit in honorem, & alium in contumeliam? inò mirare & exclama cum Paulo: O altitudo diuitiarum sapientiae & scientiae Dei: quam inscrutabilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius! Quis enim cognouit sententiam Domini, aut quis consiliarius eius fuit? Tantùm quæ liberaris & iustificaris, sedulo recogita, quantum gratiæ & beneficii in te conferatur, quum alter ex simili massa corrupta procreatus, in damnatione relinquatur, ac iustè puniatur. Quò verò animus tuus magis acquiescat & tranquilletur, ea quæ Deus omnib⁹ generatim promissit, memoria repute. Quisquis (inquit) Dei nomen inuocauerit, saluus erit. Quarto, statuendum est, quum in Adami prauaricatione omnes homines naturalem vim, possibilitatem, & innocentiam perdidissent, neminem de profundo illius ruinae per liberum arbitrium posse emergere, nisi eum gratia Dei misericorditer erexerit. Ideoque neminem suis solius viribus ad iustificationem, vitam bonam ac beatam pertingere posse. Fatemur quidem, hominem per liberum arbitrium, suisque viribus citra renouationem aliquo modo externa opera bona agere, vt colere agros, domos ædificare, atque adeo in ipsa impietate vitæ lux aliqua legis & sapere & facere, ciuilemque aliquam iustitiam præstare posse, quam Paulus appellat iustitiam carnis, seu iustitiam quæ in lege est, in qua se Indaïsimo versatum sine querela dicit: quæ nihil aliud est, quàm iustitia quædam externa, quam homo potest implere, vt nullus hominum queratur de eo, licet intus in affectionibus prauis prauaricator sit legis. Lex dicit: Non concupisces. Si concupisces, reus es legis in oculis Dei: Sed si non rapis alienum, nulla de te (etiam intus concupisces) erit querela hominum. Aliud est enim conspicua opera legis implere, vel timore hominum, vel ipsius Dei, vel pœnæ formidine: aliud bene agere dilectione & amore iustitiæ, vt etiam si impune permitteretur malè agere, malè tamen agere omnino nolis. De externa illa & Pharisæica iustitia alibi dicit Apostol⁹: Volentes suam iustitiam constituere, hoc est, suis externis operibus

operibus in speciem bonis (etsi mens praua sit) fidere, iustitiæ Dei non sunt subiecti. Nam quum vires hominis nõ sint pœnitentis extinctæ, sed vitiatæ: reliquũ est in natura hominis naturale iudiciũ, & delectus quidam rerum, quæ sunt subiectæ sensui & rationi operum externorum: quo fit, vt eadẽ suis viribus aliquo modo efficere possit. Sed interiores motus, hoc est, bonos affectus, seu quæ Deus requirit (quam vocamus iustitiam spiritualem) per se sine Deo efficere nõ potest. Sed vt hos motus concipiat, Dei & mediatoris gratia, ac spiritu sancto est opus. Animalis enim homo non percipit ea quæ sunt spiritus Dei. Sed hi tãdem qui spiritu Dei ducuntur, sunt filij Dei. Et, Si quis spiritum Christi non habet, is non est Christi: quamobrem Christus dixit: Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non potest videre regnum Dei. Et iterum: Nemo potest venire ad me, nisi pater meus, qui misit me, traxerit eum. Et: Sine me nihil potestis facere. Nam homo in peccatum lapsus, non ineptè confertur homini, in profundissimam ac spurcissimam foueam præcipitato ac grauiter vulnerato, vnde se erigere non possit, nisi desuper quispiam fune demisso delapsum extrahat, & extractum insuper diligenti curatione acceptorum vulnerum prosequatur.

Quintò, nosse oportet, quòd Deus tam est benignus ac misericors, vt non tantùm voluerit hominem non peccare, sed & velit hominem lapsum, atque adeo quantumlibet flagitiosum resurgere ac respicere. Nã apud Ezechielem sic loquitur: Viuo ego, dicit Dominus: nolo mortẽ peccatoris, sed magis vt conuertatur & viuat. Et Christus omnes ad se indifferenter prouocat. Venite (inquit) ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos. Et in hanc sententiam dicit Apostolus: Deus vult omnes homines saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire. Quòd si obicias, Dei voluntati quis resistit? Cur igitur non omnes salui fiunt, quos Deus seruari vult? Respondeo, hęc ad duplicem voluntatem Dei respicere oportere, antecedentem & consequentem. Res exemplo tota fiet illustrior: legislator legem ferens, omnes ciues suos vult esse bonos & pacificos, nec vult vt crimina ab iis patrentur pœnis luenda, idque voluntate antecedente. Interim tamen filij sui aliqui

*Ambros. de
vocat. gent.
lib. 1. cap. 3.*

1. Cor. 2.

*Rom. 8.
Ioan. 3.
Ioan. 6.*

Ioan. 15.

*Bernard in
serm. de cœ-
na Domini*

Ezech. 33.

Mat. 11.

1. Tim. 2.

charissimi, latæ legis transgressoris mortem vult, quæ vellet non peccasse, vt nihil peccandum in eo posset inuenire, idque voluntate cõsequente, qua mortem filij vult propter aliquid iam factum. Item hortulanus plantat arborem, non ea mente vt excidatur & in ignem mittatur: attamen dum post longam expectationem eam nullum fructum producentem videt, & terra excidit, & in ignem mittit. Nõ secus misericors Deus vult omnes saluos fieri, quod ad se attinet voluntate antecedente. Quod verò reprobos damnat, fit voluntate consequente, quod iustum sit eos, quibus oblata est omnis occasio consequendæ salutis, nec apprehendere voluerunt, damnare. De infantibus alia ratio est, vt iam diximus. Sexto, meminisse conuenit, Deum opt. max. adeo velle omnes homines saluos fieri, vt nemini quantumlibet scelerato, gratiam suã subtrahat, quin potius det omnibus vniuersalia ad salutem adipiscendam adiumenta.

Septimò, scitum esse in hominis voluntate, vt gratiã Dei oblatam vel accipiat vel repudiet.

D O R O T H E A.

Ecquid gratiæ nomine intelligis?

T H E O P H I L V S.

Gratia generaliter & specialiter accipitur. Gratia generaliter accepta appellatur, quicquid non precedentium aliquorũ operũ meritis, sed gratuita bonitate Dei donatur. Et sic accepto vocabulo, gratia nõ improbãda ratione dicitur natura, in qua conditi sumus, vt non nihil essemus: nec ita essemus aliquid, vt cadaver quod nõ viuit, & arbor quæ non sentit, aut pecus quod non intelligit: sed homines, qui & essemus, & viueremus, & sentiremus, & intelligeremus. Ac de hoc tãto beneficio creatori nostro gratias agere debemus. Hanc gratiam (quam quidam donum nature appellant) habent impij nobiscum communem.

Gratia verò specialiter accepta (quã doctrina Christiana & demonstrat & prædicat esse propriam Christianorum) non est natura, sed occulta Dei misericordia, qua per subministratiõem spiritus, sanatur ac salua fit natura, qua prædestinati vocamur, iustificamur, sanamur, & glorificamur, vt dicere possimus: Si Deus pro nobis, quis contra nos? Qui filio

Qui filio suo proprio nõ pepercit, sed pro omnibus nobis tradidit illum. Hæc est illa gratia, quam diuinã literã ubique prædicant, de qua dixit Apostolus: Non irritam facio gratiam Dei. Nam si per legem iustitia, ergo Christus frustra mortuus est: nimirum gratiam intelligens, qua iustificamur ab iniquitate, & qua seruamur ab infirmitate, non qua creati sumus cum propria voluntate.

Hæc gratia distiugitur in gratiam operantẽ siue præuenientem, & subsequentem siue cooperantem. Vtramque in sacris eloquiis expressam legimus. Aut Psalmographus: Et misericordia ei⁹ præueniet me. Et: Misericordia Dei subsequitur me omnibus diebus vitæ meæ. Deus enim nolentem præuenit, vt bene velit, & volentem subsequitur, ne frustra veniat, sed vt perficere valeat. Operans ergo gratia est, quæ præuenit ac præparat voluntatem, non vt fiat voluntas (quia & ante hanc gratiam voluntas erat) sed vt voluntas bona fiat, & quæ prius erat serua peccati, liberetur.

Cooperans verò gratia, voluntatem iam bonã factã subsequitur, vt quod iã vult bonũ, perficere possit. Nã voluntas hominis quã naturaliter habet, nõ valet erigi, vt bonũ efficaciter velit, vel opere adimpleat, nisi per gratiam liberetur & adiuuetur, iuxta Pauli sententiam: Non est volentis, nec currentis, sed miserentis Dei: hoc est, non est volentis bene velle, neque currentis currere, sed miserentis Dei, qui operatur in nolentibus, id est, vt assentiamur vocati: & currere, hoc est, vt operemur pro sua bona voluntate. Itaque non inde miseretur Deus hominis, quia ipse homo voluit & currit: sed iam homo voluit & cucurrit, quia miserus est De⁹. Quamobrem Hieremias propheta ait: Scio Domine, quia nõ est hominis via eius, nec viri est, vt ambulet & dirigat gressus suos. Præparatur enim (teste Solomone) voluntas hominis à Deo, & à Domino gressus hominis diriguntur. Gratia præueniens duplex est: vna, qua Deus præuenit peccatorem vt resurgat: altera, qua peccator præuenienti Deo assentiens iam resurgit. Vtraque voluntatem nostram præuenit Deus, sed priorem subministrãdo solus operatur: in altera voluntas nostra Deum præuenientem subsequens, ei per velle seu assensum, remissionem peccatorum accipiendo, cooperatur.

Rom. 8.

Gal. 2.

Psalm. 138.

Et 22.

August. in

enchir. cap.

23.

August. in

enchir. cap.

30.

Phil. 2.

August.

contra Iulian.

heret.

Hier. 10.

Prouerb. 16.

Et 20.

Prior gratia, qua Deus hominem præuenit, ac incitat vt refurgat, iterum duplex est. Vna generalior, quæ est bonus motus, bonaque cogitatio, veluti quum peccator, Deo inspirate, agnoscit peccatum suum, quum terrore gehennæ cõcõtitur, quum de amittenda æterna beatitudine dolet. Altera specialior est, tot habens species, quot sunt speciales boni motus ad respiciendum: veluti sunt auditio verbi Dei, immissio aduersitatis, quæ ferocientis hominis animum deticit, & ad Deum respicere facit, remotio occasionis peccandi, ablatio seu debilitatio tentationis, & id genus alia. Iam constat Deum nulli hominum, gratia illa generalius accepta, deesse, ad eò vt nullus sit peccator tã scelestus, cui Deus quoad in hac vita superstes fuerit, hanc gratiã penitus subtrahat. Nam per hanc stans ad ostium ledulo pulsar, initiũ nostrę salutis (quæ est peccati cognitio) in nobis operari desiderans. Quòd autem illos gratiæ specialis motus omnibus peccatoribus Deus non impertiat, in causa est peccatoris obduracy gratiam illam communem seu generalem negligentis ac repudiantis: in quam sententiam dicit Apostolus: Et sicut non probauerunt Deum habere in notitia, tradidit illos Deus in reprobum sensum, vt faciant ea quæ non conueniunt, repletos omni iniquitate. Tradidit, inquit, id est, permisit vt per cupiditates cordium suorum, in omnem iniquitatem & immunditiam ruerent. Atque ita fit, vt peccatum sit alterius peccati causa: quinimo vt idem sit simul peccatum, & peccati pœna. Nam gratiæ contemptus grauisimum peccatum est, & peccati causa, nempe omnis iniquitatis & immunditiæ, in quam Dei contemptor ruat. At omnis illa iniquitas & immunditia hominum impiorũ, qua fit vt contumeliis afficiant corpora sua in semetipsis, & peccatum est, & peccati pœna. Et hæc peccati pœna, quæ per peccatum fit, omnium est grauisima. Gratia ergo præueniens, qua Deus hominem incitat vt iustificetur, gratia quidem est eximia: sed nõ sufficit, nisi accedat gratia iustificans, quæ voluntatem sanat, & sola facit vt recte viuatur. Ad hanc gradibus quibusdam peruenitur: in primis enim quum non simus sufficentes, ne cogitare quidem aliquid et nobis, quasi ex nobis, Deus initio bonã cogitationem nobis inspirat, qua ad Deum respicere & peccatum nostrum

agno-

agnoscere incipimus, quam solus Deus in nobis operatur, nec nobiscum, quia ad eam habendam nihil facimus, sed eam merè gratis nobis immittit, dum peccatum nostrũ oculis nostris opponit. Hæc cogitatio magis intellectu quã affectu perficitur: præuolat intellectus, sed frequenter tardus, aut nullus sequitur affectus: ratione & intellectu sæpe apprehendimus, quàm utilis sit Dei iustificatio, sed infirmitate præpediti, nondum rem tantam ex animo desideramus, sed adiuuante sensim gratia cupimus vt desideremus, scimus bonum, nec delectat agere: sensim verò proficiente gratia, cupimus vt delectet. Hoc autem votum, quo cupimus desiderare, quædam voluntatis præparatio est, quæ fidem iustificantẽ præcedit: nullus quippe credit, nisi prius cogitauerit esse credendum, & vt credat, à Deo expetat & accipiat. Hæc ergo voluntatis præparatio, sua quidem habet opera, quæ tamen sunt mera Dei dona, iustificationem antecedentia. Nã homo quum agnoscit peccatum suum, quum pœnæ grauitatẽ secum mente volutat, incipit temperare à malitia, gemere, la chrymari, tũdere pectus, restituere alienum, facere elemosynam de proprio, sitire iustitiam (hoc est, remissionẽ peccatorum) eademque precibus apud Deum ambire satagit. Has cordis præparationes, & voluntatis conatus ac studia ad pietatem, videre licet in Cornelio illo centurione, quæ tamen sine aliqua saltem fide, quæ donum est Dei, non faciebat. Iam vt hæc conuersionis studia nemo negauerit bona quædam esse, ex Dei gratia voluntati nostræ insita, ob quæ interdum dicimus hominem talibus votis æstuantem bonam habere voluntatẽ, tamen hæc non est illa bona voluntas seu cogitatio qua bene viuatur. Nam (vt Augustinus ait) sine spiritu non est voluntas hominis libera ad bonum, nisi liberata fuerit: non autem liberatur, nisi per spiritum sanctum diffundatur charitas in cordibus nostris. Non est libera voluntas, nisi eam liberet gratia per legem fidei: id est, non est libera sine fide operante per dilectionem. Ergo cum peccator peccati horrore pavidus, & pœnæ metu contremiscens, ac de se ipso (sux infirmitatis sibi cõsciis) desperans, per fiduciam misericordiæ in Christo nobis propolite ad Deum contingit, credens sibi pœnitenti, in Christo Iesu (qui est factus propiciatio pro peccatis totius mũ-

f iij

Rom. I.

August. in
psal. 108.August. de
prædest.
sanct.

Act. 10.

Augu. ad
Anastasiũ.August.
contra duas
epist. Pelag.
ad Bonif.
lib. 2. ca. 8.

Aug. lib.
retract. ca.
28.

di) remissum iri peccata per fidem, accipit gratiam præuenientem, & iustificantem, qua voluntas sanatur, vt sanata Dei adiutorio legem impleat, quã nulla merita præcedunt. Hanc gratiam præuenientem & iustificantem quidam appellant beneficium Christi, quo liberatur liberũ arbitrium & voluntas præparatur ad faciendum bonum; nõnulli verò gratuitam imputationẽ iustitiæ seu acceptationẽ, quod videlicet iusti habeamur propter Christum, & deinde placeat nostrum opus seu inchoata obedientia, etũ perfectẽ, donec in hoc corporis tabernaculo degimus, legi nõ satisfaciat. Hanc autem gratiam iustificantem voluntas nostra comitatur (vt supra diximus) ac veluti pedissequa subsequitur, non quidem tempore, sed causa tantũ & natura. Voluntas enim in iustificatione nostra gratiæ quodã modo cooperatur, sic, vt iustificatio nostra sine voluntate & cõsensu accipientis non perficiatur. Etũ enim voluntas hominis ante iustificationem deprauata est, vim tamen eam qua quippiam vult non amittit, cũ nihil tam sit in potestate voluntatis, quàm ipsum velle. Et quid tandem aliud est voluntas, nisi animi motus cogente nullo ad aliquid non admittendum vel adipiscendum? Licet ergo, nisi à cœlesti medico præuenta & edocta fuerit bonum velle, aut etiam Deo præuenienti, sine gratia Dei assentiri non possit, tamen quis nõ videt hoc voluntaris esse, vt assentiat? Itaque velle penitere, velle respicere, velle accipere remissionem peccatorum, non est à sola voluntate, sed illud nobiscum operatur Dominus, dum immutando maleuolam voluntatem, eam facit beneuolam & suæ voluntati consentientem. Vnde voluntatem quidem nostram Deus immutat, & sic operatur in nobis velle: sed tamen quia voluntas inuita mutari nequit, Deo cooperatur dum ei consentit. Ex quibus consequitur, hominẽ iustificari non posse, nisi voluntas eius Deo iustificanti ac sananti accedat, & Dei iustitiam per fidem accipiat. Totum autem Deo rectè ascribitur, qui voluntatẽ nostram (quam creãdo nobis impertit) gratia sua præuenit, & excitat torpescentem, vt lapsus suum norit: postea corrigit nolentẽ, vt resurgere velit: postremò adiuuat volentẽ, vt resurgere possit: & sic sal⁹ nostra Dei gratuitũ est donũ. Quia tamẽ nõ fit sine voluntatis nostræ assensu, ex gra-

Aug. de
spir. & li-
cra.

tuita

tuita imputatione Dei in nobis inchoat meritum, pro quo reposita est nobis corona iustitiæ, non nostræ, quia quum bona voluntas nostra (ex qua omne meritum pendet) nobis principaliter à Deo sit, nos autem ad peccandum tantũ ex nobis valeamus, idcirco nullo bono (tacetis, cœlesti corona) digni sumus. Sed reposita est nobis corona iustitiæ Dei, qua iustum est, vt reddat quod respicientibus promisit, non quidem ex debito, sed ex gratia.

August.
in prolog.
psal. 31.

1. Cor. 15.

De gratia subsequente & cooperante dixit Apostolus: Gratia autem Dei, sum id quod sum: & gratia eius in me vacua, siue inanis non fuit: sed abundantius illis omnibus laboranti: non autem ego, sed gratia Dei, si op⁹ imoi, quæ mecum est, vel quæ mihi adest. Agnoscis humanam voluntatem simul adnitentem diuino auxilio? Ait enim se non passum esse dei beneficentiam in se otiosam aut sterilem esse. Ne autem videatur suis viribus ascribere, quod auxiliãre Dei gratia gesserat, correctione vitur: Non ego sum is qui hoc feci, sed gratia Dei potius, quæ mihi adfuit, vt intelligamus totum hoc Deo ferri acceptum. Quasi dicat: hoc ipsum quod laboraui, non mihi vendico, sed beneficentiæ diuinæ ascribo, cuius præsidio factum est, quicquid gestum est. Non ergo societatem operis, vt nihil egisse intelligatur, qui se plus laborum quàm quenquam alium Apostolorum exhaustisse dixerat, sed insolentiæ suspicionem excludit ea correctio. Non enim vult Deus vt homo sibi quicquam tribuat, etiam siquid esset, quod meritò posset sibi tribuere. Quare non audiendi sunt, qui licet Apostolum fateantur totam laboris laudem vni gratiæ transcribere, cum tamen laboris consortem fuisse negant. Sed, vt vnde egressa est, eò nostra se referat oratio. Postquam per gratiam iustificantem (quæ gratia est gratis data) hominis voluntas sanata, & à captiuitate (qua facta est serua peccati) liberata est, non existimare debet se periculo vacuam, & posthac se non indigere Dei gratia ad concupiscentias tentationesque vitandas, & operandum bonum. Nemo est enim vel baptismatis vel penitentiæ gratia renouatus, qui idoneus sit ad superandas diaboli insidias, & ad euincendas carnis concupiscentias, nisi per continuum, & quotidianum Dei auxilium, perse-

f. iiii

uerantiam bonæ conuersationis acceperit. Hæc autem gratia subsequens seu cooperans, comitari voluntatem nostram dicitur, quod voluntas nostra sanata per gratiam iustificantem, iam nacta sit aliquam libertatem repugnandi infirmitati suæ, & bene operandi, non quidem iam timore pœnæ, sed amore Dei & iustitiæ, quum iam adiuuetur à spiritu sancto, quem in iustificatione Deus nobis impertit, & per eundem in cordibus nostris charitatem diffundit. Proinde in iustificatis voluntas non est in piis actionibus otiosa. Vnde Paulus, quemadmodum ubique gratiam Dei & spiritus sancti auxilium quàm maximè amplificat, ita simul acuit diligentiam nostram, iubens cauere ne frustra gratiam Dei accipiamus, sed pro virili adiuuante gratia in dies proficiamus, & semper in anteriora nos extendamus. Quod facientibus Deus auget dona sua in nobis: negligentibus verò, etiam prius collata dona adimit. Quamuis autem omnia piorum opera Dei sint dona, ex quibus Deo magis debitores sumus, quàm ipse nobis (ipse est enim qui operatur in nobis non tantum velle, sed etiam perficere pro sua bona voluntate, quiq; præparauit opera bona vt in illis ambulemus) nihilominus tanta est Dei benignitas, vt quod ipse post iustificationem operatur in nobis, id ipsum nobis propter solum illum consensum nostrum & bonam voluntatem quam adhibemus, non tamen absq; eo, in meritum imputet. Er ad hoc donat nobis, nullis meritis præcedentibus, fidem iustificantem, vt meritum principium esse possit. Datur siquidem vnicuique sine merito, vnde redar ad meritum, & datur ante vllum laborem, vnde quisque mercedem accipiat secundum laborem. Habent ergo post iustificationem opera nostra meritum suum, habent dignitatem suam, quam mutuantur ex gratia, non habent ex seipsis. Deus enim ex summa misericordia, illa opera licet imperfecta, digna iudicat, illisque ingentem mercedem promittit & persoluit. Quamobrem hoc meritum, quod operibus hominis iustificati Deus imputat, reuertiore meritum condigni appellarunt: meritum quidem non ex dignitate operis, sed ex gratia Dei, & merito Christi, quo nisi opera nostra bona sustentarentur, ne tantillum quidem valerent. De plenitudine enim eius nos omnes accepimus.

cepimus. Nisi enim ille nobis meruisset, nos non merito vacui essemus. Condigni verò vocabulum, ex quibusdam scripturæ locis vsurpatum: veluti, Dignus est operarius mercede sua. Item, Inuenit eos dignos se. Item, Ambulabunt mecum in albis, quia digni sunt. Itaque meritum bonorum operum post iustificationem non est attenuandum, sed modis omnibus amplificandum, quemadmodum vbiq; facit Christus & Apostoli: Sed hoc videndum, ne meriti causam nobis ascribamus, sed Deo. Nostrum est enim tantum assentiri, & Dei ductibus obsequi: sed hinc ex debito nihil reposcere possumus, vt Christus docet. Quum feceritis, inquit, omnia quæ præcepta sunt vobis, dicit: Serui inutiles sumus: quod debuimus facere, fecimus. Et tamen hanc voluntatem nostram Deus (modò omnem boni operis gloriam in eum transferamus) tanti facit, vt videatur agnoscere se ex debito teneri. Deus iubet vt opera digna se operemur: nos verò orare conuenit, vt Deus & nos & opera nostra digna faciat promissionibus Christi. Post ista omnia Dei & Christi beneficia, quæ nobis in hac lachrymarum valle exulibus impertit, aliud nihil restat, nisi corona iustitiæ, non nostræ quidem, sed Dei iustificationis: vita vtique post hanc mortalitatem beata ac sempiterna.

DOROTHEA.

Enimverò non desunt impij & præfracti quidam nebuliones, qui suæ impœnitentiæ & iustæ damnationis causam in Deum transferant, dicentes nõ sine insigni blasphemia, se necessitate quadam adactos peccare & perire, quod non sit neque volentis, neque currentis, sed miserentis Dei.

THEOPHILVS.

Tantum abest vt hæc Apostoli verba impiæ illorum De prædestinatione suffragentur, vt eandem etiam planè refellant. Neque enim Paulus hac sententiâ homini vel voluntatem, præsentia vel illius conatus adimit, neque nullius esse momenti affirmat: sed docet voluntatem nostram ad bonum penitus inutilem & imbecillum, & cursum omnino inefficacem esse sine gratia Dei miserentis. Esset itaque impiorum excusatio longè apparentior, nisi beatus Paulus tantus esset in amplificanda gratia. Haberent enim quod semper quererentur de sua imbecillitate, nisi constaret Deum semper para-

tum esse, ad infirmitatem nostram per gratiam suam subleuandam, modò ipsi inspiranti obedire, ac iustificanti & adiuuanti consentire & obsequi velimus. Proinde scriptura in nullum hominis scelus acerbius inuehitur, quàm in eius peruicaciam qui obstinatè Dei gratiam repudiat. *Quamobrem* diuus Petrus, de Iuda proditore hùc Psalmographi locum exponit: Dilexit maledictionè, & veniet ei: Noluìt benedictionem: procul ab eo absistet. Christus quoque Hierosolymorum perditionè ac interitum deplorans, ita loquitur: Hierusalem, Hierusalem, quæ occidis prophetas, & lapidas eos qui ad te missi sunt, quoties volui congregare filios tuos quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, & noluisti: Iridem Paulus Iudæos alloquens: Vobis (inquit) oportebat primùm loqui verbum Dei: sed quoniam repellitis illud, & indignos vos iudicatis æterna vita, ecce, conuertimur ad gentes. Atque hæc est illa cenfura in scripturis, quæ vbique Iudæos grauissimè premit, quemadmodù diuus Stephanus dixit: Dura ceruice & incuruicis cordibus & auribus, vos semper spiritui sancto resististis. Sicut patres vestri, ita & vos, Nihil ergo mirum, si ille peccato demersus succumbat, hic resurgat: hic enim diuinæ gratiæ dexteram non neglexit, sed apprehensæ dexteræ ductu & tractu, è peccatorum sæcibus emerfit. Ille verò diuinæ dexteram gratiæ sedulo oblatam, ac nūquam subtractam, apprehendere neglexit, & sic in peccatorum Iuro defixus remansit. Ambo in peccati foueam corruerunt: sed hic funem gratiæ Dei demissum apprehendit & mordicus tenuit, ac extractus est: ille funem gratiæ Dei demissum apprehendere neglexit. Itaque miser in peccati fouea periit, non necessitate absoluta coactus, sed sua voluntate suoque malo.

DOROTHEA.

Obiiciunt, quòd in aliquot diuinæ scripturæ locis occurrit: Indurabo cor Pharaonis. Item, Tradidit illos Deus in reprobum sensum, &c. & siquæ sunt similes in scripturis figuræ.

THEOPHILVS.

Nihil est quod huc atque illuc tergierentur: Certù enim eas sententijs Hebraica phrasi significare permissio-

nem

PRAESENTIA DEI. LIB. III. 142
nem, non voluntatem efficacè, seu cogentem: quemadmodum oramus, Ne nos inducas in tentationè: id est, ne suas nos induci. Indurauit Deus cor Pharaonis, quòd permiserit Pharaonè abuti sua voluntate, idque secundùm iustissimum iudiciù suum, qui cor peccatoris reprobù (quod nec patientia, nec longanimitate Dei, ad pœnitentiã emollitur, nec cõpunctione scinditur, nec timore frãgitur, nec amore flectitur) in obduratione sua perseuerare permittit. Atque hæc permissio seu Dei patientia magis accusat, quàm excusat impium.

DOROTHEA.

Quid de iis censes, qui pleraq; inextricabilia & absurda colligunt de præscientia Dei, ac non sine graui periculo infirmorum curiosè & temerè disputant, quomodo rerum contingentia & arbitrij libertas, cum certissima Dei præscientia simul manere possint?

THEOPHILVS.

Eos verò non leuiter peccare aio, quòd homini, qui mortalis atque ad eò terra & cinis est, non liceat incõprehensibilem iudiciorum Dei abyssum discutere. Quis enim fiet, vt abstrusissima illa inuisibilis & incomprehensibilis Dei secreta comprehendat, qui animæ propriæ, qua viuit, sentit, ac intelligit, vim & naturam satis assequi nō potest: quemadmodum ait Hieremias, cor hominis esse prauum & inscrutabile. Iudicia ergo Dei non discutienda, sed adoranda: non disputanda, sed iustissima credenda sunt: alioqui, scrutator maiestatis opprimeretur à gloria.

DOROTHEA.

Tunc docere potes Dei præscientiam non obstare rerum contingentia?

THEOPHILVS.

Factu lögè facillimum. Ostendi superiùs Deum peccati causam non esse, sed diaboli ac nostram voluntatem. Ergo si Deo nec approbãte, nec cogente voluntatem primorum parentum, peccatù factum est: sequitur necessariò, peccatù non esse factum necessitate absoluta, sed volũtariè. In hac enim quæstione meminisse semper oportet, Deum, sicut vniversam naturam condidit, ita etiam inter cætera condidisse hanc naturalem voluntatis vim, quæ est arbitrij

Psal. 108.

Act. 1.

Mat. 23.

Act. 13.

Act. 7.

Eod. 4.
om. 1.

Rom. II.

Eccles. 15.

libertas, quo naturæ dono non aliud maius excogitari potest. Quum ergo voluntas nostra ante peccatum verè libera fuerit, sequitur quòd hæc libertas est causa contingentiae humanarum actionum. Licet ergo Deus præsciuerit hominem casurum, non tamen per hanc præscientiam, homini naturale illud donum (quod creâdo impertit) ademit, aut vt sic ageret coegit seu impulit. Deus enim ita præuidet ac determinat contingentia, vt non tollat modum agendi naturæ inditum, sed determinat actiones sicut fiunt. Præuidit Deus Iudæ malam voluntatem, permisit vt proderet Christum, non coactus sed voluntariè decreuit quomodo Iudam sic voluntariè peccantem perderet. Non ergo Iudas peccauit necessario.

D O R O T H E A.

Sed nõnne oportuit impleri scripturam, quam prædixit spiritus sanctus per os Dauid de Iuda?

T H E O P H I L V S.

Hic distinctione opus est. Duplex enim est necessitas: Absoluta, quam vocamus necessitatem consequentis, veluti, necesse est Deum esse, hominem esse animal rationis particeps morti obnoxium: nam hæc aliter se habere nequaquam possunt. Alia est necessitas consequentiae, qua necessario euenire dicimus, non quæ sua natura necessaria sunt, sed quæ necessario sequuntur, propter præcedentes causas, vt oportebat Christum pati, non necessitate absoluta, sed quia lapsus erat homo, nec aliter restitui poterat, nisi Christus pateretur, quòd ita vt fieret, Deus decreuisset, & quàm maximè congruum iudicasset. Proinde necessario consequebatur, vt Christus pateretur. Oportebat im pleri scripturam de Iuda. Nam quum Deus præuidisset malam Iudæ voluntatem hoc impium facinus patraturam, idcirco hoc ipsum per prophetam futurum prædixit.

Vide autem summam Dei benignitatem erga hominem. Nam quum homo voluntariè peccasset, mortisque se obnoxium reddidisset, tamen Deus talè naturam sic (non Dei, sed sua culpa & vitio) corruptam non perdidit, sed conseruauit: statimque decreuit, quo remedio corruptionem hanc tolleret, & quam condidit naturam in melius re

staura-

stauraret: vt non habeat impij quod dicant: Cur Deus non perdidit Adamum, & condidit hominem nouum innocen- tem ex quo omnes nasceremur? Hoc enim summæ Dei misericordiae & benignitati minimè congruebat, sed magis quod creauerat, seruare ac instaurare. Habemus ergo vnde gratias agamus, non quod incusamus.

De cæteris, quæ in hac planè inexplicabili materia subtiliter magis quam piè disputantur, ad populum con- cionari non conuenit. Perturbant enim imbecillium ani- mos & conscientias. Quanquam hoc nosse oportet: vt nihil est quod impiorum mentes magis terreat, quàm Dei præscientia: ita rursus nihil est, quod piorum animos tam cõ- soletur ac latificet. Non enim oportet sic cogitare: Si Deus me præsciuit beatum, beatus efficiar: sin secus, condemna- bor. Iterum in vitramuis aurem dormiam, expectans quid me faciat Deus. Sed potius sic mète debemus agitare: Deus

vult omnes homines saluos fieri: Insuper vult vt omnes qui credunt in Christum, non pereant, sed habeant vitam æternam. Ergo optime Deus, tibi gratias ago, qui dederis mihi in corde meo certissimum iudiciũ quòd sim ex numero eorum quos præsciuit, nimirum fidẽ inuigentium filium tuum. Quòd si nondũ viuendam hæc fidem in cordi- bus nostris sentiamus, reliquũ est vt vocanti & dicenti aus- cultemus: Crede tandem, & saluus eris. Et quibus erat præ- scientia Dei ante hanc viuificam fidẽ terribilis, ea accedete, sicut omni (quod aiunt) melle suauior. Propterea Apostolus quum præscientiæ Dei meminisset, mirum quàm exultat. Sci- mus (inquit) quòd diligentibus Deũ, omnia simul adiun- to sunt in bonum, nimirum his qui iuxta propositum vo- cati sunt. Nam quos præsciuit, eosdẽ & præstauit, conformes imaginis filij sui, vt ipse sit primogenitus inter multos fratres. Porro quos prædefiniuit, eosdẽ & vocauit: & quos vocauit, eos & iustificauit: quos autem iustificauit, hos & glorificauit. Quid igitur dicemus ad hæc? Si Deus pro nobis, quis contra nos? Non habet ergo peccator quòd dicat: Pœnitere, conteri, de peccato dolere, de vita in melius com- mutanda statuere, veniã sperare non possum. Nam (vt dixi- mus) nulli Deus gratiam suam subtrahit, sed & non peten- tes ac ne cogitantes quidem gratia sua anteuertit: petentes

Psal. 40.

Act. 1.

Mat. 26.

Luc. 24.

Act. 1.

Psal. 40

1. Tim. 2.

Ioan. 3.

Act. 16.

Rom. 8.

DE PROVIDENTIA

verò prouehit, sanat, adiuuat, ac confirmat. Imputer ergo æger, cui medicus præsto est, sibi ipsi, non medico, si, eius oblatam medelam recusans, morbo prægrauatus extinguatur.

DOROTHEA.

Huius controuersia explanationem me audiuisset magno perelator. Nunc aliquid de prouidentia Dei præter ea quæ superius attigisti, cupidè & libenter audiuerò. Neque enim res intemptiua, aut huic loco malè commoda videtur.

THEOPHILVS.

De prouidentia Dei.

Dei prouidentia in vniuersa mundi administratione cernitur. Siquidem Deus vbique præsens conseruat, tuetur, & gubernat omnia: adeo vt, si ille vel tantillum manum subtraheret, omnia statim pessum irent, ac in nihilũ redigerentur, quemadmodum scriptum est: Avertente te faciem conturbabuntur: auferes spiritum eorum, & deficient, & in puluerem suum reuertentur. Emittes spiritum tuum, & creabuntur, & renouabis faciem terræ. Hinc fit, vt in tota scriptura nihil vel geratur, vel factũ dicatur sine mentione Dei: vt sciamus Deum esse, cuius nutu geruntur omnia, atque ad eò tam prope adesse, vt penè manibus contactari possit, quemadmodum ait Apostolus: In ipso enim uiuimus, & mouemur, & sumus. Omnia sustentat verbo potentia suæ & nutu efficacissimo. Omnia per ipsum & in ipso creata sunt, & ipse est ante omnes, & omnia in ipso constant. Quod idem Christus, æternum Dei uerbum in Euangelio manifestissime docet. Nam ubi asseruit ne uilissimum quidem passerulum in terram decidere sine patris voluntate, huc statim applicat sententiam, vt quò plaris sumus passeribus, eò interiori cura reputemus Deum nobis prospicere: ac eò usque ipsam extendit, vt confidamus, capillos capitis nostri numeratos esse, sic vt æ uis quidem è capite pilus desuere possit, nisi ex eius uoluntate. Nonne (inquit) duo passeruli minuto asse uaneunt? & vnus ex illis non cadet in terram sine patre uestro? uestri uerò etiam pili capitis omnes numerati sunt. Atque alibi: Vertite (inquit) oculos ad uolatilia cæli: quia non serunt, neque metunt, neque conuehant in horrea, & pater uester cælestis alit illa, Nonne uos longè præcellitis

Psal. 104.

Ast. 17.
Heb. 1.
Col. 1.

Mat. 10.

Mat. 6.

DEI. LIB. IIII.

144

illa: Et paulò post: Si gramen agri, quod hodie cum sit, cras in clibanum mittitur, Deus sic uestit: an non multò magis uobis id faciet, o parum fideles? Verbum ergo, quo Deus dixit: Germinet herbam uirentem terra, & facietem semè, & factum est ira: non desit operari, sed perpetuò operatur, & perpetuò usque in consummationem seculi firmita. Et sic de reliquis rebus creatis iudicandũ est: uerbo enim Domini cæli firmati sũt & terra. Vt proinde dixerit Christus: Pater meus usque modo operatur, & ego operor. Quod ubi; Psalmographus mirificè inculcat. Omnia (inquit) à te expectant, vt des illis escam in tẽpore. dante te illis colligẽt: aperiere te manum tuam, omnia replebuntur bonis. Et iterum: Oculi omnium in te sperant Domine, & tu das illis escam in tẽpore opportuno. Atque alibi: Qui operit cælum nubibus, & parat terræ pluuiam. Qui producit in montibus fœnum, & herbam seruituti hominum. Qui dat iumentis escam suam, & pullis coruorum inuocantibus eum. Ac alio quodam Psalmo: homines & iumẽta seruabis Domine. Et iterum: Scitote quoniam Dominus ipse est Deus: ipse fecit nos, & nõ ipsi nos: nos autè populus eius, & oues pascuæ eius. Quæ omnia euidentè ostendũt nos non nasci, aut uiuere, aut ali, aut hoc vel aliud operari casu, aut tarũ nostris uiribus seu prouidentia, sed Deo dante, uiuificante ac conseruante, quẽadmodum D. Paulus docet, Deum omnibus uitam largiri, nobis omnia assatim suppeditare qui utamur, omniũq; hominũ seruatorem esse, maxime fidelium. Hãc ipsam ob causam beatus Petrus his unanquẽq; nostrũm uerbis hortatur: Cõiice (inquit) omnẽ tuam sollicitudinem in Dominum. ipse te enutriet: nam illi cura est de nobis. Et S. Dauid: Reice in Dominum onus tuum, & ipse te sustentabit: deponc in illius sinu omnes curas, molestias & sollicitudines tuas, tẽque ac tua omnia ipsius fidei & misericordiæ committe. Hoc si feceris, ille sic animum tuum corroborabit, vt te nulla uis calamitarum de gradu constantia depellere possit. Et diuus Paulus: Dominus prope est: de nulla re solliciti sitis, sed in omni precatioe & obsecratione cum gratiarũ actione petitiones uestræ innotescant apud Deũ. Dat enim escam omni carni, quoniã in æternum misericordia eius. Nihil ergo nobis uel boni

Irenæus lib. 4. cont. hæres. res. cap. 34.

Psal. 32.
Ioan. 5.
Psal. 104.

Psal. 147.

Psal. 35.
Psal. 99.

1. Tim. 4.

1. Pet. 5.

Phil. 4.

illat

DE PROVIDENTIA.

vel mali contingere potest, nisi dante vel permittente Deo, Vnde scriptura, quod magis exprimat nihil penitus in mundo geri nisi ex destinatione Dei, quæ maximè fortuita videntur, illi subiaccere ostēdit. Quid enim magis ad casum referas, quàm dum prætereuntem victorem defractus ex arbore ramus interfecit? At longè aliter Dominus, qui se fateatur cum tradidisse in manū occisoris. Sortes similiter quis non fortunæ cæcitati permittat? Verùm Dominus non patitur, qui sibi vèdicat earum iudicium. Non sua potentia fieri docet, vt in sinum coniciantur lapilli & extrahantur: sed quod vnum casui dari poterat, à seipso esse testatur. In sinum (ait Salomon) deiiciuntur fortes, at omne iudicium earum pender à Domino.

DOROTHEA.

Quid ergo? Nihilne fortuitò, nihil contingenter accidit?

THEOPHILVS.

Et si omnia ex Dei voluntate & arbitrio geruntur, nobis tamen sunt fortuita: non quòd fortunam existimare oporteat mundo ac hominibus dominari, temerèq; omnia sursum deorsum volutare: sed quoniã eorum, quæ eueniunt, ordo, ratio, finis, magna ex parte in Dei còsilio late, nec humana opinione apprehenditur: quasi fortuita sunt, quæ certum est ex Dei voluntate prouenire. Non enim aliam imaginem præ se ferunt, aut in natura sua considerata, aut secundum noticiam nostram iudiciũque æstimata. Quare verè à Basilio magno dictum est, fortunam & casum, ethnicorum esse voces, quarum significatione priorum mentes occupare non debeant. Nam si successus omnis, Dei benedictio est: calamitas & aduersitas, eius maledictio aut certè pœna quam infligit: fortunæ in rebus humanis aut casui nullus relinquitur locus. In hanc sententiam diuus Augustinus: In libris (inquit) contra Academicos, non mihi placet, toties me appellasse fortunam, quamuis non aliquam Deam voluerim hoc nomine intelligi: sed fortuitum rerum euentum in externis vel bonis, vel malis. Vnde & illa verba sunt, quæ nulla religio dicere prohibet, forsitan, forsitan, fortasse, fortuitò. Quod tamen totum reuocandum est ad diuinam prouidentiam. Neque hoc tui

Exod. 21.

Prover. 16.

Lib. 1. retr.
cap. 2.

DEI LIB. III.

cui dicens: Etenim: fortasse quæ vulgò fortuna nuncupatur, occulto quoque ordine regitur: nihilque aliud in rebus casum vocamus, nisi cuius ratio & causa secreta est. Dixi quidem hoc: verum, pœnitent me, sic me illic nominasse fortunam, quum videam homines habere in pessima consuetudine, vt vbi dici debet, Hoc Deus voluit: dicant, Hoc voluit fortuna. Vt semel hunc concludam locum, quicquid nobis nihil tale cogitantibus, præterque animi nostri deliberationem & sententiam contingit, hoc esse fortuitum euentum dico, respectu nostræ voluntatis & meditationis: sed prouidentiam æterni Dei intuitu & contemplatione. Vita enim & mors, sanitas & morbus, pax & bellum, opulentia & paupertas à Deo manant, etsi homines sua industria sapius ista vel obtinent vel effugiunt, pro vt vel appetunt, vel oderunt.

DOROTHEA.

Si Dei prouidentia moderatur, regit, & gubernat omnia singulari quadam sapientia: ecquid in rebus futuris sollicitudine nostra opus est?

THEOPHILVS.

Haudquaquam istud impedit, quominus sub Dei voluntate, & prospiciamus nobis, & omnia nostra dispensemus. Vnde Salomon ait: Cor hominis cogitat viam suam, & Dominus diriget gressus eius. Causam si quæras, in promptu est. Qui enim non solùm præuidit quantum cuiusque vita protenderetur, sed terminos etiam constituit ac fixit, qui præteriri non poterunt, eius simul curam nobis demandauit: nos eius conseruandæ rationibus subsidiisq; instruxit: periculorum quoque præcios facit: ne incautos opprimerent, cautiones ac remedia suggessit. Nostræ igitur partes sunt, si vitam nobis nostram tutandam commisit Dominus, eam tueri: si subsidia offert, nostri officij est, vt iis utamur: si pericula præmonstrat, ne temerè irruamus: si remedia suppeditat, ne negligamus. Atque hæc ipsa causa est, cur Deus futura omnia cælare nos voluerit: vt tanquam dubiis occurramus, neque defnamus parata remedia opponere, donec aut superata fuerint, aut omnem curam superauerint.

DOROTHEA.

Prover. 16.

Iob 14.

DE PROVIDENTIA

Quænam igitur pietatis regula, in ritè reputanda meditandoque providentia retinenda est?

THEOPHILVS.

Quum homini Christiano persuasissimum sit, nihil fortuito euenire, sed omnia Dei providentia gerit ad illū, velut præcipuam rerum curā, oculos semper semper referet: sed interea causas inferiores suo loco intuebitur. Deinde singularè Dei providentiam, ad se conferuandū, excubare nō dubitabit, quæ nihil euenire passura sit, quàm quod bono ac saluti sibi vertat. Siue enim homines, cū quibus illi negotium est, boni sint, siue mali, eorū consilia, voluntates, conatus, facultates, sub eius manu esse agnoscer, ut flectere quod libuerit, ac quoties libuerit constringere, in eius arbitrio sitū sit. Singularè autem Dei providentiā in fidelium salutē excubare plurimè sunt & luculentissimè promissiones quæ testetur, ut cūm dicitur: *Qui habitat in adiutorio altissimi, in protectione Dei cœli cōmorabitur. Itē: Qui tangit vos, tēgit pupillā oculi mei. Et, Ero clypeus tuus, mur⁹ aheneus, aduersantibus tibi aduersabor. Et, Etiā si mater obliuiscatur filiorū, non tamen obliuiscar tui. Quinetiā hic potissimus est scopus in historiis biblicis, ut doceāt tanta sedulitate vias sanctorū custodiri à Domino, ut ne ad lapidē quidem impingant. Et scriptura passim cōcionatur Deū nos in suam fidem recepitse, nostri curā angelis suis delegasse, ut neque aqua, neque ignis, neque ferrū noxæ esse possit, nisi quoad locū illis dare Domino moderatori libuerit. Sic enim canit psalmus: Quoniam ipse liberabit te de laqueo venatoris, & à peste noxia: Sub ala sua proteget te, atque in pennis eius fiduciā habebis: pro scuto erit veritas eius: nō timebis à pauore nocturno, nec à sagitta volāte per diem, à peste perambulante in caligine, à noxa grassante in meridie. Vnde & illa existit in sanctis gloriandi fiducia: Dominus mihi adiutor: nō timebo quid faciat mihi caro. Dominus protector meus, quid trepidabo? Si cōsistant aduersum me castra, si ambulauero in medio vmbrae mortis, nō desinā bene sperare. Hanc notitiā vbi adepti erimus, necessariò conseqetur tū animi gratitudo in prospero rerū successo, tum in aduersis afflictis: sique rebus patientia, tum etiam in postero incredibilis securitas. Quicquid ergo prosperè atque*

DEI. LIB. IIII.

atque ex animi sententia eueniet, id totum Deo acceptum referemus, siue per hominum ministerium eius sentiamus beneficentiā, siue ab inanimatis creaturis adiuuemur, nobiscum reputātes, Dominū esse, qui ad nos eorum animos inclinauerit, ut suæ erga nos benignitatis instrumēta forēt. In frugū abundantia, cogitabimus Dominū esse, qui cœlo præcepit, ut in terrā funderet pluuiam, quā irrorata lætos & huberes fructus ederet: in aliis nō dubitabimus benedictionē Domini solam esse, qua omnia prosperētur. Siquid aduersi contigerit, mentem extēplo ad Deū extollemus: cuius manus ad patientiā placidāque animi moderationē nobis imprimendā, valet plurimum. Sic mēte agitabimus: Voluit Dominus nos hiscæ ærumnis premi: æquo igitur animo patienterq; malū nostrum feramus, non modò, quia eius voluntati resistere nefas est, sed quia nihil vult quod sanctū ac salutare non sit, & admodū expediat. Quæ causa est, cur tam sollicitè ad hoc probandum scriptura incūbat, ut quum denunciat Amos, non fore malū in ciuitate, quod Deus non fecerit: ut quum acerbè redarguit Ieremias eos, qui euenire aliquid calamitatis putabant, Domino nō iubente. Quoties ergo vel ab externa hominum improbitate aliquid mali nobis irrogatur, in Dominū tunc quoque respicere, ac pro certo statuere discamus, quod in nos illi sceleratè admiserunt, iusta eius dispensatione fuisse & permisum & immisum. Dauid hoc cum animo cogitans, cūm à Semei conuiciis & lapidibus impeteretur, non animauit suos ad iniuriam reponendam, sed illos potius mitigauit. Sinite eū, inquit, quia forsā Dominus præcepit ei, ut maledicat. Ita Ioseph fratrum perfidiæ oblitus, atrociorisq; iniuriæ, qua ab eis affectus erat, immemor, ad mansuetudinē & clemētiā inclinatus est, ut fratres etiā vltro solaretur ac diceret, Non vos estis qui me vendidistis in Aegyptum, sed Dei voluntate præmissus sum ante vos, ut vitam vobis conseruare. Vos quidem cogitastis de me malū, sed Dominus conuertit illud in bonum. Cōsimiliter Iob, cūm à Chaldæis vexaretur, nō accessus est ad vindictam: sed quia opus Domini recognoscit, semet pulcherrima illa sententiā cōsolatur: Dominus dedit: Dominus abstulit, sit nomen Domini benedictū. Quòd si absq; hominū opera euenit, quæ nos

Amos 3.
Lament. 3.

2. Sam. 16.

Gen. 45.

Iob 1.

premit, afflictio: scriptura quidem & terræ sterilitatem, & famem, & omne morborum genus, ac quicquid fortuitum, hominum opinione dicitur, Dei esse maledictiones, vel certè castigationes denunciat. Quod autem ad futura attinet, inter Domini benedictiones reponere nos oportet, si non destituamur subsidiis humanis, quibus ad incolumitatem nostram utamur. Itaque nec in capiendis consiliis cessabimus, nec in aliorum imploranda ope torpebimus, quibus suppetere conspiciemus, unde iuuemur, sed à Domino nobis in manum offerri reputantes quæcunque commodare nobis aliquid possunt creaturæ, ipsas tanquam legitima diuinæ providentiæ instrumenta ad vsum applicabimus. Ac cum incertum sit, quem sint exitum habitura, quæ negotia aggredimur, nisi quod in omnibus Dominum nostro bono prospecturum nouimus, ad id studio aspirabimus, quod nobis ducemus expedire, quantum intelligentia mentèque assequi poterimus. Neque tamen in capiendis consiliis proprio sensu feremur: sed Dei sapientiæ nos commendabimus ac permittemus, ut eius ductu in rectum scopum dirigamur. Ceterum non externis subsidiis sic fiducia nostra subnitetur, ut si adsint, in iis securè acquiescamus: si desint, periade ac destituti, trepidemus. Mentem enim in sola Dei providentia semper habebimus defixam, neque à firmo eius intuitu præsentium rerum consideratione, abduci patiemur. Hæc ergo singularis est, quæ animos nostros permulcere debet consolatio, ut intelligamus Dominum sic omnia sua potentia continere: sic imperio nutuque suo regere: sic sapientia moderari: ut nihil, nisi ex eius destinatione, cadat. Id quod animalis homo percipere non potest, qui potius contrarium sapissimè iudicat. Non enim capit ratio quomodo Deus res curet humanas, præsertim cum videt bonos affligi, iniuriis affici ac opprimi: impios verò ac improbos omnibus circumfluere copiis & in omni abundantia rerum viuere: horum impia consilia ad optatos perueni exitus, illorum pios conatus sæpe impediri. At homo spiritualis, qui de omnibus rectè iudicat, intelligit voluntatem Dei in omnibus, quæ fiunt, ac contingunt, longè optimam ac iustissimam esse, veluti pios semper à

72.

p. 23

33.

5.

per à Deo conseruari ac defendi, piis suam esse à Deo constitutam mercedem, etsi nunc ipsorum opera ab impiis veluti vana contemnantur: piis suas tentationes ac res aduersas non in iacturam, sed in maiorem salutis profectum ac gloriam cedere, etsi nunc secus appareat. Rursus nouit, Deum impios sæpe multis temporalibus beneficiis afficere, vel ut eos beneficentia sua ad se alliciat, ne habeant vllam contra Deum causandi materiam, vel ut inuictam ac gloriosam iustitiam suam, in obstinatos contemptores diuitiarum bonitatis suæ postea declaret. Qui hoc etiam sentit spiritualis, ab impiis nihil mali patrari posse, nisi permittente Deo: ac ad eò quicquid improbi mali perpetrant, hoc Deum mirabili consilio contra malorum consilium ac propositum in cumulum gloriæ suæ priorumque vtilitatem & profectum vertere: quod videre est in Pharaone & Iuda, & reliquis Christi persecutoribus quorum impij conatus Dei gloriam quàm maximè illustrarunt: atque interim tamen cernit spiritualis Deum, deprauatum illum impiorum affectum (in quo solo peccati vis consistit, & cuius author est diabolus) omninò non probare, etsi naturæ opus in improbis non prohibeat, quod, nisi mala voluntas accederet, ex se malum non esset. In summa, hoc habet spiritualis persuasum, Dei voluntatem semper & vbiq; fieri, ac Deum nihil velle, nisi quod est optimum, prouidèque iustum ac sanctum esse, ut nos totos Dei voluntati submittamus, ut Deo nunquam obmurmuremus, sed potius tam in aduersis quàm in prosperis gratias ipsi agamus. Quod alacriori faciemus animo, si mentis oculos in Dei bonitatem coniciamus qui omnia propter hominem, ipsumque hominem ad suam imaginem & similitudinem creauit, ac lapsum per filium restituit, ac omnia per Christum in spiritu sancto cum fiducia potenti donat.

Sapient. 5.

Iac. 4.

Gen. 1.

Luc. 11.

DOROTHEA.

Næ is valde cæcus esset, qui iam non posset videre, nihil omnino esse, quod gratuita Dei beneficentiæ non debeamus. Quod ad me attinet, sincero affectu totam spem in illum transfero, omnemque sollicitudinem plena fiducia in eum (cui scio nos esse curæ) conicio. Nunc, nisi aduefcerat, à te peterem, ut transfiremus ad Eucharistiæ facta-

DE PROVIDENTIA DEI.
mentum. In eo enim pseudoeuangelici quidam blaterones
(quorum sacrilegis & impiis concionibus Gallicana mira-
biliter in præsens atteritur ecclesia) animum meum supra
quàm cuiquam credibile est, vexarunt.

THEOPHILVS.
Longa sanè hæc est disputatio: ac illam si ingredia-
mur, nos antè nox oppresserit, quàm vel primum eius ca-
pur ad umbilicum ducamus. Proinde melius in diem pro-
ximum differri posse videtur. Domum iam, si placet, nos
referamus.

F I N I S.

148
PETRI BVLNGERII
TRECENSIS INSTITV-
tionum Christianarum
liber quintus.

DOROTHEA.

EMINISTI, mi frater, quid hesternæ
disputationis cui sù impediuerit. Qua-
te ne idem nobis hodie vsu veniat, me-
ridianum anteuertamus tempus. Venti
posuerit, & omnis resedit flatus: pluuia
etiam, qua matutinò cælum obscuratū
est, cessauit. Dem factū est igitur, ac nos
dies ad inambulandum inuitat, horto-
rum spatia capeffamus.

THEOPHILVS.
Eamus sanè, quando ita placet. Nihil hoc mihi suauius
euenire possit. En superiorum dierum palæstra: en sessio-
nes. Delige ergo vtrum malis, sedentē sine, an ambulantes
ad rem aggrediamur.

DOROTHEA.
Deambulatio leuis, mea quidem sententia à prandione
iniucunda fuerit. Pòst sedere, vbi volumus, licebit. Quando
igitur animo meo obsequi parat⁹ es: eia, hoc primum ex-
pedi: Cur corporis & sanguinis Domini sacramentum, Eu-
charistia appellatur?

THEOPHILVS.
Eucharistia gratiarum actio est, qua Christi seruatoris
nostri opera magnificamus, & pro cœlestibus in nos colla-
tis beneficiis gratias agimus.

DOROTHEA.
A quo, & quo tempore hoc sacramētum institutum est? *Matth. 24.*
Marc. 14.
THEOPHILVS.
A Christo pridè quàm pateretur, vt Euangelistæ & san-
ctus Apostolus memoriæ pro diderunt. *Luc. 22.*
1. Cor. 11.

Cur autem à Christo institutum est?

THEOPHILVS.

Vt corporis & sanguinis sui communicatione alatur in vitam æternam, viq; nos nostræ salutis nostræque redemptionis certiores faciat,

DOROTHEA.

Ecquas res continet Eucharistia?

THEOPHILVS.

Tria inter se distincta continet, species videlicet visibiles panis & vini: veritatem sacrosancti corporis & sanguinis Christi: & vberem spiritualis gratiæ virtutem. Quod enim oculis nostris apparet, species sunt panis & vini: quod sub symbolis fides nostra comprehendit, verum corpus & sanguis est Christi: quod autem ex participatione sacrosanctæ eucharistiæ haurimus & consequimur, virtus est gratiæ spiritualis & vitæ animæ. Neque enim vitæ & gratiæ nobis potest defieri, cum vitæ & gratiæ vnicum sumimus auctorem,

DOROTHEA.

Dic, amabò, quod est verbum, æquod elementum huius sacramenti?

THEOPHILVS.

Verbum, quo substantia panis & vini transit in naturam corporis & sanguinis Christi Iesu, hoc est: Accipite & manducare ex hoc omnes: Hoc est enim corpus meum. Et iterum, Accipite & bibite ex eo omnes. Hic enim calix sanguinis mei noui & æterni testamenti, mysterium fidei: qui pro vobis & pro multis effundetur in remissionem peccatorum. Sic enim ecclesia refert sermonem Christi, quem in cœna dixit, cum panem de mensa sumptum, & eiusdem verbi sui virtute in veram carnem suam verum, discipulis edendum porrexit: & calicem, quem eadem verbi sui efficacia iam sanguinem suum fecerat, bibendum propinavit. His autem verbis fidem ecclesiæ catholicæ (qua veram Christi corpus, verumque sanguinem in Eucharistia nobis exhiberi credimus) & ipsa sermonis perspicuitas, & asserentis potentia ritè considerata satis stabilis & confirmat. Nemo enim, saltem mentis compos, cum corpus & sanguinem dici audit, ignorare potest, quid intelligere debeat, præsertim cum de natura humana sermo habeatur, quem in

sem in Christo verè fuisse fides nostra non ambigit. Verè ergo carnem Christi, sub panis specie apertam, in Eucharistia sumimus: verè sanguinem eius, sub specie & sapore vini, potamus. Sic enim nobis ipse Dominus pronauit, qui idem & author huius muneris, & testis est veritatis. Hoc est, inquit, corpus meum. Et, Hic est sanguis meus. Quibus verbis non vique virtutem aut figuram corporis & sanguinis sui designauit, sed ipsam corporis & sanguinis sui veritatem dilucidè expressit. Annon ergo impij, & in Dominum iniuriosum erimus, si verbis eius fidem detrahemus, & testimonium eius in dubium reuocabimus, ut aliud quam dixit, ex verbis eius aut ipsi credere, aut aliis interpretari audeamus? Nunc, cum sermonis perspicuitas ignorare nos non sinat, quid Dominus nobis sub panis & vini specie promiserit: multò minus, an hoc præstare potuerit, considerata promittentis omnipotentia, nos dubitare permittit. Deus enim est qui loquitur, cuius dicere facere est, qui verbi sui virtute produxit vniuersa: qui panis vinique substantiam, cum non esset, verbo suo creauit: quid mirum si nunc creatam eodem verbo suo in aliam & meliorem transmutat substantiam? Quippe cum minoris miraculi & virtutis videri debeat, si Deus id, quod ex nihilo condidisse agnoscitur, iam conditum in aliud valeat transmutare. Miranda quidem hæc sunt, ut non sit quod videtur, & quod est videri nequeat, nosque ægimus esse quod cernimus, & quod videre non possumus, id verè esse asseueremus. Hæc cæca sunt rationi, sed clara & manifesta sunt fidei, qua non secundum sensum, sed ex verbo Dei iudicamus & credimus, Deum ad faciendum esse efficacem & potentem, quantumuis nos ad intelligendum imbecilles & tardi simus.

DOROTHEA.

Tu igitur hoc vis, non solum veram Christi carnem & verum sanguinem (quæ species ipsa panis & vini figurant & repræsentant) nobis re vera cum signis & figuris visibilibus exhiberi, sed contineri etiam in sacramento, ac insensibiliter, sub speciebus ipsis adesse, substantia panis & vini, omnipotentia verbi diuini, conuersa atque mutata in corpus & sanguinem Christi Iesu.

THEOPHILVS.

Hæc vera est & catholica fidelium omnium confessio,

quotquot ab Apostolorum temporibus adhuc in ecclesia Dei floruerunt, quam constanter tuebuntur & propugnabunt, dum reuertatur Dominus.

DOROTHEA.

Primum igitur, ex scripturis diuinis & sacris ecclesie doctoribus ostende mihi presentiam corporis & sanguinis Domini in Eucharistia: post deinde, si videbitur, de transubstantiatione verba facies, ac impiam eorum, qui eadem pernegant, hæresim conuelles.

THEOPHILVS.

Ut id exequar, promissionem Christi ante cœnam, & effectum ipsius in medium proferam. Quod ad primum attinet, Christus cum docuisset carnem tuam verè esse cibum, pollicitus est se etiam carnem suam in cibum datum, dicens: Et panis quem ego dabo, caro mea est, quam ego dabo pro mundi vita: cuius pollicitationis præstantiæ multæ in veteri testamento antecesserunt figuræ, vt manna, oblatio Melchisedech, panes propositionis, agnus paschalis, & aliæ præterea. Quod attinet ad secundum, nimirum effectum cœnæ, diuus Paulus dicit, quod calix benedictionis cui benedicimus, communicatio sanguinis Christi est, & panis quem frangimus, communicatio corporis Christi est. Tum autem ad Ephesios huius cœnæ effectum notans, vt Irenæus sentit, tam esse nos dicit de Christi carne, quam fuit Eva de latere Adami. Et ad Collossenses docet gentes factas Christo concorporeas, quod idem Irenæus fieri communionem carnis Christi dicit. Quare cum tam Christi ante cœnam promissio, quam ipsius cœnæ effectus clarè Christi carnis in cibum datæ faciant mentionem, necesse est omnino vt hæc Christi verba in cœna [Hoc est corpus meum] quibus suæ se pollicitationi satisfacere ostendit, etiam de vera carne dicta intelligantur. Nam promittere carnem, & dare figuram, non est promissa præstare. Tum autem figuram communicat ipsam substantiam carnis, quam tamen in cœna communicatam, effectus ipsius demonstrat. Et diuus Cyprianus dicit ab effectu in hoc sacramento causam estimandam. Hoc amplius, cum Christus fuerit corpus omnium præcedentium vniuersarum (nam sic de se ipso loquitur, Cor-

pus aptasti mihi) cum oportet omnes de cibo carnis suæ figuras impleuisse, & ipsius veritatem re vera nobis exhibuisse, non autem nobis absentium rerum figuris, ne aliquid hic post Christum præsentius expectemus. Denique Christus in cœna nos certiores fecit voluntatis suæ, & nouum testamentum suo sanguine obsignauit, quod figura sanguinis, nobis minus firmum & imbecillum redderet. Ad hæc Paulus demonstrat corpus Domini esse id quod traditur, quum inquit: Qui manducat & bibit indignè, reus erit corporis & sanguinis Domini. Item: Iudicium sibi manducat & bibit, non diiudicans corpus Domini. Ac diuus Ambrosius exponit, reum esse sanguinis Dominici, aliud nihil esse, quam pœnas dare mortis Domini: inuens crimen eorum, qui cœlestem hunc cibum indignè manducant, par & æquale esse eorum flagitio, qui Christi sanguinem in cruce fuderunt: quod certum est argumentum præsentia corporis Domini. Si enim indigni (vt diuus Paulus testatur) Christi corpus in sacramento suscipiunt, necesse prorsus est vt ibi verè adsit, re ipsa secundum substantiam, non figura, virtute, aut significatione. Neque enim ipsum fide amplecti possunt, quæ eos in cœlum euehat, vbi Christus dexter assistet patri. Nam in eiusmodi hominibus, fides haudquam tanta est, vt eius efficacitate participes esse queant corporis & sanguinis Dominici. At recipiunt tamen (ait Paulus) ad iudicium & condemnationem. Quo tandem alio instrumento, nisi ore? Ita liquet sub speciebus visibilibus substantiam diuinam corporis & sanguinis Domini verè, inuisibiliter licet, adesse: quam indigni, dum non suscipiunt tanquam cœlestem cibum, sed indiscriminatim & oscitanter vt cibum communem, iudicium sibi manducant, quia scilicet non discernunt quàm sit hoc corpus dignius omnibus creaturis, tametsi quod ad externam speciem attinet, videtur esse panis. Propter hoc (Paulus inquit) inter vos multi imbecilles & inualidi, & dormiunt multi. Sed quis, nisi mentis inops, non videt Christum non dicturum fuisse [Hoc est corpus meum], nec vsurum verbo substantiuo presentis temporis, nisi substantiam eius, quod discipulis porrigebat, declarare voluisset? Poterat enim dicere: Hoc significat corpus meum: Hoc representat corpus meum:

I. Cor. II.

Hoc est figura corporis vel signum: aut hic panis est corpus meum. Cum igitur hos omnes loquendi modos vitari, simpliciter verba illa accipienda sunt, ut ipse ea protulit. Ac nisi simpliciter esse accipienda, ita ut sonant: nunquam Euangelista in iis recitandis tanta inter se concordia consensissent. Ut interim taceam, quod intellectus verborum Christi, quem sancta Dei ecclesia capit, ipsum Deum et hominem esse confirmat. Quod si homo esset, corpore careret: nisi verè esset Deus, horum verborum veritas (ut Irenaeus ait) constare nobis haud posset. Cum autem diuinitate sua caelum et terram impleat: ac humanitas eius sit indiuulsi coniuueta diuinitati (corpus enim Christi vna et indissolubilis persona est cum Deo) intrepidè fatemur vbiunque sit diuinitas, ibi si velit gloriosam eius humanitatem esse posse, diuina quidem potestate, non propria corporis natura, quod vbi que sponte sua esse non potest. Proinde in sacramento etiam verè adesse, quia ita voluerit et ordinari ipse Dominus, constanter assuecimus. Haud igitur mirandum est, si in multis sit locis, qui in vno est: si in pluribus hostiis, qui in vna. Et si autem oculi nec diuinitatem nec humanitatem videt, vtranque tamen confiteatur fides in hoc sacramento. Hic totus est, qui et in caelo est totus: caelestia non relinquit, et terrena visitat. Nam et in caelum ascensus, se quotidie nobiscum fore promissit vsque ad seculi consummationem, nimirum secundum praesentiam maiestatis suae, prouidentiae, gratiae ineffabilis, sub qua mirifica corporis et sanguinis eius communio comprehenditur. Itaque et nobiscum est in terra, et cum patre in caelo: nobiscum, in aliena specie: cum patre, in propria: in terra, mundas peccatores: in caelo, mundatos suscipiens. Tametsi ergo carnem suam à nobis sustulit, et corpore in caelum ascendit, ad dexteram tamen patris sedet: hoc est, in potentia et maiestate et gloria patris regnat: cuius regnum nec ullis locorum spatiis limitatum est, nec ullis dimensionibus circumscriptionum, quin Christus virtutem suam, vbi que placuerit, in caelo et in terra exerat: quin se praesentem potentia et virtute exhibeat: quin suis semper adsit, in iis viuat, eos sustineat, confirmet, vegetet, conseruet, non secus ac si corpore conspicuus adesset: quin denique

Iren. lib. 4.
cap. 34.

August.
hom. in Ion.

cos

eos pascat diuina & spiritali sua carne, & pretioso sanguine reficiat & corroboret, quae quidem inuisibiliter sacramento continentur.

DOROTHEA.

Audiui aliquando haec verba [Hoc est corpus meum: Et, Hic est sanguis meus] non debere simpliciter accipi & in propria significatione, ut dicere necesse sit, id quod Christus manu tenebat, verè ac realiter (ut ita dicam) fuisse corpus quod discipulis porrigebat: imò subesse in his verbis metaphoram, aut metonymiam potius, quam transnominatorem appellare possumus (Secundum hanc autem nomen rei signatae signo defertur propter similitudinem & affinitatem quam habent cum suis symbolis res signatae: tametsi essentia symbolum à re signata longè differat: quòd haec spiritalis est & caelestis, illud corporeum & visibile) atque ita panem appellari corpus Christi, quòd symbolum signumve sit, quo Dominus noster Iesus Christus veram corporis sui manducationem nobis offerat. Neque enim panis rem, cui representandae consecratus est, figurat tantum ceu nuda & inanis tessera, sed verè etiam exhibet.

THEOPHILVS.

Haud equidem eo inficias, sensibile illud signum panis, facta consecratione & deperdita panis substantia manens (sub quo verè adest corporis Christi substantia) aliquando corpus appellari Christi: ut in illa oratione ecclesiae, dici à sacerdote solita, cum inditur tertia particula sacrae hostiae tripartitae, ipsi calici, sanctum Christi sanguinem sub specie vini, continenti: Haec commixtio corporis & sanguinis tui Domine Iesu Christe, sit mihi & omnibus sumentibus salus mentis & corporis, & ad vitam capeffendam aeternam preparatio salutaris. Non enim ibi corpus Domini re ipsa eius sanguini commiscetur: cum naturaliter sanguis ipse sacer in sancto eiusdem corpore & receptaculis eius atque venis contineatur. Sed species panis (quae ibi Christi corpus dicuntur, quia non solum figurant illud, sed etiam re vera exhibent) commiscetur tunc in calice, speciebus vini: quae dicuntur illic eius sanguis, quia eius symbola sunt, & veritatem secum adiunctam semper habent. Nam signa ipsa appellare consueuimus earum rerum nominibus, quas

*Lib. de octo
quest. Dul-
civij, quest.
6.*

*August.
ad Bonifa.
epist. 23.*

signant, quemadmodum his verbis scribit Augustinus: Solent imagines earum rerum nominibus appellari, quarum imagines sunt: sicut omnia quæ pinguntur atque finguntur ex aliqua materia metalli, aut ligni, vel cuiuscunque rei aptæ ad opera huiusmodi. Quæ etiam videtur in somniis, & omnes ferè imagines, earum rerum, quarum imagines sunt, appellari solent nominibus. Atque alibi: Si sacramenta (inquit) quandam similitudinem earum rerum, quarum sacramenta sunt, non haberent: omnino sacramenta non essent. Ex hac autem similitudine, plerumque iam ipsarum rerum nomina accipiunt. Si ergo secundum quendam modum, sacramentum corporis Christi, corpus Christi est: & sacramentum sanguinis Christi, sanguis Christi est: ita sacramentum fidei, fides est. Hæc ille. Si igitur pictura leonis repræsentans tantum leonem, & non verè illum in se continens, vulgato loquendi more dicitur leo: & statua hominis effigiata ad eius similitudinem dicitur homo, quamvis veram hominis substantiam intra se non contineat: quid mirum, si species panis sensibilis post cõsecrationem peractam non solum repræsentans, sed etiam verè exhibens Christi corpus, dicitur corpus eius? & species vini, sub qua verè adest Christi sanguis in calice, eodem modo dicitur eius sanguis? Vt igitur ad argumētum, quod in mediū adduxisti, aggrediar: fatemur ingenuè, quandoque nomen rei signatæ signum ipsum mutuari: at id locum habere in consecratione sacerdotali, & Christi verbis. quæ ad eam adhibentur, prorsus inficiamur. Qui verò affirmant in supradictis verbis subesse metonymiam, fallò sumunt tanquam verum & indubitatam, panem materiale qui consecratur, peracta cõsecratione, omnis experte mutationis, figuram tantum esse corporis Christi absentis, nec re ipsa contenti in sacramento sub speciebus: etsi idem exhiberi per fidem asseuerant, dum incomprehensibili sancti spiritus virtute fidelium mentes in cælum euehantur, ut ibi Christum quærant, in corpore & anima sedentem ad dexteram Dei in gloria patris, ut sub panis symbolo eius alantur carne, ac sub vini signo sanguine ipsius potentur ac reficiantur, eo toto pertrahuntur. Sed eiusmodi verba valent duntaxat ad rem deformandam, obscurandamque veritatem,

tem, quam ecclesia Dei sancta toto terrarum orbe diffusa complectitur, nullã in his Domini verbis [Hoc est corpus meum, Hic est sanguis meus] metaphorã aut metonymiã agnoscent, ac solum in eis adorans veritatem. Neque enim Christus dixit. Hic, id est, in hoc pane, est corpus meum: Sed, Hoc, id est, hæc substantia quæ panis speciem gerit: ostendebat enim se illis dare quod manu tenebat: ac demonstratiue pronominis officium est, substantiam absolutè & sine qualitate demonstrare. Nò dixit, Apparet: aut, Significat: sed, Est, & verè est corpus meum, non panis. Ne quis verò posset ambigere de quo corpore loquebatur, addidit: Quod pro vobis tradetur: id est, Non aliud, sed illud idem substantialiter, quod pro vobis redimendis tradetur ad mortem, & crucifigetur. Neque enim imaginandum est, quòd ipsum corpus in vtero virginis formatum deinceps formetur, sed illud ipsum corpus, quòd per spiritum sanctum in vtero virginis formatum, & igne passionis in ara crucis decoctum est, verbo cœlesti conficitur. Hæc enim verba Domini non solum enunciant veritatem, id est, hanc substantiam esse corpus Christi: sed etiam faciunt quod enunciãt. Quamvis autem in his verbis, quæ diuus Paulus trinit. & & S. Lucas recitant [Hoc poculum, nouum testamentum] est in meo sanguine] tropus insit: non propterea tamen tropus erit in his [Hoc est corpus meum:] cum enim hic tropus apud alios Euangelistas propria locutione explicetur, necessarium est ut cedat sensum secundum literam, quæ in Matthæo, & Marco sic habet: Hic est sanguis meus noui testamenti, nimirum confirmatiuus. Quod autem ad illa Christi verba attinet [Hoc est corpus meum,] sua forma loquendi tropum omnem reiiciunt, tantum abesse vt vlla ex parte possint admittere. Quamobrem si quis dicere sustineret, id quod Christus in cœna sub panis specie tradidit, nouum esse testamentum in suo corpore, nò esset audiendus, h. èt Paulus dicat, calicem nouum esse testamentum in Christi sanguine: inueniens nouum testamentum Christi sanguine confirmari.

DOROTHEA.

Iam accede, si sedet hoc animo, post decursam scripturã diuinam, ad sacrorum doctorum autoritatē, & ex eorum

*Damas. de
orthod. fid.
cap. 4.*

*De summa
Firmiter.*

scriptis præsentiam carnis Christi in Eucharistia, mihi fac
commonstres.

THEOPHILVS.

Sanctus Clemens, qui anno Domini 103. superstes &
incolumis erat, secunda quidem epistola faretur, hoc sa-
cramentum esse corpus Christi, holocaustum appellans,
hoc est, totam igne absumptam hostiã seu victimã, quod
est veri Christi corporis proprium: idẽmque exigit vt ma-
gna cum veneratione, consumantur reliquiã, hoc ipso cõ-
firmans, etiam peracta communionẽ integrum adhuc su-
peresse sacramentum.

Diuus Ignatius Antiochenus episcopus, qui anno m. in
terris agebat, in epistola ad Ephesios circa finem, hæc ver-
ba scribit: In Iesu Christi nomine congregamini commu-
niter, frangẽtes panem, quod medicamentum est immor-
talitatis, antidotum nõn moriendi, sed viuendi per Iesum
Christum in Deo. Et ad Romanos: Nõ comedam (inquit)
escam corruptionis neque voluptatis huius mundi: panem
Dei desidero, panem cœlestem volo, panem vitæ, quæ est
caro Christi filij Dei viui, & potum volo sanguinis eius,
qui est dilectio incorruptibilis & vita æterna.

*Iustinus a-
polog. 2. ad
Antoninũ
imperatorẽ.*

Iustinus martyr, qui anno Domini 163. viuerebat: Atque
hoc est illud alimentum (inquit) quod apud nos Eucharis-
tia dicitur, in cuius communionis partem venire nemini
fas est, nisi qui pro veris habet ea quæ à nobis docentur, &
lauacro regenerationis in remissionẽ peccatorum tinctus
est, & ad eum modum vitam instituit. Non enim vt com-
munem panem, neque vt commune poculum hæc accipi-
mus: sed quemadmodum Iesus Christus seruator noster
per verbum Dei factus caro, & carnẽ & sanguinem nostræ
causa salutis habuit: sic etiam cibum illum (quo sanguis &
carnes nostræ per mutationem nutriuntur) postquam per
verbum precationis fuerit ab eodem benedictus, edocẽt
sumus esse carnem & sanguinem illius Iesu, qui pro nobis
fuit incarnatus. Apostoli enim in illis suis, quæ vocantur
Euangelia, monumentis, sic tradiderunt, præcepisse illis Ie-
sum, quum accepisset panem, & gratiis actis benedixisset,
dicere: Hoc est corpus meum: & poculum similiter quum
accepisset, & gratiis actis benedixisset, dicere: Hic est san-
guis

guis meus, illisquẽ solis ea tradidisse. Hæc Iustinus, qui vt
significantissimẽ exprimeret veritatem præsentiaẽ corpo-
ris & sanguinis Christi, confert eam cum veritate corpo-
ris & sanguinis Christi ex virgine sumpti. Tum autem in-
carnationis & Eucharistiaẽ exæquat miracula, tanquam
eiusdem verbi Dei omnipotentia facta, ostenditquẽ cibum
illum qui nos nutrit secundum mutationem, per verbum
precationis, benedictione demum peracta, esse carnem &
sanguinem Christi, tacitẽ insinuans illis verbis interiectis,
de mutatione cibi naturalis in carnem & sanguinem nos-
trum, illam mutationem mirabilem quam verbum operã-
tur in benedictione, vt ex pane & vino fiat caro & sanguis
Iesu. Si enim cibus ille (vt ipse docet) quo per mutationẽ
sanguis & carnes nostræ nutriuntur, caro & sanguis est
Christi: necesse est substantiam illius cibi iam esse mutatam
miraculo, quo modo mutatur in corpore per naturã, sub-
stantia scilicet panis & vini per alimenti rationem in sub-
stantiam nostram conuersa.

Irenæus, qui anno 175. florebat: Quomodo autẽ (inquit)
constabit eis eum panem in quo gratia acta sunt, corpus
esse domini sui, & calicem sanguinis eius, si non ipsum
fabricatoris mundi filium dicant, & verbum eius? &c. Et
quomodo rursus dicunt carnem in corruptionẽ deuenire,
& non percipere vitã, quæ à corpore Domini & sanguine
alitur? Ergo aut sententiam mutant, aut abstineant ab offe-
rendo quæ supra dicta sunt. Nostra autem consonans est
sententia Eucharistiaẽ, & Eucharistia confirmat nostram
sententiam. Offerimus enim ei quæ sunt eius, congruenter
communicationem, & vnitatem prædicantes carnis & spi-
ritus. Quemadmodum enim, qui ex terra est panis, perci-
piens inuocationem Dei, iam non est communis panis, sed
Eucharistia ex duabus rebus constans, terrena & cœlestis
sic & corpora nostra percipientia Eucharistiam, iam non
sunt corruptibilia, sed spem resurrectionis habentia. Offe-
rimus autem ei non quasi indigenti, sed gratias agentes
donationi eius, sanctificantes creaturam. Quemadmodum
enim non indiget Deus eorum quæ à nobis sunt, sic nos
indigemus offerre aliquid Deo, sicut Salomõ ait: Qui mi-
seretur pauperis fœneratur Deo. Quoniã enim nullus est

*Irenæus cõ-
tra heret.
Valent. lib. 5.
4. c. 34.*

indigens Deus in se, assumit bonas operationes nostras ad hoc, ut præstet nobis retributionē bonorum suorum. Hæc ille sanctus episcopus & martyr. Cùm autem ait Eucharistiam (quam corpus esse Christi fatetur) ex duabus rebus constare, quarum altera terrestris est, secundum externam panis speciem, quæ res terrena est, & res vera, miraculo subsistens, ac vim alendi etiamnum habens: altera verò cœlestis, quæ caro est domini nostri Iesu Christi: aperte eos improbat, qui ita figuram corporis Christi statuunt, ut diuinæ eius & spiritualis carnis sub panis forma præsentia pernegent. Neque enim eiusmodi figura res est cœlestis ut altera pars Eucharistiæ merito appelletur. Rursum idē

Irenæus lib. 5. cont. hæres. ref.

Irenæus, Quando ergo (inquit) & mixtus calix, & factus panis percipit verbū Dei, fit Eucharistia sanguinis & corporis Christi, ex quibus augetur & consistit carnis nostræ substantia: quomodo carnem negant capacem esse donationis Dei, qui est vita æterna, quæ sanguine & corpore Christi nutritur, & mēbrum eius fit, quemadmodum Apostolus ait, in ea quæ est ad Ephesios epistola: Quoniam mēbra sumus corporis eius, de carne eius, & de ossibus eius: Nam nō hæc dicit de spiritali aliquo & inuisibili homine, cùm spiritus neq; ossa neque carnes habeat: sed de ea dispositione, quæ est secundum hominem, quæ ex carnibus & nervis, & ossibus consistit, quæ de calice, qui est eius sanguis, nutritur, & de pane, qui est eius corpus, augetur.

Origenes hom. 35. in Matth.

Origenes hæc verba declarans [Hoc est corpus meū: hic est sanguis meus] quibus Eucharistiæ sacramentum institutum est: Panis iste (inquit) quem Deus verbum corpus suum esse fatetur, verbum est nutritorium animarum, verbum de Deo verbo procedēs, & panis de pane cœlesti, qui positus est super mēsam, de qua scriptū est: Præparasti in conspectu meo mensam, aduersos eos qui tribulāt me. Et potus iste, quem Deus verbū sanguinem suum fatetur, verbum est potēs & inebrians præclarè corda bibentium, qui est in poculo, de quo scriptum est: Et poculum tuum inebrians quā præclarum est. Vides ut affirmet Dominū fateri panē suum esse corpus, & vinum sanguinē: atq; hæc allegoricè significare sermonē Dei, qui spiritualiter nutrit animū, & cor amore Dei perfundit ac inebriat? Atque idē

Origenes in Zenitic. hom. 9.

alibi:

alibi: Sed tu (inquit) qui ad Christum venisti pontificē verū, qui sanguine suo Deum tibi propitium fecit, & recōciliavit te patri, nō hæreas in sanguine carnis, sed discē potius sanguinem verbi, & audi ipsum tibi dicentē, quia hic sanguis meus est, qui pro vobis effundetur in remissionē peccatorum. Nouit qui mysteriis imbutus est & carnē & sanguinem verbi Dei. Hoc loco Origenes proprietatē verborum Christi apertissimè tradens, hortatur ut Christum nō solum hominē, sed etiam Deū agnoscamus, nec hæreamus in sanguine carnis, Christum hominē carnem consistentes: sed discamus sanguinem verbi. Nam idem Deus est, qui de sanguine suo loquitur, Hic sanguis meus est. Quia (ut Cyrillus ait) per exinanitionē verbi corpus propter vnionem ineffabilem factum est verbi proprium. Vnde Christū fateamur non solum hominem in sanguine carnis, sed discamus potius eundem esse verum Deum, quod est sanguinem verbi discere, & audire illū dicentē, Hic est sanguis meus. Nā (ut ait Origenes) nouit qui mysteriis imbutus est, carnem & sanguinē verbi Dei, quod Christus, qui esset Deus & homo, de suo corpore & suo sanguine locutus sit. Et Hieronymus idē (ut ait Hieronymus) diuinam carnem & spiritualem manducamus. Carterū nisi verus sanguis carnis daretur in calice, non esset quod diceret Origenes: Non hæreas in sanguine carnis. Et si verba illa Christi propria significatione non intelligerentur, non provocaret Origenes ad illa scripturæ verba, Hic est sanguis: quorū sensum, quē conabatur persuadere, cū sua emphasi exprimit, dū facit Christū ita loquentem, Hic sanguis meus est: ut de veritate sanguinis nō dubitemus, imò illius esse intelligeremus, qui verus esset Deus & homo, & eum nō nudi hominis sanguinem, sed diuinū dedisse sciamus. Atque hoc est, quod Origenes agit iis Christi verbis, quæ nisi proprio sensu intellecta fuissent, quæ dicit Origenes non constiterent. Quid enim admoneret ne hæreant in sanguine carnis, ubi nullus est sanguis, sed sola figura, ut Sacramentarij volunt?

Sed nunc quid dicat Cyprianus audiamus: Significata Cyprianus olim à tempore Melchisedec prodeunt sacramenta, & filiis Abraham facientibus opera eius, summus sacerdos panē Domini profert & vinum: Hoc est, inquit, corpus meum. Manduca-

nerunt de eodem pane secundum formam visibilem: sed ante
 verba illa eibus ille communis tantum nutriendo corpori
 commodus erat, & vitae corporalis subsidium ministrabat.
 Sed ex quo à Domino dictum est: Hoc facite in meam
 commemorationem? Hæc est caro mea, & hic est sanguis
 meus: quotiescunque his verbis & hac fide actum est, panis
 ille sustantialis & calix benedictione solemniter sacrat, ad
 totius hominis vitam salutemque proficit, simul in medica-
 mentum & holocaustum ad sanandas infirmitates & pur-
 gandas iniquitates existens. Hæc Cyprianus: ex cuius ver-
 bis patet illa Christi verba [Hoc est corpus meum] ad eum
 proprio sensu intellecta fuisse, ut loco vocabuli Corporis,
 sit à Cypriano, Caro, positum: sub quo nomine pollici-
 tatio in sexto Ioannis capite facta esset, quum Christus di-
 ceret, Panis quem ego dabo, caro mea est: cui pollicitatio-
 ni quoniam satisfecit quum diceret, Hoc est corpus, illo
 priori vocabulo Carnis Cyprianus uti non dubitavit, osten-
 dens illis verbis ab ore Christi prolatis panem commu-
 nem fieri panem substantialem, hoc est, verum Christi cor-
 pus, in quo Christo subsistunt omnia, & hoc quotiescunque
 iis verbis, & hac fide actum esset. Ac fidem Cyprianus exi-
 git, ne quis putet incantatoria verba esse, quæ à quouis sine
 Deo dicta hæc efficerent, sed credamus Deo qui hæc iussit
 fieri, & eius mandatis obtemperantes, hæc que iussit fieri
 exequantur quibus dedit sacerdotij gratiam, nec dubitemus
 Dominum suis mandatis adesse, & verborum prolationi
 in consecratione assistere: Atque ita secundum fidem ec-
 clesie fiet hæc mirabilis verborum operatio, quæ semper
 proprio sensu Domini verba accepit & interpretata est.

*Athana-
 sius in orat.
 de fide, ut
 citatur à
 Theodoro
 dial. 2.*

De horum verborum proprietate extat Athanasij testi-
 monium iis verbis: Corpus est, ergo cui dicit, Sede à dex-
 tris meis, cuius etiam factus inimicus diabolus cum malis po-
 testatibus, & Iudæi & Græci, per quod corpus pontifex &
 Apostolus & fuit & dictus est, per id quod nobis tradidit
 mysterium dicens: Hoc est corpus meum, quod pro vobis
 frangitur, & sanguis novi testamenti, non veteris, qui pro
 vobis effunditur. Divinitas enim neque corpus habet ne-
 que sanguinem, sed homo quem ex Maria portavit. Hoc
 agit Athanasius, ut ostenderet Christum fuisse verum ho-
 minem,

minem, quem ex Maria sumpsit, ideoque novæ legis pon-
 tificis est & Apostolus, atque hunc pontificatum & Apосто-
 larum ait Christum in eo demonstrasse nobis, quod my-
 sterium traderet dicens: Hoc est corpus meum, hic est san-
 guis meus. Ad eum iis verbis propria humanitatis natura
 monstratur, ut necesse habeamus de vero corpore suo lo-
 cutum fuisse Christum intelligere, & hominis corpore ex
 Maria sumpto, ut secundum illud veritas Apollolatus &
 pontificatus constet, ut in vera carne nullus Deus & homo,
 & hinc Apostolus, veram etiam carnem immolaret Deus
 & homo, vade sit etiam pontifex. Et Christum in cæna
 corpus suum & sanguinem sacrificasse scribit Hecychius.
 Tum autem Christus in cæna voluntatis suæ nos certos
 reddidit verè corpus suum daturum crucifigendum mani-
 bus militum, quod propriis manibus in mysterio dedit
 comedendum. Quare dicit Athanasius quod per id quod
 tradidit mysterium, fuit & dictus est pontifex & Apосто-
 lus. Quod nisi proprium corpus illis verbis dedisset, intel-
 ligi non potest, ut seipsum, non sui ipsius figuram immo-
 lassè diceretur.

*Hecychius
 in Leuit. lib.
 2. cap. 4.*

Basilius ille magnus quum interrogaretur quanto cum
 timore, & cum qua animi persuasione affectione ve cor-
 pus & sanguinem Christi communicemus, ita respondit:
 De timore quidem habemus Apostolum, qui ait: Qui mā-
 ducat & bibit indigne, iudicium sibi manducat & bibit,
 fidem autem faciunt verba Domini, qui dixit: Hoc est cor-
 pus meum, quod pro vobis datur: hoc facite in meam cõ-
 memoracione. Ecce quomodo Basilius hæc verba Christi
 [Hoc est corpus meum] illa esse dicit, quibus fides nostra
 innititur, & consequenter ea vult fidem nobis facere cor-
 poris verè dati, ut intelligamus verum corpus comeden-
 dum dari. Quod nisi in proprio sensu non faciunt, quorum
 sensus nisi etiam secundum literam accipiendus esset, illos
 de veritate consulentes qua animi persuasione ad commu-
 nionem accederent, addita verbis veri sensus interpreta-
 tione edocuisse Basilium, ne quid à vero alienum in hoc
 mysterio saperet, nec sineret taciturnitate sua aliquid fal-
 sa persuasionis illis obrepere, ut ex litera quam ille com-
 mendarat, verum corpus dari crederent. De quo ipse hu-
 mane

milius sensisset, nihil dari videlicet, præter figurā: quæ quia non senteret, verbis Christi in proprio sensu perspicuis nihil addidit suæ interpretationis, sed verba commendauit, quorum sensum propriū eo pacto cū ecclesia professus est.

*Chrysof. in
Matth. ho.
83.*

Chrysofomus non aliter de hac quæstione sentit. Cre-
damus (inquit) vbique Deo, nec repugnemus ei, etiam in
sensui & cogitationi nostræ absurdum esse videatur quod
dicit, ac superet sensum & rationem nostram. Non illa so-
lūm, quæ ante nos iacet, aspiciam⁹, sed verba quoque eius
teneamus. Nam verbis eius defraudari nō possumus, sen-
sus verò noster deceptu facillimus est: illa falsa esse non
possunt, hic sæpius fallitur. Quoniam ergo ille dixit, Hoc
est corpus meum, nulla teneamur ambiguitate, sed creda-
mus, & oculis intellectus id perspicimus. Nam vt idem
alibi ait: Qui dixit, Hoc est corpus meum, rem simul cum
verbo effecit. Et in priorem ad Cor. epist. Magna (inquit)
cū fiducia & reuerenter dixit. Quod enim ait, ita est. Quod
in poculo est, id est quod ex latere fluxit, illiusque sumus
participes. Calicem autem benedictionis vocauit, propter
ea quòd ipsum in manu habētes, sic ipsum laudamus eum
admiratione, quasi obtupefacti incredibili munere, bene-
dicimusque quòd eum ipsum etiam profuderit, atque eius
illius nos omnes participes effecerit.

*Hierony-
mus ad
Feditiam,
quæst. 2.*

Quare diuus Hieronymus hunc in modum scribit:
Nos autem audiamus panem, quem fregit Dominus, de-
ditque discipulis suis, esse corpus Domini saluatoris, ipso
dicente ad eos: Accipite, & comedite: Hoc est corpus meum:
& calicem illum esse, de quo iterum locutus est: Bibite ex
hoc omnes: Hic est sanguis meus noui testamenti, qui pro
multis effundetur, &c. Iste est calix, de quo in propheta le-
gimus: Calicem salutaris accipiam. Et alibi: Calix tuus inebri-
ans quàm præclarus est. Si ergo panis, qui de celo des-
cendit, corpus est Domini: & vinum, quod discipulis dedit,
sanguis illius est noui testamēti, qui pro multis effusus est
in remissionē peccatorum: Iudaicas fabulas repellamus,
& ascendamus cum Domino cœnaculum magnū, stratum
atque mūdatur: & accipiamus ab eo sursum calicem noui
testamēti, ibiq; cū eo Pascha celebrātes inebriemur ab eo
vino sobrietatis. Nō enim est regnum Dei cibus & potus,
sed iustitia, & gaudium, & pax in spiritu sancto. Nec Moys.

*Psal. 115.
Psal. 22.*

Eccl. 14.

ses dedit nobis panem verum, sed Dominus Iesus: ipse
se conuiuia & conuiuium: ipse comedens, & qui comedi-
ditur. Illius bibimus sanguinem, & sine ipso potare non
possumus: & quotidie in sacrificiis eius, de genimine vitis
veræ, & vineæ Sorec, quæ interpretatur electa, ruben-
tia musta calcamus: & nouum ex his vinum bibimus de re-
gno patris, nequaquam in vultate literæ, sed in nouitate
spiritus: cantantes carnicum nouum, quod nemo
potest cantare nisi in regno ecclesiar, quod regnum pa-
tris est. Hæc ille. Qui quidem verbo panis, quod visibile
est, notat, non esse significans quod sensus renunciant,
sed quod Christi verba referunt: quasi diceret: Quod
sensibus videtur, panis est: sed ipsa veritate corpus est
Christi, quod sensus nesciunt, sed nouit fides, Ac illam
emphasis habet pronomen [Nos] & ab oculis ad aures,
à iudaicis fabulis ad Christi verba prouocat Hierony-
mus. Nos (inquit) Audiamus panem quem fregit Do-
minus, &c. Sit sanè oculis carnis panis quem fregit Do-
minus, auribus certè nostris sit corpus Christi, propter e-
iusdem verba, vt non significet Hieronymus panis ma-
teriam esse corpus Christi, sed ex pane corpus factum
fuisse. Vnde quod factum credit, etiam esse conuenien-
ter loquitur, vt illa locutione effectio subintelligatur.
Tum autem loquitur de pane quem fregit Dominus,
quod credimus consecratione factum corpus: fregit enim
quod consecrauerat. Idem in commentariis quibus beati
Marci euangelium illustrauit: Accepit (inquit) Iesus panem,
& benedicens fregit, transfigurans panem in corpus
suum. Et paulò infra, Formans calicem vino & aqua mix-
tum in sanguinem suum, vt alio purgemur à culpis, alio
redimamur à peccatis. Hoc etiam alibi dicit planius his
verbis: Postquam typicum Pascha fuerat impletum, & Hierony in
agni carnes cum Apostolis comederat, assumit panem qui 26.c. Ad ab.
confortat cor hominis, & ad verum Paschæ transgre-
ditur sacramentum, vt quomodo in præfiguratione eius
Melchisedec summi Dei sacerdos, panem & vinum offer-
rens fecerat, ipse quoque veritatem sui corporis & sangui-
nis repræsentaret, id est, re ipsa veram carnem & sanguinis
sui præsentiam offerret & exhiberet. Neque enim verbum
v iij

[Repraesentare] hic significationem solam ostendit, qualem figura efficit, sed veram & realem ob oculos ponit rei qua de agitur praesentiam, quo sensu iuriconsulti accipiunt, cum pretium rei repraesentari dicitur, id est, praesenti pecunia solui. & legatum eius quod in diem debetur, valere propter repraesentationem. Quae significatio in Columella annotata est, dum sic scribit: Nulla est autem maior vel nequissimi hominis custodia, quam operis exactio, ut iusta reddantur, ut villicus semper se repraesentet. Et: Itaque non aegre consequetur, si semper se repraesentauerit, id est, praesentem se ostenderit, neque discesserit. Sic & apud Ciceronem ad Atticum: Reliquae pecuniae vel usuram Silio pendemus, dum a Faberio, vel ab aliquo qui Faberio debet, repraesentabimus. Et apud Suetonium in Augusto: Quam summam repraesentari iussit. Atque hoc modo usurpat idem verbum Tertullianus, dum ita scribit: Sed ille quidem usque nunc nec aquam reprobaui creatoris, qua suos abluit, nec oleum quo suos ungit, nec panem quo ipsum corpus suum repraesentavit, id est, sub cuius specie corpus suam re vera praesens obtulit. Nam alio quodam in loco Christum affirmat, panem, quem in manus sumpsit ac discipulis distribuit, corpus suum fecisse, cum diceret, Hoc est corpus meum. Quae verba veritatem substantiae corporis vere praesentis exprimunt, non autem figuram significant. Tamen si Tertullianus contra Marcionistas disputas, ut causa subserviat, ita illa exponit, id est, figura corporis mei, rationem ille quidem habens speciei visibilis, sub qua vere adest corpus Christi. Quamobrem idem statim subiicit: Figura autem non fuisset, nisi veritatis esset corpus: nimirum a figura corporis quae in visibili consisteret, ad veritatem corporis probandam ducens argumentum. Ob hanc ipsam causam alibi confirmat carnem corpore & sanguine Christi vesci, ut & anima de Deo sagineretur. Et alibi ita loquitur: Non sciet caritus quid secretum ante ornatum cibum gustes? Et si scierit, panem, non illum credit esse qui dicitur: Nam Christus carnem suam panem caelestem pronunciauit.

Hilarius vero luculentum de hac re testimonium reliquit: Eos nunc (inquit) qui inter patrem & filium voluntati

tatis ingerunt unitatem, interrogo, utrumne per naturae veritate hodie Christus in nobis sit, an per concordiam unitatis? Si enim verè verbum caro factum est, & nos verè verbum carnem cibo Dominico sumimus: quomodo non naturaliter manere in nobis existimandus est, qui & naturam carnis suae ad naturam aeternitatis sub sacramento nobis communicanda carnis admisit? Vides quo pacto affirmet, Christum nobis in hoc sacramento communicare naturam suae carnis diuinitati coniunctae, atque adeò nos ipsi naturaliter copulatos per veram illius manducationem.

Paulo etiam infra sic ait: Si verè igitur carnem corporis nostri Christus assumpsit, & verè homo ille, qui ex Maria natus fuit, Christus est, nosque verè sub mysterio carnis corporis sui sumimus, & per hoc unum crimus, quia pater in eo est, & ille in nobis, quomodo voluntatis unitas asseritur, cum naturalis per sacramentum proprietates, perfectae sacramentum sit unitatis? Haec ille. Non utique hac oratione dicit, nos in sacramento symbolum tantum aut figuram sumere, veritatem autem in caelo quaerendam esse, ut eius sumus participes: at aperte fatetur nos vesci carne diuina & spiritali Christi Iesu, & hac ratione unum in illo esse.

Paulo infra multò etiam euidentius testimonium dicit his verbis:

Ipse enim ait, Caro mea vere est esca, & sanguis meus Ioan. 6. verè est potus. Qui edit carnem meam, & bibit sanguinem meum, in me manet, & ego in eo. De veritate carnis & sanguinis non est relictus ambigendi locus. Nunc enim & ipsius Domini professione & fide nostra verè caro est, & verè sanguis est: Et haec accepta atque hausta id efficiunt, ut & nos in Christo, & Christus in nobis sit. Anne hoc veritas non est? Contingat plane his verum non esse, qui Christum Iesum Deum esse negant. Est ergo ipse in nobis per carnem, & sumus in eo per sacramentum communicatae carnis & sanguinis, dum secum hoc quod nos sumus, in Deo est. Haecenus Hilarius. Quis est iam qui dubitet, quin non solum verum Christi corpus & sanguis in Eucharistia insit, sed etiam caput illud sex-

Lib. 1. cap. 8

Lib. 11. c. 1.

Lib. 12.

Cap. 7. de
Tertullianus
lib. 1. contra
Marcionem.

Idem lib. 4.
cont. Marc.

Tertull. de
resurrect.
car. ad xxx.
qum, lib. 2.

Hilarius
lib. 8. de tri-
nit. c. 12.

tum Ioannis de iis intelligatur? cum præsertim Hilarius hoc, prolatis ex illo ipso capite verbis vtrumque ita confirmet, vt dicat postea de veritate carnis & sanguinis non relictum esse ambigendi locum, propterea quod illa sit & Domini professio, & fides nostra? In hanc sententiam Epiphanius episcopus & doctor, natione Græcus, qui anno Domini 320. vivebat, in libro de vera fide Christiana scribit, hæc Christi verba declarans, Hoc est corpus meum: Et quot sunt (inquit) quæ similia sunt? videmus enim quod accepit saluator in manus tuas, veluti Euangelium habere, quod surrexit in cœna, & accepit hæc, & vbi gratias egisset dixit, Hoc meum est, hoc, & hoc: Et videmus quod non æquale est neque simile, non imagini, non inuisibili deitati, non lineamenti membrorum. Hoc enim est rotundæ figuræ, & insensibile quantum ad potentiam: & voluit per gratiam dicere, Hoc meum est, hoc & hoc: & nemo non habet fidem sermoni. Qui enim non credit esse ipsum verum sicut dicit is, excidit à gratia & salute. Quod autem audiimus id credimus quod est ipse, Dominum nostrum nouimus, totum sensum, totum sensarium, totum Deum, totum mouentem, totum operantem, totum lucem incomprehensibilem, sed qui cum gratia nobis hæc largitus est. Hæc Epiphanius, qui confirmat æquum esse vt credamus nos factos ad imaginem & similitudinem Dei, propter autoritatem verborum scripturæ, etiam si illam in nobis imaginem deprehendere non queamus. Nam & credimus, inquit, verbis Christi dicentis, Hoc est corpus meum: quum nihil videamus simile nec deitati eius, nec imaginem in carne, nec vlla extant lineamenta membrorum. Vsq̄ue adeo fideles illius temporis verba Christi, dum diceret, Hoc est corpus meum, in sensu proprio dicta intellexerunt.

*Ambro. li. 1.
de iis, qui
myster ini-
antur. ca.
3. et 9. alle-
ratur de cœ-
cer. dist. 2.
an. re vera.*

In eandem etiam sententiam ait beatus Ambrosius: Re vera mirabile est quod manna Deus pluerit patribus, & quotidiano cœli pascebantur alimento. Vnde dictum est: Panem angelorum manducauit homo. Sed tamen panem illum qui manducarunt, omnes in deserto mortui sunt, ista autem eica quam accipis, iste panis viuus qui de cœlo descendit, vitæ æternæ substantiam subministrat: & quicun-

quicunque hunc panem manducauerit, non morietur in æternum: & corpus est Christi. Et sequenti capite. Liqueat igitur, quod præter naturæ ordinem virgo generauit: & hoc quod conficimus, corpus ex virgine est. Quod hic queris naturæ ordinem in Christi corpore, cum præter naturam sit ipse dominus Iesus partus ex virgine? Vera vtrique caro Christi, quæ crucifixa est, quæ sepulta est: verè ergo carnis illius sacramentum est. Ipse clamat Dominus Iesus: Hoc est corpus meum. Ante benedictionem verborum cœlestium alia specie nominatur, post consecrationem corpus Christi significatur: ipse dicit sanguinem suum. Ante consecrationem aliud dicitur, post consecrationem sanguis nuncupatur. Et tu dicis, Amen: hoc est, verum est. Quod os loquitur, mens interna fateatur: quod sermo sonat, affectus sentiat. His igitur sacramentis pascit ecclesiam suam Christus, quibus anima firmatur substantia. Atque alibi: Antequam consecraretur, panis est: vbi autem verba Christi accesserint, corpus est Christi. Denique audi dicentem: Accipite & edite ex eo omnes: hoc est corpus meum. Et ante verba Christi calix est vini & aquæ plenus. Vbi verba Christi operata fuerint, ibi sanguis efficitur, qui plebem redemit. Ergo videte quantis generibus potens est sermo Christi vniuersa conuertere. Deinde ipse Dominus Iesus testificatur nobis quod corpus suum accipiamus & sanguinem. Nunquid debemus de eius fide & testificatione dubitare? Hæc ille, ex quibus intelligi potest, verba significare & nuncupare quibus vritur, veritatem ipsam hoc in loco exprimere. Nam quod à Domino esse significatur, etiam est: quod nuncupatur esse, est: quod vocatur esse, est: Nam omnia facit & dicit in veritate. Qua ergo veritate, nomen [panis] significat substantiam naturæ ante benedictionem; eadem veritate significatur nomine corporis, corpus Christi, substantia iam cœlestis. Idem in commentariis quibus priorem ad Corinthios epistolam illustrauit, hunc locum enarrans, Probat autem se ipsum homo, &c. Deuoto (inquit) animo & cum timore accedendum ad communionem docet, vt sciat mens reuerentiâ se debere ei, ad cuius corpus sumendum accedit.

*Idem li. 4.
de sacramē-
tis, cap. 5.*

Hoc enim apud se debet iudicare, quia Dominus est, cuius in mysterio sanguinem potat, qui testis est beneficii Dei. Multo clarius est quod alibi ait: Sicut verus est Dei filius Dominus noster Iesus Christus, non quemadmodum homines per gratiam, sed quasi filius ex substantia patris ita vera caro, sicut ipse dixit, quam accipimus, & verus sanguis eius est, quem potamus.

Item Cyrillus docet: Oportebat igitur (inquit) fidei primum radices in animo iacere, deinde illa quarere, quae homini quaerenda sunt. Illi vero antequam crederent, importune quaerebat. Hac igitur de causa Dominus quomodo id fieri possit non enodauit, sed fide id quaerendum hortatur. Sic credentibus discipulis fragmenta panis dedit, dicens: Accipite, manducate, hoc est corpus meum. Calicem etiam similiter circumtulit dicens: Bibite ex hoc omnes, hic est calix sanguinis mei, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum. Perspicis quia sine fide quaerentibus mysterii modum nequaquam explanauit, credentibus autem etiam non quaerentibus exposuit. Haec Cyrillus, qui quoniam interpretatur Christum modum manducationis suae in coena tradidisse, sequitur intellexisse eum verba Christi dicentis, Hoc est corpus meum, proprio sensu intelligenda de carne verè data ad manducandum. Nam eodem capite dicit nos per mysticam benedictionem suscipere Dominum Iesum, & in mystica communionem tangere Christum. Quod idem alibi clarè affirmat his verbis: Quod autem mystice benedictionis communio resurrectionis Christi quedam confessio est, verbis ipsis probatur. Fractum enim panem distribuebat, dicens: Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur in remissionem peccatorum. Hoc facite in meam commemorationem. Participatio igitur mysterii vera quaedam confessio & commemoratio est, quod propter nos & pro nobis Dominus & mortuus sit & reuixerit, & diuina nos benedictione propter hoc replet. Fugiamus igitur incredulitatem post tactum Christi, & firmi atque stabiles ab omni longè ambiguitate inueniamur. Haec sunt verba Cyrilli, quibus certam & veram Christi praesentiam in sacramento docet, à verbis Christi eam probans, Hoc est corpus meum, quae non nisi in proprio sensu intellecta id confirmare possunt.

Idem

Idem alio quodam in loco ita scribit: Ut inter nos & Deum singulos viret Christus, quamuis corpore simul & anima ditemus, modum tamen adinuenit, consilio patris & sapientiae suae congruentè: suo enim corpore credentes, per communionem mysticam benedicens, & secum & inter nos unum corpus efficit. Atque alibi: Non possunt cum sanctificatione beatæ vitæ fieri participes, qui per mysticam benedictionem Iesum non susceperunt. Vita enim secundum naturam ille est, qui ex uno patre genitus est, sed non minus quoque corpus suum viuificat. Cōiunctum enim ineffabiliter est filio Dei, à quo vniuersa viuificantur. Idcirco corpus suum dicitur, & vnus cum eo est. Et post pauca: Quod si solo tactu suo corrupta redintegranur, quomodo non viuemus, qui carnem illam & gustamus, & manducamus? Reformabit enim omnino ad immortalitatem suam participes sui. Rursum alio loco: Mannæ nanque alimentum non aeternam vitam, sed breuè famis remedium afferebat. Non ergo erat cibus verus, id est, panis de caelo. Sanctum verò Christi corpus, ad immortalitatem & vitam aeternam nutriens cibus est. Sed aquam illi ex petra biberunt. Quid igitur inde lucrati sunt, qui mortui fuerunt? non erat igitur potus ille verus: sed verus potus est sanguis Christi, quo radicatus mors euertitur atque destruitur. Non enim hominis simpliciter sanguis est, sed eius qui naturali vitæ cōiunctus vita effectus est. Propterea corpus & membra Christi sumus, quia per hanc benedictionem mysterii, ipsum filium Dei suscipimus. Ac alibi: Christus mensa est, in qua panes depositi sunt, quibus omnes participatione corporis sui ad vitam aeternam aluntur. Ego enim (ait) sum panis, qui descendi de caelo, & vitam aeternam do mundo. Si quis manducauerit ex hoc pane, viuet in aeternum. Et panis quem ego dabo, caro mea est, quam ego dabo pro mundi vita. Mensa igitur propositio, id est, panes, sanctissimum Christi corpus, quo ad vitam aeternam omnes aluntur, prorsus significat. Iam ad Augustinum veniamus. Et ferebatur (inquit) manibus suis. Hoc verò, fratres, quomodo possit fieri in homine, quis intelligat? Quis enim portatur manibus suis? Manibus aliorum potest portari homo, manibus suis nemo portatur. Quomodo intelligatur in ipso Dauid secundum

Lib. 11. cap. 26. in loc.

Idem lib. 4. cap. 14.

Lib. 4. cap. 16.

18. cap.

August. in Psal. 33.

ib. 6. de or. cap. 1.

Cyrillus in Ioannē lib. 4. cap. 14.

de lib. 12. p. 8.

literam non inuenimus: in Christo autem inuenimus. Ferebatur enim Christus in manibus suis, quando commendans ipsum corpus suum ait, Hoc est corpus meum: ferebat enim illud corpus in manibus suis. Ipsa est humilitas Domini nostri Iesu Christi: ipsa multum commendatur hominibus. Hoc in loco Augustinus intelligit Christum secundum litteram se portasse manibus suis: quod, nisi verba illa Christi [Hoc est corpus meum] proprio sensu accipiantur, ex illis non probauit. Sed alibi aperte scribit Christum dedisse carnem suam manducandam, adeoque verba Christi sensu proprio putauit intelligenda, ut non dubitauerit aliis Christi verbis, quae carnem dandam polliceatur, ipsa coenae verba quasi paraphrasi explicare in eo qui sequitur loco: Mensa sponsi tui panem habet integrum & calicem sanctum, quem panem etiam fractum cominutumque vidimus in passione, integer tamen mansit in illa sua cum patre indiuidua unitate. De isto pane, & de isto calice dicebat ipse Dominus: Panis quem ego dederam, caro mea est pro seculi vita. Et, Calix quem sanctificaueram, sanguis meus est, qui pro vobis fundetur in remissionem peccatorum. Hinc patet Augustinum sentire illa verba Christi [Panis quem ego dabo] ad coenam pertinere, & verba Christi in cena illorum verborum sensum referre, ut quum Christus diceret, Hoc est corpus meum, carnem senserit, non corporis figuram. Ad hoc constat Christi verba proprio sensu intellecta fuisse. Unde intellectu facile est quid sibi velit Augustinus in sermone ad infantes, de sacramento altaris, dum ita loquitur: Hoc quod videtis in altari Dei, etiam transacta nocte vidistis: sed quid esset, quid sibi velit, quam magnae rei sacramentum contineret, nondum audistis. Quod ergo vidistis, panis est, & calix, quod vobis etiam oculi vestri renunciant. Quod autem fides vestra postulat instruenda, panis est corpus Christi, calix est sanguis. Atque hoc paucis verè dicitur, quantum forte fidei satis est: sed fides edoceri cupit. Ait enim propheta: Nisi credideritis, non intelligetis. Nunc ergo mihi dicere possitis: Iussisti, ut credamus: expone, ut intelligamus. Christus, eo quo placuit die, in caelum ascendit: illuc corpus suum sustulit, vade venturus est, iudicaturus viuos & mortuos. Ibi iam dexter asidet patri.

Idem in
psal. 98.

Idem serm.
le 4. ser. ca.
5.

iii. 7.

patri. Quo pacto igitur panis est eius corpus, & vinum sanguis? Ita, fratres, ideo sacramenta dicuntur, quia in eis aliud videtur, & aliud intelligitur. Quod videtur, speciem habet corporalem: quod intelligitur, fructum habet spirituales. Quae verba repetit Augustinus sermone secundo de verbis Apostoli: hoc adiciens: Qui accipit mysterium vnitatis, & non tenet vinculum pacis, non mysterium accipit pro se, sed testimonium contra se. Atque alio in loco hanc orationis Dominicae particulam explanans, Panem nostrum quotidianum da nobis hodie: Ante verba Christi (inquit) quod offertur, panis dicitur: vbi Christi verba de prompta fuerint, iam non panis dicitur, sed corpus appellatur. Et, Corpus & sanguinem dicimus illud quod ex fructibus terrae acceptum, & prece mystica consecratum recte sumimus ad salutem spiritualem in memoriam Dominicae passionis: quod cum per manus hominis ad illam visibilem speciem perducatur, non sanctificatur, ut sit tam magnum sacramentum, nisi operante inuisibiliter spiritu Dei: cum per haec omnia, quae per corporales motus in illo opere sunt, Deus operetur.

His consentanea memoriae prodidit Leo ille magnus in epistola ad clerum & plebem Constantinopolitanam.

In quibus (inquit) isti ignorantiae tecebris, in quo haerens desideria torpore iacuerit, ut nec audita discerent, vel lectione cognoscerent, quod in ecclesia Dei, in omnium ore tam consonum est, ut nec ab infantium linguis veritas corporis & sanguinis inter communis sacramenta fidei taceatur: quia in illa mystica distributione spiritualis alimoniae hoc impertitur, ut accipientes virtutem caelestis cibi, in carnem ipsius, qui caro nostra factus est, transeamus, id est carni Christi coniungamur corpore nostro effecto magis spirituali. Haec sunt verba sancti illius episcopi, qui quidem dum effectum vnionis cum Christo non simpliciter velle scribit, sed virtutem caelestis cibi accipientibus attribuit, ostendit diuinam hanc & spiritualem carnem sine virtute sumi posse, hoc est, sine vita aeterna: quod in malis contingit ipsorum vitio.

Idem alibi sic scribit: Tunc & sacrificij munda est oblatio, & misericordiae sancta largitio, quando illi, qui ista depedunt,

Allegatum
de consecr.

dist. 2. can.
Qui man-
ducant.

Idem de ver-
bis Domini
hom. 28.

Idem lib. 3.
de trinit. ca.
4. de consecr.

dist. 2. Ca.
Corpus &
sanguinem.

Leo. I. epist.
22.

Serm. de ie-
iunio sept.
mens.

quid operentur intelligunt. Nā dicente Domino, Nisi mēducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis: sic sacræ mensæ cōmunicare debetis, vt nihil prorsus de veritate corporis Christi & sanguinis ambigatis. Hoc enim ore sumitur, quod fide creditur, & frustra ab illis Amen respondetur, à quibus contra id quod accipitur disputatur. Rursum in sermone de passione Domini: Hoc est (inquit) quo pascha Domini in azymis synceritatis & veritatis legitime celebratur, dum, fermento veteris malitiæ abiecto, noua creatura de ipso Domino inebriatur & pascitur. Non enim aliud agit participatio corporis & sanguinis Christi, quam vt in id quod sumimus transeamus.

*Idē sermo-
ne 14. de
pas. Domi.*

*Theophylas-
tus in 26.
cap. Mat.*

Sed veniamus ad alios. Theophylastus hæc verba Domini exponens [Hoc est corpus meum] in hunc modum scribit.

Porro dicēs, Hoc est corpus meum, ostēdit quod ipsum corpus Domini est panis, qui sanctificatur in altari, & non respōdens figura. Non enim dixit, Hoc est figura: sed, Hoc est corpus meum. Ineffabili enim operatione transmutatur, etiam si nobis videatur panis: quoniam infirmi sumus, & abhorremus crudas carnes comedere, maxime hominis carnem: & ideo panis quidem apparet, sed caro est Christi.

*Bernardus
serm. de ce-
na Domini*

Diuus quoque Bernardus fidē nobis facere potest presentiae carnis & sanguinis Domini in Eucharistia, dum sic scribit: Comestio itaque sacramentalis, quantum ad visibiles species, & quantum ad corporis Christi veritatem conuenit bonis & malis cōmuniter. Sed est alia comestio (sicut iam diximus) bonorum solum modò, quam per Dei gratiam & per fidem ex dilectione operantem, vitæ meritum efficit, & affectus mentium in cordibus percipientium vel ministrantium, intercedere spirituali, & subtiliori quadam vnione capitis & membrorum. Et, Mira sunt quæ de sacramento isto dicantur, fides est necessaria, scientia rationis superuacua. Scientia ratione & intellectu colligitur, fides sola autoritate inducitur, &c. Hæc sunt, fratres, quæ fidem necessariò exigunt, rationem omninò non admittunt: expectant simplicem creditorem, arguunt impium disculsiore: & ideo credi oportet simpliciter, quod inuestigari nō potest vti-

Ibidem.

tā vtiliter. Hic est torrens, quē trāsuaere non potuit Heliſeus. Nolite itaque querere, quomodo fiat. Nolite dubitare, vtrum fiat. Nolite irreuerenter accedere, ne vobis ad mortem fiat.

Totum hunc locum cōcludam definitione sacri Niceni concilii, quæ huiusmodi est: Peruenit ad sanctum cōcilium, quod in locis quibuldam & ciuitatibus, presbyteris sacramenta diaconi porrigāt. Hoc neque regula, neque cōsuetudo tradidit, vt hi, qui offerēdi sacrificij non habēt potestatem, his qui offerunt, corpus Christi porrigāt. Hic habes verū presentiae carnis Christi in Eucharistia testimonium.

D O R O T H E A.

Si sacramenti veritas in ipso querenda est sacramento, cur, amabò, canit ecclesia in sacro missæ officio, Sursum corda: ac populus fidelis respondet, Habemus ad Dominum? Nōne ex eo manifestè ostēditur, corpus Christi non esse in his corruptibilibus elementis querendum?

T H E O P H I L V S.

Diuus Cyprianus quæstioni huic tuæ satisfaciet. Quando (inquit) stamus ad orationem, fratres dilectissimi, inuigilare & incumbere ad preces toto corde debemus: cogitatio carnalis hominis & secularis abscedat, nec quicquam tunc aliud animus, quam id solum cogitet quod precatur. Ideo & sacerdos ante orationem prætatione præmissa, parat fratrum mentes dicendo, Sursum corda: vt dum respōdet plebs: Habemus ad Dominum, admoneatur nihil se aliud quam Dominum cogitare debere. Claudatur contra aduersarium pectus, & soli Deo pateat, nec ad se hostē Dei tempore orationis venire patiat. Confirmat hoc & beatus Augustinus, dicēs: Si denique per vrbes atque oppida, castella, vicos, & agros, villasque priuatas tam apertè suadet & appetitur à terrenis auerſis, & in vnum Deum verumque cōuerso, vt quoridie per vniuersum orbē humanū genus vna penè voce respondeat, sursum corda se habere ad Dominum: quid adhuc oscitamus crapulam hesternam, & in mortuis pecudibus diuina eloquia perſeruatam? Iā vides ecclesiam Dei significare nolle, dū nos sublata voce exhortatur: vt animos sursum euehamus, corpus Christi à sacramento abesse: imò verò eò spectare, vt mētes deorsum li-

*Conc. Nic.
cōc. cā. 14.*

*Cyprianus
de oratione
Dominica.
all. gatur de
consec. dist. 2.
cā. Quando
autem sta-*

*Augu. lib.
de vera relig.
gione, cap. 3.*

Concil. Ni-
cenum de
Euchari-
stia.

xas, & carnalibus cogitationibus demersas, in sublime erigamus ad Dominum: quò corda nostra in fruendis Domini beneficiis occupata ad ipsorum beneficiorum authorem & Dominum contemplandum subleuentur, & gratis agendis omnino vacent. Quod sancta Nicena synodus perbellè explicauit, dum ita loquitur: Ne hic hæreamus in pane & vino, quæ mensæ Domini apponuntur: sed sursum animos fide tollentes, animaduertamus agnum illum Dei, qui mundi peccata delet, in hac præsto esse mensa, qui quidem à sacerdotibus sacrificatur à *πρωτος*, nõ quasi reliquarum victimarum more iterum occidendus, sed peractæ semel passionis memoriã renouaturus. Verè autem preciosum eius corpus & sanguinem sumentes, nostræ esse resurrectionis symbola credamus. Idcirco enim non multum, sed parum edimus: vt norimus nos hoc cœlesti vesca cibo non ad saturitatem, sed sanctimoniam. Vides vt ij sancti patres, qui huic concilio non solum interfuerunt, verum etiam præfuerunt, præsertim corporis & sanguinis Christi in Eucharistia fateantur? A desse enim agnum mundi peccata tollentem in hac mensa, non obscure confirmant. Quo tandem pacto, nisi arcana quadam ratione, diuina & spiritali, sub panis viniq̃ imagine: Quòd enim admonent, ne hic in pane & vino veluti pedem figamus, quæ mensæ superponitur, hoc vtique faciunt, vt fidem nostrã acuãt. quasi dicat: Etsi panem dütaxat & vinum vides, nihilque aliud tibi sensus renunciat: attollere tamè debes animum ad immensam Dei potetiam, atq; ita sub speciebus sacramentalibus corpus & sanguinem Dominicum credere. Istud enim inuuit manifestè, dũ asseruat idẽ corpus in sacrificium à sacerdotibus offerri, nõ ita tamè quasi victimarum in more de integro maçtetur, vt in cruce visibili sensibiliq̃ modo se ipse obtulit: at sic vt nõ pariat, aut eius effundatur sanguis: quomodo Christus ipse instituit, vt offerretur in memoriã peffusionis mortisque suæ. Quòd si re vera Christi corpus nõ adsit in mysterio, quo pacto à ministro offerri poterit? D O R O T H E A.

Col. 3.

Cur ergo Paulus nos non euocat ad elementa terrena, vt in iis Christum quæramus: sed ad cœlum inuitat & dirigit, dicens: Si resurrexistis vnã cum Christo, superna quaerite, vbi Christus est ad dexteram dei sedens?

T H E O-

T H E O P H I L V S.

Diuis Paulus toto hoc capite, nullam sacramenti mentionem, vt nec præcedenti, facit: at hac nos sententia hortatur, vt terrenis fluxisq̃ rebus, quibus nos morti obnoxios antè reddidimus, abiectis & valere iussis, cœlestia bona inhiemus. Quasi dicat, Si cum Christo resurrexistis per fidẽ charitate conditam, nouamq̃ vitam per baptismum consequuti estis, date operam vt omnes vestræ Deo placeant actiones. Ne res terrenas & fragiles appetite, desiderij sine in iis statuẽtes: at quaerite potius sublimia, cœloque digna, vbi Christus dexter alsidet Deo patri. Cũ enim caput sit, par sanè ac consentaneum est, vt cum membra sequatur, & cum eo coniungi aueant. Clarè nunc ergo vides, Apostolum ab ea fide qua sacramentum istud prosequimur, minimè nos abstrahere velle: sed incendere potius ad integritatem vite, vt qui bonis moribus nos informet. Atque hoc verbis consequentibus comprobatur. Superna curate, non terrestria. Siquidem emortui estis: hoc est, scelerata vita per susceptum baptismum in vobis interit: & vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. Quamobrem nequaquam vos oportet ad res terrenas & humiles, quæ peccato haud vacant, viam affectare, vt illis partis fruamini.

D O R O T H E A.

Iam ad transsubstantiationem, si commodum censeres, aggredere.

T H E O P H I L V S.

Rationibus è scriptura ductis eam declarare tentabo. Promisit Dominus se daturum nobis in panẽ carnẽ suam, dicens: Panis quem ego dabo, caro mea est, quã ego dabo pro mundi vita. Sed quod promisit Christus, eum non legitimus præstitisse, nisi in cœna. Ergo in cœna dedit carnem suã, eandẽ scilicet quã dedit pro mundi vita. Præterea quod datum est pro mundi vita, fuit substantialiter panis, sed corpus quod in virginis vtero assumpsit: ergo nec hoc quod dabatur in cœna, fuit substantialiter panis: sed illud ipsum corpus quod pro nobis obtulit in cruce. Hoc amplius clara perspicuaq; sunt Christi verba [Hoc est corpus meum, quod pro vobis traditur: Hic est sanguis meus, qui pro vobis effunditur] quæ declarant substantiam illius quod discipulis dedit. In his autè si tropos admittamus, nihil ab hæreticis tutum crit.

In epist. ad Ephes. lib. 1. cap. 1.
In Levit. lib. 1. ca. 4. & lib. 2. ca.

Quod nisi verba hæc essent simpliciter accipiēda, ita vt sonant, nunquam Euangelistæ tanta inter se concordia consensissent. Fateamur ergo necesse est, Christum diuinam & spiritualem carnē suam (vt & diuus Hieronymus ait) dedisse: qua dore eam ornauit, cum distribuit. Dedit autē (vt Cyrillus ait ad Theodosium) tanquam propriam carnē, & carnē Dei, qua, vt sacrificio, vescimur, ait Helychius. Proinde Christus in cœna se propriis manibus ipse sacrificauit, vt Iudæis corpus suum, quod crucifigendum erat, iam traderet quasi propriis manibus sacrificatū. DOROTHÆA.

THEOPHILVS.

Ea demum subsistit, cum prolatis consecrationis verbis, panis substantia esse in Eucharistia desinit, cuiusque accidentia tantum sine subiecto per miraculum manent, nimirum color, sapor, grauitas, spissitudo, durities, rotunditas, & similia, sub quibus esse Christi corpus incipit, vt tamen eiusmodi panis accidentibus non afficiatur. Atque idē lentiēdū de vini secūdū substantiā desitione, & de subsistētia sanguinis Christi sub accidentariis illis proprietatib⁹. DOROTHÆA.

Si panis substantia, post verba cum intentione cōsecrādī prolata, esse desinit in Eucharistia, ac in panis locū corpus Christi succedit: vinūque pariter transubstantiatur in sanguinem: tolletur mysterium, quod in cœna sua Dominus repræsentare voluit. Quid enim est cœna, nisi visibilis & conspicua promissionis eius testificatio, quæ Ioannis sexto habetur: nempe, Christum esse panem vitæ, qui è cœlo descendit? Panis ergo visibilis, symbolū sit oportet, quo spiritualis illē figuretur: nisi nobis perire volumus omnē consolationis fructū, quem in hac parte sustinendæ nostrę purgationis indulget. Nam vt interior animę purgatio, per corporeā abluionē in baptismo designata, priorū cordibus multo certius obfiguratur: ita in Eucharistia panis ad testandū, quod è Christi carne percipitur spirituale alimentum, non parū momenti habet. THEOPHILVS.

Quantquam in sacramentis symbola, quæ sub aspectum cadunt quandam habere debēt similitudinem cum re spirituali quæ figuratur: in sacramento tamen Eucharistię non necesse est, vt substantia panis pistorię, quę per se cerni non potest,

potest, pro aspectabili corporis Christi signo maneat. Tamen enim in baptismo, quæ sordes corporis eluit aqua, immutata manet, idque vt certius & clarius habeamus testimonium internæ animarum nostrarum abluionis, quæ in sanguine Christi operante sancto spiritu peragitur: panis tamen materialis post consecrationem haud substantialiter permanet, at omnipotentia diuini verbi ita mutatur, vt iam non sit quod ante consecrationem erat: sed verè ac substantialiter sub panis speciebus adest Christi caro. Cuius causa in promptu est. Christus enim postquam accepit panem, benedixit gratiasque egit, nō appellauit panem, Apostolis cū porrigeret: verum dicens, Accipite, comedite, Hoc est corpus meum, re vera corpus suum effecit: quippe cum in Deo, dicere, facere sit: quemadmodū scriptum est: Quoniam ipse dixit & facta sunt: ipse mandauit & creata sunt. Nihil est enim dictū tam inopinatum atque mirabile, nihil à cogitatione hominis tam remotum, & in omni memoria inauditum: quin ad Dei voluntatem nutumque statim existat. At de aqua baptismi, quæ Christi sanguinem refert ac adumbrat, quo animæ nostræ abluuntur, minimè dixit: Hic est sanguis meus: aut, Hic est spiritus sanctus: quemadmodum de pane, vbi benedixit & fregit, dixit: Hoc est corpus meum, illud tanquam ipsum quod pro vobis neci dabitur. Vt ergo veniam ad id quod obiicitis: nempe, ad asserendam mysterij veritatem, adesse oportere panem materiale, quæ Christi corp⁹, etiam nobis spiritualem esse testificetur: verum quidem est panem & vinum in altari proponi, adhiberi que ad conficiendum sacramentum, quod sacramentum ex veritate verbi diuini est metur secundum eius institutionē. Cū igitur is, qui verbo virtutis suæ portat omnia, sic de Eucharistico mysterio pronunciat: Hoc est corpus meum, Hic est sanguis meus: sacramentum ita perficitur, vt eius substantia sit corpus & sanguis Christi: sed visibiles panis & vini species significationis ergo manent, ipsorum substantia per conuersionem in meliorem, nobiliorem, & præstantiorem desinente substantiā. Ac re vera Eucharistia iam consecrata, sacramentū est permanens. Neque enim vt baptismus, in sola actione & vsu consistit. Quare pro forma, visibilem habet speciem: pro materia autē, corpus Christi.

Psal. 33.

Quo fit vt, simulatq; visibilia signa corrupta sunt, quia forma deperit, sacramentum etiam desinat. Sed Eucharistię cōsecratio, quia non sacramentum est, at res ad sacramētum pertinens, pro forma habet sancta diuinaq; verba, Hoc est corpus meum, Hic est meus sanguis; pro materia verò panem & vinum aqua mixtum: ad eò vt cū super ea ipsa in totum prolata fuerint cum intentione consecrandi verba, consecratio tāquam forma sua perfecta esse dicatur, & protinus existat Eucharistię sacramentum, in vltimū futurę manducationis preparatum. Quoniam autem consecratio per omnipotentiam diuini verbi mirabilem substantiæ panis mutationem efficit, in diuinam corporis & sanguinis Christi substantiam, vnde totus Christus Deus & homo vere in sacramento adest, non potest ea substantia panis & vini per mysterij veritatem permanere, quanuis vera & integra elementorum proprietates in accidentibus retineatur, quæ ex pluribus tritici granis & vuarum acinis in eum statum & conditionem venerunt, ac etiā nū per miraculum alendi vim habent.

DOROTHEA.

Nisi triticeus panis secundum substantiā suam maneat, quid tandem fidem nobis faciet atque testabitur corpus Christi escam esse nostram? Quo pacto albor ille nobis istud significabit?

THEOPHILVS.

Satis est vt intelligas carnem Christi spirituale esse alimentum, quo animi nostri viuificatur, non aliter ac homo sustentatur & alitur secundum corpus, dum panem māducat, quem in hoc adesse sacramento oculi renūciāt, gustatus ipso te sapore certiores facit, testatur attractus: est si des melius edocta per Dei verbum, credit verum Christi corpus sub panis accidentibus, nulla panis superfluitate & incolumi substantia re ipsa adesse. Itaque non perit representatio, quam Dominus, vt infirmitati nostræ sese accommodaret, nobis obiecit, vt nihil tamen necesse sit aliter panem manere, quā secundum speciem, quæ sensibus corporis occurrit.

DOROTHEA.

Si spectrum

Si spectrum & falsa imago panis duntaxat, ac non potius naturalis veritas manet, qua ratione Paulus colligit, nos omnes panem vnum ac corpus vnum esse, qui panem vnum simul participamus? Prætereo innumeros scripturæ locos, vbi panis ac vinum, postquam facta sunt corporis & sanguinis symbola, nomen nihilominus suum retinent.

THEOPHILVS.

Similitudo, qua diuus Paulus ostendit, nos vnum corpus esse debere, qui panem vnum simul participamus, nō secus atque ex multis granis tritici cōmixtis inter se, panis conficitur, nullo modo confert ad probandum, substantiam panis in hoc manere sacramēto. Nam meminisse panis Apostolo necesse fuit, tanquam materiæ adhibita, vnde mysterium cōficeretur. Atque vt rectius de tāto mysterio loquatur, vtrius aliquādo appellatione veteri, quæ quatenus in panis nomine post consecrationem manet, præteritum respicit, vt quum cæcos videre, & claudos ambulare Iesu sanante Euangelista narrat. Neque est quisquam vel mediocriter in scripturis versatus, qui nō intelligat eas solere res quaslibet vocare nominibus earū rerum, ex quibus factæ sunt: veluti cū homini dicitur: Quid superbis terra & cinis? Sic ergo panis Domini corp⁹ adhuc vocatur, quia ex pane conficitur, non tanquam ex materia adhibita, ex qua fiat: sed quia mirabili materiæ conuersione, in mysterio sistitur, sitque prærens nobis, ipsa que panis substantia, ea conuersione, in preciosissimam corporis Christi quod succedit, substantiā desinit. Panis ergo mutatur, quia non amplius est quod erat: & fit corpus Christi, quia in mysterio sub accidentibus panis iam adest, quod ante erat, sed non prærens erat. Proinde in hoc sacramento corpus Christi fit ex pane, exhibendi ordine & existendi, per secretam ac ineffabilem spiritus sancti virtutē: retinet tamen panis qualitates, intuentium oculis panis adhuc apparens. Quare scriptura panem nominat. Vt interim taceā quòd hoc nomen [Panis] significat quicquid vim nutriendi ac reficiēdi habet. Caro autem Christi cibus est spiritualis, quo fidelis anima viuificatur. Corpus enim Christi quod è terra sumptum est, nimirum è sacra virginis vtero, propter ineffabilem cum spiritu viuificante coniunctionem, vim

1. Cor. 10.

Mat. 11.

etiam sanctificandi & viuificandi habet. Quod fit vt Christi corpus etiam panis dicatur qui de cœlo descendit, propter naturarū in Christo coniunctionem. Astruitur hic quod Hieremias propheta corpus Christi panem vociter, cum Iudæos alloquens ita scribit, Venite, mutamus lignū in panem eius, hoc est, crucē in seruitoris corpus, vt Hieronymus in hunc locum exponit, Tertullianus, itē & Lactantius, cuius hæc verba sunt. Lignum autem crucem significat, & panis corpus eius: quia ipse est cibus, & vita hominum, qui credūt in carnem, quam portauit, & in cruce, in qua pependit. Ad postremū quatenus sacramentū hoc, in specie panis etiānum habet per miraculum (vt diximus) virtutem nutriendi, generali nomine in scriptura panis appellatur. Ac corpus Christi quod nobis in hoc mysterio offertur, corpus eius est gloriosum, immortale, diuinum, & spirituale. Nam (vt diuus Paulus ait) quod seminatur in corruptione, resurgit in incorruptibilitate: quod seminatur in ignominia, resurgit in gloria: quod seminatur in infirmitate, resurgit in potentia: quod seminatur corpus animale, resurgit corpus spirituale. Quocirca nihil absurdi est, quod in cœlo eum ad dexteram patris esse dicimus, in forma gloriosa, visibili & dimētionibus suis circumscrip̄ta: in terra verò inuisibilem in sacramento, sine vlla forma & loco.

DOROTHEA.

Sed quale dabit corpus discipulis Dominus pridē quam pateretur? an non verba sonant, mortale illud, quod statim tradendum erat, dedisse?

THEOPHILVS.

Non is certē sum, qui inſiciari velim Apostolos Christi corpus māducaſſe, atque illud ipsum quod passum erat: sed te animadvertere etiam oportet Dominum corpus suum illis dedisse impaſſibilitate dotatum, modo quidem non carali, at diuino & ſpirituāli, vt ſcilicet in veſcentes ſanctificatiōne ageret, non autem à manducantibus obladeretur in ſacramento. Poſtquam verò reſurrexit, fideles non mortale comederunt corpus, quale habebat quo tempore mortem in viſibili ſpecie oppetiturus erat pro noſtra ſalute (Chriſtus enim excitatus ab inferis iam non eſt mortis

ſervi obnoxius) ſed immortale ſemper & impaſſibile ſumpſerunt māducarūntque diuino quodam & ſpirituāli modo. Nec à ratione quiſquam alienum quod dico putabit, Apoſtolos in cœna verū Chriſti corpus ore ſuſcepſiſſe, idem iuſtātia quod perpeſſurum erat crucis ſupplicium, non tamen patibile, ſed impaſſibilitate donatum, ſi in memoriam redigamus: Chriſtum in monte tranſfiguratum, Mat. 17. tuam gloriā tribus diſcipulis conſpiciendam cum daret, idem corpus habuiſſe, quod & ante tranſfigurationem habebat, nimirum patibile: eo tamen exiſtendi modo, eaque claritate, qua guſtum tantum immortalitatis ad horam illis præbebat, pati non potuiſſe. Cum igitur Chriſtus in extrema cœna Apoſtolis corpus ſuum diſtribuit, imminēte iam hora, qua à Deo percuffus & deiectus, ſine decore, vt leproſus iaceret, gloriā ſuam proferre nolebat, ita vt dici poſſit Chriſti corpus eodem momēto mortale & abiectum vno in loco eſſe viſum: in alio autem glorioſum & immortale: ſed vero corpore oblato, quod illis impaſſibile diuino & ſpirituāli modo tradebat, illos in poſterum facere iubens quod fecerat, iſtis commendabat, ac nobis per eos, perpetuam mortis perpeſſionisque ſuæ memoriā, qua quidem morte generis humani reconciliatiōnem, & plenam totius mundi redemptiōnem impetrabat. Eſai. 53.

DOROTHEA.

Nonne corpus Chriſti glorioſum ſemper eſt corpus? Illud ergo oportet certis dimēſionibus circumscribi vt locum occupet, formam item figuramque ſuam habere. Itaque multis in locis ſimul eſſe non poterit.

THEOPHILVS.

Corpus Dominicum hoc mysterio, ſine loco pluribus eſt in locis, ſine forma & dimēſione: cum idem corpus (vt antē dixi) diuinum etiam ſit ac ſpirituale: non quod in ſpiritum cōuerſetur, ſed quia dotatum ſit chariſmatibus, donis & prærogatiuis ſpiritus, ad hæc quod in ſacramento contineatur, ſub viſibilibusque ſymbolis verè adſit, non carali quidem modo, ſed diuino & ſpirituāli. Quanquam autem caro, vbi ad vitam reuocata fuerit, caro etiam tum futura eſt, in hoc à ſpiritu differens, quia loci ſpatio clauditur, quia videtur, quia tangitur: iſtud tamen in Chriſti

carne sacramento minime aspectabili nullam vim obtinet, cum ibi diuina sit & spiritualis propter ineffabilem spiritus cum illa coniunctionem: ut ne addam, quod Christo placet (qui Deus est, cui cuncta parent) eam ita nobis commendam dare, ut nullo loci spatio comprehendatur. Equis vero dicere audeat, indecorum esse minimeque congruens virtuti ac potentiae gloriose diuinitatis, ut sua carne iudicio arbitrioque suo utatur? Scimus profecto Dominum naturae legibus non subiici: id quod satis superque patefecit, cum ad discipulos intraret ianuis clausis, neque eas vi perfringens, nec expectans dum hominis manu aperirentur; sed omne sibi obstaculum cedere diuina virtute, non sine insigni miraculo faciens. Tum enim & corpori Christi & ianuis sua mansit illibata natura, adeo ut corpus eius solidum, quod in foribus item solidum erat & densum penetraret, nec loco pelleret: quo nihil sit magis à naturae legibus alienum.

DOROTHEA.

Sed dic, amabo te, nonne corpora nostra, ubi gloria caelesti & immortalitate donata fuerint, transformabuntur, ut sint similia corpori Domini glorioso? Quod si ita est, Christi glorioso corpori non est tribuendum, ut multis simul sit in locis, nec villo spatio contineatur, nisi de nostris quoque id ipsum fateri velimus: quod nullus, opinor, recipiet.

THEOPHILVS.

Corpora quidem nostra humilia dominus Iesus Christus transfigurabit, ut conformia reddat corpori suo glorioso, secundum efficaciam, qua potest etiam sibi subicere omnia. Proinde infinita non fore fatemur, ut nec gloriosum Christi corpus est infinitum, etsi per hoc mysterium multis sit in locis, nec spatio villo claudatur. Christus enim diuina sua virtute supraque naturam nobis exhibet offert que suum corpus, quo nouit modo, sed eo, quem nec vlla ratio possit comprehendere, nec vlla in rerum natura exempla demonstrare. Ceterum quum fatemur praesentiam corporis Christi in Eucharistia, praesentiam intelligimus secundum arcanum mysterij modum, non secundum ambientis loci rationem. Tamen ubicunque sicut mysterij

visibilia

visibilia signa incorrupta, ibi praesto esse verum Christi corpus corde credimus & ore fatemur. Quod non est naturam corporis constituere infinitam, sed potentiam Dei agnoscere immensam, cuius virtute quod agitur fiat: ut qui naturam humanam finitam naturae diuinitatis infinitae saluis proprietatibus coniunxit admirabili modo, illa etiam saluis proprietatibus utatur inestimabili conditione, non diffusionem per omnia, sed distributionem in omnes quos regenerauit. Quod autem Christi corpus re ipsa nunc non sit vbique diffusum, diuus Augustinus luculenter edisserit in libro de praesentia Dei, ubi de Iesu Christo secundum carnem assumptam loquens ait: Noli itaque dubitare, ibi nunc esse hominem Christum Iesum, unde venturus est: memoriterque recole & fideliter tene Christianam confessionem: quoniam resurrexit à mortuis, ascendit in caelum, sedet ad dexteram patris, nec aliuunde venturus est ad viuos mortuosque iudicandos: & sic venturus est, angelica illa voce attestante, ut ire visus est in caelum, & eadem carnis visibili forma atque substantia: cui profecto immortalitatem dedit, naturam non abstulit. Secundum hanc formam non est putandus vbique diffusus. Cauendum est enim ne ita diuinitatem astruamus hominis, ut veritatem corporis auferamus. Non est autem consequens, ut quod in Deo est, ita sit vbique ut Deus. Nam & de nobis veracissima scriptura dicit, quod in illo viuimus, mouemur, & sumus, nec tamen sicut ille, vbique sumus. Sed aliter homo ille in Deo: quoniam & aliter Deus in homine proprio quodam & singulari modo. Deus enim & homo vna est persona: & vtrumque vnus est Christus, vbique existens, quatenus Deus: sed in caelo duntaxat [in forma visibili ac dimensionibus naturalibus] quatenus homo est. Eandem de substantia corporis Christi in pluribus locis, non tamen simul in omnibus, sententiam beatus Anselmus confirmat. Nectamen (inquit) naturam corporis Domini vbique esse dico: quia nec opus est, nisi vbi vult, & vbi fidei certo sacramento hoc operatur, ad quod assumpta est & glorificata, mysterium scilicet saluationis humanae. Et paulo post: Sic ergo constat in diuersis locis vno horae mo-

Eoan. 20.

Phil. 3.

August. ad Dardanum epist.

6 7. cap. 30.

Act. 1.

Act. 17.

mento esse posse corpus Christi sed lege creatricis naturæ, non creatæ. Cum autem naturæ creatæ natura sit, creatricis naturæ legibus in omnibus obedire, si quando pacta sua resoluenda ille permittit, qui ea instituit, & ordinat non videri, debet errare vel deijare ab ordine suo: maxime in illa natura, quæ in unitate personæ coniuncta est illi verbo, per quod facta est omnis natura. hæc ille. Fatemur ergo cum vniuersa omnium temporum ecclesia, corpus Christi gloriosum (qui Deus & homo est) per mysterium in compluribus esse locis, vt loci tamen spatio minimè concludatur. Quis verò ita mentis est inops, vt negare audeat Christum hoc idem præstare posse in nostris corporibus prioris restituta vitæ, si visum fuerit? supra naturam dico, ac diuina virtute. Nonne constat Petrum Deo secundum naturam cooperante ambulasse super terram, eundemque Deo secundum virtutem suam cooperante ambulasse super aquas? Id tamen naturæ vires legesque transgreditur. Non vtrique existimo quenquam esse mente sana, qui negare velit, Christum priusquam moreretur, si cum alicubi versatur, eodem horæ momento in alio quodam loco esse voluisset (tametsi hoc fieri non potest per corporis naturam) diuina tamen virtute facere id potuisse, natura etiam minimè destructa, sed salua & incolumi manente: quandoquidem Deus sit naturæ author, cuius nutui & imperio obtemperant omnia. Christus dixit habere se potestatem animam ponendi, ac rursus eam sumendi: quod & præstitit, quum tamen à naturæ legibus sit alienissimum.

Ingenue quidem certè fatemur, sic Deo visum esse, vt Christus fratribus per omnia similis fieret, excepto peccato. Atque vt caro nostra certâ sua dimensione constat, continetur loco, tangitur, videtur, propriam formam habet: ita Christum carnem induisse dicimus, cui incorruptionem dederit & gloriam, veritatem & naturam non abstulerit. Excitatus enim à mortuis corporis veritate discipulis probauit. Videre (inquit) & palpare: quia spiritus carnem & ossa non habet. Talis in cælo & in sede maiestatis suæ: talis à cœlitibus cernitur & beatis animis, vero constans corpore, quod opera sancti spiritus in virginis Dei matris vtero formatum est. At hoc minimè prohibere potest, quin secundum

quum arcanum mysterij modum, verum eius corpus inuisibile contineatur in sacramento, ac re vera adsit sub panis & vini speciebus, quia ita vult & statuit: cuiusque ipsius nobis idem (qui veritas est, & is in quo plenitudo diuinitatis inhabitat) fidem facit, dicens: Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur. Quamobrem iubet Paulus, vt seipsum probet homo, atque ita de pane illo edat, & de poculo illo bibat. Hanc dicti subiiciens rationem, quod qui edit & bibit indignè, iudicium sibi ipsi edat & bibat, non diiudicans corpus Domini. Ex quibus verbis intelligi potest, porrecto nobis sacramento sub panis & vini speciebus in Eucharistia, nobis Christi corpus & sanguinem exhiberi, qui vt communicauit carni & sanguini propter nos, ita et per quæ nobis coniunctus est, ineffabili charitate nobis rursus communicat & impertit.

DOROTHEA:

Mirificè mihi probatur quod asseueras. Sed & alium mihi ex animo scrupulum, qui me dies noctesque stimulat & pungit, vt euellas postulo. Qui enim fieri potest vt Christi corpus eodem tempore passibile & impassibile fuerit, tum videlicet, cum ipsum discipulis in cœna dedit?

THEOPHILVS.

Est quod intelligas in persona Christi ex mysterij conditione, passibile & impassibile, de ipsius affirmari corpore. Passibile erat propter voluntatem: impassibile, propter vnionem. Naturâ passibile in visibili specie: in sacramento datum, per diuinam virtutem impassibile. Passum est in cruce Christi corpus, vt caro hominis. Impassibile est idem in sacramento datum, vt caro Dei, semper Dei & hominis. Atque in hanc sententiam ait Hieronymus diuinam carnem dari manducandam, non eam quæ sit crucifixa. Et Augustinus Christi verba explicans, Non hoc corpus (inquit) quod videris, comesturi estis. Quibus verbis apertissime significat, corpus quidem verè in cibum dari, at non visibile, non passibile, quale videbant, videlicet in quod dentes possent, vt Iudæi, laniatum exercere: sed corpus ita spiritualiter datum iri, vt spiritualiter, nimi-

In epist. ad
Ephes. lib.
cap. 1.
In psal. 98.

Mat. 14.

Joan. 20.

rūm dignè & innocenter edentibus afferret vitam. Breuiter, Christi Dei & hominis vnum fuit corpus, vna caro: & idem corpus secundum rationem assumpti, patibile & mortale: secundum verò ineffabilem vnionem, impassibile & viuificum. Quare secundum naturam assumpti, idem corpus & permixtum & traditum est Iudæis, vt ab illis mactaretur in pretium: secundum vnionis rationem, in mystica benedictione datur fidelibus in cibum.

Vt hanc ergo totam orationem concludamus, Christi corpus in sacramento contineri dicimus, ac inuisibile re vera adesse sub speciebus panis & vini. Quod non est celesti eius gloriæ derogare, perinde ac si corpus Christi terrenis ac corruptibilibus creaturis alligaremus, aut imaginatione sub corruptibilia huius mundi, elementa ipsum pertraheremus. Ea enim illius est voluntas, vt diuinæ ac spiritualis suæ carnis præsentiam sub eiusmodi speciebus nobis impertiat & communicet, nec interim vilo spacio loci concludatur symbolorum forma & effigie circumscripta. Quod fit (vt iam sæpiusculè diximus) diuino quodam & spirituali modo. Quare eiusmodi professione nihil eius corpori tribuimus, quod humanæ naturæ veritati repugnet, cum neque infinitum esse dicamus, neque in pluribus simul locis circumscriptiue, secundum rationem quantitatis, quæ meretur ac definit. Nam in sacramento esse, est Dei virtute sisti quomodo ille nouit, non loco comprehendi qui circundet ac ambiat. Atque vt contrarium verum esse velimus, haud tamen abbreviata est Domini manus, vt pro bonæ suæ voluntatis placito non possit naturam finitam non infinite tractare. Quis verò nescit Abacuc diuinam virtute raptum esse, & momento temporis Babylonem salua & integra natura confestim delatum fuisse? Ergo si in sacramento esse idem esset, quod in loco esse, tale responsum iis dare possemus, qui negant Christi corpus in pluribus locis esse posse in conspicuum. Sed quum longè secus res habeat, sanè quàm ineptum est quod adferunt aduersarij.

D O R O T H E A.

Tu omnem hęc scrupulum mihi exernisti. Proinde nihil iam prohibet quominus ad eos doctores, qui de trans-

transubstantiatione differuerunt, transcas.

T H E O P H I L V S.

Initium ducam à beato Cypriano. Panis (inquit) iste ^{Cyprianus} communis in carnè & sanguinem mutatus procurat vitā ^{de cana} & incrementum corporibus. Ideoque ex consueto rerum ^{Domini} effectu fidei nostræ adiuta infirmitas, sensibili argumento edocta est, visibilibus argumentis inesse vitæ æternæ effectum, & non tam corporali, quàm spirituali transfiguratione Christo nos vniri. Et post pauca: Panis iste, quem Dominus discipulis porrigebat, non effigie, sed natura mutatus omnipotentia verbi factus est caro. Et sicut in persona Christi humanitas videbatur, & latebat diuinitas: ita sacramento visibili ineffabiliter se diuina infudit essentia, vt esset religioni circa sacramenta deuotio. Vnde ipsemet de iis loquens, qui cruciatuum metu fracti, fidem Christi abnegarant, nullaque tanti sceleris ducti pœnitentia, cum fidelibus ad sacramentum accedebant, Eucharistiam susceperunt: A diaboli (inquit) aris reuertentes, ad sanctum ^{Cyprianus} Domini fordidis & infectis nidore manibus accedunt. ^{Morserm. de} Mortiferos idolorum cibos adhuc penè ructantes, exhalantibus ^{lapsu.} etiamnum scelus suum faucibus & contagia funesta redolentibus, Domini corpus inuadunt, quando occurrit scriptura diuina & clamer, & dicat: Omnis immundus manducans carnem. Et, Anima quæcuunque manducauerit ex carne salutaris sacrificij, quod est Domini, & immunditia ipsius super ipsum est, peribit anima illa de populo suo. Et post pauca: Ante offensam placatam indignantis Domini & minantis, vis inferitur corpori eius & sanguini. Et plus modò in Dominum manibus atque ore delinquent, quàm cum Dominum negauerunt. In hoc ipso libro Cyprianus miracula quædam edita, cum indigne à nonnullis caperetur hic diuinus cibus, exponit. Præsentem (inquit) ac teste me ipso accipite quid euenerit. Parentes fortè fugientes, dum trepidi minus consulunt, sub nutrice alimento paruulam filiam reliquerunt. Relicta nutrix deuulit ad magistratus. Illi ei apud idòlum quò populus confluabat, quòd carnem necdum edere posset per atatem, panem mero mixtum, quod tamen & ipsum de immolatione percuntium supererat, tradiderunt. Recepit

filia postmodum mater. Sed facinus puella commissum tamen loqui & indicare non potuit, quam nec intelligere prius potuit, nec arcere. Ignorantia igitur obreptum est, ut mater sacrificium nobis ea secum inferret. Sed enim puella mixta cum sanctis, precibus nostris & orationis impatiens, nunc ploratu concuti, nunc mentis aestu fluctuabunda iactari, velut tortore cogente, quibus poterat iudicium conscientiam facti in simplicibus adhuc annis rudis anima fatebatur. Vbi vero solemnibus adimpletis calicem diaconus offerre presentibus coepit, & accipientibus ceteris locus eius aduenit, faciem suam paruula instinctu diuinae maiestatis auertere, os labiis obturantibus premere, calicem recusare. Perstitit tamen diaconus, & reluctanti licet, de sacramento calicis infudit. Tunc sequitur singultus & vomitus. In corpore atque ore violato Eucharistia permianere non potuit. Sanctificatus in Domini sanguine potus, de pollutis visceribus erupit. Tanta est potentia Domini, tanta maiestas. Secreta tenebrarum sub eius luce detecta sunt, sacerdotum Dei nec occulta crimina fefellerunt. Hoc circa infantem, quae ad loquendum alienum circa se crimen, nec dum habuit aetate. Aliud ibidem miraculum refert de muliere quadam natu iam grandi, quae fide cum abnegauisset, ac de idolothytis comedisset, ad eum accessit, qui tum sacrificabat, ut sacrosanctae fieret communionis particeps: quam ubi suscepit ore polluto, protinus magno tum cruciatu animam efflauit, non aliter ac si venenum hauisset. Addit & aliud de muliere quadam, quae cum tentasset aperire indignis manibus capsulam in qua Domini sanctum fuit, repente ignis exarsit, quo quidem perterrefacta incepto destitit, nec attingere aula est. Narrat etiam quendam alium idolorum sacrificio contaminatam ausum esse partem cum ceteris latenter accipere peractis mysteriis, sed sanctum Dei edere & contrectare non potuisse: cumque se ferre crederet Domini corpus, comperisse manibus apertis se cinerem portare. Idem Cyprianus ad Cornelium papam de his verba faciens, qui acerbissima supplicia & terribilissimos cruciatum perferrebant pro fidei confessione, his scribit verbis: At verò nunc non infirmis, sed fortibus pax necessaria est, nec morientibus, sed viuentibus communicatio à nobis danda est, ut quos

lib. 1. epi. 2

excita.

excitamus & exhortamur ad praesidium, non inermes & nudos relinquamus, sed protectione sanguinis & corporis Christi muniamus: & cum ad hoc fiat Eucharistia, ut possit accipientibus esse tutela, quos tuto esse contra aduersarium volumus, munimeto Dominicae saturitatis armemus. Nam quomodo docemus aut prouocamus eos in confessione nominis sanguinem suum fundere, si eis militaturis Christi sanguinem denegamus? Aut quomodo ad martyrij poculam idoneos facimus, si non eos ad bibendum prius in ecclesia poculum Domini, iure communicationis admittimus?

In hanc sententiam Eusebius Emisenus, qui anno uidebat 350. scribit homelia quinta Paschae: Vera, unica & perfecta hostia fide aestimanda, non specie, nec exterioris censa est visu hominis, sed interioris affectu. Vnde merito caelestis confirmet auctoritas, quia caro mea uere est cibus, & sanguis meus uere est potus. Recedat ergo omne infidelitatis ambiguum, quando quidem qui auctor est muneris ipse etiam testis est ueritatis. Nam inuisibilis sacerdos uisibiles creaturas in substantiam corporis & sanguinis sui, uerbo suo secreta potentate conuertit, ita dicens: Accipite & comedite: hoc est corpus meum. Et sanctificatione repetita, Accipite & bibite: Hic est sanguis meus. Ut ergo ad nutum praecipientis Domini repente ex nihilo substituerent excelsa caelorum, profunda fluctuum, uasta terrarum: ita parem potestatem in spiritualibus sacramentis, uerbi praebet uirtus, & rei seruit effectus. Et paulo post: Nec dubitet quisquam primarias creaturas nutu potentiae, praesentia maiestatis in Dominici corporis transire posse naturam, cum ipsum hominem uideat artificio caelestis misericordiae Christi corpus effectum. Sicut autem quicumque ad fidem ueniens ante uerba baptismi adhuc in uinculo est ueteris debiti, iis uero commemoratis mox exiit omnifera peccati: ita quando benedicendae uerbis caelestibus creaturae sacris altaribus imponuntur, substantia illic est panis & uini: post uerba autem Christi, corpus & sanguis est Christi. Quid autem mirum est, si ea quae uerbo potuit creare, uerbo possit creata conuerrere? Imò iam minoris miraculi uideretur esse, si id, quod ex nihilo agnoscitur con-

*Emisenus
in oratione
de corpore
Domini alio
legatur de
consec. dist.
2. can.
Quia cor-
pus.*

didisse, iam conditum in melius valeat commutare.

Theophilus Alexandrius episcopus, qui agebat in ter-
tis anno Domini 390. huius sententiæ assertor & defen-
sor, explanans hæc Christi verba [Hoc est corpus meum]
hoc ita planè dicit, ut nihil esse possit illustrius. Hoc scilicet
(inquit) quod nunc do, & quod nunc sumitis. Non au-
tem panis figura tantum corporis Christi est, sed in pro-
prium Christi corpus transmutatur. Nam Dominus ait: Pa-
nis quem ego dabo, caro mea est. Sed tamen caro Christi
non videtur propter nostram infirmitatem. Panis enim
& vinum de nostra consuetudine est. Si verò carnem & san-
guinem cerneremus, sumere non sustineremus. Propter
hoc dominus nostræ infirmitati condescendens, species pa-
nis & vini conseruat: sed panem & vinum in veritatem
conuerit carnis & sanguinis.

Ioan. 6.

Diuus Ambrosius eandem doctrinam tradit, dum ita
scribit: Aduertimus igitur maioris esse virtutis gratiam,
quàm naturam: & adhuc tamen propheticæ benedictio-
nis numeramus gratiam. Quòd si tantum valuit humana
benedictio ut naturam conuerteret, quid dicimus de ipsa
consecratione diuina, vbi verba ipsa Domini saluatoris o-
perantur? Nam sacramentum istud quòd accipis, Christi
sermone conficitur. Quòd si tantum valuit sermo Heliaz, ut
ignem de celo deponeret: nõ valebit Christi sermo, ut spe-
ciem mutet elemètorũ? Et alibi: Vides ergo quàm operato-
rius sit sermo Christi. Si ergo tâta vis est in sermone Do-
mi Iesu, ut inciperet esse, quæ non erant: quanto magis ope-
ratorius est ut sint quæ erant, & in aliud cõmutentur? Non
erat corpus Christi ante cõsecratione: sed post cõsecratio-
nem dico tibi, quòd iam corpus est Christi. Ipse dixit, & fa-
ctum est: ipse mandauit, & creatũ est. Et post pauca: Si ope-
ratus est in fonte terreno, si operatus est sermo cœlestis in
aliis rebus, non operatur in cœlestibus sacramentis? Ergo
didicisti quòd ex pane fiat corpus Christi, & quòd vinũ &
aqua in calicè mittitur: sed fit sanguis consecratione verbũ
cœlestis. Sed fortè dicis: Speciem sanguinis non video: sed
habet similitudinẽ. Sicut enim mortis similitudinẽ sum-
psisti, ita etiam similitudinẽ preciosi sanguinis bibis, ut nul-
lus horror cruoris sit, & precii tamen operetur redemptio-
nis.

Ambr. de
his qui myst.
in cap. 9.

Lib. 4. de
sacr. cap. 4.

his. Didicisti ergo quia quod accipis, corpus est Christi. Id
ipsum clarius alio quodam in loco exponit. Licet (inquit) *Allegatus*
figura panis & vini videatur, nihil tamen aliud quàm ca-
ro Christi & sanguis post consecrationem credenda sunt. *2. can. om-*
nia. Vnde ait ipsa veritas: Hæc caro mea pro mundi vita. Et ve-
mirabilis loquar, non alia planè, quàm quæ nata est de Ma-
ria, & quæ passa est in cruce, & quæ resurrexit de sepulcro.
Hęc inquam ipsa est. Et ideo Christi caro est, quæ pro mun-
di vita adhuc hodie offertur: & cum dignè accipitur, vitam
vique æternam in nobis operatur. Panem quidem istum
quem sumimus in mysterio, illum vtiq; intelligo panem,
qui manu sancti spiritus formatus est in utero virginis, &
igne passionis decoctus in ara crucis. Panis enim angelo-
rum factus est cibus hominum. Hæc Ambrosij verba sunt,
quibus quidem ostendit, in sacramento videri panem & vini
figuram (quæ similitudo est corporis quod mortem pertu-
lit, & sanguinis qui fusus est) sed inibi aliud nihil creden-
dum esse post consecrationem, quàm corpus ipsum quod
sumptum est de virgine, quod passum est & sepultum,
quod surrexit & in cœlum ascendit, & sedet ad dexteram
Dei patris, & quod est venturum ad iudicandum viuos &
mortuos.

Quod si ita est, non vtiq; credendum est panis &
vini superesse substantiam, etsi videtur species elemen-
torum. Itaque fatebimur sub ipsis symbolis veram cer-
tamque corporis & preciosissimi sanguinis Christi præ-
sentiam. Sed veniamus ad Chrysostomum. Is quidem in
eo sermone quem habuit in Encænii, sic loquitur: Num
si stercus manibus haberes, auderes appropinquare sim-
biæ regis? Num vides panem? num vinum? num sicut reli-
qui cibi in secessum vadunt? Absit, ne sic cogites. Quemad-
modum enim si cera igni adhibita, illi assimilatur, ni-
hil substantiæ remanet, nihil superfluit: sic & hic puta
mysteria consumi corporis substantia: propter quod ac-
cedentes, ne putetis quòd accipiat diuinum corpus ex ho-
mine, sed ex ipsiſ Seraphin, forcipe ignem, quem scilicet E-
lías vidit, vos accipere reputate, salutarem sanguinem
quasi è diuino & impolluto latere effluere: & ita appro-
pinquantes labiis puris accipite.

Chrysost.
in serm. ad
mona. de
Eucharist.
in Encænii

His verbis Chrylostomus primum docet veram corporis Christi in Eucharistia adesse substantiam: deinde panis & vini abesse substantiam: tum manere eorū accidentia. Nisi enim superessent accidentia, nulla esset simbria regis quæ exteriori elemētorum specie significatur. Quod si quis cōtēdat visibilitū specierū accidentia, nō esset simbria regis, sed panis & vini accidentia naturalia, vt creaturæ sint simbria, non creatoris. Huic sanctus ille doctor his verbis obstitit: Num vides panē? num vinū? quasi dicat: Tu ergo putas ibi adhuc esse panem & vinū, quasi substantia in illis adsit, quæ instar reliquorum ciborum concoquatur. Absit (inquit) vt sic cogites. Tum autem quod sentit, similitudine explicat: ita substantiam panis consumi à corpore Christi, sicut ab igne cerā. Quod ad præsentiam carnis Dominicæ attinet, eam tam clarè docet, vt pro igne intelligat qui absumat elementorum substantiam. Mystera (inquit) consumuntur corporis substantia. Atque hæc ita fieri, antequā sumamus, illud ostendit, quod simbriam regis dicat ea quæ videntur. Quod autem virtus verbo [Putat] id facit, vt in hoc sacramento æstimando putet fidelis, quod dicat fides, & ratio quæ nititur sensibus, subseruiat ei quæ ex fide est, quam nobis dedit spiritus sanctus. Quoniam verò opus est, corpus Christi ita præsens in sacramento sisti, & nobis manducandum dari ab homine ministro, etiam illud docet, adesse videlicet, qui hæc efficiat inuisibilem sacerdotem, & quæ tam diuina sunt, diuino & spiritali modo porrigere, quem interim minister homo suo munere visibilitèr fungatur. In quo æstimando tamen, monet vt sensu habeamus captiuos.

*August.
De consecr.
dist. 2. can.
7. in fin.*

Tam videamus quid de hac tota quæstione sentiat beatus Augustinus. Quia Christū, inquit, fas vorari dentibus non est voluit, Dominus hūc panem & vinum in mysterio verè carnem suam & sanguinem suum consecratione spiritus sancti potentialiter creari, & quotidie pro mundi vita mysticè immolari: vt sicut de virgine per spiritum sanctum vera caro sine coitu creatur, ita per eundem ex substantia panis & vini mysticè idem corpus Christi consecratur. Corpus Christi & veritas & figura est: veritas, dum corpus Christi & sanguis virtute spiritus sancti in virtute ip-
sius

sius ex panis & vini substantia efficitur: figura verò est id quod extrinsecus sentitur. Et subscribit Hilarius papa. Corpus Christi (inquit) quod sumitur de altari, figura est, dum panis & vinum videtur extra veritas autem, dum corpus & sanguis Christi in veritate interius creditur. In hanc sententiam dicit alicubi Augustinus Domini discipulus dedisse in vltima cœna figuram corporis & sanguinis, sui, haud negans tamen veritatis præsentiam, quam in tam multis aliis locis affirmat, vt, & in prolo. *Aug. 12. cop. cōt. A-damatiūm. & in prolo. sup. psal. 3. De consecr. dist. 2. can. hoc est.* cum ita scribit. Caro est Christi, quam forma panis operatam in sacramento accipimus, & sanguis eius, quem sub vim specie & sapore potamus. Caro videlicet carnis & sanguis est sacramentum sanguinis: carne & sanguine vtroque inuisibilem, spiritali intelligibili signatur visibile Domini nostri Iesu Christi corpus & palpabile, plenum gratia omnium virtutum, & diuina maiestate. Et in libro de corpore & sanguine Domini: Non dubitare, inquit, debet aliquis, cum panis & vinum consecrantur, ita transmutari in veram substantiam Christi, ita vt non remanet substantiam panis vel vini, cum multa alia etiam in operibus Dei non minus miranda videamus. Hominem enim substantialem mutat Deus in lapidem, vt vxorem Loth: Et in paruo artificio hominis, fœnum & filicem in vitrum. Nec est credendum quod substantia panis vel vini remaneat: sed panis in corpus Christi & vinum in sanguinem conuertitur, solummodo qualitatibus panis & vini remanentibus.

His accedit Theophylactus eiusdem assertor veritatis: Quom benedixisset (inquit) id est gratias egisset, fregit panem, quod etiam nos facimus preces adiungendo. Hoc est corpus meum, hoc inquam quod nunc sumitis. Non enim figura & exemplare quoddam Domini corporis, panis est: sed in illum ipsum conuertitur corpus Christi. Dominus enim dicit: Panis quem ego dabo, caro mea est. Non dicit, Figura est carnis meæ: sed, Caro mea est. Et iterū: Nisi ederitis carnem filij hominis. Et quomodo, inquis, caro non videtur? O homo, propter nostram infirmitatem fit: Quia enim panis quidem & vinum ex iis sunt, quibus affluimus, ea non abhorremus. Sanguinem verò propositum & carnem videntes, non ferremus, sed abhorreremus. Idcirco

*Theophylactus
in 1. 4.
cap. Marti.*

In 6. cap.
Ioan.

co misericors Deus nostræ infirmitati condescendens, speciem quidem panis & vini seruat, in virtutem autem carnis & sanguinis transflectat. Eandem sententiam pertractat & alibi, dum hæc verba Domini explanat: Panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita. Attendite (inquit) quod panis, qui à nobis in mysteriis manducatur, non est tantum figuratio quædam carnis Domini: sed ipsa caro Domini. Non enim dixit, Panis quem ego dabo, figura est carnis: sed, Caro mea est. Transformatur enim arcanis verbis panis ille per mysticam benedictionem & accessionem sancti spiritus in carnem Domini. Et ne quem conturbet quod credendus sit panis caro: et enim & in carne ambulante Domino, & ex pane alimoniam admittente, panis ille qui manducabatur, in corpus eius mutabatur, & similis fiebat sanctæ eius carni, & in augmentum & sustentationem conferebat iuxta humanum morem. Igitur & nunc panis in carnem Domini mutatur.

Damas-
cus lib. 4.
orthod. fid.
cap. 14.

Itud ipsum affirmat & Damascenus. Panis (inquit) & vinum non sunt figura Christi corporis & sanguinis: hoc Deus auertat: sed ipsum corpus Domini deificatum, cum ipse Dominus dixerit: Hoc est non figura corporis, sed corpus meum: nec figura sanguinis, sed sanguis. Et antea Iudæis, Nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis. Caro mea verè est cibus, & sanguis meus verè est potus. Transmutatur autem (vt idem supra asseuerat) panis in corpus: & vinum in sanguinem Dei. Quod si modum requiris, quo pacto id fiat: sat tibi sit audire quoniam per spiritum sanctum, quemadmodum ex sancta Deipara seipso & in se ipso Dominus carnem sustentauit: & nihil amplius cognoscimus, quam quod verbum Dei verum est, efficax & omnipotens: modus autem inscrutabilis. Et paulò post: Propositionis panis, vinum & aqua per inuocationem & aduentum spiritus sancti supernaturaliter transmutantur in corpus & sanguinem Christi, & non sunt duo, sed vnum & idem. Fir igitur iis qui fide dignè assument, in remissionem peccatorum, & in vitam æternam in custodiámq; animæ & corporis. His autem qui in infidelitate indignè participât, in punitionem & supplicium.

Rursus

Rursus idem paulò antè: Si verbum Dei (inquit) viuens est & efficax, & omnia quæcunque voluit fecit: si volens ipse Deus verbum factus est homo, & ex sanctæ virginis purissimis & illibatissimis sanguinibus, in se ipse sine semine carnem sustentauit, non potest, panem suspensus corpus facere. & vinum & aquam sanguinè: Dixit in principio: Producat terra herbam virèntem: & vique nunc pluuia facta producit germina, diuino coadiuta & vigorata præcepto. Dixit Deus, Hoc est corpus meum, & hic est meus sanguis, & hoc facite in meam commemorationem: & omnipotenti eius præcepto donec veniat efficitur. Nam quemadmodum omnia quæcunque fecit Dominus, spiritu sancto operante fecit: sic & nunc spiritus sancti operatione, hæc super naturam operatur, quæ non potest capere nisi sola fides. Et iterum: Carbonem vidit Esaias. Carbo autem simplex non est, sed vnitus igitur sic panis cõmunionis non panis simplex est, sed vnitus diuinitati: & corpus vnitum diuinitati, non vna ac eadem illi natura est, sed vna corporis, vnitæ diuinitatis altera: quare amborum simul non vna natura est, sed dua. Proinde omni cum timore, & conscientia pura, & indubitabili fide accedamus: & omnino fiat nobis quemadmodum credimus, non dubitantes, & veneremur ipsum omni puritate animæ & corporis, accedamus ei desiderio ardenti, manus in crucis modum formantes, crucifixi corpus suscipiamus.

Idè tradit Euthymius doctor Græcus iis verbis: Itaque sicut vetus testamentum hostias & sanguinem habebat, ita sanè & nouum, corpus videlicet & sanguinè Domini. Non dixit autem: Hæc sunt signa corporis & sanguinis mei, sed, Hæc sunt corpus meum & sanguis meus. Oportet ergo nõ ad naturam eorum quæ proponuntur aspiceret, sed ad virtutem eorũ. Quemadmodum eam supernaturaliter assumptam carnem deificauit, si ita loqui liceat, ita & hæc ineffabiliter transmutat in ipsum viuificum corpus suum, & in ipsum preciosum sanguinem suum, & in gratiam ipsorum.

Hæc sententiã cõfirmat diuus Anselmus ita scribit: Christus dicit, Ego sum ostiũ. Sed significatiuè, non substantiatiuè est ostiũ. De hoc sacramento altaris longè alius dicèli modus habetur. Sic enim habem⁹ in Euangelis: Accipite & benedixit, & fregit, deditque discipulis, dicens: Accipite &

Euthymius
in lib. 1. c. 2.
64.

Anselmus
in lib. de mō
sacramenti.

māducate ex hoc omnes. Hoc est enim corpus meū quod pro vobis tradetur. Quando in manus accepit, panis erat. Sic enim dicit: Accepit panem. Et per illā benedictionem fit panis, corpus Christi: non tantū significatiuē, verū etiam substantiuē. Neque tamen ab hoc sacramento, figuram omnino excludimus: neque figuram solam admittimus. Veritas est, quia corpus Christi est. Figura est, quia immolatur quod incorruptibile habetur. Consideremus vtrique verba Domini: Manducate (inquit) ex hoc omnes. Hoc enim quod vobis ad manducandum trado, est corpus meum. Et vt certi essent, quod re vera esset corpus Christi, signa expressit, quibus hoc dignoscere possint. Hoc est (inquit) corpus meū, quod pro vobis tradetur. Si hoc, corpus Christi, non tamen substantiuē, sed significatione tantū fieret, hoc est, figura corporis Christi tantū existeret: nihil ad figuram quod sequitur. Quod pro vobis (inquit) tradetur. Nec panem nominauit, postquam panem benedixit, sed corpus. Nec vinum nominauit, postquam vinum benedixit, sed sanguinē Christi. Igitur sicut fides catholica credit, panis qui offertur sacerdoti ad cōsecrandum, per sacerdotalem benedictionem fit corpus Christi, non significatione tantū, sed substantiuē. Hęc ille. Sed & alibi idem planē docet. Cū ad benedictiones (inquit) mysticas operante inuisibiliter verbo Dei, corpus in corpus, substantia mutata sit in substantiam: sicut in mensa nuptiali aqua in vinū mutata solum affuit vinum, in quod aqua mutata erat: sic in mensa altaris solum adest corpus Domini, in quod verē mutata est vera panis substantia: nisi quod de aqua nihil remansit in mutatione illa: de pane verō mutato, ad peragēda sacri instituta mysterij, sola remanet species visibilis. Et ibidem circa principium: Similitudo illa panis, quæ in altari carnis se oculis ingerit, per se inspecta, nō est corpus Domini. Sed cū esset quiddā priori simile, id est, pani inhærens vel accidens, migrante in corpus Dominicum substantia cui inhærebat, remansit ad peragendum sacri institutum mysterij. Quod quidem cōtra vsum & rationem est mundanæ sapientix, vt sublata substantia, substantiæ accidens subsistat. Sed legi naturæ non subiacet Deus: imō ipsius legis lex, est creator suus, potestque accidētia subdu-

In lib. de corp. & sangu. Christi, in epist. praesentium.

cto substantiæ fundamēto vel cōtinere, vel in aliā trāsferre substantiā, quæ terrā vel secūdū vnū prophetā, appēdit in nihilo: vel secūdū aliū, super maria fundauit eā, & super flumina preparauit eam. Et paulō post idem subuertit. Est igitur in mysterijs vera Dominici corporis substantia, sed absque visibili specie sua: & est vera species visibilis panis, sed absque substantia sua.

Huic subscribit Rabanus Moguntinus olim archiepiscopus. Figura (inquit) esse hoc sacramētū videtur, dū in visibili specie frāgitur. Aliud intelligitur, quā quod visu ceruitur & gustu sentitur, dūque vinū in calice simul cū aqua miscetur. Porro illud fidei sacramētū iure veritas appellatur. Veritas, dū corpus Christi & sanguis, virtute spiritus in verbo ipsius, ex panis vini que substantia efficitur. Figura verō, dū sacerdote quasi aliud gerente ob recordationē sacre passionis, ad arā, quod semel gestū est, quotidie immolatur agnus. Iure igitur simul veritas & figura dicitur: vt sit figura vel character veritatis, quod exterius sentitur: veritas verō, quicquid de hoc mysterio rectē intelligitur aut creditur. Non enim omnis figura umbra est vel falsitas. Vnde Paulus de vnico Dei filio ad Hebræos loquens ait: Qui cū sit splendor gloriæ, & figura substantiæ eius. Hęc sunt eius verba. Sed & multo clarius tertio capite eiusdem libri loquitur. Omnia (inquit) quæcūque voluit Dominus fecit in celo & in terra. Et quia voluit ea sic esse, hęc in figura panis & vini, omnino nihil aliud quā caro Christi & sanguis post cōsecrationē credēda sunt. Vnde ipsa veritas ad discipulos: Hęc, inquit, caro mea est pro mūdi vita. Et vt mirabilis loquar, nō alia planē, quā quæ nata est de Maria, & passa in cruce, & resurrexit de sepulchro. Hęc, in quā, ipsa est, & ideo caro Christi est, quæ pro mūdi vita adhuc hodie offertur, & cū dignē percipitur, vita vtrique æterna in nobis reparatur, &c. Iam videamus quid de eadem questione venerabilis pater Hugo de sancto Victore sentiat. Cū vnū sit sacramentum (inquit) tria ibi discretēta proponantur: species videlicet visibilis, veritas corporis, & virtus gratiæ spiritualis. Aliud est enim visibilis species, quæ visibiliter cernitur. Aliud est veritas corporis & sanguinis, quæ visibili specie inuisibiliter creditur: atque aliud gratia spi-

*Iob. 26.
Psal. 23.*

*Hugo de sancto Victore
2. lib. de la. cap. 7. part. oct.*

ritualis, quæ cum corpore & sanguine inuisibiliter & spiritaliter percipitur. Quod enim videmus, species est panis & vini. Quod autem sub specie illa credimus, verum corpus Christi est, & verus sanguis Iesu Christi, quod pepedit in cruce, & qui fluxit de latere eius. Nec per panem & vinum, corpus & sanguinem tantum significari credimus: sed sub specie panis & vini, verum corpus & verum sanguinem consecrari. Et speciem quidem visibile, sacramentum esse veri corporis & veri sanguinis: corpus autem & sanguinem sacramentum esse gratiæ spiritualis. Et quem admodum species illic cernitur, cuius res vel substantia ibi esse non creditur: sic res ibi veraciter & substantialiter præfens creditur, cuius species non cernitur. Videtur enim species panis & vini, & substantia panis & vini non creditur. Creditur autem substantia corporis & sanguinis Christi, & tamen species non cernitur. Hæc ille.

*Bernardus
de cena Do-
mini.*

Porro beatus Bernardus iisdem ferè verbis eandem sententiam explicat. Vt, inquit, species ibi cernuntur, quarum res aut substantiæ esse non creduntur: ita res verè & substantialiter creditur, cuius species non videtur. Species enim panis & vini videtur, & substantia panis ac vini non creditur. Substantia autem corporis & sanguinis Christi creditur, & species tamen non videtur. Species ergo panis & vini proponitur, ut plena perfectaque refectio esse doceatur in sumptione corporis & sanguinis Christi, ac plena refectio cibi & potus. Substantiæ autem cibi & potus præcipuæ, panis & vinum sunt. Et in quodam sermone exponens hunc locum Prophetæ, Iste formosus in stola sua: Ne memineras (inquit) priorum, noua ego facio. Quid magis nouum, quam quoddam in mysterio Domini corporis mutatur materies, & species seruat? pristina manet forma: sed noua gratia, quia noua substantia. noua quidem, non in se, sed in huiusmodi specie. Nouum planè, quoddam carnis Domini substantia in aliena specie sumpta, sanctificationem virtutis animæ confert, & spirituales mundat substantiam in mysterio altaris immaculata caro. Nouum quidem & supra reliquorum vltim sacramentorum, quod non modò sanctifica-

Isai. 63.

tionis noua gratia datur, sed & substantia naturalis mutatur. Nam per sacramenti benedictionem accipit oblatum panis hanc ineffabilem mutationem ex mystica consecratione & verbi viuientis copulatione: hæc viuifica gratia in carnem Christi redudat. Caro enim non prodest quicquã, sed spiritus qui viuificat, sacrosanctæ carni cõferens in solenni sacramento spirituales efficaciam, ad viuificandos tanti participes mysterij. Formosus ergo in stola, hoc est, in carne sua: sed multò formosior in assumpto spiritu, qui vtrique carne præstantior, quia verbo vicinior. Sic Bernardus: Cui aspiratur Marcus Marullus in Euangelistario, de sacramento corporis Christi differens. Positentes (inquit) de iis quibus te offendimus Domine, & eadem sacerdoti tuo cõfessi, atque ab ipso cui tu potestatem soluendi dediti absoluti, ad mensem saluberrimi conuiuij tui accedimus, ut corpori & sanguini tuo communicemus, indigni quidem, sed tamen abs te inuitati, qui in summatum nostræ præsentaneum porrigens remediũ, sacratissimum corpus tuũ sub specie panis: Accipite, inquis, & comedite: Hoc est corpus meum. deinde preciosum sanguinem tuum sub specie vini in calicem infusum propinans ais: Bibite ex hoc omnes: Hic est enim sanguis meus noui testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorũ. Et antè per Salomonem in prouerbij hortatus es dicēs: Venite & comedite panem meũ, & bibite vinũ quod miscui vobis. Ad tuũ ergo cõuiuiũ à te inuitati, à te vocati accedimus, cũ plena fide, cũ indubitata credulitate cõfidentes panẽ & vinũ tuis verbis à tuo sacerdote consecratũ tuũ esse corpus, tuũ esse sanguinẽ. Tu enim ipse qui veritas es, hoc testaris & affirmas, cui minimũ refragari, in fidelitatis crimẽ est. Panis vniquẽ figurã oculis cernimus, odorẽ naribus haurimus, sapore ore gustamus, duritiẽ atq; liquorẽ tactu sentimus: & tamẽ nõ nostris sensib⁹, sed tuo testimonio credim⁹. Omnis enim homo mēdax, tu solus verax, tu ipsa veritas, quæ nec decipi potest, nec decipere. Nos itaq; corp⁹ tuũ clemētissime Domine, & tuũ sãguinẽ aliena specie velatũ fideliter accipim⁹, nec omnino qua ratione id fieri posset querim⁹, aut quomodo panis viniq; substantia in substantiam corporis & sanguinis tui trãseat, cũ accidẽtia non mutẽtur, sicut amur-

Ioan. 6.

*Macro
Marullus
lib. 2. Enã-
gelist. ca. 17.*

Maius est enim miraculū istud, quān v̄t humano ingenio vel scientia comprehendi possit: te tamen tradente verum esse credimus, etiā quod intelligere quomodo verum esse possit nequimus. Etenim suis finibus circumscriptus est intellectus noster: tuæ autem potentia, tuæ sapientia nullus est finis, nulla circumscriptio: omnem numerum, omnem excedit modum. Stultus est igitur qui tāti mysterij altitudinem se deprehēdisse putat, nisi ipse reueles, ipse aperias, ipse illum tam singularis intelligentia efficias capacem. Nos interim non idēo credimus panem & vinum in substantiam tui corporis & sanguinis trāsmutari: quia & vxor Loth versa sit in statuā salis, & virga Moſis in colubrum, & cibus atque potus in carnem & sanguinem animalis: nam simul cum accidentibus ista mutata sunt: sed quia nihil verius esse nouimus his quæ te docente discere contingit. Confitemur te esse verbum, quo facta sunt omnia, & sine quo factam est nihil. Quid ergo factū tibi impossibile, si modō illud vt fiat, tuæ cōuenit maiestati? Absit igitur vt quicquā dubitemus de tam mirabili stupendōq; sacramento, cuius tu & author es & testis: in quo magis mirari licet tuæ in nos benignitatis magnitudinem, quā in cōprehēibile operis arcanum. Tu te Domine nobis præstas in cibum, qui te pro nobis supra crucem obtulisti in sacrificium, sed ibi visibilis & palpabilis & mortalis apparebas: hīc lates gloriosus & deuicta iam morte triumphans. Ibi abscondita erat in homine diuinitas: hīc panis, viniq; figura cælatur & humanitas. Sed licet neutrū cernant oculi, vtrumque tamen confiteretur fides. Et post pauca ait: Porro cū tibi placuisset ineffabili corporis & sanguinis tui sacramento fideles tuos pascere & tibi vnire, sub panis viniq; figura latere voluisti, vt nemo horreret gustare, quod fideliter gustatum beatitudinem conferret.

Lanfrancus
in concil.
Rom. sub
Leone 9.

Eandem doctrinam approbat Lanfrāncus Cantuariensis archiepiscopus, in ea fidei professione, quam in Romana synodo coram Leone nono huius nominis pontifice edidit, imperante Hērico in Germania. Credo (inquit) terrenas illas substantias, quæ in mensa Domini per sacerdotale ministerium diuinitus sanctificantur, ineffabiliter, incomprehensibiliter, & mirabiliter operante superna potentia,

tentia, cōuerti in essentiam Domini corporis & sanguinis, referuatis ipsarum rerum speciebus & qualitibus: ne videlicet, in proprio illo suo modo ac genere ea percipientes Christi fideles, cruda & cruenta horrescerent: vt & credētes, fidei ampliora præmia perciperēt, ipso nihilominus dominico corpore, permanente in cōtaminato, illa s̄o: dextram patris, inuiolato, integro, incōtaminato, illa s̄o: nempe impalpabili & immortalis: vt verē vtrumque dici possit, & ipsum corpus quod de virgine sumptū est, atque ipsum sanguinem, qui in ara crucis pro nobis effusus est, sub speciebus panis & vini nos sumere, & quodam modo non ipsum: ipsum quidem, quantum ad veræ vtriusque naturæ essentiam, proprietatem, & virtutem: non ipsum autem, si modum illum ineffabilem spectes, quo sub alienis speciebus mirabiliter & incomprehensibiliter latitat. Hæc fides est, quam tenuit à priscis temporibus & nūc tenet ecclesia, quæ per totum orbem diffusa, catholica nominatur. Hanc Latini, hanc Græci, hanc Armeni magno cōsensu sequuntur. Hæc ille: cui admodū cōsentit posterior Berengarij confessio in Romano concilio, anno domini 1079. sub Gregorio septimo edita in hanc formam: Ego Berēgarius corde credo & ore cōfiteor, panem & vinum quæ ponuntur in altari, per mysterium sacræ orationis & verba nostri redemptoris substantialiter conuerti in veram ac propriā & viuificatricem carnē & sanguinem Domini nostri Iesu Christi: & post consecrationem esse verum Christi corpus, quod natum est de virgine, & quod pro salute mūdi oblatum in cruce pependit, & quod sedet ad dexteram patris: & verum sanguinem Domini nostri Iesu Christi, qui de latere eius fluxit, non tantūm per signum & virtutem sacramenti, sed etiam in proprietate naturæ & veritate substantiæ. Sicut in hoc breui continetur, & ego lego, & vos intelligitis, sic credo, nec contra hanc fidem vltius docebo. Sic me Deus adiuet, & hæc sancta Euangelia.

Post tot tantaq; testimonia, edita est & promulgata in Lateranensi concilio, sub Innocentio Papa, anno domini 1215 (cui quidem concilio interfuerunt Patriarchæ, Constantinopolitanus & Hierosolymitanus, 70. archiepiscopi, 400. episcopi, abbates duodecim, & 800. priores, vt ita di-

Posterior
Berengarij
olim archi
diaconi
Andegava
nensis raris
ctatio.

Innocentius
3. de summa
trinit. & st.
cathol. cap.
firmiter cre-
dimus.

cam, conuentuales, celebris illa constitutio, quæ incipit, Firmiter credimus, cuius verba abscribere non pigebit.

Vna est fidelium vniuersalis ecclesia, extra quam, nullus saluator omnino. In qua, idē ipse sacerdos est, & sacrificiū, Christus Iesus, cuius corpus & sanguis in sacramento altaris sub speciebus panis & vini, veraciter continentur: transsubstantiatis pane in corpus, & vino in sanguinem, potestate diuina. Vt ad perficiendum mysteriū unitatis accipiamus ipsi de suo, quod accepit ipse de nostro. Nullusque potest hoc conficere sacramentum, nisi sacerdos legitime ordinatus, secundum clauēs ecclesiæ, quas Christus ipse dedit Apostolis suis & eorum successoribus.

DOROTHEA.

Priusquam dem manus, vinctique me patiar (etsi nihil vehementius cupio, quam orationi tuæ assentiri) duo etiānum adferam, quæ me diu sollicitam habuere: alterū quidem, Augustini est dictum: alterum verò, Gelasij Papæ in Romana synodo. Augustinus enim ad Dardanum scribēs: Tolle (inquit) spatia corporibus, & nusquam erunt. Quæ autem nusquam sunt, nec erunt: à corporibus qualitates diuine, nullus iam locus erit, vbi subsistant. Proinde ea nō esse prorsus erit necesse. Eadē ergo ratione dicere possum, te, dum tollis spatium & dimensiones corporis Christi in sacramento, efficere vt non sit ibi corpus omnino.

THEOPHILVS.

Diuis Augustinus illic naturam corporis explicat, quæ locum adiunctum necessariò exigit, quatenus ex suæ naturæ finibus æstimatur. Sed istud de te audire velim, nū credendum sit Christo deo & homini, de suo corpore alleueranti, quòd à loci ratione sit alienum, dum ait: Hoc est corpus meum? An agemus cum eo quasi ad exhibendum, quia locus absit, qui sit corpori cognatus, & sine quo per naturā corpus non sit? Respondet, opinor, pro Christo Catholicus, Christum non secundum naturam loqui, sed secundum gratiam. Quid dimensiones & locum querimus, quæ sensus percipiant, quum agatur quod sit perceptibile sola fide, & ab eo agatur, cui omnis potestas est data in cælo & in terra? Quod autem respondet Catholicus fieri per gratiam, non minuit veritatem rei datæ, sed distinguit modū

Neque,

Neque enim Christus ita corpus suum dat in mysterio, vt loco claudatur & suis circumscribatur dimensionibus: sed illud dat diuino quodam & spiritali modo, quem humana mens assequi non valeat. Quod dum affirmamus, corpus Christi minime loco & suis dimensionibus spoliāmus: sed à mysterij inuestigatione sensus nostros & carnis iudicium auertimus, cum sciamus mysterium non esse locum, & dimensiones à nobis æstimandas non exhiberi, quod esset modo exhiberi naturali.

DOROTHEA.

Tu in hoc animo meo egregiè satiffecisti. Venio ad Gelasium. Is quidem substantiam & naturam panis & vini scribit in sacramento manere, sicut natura humana in Christo Iesu salua & incolumis manet, diuinæ coniuncta essentia. Si res ita habet, quæ vera esse possunt, quæ adhuc perbellè differunt?

THEOPHILVS.

Gelasij verba cōtra Eutychem & Nestorium scribētis hæc sunt: Sacramenta corporis & sanguinis Christi quæ sumimus, sunt res diuina. Quare per ea naturæ diuinæ participes efficiuntur. Substantia tamen panis & vini minime esse definit. Ac imago quidem & similitudo corporis & sanguinis Christo Iesu, in actione mysteriorum celebratur. Manifestè ergo satis ostenditur, in Christo Iesu domino nostro sentire nos oportere: id etiā quod profitemur, celebramus & sumus in eius imagine: vt quemadmodum naturæ transeant ac conuertuntur in hanc diuinam substantiam opera sancti spiritus, & in sua tamen natura manent: sic hoc ipsam principale mysterium (cuius vis & efficacia verè nobis per ea repræsentatur, ex quibus consistit, in suo esse propriè manentibus) vnum Christum in integro inque sua veritate manere declarat. Sanctus hic episcopus ostendere conatur argumento ab Eucharistia ducto, nullam in Christo naturarum esse cōfusionem, sed in suæ ras naturæ suis manere, quod & in Eucharistia fieri ostēdit, sed iis verbis, quæ (si rectè intelligantur) cū ecclesiastica doctrina consentiant. Nam de pane & vino fatetur, quòd transeant & conuertantur in diuinam substantiam. Quòd vero addit illa in sua substantia vel natura manere: vel subsistentiam

sentit accidentium, vel naturæ proprietatem: & disiunctim loquitur de natura vel substantia.

D O R O T H E A.

Audiui quodnam sit huius sacramenti verbum. Reliquum est, vt de elemento vel materia dicas.

T H E O P H I L V S.

Elementum, panis est & vinum aqua mixtum, quibus cum accedit & adiungitur consecrationis verbum, sacramentum perficitur: quod quidem constat visibili elementorum specie, & inuisibili Domini nostri Iesu Christi carne & sanguine, quæ re ipsa vereque hoc sacramento participant.

D O R O T H E A.

Quidnam hoc verbo [Consecrare] intelligis?

T H E O P H I L V S.

Rem sacram vocamus, quæ Deo eiusque cultui dicata est & consecrata. Ita Consecrare est rem prophanam ad spiritualem & diuinum vsum separare. Sed cum in cæna Christum Eucharistiam consecrasse dicimus, ea consecratio non est sola separatio rei prophanæ ad diuinum vsum, sed & aliquid eo amplius, nimirum sacratissimæ re exhibita præsentia, mirabili ex re prophana facta conuersione. Quare Consecrare hic appellamus, cum inuisibilis sacerdos panem & vinum in substantiam sui corporis & sanguinis secretâ potestate verbo suo conuertit: Hoc est corpus meum, Hic est sanguis meus: vt intelligi potest ex beato Cypriano, quem supra citauimus. Ex quo (inquit) à Domino dictum est: Hoc facite in meam cõmemorationem, Hæc est caro mea, & hic est sanguis meus: quotiescunq; his verbis & hac fide actum est, panis iste, substantialis, & calix benedictione solemnî sacratus, ad totius hominis vitam salutemque proficit, simul medicamentum & holocaustum ad sanandas infirmitates & purgandas iniquitates existens. Hæc Cyprianus de consecratione loquens, qui nõ solum separationis meminit rei prophanæ ad diuinum & spiritualem vsum, sed ipsius rei mutationis, vt ex pane fiat corpus, ex vino sanguis, quæ vocat ille medicamentum & holocaustum ad sanandas infirmitates & purgandas animas. Vnde apertius idẽ ait eo ipso sermone: Christus vsque

hodie

hodie hoc veracissimum & sanctissimum corpus suum creat, & sanctificat, & beneficet, pieque sumētibus diuidit. Basilius in Liturgia effectus huius cõsecrationis meminit his verbis: Te ergo rogo, qui solus bonus es, & ad exaudiendum propensus, respice in me peccatorem & inutilem seruum tuum, & purga animam meam & cor meum à mala conscientia, & fac me virtute sancti tui spiritus idoneum, vt sacerdotij gratia indutus, huic sancte mensæ assistam, & sanctum & impollutum corpus tuum & sanguinem preciosum consecrem. Tu enim es qui offers & offeris, & qui suscipis & impertis Christe Deus noster. Et ibidem: Sed tamen propter tuam ineffabilem & immensam benignitatẽ, citra vllam mutationem & cõuersionem homo factus es, & pontifex noster appellatus es, & huius ministratorij & inuicentis sacrificij consecrationem nobis tradidisti, vt Deus omnium.

D O R O T H E A.

Quia eò vsque sermo incipiendo prouecti sumus, vt in consecrationis sacramenti mentionem inciderimus, quo pacto ea peragi debeat, nisi molestum est, explica. Etenim non nullos affirmantes audio illam viua prædicatione confici debere, quò auditores ædificet, quò in eorum penetret animos, cordibus imprimatur & insideat, quò efficaciam in complemento eius quod promittit, exerat. Interea loci negant illi, verba cõsecrationis super creaturis omnis sensus expertibus debere proferri, asseuerantes promissiones illas ex quibus pender consecratio, non ad elementa ipsa, sed ad eos qui recipiunt, destinari: nec Christum panem alloqui, vt corpus suum fiat: sed iubentem discipulos manducare, illis corporis & sanguinis sui cõmunicationem polliceri.

T H E O P H I L V S.

Etsi Dominus in cæna, postquam accepit panem & vinum, & benedixit, symbola non affabatur, sed discipulos qui ea sumebant: tamen cum illos accipere iuberet quod porrigebat, restatũ apud eorũ animos reliquit, certioresque fecit illos, se non tradere cibum cõmunem, & suum corpus suumque sanguinem, quæ ex pane & vino diuina potestate efficiebat substantiis cõuersis. Quod autẽ ibi tum faciebat, iussit vt & ipsi, & eorũ successores sua auctoritate facerent.

2

Cyprianus
serm. de cæna
Domini.

donec reuertatur in memoriã mortis ac perpeſſionis ſuã. Sacerdos ergo non apud populum concionans, ſed ſacroſanctis vacãs myſteris eccleſiã nomine, tãquam illius miniſter publicus, ſolenni prece, & inuocato Dei nomine benedicir & ſanctificat propoſita dona, non propriis quidem verbis vtens, ſed omnipotenti Domini noſtri Ieſu Chriſti ſermone: oratque vt corpus & ſanguinem ſuum ipſe conſecrare dignetur. Inuiſibilis enim ſacerdos ſolus habet poteſtatẽ cõlecrãdi, qui in eccleſia viſibilis ſacerdotis aſſiſtes miniſterio, creaturas viſibiles verbi ſui virtutẽ in ſubſtãtiã corporis & ſanguinis ſui conuertit. Vnde in tra eccleſiam catholicam in miniſterio cõlecrandi corporis & ſanguinis Domini, nihil à bono maius, nihil à malo minus perſicitur ſacerdote: quia non in merito conſecrantis, ſed in verbo efficitur creatoris, & in virtute ſpiritus ſancti. Si enim in merito ſacerdotis, nequaquam ad Chriſtũ pertineret. Nunc autem ſicut ipſe eſt qui baptizat, ſic ipſe eſt qui per ſpiritũ ſanctum hãc creaturam panis efficit carnem ſuã, & viũ tranſmutat in ſanguinem. Atque in hanc ſententiã Helychius ait: Aaron & filij eius illud rectẽ comedũ. Niſi enim Chriſtus rogatus ore ſacerdotis, ipſe venerit, & cõſanctificauerit, & initiauerit ea quã aguntur, nullatenus ſacrificium Dominicum fiunt. Idem & Ambroſius cõfirmat in hunc modum ſcribens. Panis iſte (ait) panis eſt ante verba ſacramentorum: vbi acceſſerit conſecratio; de pane fiet caro Chriſti. Hoc igitur aſtruamus. Quomodo poteſt qui panis eſt, corpus eſſe Chriſti? Conſecrationẽ. Conſecratio igitur quibus verbis eſt, & cuius ſermonibus? Domini Ieſu. Nam per reliqua omnia quã dicũtur, laus Deo deſertur, oratione petitur pro populo, pro regibus, pro cæteris. Vbi venit vt conſiciatur venerabile ſacramentum, iam non ſuis ſermonibus ſacerdos, ſed vitur ſermonibus Chriſti. Ergo ſermo Chriſti hoc conſicit ſacramẽtũ, nempe iſ quo facta ſunt omnia. Cui conſonãt que ſcripſit diuus Ioãnes Chryſoſtomus. Non ſunt (inquit) humanã virtutis hęc opera. Quã tunc in illa cœna confecit, ipſe nũc quoque operatur, ipſe perſicit: miniſtrorum nos ordinem tenemus. Qui verò hęc ſanctificat & tranſmutat, ipſe eſt. Sed & idem alibi in eandem ſententiã loquitur apertius, ſic ſcribens: Et nũc ille præſto

In Leuit. lib.
2. cap. 8.

Lib. 4. de
ſacr. cap. 4.

In Matth.
hom. 83.

Chryſoſt.
hom. de pro
dit. Iuda.

præſto eſt Chriſtus, qui illã ornauit mēlam: ipſe iſtã quoque conſecrat. Non enim homo, qui propoſita de cõlecratione menſã, Domini corpus facit & ſanguinẽ: ſed ille qui crucifixus eſt pro nobis Chriſtus. Sacerdotis ore verba proferruntur: & Dei virtute conſecrantur & gratia. Hoc eſt (ait) corpus meum. Hoc verbo propoſita conſecrantur: & ſicut illa vox quã dicit: Creſcite & multiplicamini & replete terram: ſemel quidem dicta eſt, ſed omni tempore ſentit effectum ad generationẽ operante natura: ita & vox illa ſemel quidem dicta eſt, ſed per omnes menſas eccleſiã vtque ad hodiernum diem, & vtque ad eius aductum præſtat ſacrificio firmitatẽ. Hęc ſunt Chryſoſtomi verba, ex quibus, quid in hac cõlecratione de eius authore & miniſtro ſit ſentendum, quã etiã cõlecrationis verba ſunt, intelligi facillimẽ poteſt. Idem alibi ſic eadẽ de re ſcribit: Sacra ipſa oblatio, ſiue illam Petrus, ſiue illam Paulus, ſiue cuiuſuis meriti ſacerdos offerat, eadẽ eſt, quam dedit Chriſtus ipſe diſcipulis ſuis, quamque ſacerdotes modò cõficiũt. Nihil habet iſta, quã illa minus. Cur id? Quia non hanc ſanctificãt homines, ſed Chriſtus qui illam antẽ ſacrauerat. Quẽnam modum enim verba quã locutus eſt Chriſtus, eadem ſunt quã ſacerdotes nunc quoque pronunciat, ita & oblatio eadem eſt. A qua ſententiã ne tranſuerſum quidem (vt aiunt) digi-
tum beatus Auguſtinus diſcedit. Nec ſimiliter, inquit, cõ-
prehendimus has duas ſpecies, panis & vini, vt ante conſe-
crationem comprehendebamus: cũ fideliter fateamur
ante cõlecrationem, panem eſſe & vinum, quã natura for-
mauit: poſt cõlecrationem verò, carnem Chriſti & ſanguinem, quã benedictio conſecrauit. DOROTHEA.
Quid de iis cenſes, qui ſine ſolenni & catholica prece, & abſque inuocatione nominis diuini ſuper dona propoſita, panem inquam & vinum, tãtũ recitant aut legunt verba Pauli I. Cor. II. Dominus Ieſus in qua nocte tradebatur? Eoſne Domini corpus & ſanguinem cõlecrare exiſtimas?
THEOPHILVS.
Diuus Paulus illic ſolũm hitoricẽ narrat ea quẽ Chriſtus geſit, hoc cũ inſtitueret ſacramentum, non autem aliquam conſecrandi formã tradit. Qua propter vt iſ minimẽ baptizaret, qui Euãgelij verba de baptiſmi inſtitutione recitaret aut legeret, quibus

2. hom. in 2.
ad Timoth. cap. 1.

Auguſt. in
lib. ſent.
Proſp.

quidem discipulos baptizare docuit, cum diceret: *Ite & baptizate omnes gentes in nomine patris & filij & spiritus sancti, nisi simul essentialis baptizandi formæ verba pronuntiaret, quæ hæc sunt: Ego te baptizo in nomine patris & filij & spiritus sancti: cum id faciens, nõ obiret ecclesiæ ministerium, nec quicquam infanti diceret, nec pro Christo legatione fungeretur, tãquam Deo per ipsum baptizante: at historiæ modò verba recitaret: ita qui tantum recitat historiã instituti huius sacramenti, nec inuocat tanquam ecclesiæ minister nomen Dei super dona proposita panis & vini, nec item consecrationis verba ad hostiam præsentem dirigit, is nullo modo consecrat, nec verum sacramentum secundũ ecclesiæ catholicæ sensum & traditionẽ efficit.*

DOROTHEA.

Ne in posterum argutiis impostorum decipiar, audire velim quænam illa est solennis precatio, qua in consecrationis ministerio nomen Dei inuocatur.

THEOPHILVS.

Ea est huiusmodi: *Quam oblationem tu deus in omnibus quæsumus benedictam, ascriptam, ratam, rationabilem, acceptabilemque facere digneris, vt nobis corpus & sanguis fiat dilectissimi filij tui Domini nostri Iesu Christi. Qui pridie quàm pateretur accepit panem in sanctas ac venerabiles manus suas, & eleuatis oculis in cælum ad te Deum patrem suum omnipotentem, tibi gratias agens benedixit, fregit, & discipulis suis dedit [Quæ verba sacerdos in Christi persona tanquam eius minister persequitur ac pronunciat] dicēs: Accipite & māducate ex eo omnes: hoc est enim corpus meum. Simili modo postquam cœnatum est, accipiēs & hunc præclarum calicem in sanctas & venerabiles manus suas, item tibi gratias agens, benedixit, & dedit discipulis suis, dicēs: Accipite & bibite ex eo omnes: hic est enim calix sanguinis mei, noui & æterni testamēti, mysterium fidei, qui pro vobis & pro multis effundetur in remissionem peccatorum. Hæc quotiescunque feceritis, in mei memoriam facietis.*

DOROTHEA.

Istane precatio veterũ doctorũ testimonio cõprobatũ

*Chryso. lib.
3. de sacerdot.*

THEOPHILVS.

Beatus Iohãnes Chrysostomus prælixæ & sacræ orationis

nis in consecratione Eucharistiæ facit mentionem, dum ait: *Cum astat pontifex, is preces diurnas fundit, quò gratia in sacrificium influat. Missa etiam Græcorũ prodit, quòd episcopus se erigat, signetque crucis signo oblationem, & dicat: Fac ò Domine, hũc panẽ preciosum corpus Christi tui, Amen. Et in calicẽ dicat: Quod in calicẽ est, fac preciosum sanguinem Christi tui, transmūtã spiritu tuo sancto. Theophylactus super illud, Accepto Iesus pane, cũ gratias egisset, &c. dicit nos & gratias agere, sicut fecit Christus: preces quoque adiungere, & dicere: Hoc est corpus meũ. Non enim figuram tantum & exẽplar Dominici corporis panem esse, sed in illum transelementari. Quoties autem Iulianus in nonnullis cõstitutionibus sanctarum & canonicarũ orationum in sacrificio meminit: & in Latinorũ ecclesiã, quoties Ambrosius consecrationis mentionẽ facit? Libro de sacramētis quarto ad verbum ferè recitat formã consecrationis canonis nostro insertã. Idẽ facit Augustinus dum ait: Noster panis & calix certa cõsecratione, mysticus fit nobis, non nascitur. Proinde quòd non ita fit, quãuis sit panis & calix, alimentum est refectiois, non sacramētum religionis. Alio item loco nominatim mysticæ precis meminit, qua illud, quod ex frugibus terrę acceptum est, consecratur, & sumitur ad salutem spirituale, vti suprã docuimus. Atque ante horum patrum tempora beatus martyr Cyprianus illum tantum panem & calicẽ pro dignissimo sacramento veneratur, qui fuisset catholica consecratione sanctificatus. Longẽ autem illo antiquior Irænæus docuit (vt et antè monuimus) eum panẽ qui percipiat inuocationem Dei, fieri Eucharistiã. Diuus etiam Basilius meminit verborũ inuocationis nominis diuini, quæ dicuntur, quando sanctus Eucharistiæ panis, & calix benedictionis populo ostenduntur, quæ ab Apostolis nõ reperimus scripta, sed tradita tantum. Quis enim (inquit) sanctorum verba illa nobis scripto reliquit? Innuũt hi omnes sancti episcopi, eos nequaquam cõsecrare, qui verba consecrationis à patribus accepta, & quasi per manus tradita, nolunt obseruare.*

DOROTHEA.

At cur tandem in hoc sacramento immiscetur aqua vino?

THEOPHILVS.

z iij

*In 14. cap.
Marci.*

Cap. 5.

*August.
cont. Faust.
Manic. lib.
20. cap. 13.*

*Idẽ lib. 4.
de trini. ha-
betur de cõ-
secr. dist. 2.
cap. Corpus
de cœna Do-
mini.*

*Lib. 4. cap.
34.*

*Lib. de spir.
sanct. cap. 1
27.*

Sãcti patres & doctores catholici istud fieri perhibent exemplo & ministerio Domini, quod et in Euangelio nominatim nõ dicitur, patrum tamen concors testimonium nobis satisfacere debet, maxime cum illis regionibus Indiarum suffragetur, quod ibi nõ merum, sed aqua mixtũ vini ex more bibatur. Quanquã magis intuẽdũ mysterium est. Nam primũ significatur adimpletio figurarũ quarũ in lege præcessit, de qua dixit Apostolus: Bibebat autẽ de spirituali cõsequente eos petra. Moyses propheta Dei virga, hoc est, verbo Dei, tangit petrã, & fluit aqua, & bibit populus Dei. Tangit sacerdos calicem, redundat aqua in calice, salit in vitam æternã: & bibit populus Dei, qui gratiã consequutus est. Accipite & aliud: vnus ex militibus tẽpore Dominicæ passionis (quam representamus in hoc sacrificio) lancea latus Christi mortui aperuit, & continuõ exiuit sanguis & aqua: aqua, vt emundaret: sanguis, vt redimeret. Per vinum igitur redemptio, ablutio per aquam significatur. Per aquã quoque populi significatur, dicente Ioanne: Aquarũ multarũ, populi multi. Quum ergo in calice vino aqua miscetur, significatur, quod Christo populus adunatur, & credentium plebs ei in quem credit, copulatur. Huius instituti antiquitatem videmus apud Irenæum vicinũ Apostolorum tẽporibus. Ait enim: Quando mixtus calix & fractus panis percipit verbum Dei, sit Eucharistia sanguinis & corporis Christi. Similia habet & papa Alexander, qui sub Traiano vixit, de consecr. distinct. 2. can. Sanctus item martyr Cyprianus hãc traditionẽ a Christo ipso descẽditse cõfirmat. Quemadmodũ (ait) in sacrificando calice Domini offerri aqua sola non potest, sic nec vinum. Nam si vinum tantũ quis offerat, sanguis Christi incipit esse sine nobis. Si verõ aqua sit sola, plebs incipit esse sine Christo, &c. Huius est simile quod Eusebius Emisenus in homilia de corpore & sanguine Domini ait: Hoc dominicũ sanguinis vinũ, aqua miscendum esse, non solum traditione Dominus, sed etiam ipso genere passionis ostẽdit. Ex cuius sacro latere sanguis & aqua lanceæ illisione profluxit. Atque hoc ipsum Iulius pontifex ad episcopos per Aegyptum latius declarat, dicẽs in vino ostendi sanguinem Christi, in aqua verõ populum intelligi. Ergo cum in calice vino aqua miscetur, intel-

Ambrosius de sacr.

I. Cor. 10. Num. 20.

Ioan. 19.

Matt. 26.

I. Cor. 11.

Apost. 17.

Lib. 5. cont. her.

Lib. 2. epist. 3. ad Cecil.

De consecr. dist. 2. can. Quom omne.

ligi populum Christo adunari, & credentium plebem ei in quem credit copulari & iungi. Cui consonat decretum editum super hac re in cõcilio quod sub Martino papa habitum est. Est autem eiusmodi: Non oportet aliud quicquã in sacramento offerri præter vinum & aquã & panem, quicquã in typo Christi benedicuntur: quia dum in cruce Christus penderet, de corpore eius sanguis effluxit & aqua: & hæc tria vnũ sunt in Christo Iesu: hæc hostia & oblatio Dei in odorem suauitatis. Conciliũ item Carthaginense sextum, cui quidem beatus Augustinus interfuit. Sententia autem decreti super hac re editi, hæc est: In sacramentis corporis & sanguinis Christi nihil amplius offeratur, quã ipse Dominus tradidit, hoc est, panis & vinum aquarũ mistum. Idem illud Græca Chryostomi missa testatur, & totius denique catholicæ ecclesiæ consuetudo vniuersalis ab initio ad nostra vsque secula obseruata.

DOROTHEA.

Cur in speciebus panis & vini hoc sacramentum administratur?

THEOPHILVS.

Vt intelligamus, quam vim habet panis in nutriendis corporibus, ad sustinendam præsentem vitam, eandem corpori Domini inesse ad alendas spiritualiter animas. Sicut vino exhilarantur hominum corda, reficiuntur vires, totus homo roboratur: ita & Christi sanguine animos nostros lætificari, refici, & corroborari.

DOROTHEA.

Cur duo signa proponuntur, ac panis quidem separatim in corpus, vinum autem consecratur in sanguinem?

THEOPHILVS.

Quod doceamur per panem, qui dentibus teritur, Christi carnem in passione attritam fuisse: & per vinum, quod in ora fidelium funditur, sanguinem eius à corpore separatũ, & in precium nostræ redemptionis effusum: atque etiam animã Christi ab eius corpore esse diuisam (cũ pro nobis mortuus est, qui in corpore & anima perieramus) vt per corpus suum, corpus nostrum, & per animã suam, animã nostrã redimeret. Similiter, vt corpus & animã nostrã

corpori & animæ Christi per virtutem salutaris Eucharistiaæ conglutinari & vniri confidamus: vt sic toto Christo totus homo in corpore & anima viuificetur, & saluus sit.

DOROTHEA.

An vtroque symbolo vti peræque omnes absque exceptione debent?

THEOPHILVS.

Salutaris fructus, quem Eucharistia præbet iis qui illam dignè sumunt, non à speciebus panis & vini pēdet, sed à virtute viuificæ carnis & preciosi sanguinis Christi promanat. Cùm autem sub alterutra specie Christus integer verè adsit (neque enim post resurrectionem separari caro & sanguis eius vnquam possunt, quoniam amplius nõ moritur) vtrique salutaris Eucharistia pari fructu tam sub vna, quàm sub vtraque specie à fidelibus percipitur. Nec de spiritali fructu quicquam decedit vnam speciem sumentibus: nec accedit quicquam ei, qui vtranque percipit.

DOROTHEA.

Hoc ergo vis, species panis & vini vsum suum in sola significatione consumere, nec quicquam ad gratiam & virtutem sacramenti addere.

THEOPHILVS.

Sanè quidem. Domini enim solius est præstare gratiam, non vllius creaturæ. Ideoque in consecranda Eucharistia, iuxta Christi institutum ambæ quidem species necessariae sunt: quoniam non ad solam sumptionem sed ad renouandam passionis & mortis Domini memoriã Eucharistia præparatur. Quatenus ergo sacrificio seruit Eucharistia, quo mors & immolatio Christi repræsentatur, species vsum suum vtiliter accommodant, vt ex diuersis & separatis speciebus Christi sanguis pro peccatis nostris effusus, & à corpore separatus apertè significetur. Quatenus verò ad spirituales gratiam & animarum salutem accipiendam fideles Eucharistiam sumunt, iam diuersitas specierum, quæ propter solam significationem adhibetur, nullam amplius vtilitatem habet: sed vna species, quoniam integrum sumentibus exhibet Christum, totius gratiaæ vbertatem semel confert, vt iam superueniente altera specie, quæ non alium, sed eundem Christum præbet, ad spirituales gratiam nihil amplius

amplius addi queat. Hinc catholica ecclesia (quæ in intelligendis mandatis Christi diligens, in obseruandis sedula, nec minus ad vtilitatem fidelium promouendam semper intèta & sollicita cernitur) dum sacrificium illud, quo Domini passionis & immolationis memoriam redintegramus, celebratur, propter significationum necessitatem vtri usque specie vsum atrètè semper custodiuit. In dispensanda verò fidelibus Eucharistia libertatem suam (quam nullo præcepto Christus ei ademit) semper ad fidelium vtilitatem accommodauit, & nunc vtranque, nunc alteram tantùm speciem fidelibus administrauit, pro vt iuxta temporum hominũq; conditionem ad communem omnium vtilitatem vidit expedire. In quo cum procul dubio spiritum sanctum ducem & consultorè semper secuta sit, nec in vllum Domini præceptum deliquisse, nec in prouidenda filiorum suorum vtilitate aberrasse existimanda est, præsertim cùm vnitatis Christianaæ præcipuam semper rationem habuerit, & hoc sollicitè cauerit, ne singulare hoc & vnicum pacis, charitatis, & vnitatis mysterium disensionum & dissidiorum causas in ecclesiam inueheret, & publicam ecclesiae pacem dissiparet.

DOROTHEA.

Nõne hæc Christi verba, Bibite ex hoc omnes, expressum mandatum declarant certumq; institutum? An verò Paulus mentiebatur, quum dicebat Corinthiis se accepisse à Domino quod illis tradiderat? Nam postea traditionè explicat, vt omnes promiscuè vtroque symbolo communicarent. Quòd si à Domino Paulus accepit omnes sine discrimine admittendos, cur vniuersa penè plebs altero symbolo spoliatur?

THEOPHILVS.

Hæc Christi verba, Bibite ex hoc omnes, ad solos Apostolos & eorũ successores pertinet, quibus Dominus dicens, Hoc facite in mei cõmemorationè, præcepit vt hoc sacramentũ facerent, consecrarent, offerrent, ac sumerent in mortis & passionis suæ recordationem, eos instituens eiusmodi verbis legis Euangelicæ sacerdotes. Quare ad laicos nullo modo spectant, qui neutiquã adigi debent ad vtranque speciem participandam. Ac cõmunionem istam cõmunionis

utriusque speciei ad necessitatē alligare velle absurdū fuerit, tā propter abstemios, quā ppter agrotos & similes, quā vini specie placē abhorrent. Re autē vera verba Christi nō tā stricte & coactē intelligēda sūt, vt ecclesia quæ credit non solūm laico, verū etiam sacerdoti non celebrātū sufficere vnā speciē, propterea damonari debeat. Nam Dominus (vt & antē diximus) vix quicquā externorum ita præcipit, vt non reliquerit ecclesiæ suæ facultatē, sicut pro tēporis ratione viderit expedire, id ipsū moderandi & ordinandi ad cōmunē vtilitatē & ædificationē ecclesiæ, modō ne in scopo erretur, & eo quod per externa impetrandū est, quis fraudetur. Quis verō nescit Christū, cū hoc sacramētum institueret, statim à cœna Apostolis suis pedes lauisse, nominatimq; præcepisse, vt hoc officij alij aliis præstarent? Si ego (inquit) magister & dominus laui pedes vestros, & vos debitis alter alterius lauare pedes. Exemplū enim dedi vobis vt quemadmodū ego feci vobis, ita & vos faciatis. Hoc vtiq; mandatū Christi, secundūm externam literam non minus cogit, quā hæc eiuldē verba: Bibite ex hoc omnes: at catholica tamē ecclesia non vtitur externo illo opere apud sacramētū coporis & sanguinis Christi, cū Christus eo sit vltus, & mandauerit (vt verba sonāt) deinceps eo quo ipse fecerat modo, obseruari. Quinetiā laudatissimum istud & piētissimū opus prorsus ferē exoleuit: etsi beatus Bernardus magnū sacramētum appellat, & beatus martyr Cyprianus antē ipsum testatus est, Christū nō modō lauisse Apostolis pedes, verūm etiā solemni deuotionē præcepisse & instituisse, vt idē facerent deinceps Apostoli. Istud autē externū opus intercedit ac in desuetudinē abiit (vt ex beato Augustino colligitur) ne putetur esse rebaptizatio. Et ex hac ratione multi lationē illam in consuetudinē recipere noluerunt, vt ille idem testatur libro de ritibus ecclesiæ ad Ianuarium. Externam autem illam ceremoniam omittere commodius vtiliusque erat, quā eius pertinaci retentione errori tanto locum dare.

Ad eundem modum Apostolus, sicut à Domino accepit, ita dicit se tradidisse Corinthiis sacræ cœnæ celebrandæ ritum: quōd Dominus Iesus qua nocte tradebatur, accepit panem, & gratias agens fregit, & dixit, &c. Similiter & postquam

EVCHARISTIAE. LIB. V. 185
postquam cœnauit. At minimē nunc hunc ritum in ecclesia seruamus: non enim post cœnam, aut vesperi, sed mane & ieiunium seruamus: nec frangimus hostiam consecratam populo porrigendā: neque sedemus ad mensam, quomodo tamen Christus ipse fecit. Et plurima præterea in Euangelio recitantur à Christo facta apud sacramentum istud, quæ tamen nos eodem modo non peragimus.

DOROTHEA.

Vndenam ista institutionis Christi mutatio accidit?

THEOPHILVS.

Diuus Augustinus eius mutationis hanc adfert causam. *Epist. 18. ad Ianuarium.* Placuit (inquit) spiritui sancto, qui ecclesiæ suæ semper adest, vt in honore tanti sacramenti in os Christiani prius Dominicū corpus intraret quā ceteri cibi. Ideoque mos iste per vniuersum orbem seruat. Saluator autem quōd vehementius cōmendaret mysterij illius altitudinem, vltimum hoc voluit insigere cordibus & memoriæ discipulorum, à quibus erat ad passionem digressurus: & ideō non præcepit quo deinceps ordine lumeretur, vt Apostolis, per quos ecclesias dispositurus erat, seruaret hunc locum. Nam si hoc ille monuisset, vt post alios cibos semper reciperetur: credo quōd eum morē nemo mutasset. Non est ergo ecclesia catholica condēnanda, quōd vna specie sacramenti in cœna & verā fide contenta, non vtranque speciem suis omnibus distribuatur: nec debet vinculū pacis & charitatis, quo in eadem ecclesia sumus inuicem colligati, propter externas istas species solui & dissipari: quum externum omne vnitati ecclesiæ Christi & charitati cedere oporteat.

DOROTHEA.

At quid ais de ecclesia Corinthiaca, in qua (vt suprā dixi) omnes sine exceptione fiebant vtriusque symboli participes? Ignorabātne quos Christus conuiuas ad cœnam suam admisisset?

THEOPHILVS.

Ingenuē præterea fatebor, id nō modō in Corinthiorū obseruari tū solitū ecclesia, sed in multis etiā aliis, vt ex Ter *Lib. de resur-*
tulliano potest intelligi. Caro (inquit) nostra corpore & *rest. carn.*
guine Christi pacitur, vt aīa de Deo saginetur. Quomodo

Ioh. 13.

In serm. de
cœna Do-
mini.
Sermo de
unctione
christiatis.

Cap. 18.

*Refert
Theodoret,
lib. 3. cap.
18.*

*In 2. Mal.
Chrysof. in
2. ad Cor.
cap. 8. hom.
18.*

*Cyp. lib. 1.
epist. 2. ad
Corne. pap.*

Act. 2.

huiusmodi manibus (dicebat Ambrosius Theodosio) sacri Domini corp⁹ suscipies? Qua audacia poculum sanguinis preciosi ore tuo participabis? Et Hieronymus, Sacerdotes (inquit) qui Eucharistiam conficiunt, & sanguinem Domini populo distribuunt. Chrysofomus: Non sicut in veteri lege partem quidem sacerdos comedeat, partem verò populus: verum omnibus corpus vnum proponitur, & poculum vnum. Ea quæ sunt Eucharistiæ, communia sunt omnia inter sacerdotem & populum. Quod idem intelligit ex diu Cypriani scriptis supra citatis. Scribit enim in hunc modum: Quos excitamus & exhortamur ad prælium, non inermes & nudos relinquimus, sed protectione sanguinis & corporis Christi munimus. Hoc ipsum Gregorius sua ætate seruatum fuisse docet. Quis sit (inquit) sanguis agni, iam non audiendo, sed bibendo didicistis. Eius sanguis in fidelium ora profunditur. At consuetudo tamen nunquam generalis fuit in vniuersa Christi ecclesia, vt fidelibus omnibus promiscuè vtraque species distribuatur: cum Hierosolymis in primitiua illa ecclesia (vbi ingens erat fidelium multitudo) legamus communionem sub sola specie panis oblatam, Luca testante, cum dicit: Erant autem perseverantes in doctrina Apostolorum, & communicatione fractionis panis, & orationibus. Nec enim Christus ita videtur hominibus de populo, id est, laicis præcepisse vt carnem suam ederent, & sanguinem suum biberent, vt si sanguinem præmitterent, peccarét: cum de se apud Ioannem ita loquatur: Ego sum panis viuus, qui de cælo descendi. Si quis manducauerit ex hoc pane, viuet in æternum. Quod autem rectè possit corpus Christi & dari sine sanguine & accipi, multis authoritatibus doceri potest. Ac in Niceni quidem concilij capite decimo octauo, quod supra protulimus, scriptum est, diaconos, quibus non liceat offerre iis qui offerant, dare solitos Christi corpus, quod eis nec canon vllus, nec consuetudo cõcedat. Solius Christi corporis fit mentio, quod diaconi quadam temeritate & arrogantia sacerdotibus in sacrificio episcoporum, vt ita dicam communicantibus dabant. Si sanguinem etiam præbuisent, non prætermisum esset. Et tamen Eucharistiæ illic fit mentio, vt intelligamus Eucharistiæ verbum vsurpatum esse in præbendo solum aliis

aliis Christi corpore. Nec me fugit quàm Saranæ ministri (vt soleant illis est scripturas ludibrio habere) hinc ludant & cauilentur, hæc dicta volentes per synecdochen, vt à parte totum accipiatur. Sed eiusmodi effugium non vniuersum æstimamus assis. Nam complures alios similes locos. Cuiusmodi est quod Ambrosius narrat, fratrem cum nauigaret, seque in summo versari periculo cerneret, ab iis quos initiatos esse comperisset, ne expers sacramenti, è vita exiret, diuinum illud fidelium sacramentum poposcisse, idque curasse in orario, quam stolam vocant, ligandum inuolendumque in collo, atque ita se in mare deiecisse, cumque incolumis & saluus ad portum peruenisset, eum primo quoque die vti liberior copia ecclesiæ fuit, accepisse sacramentum. Cui dubium est, quin solum Christi corpus esset: cum præsertim sanguis in orario ligari non potuerit? Eodem pertinet id quod sexto ecclesiasticæ historiæ libro de quodam Serapione Alexandrino scriptum est, eum sibi per puerum curasse corpus Christi adferendum, quod cum sumpsisset, læto animo excessisse vita. Paulinus etiam summus vitæ & pontifex in vita beati Ambrosij narrat, Horatium quendam, seu Honoratum ecclesiæ Vercellenis sacerdotem, cum ad beatum Ambrosium ea ipsa hora qua spiritum erat editurus, introire cuperet, tertio vocantis se vocè audiuisse, Surge, festina, quia mox est recessurus, eumque cum descendisset, viro Dei, Domini corpus obtulisse, quo accepto ipsum è vita migrasse. Hic corporis tantum, non etiam sanguinis fit mentio. Nusquam tamen legitur, quo primùm tempore hoc sciuerit ecclesia, vt laici Eucharistiam sub vna tantum specie fumerent: etsi in sacris canonibus inuenitur laica cõmunio, quam sub specie tantum panis fieri interpretantur. Ac verisimile est eam ab Apostolorum traditione manasse. Sic enim Hierosolymis fractum panem participabant fideles, quæ haud dubiè participatio est corporis Domini. Nam si conuiuia & ἀγάπαι nos intelligere oportet, non erit laudis in conuiuio perseverare, cum hæc vita sit Epicureorum, qui pingues & nitidi bene curata cute visuntur. Cum ergo res sit tam vetus, Christi que instituto nõ repugnet, & multi sanctissimi viri iam ante Nicenam synodum

*Act. 2. ca.
& 20.
1. Cor. 10.*

ita vñ sint, conciliumque generale (quod Constantiæ celebratum est, eum de hoc nonnulli quererentur, qui tunc hæretici ecclesiæque hostes iudicati sunt) retinuerit, statueritque non pugnare cum Euangelicis scriptis, ecclesiæque ipsa hoc adhuc tenuerit: eos qui contradicant, queranturque hac parte discedi à Christi instituto, nõ modò non esse audieandos, sed ex ecclesiæ corpore, communionis ac societate distrahendos, inter omnes qui sana mente sint, plane constat.

DOROTHEA.

Refertur de consec. dist. 2. can. comperimus. Quid ergo sibi vult Gelasius papa, dum Maiorico & Ioanni episcopis in hæc verba scribit? Comperimus quòd quidam sumpta tantummodò corporis sacri portione, à calice sacri cruoris abstineant, qui proculdubio, quoniam nescio qua superstitione videntur astricti, aut integra sacramenta percipiant, aut ab integris accèdunt. Diuino enim vnus eiusdemque mysterij sine grandi sacrilegio non admittitur.

THEOPHILVS.

Refertur de consec. dist. 2. can. Relatum est.

Gelasius illic agit, sermonemque habet de quibusdam sacerdotibus, qui nescio qua superstitione à calice abstinebant post oblatum Deo nostræ redemptionis sacrificium: id quod intelligi potest ex duodecimo Tolerani concilij decreto, cuius hæc est sententia: Relatum est nobis quosdam de sacerdotibus non tot vicibus communionis sanctæ gratiam sumere, quot sacrificia in vno die videntur offerre: sed si in vno die plurima Deo offerunt sacrificia, omnibus se oblationibus à communionis suspensione: & in sola tantum extrema sacrificij oblatione communionis sanctæ gratiam sumunt: quasi non sit illis toties vero & singulari sacrificio participandum, quoties corporis & sanguinis Domini nostri Iesu Christi immolatio facta constiterit. Nam Apostolus dicit: Nõne qui edunt hostias, participes sunt altaris? Cerrum est quòd hi, qui sacrificantes non edunt, rei sunt Dominici sacramenti. Quicumque ergo sacerdotum deinceps diuino altari sacrificium oblaturus accesserit, & se à communionis suspenderit: ab ipsa qua se indecenter priuauit

priuauit gratia communionis, anno vno repulsum se nouerit. Nam quale erit sacrificium, cuius nec ipse sacrificans particeps esse dignoscitur? Ergo modis omnibus tenendum est, vt quotiescunque sacrificans corpus & sanguinem Domini nostri Iesu Christi in altari immolat, toties perceptionis corporis & sanguinis Domini nostri Iesu Christi participem se præbeat.

DOROTHEA.

At quò fieri potest vt corpore & sanguine Domini vescamur?

THEOPHILVS.

Hic mens & ratio humana silere debent. Hoc fide percipimus: & credimus Christum morti sese exposuisse, vt nos à morte liberaret, & resurrexisset, vt nobis vitam acquireret. Ideoque hoc sacramentum statuit, vt mortis & resurrectionis suæ fructus ad nos permaneret.

DOROTHEA.

Nõne hi fructus fide percipiuntur?

THEOPHILVS.

Fateor: sed hos fructus confirmari & augeri amplius voluit Dominus ex hoc sacramento.

DOROTHEA.

Quid ergo in eo continetur?

THEOPHILVS.

Ex iis quæ adhuc exposita sunt, nullo negotio intelligi potest. Sub panis symbolo, verè suscipimus corpus Christi Iesu, quod pro nobis in ara crucis immolatum est: sub vimipieciæ, sanguinem, qui pro nobis in peccatorum remissionem & redemptionis precium effusus est. Et in hunc finem est instituta Eucharistia, vt oblationis per Christum factæ temper sumus memores.

DOROTHEA.

Christus ergo duplicem vñm sacramenti corporis & sanguinis sui commendauit?

THEOPHILVS.

Certissimum istud quidem est. Sed vesperam iam appetere video, & satis longus adhuc à nobis habitus est sermo. Vereor autem ne rerum quas explicauimus copia vel tenebras tuæ menti offundat, vel officiat memo-

hiz. Cùm enim animus eidem semper rei intentus est, tandem lassescit, vt vt illa suavis sit & frugifera: nec fideliter audita continere solet, eorum si obruatur multitudine. Vt ergo singula tenacius in animo tuo hæreant, melius esse duco vt hoc intermisso sermone, animos per amœnissimi horti areas oblectemus. Varij flores nescio quid iucunditatis afflabunt nobis, & sensus fessos nonnihil amœnitate sua refocillabunt.

DOROTHEA.

Quando id vtile esse censet, surgamus.

I N I S.

PETRI

PETRI BULENGERII

185

TRECENSIS INSTITV-

tionum Christianarum

liber sextus.

THEOPHILVS.

EXTRIMA disputatione nostra, Dorothæ soror, heri fatebaringenuè, Christum duplicem vsum sacramenti corporis & sanguinis sui cõmendasse. Sed quia non instabat, eius rei rationem data opera in hodiernum diem distuli. Hæc igitur, vt te velle video, ego nunc expediam. Christus qua bonitate est, cùm semel in gregem suum per baptismum admissos diuina sua carne perpetuò velit alere, statuit primùm, vt à fidelibus corpus suum, velut animæ salutare alimentum sumeretur. Accipite (inquit) & comedite. Deinde, vt Deo patri in memoriã passionis suæ offerretur. Cuius oblationis ministeriũ, Apostolis, velut nouæ legis sacerdotibus tradens: Hoc, inquit, facite in mei commemorationem.

DOROTHEA.

Ista, quæso, fusius mihi fac explices. strictius enim & angustius dicuntur, quàm vt omnino possim intelligere.

THEOPHILVS.

Perinde est, ac si Dominus noster dicat: Quemadmodum ex pane & vino diuina potestate corpus & sanguinem meum effeci & consecraui: quemadmodum Deo patri offero & sacrifico, ac illud vobis in cibum potumque spirituale distribuo: sic & vos verbi mei virtute illud consecrate, offerre, mysticèque sacrificare ad renouandam salutaris sacrificij, quod in cruce offero, memoriã. Carnem meam comedite, & bibite sanguinem meum, ac fidelibus in mei memoriã distribuite. Quotiescũque enim comederitis panem hunc, & de poculo biberitis, mortem Domini annunciabi-

I. Cor. II.

A

DE SACRAMENTO

tis donec veniat. Quibus ex verbis constat potestatem consecrandi, offerendi, ac distribuendi corpus Domini non Apostolis tantum datam esse, sed omnibus etiam ipsorum successoribus usque ad mundi consummationem; idque in memoriam mortis & passionis Dominicæ.

DOROTHEA.

Duplex ergo Christi est oblatio.

THEOPHILVS.

Prorsus. Nam sicut Christus Deo patri in cruce pro nostra redemptione se obtulit: ita in cœna iam antè se Deo obtulerat patri, sub speciebus panis & vini incruentum instituens sacrificium recordationis mortis suæ, gratiarum actionis & laudis.

DOROTHEA.

Hocine ex Evangeliorum contextu edocere me possis?

THEOPHILVS.

Clarissimè profectò id demonstrari potest, si facta dictaque Christi attentè considerare volumus. Ex iis enim apparet quòd quemadmodum loco circumcisionis, anti-qui sacramenti, instituit Christus sacramentum nouum baptismatis: sic & loco multiplicium oblationum & sacrificiorum veteris testamenti (quæ tantum umbræ quædam fuerunt rerum futurarum) nouum istud tradidit sacrificium.

DOROTHEA.

Te igitur oportet, si rem satis assequor, componere ac comparare dicta & facta Christi cum verbis & ritu sacrificiorum veteris testamenti, vt appareat quàm pulchrè respondeat figuræ veritas, & hoc illi succedat.

THEOPHILVS.

Hoc ipsū præstare conabor, ac docebo quomodo Christus tanquam lux vera, omnem veterum sacrificiorum umbram in cœna sua auferat & procul abigat, in quorum omnium locum sacrificium istud (quod ea omnia significabat) reposuit & ordinauit.

Exod. 12.

In veteri testamento Moyses de agno Paschali (quod nihil aliud erat quàm oblatio & sacrificium figurale) ita loquitur: Est pascha, id est, transitus Domini. De hoc verò nouo sacrificio (quod illo significabatur) Christus ait: Hoc est corpus meum, quod pro vobis traditur, nimirum in remissionem peccatorum, in qua vtiq; sit verus transitus Domini.

EUCHAR. ET MISSAE SACRIF. LIB. VI. 186
mini, cum videlicet peccatum & mortem euadimus, & potestas diaboli deponitur. Rursus de illo eodem agno Paschali Moyses ibidem iubet, vt accepto sanguine aspergatur eo superliminare, &ambo postes domus, vt sit eis sanguis in signum liberationis à plagis Aegypti. De hoc verò Christus ait: Hic est calix noui testamenti in meo sanguine, qui pro vobis effunditur in remissionem peccatorum. De illo iterum ait Moyses ad Israelitas: Cum introieritis terram, quam Dominus Deus daturus est vobis, vt pollicitus est, obseruabitis cæremonias istas religione perpetua. De hoc verò mandat Christus: Hoc facite in mei commemorationem, usque dum rediero. Alibi de sanguine sacrificiorum, quo primum liber testamenti, & omnis populus, deinde tabernaculum, omniaque vasa ministerij Dei aspergebantur, ait: Hic est sanguis testamenti, quod ad vos mandauit Deus. Christus autem dicit: Hic est calix noui testamenti in meo sanguine, qui pro vobis effunditur.

Exod. 24.

Similiter de sacrificio primitiarum, quod peculiariter sacrificium istud noui testamenti significabat, præcepit Moyses: Cum intraueris terram, tolles de cunctis frugibus eius primitias, & pones in cartallo, pergesque ad locum quem Dominus tuus elegerit, vt ibi inuocetur nomen eius: accedesque ad sacerdotem qui fuerit in diebus illis, & adferes ad eum: suscipietque sacerdos cartallum de manu tua, & ponet ante altarem Domini Dei tui. Et præcipit inde Moyses, vt in hac oblatione Israelitæ clara voce fateantur, agantque Deo gratias, quòd in manu forti & brachio extento induxerit eos in terram promissionis, quòdque susceperint omnia quæ Dominus erat eis pollicitus. Hic quum Christus ab Apostolis sibi cœnam parari iussisset, accipit ad eundem modum panem, simulque calicem, in sanctas manus suas, gratias agens patri cœlesti. Postremò iubet Moyses, vt cœplera oblatione & gratiarum actione, adoratoque Domino, filij Israel in loco illo oblationis primitiarum, epulentur in omnibus bonis, quæ Dominus Deus ipsis erat largitus. Christus autem in cœna sua, cum gratias egisset, dedit Apostolis suis proprium corpus & sanguinem, sub panis & vini speciebus, dixitque omni cõsolatione & gaudio plena illa

Deu. 26.

DE SACRAMENTO

verba: Accipite, comedite, & bibite. Hoc est corpus meum, quod pro vobis datur. Hic est sanguis meus, qui pro vobis effunditur.

Marc. 14.

Posset ad eundem modum vniuersa libaminum, & omnium sacrificiorum veteris testamenti genera cum hoc sacrificio conferri. Sed quæ hæcenus adduximus satis esse possunt in præsentia. Vidit hanc collationem Theophylactus in verbis illis Domini: Hic est sanguis meus, cum ait: Sanguinem noui testamenti dixit Christus, opponendo veteri: habebat enim & vetus testamentum sanguinem, quo aspergebatur & populus & liber legis. Sic & in hunc locum:

Mat. 26.

Hic est sanguis meus noui testamenti: Sicut vetus (inquit) testamentum immolationem habebat & sanguinem: ita & nouum testamētum sanguinem habet & immolationem,

Ibidem.

Quod testatur & Euthymius: Sicut (ait) vetus testamētum hostias & sanguinem habebat: ita sanè & nouum, corpus videlicet & sanguinem Domini. Vnde Augustinus oblationem hanc appellat verissimum & singulare sacrificium,

Lib. de spir. & litera. ca. 11.

Irenæus lib. contr. hære. cap. 34.

Et beatus Irenæus asseuerat nos Eucharistiam corporis & sanguinis Christi offerre patri cœlesti creaturam sanctificati, gratias agentes pro sua donatione. In missa etiā Chrysostomi, in oratione Cherubici interpellat ecclesia Christum hoc modo: Propter ineffabilem & immentam tuam humanitatem, intrepidè & irreuocabiliter factus es homo, & summus pontifex noster. Sacrificiorum ritus instituisi, ac solennis huius & immaculati sacrificij celebrationem nobis tradidisti tanquam Dominus omnium. Hoc modo docent reliqui patres omnes ac doctores catholici.

DOROTHEA.

Nullusne alius in scriptura sacra locus occurrit, vnde & istud nosse liceat?

THEOPHILVS.

Psal. 109.

Ex verbis Psalmographi id quidem intellectum procliuè est. Cum enim psalmo quodam Christus à spiritu sancto pronuncietur sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedec, necessarium est vt, quemadmodum Melchisedec in typum & figuram Christi, panem & vinum obtulit, tanquam sacerdos viuētis & æterni Dei, idque dum benedixit Abrahamo parta victoria, quatuorque regibus obtinuitis ex acie recedenti: ita re vera Christus in cœna corpus &

EUCHARIS. ET MISSAR SACRI. LIB. VI. 187
 pus & sanguinem suum sub panis vini que symbolis Deo obtulerit. Alioqui si tantum in cruce obtulisset, non impleuisset quod panis & vini sacrificio à Melchisedec figuratum est: rat figuram duntaxat Aaronici sacrificij, quod effuso sanguine peragebatur. Quare nec sacerdos esset secundum ordinem Melchisedec, qui nusquam sanguine sacrificasse legitur, sed pane solum & vino. Cū igitur hoc diuinæ scripturæ prorsus aduertetur, omnino necesse est vt Christus similitudinem sacrificij Melchisedecimi panem & vino sit imitatus, figuramque veritate adimpleuerit, vt ecclesiæ suæ nouum traderet sacrificium in pane & vino, ad memoriæ sanctissimæ passionis suæ, vsque ad finem sæculi iugiter offerendum.

DOROTHEA.

Enimuerò in Geneseos libro nequaquam dicitur Melchisedec obtulisse panem & vinum: at protulisse duntaxat.

THEOPHILVS.

Næ panem & vinum protulit: non vt Abrahami & tyronum, quos armis instructos eduxerat, vires cibo reficeret: nam vsi fuerant comætu, quem (vt contextus ipse declarat) interceperant, opimis que spoliis onusti è prælio reuertebantur, vt Abrahamus ostendit, dum regi Sodomorum ait: Non accipiam quicquam ex omnibus quæ tua sūt his tantum exceptis quæ comederūt iuuenes: Ergo vt Deo offerret sacrificaretque gratias illi acturus de victoria Abrahamæ paruis admodum copiis instructo data. Quod Moses satis superque significat, quum Melchisedecum panem & vini protulisse dicit, quod esset sacerdos Dei altissimi.

DOROTHEA.

Nullamne huius rei mentionem faciunt doctores antiqui?

THEOPHILVS.

Non modò ecclesiæ Christianæ, tum Græcæ, tum Latinæ doctores, sed etiā veteres Hebræorum Rabini, qui aduentum Domini præueterunt, magno consensu Melchisedecum Dei viuētis sacerdotem, panem & vinum obtulisse asseuerant.

DOROTHEA.

Singulari cum voluptate, quid hac de re sentiant, audientem, eorum si dicta recitare non grauareris.

THEOPHILVS.

Haud equidem istud grauatè faciã. Itaque ab Hebræis ducam initium. Rabi Pinhas lahir filius: Tẽpore (inquit) Messia omnia sacrificia cessabunt: sed sacrificium panis & vini nunquam desinet, vt in Genesi legitur: Et Melchisedec rex Salem panem & vinum exceperit. Et quòd separabit sacrificium panis & vini à cessatione sacrificiorum, probat ille Iud Psalmographi: Tu es sacerdos in æternum, &c. Atque hoc loco, vbi legimus, Protulit, hic Rabinus, Excepit, vel Separauit, legitur: quoniam offerenda Deo excipiuntur, separantur, ac segregantur à communibus vsibus.

Rabi Samuel Barnabas de Melchisedec ait: Sententias sacerdotij tradidit ei, & erat ipse sacrificans panẽ & vinum, Deo sancto & benedicto, sicut dictũ est: & ipse erat sacerdos Deo altissimo. Et post varias expositiones magistrorum dicit: Melchisedec produxit panem: Hic est panis propositionis & vini, id est, libamina. Hæc autem sunt sacrificia. Hanc quoque magistrorum refert dicentium, quòd legem reuelauit ei, qui dixit: Venite & comedite panem meum, & bibite vinum quod miscui. Postremò hanc refert traditionem Melchisedec, hoc est, ac si dixisset scriptura quod scriptum est psalmo 109. Iurauit Dominus & non pœnitebit eum, tu es sacerdos secundũ (vel supra) ordinem Melchisedec. Et quis est iste? Iste est rex iustus & saluator rex Messias, sicut apud Zachariam dicitur: Ecce rex tuus venit tibi iustus & saluator. Et quid docet dicẽdo, Protulit panem & vinum? quasi dicaat: Erit placenta tritici in terra. Et quod scriptum est Gen. 14. Et ipse erat sacerdos Deo altissimo. Hæc ex Rabi Mose Hardasan.

Iam venio ad catholicos doctores, qui docebunt nõ modò Melchisedecum panem & vinum Deo in sacrificiũ obtulisse: sed Christum etiam in cœna hanc exercuisse oblationem, quam ecclesiæ suæ fieri præcepit in memoriã mortis & passionis suæ, cum se obtulisset ipse patri sub panis & vini speciebus. Beatus martyr Cyprianus: In sacerdote (inquit) Melchisedec sacerdotij Domini sacramentũ præfiguratum videmus, secundũ quod scriptura diuina testatur & dicit: Et Melchisedec rex Salẽ protulit panẽ & vinũ. Fuit autẽ sacerdos Dei summi, & benedixit Abraham. Quòd autẽ Melchisedec typũ Christi portaret, declarat spiritus sanctus in psalmis ex persona patris ad filiũ, dicẽs: Ante luciferũ ge-

EVCHARIET MISSAE SACRIFI. LIB.VX. 188
nerã te iurauit Dominus, & nõ pœnitebit eum: tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedec. Qui ordo vtrique est de sacrificio illo veniẽs, & inde descẽdens, quòd Melchisedec sacerdos Dei summi fuit, quòd panẽ & vinum obtulit, quòd Abraham benedixit. Nam quis magis sacerdos Dei summi, quàm Dominus noster Iesus Christus, qui sacrificiũ Deo patri obtulit? & obtulit hoc idem quod Melchisedec obtulerat, id est, panẽ & vinum, suum scilicet corpus & sanguinem? Et paucis de benedictione Melchisedec & fide Abraham interpositis, ait: Vt ergo in Genesi per Melchisedec sacerdotem benedictio circa Abraham posita celebrari, præcedit antè imago sacrificij, in pane & vino scilicet constituta. Quam rem perficiens & adimplens Dominus panem & calicem mixtum vino obtulit, & qui est plenitudo, veritatem præfiguratae imaginis adimpleuit. Sed & per Salomonem spiritus sanctus typum Domini sacrificij præmõstrat immolatae hostiæ panis & vini, sed & altaris & Apostolorum faciens mentionẽ: Sapiẽtia, inquit, ædificauit sibi domum, & subdidit columnas septem. Mactauit suas hostias, miscuit in cratere vinũ suũ, & parauit mensam suam. Et misit seruos suos, conuocãs cum excessa prædicatione ad craterem, dicens: Qui est in sibi, declinet ad me. & indigentibus sensu dixit: Venire & edite de meis panibus, & bibite vinũ quod miscui vobis. Rursum, verbis quibus hoc sacramentum conficitur recitatis, dicit: Vnde apparet sanguinem Christi non offerri, si desit vinũ calici, nec sacrificium Dominicum legitima sanctificatione celebrari, nisi oblatio & sacrificiũ nostrũ responderit passioni. Quomodo autẽ de creatura vitis nouũ vinũ cum Christo in regno patris bibemus, si in sacrificio Dei patris & Christi vinum non offerimus, nec calicẽ Domini dominica traditione miscemus? & infrã adiungit: Si Iesus Christus Dominus & Deus noster ipse est summus sacerdos Dei patris, & sacrificium Deo patri ipse primus obtulit, & hoc fieri in sui commemorationem præcepit, vtrique ille sacerdos vice Christi ferẽ fungitur, qui id, quod Christus fecit, imitatur. Et sacrificium verũ & plenum tunc offeret in ecclesia Deo patri, si sic incipiat offerre, secundum quod ipsum Christum videat obtulisse.

Arnobius presbyter, philosophus & orator insignis, Lactantij Firmiani præceptor, qui anno vixit 300: Hic est (inquit, de Christo loquens) qui per mysterium panis & vini sacerdos factus est in æternum secundum ordinem Melchisedec, qui panem & vinum solus obtulit in sacerdotibus, dum Abraham victor reuenteretur de prælio.

Damasceus? Damasceus: Pane & vino suscepit Melchisedec Abraham ex cæde alienigenarum reuertentem, qui erat sacerdos Dei altissimi. Illa mensa hanc mysticam præfigurauit melsam, velut & sacerdos ille, Christi veri sacerdotis figuram præse ferebat & imaginem. Tu es (inquit) sacerdos secundum ordinem Melchisedec. Hieronymus ad Euagrium scribit se perlegisse Hippolytū, Irenæum, Eusebium Cæsariensem, & Emisenum, Apollinarium quoque, & Eustathium Antiochenum, eorumque omnium opiniones deprehendisse diuersis argumentationibus ac diuerticulis ad vnum compitum peruenisse, vt docerent Melchisedec in typum præcessisse sacerdotis filij Dei, de quo dicitur: Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedec. Ordinem autem eius multis illos modis interpretari, quod solus & rex fuerit & sacerdos, &c. quod neque carnis & sanguinis victimas immolauerit, nec brutorum sanguinem, nec eorum animalium exta, id est, quicquid super escam est, susceperit, sed pane & vino simplici puroque sacrificio Christi dedicauerit sacramentum. Idem in psal. 109. Hoc solum, inquit, interpretemur, Tu es sacerdos, &c. Hoc solum dicamus, quare dixerit secundum ordinem. Nequaquam sacerdos eris secundum victimas Iudaicas: sed eris sacerdos secundum ordinem Melchisedec. Quomodo enim Melchisedec rex Salæ, obtulit panem & vinum: sic & tu offeres corpus tuum & sanguinem verum panem & verum vinum. Iste Melchisedec, ista mysteria quæ habemus dedit nobis. ipse est qui dixit: Qui manducauerit carnem meam, & biberit sanguinem meum, habet vitam æternam. Secundum ordinem Melchisedec tradidit nobis sacramentum suum. Hæc ille. Ambrosius item ostendit Eucharistiæ figuram præcessisse Iudæorum sacramenta. ait autem: Tunc victor venit, occurrit illi Melchisedec sacerdos, & obtulit ei panem & vinum. Quis habuit panem & vinum? Melchisedec. Ipse ergo author sacramentorum. Et

Damasceus?
lib. 4. ortho.
fid. cap. 14.

Tomo epist.
3.

Psal. 109.

Lib. 4. de
sacram. c. 3.

infra:

EUCHARYSET MISSAE SACRI. LIB. VI. 189
infra: Obtulit ergo Melchisedec panem & vinum. Vult autem Ambrosius sacramenta Christianorum esse anteriora, quam sunt Mosis sacramenta: quod non potest esse, nisi propter sacrificium panis & vini à Melchisedec oblatum.

Huic astipulatur diuus Augustinus. Itæ in sacerdote (inquit) Melchisedec Dominicum sacramentum præfiguratum videmus, secundum quod scriptura diuina testatur & dicit: Et Melchisedec rex Salem protulit panem & vinum, &c. Atque hæc verba à beato Cypriano mutuatus est Augustinus.

Theophylactus etiam: Verum quem alium (ait) afferre possunt præter Christum Iudæi, qui sit ex instituto Melchisedec pontifex factus? Nonne erant sub lege omnes? Nonne vniuersi sabbata obseruabant, offerebantque sacrificia? Apertissimè itaque de Christo id esse dictum constat. Hic enim solus, Melchisedec illius in more, pane & vino sacrificauit. Marcus quoque Marullus: Primus, inquit, Melchisedec in sacrificio panem & vinum obtulit: inde tu diceris in æternum sacerdos, non secundum ritum eorum qui pecora sacrificabant, sed secundum ordinem Melchisedec, qui pane vinoque itauit. Illius tamen sacrificium signum & umbra fuit: tuum autem veritas est & lux. Tuum istud & prophetae futurum prædixerunt, & figuræ significarunt, vt in eo credendo quod & veritas promitteret, & nouitas exhiberet, fides nostra stabiliretur atque firmaretur magis. Vides vt communi consensu omnes isti sancti doctores affirmant, quod de oblatione Melchisedec & Christi Iesu in medium attuli, qui quidem panis & vini sacrificio figuram, quæ in Melchisedec præcesserat, adimpleuit?

D O R O T H E A.

Istud ergo asseueratè pronuntiandum, Christianam ecclesiam toto terrarum orbe diffusam, duo Christi agnoscere sacrificia.

T H E O P H I L V S.

Duo re veta agnoscit, eadè secundum substantiam, sed secundum rationem & ritum offerendi multum diuersa. Vnum in cruce cruentum, quo ipse mediator noster iustam numinis iram placauit, eique nos reconciliauit flagitorum nostrorum maculas suo luens sanguine, tradensque semetipsum pro nobis oblationem & hostiam Deo in odore suauitatis. De hoc ait Apostolus: Vna oblatione consummauit in æternum

Lib. 4. de
doct. christi.
cap. 21.

Lib. 2. Euæ
gel. cap. 17.

Ephes. 5.

DE SACRAMENTO

*Hebr. 10.
Col. 1.*

sanctificatos. Et: In illo complacitum est patri vniuersam plenitudinem inhabitare, & per eum reconciliare cuncta erga se, pacificatis per sanguinem crucis eius per eundem, siue quæ in terra sunt, siue quæ in cœlis. Iterum: Per quem habemus redemptionem per sanguinem ipsius, remissionem peccatorum, iuxta diuitias gratiæ suæ. Et: Instaurauit omnia per Christum & quæ in cœlis sunt, & quæ in terra per eundem. Et apud Esaiam, Torcular calcavi solus. Et: Eius liuore facti sumus. Alterum sacrificium est, quo in cœna sub speciebus panis & vini corpus & sanguinem suum ipse sacerdos iuxta ordinem Melchisedec patri obtulit, perpetuum cœdæ nouæ legis sacrificium, quod Apostolis suis & ipsorum successoribus, vt ad finem vsque seculi in sui memoriam facerent, commendauit. Nam quemadmodum ante Christi aduentum Deus patribus certa quædam sacrificia tradidit, quibus magni istius sacrificij, quod futurum ipsi expectabant, memoriam in animis suis excitaret, fidem stabiliret, & fructum eius credendo & precando sibi applicarent, & per eorum oblationem beneficiorum Dei gratias animis recordaretur: Sic Christus ecclesiæ suæ mundam & salutaræ corporis & sanguinis sui oblationem, sub specie panis & vini commendauit, qua corporis eius in cruce pro nobis appensum, & sanguinis effusum memoriam in animis nostris subinde renouaremus, & fructum istius oblationis cruciæ, qua in æternum consummauit sanctificatos, in nos transferremus. Hoc est enim facere in memoriam eius, gratis animis commemorare mortem Domini, & per memoriam & meritum passionis eius deprecari patrem vt nobis reconcilietur. Hæc est munda & salutaris oblatio illius vnici sacrificij, quo omnium salus comparata est, memoriam redintegris quæ non solum significat, sed re ipsa in se comprehendit veritatem illarum rerum, quas diuersorum sacrificiorum oblationes olim præsignabatur: eadem nimirum corporis & sanguinis Christi hostia, quæ in cruce est oblata, nõ aliamdem agnus, nõ alius, & vnus vtroque Christus. Sed tunc cruciæ & passibili modo oblatus est, qua oblatione omnibus credentibus remissionem peccatorum & redemptionem sufficienter impetrauit. Nunc verò eandem sub mysterio, modo in cruce & impassibili offerimus, non vt peccatorum remissionem

Ephes. 1.

*Esai. 53. ̄
33.*

EUCCHARIS. ET MISSÆ SACRILIB. VI. 190
missionem & animarum nostrarum salutem iam primum promereamur, sed vt passionis Dominicæ memoriam renouantes, Deo gratias agamus pro salute nobis in cruce impetrata, & ibi promeritam peccatorum remissionem & redemptionem fide ac pio mentis affectu nobis adiungamus & vendicemus.

DOROTHEA.

Satis ergo superque antehac audiui, esse in Euangelica lege, interna & spiritualia sacrificia: cuiusmodi sunt, sacrificium contribulati cordis & humiliati spiritus, & ob colendam pietatem susceptæ carnis afflictiones, sacrificium laborum, precum, gratiarum actionis, & laudis, & siqua sunt similia. Quamobrem diuus Paulus hortatur vt præbeamus corpora nostra hostiam viuentem, sanctam, acceptam Deo, & rationalem cultum, spirituale intelligens colendi Dei ritum, quem carnalibus legis Moisaicæ sacrificijs tacite opposuit. Sic beneficentia & communicatio, victimæ appellatur, quibus placetur Deus. Sic Philippensium benignitas, qua Pauli inopiam subleuarant, hostia bonæ fragrantæ. Sic omnia fidelium bona opera, spirituales hostiæ. Admonet etiã beatus Petrus, vt ipsi veluti viui lapides ædificemur domus spiritualis, sacerdotium sanctum, ad offerendas spirituales hostias, acceptabiles Deo per Iesum Christum. At externum esse & sensibile sacrificium, cuius Apostoli & eorum successores soli constituti ac ordinati sunt ministri, id perquam libenter didicero.

Rom. 12.

Heb. 13.

Philipp. 4.

THEOPHILVS.

Si in lege naturali, & Moisaica lege, præter sacrificia interna & spiritualia (quæ promiscuè omnibus permittuntur) aliqua fuerunt externa & sensibilia sacrificia, diuinitus à Deo monstrata, certis hominum alligata officiis, à quorum oblatione alij magnis cõmuniõibus & pœnis arcebatur: omnino necessarium est, vt legi Euangelicæ (que perfectissima est) suum adsit sacrificium, quod quidem à sacerdote ministro peculiariter offeratur, Lex enim perfectissima cœnam sibi sacrificium exigit, ita vt lege durate duret ac permaneat sacrificium ipsi peculiare. At internum & spirituale sacrificium, quod omni legi cõmune fuit, non est huiusmodi, nec sacrificatio Christi in cruce: cuius etsi semper in sacramentis durat effectus, ipsa tamen sacrificatio morte finita est,

1. Reg. 13.

2. Paralip.

26.

DE SACRAMENTO

Quod si soli effectui inniti uolueris in quo semper durat, hoc erit commune etiam operibus & sacramentis veteris legis: quoniam illa virtutem habuerunt à passione Christi premissa, sicut sacramenta Euangelij efficaciam habent à passione Christi exhibitā. Idēque est de ministro sacerdote iudicium. Hæc enim tria colligata sunt, & sese necessariō cōsequuntur, lex, sacerdotium, & sacrificiū. Sacerdos legis naturæ fuit primogenitus, paterfamilias: legis scriptæ Aaron cum filiis: Euangelij Christus, cui Deus iurauit, & non pœnitēbit eum, Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedec. Habebit ergo sacerdotium istud peculiare sacrificium, cuius oblatio durante lege duret: ubi excluditur sacrificatio in cruce, quæ Euangelio oriente facta est semel, nunquam postea futura. Necessē est ergo ut alia toto Euangelij tempore sacrificatio frequenteretur, quæ est in officio missæ oblatio, ubi Christus quotidie est (ut ait Ambrosius) uerus sacerdos & uera hostia, sacerdote ministro in persona ecclesiæ simul offerente. Nec ullius est momenti effugium, quo ueritati catholicæ illudunt hæretici: manere scilicet Christum æternum sacerdotem, & ubique offerri, quia Hierosolymis sit crucifixus, passionisque eius æterna sit efficacia & omnibus profutura, etiam iis qui procul à Hierusalem in oriente & occidente absunt. Neque enim disceptamus de fructu & permanentia sacrificij, sed sacrificiationis permansione, quam Christus, dum Apostolos & eorum successores exercere iussit, illos utique sacerdotes effecit: cum sit proprium sacerdotis munus offerre sacrificia, quemadmodum docet Apostolus dicens: Omnis pontifex, qui ex hominibus assumitur, pro hominibus constituitur in his quæ apud Deum aguntur, ut offerat dona & sacrificia pro peccatis, qui placabilis esse possit ignorantibus & errantibus, quandoquidem & ipsi circumdatus infirmitate: & propter hanc debet, quemadmodum pro populo, ita & pro se ipso immolare pro peccatis. Nec quisquam sibi ipsi usurpat honorem, sed qui uocatur à Deo tanquam Aaron. Quod si Christus qui non uenerat legem soluere, quatenus uel naturalis uel moralis erat, sed eam potius adimplere, cum nouam legem suam (de qua iam antè per Hieremiam promiserat) in mundum induceret

Heb. 7.

Heb. 5.

Heb. 31.

EUCCHARIS. ET MISSÆ SACRI. LIB. VI. 197
 induceret, eam peculiari sacrificio pariter & sacerdotio non instruxisset, nonne solam in hac parte contra præcedentium legum communem morem, mancam atque inchoatam reliquisset? Cum igitur necesse fuerit, iuxta Apostoli sententiam, ut succedente noua lege sacrificium etiam huic legi peculiare consequeretur: merito Apostoli & eorum successores, uelut huius sacrificij ministri assumpti sunt: nec est uerisimile Dominum, in hac legis parte, bonam certè, sanctam & pia, ecclesiæ suæ defuisse. Quare omnes petitorum terrarum orbem dispersæ ecclesiæ, iam inde ab initio Christianæ religionis, unanimes fide & magno consensu perpetuū hunc obseruarunt morem, ut non nisi ordinatis & uentis sacerdotibus in ministerio ecclesiastico uerentur, sicut ex libris eorum, qui ipsis Apostolorum temporibus uixerunt, apertissimè cōprobatur. Clemens beati Petri discipulus, & in cathedra Romana successor, sacerdotum meminit ad Iacobum episcopum Hierosolymitanum. Similiter & Dionysius Areopagita, qui Pauli sectator fuit, ad Demophilum monachum scribens, sacerdotem ait à ministris non debere iudicari. Similiter Anacletus, Euaristus, Alexander, Sixtus, Telesphorus, Iginus, qui omnes in sede Apostolica Aniceti eiusdem sedis duodecimi possessoris tempora præcesserunt, de sacerdotibus in ecclesia Christi ministrantibus sacramenta, & sacrificantibus multam & euidentem mentionem in suis decretis faciunt. Atque ecclesiam Christi usque ad tempora Aniceti (qui Antonino pio imperatore uixit anno Domini 156.) ab omni errore immūne permansisse Egesippus & Irenæus testantur: Quæ admodum uero nemo pius dubitare potest, quin facti isti martyres, adhuc recenti Christi spiritu pleni, ecclesiam ab omni errorum sordē tenuerint impollutam. Hi tamen omnes sacerdotium externum, & sensibile externumque sacrificium in ecclesia esse docuerunt. Idem ergo asseuerare non est erroris affine, cum ante ea tempora nullus error in ecclesiam inuaserit. Sequentium patrum, Cypriani, Hieronymi, Ambrosij, Augustini, & reliquorum testimonia notissima sunt & passim obuia, quibus in ecclesia Christi externum sacerdotium & sensibile sacrificium asseuerant. Quod si error est sacerdotium externum & sacrificium itidem ex-

Heb. 7.

DE SACRAMENTO

ternum confiteri, unde is error in ecclesiam Christi in initio mox irrupit? Cum adhuc in ea sancti homines preceserunt qui fidei suae integritatem & rectitudinem, etiam miraculorum virtute, ac sanguine vegeto & alacri animo, pro Christi nomine, effuso comprobauerunt? Si error est istud ipsum affirmare, & eundem errorem mox ab initio ecclesiae totus orbis Christianus imbibit, & continuata serie usque ad haec tempora transmisit: quomodo Christus non vanus promissor apparet, qui ecclesiae suae spiritum sanctum esse pollicitus, qui eam doceret omnem veritatem? Cuius promissionis fidem Christus nequaquam praestitit, si ecclesiam tam crasso & pernicioso errore demersam, iam inde ab initio usque ad haec nostra tempora neglexerit? Vides amentiam & impietatem haereticorum apertis rationibus coargui, qui dum negant faceret dotium & sacrificium externum ac sensibile, quod tota semper ecclesia confessa est, per extremam blasphemiam Christum mendacem facere conantur, quasi contra pollicitationem suam spiritu suo ecclesiam defraudauerit, & veritatem haecenus absconditam his demum postremis temporibus reuelauerit, ut nunc tandem error detegeretur, quem tota Christi ecclesia agnoscere non valens, pro veritate comperta perseveranter adhuc retinuerit.

D O R O T H E A.

Nullusne praeterea locus in sacra scriptura occurrit, qui sacrificij cenae, quod ecclesiae Christum commendasse dicit, mentionem faciat?

T H E O P H I L V S.

Hanc tam salutarem victimam in spiritu praevidit Malchias, cum ait: Non est mihi voluntas in vobis, dicit Dominus exercituum, & munus non suscipiam de manu vestra. Ab ortu enim solis usque ad occasum, magnum est nomen meum in gentibus, & in omni loco sacrificatur & offertur nomini meo oblatio munda. Propterea loquitur de sacrificio, quod, sublatis veteribus sacrificiis, in locum eorum erat successurum. Nec spirituale solum est sacrificium, quod externo legis ritu designare voluerit, & typis aetati suae congruentibus describere, quod facilius seculi sui hominibus indicaret, gentes in veteram religionis participationem esse

Malch. 1.

EUCCHARIS. ET MISSAE SACRILEG. VI. 192
esse vocandas. Nam spiritualia sacrificia nullius legis propria sunt, sed omnibus temporibus & hominibus communia, & cum sacrificiis veterum semper coniuncta duraverunt. Veteres enim patres etiam tenebantur mortificare corpora sua, Deo offerre sacrificium laudis & iustitiae, spiritum humiliatum & contritum, & similia: nam & vitia fuerunt iis prohibita, & laus diuina praecipua. Ad huiusmodi autem sacrificiorum spiritualium observationem externis quoque oblationibus exercebantur. Nam etsi nonnulla sacrificia Christi duntaxat passionem ipsiusque pro hominum peccatis immolationem significabant, sicut primogenitium ovium agni, & agnus Paschalis: tamen pleraque vitiorum poenitentiam, ac virtutum quaedam observationem significabant: in hirco enim & capra uniuscuiusque peccatoris foetens ac luxuriosa, plenaque verbis impudicis petulantia significabatur: ac similiter in tauro superbia, in vitulo lascivitia, in hircido & passere clamor & inconstantia: quae quidem vitia cum in confessione per poenitentiam mactantur atque destruantur, sacrificia sunt Deo accepta & grata. Sacrificia autem, quae bonos mores & virtutes praefigurabant, erant, ovis, agnus, bos, aries, turtur, pullus columbae, & caetera id genus. In ove enim simplicitas & mansuetudo: in agno innocentia: in boue fructuosa praedicationis: in ariete utilis ac mansueta dominatio: in turture vero, qui amissa coniuge nulli postea copulatur, castitas: in columbis, quae felle carent & gregatim volant, charitas praefigurabatur. Quae spiritualia sacrificia sapientes in lege praetulerunt externis & carnis sacrificiis. Cum ergo spiritualis Dei cultus communis sit tam legi naturae, quam scripturae & Evangelicae, & eadem spiritualia sacrificia sint in veteri & nouo testamento, necessarium intelligendum est prophetam loqui de sacratissimo Christi sacrificio, quod ex gentibus congregata ecclesia per totum terrarum orbem offert in recordationem mortis Domini, & ad virtutem eius in credentes transfundendam. Neque enim locus hic accipi potest de sacrificio, quo se in cruce pro peccatis generis humani obtulit: illud enim nec inter gentes, nec in omni loco, sed in Iudaea consummatum est.

DE SACRAMENTO
DOROTHEA.

Hancine potes explanationem præsentis loci, anti-
quorum ecclesiæ doctorum fulcire testimonio?

THEOPHILVS.

*Iustinus ad
Tryphonem*

Iustinus martyr in dialogo πρὸς τὸν Τρυφῶνα, Eucharistiam esse noui testamenti oblationem iis verbis tradit: Non est voluntas mea, dicit Dominus, in vobis, & victimas vestras non accipiam de manibus vestris, quia ab ortu solis vsque ad occasum; nomen meum glorificatum est in gentibus, & in omni loco incensum offertur nomini meo, & victima munda, quia magnum nomen meum in gentibus, dicit Dominus: vos verò contaminatis illud. De iis quæ à nobis gentibus, in omni loco offeruntur sacrificiis, hoc est, de pane Eucharistiæ, & de calice Eucharistiæ prædicit hoc, dicens, Et nomen ipsius glorificare nos & contaminare vos. Hæc Iustinus alloquens Iudæos, quos dicit vos. Sed manifestissimè affirmat noui testamenti oblationem constare Eucharistia, quam in apologia sua dicit verum esse corpus & sanguinem Domini, tam vetè quàm Christum carnem sumpsisse ex virgine.

*Irenæus lib.
4. contr. hæ-
res. cap. 32.*

Irenæus, Eum (inquit) qui ex creatura panis est, accipit, & gratias egit, dicens: Hoc est corpus meum: & calicem similiter, qui est ex ea creatura quæ est secundum nos, suum sanguinem confessus est, & noui testamenti nouam docuit oblationem, quam ecclesia ab Apostolis accipiens in vniuerso mûdo offert Deo: de quo in duodecim prophætis Malachias sic præsignauit: Ab ortu solis vsque ad occasum nomen meum glorificatur inter gentes, & in omni loco incensum offertur nomini meo, & sacrificium purum. De hoc sacrificio ait diuus Martialis episcopus ac discipulus Domini, qui anno 40. vixit: Sacrificium Deo creatori offertur in ara, cuius corpus & sanguinem in vitam æternam offerimus. Et: Quod inuidia Iudæi immolarunt, existimantes se deleturos à terra nomen eius, in altari sanctificatum pro nostra salute proponimus, certò scientes hoc vno remedio vitam nobis dandam, & mortem auferendam. Et Dionysius Areopagita in eandem ait sententiam: Post sacras diuinorum operum laudes, quòd hostiam saluarem (quæ supra se est) liter, reuerenter se excusat, id-
ipsum

*In epist. ad
Burdigalens.
ses cap. 3.*

*Ecclesiast.
hierar. cap.
3. specul.*

EUCHARIS. ET MISSÆ SACRIL. VI. 193
ipsum primò decenter exclamans: Tu dixisti: Hoc facite, in meam commemorationem. Deinde tanto ministerio ad imitationem Dei instituto, dignus fieri postulat, & si-
milis ipsi Christo pro viribus eadere, vt & sacramenta sanctè conficiat & castè distribuat, & qui ad communio-
nem accessuri sunt dignè participant, sicque veneranda mysteria & laudata oculis subiicit, in signis sanctè propo-
sitis. Sanè opertum & indiuisum panem aperit in partes concidens, & vnum singularem calicem omnibus imper-
tians, vnitatem signanter multiplicat, atque distribuit, in-
de his consummat cœleste mysterium. Hæc Dionysius, qui sa-
lutare hostiam litari dicens, notat Christum extra quem non relinquitur nobis hostia pro peccatis: vt panis appella-
tione quod est visibile sacramenti. Cùm autem dicit cœ-
leste mysteriũ, Eucharistiæ rem cœlestem inquit & hostiã saluarem, quæ non est alia à Christi corpore & sanguine, quæ pro nobis oblata sunt in cruce ad precium, quomodo nunc in mensa proponuntur in edulium. Tum autem no-
tat multiplicari vnitatem, vt integrum & vnum Christum multis dari in sinuet atque distribui, non verò diuidi illum, sed multiplicari vnitatem.

Sanctus quoque Ignatius: Non licet, inquit, sibi e-
piscopo neque offerre, neque sacrificium immolare, ne-
que missas celebrare.

Nouus etiam Canon Apostolorum huius meminit sa-
crificij his ferè verbis: Si quis episcopus, aut presbyter, aut diaconus, aut alius oblationis ecclesiastici ordinis factus particeps non extiterit, causam dicit: & si iusta fuerit, veniam consequatur: sin minus, à consortio segregetur, vt author offensionis factus populo & suspicionem præbens in offerentem. Atque id ipsum est quod post id loco-
rum à sancto spiritu declaratum est in concilio Ephesino, sub Theodosio iuniore, cui non modò interfuit beatus Cyrillus Alexandriæ quondam episcopus, sed etiam præ-
fuit. Celebramus, inquit, in ecclesiis incruentam sacrificij seruitutem, annunciantes mortem vnigeniti filij Dei, id est, Iesu Christi secundum carnem, & eius resurrectionem ac in cœlos ascensionem pariter confitentes. Sic etiam ad benedictiones mysticas accedimus, & sanctificamur, parti-
cipium

cipes sancti corporis & preciosi sanguinis Christi omnium nostrum redemptoris effecti, non ut communem carnem percipientes, quod abicit, nec ut viri sanctificati & verbo coniuncti secundum dignitatis unitatem, aut sicut diuinam possidentis habitationem, sed verè viuificantem, & ipsius verbi propriam factam: vita enim naturaliter ut Deus existens, quia propriæ carni unita est, viuificantem eam esse professus est. Et ideo quamuis dicat ad nos, Amen amen dico vobis, nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem: non tamen eam ut hominis vnus ex nobis æstimare debemus: & quæ sequuntur. Sanctissimum quoque Nicenum concilium huius antè mentionem fecerat canone 18. (quem supra citauimus) dum negat concessum esse diaconis, quibus non liceat Domini sacrificium offerre, iis qui offerant dare Christi corpus. Id quoque ipsum septima generalis synodus actione sexta testatur anno Domini 781. sub Adriano pontifice celebrata, his verbis: Nemo vnquam sanctorum Apostolorum, qui tubæ sunt spiritus sancti, aut gloriosorum patrum nostrorum, inuentum nostrum sacrificium in memoriam passionis Christi Domini Dei nostri, & totius suæ dispensationis factum, imaginem illius corporis dixerit. Nam is qui accepit à Domino, sic non dicit aut constitetur: sed audiuit eum sic dicentem Euangelicè: Nisi comederitis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non intrabitis in regnum cælorum. Et: Qui manducat carnem meam, & bibit sanguinem meum, in me manet, & ego in eo. Et cum accepisset Iesus panem, & gratias egisset, fregit & dedit discipulis suis, & dixit: Accipite, edite: hoc est corpus meum. Et accepto calice, cum gratias egisset, dedit illis dicens: Bibite ex hoc omnes: hic est enim sanguis meus noui testamenti, qui pro mundis effunditur in remissionem peccatorum. Non autem dicit: Sumite, edite imaginem corporis mei, & quæ sequuntur. Sed ad alios doctores catholicos veniamus.

Chryst. in epi. ad Heb. hom. 17. c. 9

Chrystostomus: Nonne, inquit, per singulos dies offerimus? offerimus quidem, sed recordationem facientes mortis eius: & vna hæc hostia, non multæ. Quomodo vna est, non multæ? Et quia semel oblata est illa, oblata est in sancta

EUCHARIS. ET MISSÆ SACR. LIB. VII. 194
 cta sanctorum. Hoc autem sacrificium exemplar est illius; id ipsum semper offerimus, nec nunc quidem alium agnum, crastina alium, sed semper id ipsum. Proinde vnū est hoc sacrificium: alioqui hac ratione quoniam in multis locis offertur, multi sunt Christi? Nequaquam, sed vnus vbique est Christus, & hic plenus existens, & illic plenus, vnum corpus. Sic enim qui vbique offertur vnum corpus est, non multa corpora, ita etiam & vnum sacrificium. Pontifex autem noster ille est, qui hostiam mundantem nos obtulit: ipsam offerimus & nunc, quæ tunc oblata quidem consumi potest. Hoc autem quod nos facimus, in commemorationem fit eius quod factum est: Hoc enim facite, inquit, in mei commemorationem: non aliud sacrificium, sicut pontifex, sed id ipsum semper facimus, magis autem recordatione sacrificij operamur. Et in priorè ad Cor. epist. quātū interstitit inter hostias, quæ in veteri lege mactabantur, & inter eam, quæ in noua hac offertur, ostendit his verbis: Hic autem quoniam multo maioris venerationis & dignitatis plenum sacrificium instituit, & cum hostiam ipsam representauit, & pro animalium, quæ rationis sunt expertia, cæde ac victima seipsum offerri iussit, & c.

Athanasius in epist. ad Hebræos: In æternum (inquit) Christi est sacerdotium: quia quotidie offertur per ministros Dei oblatio, Christum & pontificem habens & sacrificium, qui propter nos seipsum sanctificat, frangit, & distribuit. Quotiescunque enim hoc fiet, mors Domini annunciabitur.

Ambrosius quoque huius externi nouæ legis sacrificij testimonium nobis perhibet. Ante (inquit) agnus offerebatur, offerebatur vitulus: nunc Christus offertur quasi sapiens passionem, & offert seipsum quasi sacerdos.

Sic in eandem sententiam Damascenus: Hæc est pura, *Lib. 4. orth. fidei, cap. 14*
 inquit, hostia & inuenta, quam ab ortu vsque ad occasum ipsi offerri per prophetam Dominus loquitur, corpus videlicet & sanguis Christi in stabilimentum animæ nostræ & corporis, inconsumptum & incorruptum, non in secessum inens (absit enim) sed in nostram substantiam & conseruationem, omnimodi nocumētī reparatio, sordis omnis purgatio, Et post pauca subdit: Et si quidā exemplaria corporis

DE SACRAMENTO

& sanguinis Domini, panem & vinum vocauerunt, vt de-
fer Basilii non tamen post sanctificationem dixit, sed pri-
usquam sanctificaretur ipsa oblatio, ita vocabant. Vides
vt corpus & sanguinem Domini, hostiam & oblationem
Damalceon appellat.

Augu. lib.
de ciuit. Dei
cap. 20.

Sed quid de hac re sentiat Augustinus, videamus. Vn-
de verus, inquit, ille mediator, in quantum formam ser-
ui accipiens mediator effectus est Dei & hominum, homo
Christus Iesus, quem in forma Dei sacrificium cum patre
sumat, cum quo & vnus est Deus, tamen in forma serui
maluit sacrificium esse quam sumere, ne vel hac occasione
quisquam existimaret cuilibet sacrificandum esse creatu-
re. Per hoc & sacerdos est ipse offerens, ipse & oblatio.
Cuius rei sacramentum, quotidianum esse voluit eccle-
siae sacrificium, cum ipsius corporis ipse sit caput, & ipsius
capitis ipsa sit corpus, tam ipsa per ipsum, quam ipse per
ipsam iuetus offerri. Huius veri sacrificij multiplicia va-
riaque signa erant sacrificia prisca sanctorum, quum hoc vi-
num per multa figuraretur, tanquam verbis multis res vna
diceretur, vt sine fastidio multum commendaretur. Huic
summo veròque sacrificio, cuncta sacrificia falsa cesserunt.
Et alibi: Corporis (inquit) & sanguinis Christi sacrifi-
cium successit omnibus sacrificiis veteris testamenti, &
pro omnibus illis sacrificiis & oblationibus corpus Chri-
sti offertur Deo & participantibus ministratur. Et in quen-
dam psalmum: Sacrificium & oblationem noluit.
Abfit. ergo? nos iam hoc tempore sine sacrificio dimissi sumus?
Abfit. Corpus autē perfecisti mihi. In hoc corpore sumus,
huius corporis participes sumus, quod non ad iudicium
accipiat: Qui enim manducat & bibit indignè, &c. Iam
nos in luce sumus: tenemus corpus Christi, tenemus san-
guinem Christi. Atque alibi: Hoc est (ait) quod dicimus,
quod modis omnibus approbare contendimus, sacrifi-
cium ecclesiae duobus modis confici, duobus constare,
visibili elementorum specie, & inuisibili Domini nostri Ie-
su Christi carne & sanguine & sacramento, & re sacra-
menti, id est, corpore Christi, sicut Christi persona constat &
conficitur ex Deo & homine: cum ipse Christus verus sit
Deus, & verus sit homo, &c. Idem alio etiam in loco in-
scribit:

Lib. 17. de
ciuit. Dei
cap. 20.

In psal. 39.

De consecr.
distin. 2. ca.
Hoc est.

August. li.

EYCHARIS. ET MISSAE SACRI. LIB. VI. 195
scribit: Verum sacrificium, quod vni vero Deo debetur, quo eius altare solus Christus impleuit, in victimis peco-
rum imitata dæmonia, sibi arroganter expescunt. Vnde *20. contra*
dicit Apostolus: Quæ immolant gentes, dæmoniis immo- *Fauf. Ma-*
lant, & non Deo, non quod auferebatur culpans, sed quia *nich. cap. 12*
illis offerebatur. Hebræi autem in victimis pecorum, quas
offerebant Deo, multis & variis modis, sicut re tanta di-
gnum erat, prophetiam celebrant futuræ victimæ, quam
Christus obtulit. Vnde iam Christiani, peracti eiusdem sacri-
ficij memoriam celebrant, sacrosancta oblatione, & par-
ticipatione corporis & sanguinis Christi. Atque hæc sen-
tentia pluribus verbis in libro de fide ad Petrum diaco-
num habetur, qui liber Augustino tribuitur. Verba sunt
hæc: Firmissimè tene, & nullatenus dubita, ipsum vnigeni-
tum, carnem pro nobis factum, se pro nobis obtulisse sacri-
ficium & hostiam Deo in odorem suauitatis: cui cum pa-
tre & spiritu sancto, cum quibus vna est illi diuinitas, sacri-
ficium panis & vini sancta ecclesia per vniuersum orbem
offerre non cessat. In illis enim carnalibus victimis figura-
tio fuit carnis Christi, quam pro peccatis nostris ipse erat
oblaturus: & sanguinis, quem erat effusus in remissionem
peccatorum. In isto autem sacrificio gratiarum actio atq;
commemoratio est carnis Christi, quam pro nobis obtulit:
& sanguinis, quem pro nobis effudit. Et multò apertius lib. *Cap. 32.*
1. contra inimicum legis & prophetarum idem confir-
mat. Ideo (inquit) addidit Apostolus, secundum carnem,
quia est Israel secundum spiritum, qui veteres vmbras iam
non sequitur, sed eam consequentem, quæ illis vmbris præ-
cedentibus significata est, veritatem. Hæc quippe ecclesia
est Israel secundum spiritum, à quo distinguitur ille Israel
secundum carnem, qui seruiebat in vmbris sacrificiorum,
quibus significabatur singulare sacrificium, quod nunc of-
fert Israel secundum spiritum. De huius domo non ac-
cipit vitulos, neq; de gregibus eius hircos. Iste immolat Deo
sacrificium laudis, non secundum ordinem Aaton, sed se-
cundum ordinem Melchisedec. Vnde in psalmo, Christus
esse dicitur sacerdos secundum ordinem Melchisedec. Nouerunt
qui legunt, quid protulerit Melchisedec, quādo bene-
dixit Abraham. Et si iam sunt participes eius, videt tale sa-
B iij

erificium nunc offerri Deo toto terrarum orbe. Dei autem iuratio incredulorum est increpatio, & quod Deum non poenitebit, significatio est, quia hoc sacerdotium non mutabit. Mutauit quippe sacerdotium secundum ordinem Aaron. Vade alius propheta dicit ad eum, qui carnaliter est Israel: Non est mihi voluntas in vobis, dicit Dominus omnipotens; & hostiam non accipiam de manibus vestris. Ecce quid est secundum ordinem Aaron. Cur autem hoc non accipiat, addidit, & dixit: Quia ab ortu solis usque ad occasum glorificatum est nomen meum in gentibus, & in omni loco iocensum offertur nomini meo & hostia pura, quia magnum est nomen meum in gentibus, dicit Dominus omnipotens. Ecce quid est secundum ordinem Melchisedec. Hec ille, qui alibi Eucharistiam appellare non dubitat sacrificium precij nostrae redemptionis, vbi de sepultura Monicæ matris loquitur. Cum corpus elatum est (inquit) imus & redimus sine lachrymis: vā neque in precibus quas ibi sudimus cum offerretur pro ea sacrificium precij nostri, iam iuxta sepulcrum posito caduere, priusquam Deo poneretur sicut illic fieri solet, nec in eis precibus ego fleui. Equod optas luculentius huius inuenienti sacrificij proferri testimonium? Non ergo audiēdos esse dicimus eos, qui exclusa corporis & sanguinis Domini in sacro altari presentia, hoc laudis & gratiarum actionis sacrificium, memoriam tantum & imaginem quadam illius singularis veri & vnicuique sacrificij, quo nos Christus expiauit, esse contēdunt: licet memoriam eius ipsius sacrificij in hoc externo & sensibili ecclesiae sacrificio, nos etiam redintegrari fateamur: quum ibi ita nobis proponatur Christi immolatio, ut crucis spectaculum penes ob oculos statuat. Qualiter in oculis Galatarum Christum fuisse crucifixum dicit Apostolus, dum illis proposita crucis predicatio fuerat.

D O R O T H E A.

An non loquuntur hac de re Hebraeorum Rabini, quorum supra meminauisti? Non grauatē enim eorum sententias audiero.

T H E O P H I L V S.

Rabi Iohai pro sacrificio vini duos locos adfert: vnum ex prophetica predictione Iacob, vbi postquam dixisset de aduentu Messie, Non auferetur sceptrum de Iuda & dux de femore eius, donec veniat qui mittendus est, & ipse erit expectatio gentium: sūdit, Ligans ad vineam pullum suum, & ad

Lib. 9. cōf. f.

& ad Sorec [quod genus est generosissimae vitis] pullum asinae suae. Hebraica vox, quam interpres vertit pullum, ciuitatem etiam significat. Iam animae ciuitas est corpus. haud dubie animo praevidebat (inquit) Messiam in vnitatem sacramenti Eucharistiae alligaturum corpori suo sanguinem sub specie vini. Alter locus est in libro Iudicum: Nunquid possū deferere vinum meum, quod lactificat Deum & homines? Nunc non apparet, inquit, alius modus, quo vinum lactificet Deum, nisi in sacrificio, quod de ipso fiet. Multo verò clarius eandem sententiam Rabi Cahana expressit: Ligas ad vitem ciuitatem suam. Haec verba (ait) ostendunt quod sacrificium, quod ex vino fit, non solum transmutabitur in substantiam sanguinis Messiae, sed etiam conuertetur in substantiam corporis eius. Verba autē illa [Et ad palmitem, o fili mi, asinum suum] significat quod diuinitas & Dei filius vnietur asino, id est, materiae suae. Quemadmodum enim asinus fert onera & vestes viatorum: ita rex Messias delicta totius orbis portabit super se, iuxta illud Esaię: Et Deus obuiare fecit in eo peccatum omnium nostrum. Cū autem in eadem Iacob prophetia dicitur: Lauabit in vino vestem suam: eadem est sententia verbis diuersis: quoniam vestis materia nostram inouit, iuxta illud Iob: Pelle & carne vestisti me. [Et in sanguine vnae pallii sui:] id est, diuinitatem suam. Nam sicut pallium totum hominem circumdat, ita Deus totum replet mundum. [Rubriores sunt oculi eius vino, & dentes eius lacte candidiores:] hoc est, in sacrificio quod fiet ex pane, qui etsi albus est ut lac, eius tamen substantia conuertetur in substantiam corporis Messiae: eritque, in ipso sacrificio substantia sanguinis Messiae rubra ut vinum: erunt item in sacrificio vini, sanguis & caro Messiae: & eadem erunt in pane: quoniam corpus Messiae non potest diuidi, sicut scriptum est: Et substantiam non confringetis in eo. Praeter ea caro sine sanguine res mortua est: corpus verò Messiae post resurrectionem semper viuere: & hinc est dictum illud: David rex Israel in seculum viuere. David autem vnus est de nominibus Messiae, ut ex Hieremia liquet. Haec Cahana multo ante Christi natiuitatem scripsisse aiunt. Idem intellexit contextum ex Numeris: Sacrificium meum panis mei, quod fit ad sacrificium ignitum in odore suauolentis custodietis, ut facrificetis mihi statim suo tempore, id est, in tempore Messiae.

B iij

Cap. 9.

Super Gen.

Esaię 53.

Iob 10.

Exod. 12.

Hier. 30.

28. cap.

Cap. 25.

Rabi Iuda non aliter sentit. Nam super illud Exodi, ubi nos legimus [Et pones super mensam panes propositionis in conspectu meo semper] Hebraica veritas sic habet: Et dabis super mensam panes facierum iugiter coram me. Cur autem panes facierum dicantur, explicat. Panis enim (inquit) transmutabitur ex substantia sua, cum sacrificabitur, in substantiam corporis Messiae: & ipse idem erit sacrificium. Ideo dicit: Respicietis ad offerendum mihi, hoc est, offerri me videbitis. Et infra: Magistri aiunt eam ob rem dictum esse panem facierum, quia in ipso sacrificio erunt duae substantiae, humanitas & diuinitas. Haec ille ante Christum incarnatum.

Num. 28.

Referam & prisci cuiusdam verba doctoris, quem Iudaei Rabbenuhaccados, id est, magistrum nostrum sanctum appellat, qui narrat se ita à Rabi Simeone filio Iohai scriptum reperisse: quod cum semel idem Rabi Simeoni in spelunca duplici orans, vidisset Eliam sibi apparentem, & se tanquam summum pontificem induentem, rem sacram facientem, atque idem omnes latantes, tandem post multa interrogauit ipsum dicens: Sacrum illud quod faciebas coram Deo sancto & benedicto, quidnam erat? Respondit ei Elias: Hoc est sacrificium, quod, postquam venerit Messias, facient sacerdotes coram Deo sancto & benedicto. Tunc enim cessabunt omnia sacra quae prius fiebant: faciet autem sacrificium illud ex pane & vino. Et infra: Tunc Deus misericordia implebitur, & virtute ingenti sanctorum verborum quae ab ore sacerdotum manabunt, illud & omne sacrificium, quod in vnaquaque ara celebrabitur, in corpus Messiae conuertetur.

DOROTHEA.

Aliosne locos diuinæ scripturae habes, qui huius sacrificij veritatem commonstrent? THEOPHILVS.

Malachias de aduentu Messiae loquens: Ecce, inquit, ego mittam angelum meum, & preparabit viam ante faciem meam. Et statim veniet ad templum suum dominator quem vos queritis: & angelus testamenti quem vos vultis. Ecce venit, dicit Dominus exercituum. Et quis poterit cogitare diem aduentus eius, & quis stabit ad videndum eum? Ipse enim quasi quis conflatu & quasi herba fullonum. Et sedebit cõflans & emundans argentum, & purgabit filios Leui. Et colabit eos quasi

3. 49.

EUCHARIS. ET MISSAE SACR. LIB. VI. 197
quasi aurum & quasi argentum, & erunt Domino offerentes sacrificia in iustitia. Et placebit Domino sacrificium Iuda & Hierusalem sicut dies seculi, & sicut anni antiqui.

DOROTHEA.

Nihil in hoc toto contextu video, quod sacrificium, de quo loqueris, vilo modo fulciat.

THEOPHILVS.

Omnia singillatim explicabo. Auspicatur propheta hoc capite à præcuratore Ioanne, & ab aduentu Christi: quod seruator noster testatur apud Matthæum, & apud Lucam. Est itaque consecretarium, ea quae sequuntur, intelligenda de factis & institutis Christi in ecclesia post eius aduentum.

Mat. 11.

Luc. 7.

DOROTHEA.

Audieram quod hic à propheta dicitur, ad secundum aduentum referri debere.

THEOPHILVS.

Id commodè fieri non potest. Primum, quod tunc cessabunt omnia sacrificia. Deinde, quia de aduentu Heliae ante secundum aduentum Christi agit. Et de illo extremo aduentu capite quarto.

DOROTHEA.

At nonne Augustinus ait prophetam locutum per anticipationem de aduentu nouissimo, ad eum ut vtrunque aduentum simul proposuerit, ac deinde effectus vtriusque aduentus explicauerit?

THEOPHILVS.

Vt id tibi quod dicis concedam, tamen fatearis oportet hæc verba [Et purgabit filios Leui, & offerent sacrificium Domino in iustitia] ad effectum prioris aduentus referri debere.

DOROTHEA.

Quid igitur sibi vult propheta?

THEOPHILVS.

Genuinus huius loci sensus hic est. Dominator quem queritis veniet ad templum suum, & angelus testamenti quem vos vultis, Christus Iesus verus Messias, qui, postquam impleti sunt dies purgationis, secundum legem Moyse alatus est à parentibus in Hierusalem, ut sisterent eum Do-

Luc. 2.

mino. Sedens autem ad dexteram patris probavit argenti electorum Christianorum in fornace tribulationis & persecutionis in Iudæa primū, mox per tyrannos in omnibus partibus orbis, variis suppliciis martyres affligendo. Et purgabit igne spiritus sancti & passionis filios Leui, id est, Apostolos & sacerdotes eorum imitatores, ut iudicium incipiat a domo Dei. In filiis Leui (inquit Hieronymus) omnem sacerdotalem intellige dignitatem. Nam (ut beatus Ambrosius ait) in veteri lege ex sola tribu Leui Aaronica fiebant sacerdotes. Nunc omnes sunt ex genere sacerdotali, id est, ex populo potest fieri sacerdos. Et colabit eos exuendo veterem hominem, & induendo nouum, purificans corda eorum fide, & igne probabit eos tantquam aurū & argentum: qui sic emandati & colati offerent Domino sacrificia in iustitia: hoc est (ut glossa ordinaria exponit) Eucharistiam virtutes omnium sacrificiorum in se continentem: & placebit Deo sacrificium, quod offerent pro Iuda & Hierusalem: hoc est, inquit Hieronymus, pro iis qui Deum confitentur, & pacem eius mente concipiunt. Per Iudam enim & Hierusalem, ipsam Dei ecclesiam accipere debemus (ait Augustinus) non ex Hebræis tantū, sed ex aliis etiam gentibus congregatam. Et quomodo placebit sacrificiū istud? sicut dies seculi, & sicut anni antiqui: hoc est, quomodo in principio placuerunt sacrificia Deo in patribus, in Abel, cuius munera deo respexit: in Noe, de quo Dominus odoratus est odorem suauitatis: in Abraham, Isaac, & Iacob. Eodem autē spiritu quo propheta hæc prædixit sub legumētis prophetiis, ecclesia Dei sine inuolucris canit in confessionis precatione, dicens: Supra quæ propicio ac sereno vultu respicere digneris, & accepta habere, sicut accepta habere dignatus es munera pueri tui iusti Abel, & sacrificium patriarchæ nostri Abraham, & quod tibi obtulit summus sacerdos tuus Melchisedec sanctum sacrificium, &c. Orat enim sacerdos in persona ecclesiæ catholicæ, ut sicut sacrificia Abel, Abraham, & Melchisedec fuerunt Deo accepta ex fide & deuotione, offerentiū: ita sacrificium ecclesiæ, præterquā quod ex se illi maximè placet, ex parte etiam offerentium gratum sit & acceptum. Sed ad Dauidem veniamus, qui fore præuidit, ut Messias placenta frumenti & sacrificium

IN EUCHARISTIA ET MISSAE SACRI. LIB. VI. 198
 crificium in Eucharistia esset. Erit memorabile (inquit) triticum in terra in capite montium. Eleuabitur sicut Libani fructus eius, & florebit [nimirum ciues] de ciuitate, sicut fecerunt terræ: sic, & propius ad veritatem Hebraicam legit Hieronymus. Hebræi variè interpretantur. Alij, Erit placenta frumētī in terra. Quidam, Erit multiplicatio frumētī. Nonnulli, Erit abundantia frumenti. Ratio diuersa interpretationis est, vox Hebraica, quæ varia significat, ut fragmentum, fructum, particulam, placentam, &c. Certissimum autem est, psalmum istum prophetiam esse de Christo, & ad Messiam proprie referri, ut Hieronymus ait. Inscriptus est enim Solomoni, id est, pacifico. Christus autem verè pacificus est, timebiturque dum sol & luna lucebant, in omne æuū. Ac licet Rabi Salomon conetur huic psalmum exponere de rege Salomone, tamen veniens ad versiculum postremum, coactus à veritate inquit: Magistri nostri bonæ memoriæ exposuerunt hoc esse genus placentarum in diebus Messia, & totum psalmum de rege Messia explanauerunt. Quod autem psalmus hic intelligi non possit de Salomone, liquidò constat. Neque enim Salomon (ut Hieronymus ait) cum sole & luna permanfit. Vnde & Chaldaica translatio habet: Deus itinera rigoris tui regi Messia dabit. Sed ad rem ipsam aggrediamur, audiamusque, quia hic psalmus de Christo vero Messia intelligitur, quomodo David variatus sit de sacrificio Eucharistia. Quando enim filius descendet, sicut pluuia, in vellus Mariæ, & dominabitur à mari vsque ad mare, regnum ecclesiæ dilatando, & reges Tharsis & insulæ munera offerent, & nomen Christianorum erit honorabile coram illo: tunc Messias erit placenta frumenti in terra (qui Deus & homo videtur à beatis in cælo) in capite montium, vel in summis montium, id est, Apostolorum, sacerdotum, & antistitum. Nemo enim aptius intelligitur per montes ecclesiæ, quàm sacerdotes & prælati, sicut Christus summus sacerdos est mons decoris, ad quem confluunt populi, mons iustitiæ & sanctitatis, mons excelsus nimis. In capite igitur montium est placenta tritici, quādo Christus in Eucharistia sub specie panis tritici cōteritur, super capita sacerdotum eleuatur, ut à populo adoretur, Nā ob hoc Christus appellat se granū tritici.

Esai. 6.

Ezech. 40

Qui autem huius placentę erit particeps, à fructibus sacramenti superextolletur. Si quis enim manducauerit ex hoc pane, æternum uiuet: purus uero reddetur & candidus in anima, ultra candorem Libani, & florebut Christiani in ciuitate noua Hierusalem de celo descendente, in ecclesia Dei sicut scenum terrę, quod subito multiplicatur: sic & Christianorum multitudo repente aucta est in primitiua ecclesia. Chaldaica autem translatio multo est apertior. Targum enim Ionathę filij Vzielis, sic exposuit: Et erit sacrificium panis in terra, in capite montium. Licet targum Rabi Alkilas legat: Erit substantificus panis in terra in capite montium. Unde Rabi Ionathas sic uersiculum istum enarrat: Videat qui habet oculos, quod (sicut dictum est) ille est Messias de quo loquitur totus psalmus. Cum ergo ait: Et erit placenta frumenti in terra in capite montium: uult dicere quod placenta panis fiet sacrificium in capitibus sacerdotum. Quid his uerbis clarius?

Cap. 2.

Legimus etiam libro primo regum, quod uir Dei post multa dixit ad Heli:

Ecce dies ueniunt, & præcidam brachium tuum, & brachium domus patris tui, ut non sit senex in domo tua. Et uidebis æmulum tuum in templo in uniuersis prosperis Israel. Et paulo post: Et suscitabo mihi sacerdotem fidelem, qui iuxta cor meum & animam meam faciet, & ædificabo ei domum fidelem, & ambulabit coram Christo meo cunctis diebus. Futurum est autem, ut quicumque remanserit in domo tua, ueniat ut oretur pro eo, & offerat nummum argenteum & tortam panis, dicatque: Dimitte me obsecro ad unam partem sacerdotalem, ut comedam buccellam panis. Ex hoc cõtextu intelligi potest Deum prædixisse sacerdotium legale aliquando esse finiendum, & aliud instituendum quod ambularet coram Christo domino cunctis diebus.

Ezed. 12.

Elegit enim Deus Aaron ad dignitatem sacerdotalem cum posteris suis: sed ecce uenit tempus, scilicet noui testamēti, quo iam non erit sacerdos secundum Aaron: sed præciderit Deus brachium tuum, id est, dignitatem sacerdotij, & domum patris tui, id est, Aaron, ut non sit magnus sacerdos in domo tua, in templo tuo. Et uidebis æmulum tuum in templo, id est, populum Christianum. Et suscitabo mihi sacerdotem

sacerdotem fidelem, Christum Messiam, qui iuxta cor meum & animam meam faciet. Nam in omnibus seruator noster Deo patri placuit, quemadmodum ait: Quę placita sunt ei *Ioan. 8. c.* factio semper. Et ædificabo ei domum fidelem, sanctam ecclesiam, quę ambulabit coram Christo cunctis diebus, quia eum ea manebit usque ad cõsummationē seculi. Futurum est autem in nouissimo tempore, quando reliquię Israel saluę fient, quicumque remāserit de domo Aaron Iudęus, ueniat ad baptismum & ad sacerdotem, ut pro eo oretur. Veritas Hebraica habet: Veniet ad adorandum eum in obolo argenti & torta panis. Qui ergo deposita cecitate Iudaica, uenit ad adorandum Christum in uerbo fidei & sacrificio panis Eucharistię, cum in illa domo omnes Christiani sint sacerdotes (uti scriptum est, Vos estis genus electum, regale sacerdotium, gēs sancta, populus acquisitionis) & aliqui externo sacerdotio in pane & uino libent sacramenta, Iudęus sacerdos baptizatus, contentus erit, si assumatur ad unam partem sacerdotalem, id est, plebē Christi, ut omisso calice sancto, sumat buccellam panis, quę caro est Christi, quam dedit pro mundi uita. Ex quibus liquet sacerdotium, quod Deo sacrificium offerat, non esse ablatum, sed mutatum, hodieque fideliter perseverare in ecclesia, & ambulare coram Christo cunctis diebus seculi.

1. Petr. 2.

DOROTHEA.

De hominibus admodum eruditis audiui, mutationem sacerdotij, quę de agitur in hoc contextu, non debere de Christo & Christianis sacerdotibus intelligi, sed uel de Samuele, uel de Zadoc, qui abiecto Abiathar fuit ad summum sacerdotem assumptus, ut tertij regum secundo capite scriptum est.

THEOPHILVS.

Et si factam admittemus in Samuele uel Zadoc sacerdotij mutationem: tamen propositum nostrum æquę firmiter manebit. In illis enim figurata solum fuit, & in Christo cõpleta, ut diuus Augustinus docet, ac textus ipse indicat: cuius multa uerba neque Aaronitis neque Samueli cõuenire possunt. Primum expendamus initiū sermonis. Nunquid non aperte reuelatus sum domui patris tui, cum esset in Agypto in domo Pharaonis? Aperte loquitur de Aaron, non de

August.
lib. de ciuit.
Dei 17.
cap. 4.

proximo patre ipsius, Heli tamē sequitur: Præcidā brachiū tuum, & brachiū domus patris tui. Nonne prædicit fore, ut non solum auferatur sacerdotium à domo Heli, sed etiā à domo patris sui Aaron id tamē in Zadoc minimè factū est, qui ex Aarō delcēdit per Eleazarum: sed in Christo, in quo finitum est sacrificium Aaroniticum. Itaque tempore Euāgelij impletum est, quod hīc dicitur, præcisum esse brachiū domus patris eius. Porro autem verba ista [Suscitabo sacerdotem fidelem, qui secundum cor meum & animam meam faciet] de nullo alio dici possunt sacerdote, quā in Christo, quem prophetam suscitaturum se etiā per Moysē prædixit: & nullius sacerdotis domus fuit fidelis cunctis diebus in veteri testamēto: non Samuelis, cuius filij fuerunt detestandæ auaritiæ, sicut scriptum est, nec etiā aliorum sacerdotum qui transferunt: sed ecclesia sponsa Christi: Illa ambulabit coram Christo cūctis diebus: Quia ergo, inquit Dominus, eis in Deum, & ipsi erunt mihi in populum in nouo testamēto. Præterea quod additur in contextu, Qui venerit ad adorandum eum: nulli sacerdoti veteris testamenti competere potest. Neque enim quenquam adorare fas fuit. Quare soli Christo conuenit, qui sacerdos est in æternum. Qui autem ex reliquiis Israel salui sunt, nolunt in patrum honore sacerdotali collocari, qui nullus est, sed petunt admitti ad vnam partem sacerdotalem, vel ad vnam partem sacrificij. Vox enim [Cehuna] quæ textui inserta est, significat & sacerdotium & sacrificium. Et sequitur: Vt comedam tortam panis: quæ verba genus sacrificij exprimunt, quod quidem non est secundum ordinem Aaron, sed Melchisedec: & appositè quidem. Nam superius dixerat, Et dedi domui patris tui omnia de sacrificiis filiorum Israel. Hæc quidem fuerunt sacrificia Iudæorum: ideo mutato sacrificio ostendit in nouo testamento sacrificium Christianorum, scilicet tortā panis, hoc est, corpus Christi sub specie panis in Eucharistia.

Deut. 18.

1. Reg. 8.

Hierem. 31.

Nunc ad Esaiam venio, qui de hoc itidem sacrificio loquitur, vbi de vocatione gentium & publicatione Euāgelij plura prophetico spiritu prædixit.

Et ponam (inquit) in eis signum, crucis videlicet, & miram ex iis qui seruati fuerint, ad gentes in mare, in Aphicā & Lydiam

EVCHARIÆ ET MISSÆ SACRÆ. LIB. VI. 200
& Lydiam tenentes sagittam: in Italiam & Græciam, ad insulas remotas, ad eos qui non audierunt de me, & non viderunt gloriam meam. Et annuntiabunt gloriam meam gentibus, & adducēt omnes fratres vestros ex omnibus gentibus sacrificium & donum Domino, in equis & quadrigis & in lecticis, mulis ac carrucis, ad montem sanctū meum Hierusalem, dicit Dominus, quemadmodum afferunt filij Israel munus & sacrificium in vase mundo ad domum Domini. Et de eis sacerdotes quoque & Leuitas accipiam, dicit Dominus. Quoniā sicut cœli noui & terra noua, quæ ego facio stare coram me, sic stabit semen vestrum & nomen vestrum. Quod hīc dicitur, verè impletum est in Apostolis & discipulis Domini nostri Iesu Christi, qui, postquā euaserunt manus Iudæorum, missi sunt ad gentes in omnes orbis terrarum partes, ad prædicandam illis remissionem peccatorum per mortem Christi, atque obtulerunt Domino sacrificium, vt in domo Domini oblationes olim Iudæi obtulerant. Nam quòd [Adducēt] hīc vertit interpres, Hebraica veritas habet [Venire facient]. Apud Hebræos autè facere venire, pro offerre ponitur, vt ex Genesis capite quarto intelligi potest, vbi ad verbum textus habet: Et fecit venire Cain de fructibus terræ: & Abel fecit venire etiā ipse de primogenitis gregis sui, id est, obtulit. Apostoli ergo & discipuli, Domino obtulerunt in munus & sacrificiū, eos omnes qui fidem Christi receperunt: ecclesia enim Dei in sacrificio Eucharistiæ consuevit seipsam Deo offerre per Christum, quatenus eius est corpus mysticum. Quòd verò astruit propheta: Assumam ex eis, scilicet gentibus Aphicæ, Lydiæ, Italiæ, Græciæ, sacerdotes & Leuitas: aperte docet quòd legis nouæ sacerdotes, nō ex sola tribu Leui fumentur, sed ex omnibus gentium regionibus, qui quidem sicut cœli noui & terra noua, hoc est, verbo Dei repurgati, in Euāgelij confessione stabūt coram Domino. Ita stabiles erunt, o Apostoli & Euāgelistæ, ij quos per Euāgelij Deo genueritis, ac Christianorum nomen permanebit. Quum ergo sacerdotes sint in Euangelica lege, necessariò æternum & reale sacrificium in ea esse oportet.

D O R O T H E A.

At nōne propheta inuuit, fore, vt quemadmodū sacer-

Intelligit
omnes ratios
nes, quibus
fideles ad ec-
clesiā Christi
sunt & Euā-
gelij cogni-
tionem per-
ducuntur.

DE SACRAMENTO

notes & Leuitæ apud Israelitas, oblationes Deo offererant sic qui fidem Christi recipiēt, siue mares sint, siue fœminæ, spiritualia sacrificia offerant, Deo per Christum grata?

THEOPHILVS.

Loquitur & de alio quodam sacrificio, quod Euangelicæ legis sacerdotes offerant, nimirum corpore & sanguine Christi sub speciebus panis & vini: quod quidē ipse ex Domini mandato in eius persona consecrant, tanquam ministri, idque omnipotēti ipsius verbo, mysticè Deo offerentes incruento & impassibili modo, pia scilicet ac casta precatione: vt recolant cum gratiarum actione ac repræsentent magnum illud sacrificium, quo Christus affixus cruci, se ipse patri in mortali corpore, hostiam cruentam, sufficientem ac bene placentem pro peccatis totius mundi obtulit. Tale autem sacrificium in domo Dei (quæ est ecclesia) non consecratur promiscuè ac sine delectu ab omnibus, viris & mulieribus: at ab iis modò qui electi sunt, ordinati & admissi ad mysterium. Vnde Propheta nominatim in Dei persona ait: Et de iis assumam in sacerdotes & Leuitas. Nō dicit fore, vt omnes qui fidem Christi recipiēt, sint sacerdotes & Leuitæ, sed vt ex eorum numero aliquos assumat in sacerdotes & Leuitas.

Cùm igitur in ecclesia Christi, externum sit sacrificium, quod Psalmographus placētam frumenti nuncupat, oportet etiam altare esse, super quo sacrificium illud à sacerdote Christiano offeratur. De illo autē Apostolus loquitur, dum ait: Habemus altare, de quo non est fas edere iis, qui tabernaculo deseruiūt. Animalium enim, quorum sanguis infertur pro peccato in sancta per pontificem, horum corpora crematur extra castra. Quapropter & Iesus, vt sanctificaret per proprium sanguinem populum, extra portam passus est. Hoc altare græcis θυσιαστήριον dicitur, quæ vox à dictione θυσιæ deducitur, qua sacrificiū notatur, ac si dices sacrificatorium. Quid autē super eo sacrificabitur, nisi Eucharistia, corpus videlicet & sanguis domini nostri Iesu Christi: vt gratiæ Deo agantur, qui ita mundum dilexerit, vt proprio filio non pepercerit: at illum in manus peccatorum tradiderit, quò nos à peccati vinculis, morte, & diabolo redimeret? Sed accuratè hæc verba sunt expendenda [Altare

EYCHARIS. ET MISSA SACRI: LIB. VI. 201

[Altare, de quo fas non est edere iis qui tabernaculo deseruiūt:] huic enim cognoscere licet Apostoli tempore ritum in ecclesia fuisse, qui & nunc obseruatur, nimirum vt fumentes Eucharistiam eam etiam de altaris sacrificio acciperent. Et quia de sacrificio participabant, monet vt à simulacrorum cultu fugiant, & idolothytis. Quam ob causam & veteris legis consuetudinem in medium affert, secundum quam edētes hostias, erant altaris participes: sicut & gentes dæmoniis immolātes, mensæ dæmoniorum erāt participes. Calix, inquit, benedictionis, cui benedicimus, nōne communicatio sanguinis Christi est? & panis quem frangimus, nōne participatio corporis Domini est? Quoniam vnus panis & vnum corpus multi sumus, omnes qui de vno pane & de vno calice participamus. Videte Israëlē iuxta carnem. Nōne qui edunt victimas, participes sunt altaris. Quid ergo dico quòd simulacrum aliquid sit? aut quòd simulacris immolatum aliquid sit? Non: verum illud dico, quòd quæ immolant gentes, dæmoniis immolant, & non Deo. Nolim autem vos cōfortes dæmoniorū esse. Nō potestis poculum Domini bibere, & poculum dæmoniorū. Non potestis mensæ Domini participes esse, & mensæ dæmoniorū. Quemadmodum autē Apostolus (vt hoc obiter & in transcurso dicam) non negat altare, in quo gentes dæmoniis sacrificant, quia mentionem faciat mensæ eorum: sic nequiquam inficiatur altare, in quo Christiani sacerdotes mysticè corpus & sanguinē Domini in Eucharistia sacrificant, mentione facta mensæ Domini: sed multo magis illam designat & constituit. Quare audiendi non sunt, qui Christum negant altare nobis excitasse ad sacrificandum, quòd mensam parauerit, vt spiritualiter in sacramento diuinam ipsius carnem māducemus. Idem enim à catholicis & orthodoxis, altare & mensa vocatur, alia ratione: altare quidem, propter incruentum & Eucharisticum sacrificium, quod in eo immolatur & offertur Deo in memoriā & recordationem sacrificij crucis: mensam verò, ratione spiritualis cōiuij fidelibus apparari. De hoc altari loquitur diuus Augustinus, dum ait Christū altare Dei impleuisse, eo sacrificio, quòd vni vero Deo debetur, illudque frequētari à Christianis, dum sacrosancta oblatione & participatione

I. Cor. 10.

Aug. epi.
Faust. lib.
20. cap. 18.

In cap. 1.
epist. ad
Ephē. hom.
26.

corporis & sanguinis Christi, cruenti sacrificij memoriam celebrant. Ac diuus Ioannes Chryostomus dum queritur, quod ubi quotidie offertur, quotidie astatum altari, nemo qui communicet, accedat: O cōsuetudinem (inquit) o præsumptionem! frustra ergo habetur quod diuina oblatio: frustra stamus ad altare. Nemo est qui simul participet. Mitto alia doctorū ecclesie testimonia, quæ innumera sūt.

DOROTHEA.

Tu nimium mihi videris (venia sit dicto) vrgere verba Pauli, quibus altaris meminit. Per altare enim intelligit hostiam in ara crucis oblatam, id est, Iesu Christi corpus, de quo edere nō possunt qui Mosaicam legem pertinacius obseruant. Estque in prompta ratio. Post damnatum enim Iudaicorum ciborum delectum, docet excellentiorem nobis esse cibum, à quo qui legem obseruant arcentur.

THEOPHILVS.

Leuit. 4.
Numer. 19.
Num. 29.
Heb. 9.

Quamuis ego nolim interpretationem tuam reiicere (est enim Christiana, dignaque quæ recipiatur) haud tamē illa prohibere potest quominus per altare intelligamus aram in qua in ecclesia corpus Christi mysticè immolatur & cōsecratur in spirituale cibum fidelium & verè Christianorum. Hoc autem vt innueret Paulus voluit consuetudinem legis in festo expiationis ad mysterium & spirituales sensum referre. Nam eo die accipiebāt vitulum & hircum, & immolabāt intra castra, & sanguis inferebatur à pontifice in sanctuarium, vt Apostolus refert: carnes verò extra castra cremabantur, ac non comedebantur, nec ab offerentibus, nec ab iis qui deseruebant tabernaculo. Omnia autem in figura contingebāt illis, ait idem Apostolus. Hircus & vitulus significabant Christum, propter similitudinem carnis peccati, cuius sanguinis effusione nobis patuit aditus ad sancta sanctorum, id est, ad cælum. Intra castra immolatus est, & Hierosolymitanorum voce, & iudicio Iudæorum & Pilati. Sed extra muros Hierusalē carnis eius in cruce excocta est & cremata acerbissimæ passionis igne. Altare ecclesie habemus extra urbem, extra synagogam ad sacrificandum in eo corpus Domini, de quo non est fas edere iis qui tabernaculo synagogæ adhuc deseruiūt. Nam si circumcidamini, Christus nihil vobis proderit. Sed filiis ecclesie,

Gal. 5.

EUCHARIS. ET MISSÆ SACRI. LIB. VI. 203
ecclesie, sicut cōuenit offerre, ita etiam competit edere de corpore Christi: quia caro Christi verè est cibus, & sanguis eius verè est potus. Nam in oblatione & sumptione simul, perfectior est charitatis Christi in eis passione nobis ostēsa recordatio. Sic intellexerunt Paulum antiqui doctores, ac sanctus ille episcopus Halberstatis Haymo, qui sub Ludouico pio vixit anno 834. Habemus (inquit) altare ecclesie, vbi consecratur corpus Dominicum, de quo edendi potestatem non habent qui tabernaculo corporis sui deseruiunt, fornicatores videlicet, adulteri, ebriosi, immundi, & hi qui seminant inter fratres discordias, omnesque qui voluptatibus & desideriis carnis suæ deseruiunt. Qui enim manducat & bibit indignè, iudicium sibi manducat & bibit. Ac Theophilactus simul atque dixerat nō esse obseruandos cibos, ac videantur nostra despicari habenda, quod obseruatione careant: Nos (inquit) obseruationem habemus, verum haud eam, quæ sit in eiusmodi cibus, sed super altari suæ impolluta & immaculata hostia viuifici corporis. Hanc enim ne legis quidē pontifices participare licet, tantisper dum tabernaculo seruiunt, hoc est, legalibus vmbis vel figuris, quæ transeunt ac dissoluntur, vel huic mundo. Et OEcumenius: An non & nos obseruationes habemus? utique: at non ciborum, sed altaris nostri. Nam eorum quæ super illud ponuntur, neque ipsi Iudæorum pontificibus liceret esse participes. Hi enim tabernaculo, hoc est, figuræ ac vmbre, & non veritati seruiunt. Et post pauca: Sanguis Christi per pontificem nostrum infertur super altare, quod apud nos est: idcirco nō est fas Iudæorum pontificibus ex ipso altari edere. Et infra: Christus profectò extra ciuitatem passus est: sed ex hoc magis confirmatur, quod habeamus altare. Si quidem etiā apud Iudæos nō super ipsa altaria cremantur oblatorū corpora, sed extra castra: & præterea ob id extra portā passus est, vt omnes, & nō solos sacerdotes sanctificaret. Stat ergo Apostoli sententia inuicta, qua quidem ostendit ecclesiam habere altare ad sacrificandum appositum, non aliud quidem quàm sacrosanctam Eucharistiam, at mysticè spiritualique modo, vt Deum laude vehamus, gratias agentes quod mortē pro peccatis nostris obire voluerit. Atque in hanc sententiam ait

In 13. cap.
epist. ad
Hebr.

DE SACRAMENTO

Heb. 13. Apostolus: Per ipsum igitur offerimus hostiā laudis semper Deo, hoc est, fructum labiorum consentientium nomini eius. De quo sacrificio loquitur etiam David, cum ait: Imola Deo sacrificium laudis. Et alibi: Sacrificate sacrificiū iustitiæ, & sperate in Domino. Cum enim nullum veteris legis sacrificium, iustitiæ sacrificiū esset, David necessariō loquitur de sacrificio ecclesiæ. Ex quo maximam spem cōcipimus, quod Christus nobis singulare & eximium pignus corporis & sanguinis sui reliquerit. At multi dicunt, Quis ostēdit nobis bona, quæ sacrificemus in sacrificiū iustitiæ? Sed signatū est super nos in ecclesia per sacrum baptisma lumen vultus tui Domine, lumen fidei & intelligentiæ altissimi sacramenti: Quia à fructu frumenti panis consecrati, & vini calicis novi testamenti multiplicati fideles in pace Christi requiescunt.

Adferam & alium è Daniele locum, ad fidem huius sacrificij faciendā non leuis momēti, pōst ad reliqua perrecturus. Vade Daniel, inquit Angelus, quia clausi signatiq̄ sermones vsque ad tempus præfinitum. Eligentur, & dealbabitur, & quasi ignis probabuntur multi, & impiē agent impij: neq; intelligēt omnes impij: porrō docti intelligent. Er à tempore cum ablatum fuerit iuge sacrificium, & posita fuerit abominatio in desolationem, dies mille ducenti nonaginta. Beatus qui expectat, & peruenit ad dies mille & trecentos triginta quinque. Hoc toto contextu non agitur de cessatione iugis sacrificij Iudaici in aduentu Messie: Nā de aduentu illius agitur nono capite, de morte item ipsius, de Iudæorum abnegatione, destructione templi & Hierusalem, & defectione sacrificiorum perenni & semper duratura. Cum igitur satis eodem loco aperuerit templi & sacrificiorum desolationē: duo decimo capite, verbisq; supra adductis propheta loquitur de aduētū Antichristi, quod eo regnante cessabit iuge sacrificiū, quod nihil est aliud quam sacrum missæ officiū, in quo Christus Deo quotidie offertur in memoriam mortis ac passionis eius. Nam breuitas tēporis, scilicet trium annorum cum dimidio, satis indicat eum non loqui de cessatione iugis sacrificij Iudæorū, cuius desolationem perseueraturam prædixerat vsque ad mundi consummationem. Cum ergo Daniel non intellexisset, quæ
ip̄i

EUCHARIET MISSÆ SACRIFI. LIB. VI. 203
ip̄i ab angelo dicta fuerāt, Quia in tempus, & tempora, & dimidium temporis, & cum completa fuerit dispersio manus populi sancti cōplebuntur vniuersa hæc, angelus explicatus & loquutus est: Vade Daniel, Clausi sunt sermones isti, multis obscuritatibus inuoluti, & non intellecti. Electi enim purgabuntur & probabuntur persecutionibus, tribulationibus & tētationibus, quæ tātæ erunt (vt Christus ait) vt in errorem inducātur, si fieri potest, etiam electi. Atque vt viris bonis ad gratiæ & meriti incrementum tribulatio prodest: ita impietas malorum augetur, persequendo & affligēdo bonos, vt qui in sordibus est, sordescat adhuc. Neq; intelligēt impij furore & amentia exæcati tām impietatem, qua Antichristum iuuāt, verum Dei cultum destruendo: docti autem & prudentes spiritali hoc intelligentia assequentur, subeantes cruciatus acerbissimos & persecutiones omne genus propter Christum, & in vera fide suscepta perseuerantes. Ne autem tribulationum diuturnitate succumbant, fore pollicetur vt ad breue tempus durent. Er à tempore, cum ablatum fuerit iuge sacrificiū (in quo tam crudelis erit persecutio, vt iuge sacrificiū cesset in ecclesia) & abominatio [hoc est, abomināndus Antichristi cultus] posita fuerit in desolationem [id est, in templo desolato, vbi videlicet prius colebatur Christus, cultura illa explosa] abominabilis cultus occupabit desolatas ecclesias. Tēpus ergo durationis erit mille ducentorum nonaginta dierum. Tu verò dic sodes, quod illud est sacrificiū, quod Antichristi tēpore cessabit, nisi sacrum missæ officiū, quod eo tempore intercipietur? Iusti enim & dei flagrātes amore, deum precari non desinēt, eoq̄ue id facient ardentius ac pertinaciori studio, quo vehemētius ecclesiā Dei concuti & affligi animaduertēt. Hoc ergo sacrificium, quod spirituale est, nō intermitteretur, nec desinet. Propheta autē loquitur de quodam singulari sacrificio, quod à sacrificiis veteris legis vult discernere, quæ morte Christi sublata sunt. Necessē est ergo vt sacrificium illud iuge, quod tum cessabit, sacrificiū sit quod ecclesia Christiana per vniuersum orbē Deo quotidie offert in memoriam mortis ac passionis Christi Iesu. Quod cum ita sit, consecrarium est omnes illos Antichristi excursores esse & emissarios, qui pro virili missæ sacrificiū

Mat. 24.

abolere conatur, sicut, pro dolor, id accidisse videmus cõ- pluribus in locis, in quibus etiamnum ecclesia desolata iacet, diuinique cultus vice, exitialis & pestifera hæresis in templo Dei sedet, ostentans se ipsam esse Deum. Quod *Apoc. 12.* Ioannes futurum prævidit in vniuersis Christiani orbis regionibus Antichristi tempore, cum dixit: Et datae sunt mulieri duæ alæ aquilæ magnæ, vt volaret in desertum in locum suum, vbi alitur per tempus & tempora & dimidium temporis. Quæ enim alia mulier nisi ecclesia, duabus alis noui & veteris testamēti innixa, fugit in locum desertum: quando cessabit iuge sacrificium missæ? Eodem spiritu hæc ecclesiæ desolationem futuram prævidit Ezechiel: & clamauit in auribus meis voce magna, dicens: Appropinqua- uerunt visitationes vrbis: & vnusquisque vas interfectionis habet in manu sua: & ecce sex viri veniebant de via portæ superioris, quæ respicit ad Aquilonem, & vnusquisque vas interitus in manu eius. Esaias similiter hanc prædixit desolationem, dum ait: Ecce, Dominus nudabit terram, & dissipabit eam, & affliget faciem eius, & disperdet habitatores eius: & erit, sicut populus, sic sacerdos: & sicut seruus, sic dominus eius: & sicut ancilla, sic domina eius. Quod spiritu præuidens Hieremias: Via Sion (inquit) lugent: eo quod non sint qui veniant ad solennitatem. Omnes portæ eius destructæ, sacerdotes eius gemētes: virgines eius squalidæ, & ipsa oppressa amaritudine. Huius autem tantæ calamitatis si rationē querimus, eam Daniel explicat. Vsq̄ ad principem (inquit) fortitudinis magnificatū est cornu, & ab eo tulit iuge sacrificium, & deiecit locum sanctificationis eius. Robur autē datum est ei contra iuge sacrificiū propter peccata, & prosterneretur veritas in terra, & prosperabitur & faciet. Et audiui vnum de sanctis loquentem, & dixit vnus sanct⁹ alteri nescio cui loquēti: Vsq̄quo visio & iuge sacrificium, & peccatū desolationis quæ facta est, & sanctuarium & fortitudo cõculcabitur? Et dixit ei: Vsq̄ ad vesp̄eram & manē dies duo millia trecēti, & mudabitur sanctuariū. Hec sunt Danielis verba de Antiocho quidem dicta, qui typus est Antichristi. Sed quod tunc in Antiocho factū est, id re vera in Antichristo (vt affirmat diuus Hieronymus) cõplebitur, cuius cornu hoc tēpore magnificatū est vsq̄

EYCHARISTE ET MISSAE SACRI. LIB. VI. 204
est vsq̄ ad principem fortitudinis, à quo iam tulit per ministros suos hæreticos iuge sacrificium missæ, & deiecit locum sacificationis eius. Nam iam templa eius & altaria demoliti sunt, ac multis locis sacramenta conculcarunt. Quid ita? Quia robur datum est ei contra iuge sacrificium propter peccata populi Christiani. Propterea prosterneretur veritas in terra per sectas perditionis, quas introducunt: & quæ moluuntur, prosperos exitus ad tempus habebunt.

Eiusdem spiritus ope ista omnia iam olim prævidit Sanctus Methodius martyr & Tyri episcopus, cuius beatus Hieronymus meminit. Ait enim: Tolletur honor à sacerdotibus, Dei ministerium supprimetur, & quietet omne sacrificium de ecclesiis, & erunt eodem tempore sacerdotes sicut populus.

DOROTHEA.

Tot scripturæ sacræ testimonia protulisti ad comprobendam sacrificij Eucharistiæ veritatem, vt incredulam me existimem & in verbum Dei iniuriosam, nisi huic catholice doctrinæ assentiar, qua quidem edocemur, corpus & sanguinem Domini nostri Iesu Christi sub speciebus panis & vini, nouæ legis esse sacrificium, quod haud cessabit in omnibus ecclesiis, priusquam Antichristus aduenerit. Nunc audire te velim de vsu huius sacrificij differentem.

THEOPHILVS.

Iam suprâ de eo locutus sum: haud tamen grauabor velur per anacephaleosim, quæ ad hanc concludendam disputationem pertinent, repetere.

Vt modus offerendi suprâ dicta sacrificia diuersus est: sic & vsus discretus est. Christus cruento suo sacrificio totius mundi reconciliationem & propitiationem pro peccatis, & plenam omnium redemptionem impetrauit. Vnde Paulus ait: Vbi peccatorum est remissio, non est amplius oblatio pro peccato. Et alibi, Christus semel seipsum pro peccatis populi obtulit. Quare nulla iam talis oblatio, nullum eiusmodi sacrificium iuperest. Alterum sacrificium à Domino nostro Iesu Christo ad recordationem cruenti sacrificij institutum est & ecclesiæ commendatum, vt pro salute in cruce nobis impetrata iuger gratias aga-

Heb. 10.

Heb. 7.

DE SACRAMENTO

mus Deo optimo, maximo. Ita patri offerimus sistimusque Christum Iesum in vero corpore & sanguine, incruento & impassibili modo, non ut nunc primum remissionem peccatorum & redemptionem promereamur, sed ut in cruce meritam fide & pia cordis deiectione nobis applicemus propriamque faciamus, iussa eius capeffentes. Iussit enim ut hoc in sui memoriam faceremus, hoc est, ut per memoriam & meritum peccationis suae patrem pro nostra reconciliatione & remissione peccatorum, ac animarum nostrarum salute, proque corporum & rerum nostrarum incolumitate deprecaremur.

D O R O T H E A.

Prius quam ulterius progrediaris, per quam libens audiero dissolutionem nonnullarum verisimilium rationum, quas in medium adferunt ij, qui hoc externum ecclesiae Christi sacrificium deiectum prostratumque volunt: etsi quantum intelligo ea, omnium sacrorum est sanctissima, actio, & publicum in ecclesia ministerium. Rationes enim illae non parum olim animum meum conturbaverunt.

T H E O P H I L V S.

Liberè omnique amoto metu, siquid est quod etiamnum te verberet ac angat, fac expromas. Ad plenum enim animo tuo facere satis conabor.

D O R O T H E A.

Missae (aiunt illi) quantumvis fucata & splendida sit, Christi que praeferat nomen, insigni contumelia Christum afficit, illique intolerabilem irrogat blasphemiam. Sacerdos enim & pontifex à patre consecratus est, non ad tempus: quomodo illi in veteri testamento constituti leguntur: quorum cum vita mortalis esset, sacerdotium immortale esse non poterat. Quare & successoribus opus erat, qui subinde in demortuorum locum subrogarentur. At Christo, qui immortalis, vicarium substitui minime necesse est. Itaque à patre designatus est sacerdos in aeternum, secundum ordinem Melchisedec: ut aeternum permanente sacerdotio fungeretur. Hoc mysterium in Melchisedec multo antè figuratum fuerat, quem ubi scriptura semel induxit sacerdotem Dei viuentis, nunquam postea

EVHARIS. ET MISSAE SACRI. LIB. VI. 207
postea meminit: ac sic nullam vitam finem habuisset. Hac similitudine Christus secundum eius ordinem sacerdos est dictus. Iam verò qui quotidie sacrificant, oblationibus sacerdotes praeficiant necesse est, quos Christo velut successores subrogent ac vicarios. Qua subrogatione non modo Christum suo honore spoliant, & aeterni sacerdotij prerogativam illi rapiunt: sed è dextera patris ipsum deturbare conantur: in qua sedere immortalis non potest, quum simul aeternus sacerdos mandeat.

T H E O P H I L V S.

Fatemur cum Apostolo, Christum esse sacerdotem & pontificem aeternum, qui non obrulit sanguinem vitulorum, & hircorum: sed per proprium sanguinem semel introiit in sancta, aeterna redemptione inuenta. Et haec oblatio, quam in cruce obrulit, cruenta est, & quia aeterni sacerdotis Christi est, & infinitae virtutis, satis est ad omnium hominum redemptionem & salutem: ac propterea non iteratur, sed eius virtus nobis applicatur per fidem & ecclesiae sacramenta: quod porissimum fit per sacramentum & sacrificium Eucharistiae. Christus enim excitatus à mortuis non amplius moritur: mors illi non amplius dominatur. Nam quod mortuus fuit, peccato mortuus fuit semel: quod autem vivit, vivit Deo. Legis autem sacerdotes temporarij fuerunt, & diuersas easque cruentas pecudum hostias immolauerunt, hanc Christi hostiam praefigurantes. Quare neque Christo immortalis tales substituiimus sacerdotes, qui pecudum hostias offerant: sed sacerdotes quos Christus ipse instituit, corpus eius & sanguinem conficiunt & consecrant in persona ipsius, quod visibili praesentia nobiscum non habet, & in sacramento altaris hostiam incruentam offerunt ita ut Christus ipse vnicus sit sacerdos summus & aeternus, simul & sacrificium, nouae legis. Sacerdotes autem eius sunt ministri, in persona eius & virtute consecrantes & sacrificantes. In noua igitur lege instituit summus & aeternus sacerdos Christus ordinem ac seriem successioneis ministrorum, qui non pecudum hostias, sed incruentum sacrificium offerant in memoriam eius, donec veniat, si-

Heb. 9.

Rom. 6.

DE SACRAMENTO

cut ipse fieri instituit & mandauit, secundum quod in Euangelio & Paulo scriptum est. Sic enim Euangelistæ verba Christi narrant.

Mat. 26. Accepit Iesus panem, gratias agens, fregit, deditque discipulis suis, dicens: Hoc est corpus meum, quod pro vobis datur, siue tradetur: hoc est, quod pro vobis in cruce offeretur. Hoc facite in mei commemoracionem.

Marc. 14.

Luc. 22.

1. Cor. 11.

Quid quæso hoc dicere aliud est, quàm, Hoc ipsum quod ego nunc facio, & in cruce consummabo, vos itidem facite? Atqui Christus in cœna his verbis suum consecrauit corpus & sanguinem sub specie panis & vini: in cruce vero idem corpus & sanguinem obtulit sub propria specie, vt in cœna prædixerat. Quum enim dixisset: Accipite & manducate, hoc est corpus meum: addidit: Quod pro vobis tradetur. Dicens ergo, Hoc facite, fecit Apostolos sacerdotes, deditque eis potestatem consecrandi & immolandi verum suum corpus & sanguinem sub panis & vini symbolis, sicut Christus sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedec instituit & mandauit. Cæterum Christus in cruce non obtulit sub specie panis & vini secundum ordinem Melchisedec, sed hoc modo offerendum instituit & præcepit sacerdotibus in nouissima cœna. Quum ergo Christus in cruce obtulerit semetipsum hostiam crucentam Deo patri pro peccatis nostris, quam hostiam constat non fuisse secundum ordinem Melchisedec, nec alicubi legatur in templo super altare obtulisse panem & vinum, quæ obtulit Melchisedec: manifestè sequitur, aut Christum non esse sacerdotem secundum ordinem Melchisedec, quod pugnat cum scriptura, aut missam esse sacrificium, quia sacerdos in ea consecrat & offert corpus & sanguinem Christi sub sacramento panis & vini, secundum ordinem Melchisedec, sicut idem Dominus noster Iesus Christus instituit in cœna, & in sui memoriam fieri præcepit. Quanquam Christus (vt supra satis enucleauimus) non solum in cœna consecrauit, sed etiam secundum ordinem Melchisedec, se ipsum obtulit in pane & vino. Cùm ergo iusserit Apostolis,

EVCHARIYS. ET MISSAE SACRI. LIB. VI. 206
stolis, vt hoc ipsum facerent, quod ipse tum faciebat, corpus & sanguinem Christi obtulerunt, quotiescunque consecrarunt. Ac sacerdotes, qui ipsis successerunt, idem in missa faciunt, sacrificantes vt & Christus sacrificauit. In ea tamen cœnæ oblatione Christus non satisfecit pro peccatis totius mundi, sed hoc se facturum in cruce præmonuit, dicens: Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur. Et iterum: Hic est sanguis meus, qui pro vobis effundetur in remissionem peccatorum. Habemus ergo (vt supra diximus) geminam Christi oblationem ex duplici offerendi modo, in cœna videlicet & in cruce, quæ tamen vnica est, ratione rei quæ offertur: quia solus Christus offertur. Sed audiamus quid in hanc sententiam dicat Ambrosius in quadam precatione præparante ad missam: Summe sacerdos, & vere pontifex Iesu Christe, qui te obtulisti Deo patri in ara crucis hostiam puram & immaculatam pro nobis miseris peccatoribus, & qui dedisti nobis carnem tuam ad manducandum, & sanguinem tuum ad bibendum, & posuisti mysterium in virtute spiritus sancti, dicens: Hæc quotiescunque feceritis, in mei memoriam facietis: Rogo per tuum sanguinem preciosum, magnum salutis nostræ precium: Rogo per hanc miram & ineffabilem charitatem, qua nunc miseros, & indignos sic amare dignatus es, vt lauares nos à peccatis nostris in sanguine tuo. Doce me seruum tuum indignum, quem inter cætera dona tua ad officium sacerdotale vocare dignatus es nullis meis, meritis, sed sola dignatione misericordiæ tuæ. Doce me quæso, per spiritum tuum, tantum mysterium tractare ea reuerentia & honore, eaque deuotione & timore, quibus oportet & decet. Fac me, domine Iesu Christe, per gratiam tuam semper illud de tanto mysterio credere & intelligere, sentire & firmiter retinere, dicere & cogitare, quod tibi placet & expedit animæ meæ. Intrer spiritus tuus bonus in cor meum, qui sonet ibi sine sono, & sine strepitu verborum loquatur omnem veritatem tantorum mysteriorum. Profunda sunt nimis & sacro recta velamine. Et post pauca,

Ambro. 10.
4. in priori
prec. præ. ad
missam ante cœ-
nam. in ali-
quot psalm.
David.

Quanta, inquit, Domine Iesu Christe cordis contritione & lachrymarum fonte, quanta reuerentia & tremore, quanta corporis castitate, & animi puritate istud diuinum & celeste sacrificium est celebrandum, vbi caro tua in veritate sumitur: vbi sanguis tuus in veritate bibitur: vbi summa imis iunguntur: vbi adest praesentia sanctorum angelorum: vbi tu es sacerdos & sacrificium mirabiliter & ineffabiliter constitutus. Et infra: Peto Domine clementiam tuam vt descendas super hunc panem & calicem istum plenitudo diuinitatis tuae. Descendat etiam Domine illa sancti spiritus tui inuisibilis forma, & incõprehensibilis maiestas, sicut quondam in patrum hostias descendebat, qui & oblationes nostras corpus & sanguinem tuum efficiat, & me indignum sacerdotem tuum doceat tantum tractare mysterium, ita vt placide ac benigne sacrificiũ suscipias de manibus meis ad salutem omnium, tam viuorum quàm defunctorũ. Hęc Ambrosius. Quod autem aiũt aduersarij, mysterium sacerdotij Christi in Melchisedec figuratum esse, pro nobis facit, & supra declarauimus, quomodo Melchisedec typum Christi gesserit. Reliqua quę obiciunt, verba sunt & voces nulla dignę responsione. Nam sacerdotes nouę legis ex Christi institutione sacrificantes, nullo modo Christũ suo honore spoliant, nec illi æterni sacerdotis priuilegium rapiunt, nec ẽ patris dextera deturbare conantur, qui credũt ipsum in dextera patris sedentem, nihilominus in hoc sacramento inuisibiliter praesentem, offerri hostiam incruentam secundum ordinem Melchisedec. Quin potius haereticũ aperto Marte in Christum sauiunt, aut verius insanũt, qui non credant corpus & sanguinem Christi consecrari ac offerri, nisi de integro Christus ẽ dextera patris descendat & crucifigatur.

DOROTHEA.

Replicant illi, nos quę verbis Apostoli constringi dicũt, fortius quàm vt elabi possimus: nempe alios in lege veteri plures esse factos sacerdotes quia morte impediretur permanere. Christus ergo (inquiunt) qui morte non impeditur, vnus est: nec consortibus indiget. Quapropter nihil prodest causificari, sacrificulos nostros Christo non suffici, quasi demortuo: sed suffraganeos esse dũtaxat æterni eius sacer-

EUCCHARIS. ET MISSAE SACRI. LIB. VI. 107
sacerdotij, quod propterea stare non desinit.

THEOPHILVS.

Ad eiusmodi nugas, ex iis quę a nobis antè sunt exposita, facilis & expedita patet responsio. Nouę legis sacerdotes ab ipso Christo instituti, non ei sufficiuntur quasi consortes: sed tanquam ministri in persona, & virtute eius cõficiunt, quod vt facerẽt ipse iussit. Quare non desinit solus esse, summus & æternus sacerdos, semper viuens & dexter assidens patri: quod quę multo maximum est, ipsemet est sacrificium, vt & antè diximus, & Chrysostomus affirmat, dum magna obstupefactus admiratione exclamat: O miraculum! o Dei in nobis beneuolentia! Qui sursum sedet ad dexteram patris, sacrificij tamen tempore hominũ manibus cõtinetur. Et alibi: Quũ spiritum sanctum sacerdos aduocauerit, & reuerendam illam immolauerit hostiam, communẽque omnium Dominum subinde contigerit, tunc etiam angeli circumstant sacerdoti, & tribunal, atque altaris locus cõlestib⁹ virtutibus adimpletur, ad honorem illius qui immolatur. In quam sententiam ait beatus Gregorius: Hęc singulariter victima ab æterno interitu animam saluat: quę illam nobis mortem vnigeniti per mysterium reparat, qui licet resurgens a mortuis iam non moritur, & mors ei vltra non dominabitur, tamen in seipso immortaliter atque incorruptibiliter viuens, pro nobis iterum in hoc mysterio sacrę oblationis immolatur. Eius quippe ibi corpus sumitur, eius caro in populi salutẽ partitur, eius sanguis non iam in manus infidelium, sed in ora fidelium funditur. Hinc ergo pensemus quale sit pro nobis hoc sacrificium, quod pro absolutione nostra passionẽ vnigeniti filij semper imitatur. Quis enim fidelium habere dubium possit, in ipsa immolationis hora, ad sacerdotis vocem cœlos aperiri, in illo Iesu Christi mysterio angelorum choros adesse, summis ima sociari, terrena cõlestibus iungi, vnũ quoque ex visibilibus atque inuisibilibus fieri? Ex iis quę adhuc exposuimus liquet, Eucharistię consecrationem, communionem, & oblationem in missa ab ipso esse Christo institutam. Siquidem in cœna apostolis consecratam Eucharistiam communicauit, corpus quę sumum tradendum & sanguinem effundendum praenũciauit, quod

Chryst. lib. 3. de sacerdot.

Idem lib. 6. de sacerdot.

lib. 4. dialo. ca. 58. alleg. de cõse. dist. 2. ca. Quid sit.

DE SACRAMENTO

perfectit & cōsummavit in cruce, offerēs se ipsum per mortem patri. Eam ob causam missa non solum cœnam representat, sed etiam oblationem in cruce factam. Hinc & sacerdotes in missa non solum faciunt quod Christus gessit in cœna, sed etiam quod postea perfectit in cruce recolunt ac representant. Ad alias, si ita videtur, aduersariorum rationes iam veniamus.

D O R O T H E A.

Missam asseuerant Christi crucem sepelire, & passionē eius obruere ac opprimere. Nā si Christus in cruce semetipsum in sacrificium obtulit, quod nos in perpetuum sanctificaret, & æternam redemptionem nobis quæreret: haud dubiè vis atque efficacia eius sacrificij nullo sine perstat. Alioqui nihilo honorificentius de Christo sentiremus, quàm de bobus & vitulis, qui sub lege immolabantur: quorū oblationes ex eo inefficaces arguuntur & imbecillæ, quod sæpius iterabantur. Quare aut Christi sacrificio, quod in cruce impleuit, purgationis æternæ vim defuisse fatēdum erit: aut vno semel sacrificio Christum in omnia secula defunctum esse. Id est, quod dicit Apostolus, summum hunc pontificem Christum semel, per immolationem sui apparuisse, sub cōsummationem seculi, ad peccati profligationem. Item volūtate Dei nos sanctificatos esse per oblationem corporis Iesu Christi, semel. Item, Christum vna oblatione in perpetuum consummasse sanctificatos. Quibus insignem sententiam subuertit: acquisita semel peccatorū remissione nullam amplius restare oblationem. Hoc & postrema sua voce, & inter vltimos spiritus edita, Christus significauit, quum dixit, Cōsummata est. Solemus extremas morientium voces pro oraculis obseruare. Christus testatur moriens vno suo sacrificio perfectum esse & impletum quicquid in salutem nostram erat. Nos huiusmodi sacrificio, cuius perfectionem luculenter adeo commēdauit, quasi imperfecto, innumera quotidie assumimus. Quādo sacrosanctum Dei verbum non affirmat modò, sed clamat etiam & contestatur, hoc sacrificium semel peractum fuisse, eius vim æternam permanere, qui aliud postulant, nōne ipsum imperfectionis insimulant & infirmitatis? At

verò

EUCCHARIST. ET MISSAS SACR. LIB. VI. 203
verò missa quæ hac lege tradita est; vt millicentena sacrificia in singulos dies peragantur, quo spectat, nisi vt Christi passio, qua vnicam hostiam se patri obtulit, sepulta subuersaque iaceat? Quis, nisi cæcus, non videat, Satanæ audaciam fuisse, quæ veritati ad eò apertæ ac dilucidæ oblatæretur?

T H E O P H I L Y S.

Verum quidem est (vt & supra declarauimus) vim & efficaciam sacrificij Christi in cruce oblato, quo nos æternam redemptionem inuenta sanctificauit, nullo sine perstare: hocque sacrificium semel à Christo peractum esse (sicut Paulus docet, ac Christus ipse testificatur) perfectum item, & omnibus esse numeris absolutum, eoque impleta esse omnia, quæ ad salutem nostram spectabant: ac nullam eiusmodi reliquam esse oblationem. Ideòque alia quæzere sacrificia, aliud nihil esse, quàm Christi sacrificium imperfectionis & imbecillitatis sugillare. Quæ omnia intelligimus, quemadmodum & Apostolus, de cruento sacrificio, quod Christus semel in cruce obtulit ad multorum delenda & exhaurienda peccata. At missam hac lege inuictam esse (vt pseudoeuangelici doctores deblaterāt) vt millicentena sacrificia in dies singulos peragantur: atque ita dirigatur ad sepeliendam, & opprimendam Christi passionem, qua quidem vnicam hostiam seipsum patri obtulit, id verò pernegamus. Crucis enim hostia, & hostia altaris, vna & eadem est hostia, alio atque alio modo oblata. Hostia enim crucis, cruento & passibili oblata est modo: altaris verò hostia quotidie offertur in memoriam hostiæ cruentæ spirituali & incruento modo. Quare vnum & idem est sacrificium, non plura, etsi iteratur sæpius. Vnde manifestissimum euadit, sacerdotes Christi in cruce immolati sacrificio non asserere innumera sacrificia (vt impudenter garrunt isti mendaciorum architecti) sed eandem hostiam alio modo immolāt. Idem enim corpus est, idemque sanguis, quod offertur in altari, & in cruce immolatur. Nec quicquā illos iuuabit, quod replicat, rota disputatione apostolū cōtendere, nō modò nullam aliam esse sacrificia, sed vnum illud semel oblatum fuisse,

nec amplius iterandum. Paulus enim in tota ad Hebræos epistola loquitur (vt sapius antè iam diximus) de cruento Christi sacrificio, quod iterari non potest. Si enim sæpe peteretur, Christum sapius pati oporteret, vt verisimè concludit Apostolus. At si hoc idem sacrificiū semel cum sanguinis effusione oblatum, nullum cruorē effundendo, sed incruento modo sapius offeratur in sacrificij cruenti memoriam, haudquaquam necesse est Christum sapius mori. Nam quotiescunquē sic offeratur, in memoriā mortis Christi offertur, ipso Apostolo testante cum dicit: Quotiescunquē manducabitis panem hūc, & calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis donec veniat. Tamen si ergo cum Apostolo fatemur, præter hostiam, quam in cruce moriens Christus obtulit, nō esse aliam nouæ legis hostiam, de qua alibi ait beatus Paulus: Christus dilexit nos, & tradidit seipsum pro nobis oblationem & hostiam Deo in odorem suauitatis: nihil tamen hoc prohibet, quomōdo eadem hostia sapius offeratur citra sanguinis effusionem, spirituali & Eucharistico modo, ad agendas Deo pro immentis beneficijs gratias. Sed Augustini verbis hanc dirimi malo cōtrouersiam, quam meis. Ait enim: Semel immolatus est in semetipso Christus, & tamē quotidie immolatur in sacramento. Quod ita intelligendum est: quia in manifestatione sui corporis, in distinctione suorum membrorum omnium, verus Deus & verus homo semel tantum in cruce pependit, offerens patri seipsum, hostiam viuam & passibilem, mortalem, viuorum & mortuorum redēptionis efficacem: eorum scilicet quos altitudo diuini consilij redimēdos iudicauit, præsciuit, prædestinauit, vocauit modis atque temporibus quibus id fieri congruebat. Quod idē beatus Ambrosius apertius enucleat. In Christo Iesu (inquit) semel oblata est ad salutem sempiternam potēs. Quid ergo nos? nōnne per singulos dies offerimus? sed ad recordationem mortis eius. Et vna est hostia, non multæ. Quomodo est vna, non multæ? Quia semel oblatus est Christus. Hoc autem sacrificium exēplum est illius: id ipsum & semper id ipsum. Proinde hoc idem est sacrificium. Alioqui diceretur: Quoniam in multis locis offertur, multi sunt Christi? Nequaquam, sed vnus vbique Christus, & hīc plenus existēs, & illic ple-

1. Cor. 11.

Ephesi. 5.

Aug. lib.

sent. prosp.

Et epist. 23.

ad Bonifac.

Et de conse.

dist. 2. cap.

Semel.

In epist. ad

Hebræos

ca. 10. Re-

fertur de cō

sec. dist. 2.

ca. in Chri-

sto semel.

illic plenus. Sicut enim quod vbique offertur, vnum est corpus, & non multa corpora: ita & vnum sacrificium. Pontifex autem ille est, qui hostiam obtulit nos mundantem. Itē, ipsam offerimus etiam nunc, quæ tunc oblata est, & consumi non potest. Quod nūc facimus, in commemorationem sic eius quod factum est. Hoc enim facite, ait, in mei cōmemorationem. Idem etiam in psal. 38. Vidimus (inquit) principem sacerdotum ad nos venientē, vidimus & audiuimus pro nobis offerentem sanguinem suum, sequamur vt possimus sacerdotes, vt offeramus pro populo sacrificium, et si infirmi merito, tamen honorabiles sacrificio: quia et si nūc Christus non videtur offerre, tamen ipse offertur in terris quando Christi corpus offertur. Imō ipse offerre manifestatur in nobis, cuius sermo sanctificat sacrificium quod offertur. Et diuus Ioannes Chrysostomus: Mensa (inquit) Domini mysterijs instructa est, & ago Dei pro te immolatur, sacerdos pro te angitur, sanguis spiritualis ex sacra mensa refluit. Seraphin altant sex alis faciem regentia, omnes incorporeæ virtutes pro te cum sacerdote intercedūt: ignis spiritualis è cœlo descendit: sanguis in cratere in tuā purificationem ex immaculato latere hauustus est, & non erubescis, neque Deum, tibi propiciū facis? Paschasius autem papa, qui anno viuēbar 880. quotidianæ huius sacrificij iterationis duas adfert rationes de corpore scribēs & sanguine Christi. Iteratur quotidie (ait) hæc oblatio, licet Christus semel passus in carne, per vnā eandemque mortis passionem semel seruauerit mundum: ex qua morte idem resurgens ad vitam, mors illi vltra non dominabitur. Qui profectō sapientia Dei patris necessariū pro multis causis hoc prouidit. Primò quidem, quia quotidie peccamus, saltē in peccatis sine quibus mortalis infirmitas viuere non potest: quia licet omnia peccata sint donata in baptismo, infirmitas tamen peccati adhuc in carne remanet. Vnde psalmographus: Benedic anima mea Domino, qui propiciatur omnibus iniquitatibus tuis, qui sanat omnes infirmitates tuas. Et ideo quia quotidie labimur, quotidie Christus pro nobis mylticē immolatur: & passio Christi in mysterio traditur: vt qui semel mortem moriendo vicerat, quotidie recidiua delictorū per hæc sacramēta

Hom. de
Euch. in
Enceniis.Refertur de
consec. dist.
2. ca. Itera-
tur.

Psal. 107

Mat. 6.
I. Ioan. I.

corporis & sanguinis peccata relaxet: vnde oramus: Dimitte nobis debita nostra, &c. Quia si dixerimus quod peccatum non habeamus, nosmetipsos seducimus, & veritas in nobis non est. Item, hoc mysterium iteratur, & ob commemorationem passionis Christi, sicut ipse ait: Hoc quotiescū que feceritis, in mei commemorationem facite. Quotiescunque ergo hunc panem sumitis, & bibitis hunc sanguinem, mortem Domini annunciabitis donec veniat. Non vti que sic est accipiendum, donec mors Christi veniat: quia iam ultra non moritur: sed donec ipse Dominus ad iudicium veniat. Interdum autem semper est mors Christi per seculi vitam posteris annuncianda, vt discant qua charitate dilexit suos, qui pro eis mori dignatus est: cui omnes vicem debemus charitatis, quia ad hoc nos prior dilexit, cum essemus gehennæ filij, vt diligeremus eum iam à morte liberati. Priorem iterationis huius sacrificij rationē hīdem

De consecr.
dist. 2. ca.
vtrum sub
figura.

fermè verbis tradit Augustinus dicens: Iteratur autē quotidie hæc oblatio, licet Christus semel passus sit, quia quotidie peccamus peccatis sine quibus mortalis infirmitas vivere non potest. Et ideo quia quotidie labimur, Christus quotidie mysticè pro nobis immolatur. Nonne intellectus facillimū est ex supradictis sactorum doctorum verbis, sacrificium crucis, & altaris (quod antè iam affirmavimus) idem esse numero sacrificium: quia idem corpus & idem sanguis, imò idem ipse Christus, qui & in cruce oblatus est, & quotidie offertur in altari? Sed in modo offerendi magnum est discrimen. In cruce enim semel oblatus est corporaliter, quia ipse voluit: in altari quotidie offertur sacramentaliter, quia ipse sic instituit. In cruce oblatus est in mortem: in altari offertur in mysterium mortis. Ob hunc ergo duplicem offerendi modū, geminā quoque ponimus Christi oblationem, vtramque tamen veram ac realem: quandoquidem in vtraque Christus verè ac realiter offertur, & proinde vnica est oblatio ex parte rei quæ offertur, & eadem gemina, ex duplici offerendi modo: verum altera, hoc est, crucis, corporalis est & cruenta: altera, quæ est altaris, sacramentalis & in cruenta. In qua Christus quotidie offertur in ecclesia, & à sacerdotibus in sacrosancta missa sub speciebus panis & vini sumitur in memoriā prioris oblationis,

Esai. 53.
Lucæ 22.

EUCHARIS. ET MISSÆ SACR. LIB. VI. 210
tionis, quam Christus in cruce semel peregit sua morte in precium redemptionis humani generis, non sub sacramentalibus, sed sub propriis corporis & sanguinis speciebus. Oblationis illius cruentæ typus ac umbra fuit agnus Paschalis: vt enim ille legis præscripto singulis annis semel tantum in Paschate Iudæorum offereretur, in memoriā liberationis Israelitici populi de Aegyptiaca servitute: ita & Pascha nostrū Christus pro nobis immolatus, vetus agnus noster Paschalis, qui tollit peccata mundi, agnus inquam occisus in vmbis figurarum ac sacrificiorum ab origine mundi, semel obtulit semetipsum, liberans populum Christianum, qui est Israel secundum spiritum, de diabolica potestate ac servitute. Quam vnica oblationē in lege Moysica in hoc adūbratā, quod non nisi semel in anno legalis pontifex cū oblatione solēni intrabat in sancta, ecclesia quotannis semel dūtaxat repræsētat ipso die pasceus, quo nec Eucharistiā cōficat, nec sacrificat sacerdos, sed superiori diē cōsecratā sumit, ne ipso die sine Dominicæ passionis fructu maneat ecclesia. Incruentā verò & Eucharistica oblatio figurā habuit in lege in iugi illo sacrificio, quo quotidie immolabatur agnus, vnus mane, & alter vesperi, sicut in Numeris scriptū est: Hæc sūt sacrificia quæ offerre debetis: agnos auniculos immaculatos duos quotidie in holocaustū lepiterent: vnū offeretis manè, & alterū vesperi. Et quia lex vmbra habebat futurorū, & omnia sub ea in figura cōtingebāt, cōsequens vtiq; est, vt hæc figura respōdeat rei figuratæ, & vmbra cedat veritati. Cōstat autē quotidianā illā duorū agnorū oblationē, neutiquā præsignasse oblationē Christi in cruce futurā, cū ea tantum semel exhibita, quotidiano vsu repeti non possit. Quid ergo aliud significabat, quam quotidianam illam Christi immolationem, qua in celebratione missæ sub forma panis & vini offertur? De gemina Christi oblatione, siue duplici offerendi modo Eusebius Emisenus ita scribit: Quia corpus assumptū ablatum erat ab oculis, & illaturus syderibus, necessarium erat vt in die cæne sacramētum nobis corporis & sanguinis consecraret, vt coleretur iugiter per mysteriū quod semel offereretur in precium, vt quia quotidiana & indefessa currebat pro omnium salute redemptio, perpetua esset redēptionis oblatio,

Exod. 12.
I. Cor. 5.

Apocal. 13.
Rom. 14.

Num. 28.
Heb. 10.
I. Cor. 10.

Refertur de
consec. dist.
2. ca. Quia
corpus.

& perennis illa victima viueret in memoria, & semper præfens esset in gratia, verè vnica & perfecta hostia, fide æstimanda, non specie, nequè exteriori censenda visu, sed interiori affectu, &c. Nunc ad reliqua perge, siquid est quod etiamnum tibi negotium faceflat.

D O R O T H E A.

Missã (aiunt illi ipsi) veram & vnã mortem Christi obliterat, & ex hominum memoria excutit. Nam vt inter homines testamenti confirmatio à morte testatoris pendet: ita etiam testamentum, quo nos peccatorum remissione, & æterna iustitia donauit, morte sua confirmauit Dominus noster. In hoc testamẽto qui variare quicquam aut innouare audent, mortem eius abnegant, & tanquam vultus momenti habent. Quid verò est missa, nisi nouum & prorsus diuersum testamentum? Quid enim? An non singulã missã nouam peccatorum remissionem, nouam iustitiã acquisitionem promittunt: vt iam tot sint testamenta, quot missa? Veniat ergo rursus Christus, & altera morte nouũ hoc testamentum vel potius infinitis mortibus innumera missarum testamenta rata faciat. An non igitur verũ principio diximus, vnica & veram Christi mortem obliterari per missas? Quid: quoddẽ directè spectat missa, vt rursus, si fieri possit, trucidetur Christus? Nam vbi testamentum est (inquit Apostolus) mortem testatoris intercedere illic necesse est. Missa nouum Christi testamentum præ se fert: eius ergo mortem postulat. Præterea, hostiam, quæ offertur, occidi & immolari necesse est. Si Christus singulis missis sacrificatur: eum singulis momentis mille in locis crudeliter interfici oportet. Non id nostrum est, sed Apostoli argumẽtũ. Si necesse habuisset sæpius offerre semetipsum, oportuisset illum frequenter pati ab origine muudi.

T H E O P H I L V S.

Fatemur cum Apostolo, testamenti confirmationem ex morte testatoris pendere: ac Dominum morte sua confirmauisse testamentum, quo nos peccatorum remissione & æterna donauit iustitiã: eos item, qui in hoc testamento variare quicquam aut innouare audent, mortem eius abnegare, & tanquam nullius momenti habere. At missam nouam esse & prorsus diuersum testamẽtum: singulas item missas nouam peccatorum remissionem, nouamque iustitiã acquisitionem

acquisitionẽ promittere: tot etiam testamẽta esse, quot missæ, nemo vnquã orthodoxus & fidei catholicæ cultor id mète agitauit. Quare meritò illos calunias infimulamus, qui istud rudi & ignarę multitudini persuadere conantur. Primum enim omnium missa (quæ mortis ac passionis Christi representatio est) non est testamentum, sicut nec ea ipsa mors, quæ testamẽtum Christi confirmat, testamentum eius est, ac ipsius duotaxat testamenti confirmatio: cum maximum discrimen sit inter hæc tria, testamentum, testatorẽ, & mortem. Testator enim dum viuit, testamentum condit, sed eo viuente & incolumi manet inualidum, id est, nondum confirmatum: sed ipsa mors superueniens testamentũ iam confirmat. Testamẽtum ergo medium est inter testatorem, & mortem quæ testamentum confirmat. Quapropter vt testamentum minime is est, qui illud cõdit, ita nec mors testamentum est: sed ab vtroque quàm plurimum differt, sicut res diuersa. Multò ergo minus missa, quæ mortẽ representat, testamentum leuit. Cum autẽ dicamus, nos sacrificio, quod Christus in memoriã mortis & passionis suæ instituit, & ecclesiæ suæ cõmendauit, Christum patri sistere impassibili & incruento modo, non vt nũc demũ remissionẽ peccatorũ & redẽptionẽ mereamur, sed vt fide ac deuotione nobis applicemus, eã quã in cruce nobis Dominus promeruit: qua tãdem cõtumelia mortẽ eius afficimus? Nemo inficias iuerit, quãlibet hæresi & secte suæ sit addictus, hac ratione crucis nobis sacrificiũ ritè applicari, dũ Christus se fruendũ nobis offert, eũque nos vera fide recipimus. Cum ergo id vel maxime in missa fiat (in qua quidẽ Christus corpus & sanguinis sui verè nos participes efficit, quæ vera viuãque fide recipimus) nullus non fateri debet, nobis fructũ mortis eã cõmunicari. Istud autẽ qui docet, nouãne per missam peccatorũ remissionẽ, nouãque iustitiã acquisitionẽ promittit? Quodd si missa non est testamẽtũ, nõne extremum est dementiae aut effrenatæ potius malitiæ, affirmare tot esse testamenta quot missæ? Quare haud necesse est, vt Christus in missa moriatur, quod missa, quasi testamẽtum, eius morte cõfirmetur. Missa enim (vt diximus) sacrificium incruentũ est ac spirituale, illud representans, quod semel in cruce peractum est, hoc est, sacrificium Eucharis-

Hebr. 9.

ficum, sacrificium laudis, gratiarum actionis ac obedientiae Deo peculiariter debita: quare non ecclesia (quae Christi mysticum est corpus) non modo offert Deo patri verum corpus & verum sanguinem Domini cum suis meritis, sed se etiam ipsa per Christum hostiam viam offert: ac vobis spiritualibus (quibus quidem se perpetuo in Christo mensuram profertur ac promittit) seipsam cum iis omnibus quae sua sunt, Deo dedicat. Quapropter minime necessarium est, ut Christus iterum veniat, & altera morte hoc testamentum novum (ut sophistae deblaterant) confirmet, aut infinitis mortibus, testamenta quae infinita in missis esse metuitur, rata faciat, quum missa non sit testamentum, neque innumerata missae, innumera testamenta: sed una missa & innumerae missae unum & idem sunt sacrificium increuentum, quod Christus semel obtulit cruentum in cruce. Nonne igitur mendacii convincuntur manifestissime, qui asseuerare non dubitant missa vnicam veramque Christi mortem deleri ac in oblivionem tradi? Intoleranda sane blasphemia est. Nam (ut Augustinus ait) etsi Christus semel mortuus est, iustus pro iniustis, seque patri in cruce obtulit hostiam viventem, passibilem ac mortalem, et mortuusque excitatus iam mori non potest, quotidie tamen in sacramento immolatur, non quod toties occidatur, sed quod vnicum illud sacrificium mysticis ritibus quotidie renouetur, quotidianaque recordatione mortis Domini (qua liberati sumus) in edendo & potando carnem & sanguinem, quae pro nobis oblata sunt, hoc ipsum representetur quod olim factum est. Quo pacto autem missa directe eo tenderet, ut Christus, si fieri possit, iterum occidatur (ut impie garriunt haeretici) cum hoc sacrificium nequam sit cruentum, sed in memoriam mortis Domini offeratur, ut fructu passionis eius replamur? Fatemur certe cum Paulo, ubi sit testamentum, necessarium testatoris mortem interuenire debere. Sed ut missa non est testamentum, ita nullum Christi novum testamentum praese fert. Non ergo mortem eius postulat.

Quod autem aiunt esse necessarium, ut quae offertur hostia mactetur & occidatur: verum id quidem est de cruento sacrificio, veluti haedorum, agnorum, & taurorum. Quare nihil est necesse Christum (ut scelerate nugantur) singulis

singulis momentis mille in locis crudeliter necari, quod in missa sacrificetur. Nam in ea sacrificium (ut iam saepe diximus) increuentum offertur, in memoriam cruentae oblationis, quae in cruce peracta est. Cum vero ait Apostolus, oportuisse Christum frequenter pati ab origine mundi, si necesse habuisset saepius offerre semetipsum, de cruenta oblatione loquitur, ut haec verba [Quemadmodum pontifex ingreditur in sancta singulis annis per sanguinem alienum] manifeste indicant. Hic ergo verborum Apostoli sensus est: Christus in caelum ingressus est, ut nunc appareat in conspectu Dei pro nobis, non ut saepius offerat semetipsum, quemadmodum pontifex veteris legis per sanguinem alienum offerebat, singulis annis cruenta & ea diuersa pecudum immolans sacrificia. Nam si hoc modo Christus semetipsum per proprii sanguinis effusionem saepe offerret, aut in missa offerretur, cum pati frequenter oporteret. Semel ergo pro nobis ad profligationem peccati per immolationem sui ipsius in conspectu Dei apparuit: & offertur quotidie per sacerdotes hostia increuenta, in cruentae memoriam.

DOROTHEA.

Assueverant praeterea, missam praecipere nobis fructum qui est morte Christi ad nos redibat, dum ne agnoscamus & cogitemus facit. Ecquis enim cogitet se morte Christi redemptum esse, ubi nouam in missa redemptionem viderit? Ecquis peccata sibi remissa credat, ubi nouam remissionem viderit?

THEOPHILVS.

Ea verba inania sunt & impietatis plena. Si enim Christi ecclesia ex eius doctrina & institutione, eum quotidie in missa offert, non ad mortem (iam enim morti non est opportunus) sed in mortis eius recordationem, ut fructu passionis eius replatur: qui tandem missa nobis fructum auferet, qui est morte Christi ad nos manabat? Qui fieri potest ut non agnoscamus meritoque agitemus eum fructum, cum in missa Christi mortis memoriam colamus, ut viua fide participes fiamus remissionis peccatorum, quae iam morte Christi acquisita est? An haec noua est redemptio? An aliam remissionem annunciamus, cum elicietes subinde nobis ex illo inexhausto fonte gratiam salutarem, oramus per memo-

tiam & meritum passionis eius, patrem pro nostra reconciliatione, & remissione peccatorum nostrorum & animarum salute? Anne ambigimus peccata nobis per Christi passionem esse condonata? An nos à nobis ipsis redimi dicimus, aut ea nos à Christo lege & edemptos esse iactas, ut nos ipsi redimamus?

DOROTHEA.

At vociferantur, & hoc passim rumores differunt, nos, quum Christum patri in missa offerimus, affirmare, hoc oblationis opere assequi nos peccatorum remissionem, & participes fieri passionis Christi: ita nihil passioni Christi superesse, nisi ut sit exemplum redemptionis, quo discamus nostri esse redemptores.

THEOPHILVS.

Si animum, ad ea quæ docemus, aduertere diligentius vellent, se tota via intelligerent errare.

Duplex sacrificium esse dicimus: Alterum propiciatorium, quod oblatum pro remissione peccatorum iram Dei placat, & Deo nos reconciliat: Alterum, sacrificium laudis, gratiarum actionis, & obedientiæ, quam Deo veluti honorem & seruitutem propriè ei debitam reddimus. Quia verò hoc sacrificium laudis post Adam lapsum, & naturæ corruptionem defecerat, constat sacrificium propiciatoriū idcirco iniriò promissum, & Deum in Christo exhibitum esse, ut Eucharisticum illud instauraret. Nam, ut Apostolus ait, sanguis Christi, qui per spiritum sanctum semetipsum obtulit immaculatum Deo, emundauit conscientiam nostram ab operibus mortuis. Ecce sacrificium propiciatorium: cuius vim & efficaciam ne quis ignoret, statim adieciendum est: Ad seruiendum Deo viuenti: ecce instauracionem sacrificij Eucharistici. Vnde consequitur, hæc sacrificia sic inter se cohærere & colligari, ut posterius esse non possit sine priori: sed potius, prius causa sit & basis posterioris. Rursus manifestum est, sacrificium quoddam esse propiciatorium significatione, qualia fuerunt sacrificia veteris testamenti pro peccato, pro delicto holocaustum & victima. Aliud item re ipsa ac verè propiciatorium, per illas veteris legis hostias significatum. Ad hæc liquet in omni sacrificio duo esse, nimirum rem oblatam, & oblationē. Cæterum in
missa

Heb. 9.

EUCHARIS, ET MISSAE SACRI. LIB. VI. 213
missa res oblata duplex est: videlicet corpus Christi verum cum suis meritis, & corpus Christi mysticū cum suis donis à Deo acceptis. Si respicimus ad corpus Christi verū, quod in sacrosancta Eucharistia continetur omnipotentis Dei virtute, quis negauerit hoc corpus, sacrificium propiciatorium rectè dici posse, non ratione oblationis, quam sacerdos facit, sed ratione eius oblationis, quæ semel in cruce facta præterit, cuius virtus perpetuò durat, eiusdè semper potentia & efficaciam? Quod attinet ad oblationem quæ fit in missa, hoc est, ad opus sacrificantium, ad duo respicere oportet, nempe ad ceremoniam exteriorē, & id quod intus agitur per fidem. Ceremoniam seu exteriorē actionem, sacramentalem oblationem vocamus, quam vtilem esse negamus absq; spiritali oblatione, hoc est, sine fide & bono motu cordis: tantū abest, ut illi tribuamus meritum remissionis peccatorum pro viuīs & mortuis, Christi meritū per fidem minimè participantibus. Quum autem orthodoxi aliquid tribuunt operi operato in hoc sacrificio, nō intelligunt per opus operatum, exteriorē ceremoniam sine fide & bono motu eius vel qui offert, vel cuius nomine peragitur oblatio (quod faciunt aduersarij) sed potius veritatē corporis & sanguinis Christi in Eucharistia, quæ non in merito sacerdotis, sed in verbo conficitur creatoris. Ita sancti patres vtrāque oblationem coniungentes, sacramentalem scilicet & spiritualem, pronunciant eandem oblationē spiritualem cum externo sacerdotis opere cōiunctā in missa, sacrificium esse Deo placens super omnia veteris legis sacrificia. Clamitent ergo vel ad rauium, hæretici, nos ferro & igni tueri, solo oblationis sacramentalis opere peccatorum obrineri remissionem. Contrà respondebimus cum patribus (quorum vitæ sanctimonia, & doctrina salutaris miraculis etiam comprobata, Christi ecclesiam illustravit) nos per fidem meriti Christi fieri participes, qui Deum in spiritu & veritate adoramus, hoc est, verò cordis affectu, quæ adoratio, in oblatione potissimum spiritali & sacramentali, quæ in missa fit, elucet. Cū ergo fateamur vnicum esse sacrificium propiciatorium, aut satisfactorium pro nostris ac totius mundi peccatis, Christum videlicet Iesum, agnam immaculatam, pro nobis immolatam in cruce,

DE SACRAMENTO

haudquaquam Christi perpeſionem (vt veritatis hoſtes nos calumniantur) redemptionis exemplum facimus, quod diſcamus noſtri eſſe redemptores. Nullam certè aliam redemptionem agnoſcimus, quam paſſionem Chriſti Jeſu, quæ (vt beatus Cyprianus ait) ſacrificium eſt quod offerimus, hoc eſt, offerendo repræſentamus, memoria repetentes vnicam illud ac ſummum ſacrificium & ſanctam immolationem in cruce peractam.

Cypr. ad
Cæcilium

D O R O T H E A.

Addunt & illi, ſacram cœnam, in qua Dominus paſſionis ſuæ memoriam inſculptam formatamque reliquerat, erecta miſſa, è medio ſublata, inductam & deperditam.

T H E O P H I L V S.

Quinam obſecro ex orthodoxis, in ſcripturis diuinis & veterum libris diligenter verſato, iſtud perſuadebunt? Verum quidem eſt (quod & corde credimus, & ore confeſſimur) in ſacra cœna Dominum memoriam ſuæ paſſionis inſculptam formatamque reliquiſſe: ſed quod erectam miſſam, è medio illa pellatur & intereat, impudentiſſimi eſt mendacij, cum (vt beatus Ioannes Chryſoſtomus præclare ſcribit) eadem illa cœna etiamnum hæc celebretur, in qua Chriſtus ipſe recubebat. Nihil quippe intereſt inter illam & hæc. Non enim hæc ab homine, illa à Chriſto conficitur.

Hom. 17. in
Matth. ca.
14.

Quando igitur (ait) ſacerdotem corpus Chriſti tibi præbere videbis, noli ſacerdotis, ſed Chriſti manum ad te porrigi arbitrari. Carnes enim ſuas nobis tradidit, ſe ipſum propoſuit immolatum. Hæc ille. Quod ſi in miſſa eadem illa cœna celebratur, quam cum Apoſtolis Chriſtus celebrabat, quo pacto miſſa memoriam paſſionis Chriſti induceret ac aboleret? præſertim cum in ea tam aperta fiat & manifesta commemoratio mortis ac paſſionis Domini, vt non aliter excitemur & moueamur, atque ſi Chriſtum Jeſum in cruce pendentem videremus. Non ij certè ſumus qui negemus cœnam ipſam donum eſſe Dei, quod cum gratiarum actione accipiendum eſt. Id quod idem Chryſoſtomus declarat, dum ait: Veneranda & ſalutaria hæc myſteria, quæ in eccleſia celebramus, appellantur Euchariftia, id eſt, gratiarum actio. Memoria enim eſt plurimorum beneficiorum, & caput diuinæ erga nos charitatis ostendunt, ſempèrque

Hom. 16.
in Matth.
cap. 8.

E V C H A. E T M I S S A E S A C R I F I. L I B. VI. 214

ſempèrque nos ad debitas Deo gratias agendas impellunt. Corpus ergo & ſanguis Chriſti donum, eſt quod cum gratiarum actione accipere debemus, Dei erga nos beneficiorum memores, vt ſic in præceptis eius ſeruandis diligentiã adhibeamus. Miſſam verò his aduerſari, nunquam orthodoxus concedit.

D O R O T H E A.

Aiunt à nobis ſingi, ſacrificium miſſæ precium Deo numerare, quod ipſe in ſatiffactionem accipiat.

T H E O P H I L V S.

Hoc, ſi rectè intelligitur, verum eſſe cognoſcetur. Fate- mur quidem certè verum Chriſti corpus offerri Deo in altari myſticè ac ſacramentaliter, in memoriam mortis & paſſionis eius. Cum autem Deus nobis filium ſuum vni- genitum dederit, dedit vtiq; eam ob cauſam, vt peccatores nos agnoſcentes, illum iræ Dei tanquam reconciliato- rem noſtrum opponamus, & diſſiſi de noſtris viribus hanc potentiſſimam victimam, quæ pro peccatis noſtris ſatiffecit, patri repræſentemus. Hoc illi ſi vocant precium Deo oblatum, quod à nobis ipſe accipiat in ſatiffactionem, per- quam libenter illis aſſentimur. Sic enim nihil de noſtro adferimus, ſed fide gratiam recipimus, quæ nobis in Chriſti cruce offertur. Si verò intelligunt nos opus noſtrum quale quale ſit, offerre Deo in precium & ſatiffactionem peccatorum noſtrorum, atq; ita arbitrari nos apud Deum gratiam atque iuſticiam pro merituros, calumnia eſt mera, & malicioſa noſtræ orationis interpretatio. Nemo enim eſt, qui vel prima fidei Chriſtianæ elemèta atq; primordia imbiberit, qui neſciat nullam aliam pro peccatis eſſe ſatiffactionem, quàm quæ in cruce facta eſt, eademque nõ tantum pro noſtris, ſed & totius mundi peccatis ſufficientiſſimam eſſe, nulloque egere ſupplemento, neque requiri vllam aliam hoſtiam, aut vllum aliud meritum, per quæ ex impiis efficiamur iuſti, & Deo patri reconciliemur, quod non ſit aliud nomẽ ſub cœlo, in quo oporteat nos ſaluos fieri. Interim tamen docemus, neminẽ huius hoſtiæ participẽ fieri, niſi qui credat & obtèperet Euangelio Chriſti, aut qui propria fide ac deuotione, dum viuere, effecerit vt ſacrificiũ, quod nobis ob oculos ponit Chriſti ſeruatoris noſtri

DE SACRAMENTO

Ioh. 3.

perfectionem, ei à morte prodesse possit. Vera enim est scriptura quæ testatur, Deum dedisse filium suum unigenitum, ut omnis qui credit in eum non pereat, sed habeat vitam æternam. Quum ergo in missa totius propemodum Euangelij summa recenseatur, quòd videlicet Christus traditus sit pro nobis in remissionem peccatorum, idque ea fide qua confidimus nobis pœnitentibus per eam hostiam, nempe Christum pro nobis oblatum, remitti peccata: quis non videt Deum per talem fidem (quæ in huius repræsentatiui sacrificij celebratione, atque aded eiusdem corporis pro nobis passi manducatione vel maxime exerceatur) beneficium Christi dilectissimi filij sui fidelibus suis applicare? Nec enim hanc applicationem sacerdoti, sed Deo tribuimus: non operi nostro, sed Dei beneficio: quod tamen non aliter quàm voluntatis nostræ assensu per fidem accipimus. Idque etiam ut possimus, is facit, qui dat velle & perficere pro sua bona voluntate.

DOROTHEA.

Assuerant, quantum interest inter dare & accipere, tantum à sacramento sacrificium differre: atque hanc miseriam in gratitudinem esse, quòd, vbi agnoscenda erat diuinæ bonitatis largitas, gratiæq; agenda, in eo Deum sibi debitorem faciat.

THEOPHILVS.

Neutiquam istud ignoramus. At sacramentum dicimus sacrosanctum esse signum, per quod Deus nobis aliquid exhibet: Sacrificium verò, quod nos Deo reddimus. Licet autem secundum hanc rationem corpus Domini in altari non omnino propriè dicatur sacrificium, sed magis sacramentum, seu res sacramenti: at tamen parres non dubitarunt corpus & sanguinem Christi in altari præsentia modò precium pro peccatis totius mundi appellare, modò precium nostræ redemptionis, modò sacrificium & salutarem victimam, non ratione sacrificij, quod est situm in actione sacerdotis, seu missæ cõmunicatiõnũ, aut ecclesiæ: sed ratione sacrificij, quod in cruce oblatum est semel, in quo Christus sacerdos est ipse, & oblatio in sempiternum potens. Eò enim quòd manet in æternum, sempiternum habet sacerdotium: vnde & seruari in perpetuum potest acce-

EUCHARIS. ET MISSAR SACRI. LIB. VI. 215
 accedentes per ipsum ad Deum, semper viuens ad interpellandum pro nobis, qui est propiciatio pro peccatis nostris, perpes vtique sacrificium & semper permanens hostia locaustum. Secundum quam quidem rationem nihil est in hoc sacramento proprium sacerdotis, sed totum agit Christus, qui vsque hodie hoc veracissimum & sanctissimum corpus suum creat, & sanctificat, & benedicit, & piè sumen- tibus diuidit. Quomodo igitur in sacrosancta missa non cognoscemus diuinæ bonitatis liberalitatem cum gratiarum actione? Quod si facere certò deprehendimur, quis ingratæ mentis labe nos aspergere meritò poterit? Verum quidem est, quòd sacramentum promittit, nos Christi morte non semel duntaxat restitutos in vitam: sed assidue viuificari, quia tunc omnes nostræ salutis numeri impleti sint. Sed aliàmne missæ sacrificium cantilenam canit? Quotandem pacto? Anne dicimus oportere (vt veritatis hostes imperitæ & rudi plebeculæ persuadere conatur) Christum quotidie sacrificari ad mortem, vt nobis commodè? Mentitur sanè, hoc affirmare qui audebit. Antea enim tam sepe inculcauimus, sacrificium missæ in cruentum esse, repræsentatiuũ, spirituale, & Eucharisticum, vt iam tale quid minimè nobis obiectari debeat. Christus certè in altari imolatur & sacramentabiliter & mysticè, quia in sacramento recordatio illius sit, quod factum est semel. Non toties (quod dictu abominabile est) occiditur Christus: sed repræsentatur quod olim factum est, ne beneficij in nos collari obliuiscamur, sed potius hoc sacramento (vt iam diximus) sic excitemur ac moueamur, tanquam videamus dominum pendente in cruce, atque ita viuæ fide fructu passionis & mortis eius repleamur. Itaque immolatio, quæ manibus fit sacerdotis, Christi passio vocatur, non rei veritate, sed significandi mysterio: nec hac immolatione magis, quàm esu corporis Domini occiditur Christus. Non occiditur (inquit Augustinus) Christus vt manducetur, sed mortuos viuificat. Quando manducatur, reficit, non deficit: viuuit manducatus, quia surrexit occisus: per partes manducatur in sacramento, & manet integer totus in celo, manet integer totus in corde tuo. Hæc verba sunt diui Augustini, ex quibus intelligi potest, quàm frigidæ sint &

Serm. 2. de verb. Apo.

DE SACRAMENTO
inanes aduersariorum nostrorum argutiæ.
D O R O T H E A.

Affirmant hæretici præterea cœnam in publico ecclesiæ cœtu proponi ac distribui debere, quò nos de communicatione doceat, qua omnes coheremus in Christo Iesu. Hæc autem communitatem missæ sacrificio dissolui ac distrahiturque ad eò missas priuatas (hoc est, in quibus nulla est inter fideles Dominicæ cœnæ participatio, etiam si aliàs magna hominum multitudo interfuit) excommunicationem magis referre, quàm communitatem illam à Domino institutam, quum sacrificulus suam victimam seorsim voraturus, se à toto fidelium populo segreget. Breuiter cœnam, fidelium ecclesiæ desuisse communicari, iuxta Domini mandatum, postquam error inualuit, oportere esse sacerdotes, qui pro populo sacrificent, quasi ad eos cœna relegata sit.

T H E O P H I L V S.

Verum est profectò Christum sacram suam cœnam cum duodecim Apostolis celebrasse, primumque fore & Christianum, si eiusmodi exemplo probi omnes Christiani in missa præsentem communicent (vnde merito admoneri diligenter debent, vt frequentius ad huius sacramenti perceptionem se præparent) at nunquam tamen ecclesiæ suos ad hanc legem coegit, vt omnibus missis tota communitas interesset, aut vt nulla celebraretur, nisi tota communitate præsentem & sacramentum participante. Nam nec Christus ipse hunc morem obseruauit, quando ad sacram suam cœnam duodecim tantum Apostolos vocauit: cum adhuc præter illos, plures sibi delectos discipulos, qui se totos doctrinæ eius tradiderant, haberet, quos tamen ad cœnam illam non acciuit.

Christus procul dubio sacramentum istud propterea instituit, vt quotquot vera fide, & religiosè peterent, quoties iis visum esset, aut res ipsa postularer, eo frui possent, sicut à beato Paulo scriptum est, Hoc facite in mei commemorationem: quotiescunque enim manducabitis panem hunc, & calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis donec veniat.

Atque ita Christus Dominus neque multitudini, neque paucitati

EVHARIS. ET MISSÆ SACRI. LIB. VI. 216
paucitati hominum, neque loco in quem reciperentur, sacramentum istud aut reliqua alia alligauit: neque item quæquã spiritualiter cœlestem hũc cibum appetentem ita astrinxit, vt propter alium quæcunque, qui non admodum forsitan de sacramento sit sollicitus, ipse quoq; eo se fraudet: præsertim quũ ita affectus, quotquot presentes sunt aut circumstantur communicare secũ aeat. Cõmunio certè huius sacramenti consistit in externa sola sumptione sacerdotis & circumstantiũ (quorum nõnulli plerũque proditori Iude quàm veris Christi discipulis sunt similiores) sed præcipuè in spirituali & interna illa communionem, qua præsbyter, & quotquot cũ eo sacramentũ participant, se omnibus fidelibus toto orbe per fidẽ sacramentũ istud similiter percipiẽtibus in spiritu associat: ita enim docuit Apostolus Christi: Omnes vnus panis sumus, & vnũ corpus, quotquot eodẽ pane participamus. Non vbiq; de iis solis loquitur, qui eo tempore Corinthi cõueniebant, & sacramentũ de vnus sacerdotis manu accipiebant, verũ potius de seipso tum Corintho procul agẽte, & Corinthiis ipsis, omnibũque in Christum credentibus, vbi vbi tandem agerent, quos omnes significat vnũ esse corpus, qui toto orbe cõmunicantes ex eodem pane participant.

Quòd autem communitas nõ sit in externa potissimum societate sita, Apostolus per patres veteris testamenti docet: Omnes (inquit) eandem escam spiritualem comederunt, & omnes eundem spiritualem potum biberunt: Sed non in pluribus eorum bene complacitum est Deo, in his videlicet, qui tantummodò extrinsecus in societate visibili vescebantur. Nam prostrati sunt in deserto. Hæc autem omnia figuræ contigerunt illis: scripta verò sunt propter admonitionem nostri, in quos termini ætatum inciderunt. Hoc modo hunc Apostoli locum intellexerunt sancti patres & doctores orthodoxi, inter quos Ignatius Apostolicus episcopus & martyr Christi, ad Philadelphenses ait: Vna est caro Domini Iesu, & vnus est eius sanguis, qui pro nobis effusus est, vnus etiam panis, pro omnibus confractus, & vnus calix totius ecclesiæ. Ac Chrysostramus in eadem ipsa Pauli Apostoli verba ita scribit: Si ex eodem pane idem corpus omnes efficiamur, quare non eandem

I. Cor. IO.

Is prior. e-
pist. ad Cor.
hom. 14.

Act. 4. præ nobis ferimus dilectionem, vt secundum hanc fiamus vnum? Etenim progenitorum nostrorum temporibus hoc erat: Multitudinis credentium (ait scriptura) erat cor vnum & anima vna. Et iterum in eadē homelia: Quid autem sūt qui accipiunt corpus Christi? Non multa, sed vnum corpus. Nam quemadmodum panis ex multis granis vnitur, vt minimè grana appareant, sed tamen grana sint, verum incerta discretione coniuncta, ita & nos inuicem Christo coniungimur. Non enim ex altero corpore tu, ex altero ille educatur, sed ex eodem omnes, &c.

*In 6. cap.
Ioan. tract.
26.*

Similia docuit Augustinus. Manducauerunt (inquit) manna Moyses, Aaron, & Phinees, & alij multi, qui Domino placuerunt, & mortui non sunt. Cæterum multi sunt mortui sicut & hodiè multi moriuntur, qui sacramentum solum, & non sacramenti virtutem de altari accipiunt. Ex sequitur: Norunt fideles corpus Christi: quod exponens nobis Apostolus: Vnum (inquit) corpus multi sumus. O sacramentum pietatis! ô signum vnitatis! ô vinculum charitatis! Qui vult viuere, habet vbi viuat, habet vnde viuat. Accedat, credat, incorporetur, & viuificetur: non abhorreat à compage membrorum, &c. Et paulò antè: Qui manducat intus, non foris qui manducat in corde, non qui premit dente. Idem ille Augustinus, de matre sua Monica refert, quomodo animam suam ad sacramentum precij nostri vinculo fidei alligauerit, & ita in fide desiderauerit, sui memoriam ad altare fieri, vnde sciret dispensari victimam sanctam. Ecce pia illa & sancta mulier, noluit, ne post mortem quidem, à spiritali illa communionē separari.

*Lib. 9. cōfess.
cap. 13.*

Ex quibus omnibus consequitur, quòd quisquis hoc sacramento participaturus est, animum huc dirigere debeat, quòd tali sumptione Domino suo incorporetur, & ad hoc communicet cum omnibus fidelibus toto orbe diffusus potius, quàm cum solis præsentibus, quorum fides fortasse ipsi est incognita. Quòd cum ita sit, quo pacto aduersarij nostri dicere audent missæ sacrificio eam dissolui communitatem, qua omnes cohæremus in Christo Iesu? Ecquis vnquam cum sacerdoti sacrificanti se obtulisset, corpore & sanguine Christi participaturus, repulsius est, modo

EUCCHARIS. ET MISSÆ SACRI. LIB. VI. 277
modò eū prius pij desiderij cōmonefecerit? Quòd si illos admittat sacrificiū ad sacrificiū participandū, qui vbi sedulo se ipsi probauerint, ad altare Domini accedunt, nullūq; excludatur: placet falsum est sacerdotem sibi vni referuare corpus & sanguinem Dominicum, missamque ipsam, excommunicationem potius referre, quàm cōmunitatē à Domino institutam. At si charitas ita refrigit, vt nemo sacræ mensæ propinquet, quòd sacramentum percipiāt, an propterea sacerdos diuino succensus amore mortem Iesu Christi annūciare non debet, eique gratias agere, consecratione, oblatione, & manducatione corporis Dominici præsertim cum non desint, qui spiritali ipsius oblationi assensum præbeant, & per fidem spiritaliter in oratione, in laude Dei, in gratiarum actione cum eo communicēt: vt interim taceā quòd sacerdos ipse cum omnibus illis sacramentaliter communicat, qui vbiuis locorum huius sacramenti sunt participes. Anne hoc dum facit, ecclesiæ fidelium cœnam denegat? A populōne Christiano se segregat? Aduerte obsecro, vt homini, postquam in maledicentiam sese effudit, & laxas linguæ suæ habenas dedit, nec quid dicat nec quid agitet quicquam sit pensi, dum apud omnes acerbitatis suæ virus euomat, & efferatq; rabiei faciat satis. Christus liberum vnicique permittit, vt quoties se ipse probauerit, corporis & sanguinis sui participet sacramentum: at sophistæ tamen excommunicationem audent appellare, si quis charitate Dei flagrans velit quotidie in sacramento manducare carnem Domini, & preciosum sanguinem potare, qui ex eius latere effluxit, vbi nemo fortè satis probatus cum eo sacramentū participare audeat, tamen si videant ibi verā esse corporis & sanguinis Dominici participationem. Oprādū sanè esset, vt quàm sapissimè populus fidelis conueniret ad participandū corporis & sanguinis Domini sacramentum. Sed si cōuenit, nec tum satis est idoneus ad hęc cœlestē diuinamque escam recipiendā, vtrūne sacerdos ipsi offerret quàmlibet imparato & illotis accedenti pedibus? Nōne præcipit Apostolus vt probet se ipsum homo, & sic de illo panē edat, & de poculo illo bibat, ne iudiciū sibi ipsi edat & bibat, non diiudicato corpore Domini? Non igitur debet aut potest in sacerdotem sacrificantem culpa

transferri, si nemo sacramentum accipiat, sed in plebera potius refrigeratam minimè que paratam ad hoc cœleste conuiuium. Quocirca missæ privatæ (hoc est, in quibus, quia fideles desunt qui accedant participes futuri panis in corpore Domini sanctificati, sacerdos solus sumit & manducat sacramentum) nec cum Christi institutione ex diametro pugnant (vt impiè blaterant hæretici) nec sacram eius cœnam villo modo prophanant, cum sacerdos, qui hoc publico fungitur in ecclesia ministerio, per fidem se (vt diximus) adiungat omnibus qui orbe toto diffusi hoc sacramentum accipiunt. Quod si Christus liberum vnicuique reliquit, vt sacramentum corporis & sanguinis Domini participet, quotiescunque fide & charitate flagranti eò se impeilli sentiet: vòne maximè temeritatis est in eo certum aliquid diffinire, quod ipse Christus non modò non definierit, sed eorum qui facere velint, iudicio sententiæque commiserit definiendumque reliquerit? Non vti que fidelis ac pius sacerdos, charitate incensus prohiberi debet, quia perfrigeat populus, & ad has cœlestes epulas quasi nauseet, quo minus Domini mortem annunciet, ac pro tanto beneficio ei gratias agat accepto salutari poculo, Deique inuocato nomine, quod dum facit, què iure dici potest se à populo segregare, vt suam victimam seorsim deuoret? Non vni sibi recipit (vt passim satanæ ministri scelerata linguæ procacitate dicitant) Dominicam cœnam: quin semper paratus est eos ad communionem corporis & sanguinis Christi admittere, qui postquam accuratius se probarint, ad sacram mensam diuinumque altare accedant, vt sacrificij fiant participes. Iam ergo desinant de re adeo salutari detrahere & obloqui, quasi missæ privatæ institutioni Christi repugnent. Agere siquidem Christo gratias, laudè que concinere, ob ipsius in nos beneficia, qui precioso sanguine nos redemerit, nunquam malum esse potest. Proinde fidelis oblatio sacrificij, qui in persona ac nomine totius ecclesiæ sanctas puræque affectu pio preces ad Deum fundit non pro iis tantum qui præsto sunt, sed & pro iis qui absunt, siue illi quidem nos antecesserint, siue posthac nasci-

EVCHARIS ET MISSAE SACRI. LIB. VI. 213
nascituri sint, nullo modo repudianda est aut explodenda: at quia in memoriam peragitur oblationis semel in cruce factæ, quotidie celebrari in vniuersa Christi ecclesia debet.

Nunquam verò in more positum fuit, neque in Orientali neque in Occidentali ecclesia, vt quotquot sacrificio missæ interessent, ad communicandum cogerentur, aut ob auscultanda missa arcerentur: neque etiam, vt nulla missa sine aliquibus, qui sacramento participarent, celebraretur, vt sacri omnium ætatum doctores testificantur. Quinimo ex scriptis multorum cognoscimus assiduam communicationem durasse in Occidentali ecclesia diutius quàm in Orientali. Diuus Ambrosius testatur *Lk. 6. de sac. cap. 4.* Græcorum plebeios sua ætate semel tantum toto anno consueuisse communicare. Quod imitari volentes acerbè his verbis increpat: Si quotidianus (inquit) est cibus, cur post annum illum sumis, quemadmodum Græci in Oriente facere consueuerunt? Huic astipulatur Augustinus, vbi testatur Orientales non quotidie cœnam Dominicam participare. Volunt ambo doctores dicere, aliter sua ætate in ecclesiis suis, aliter apud Orientales, de communionem frequenti obseruatum fuisse.

Quod verum testatur esse Chrysostomus, vbi ciues suos Constantinopolitanos increpat, quod in Quadragesima iudicarent, litigarent, iuramenta & periuria, vt in illis rebus fieri solet, committerent. Et sequitur: Quomodo videbimus sanctum Pascha? Quomodo sacrum suscipiemus sacrificium? Quomodo mirabilibus communicabimus mysteriis, lingua illa qua Dei legem conculcauerimus? &c.

Ad populum habet concionem, quem exhortatur, vt saltem se præparet ad communicandum pro consuetudine in Pascha. Quod expressus alicubi facit his verbis: Quidnam hoc est? plerique hac hostia semel toto anno participant, alij bis, alij sæpe. Hæc igitur oratio ad omnes habetur, non ad eos solum qui hęc adsunt, sed ad eos etiam qui in eremo agunt. Illi enim semel toto anno sacramento participant, ac forsitan post 2. annos. Quid ergo? quos tandem recipiemus? Eò sine qui semel, an qui sæpe, an

qui rarò accedunt? Eos quidem qui cum pura & munda conscientia, eos qui mundo corde, eos denique qui cum vita inculcata veniunt. Ij qui tales sunt, semper accedant: qui non sunt huiusmodi, ne semel quidem. Quid ita? Quia iudicium, damnationem, & supplicium sibi accipiunt. Licet autem plebis Constantinopolitanae maxima pars non quotidie sacrificio participaret, interdum fortasse nemo: non propterea tamen Chrysostomus aut presbyteri Constanti nopolitani causam esse putarunt, quo minus ipsi quotidie sacrificarent, missasque celebrarent. Quod testatur, dum ait: Nonne per singulos dies offerimus? offerimus sanè, &c. Similiter in epistola ad Ephesios meminit (vt antè diximus) quotidianæ oblationis.

Hom. 3.

Quod ad Occidentalem ecclesiam attinet, veteres episcopi & sancti doctores referunt se quotidie, aut saltem aliquot in hebdomada diebus, missam aut sacrificium altaris celebrasse, vt videre est apud Cyprianum, Ambrosium in caput tertium epistolæ ad Timotheum, & Augustinum epistola 23. ad Bonifacium, & in psalmo 175. & de fide ad Petrum capite 19. In quibus locis satis demonstratur Occidentalem ecclesiam in assiduæ & frequentis communicationis vsu diutius quàm Orientales perseuerasse. Id quod etiam ex epistola Hieronymi ad Lucinium manifestè patet, vbi dicit Romanas & Hispanas ecclesias quotidie communicare. Similiter in epistola ad Damascum, & ad Hedibiam quæstione 2.

*Cypr. lib. 4.
epist. 9. ad
Florēt. Pn-
piam.*

Quamquam autem quotidie sancti patres celebrabant, noluerunt tamen laicos præsentés ad communicationem compellere. Admonuerunt quidem eos: interim tamen quid sentirent, simul aperiebant: se neque laudare, neque vituperare quotidianam Eucharistiæ communionem: horrabantur tamen vt saltem Dominicis diebus communicarent, si mens sine affectu peccandi esset: nam habentem ad huc voluntatem peccandi, grauari magis Eucharistiæ perceptione, quàm purificari: quemadmodum videre est apud Augustinum libri de ecclesiæ dogmatis capite 53. Quinetiam alibi non cõuenit huic sancto viro cum illis, qui putabant, quoties missa celebraretur, totum populum sacramenti participem fieri oportere. Verùm in hanc sententiam

*August.
epist. 118.
ad Ianuar.
cap. 2. & 3.*

conclu-

EVCHARIS. ET MISSAE SACRILEG. VI. 219
concludit, vt vnusquisque pro suo arbitrio, facere possit & debeat quod secundum fidem suam sibi piè faciendum esse crediderit. Aliquis dixerit (inquit) non quotidie accipiendam Eucharistiam: eligendi sunt dies quibus purius homo continentiusque viuít, quò ad tantum sacramentum dignus accedat. Qui enim manducauerit indignè, iudicium sibi manducat & bibit. Alius verò contrariò (inquit) si tanta est plaga peccati atque impetus morbi, vt medicamenta talia differenda sint, autoritate antistitis debet quisque ab altari remoueri ad agendam poenitentiam, & eadem autoritate reconciliari. Cæterùm si peccata tanta non sunt, vt excommunicandus homo quisquam iudicetur, non se debet à quotidiana medicina Domini corporis separare. At neutrius sententia Augustino probatur: vnde media via incedens, hanc de iis censuram promittit. Rectius (ait) inter eos quisquam dirimitem, qui monet vt præcipuè in Christi pace permaneant: faciat autem vnusquisque quod secundum fidem suam piè credit esse faciendum. Neuter enim eorum dedecorat corpus & sanguinem Domini, saluberrimum sacramentum certatim honorare contendunt. Neque enim litigauerunt inter se, aut quisquam eorum se alteri præposuit Zachæus & ille Centurio: cum alter eorum gaudens in suam domum suscepit Dominum: alter dixit: Non suum dignus vt iatres sub tectum meum: Ambo saluatorem honorificantes, diuerso & quasi contrario modo: ambo peccatis miseris: ambo misericordiam consecuti. Atque hinc dicit beatus Augustinus, valere similitudinem illam in manna quod in illo populo vnicique secundum propriam voluntatem sapiebat: sic & in honore cuiusque Christiani sacramentum illud quomodo sumatur, æstimandum est: nam & ille honorando non audet quotidie sumere, & ille honorando non audet villo die prætermittere. Contemptum solum non vult cibus ille, sicut nec manna fastidium. Hactenus Augustinus, ex quibus verbis intelligi potest, quòd licet vetus Latinorum ecclesia quotidie sacrificauerit, missasque celebrauerit, quibus haud dubiè populus, illi præsertim, qui nullis publicis criminibus infames erant, præsentés fuerunt: non adegit tamen præsentem po-

De consecr. dist. 1. can. Hoc quoque statutum est
 pulum ad quotidianam sacramenti communicationem, sed id ipsum vniuersi cuiusque conscientia liberum permisit. Quid, quod sanctus ille Sother, qui anno circiter 166. vixit, cum statueret, vt nullus sacerdos missarum solennia celebrare præsumat, nisi duobus ad minimum præsentibus, ipsique respondentibus, dum dicit, Dominus vobiscum, & Orate pro me: non exigit vt vniuersus populus necessarîo adsit, ac multo minus vt omnes semper communent, quod ne ab iis quidem duobus, quos vult esse præfentes, videtur exigere. Præterea idem testatur quosdam etiam sua ætate in die cœnæ Dominicæ perceptionem Eucharistia neglexisse, quo die æquum certè erat omnes Christiani nominis communicare, nisi qui grauioribus criminibus impliciti cohiberentur. Hinc conicere licet quid aliis diebus communibus ea tempestate fecerit populus.

De consecr. dist. 2. can. Et si non frequenter
 Sed nonne sanctus Fabianus martyr & pontifex, qui Apostolicæ sedi anno circiter 240. insidebat, constituit vt si non frequentius, saltem ter homines Christiani toto anno communicent (nisi fortè quis maioribus quibusdam criminibus impediatur) in Pascha videlicet, Pentecoste, & Natali Domini? Quod idem, Syluestri papæ tempore anno Domini circiter 314. sancitum fuit in concilio Elibertino, ad eò vt is Christianus minimè haberetur, qui tribus his temporibus Pascha, Pentecoste, & Natali Domini, non communicaret. Atque hæc ipsa constitutio, tanquam vetus, in Agathensi concilio renouata est, vbi nihil præterea à laicis exigitur, quàm vt missas diè Dominico totas audiant, nec ante benedictionem sacerdotis egredi præsumant. Hoc etiam ipsum in Aurelianensi concilio statuitur, vt intelligi potest ex canone, Cum ad celebrandas missas. Ex quibus omnibus perspicuum fit & manifestum non posse doceri ex veteris ecclesiæ consuetudine, missam non esse celebrandam, nisi præsentem toto populo & communicante. Cur autem, obsecro, probi & pij Christiani, nullis data opera sceleribus admissis obnoxij, arceantur à missa? Quare non liceat talibus manere in sacro officio, vt corpore & sanguine Christi præsentem, tanto attentius Dominicæ passionis habeant memoriam ad agendum Deo gratias, ad orandum, & pro sua totiusq; mundi salute supplican-

De consecr. dist. 2. can. Omnis homo.

De cõf. dist. 2. ca. Seculares.

De consecr. dist. 1. can. Missas.
De consecr. dist. 1.

EVCHA. ET MISSÆ SACRIF. LIB. VI. 220
 supplicandum, ad audiendum item lectiones sacras, in ædificationem fidei & charitatis suæ? Licet tales non semper tremenda illa mysteria (vt Chrysoström loquitur) conscientia metu conterriti, recipere audeant. Cur enim interesse nequeant, vt dicant cum centurione: Domine non sum dignus vt intres sub tectum meum: Et cum Petro: Recede à me, Domine, quia homo peccator sum? Et cum publicano stare procul, tundere pectus, & dicere: Deus propitius esto mihi peccatori?

DOROTHEA.

Cur ergo statuit Anacletus Papa (qui florebat anno circiter 102.) vt per acta consecratione omnes comunent, qui noluerint ecclesiasticis carere liminibus?

THEOPHILVS.

Epistolam Anacleti si diligenter inspicias, ex qua quidè excerptum est quod attulisti, eum nequaquam velle comperies, laicos omnes in missa præfentes, necessarîo sacramenti debere participes fieri. Eius hæc verba sunt: Sacerdotes quando Domino sacrificant, non soli hoc agere debeant, sed testes secum adhibeant, vt Domino perfectè in sacris Deo locis sacrificare probetur, iuxta illud Deuteronomij: Vide ne offeras holocausta in omni loco, què videris, sed in loco quem elegit dominus Deus tuus. Episcopus Deo sacrificans, testes secum habeat, & plures quàm alius sacerdos. In solennioribus quippe diebus aut septem, aut quinque, aut tres diaconos, qui eius oculi dicuntur, & subdiaconos ac reliquos ministros secum habeat, qui sacris in duti vestimētis, in frōte & à tergo, & presbyteri è regione dextra læuâq; cõuorto corde & humiliato spiritu, ac pronofrēt vultu, custodiētēs eū à maleuolis hominibus, & cõsensu præbeāt eius sacrificio: peracta autè cõsecratione omnes comunent, qui noluerint ecclesiasticis carere liminibus. Sic Apostoli statuerunt, & sancta Romana tenet ecclesia. Quod profectò non ad alios quàm ad sacerdotes, diaconos, subdiaconos, & alios ecclesiæ ministros, qui solennibus diebus sacrificio interesse debēt referri potest. Nulla enim sit ibidè expressa laicorū mētio. Ad verū autè huius loci intellectum nõ parū cõducit nouus Apostolorū canõ, quem supra adduximus, cum hunc Malachiæ locum explanaremus:

Non est mihi voluntas, &c. Vult enim omneis ecclesiastici ordinis, oblationis factę participes esse: alioqui priuari cōmunionem, si nulla iusta sit causa, quam obrem a sacramenti participatione abstinuerint. Cuius rei talis in eodem canone datur ratio: Ne videlicet clerici a cōmunionem abstinentes plebi sint offēdiculo, iniiciātque suspicionem in eum qui sacrificauerit, quasi non ritē peracta oblatione.

D O R O T H E A.

Sed quid tandem ais de decimo eorundem Apostolorū canone, qui ita habet: Omnes introeuntes fideles, & scripturas audientes, non permanentes autem in oratione & sancta cōmunionem, velut perturbationem instituentes in ecclesia, separari oportet?

T H E O P H I L V S.

Canon ille non loquitur de oblatione quotidiana, sed de ea quę in sacris solennitatibus (cuiusmodi sunt, quas Elibertinum concilium expressit) in ecclesia peragitur: vultque eos, qui non permanēt in oratione per hosce dies vnā cum aliis, dum missa finiatur, nec sanctam cōmunionem percipiant, a consortio fidelium segregari, tanquam inquietudinem mouentes in ecclesia. Quod idem secundo canone Antiocheni concilij dilucidē explicatur his verbis: Omnes qui ecclesiam Dei ingrediuntur, scripturasque sacras audiunt, nec communicant in oratione cum populo, sed per quandam perturbationem atque petulantiam, Domini sacramenti sumptionem auersantur & fastidiunt, eiiciantur de ecclesia, donec confessi & fructus penitentię demonstrantes, precibus veniam consequantur. Iamne vides, licet in Apostolorum ecclesia fideles simul in oratione permanerent, ac sanctę cōmunionis fierent participes in solennitatibus sacris: tempore verō Anacleti, ministri, qui episcopo sacrificanti assiscebant, ad participandum corpus Domini solennibus iis diebus adigerentur: nunquam tamen publica fuisse receptum consuetudine, vt cuilibet missę tota Christianorum cōmunitas & cōsociatio inter-esseret, aut quotquot pręsto essent, ad cōmunicandum compellerentur? Alioqui sacerdotes & episcopi multo rarius per missu plebis sacrificium istud obtulissent, quod tamen ab ipsis quotidie legitimus oblatum.

D O R O

Totum superiorem locum preclare enucleasti: iam venio ad ea quę contra adorationem sacrosanctę Eucharistię adferūt catholicę veritatis hostes. Idololatrię esse contendunt, quod panem in suis missis sacerdotes ostendunt pro Christo adorandum, eamque peruersitatem veteri ecclēsię incognitam fuisse, & abulum eo tempore obrepisse, quo omnia in ecclesia corrupta, in peius ruerant: atque adeo Nicenam synodum ire obuiam voluisse superstitioso illi cultui, quo sese homines coram pane prosternunt, vt Christum illic adorent, dum vetuit nos humiliter attentos esse ad proposita symbola: nec alia causa institutum olim fuisse, vt ante consecrationem populus alta voce admoneretur, habere sursum corda: ipsam quoque scripturam, præterquam quod Christi ascensionem diligenter nobis enarrat, qua corporis sui præsentiam a conspectu nostro consuetudinēque subduxit, quod nobis omnem de eo carnalem cogitationem excutiat, quoties ipsius meminit, iubere vt mentibus sursum erigamur, & ipsum in cœlo quæramus sedentem in patris dextera.

T H E O P H I L V S.

Esset profectō idololatria, si quis dona pro datore ipso coleret, honoremque Deo raptum ad creaturam traduceret: sed id minimē facit, qui in spiritu & veritate Christū in sacramento præsentem adorat, honoratque, non quod videt, sed quod credit, quę hostia est pro peccatis, sub visibili latens specie. Nam in Eucharistia, nostra dirigitur adoratio ad Christi Iesu diuinam spiritualemque carnem, quę in mysterio continetur; neque hæret in visibilibus creaturis, sub quibus diuinum corpus verē adest. Nec verō eleuat eam sacerdos in missa, vt quod aspectabile est, ipsa nimirū panis species, adoretur: sed vt sacramentum quod in vsum future cōmunionis paratum est, ab omnibus adoratione agnoscat. Quod si quis dicat se vidisse factorem suum in missa, hoc idē dicit, quia sensus in obsequiū fidei redegit, & quod est corporis, transtulit ad animum. Quod ad Nicenam synodum attinet, non vult illa quidem fideles in æstimando Eucharistię sacramento fidere sensibus: sed eos docet Christum verē præsentem credere, quod sensus nesciūt.

Quòd autè prohibet, ne Christiani animi intendant aciem cum deiectione, in signa aspectabilia, ostendere vult nostrà Eucharistiæ adorationem ad Christum inuisibiliter præsentem penetrare debere, non autè in visibili hæere creatura, quæ minimè debet adorari, etsi externus adorantis corpus Dominicū gestus & habitus ad visibilia symbola dirigitur, propter id quod continetur in mysterio, quia Christi caro ibi non adest in propria & visibili specie. Quòd ecclesia monet ante consecrationem vt populus sursum habeat corda, id eo facit, vt nos ab omni carnali cogitatione longius abducatur, quòd vnum Deum mente agitantem oremus vero cordis affectu. Neque verò scriptura, dum ascensionem Christi passim auribus & animis nostris inculcat, vilo modo aduersatur diuini corporis adorationi, quòd verè præsens in hoc mysterio sub visibilibus panis & vini speciebus exhibet, vt interim maiestatis suæ sedem, vbi dexter absidet patri, non deserat. Nam in cœlo esse, & esse in sacramento, se ipsa contradictione non perimunt, vt aientia & negantia: sed solo existendi modo distinguuntur. Itaque alterius concessione, alteram negare haud est necesse, quin vtrumque simul consistit, & eodem temporis momento verum est. Sed de his hætenus. Iam venio ad id quòd aiunt, nullam istius adorationis in scriptura fieri mentionem, quæ tamen non fuisset prætermissa, si Deo accepta foret: atque puriori ecclesiæ quòd fatitamus prorsus incognitum fuisse. Iam primùm negare illi non possunt nos scriptura clarissima doceri, Deum esse adorandum. Quòd si Christus, Deus & homo, cum in terris versaretur, adorationem sibi exhibitam minimè respuit: estne verisimile eum nunc inuisibiliter in sacramento præsentem auersari ac reicere honorem à fidelibus sibi exhibitum, cum certissimum sit adorationem ipsi, vt Deo omnipotenti, deberi? Quòd autem vetus ecclesia hæc adorationem vsurpauerit, facile est ex patrum scriptis ostendere. Prodeat ergo S. Alexander pontifex & martyr, qui anno viuēbat 119. Crimina (inquit) atque peccata, oblati his Domino sacrificiis desentur: idcirco & passio eius in his commemoranda est, qua redempti sumus, & sæpius recitanda, atque hæc Domino offerenda. Talibus hostiis

hostiis delectabitur & placabitur Dominus, & peccata dimittet ingentia. Nihil enim in sacrificiis maius esse potest, quàm corpus & sanguis Christi, nec vlla oblatio hac potior est, sed hæc omnes præcellit, & pura mente sumenda, atque ab omnibus veneranda: & sicut potior est cæteris, ita potius excoli & venerari debet. Emissenus etiam loquitur, vt supra ostendimus, de iugi cultu per mysterium (quòd sacramentum altaris appellat Augustinus) Christumque instituisse dicit, vt coleretur. Quare accedentes ad altare hortatur, vt respiciant corpus Dei sui, honorent & mirentur. Nanzianzenus quoque præclarum huius rei dat testimonium: Quid igitur (inquit) magna & maximis digna præmiis anima faciebat, & quòdnam aduersus infirmitatem remedium habebat. Iam enim occultum proditur: quum iam de omnibus aliis desperasset, ad omnium confugit medicum, noctisque captata solitudine, quum illi morbus paruas concessit inducias, ante altare cum fide procubuit, ac illum quem super altare venerabatur, magna voce ac omni conamine inuocauit, ei que miracula cuncta quæ olim fecerat, in memoriam reduxit. Nonne ex iis Gregorij verbis liquet tum obseruatum fuisse, vt Christus super altare coleretur? Ad Ambrosium veniamus. Itaque per scabellum (ait) terra intelligatur: per terram autem caro Christi, quam hodie quoque in mysteriis adoramus, & quam Apostoli in Domino Iesu, vt supra diximus, adorarunt, neque enim diuisus Christus, sed vnus. Hæc Ambrosius qui de adoratione aperte loquitur, id in mysteriis, addens, ne de Christi in cœlo adoratione, eum quis locutum esse existimet. Ambrosium imitatur Augustinus eundem Davidis locum explicans: hunc enim in modum scribit: Conuerto me ad Christum: quia ipsum quæro hîc, & inuenio quomodo sine impietate adoretur terra, sine impietate adoretur scabellum pedum eius. Suscepit enim de terra terram: quia caro de terra est, & de carne Mariæ carnem accepit. Et quia in ipsa carne hic ambulauit, & ipsam carnem nobis manducandam ad salutem dedit: nemo autem carnem illam manducat, nisi prius adoraerit,

*Emissenus
ser. de corp.
& sag. Do
mini.*

*In epita-
phio Gorgo-
nia sororis.*

*Ambro-
sius de spir.
sancto, lib.
3. cap. 12.*

In psal. 98

Inuentum est quemadmodum adoretur tale scabellum pedum Domini: & non solum non peccemus adorando, sed peccemus non adorando. An non his verbis Augustinus solitos docet fuisse tunc fideles, Christi carnem in sacramento adorare: Quamobrem idem alibi sic scribit: Neque enim frustra ita distincti sunt, vt de pauperibus supra diceretur: edent pauperes & saturabuntur. Hic verò manducauerunt & adorauerunt omnes diuites terræ. Et ipsi quippe adducti sunt ad mensam Christi, & accipiunt de corpore & sanguine eius, sed adorant tantum, non etiam saturantur, quoniam non imitantur. Manducantes enim pauperem dedignantur esse pauperes, quia Christus pro nobis passus, relinquit nobis exemplum vt sequamur vestigia eius. His verbis nominatim adorationis Christi in sacramento meminit, & veræ ipsius præsentia, quum fateatur pauperem manducari, significans Christum: vt ex iis intelligi potest quæ alibi scribit: Manducauerunt & adorauerunt omnes diuites terre. Manducauerunt corpus humilitatis Domini sui etiam diuites terræ, nec sicut pauperes saturati sunt, vsque ad imitationem, sed tamen adorauerunt. Hæc Augustinus de Christi in sacramento adoratione, cuius verbis consonat, quod scribit Chrysostomus, conferens Christi præsentiam in mysterio cum præsentia corporis Christi in præsepio, vt populum Magorum barbarorum exemplo excitet ad adorationem. Hoc corpus (inquit) in præsepio reueriti sunt Magi, & viri impij & barbari, longo itinere cōfecto cum timore & tremore plurimo adorauerunt. Imitemur igitur barbaros, saltem nos qui cælorum ciues sumus. Quod autem loquatur de corpore Christi, verba quæ sequuntur, aperte indicant. Magi, inquit, quod id præsepe & tugurium tantum (neque enim eorum quicquam, quæ tu nunc intueris viderunt) summa accesserunt reuerentia & horrore: tu verò non in præsepio id, sed in altari, non mulierem quæ in vlnis teneat, sed sacerdotem præsentem & spiritum perabundè super proposito diffusum sacrificio vides, nec simplex, vt illi corpus intueris, sed & eius potentiam & omnem cognoscis administrationem, & nihil eorū quæ per ipsam facta sunt ignoras, & diligenter initiatus es in omnibus. Excitemur horrescamusque, & maiore quàm barbari

August.
ad Honora-
tum, epist.
120.

In psal. 21.

Chrysost. in
epist. 1. Cor.
10. hom.
24.

EUCHARIS. ET MISSÆ SACRI. LIB. VI. 225
barbari illi præ nobis feramus pietatem. Hactenus Chrysostomus, qui alio quodam in loco, paulò clarius de hac *Chrysost. in Liturgia.* adoratione verba facit, ostendens quid ore etiam dicant adorantes. Ita enim scribit: Qui supra vnà cum patre sedes, & hic vnà nobiscum inuisibiliter versaris, dignare potenti manu tua nobis impertiri impollutum corpus tuum & preciosum sanguinem, & per nos toti populo. Deinde sacerdos adorat, & diaconus in eo in quo est loco, ter secreto dicentes: Deus propitius esto mihi peccatori: & populus similiter, omnes cum pietate & reuerentia adorant. Omitto breuitatis causa, quæ in eandem sententiam Ioannes *Damasc. Lib. 4. orth.* Bernardus scribunt. Omnes certè luculentissimè, vt & qui *fid. cap. 14.* eos sequuti sunt doctores, huius adorationis meminerunt.

DOROTHEA.

Iam ambigere nullo modo possum, quin hæc Christi in sacramento adoratio, longè Deo sit gratissima. Nunc singulas partes persequere celebrationis sacrificij, in quo & idem corpus ex Domini mandato consecratur & offertur Deo, in memoriam mortis & passionis Christi. Satis enim superque hæctenus audiui quibus rationibus & testimoniis nixum subsistat.

THEOPHILVS.

Vbi sacerdos, & qui sacrificio interesse volunt fideles, de peccatis confessi sunt, psalmodia principem sibi locum vendicat (nos missæ introitum appellamus: ea autem Dei laudatio est è psalmis Dauidicis excepta. Post deinde sacerdos Deo supplicat cum gloriosa celebratione sanctissimæ trinitatis, canticis *κῆρυξ ἐξουσιῶν*, & Gloria in excelsis Deo. Secundum ea cætica, collecta est seu precatio, qua sacerdos pro populo Deum orat, vt dignus sit tantis mysteriis. Et quoniam conuenimus ad participandum corpus Domini, si non semper sacramentaliter exteriori participatione, saltem spiritualiter per fidem, communicando sacris precibus, laudibus, & actionibus gratiarum: idcirco sacerdos, qui publicè hoc obit ecclesiæ ministeriū, animos nostros viuo Dei verbo præparat, quod partim ex prophetica seu Apostolica depromitur scriptura (atque hoc appellamus Epistolam) partim ex Evangelica lectione, quod Euange-

lium vocamus. Inter has autem lectiones cantica quædam laudis interseruntur, quæ Graduale, Alleluia, & Prolam vulgus nominat. Euangelio recitato annectitur sacrosanctæ fidei nostræ professio: id solum Niceni concilij dicitur. Statim post auditur Canticum, quod non sine mysterio Offertorium appellatum est, quo quidem eorum læticia significatur, qui sua Deo munera & dona offerunt. Mox ad huius mystici sacrificij celebrationem se accingit sacerdos, progrediensque ad potissimam missæ partem (in qua verbis Dominicis corpus & sanguis Domini consecrantur) accepto in manus pane & calice gratiarum actionem (quæ præfationem dicimus) simul & hymnum illum Angelicum planeque diuinum, ex Esaia & Matthæo desumptum, Deo concinit (incipit autem sic: Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus sabaoth.) Dominum quidem in hoc imitans, qui accepto pane, gratias agens, benedixit & fregit. His ita præmissis ad sacrerimum canonem progreditur, cuius (ut antè diximus) præcipua pars hæc est, in qua corpus & sanguis Domini consecrantur. Interim tamen ecclesia, quia sacrificium illud in cruce pro viuis & mortuis in remissionem peccatorum oblatum, ex Christi institutione recolat, insequens Dominum suum, varias petitiones, preces, supplicationesque ad Deum fundit. In primis obsequium suum, quod ex iussu Christi obit, acceptum haberi petit. Dein ordine quodam Dominum deprecatur. Primum pro vnitatis sanctæ ac catholicæ ecclesiæ generatim orat: post pro his qui publicam alios regendi ac gubernandi administrationem spiritualem vel ciuilem gerunt: post obsecrationem pro ciuili magistratu & ecclesiæ antistitibus: pro quibusdã etiam specialiter orat, maximè pro his qui circumstant, fideque ac pio affectu sacerdoti in actione communicant. Et quia nõ dubium est, nos curæ esse sanctis, qui cum Deo viuunt, illisque sua esse merita & preces, quibus pro nobis apud Deum sunt solliciti, quemadmodum vnus eiusdemque corporis membra, alia pro aliis solliciti sunt, orat sacerdos ut Deus id precibus sanctorum concedat, non ut illorum, sed ut diuinæ protectionis auxilio in omnibus muniamur, idque per Christum dominum nostrum. Deinde ad consecrationem corporis & sanguinis Domini processurus

*Esai. 6.
Mat. 23.*

*Canon hinc
appellatus
est, quod
esset quasi
regula qua-
dam, qua
duce ad so-
lennia sacri-
ficij verba
veniretur.*

EVCHARISTIE MISSAE SACRI. LIB. VI. 224.
processurus fidem antegrediente oratione acuit, qua inter alia oblationem seruitutis suæ, atque ad eam cunctæ ecclesiæ acceptum haberi, & ut nobis corpus & sanguis Domini nostri Iesu Christi, virtute diuini sermonis (quem sacerdos profert) fiat, precatur. Accepta quidem semper est patri hostia, quam in altari repræsentamus, quod ad se attinet: Ea enim sola patri complacuit. Sed quod ad nos attinet, oblationem seruitutis nostræ acceptam fieri petimus, ne indignè contrectemus, offeramus, ac manducemus, utque nobis virtus passionis Christi fide manducantibus applicetur. Sequitur deinde corporis & sanguinis Domini consecratio, in qua sanctissimi huius sacramenti institutio, & passionis Dominicæ vis & efficacia commemorantur ac prædicantur: quam comitatur oblatio huius sacrificij repræsentatiua, quod in memoriam Christi Domini Dei nostri, & tam beatæ passionis, nec non ab inferis resurrectionis, & in celos gloriosæ ascensionis, diuinæ maiestati offerimus de suis donis ac datis. Cui annectitur supplex deprecatio ad Deum, qua petimus, ut participemus corpus & sanguinem Dominicum, non ad iudicium seu condemnationem, sed potius ut tali participatione, per Christum Dominum nostrum, gratia cœlesti repleamur. Deinde commendamus Domino defunctorum animas, sed eorum tantum, qui nos præcesserunt cum signo fidei, & dormiunt in somno pacis. Signa fidei sacramenta sunt, & opera Christiano homine digna. Obdormiunt autem in somno pacis, qui in pace conscientie erga Deum cum certa fiducia remissionis peccatorum lethalium è viuis excesserunt, certissimè credentes, quod sanguis ille preciosus, qui pro multis effusus est in remissionem peccatorum, non solum ad salutem viuentium, verum etiam ad absolutionem valeat mortuorum: quodque pietas viuentium his defunctis profit, qui cum viuerent, hæc sibi, ut postea possent prodesse, meruerunt. Nam si hoc sanctorum communio (quam nos credere profitemur) significat, in illo sanctorum cœtu omnia cõmunia esse, neque quicquã propriũ quinquã habere, omnesque omnium aliorum pias preces, ac omnia pia opera aliis eiusdem corporis membris prodesse, certè sancta & salubris est cogitatio pro defunctis exora-

2. Mach.
12.

re, ut à peccatis solvantur. Eam autem orationem pro defunctis maximè efficacem esse par est, quæ sacrificio altaris coniuncta est. Post orationem pro defunctis, postulatür & pro viuis, de multitudine miserationum Domini sperantibus consortium cum sanctis, iam cum Christo regnantibus, idque per eundem Christum Dominum nostrum. Qui statim post, tanquam Dei & hominum mediator, prædicatur omnium horum bonorum author & elargitor, atque huius sacrificij institutor, confector, & applicator. Iam sacerdos progredi incipiat ad participationem diuinissimi sacramenti, ad quam ut rectè præparemur, hortatur alta voce omneis ad orationem Dominicam dicendam, in qua inter alia panem hunc supercælestem nobis dari petamus; in cuius calce subnectitur oratio, qua vltima Dominicæ orationis precatio magis explicatur. Et quia Christus in mensa sua mysterium vnitatis & pacis nobis consecrauit, sequitur pacis Domini imprecatio. Pax verò Domini, non quæuis pax est, sed ipsa cordis tranquillitas, quæ solis reconciliatis per fidem, ipsa remissione peccatorum contingit. Iam quia remissio peccatorum, nisi per Dei misericordiam nobis in Christo proposita (quæ fidei obiectum est) omnino haberi non potest: idcirco ad agnum illum Dei conuertimur, qui solus tollit peccata mundi, cuius misericordiam imploramus, & demum pacem eam, quam diximus, nobis dari petimus. At præter hanc pacem, quam per fidem habemus erga Deum, alia quoque Domini pax est, hominis videlicet erga seipsum, quæ ex priori proficitur, & per spiritum sanctum, mortificantem subinde concupiscentiam nostram, ne dominetur rursus peccatum in nostro mortali corpore, ingeneratur. Denique pax Domini est charitas fraterna, qua ex animo remittimus proximo quæ in nos commisit, veramque & Christianam cõcordiam cum eo habere per charitatem studemus. Hæc quoque simul cum charitate diffunditur in corda nostra per spiritum sanctum, qui datus est nobis. Extra hanc triplicem pacem Domini, quam ipse abiens nobis reliquit ac dedit; non est vlla vera pax. Nõ est pax impiis, dicit Dominus. Triplicem ergo hanc Domini pacem sacerdos petit, priorè in supplicatione ter repetita, quæ incipit, Agnus Dei: Alteram in ea

Isai. 48.

quæ

EVCHARIJS. ET MISSAE SACRI. LIB. VII. 225
quæ incipit, Domine Iesu: tertiam omneis habere iubet, vt apti sint sacrosanctis mysteriis Christi, ac sic tandem osculum pacis sumit Christianæ charitatis symbolum. Frangitur interim hostia salutaris, quæ quidem fractio in specie tantum panis fit, quæ post consecrationem remanet sine subiecto: Christus verò integer manet & totus in singulis particulis. Fit autem hoc in signo seu sacramento, nõ sine insigni mysterio. Significat enim & repræsentat Christi passionem, quòdque corpus Christi pro multis datum, & à multis participandum fit, quemadmodum diuus Paulus ait: Panis quem frangimus, nõne communicatio corporis Christi est? Per partes itaque (vt iam diximus) manducatur in signo, sed manet integer, totus in substantia: manet integer, totus in corde nostro. Post hæc se ad cõmunionem parat, orationes aliquot ad Christum fundens, quibus hoc agit, vt & cordis ad Deum excitet affectum, & gratiam dignè sumendi vitæ panem impetret. Deinde sumit sacramentum, post sumptionem iterum orat, vt quod sumptum est corporaliter sub sacramento, spiritualiter etiã eum participatione virtutis & effectus sacramenti percipiat. Rursus sacra cantio (quod commune vocamus) succinitur. Sequitur precatio. Postremo loco sacerdos totum populum velut in suam tutelam receptum Deo benedictione tradit atque commendat, vt perseueret in affectu pietatis mutuaque charitate. Quæ omnia sic agit ac precatur sacerdos, vt iterum nihil sibi aut suis meritis aut operibus tribuat, sed cuncta præstari deponat ex diuinæ misericordie magnitudine, per Christum Dominum nostrum, per quem ubique optat fructum passionis nobis per fidem applicari, & cætera quæ petuntur, tanquam per mediatorem donari.

1. Cor. 10.

Quid in hoc toto missæ contextu non est pium, venerandum ac sacrosanctum? Certè omnino fateri necesse est, in ecclesia vix vllum opus esse, quo fides magis exerceatur, & beneficium Christi illustretur, quàm quod in missa peragitur, si tamen quod agitur, rectè intelligatur, & pio affectu geratur. In primis siquidem hic est necesse captiuum habere intellectum in obsequium Christi, vt sub visibilibus panis & vini speciebus ex omnipotentia verbi Dei

F

contineri credamus verum corpus & sanguinem Christi atque adeò hic nos fallente sensu, ad firmandum cor syncerum sola fides sufficit. Præterea principalis finis institutionis huius sacramenti, est ut sit testimonium & quasi pignus remissionis peccatorum, & futuræ gloriæ nobis per Christum promeritæ. Quum enim Christus nobis corpus suum impertit, & nos sibi tanquam membra adiungit, testatur ad nos beneficium suum pertinere. Sic enim ait: *Qui manducat carnem meam, & bibit sanguinem meum, in me manet & ego in eo. Quid ergo magis acuit fidem quàm cum hoc spectaculum oculis atque animo obicitur? Adde missam totam huc spectare, ut in ea Christi beneficium annuncietur, prædicetur, illustretur, ac modis omnibus honorificetur. Et quis dubitat Christum per usum missæ, veluti per instrumentum (saltem quum fides iis accedit, quæ in ea geri videmus) consolari & viuificare conscientiam nostram? Deinde si annuntiatio & prædicatio mortis Dominicæ (in qua potissima Evangelij pars consistit) si inuocatio, gratiarum actio, & confessio, præcipua fidei opera sunt, & præcipui cultus ac opera Deo placentia, atque adeò sacrificia spiritalia nouæ legis, quibus Deus sibi honorem haberi pronunciat, ipso testante qui ait: Hoc facite in mei commemorationem: item, Mortem Domini annuntiabitis donec veniat: & Immola Deo sacrificium laudis, & redde altissimo vota tua: & iterum, Inuoca me in die tribulationis, & honorificabis me: profectò cõtequens est, missam quàm maximè opus fidei esse, & Deo placere, quòd tota illa actio constet annuntiatione Dominicæ mortis, inuocatione, petitione, obsecratione, gratiarum actione, confessione, & similibus fidei exercitiis.*

DOROTHEA.

Non paucioribus tota hæc actio partibus comprehendi potest?

THEOPHILVS.

Ad quatuor præcipuas reduci potest, nimirum doctrinam, consecrationem cum gratiarum actione factam super pane & vino, tanquam sacrificio Domini, perceptionem sacramenti, & orationem pro omnibus fidelibus.

DORO-

DOROTHEA.

Nihilne inter has quatuor partes est discriminis?

THEOPHILVS.

Plurimum sanè. Nam doctrina & perceptio sacramentibus qui aduat potissimum conferunt. Sacrificium & oratio longius extenduntur, & conferunt etiam absentibus.

DOROTHEA.

Istud fusius explana, nisi molestum est.

THEOPHILVS.

Quod ad doctrinam attinet, norunt omnes, quòd solùm præsentibus, auscultantibus, & comprehendentibus conducatur. Nemo enim pro alio discere potest. De sacramenti perceptione Chrylóstomus ait, quòd quemadmodum vnus pro alio, præsertim mortuo baptizari non potest: ita etiam nemo pro alio, mortuo præsertim, sumere possit corpus & sanguinem Christi. Quibus enim (ait) dixit Christus: Nisi carnem meam ederitis, nisi sanguinem meum biberitis, nõ habebitis vitam in vobis: mortuusne an viuis? item, Nisi quis ex aqua & spiritu renascatur, regnum cœlorum videre non potest. Hoc tantum dici fortasse posset, duas illas missæ partes hæcenus contingere, etiam absentes viuos & mortuos, quòd inter omnia Christi membra (hoc est, inter sanctos omnes & credentes, qui ab initio mundi fuerunt, quique sunt modò, aut venturi sunt vsque ad finem mundi) sit talis quædam communicatio, qualis est inter viuos corporis membra, quorum hoc bonæ illius valetudini congaudet, & quicquid boni vni alicui membro accidit, sit toti reliquo corpori commune. De reliquis duabus partibus, sacrificio inquam confessionis, laudis, & gratiarum actionis erga Deum, & oratione (quæ duo in missa iniucem miscentur) semper hoc modo ecclesia Christiana docuit, quòd hoc sacrificium per sacerdotem velut designatum & publicum ecclesiæ ministerium præcipuè, ac nihilominus etiam per Christianam plebem in omnia quæ agit sacerdos, intentione suam dirigentem, corde & ore cõsentientè, & gratias ac vota Deo offerentè vnà cum sacerdote offeratur comanunitè, non solùm pro præsentibus, verùm

F ij

Ioan. 6.

I. Cor. II.
Psal. 49.In 15. cap.
prioris epist.
ad Cor.

etiam pro absentibus, imò pro toto mundo. Atque ita missam non esse priuati sacerdotis priuatum sacrificium, sed esse sacrificium commune sacerdotis & plebis Christianæ. Quod ipse etiam missæ canon passim indicat. Sed hæc plus satis. Nostri certè quidem pene videmur oblit, dum tu veritatis cognoscendæ studio interrogandi finem nulum facis: ego aurem ad omnia, non inuitus tibi respondeo. En, sera iam crepuscula noctem trahunt, nec tamen domum cogitamus.

DOROTHEA.

Quando nos disputatione cupis absistere, idem mihi quodque placet. Abeamus sanè: cætera cras persequi licebit.

FINIS.

PETRI

227

PETRI BVLENGERII

TRECENSIS INSTITVTIONUM Christianarum

liber septimus.

DOROTHEA.

Emini te hesternò sermone dicere, Theophile frater, cum imminente luna ab his spatiis abscessimus, missæ canonem passim indicare eam commune sacerdotis & plebis Christianæ sacrificium. Ego ita profus esse in animum meum induxi. Sed quia multa de hoc audiui canone, eaque admodum putida & absurda (quamquam illum credo sacris refertum mysteriis, omniq; dignum veneratione) ea gratia illum te fideliter recitare velim, & locos illustrare, quos hæretici contumeliosis commentis & sceleratis explanationibus, rudi & imperitæ multitudini reddere conantur odiosos. Licet enim piis & fidelibus animis ea satis esse possint, quæ supra in singulis missæ partibus explicandis attigisti: quia tamen video truculentissimos veritatis hostes recens librum (eorum certè omnium, qui post annos quadraginta in publicum exierunt, longè pestilentissimum) in lucem edidisse, in quo non solum è teterrimis faucibus intolerandas euomunt blasphemias in sacrosanctum altaris sacrificium: sed hunc etiam sacerrimum canonem crudelissimè fodiciant, peruellunt, lacerant: opera præcium te facturum puto, si ab insanis eorum criminationibus & acerbis calumniis illum planè vindices.

THEOPHILVS.

Modò religiosè & cum timore Dei in animum admittas quæ audies: tuæ morem gerere voluntati conabor: alioqui patricidium esse autumo, si quis facinorosis & pro-

F ij

phanis hominibus sacrosancta mysteria denudet ac aperiat. Tu autem sic habeto, non esse humanum commentum, sed orationem multò diuinissimam à spiritu sancto ecclesiæ per Apostolorum ministerium traditam. Ita enim ad Ianuarium scribit Augustinus: Apostolus Paulus de hoc sacramento loquens, Cætera (ait) cum venero, ordinabo. Vnde intelligi datur, quia multum erat, ut in epistola totum illum agendi ordinem insinuarer, quem vniuersa per orbem seruat ecclesiæ, ab ipso ordinatum esse: quòd nulla morum diuersitate variatur.

D O K O T H E A.

Istud confirmare possum, me nequaquam velle arcana hæc & veneranda mysteria accipere, ut ea ludibrio habeam, quin potius ut à veneno caueam, quod deplorata homines feritatis, in ecclesiam Dei effundere non intermitunt, ut fideles, si fieri possit, in æternum & pereone demergant exitium. Quare non est quòd verearis, ne non cum omni veneratione & obseruantia te, dum illum explanabis, audiam.

T H E O P H I L V S.

Quoniam isti mentendi artifices ineptè cornicantur & garriunt, hunc canonem centonum instar confutum, & nouitiis permixtum commentis, ut lacero mendici pallio, ex aliis atque aliis pannis contexto, componere non dubitent: te animaduertere persuasissimum quæ habere oportet, in hac diuinissima oratione nihil contineri, quod non fuerit à tempore etiam Apostolorum in sacrificiis obseruatū. Quod intelligere licet ex collatione Græci canonis cum nostro: qui quidem si rectè enucleetur & Christianè, palàm erit, haud quicquã verbis aut sensu melius, Deo quæ dignius ordinari potuisse. In eo Græci canonis summa tantò artificiosè & incorruptè contracta est, ut non iniuria quis istud mirari possit. Sed audiamus quid super hac re dicat Augustinus, exponens hunc beati Pauli locū: Obsecro igitur primum omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro regibus & omnibus qui in sublimitate constituti sunt, ut quietam, & tranquillã vitã agamus, in omni pietate & castitate.

In his

August.
ad Paulinũ
epist. 59.

1. Tim. 2.

EVHARIS. ET MISSAE SACRI. LIB. VII. 228
In his (inquit) verbis eligo hoc dicere, quòd omnis vel penè omnis frequentat ecclesiæ, ut obsecrationes seu preces accipiamus dictas, quas facimus in celebratione sacramentorum, antequam illud quod est in Domini mensa incipiat benedici. Orationes autem quum benedicuntur & sacrificantur, & ad distribuendum comminuitur, quam totam petitionem ferè omnis ecclesiæ Dominica oratione concludit (nota hoc de canone dictum) ad quem intellectum (ait consequenter) etiam verbi Græci origo nos adiuvat: *εὐχα* enim notum est, vnde *προεὐχὰ* ea propriè intelligenda est oratio, quam facimus ad votum. Vouentur autem omnia, quæ offeruntur Deo, maximè sancti altaris oblatio, quo sacramento prædicatur nostrum aliud votum maximum, quo nos vouimus in Christo esse mansuros, utique in compage corporis Christi, cuius rei sacramentum est, quod vnus panis, vnum corpus multi sumus. Ideo in huius sanctificatione & distributionis præparatione existimo Apostolum iussisse propriè *προεὐχὰ* fieri. Interpellationes autè siue postulationes fiunt, cum populus benedicuntur. Tū enim antistites velut aduocati, susceptos suos per manus impositionem misericordissimè offerunt potestati. Quibus peractis, & participato tanto sacramento gratiarum actio cuncta concludit, quam in his etiam verbis vltimam commendauit Apostolus. Hæc Augustini verba sunt, qui cum gratiarum actionem omnia concludere dicit, non est de illa gratiarum actione intelligendum, quæ consecrationem præcedit, sed de altera qua respondetur ad *Ite missa est*, vel ad *Benedicamus Domino*, Deo gratias. Chrysostomus enim testis est nos in missa gratias agere, quod & Christus fecit. Gratias enim egit, antequam discipulis suis daret, ut etiam nos ab actione gratiarum incipiamus. Et gratias egit, postquam & hymnum cecinit, ut nos quoque similiter faciamus. Quid potuit Augustinus pro missa atque ad eò ipso canone dicere validius? Cum ex Apostolo & celebrationis & deprecationis, quæ in missa fit, ordinem ostendat, ac palàm definiat hoc sacrificium, quod in missa per obsecrationes, orationes, postulationes, & gratiarum actiones fit, pro tota ecclesiæ offerri oportere, atque etiam pro iis, qui ecclesiam

Hom. 83.
in Matt.

Dei immaniter persequuntur: cum membra Christi ex omni sint hominum genere colligenda? Quamobrem ait Apostolus: Hoc bonum est & acceptum coram seruatore Deo nostro, qui omnes homines vult saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire. Nequis verò putet viam salutis esse posse in bona conuersatione, & vnus Dei omnipotentis cultu sine participatione corporis & sanguinis Christi, adiecit Apostolus: Vnus enim Deus, & vnus conciliator Dei & hominum, homo Christus Iesus: vt illud quod dixerat, nullo alio modo intelligatur præstari, nisi per conciliatorem hominum Christum Iesum, quem verbum caro factum sit, & habitavit inter nos. Sed ad canonem nostrum iam aggrediamur, quem vt facilius intellectu possis assequi, præfigam secretam illam precationem, quæ super oblata panis & calicis munera in missa diei cœnæ Dominicæ dicitur, cum præfatione & hymno angelico. Eiusmodi est ergo secreta oratio, quæ ante præfationem dicitur.

Ipse tibi quæsumus, Domine sancte, pater omnipotens, æterne Deus, sacrificium nostrum reddat acceptum, qui discipulis suis in sui commemorationem hoc fieri hodierna traditione Iesus Christus monstravit, filius tuus, Dominus noster: qui tecum viuit & regnat in vnitæte spiritus sancti, per omnia secula seculorum. Responsio. Amen. Sacerdos dicit: Dominus vobiscum. Resp. Et cum spiritu tuo. Sacerdos: Sursum corda. Responsio: Habemus ad Dominum. Sacerdos: Gratias agamus Domino Deo nostro. Responsio: Dignum & iustum est. Sacerdos: Verè dignum & iustum est, æquum & salutare, nos tibi semper & vbique gratias agere, Domine sancte, pater omnipotens, æterne Deus: per Christum Dominum nostrum: per quem maiestatem tuam laudant angeli, adorant dominationes, tremunt potestates: cœli cœlorumque virtutes, ac beata Seraphim sociæ exultatione concelebrant: Cum quibus & nostras voces, vt admitti iubeas deprecamur, supplicii confessione, dicentes:

Hymnus Angelicus.

Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Deus Sabaoth.
Pleni sunt cœli & terra gloria tua, Hosanna in excelsis.

EVCHARIS. ET MISSÆ SACR. LIB. VII. 229
cellis. Benedictus qui venit in nomine Domini, Hosanna in excelsis.

Canon.

Te igitur, clementissime pater, per Iesum Christum, *Pars prima*
filium tuum, Dominum nostrum supplices rogamus ac *precationem*
petimus, vt accepta habeas & benedicas, hæc dona, hæc *generalem*
munera, hæc sancta sacrificia illibata: in primis quæ tibi *pro vniuersa*
offerimus pro ecclesia tua sancta catholica, quam paci- *ecclesia con-*
care, custodire, adunare, & regere digneris toto orbe ter *timens, &*
rarum, vna cum famulo tuo papa nostro. N. & antistite no *speciale pro*
stro. N. & rege nostro. N. & omnibus orthodoxis atque *antistitibus*
catholicæ & Apostolicæ fidei cultoribus. *& princi-*
pidus.

DOROTHEA.

Prius quàm ulterius pergas, mihi, nisi molestum est, istud explicabis.

THEOPHILVS.

Sacerdos in persona totius ecclesiæ clementissimum patrem per Iesum Christum Dominum nostrum supplicibus verbis orat, vt accepta gratæque habere velit munera ac dona, quæ ex mandato & institutione dilectissimi filij ipsi offerimus, vt nostrarum gratiarum actionem declaremus & testemur pro omnibus beneficiis, quæ in nos vniuersumque genus hominum contulit: vtque ipsa dignetur gratiæ & virtutis suæ benedictione perfundere, quod apta idoneaque fiat tam diuino sacramento, & in viuum conuertantur sacrificium, verum scilicet Christi corpus, verumque sanguinem. Neque enim nostrum est iis benedicere, sed eius solius. Partes autem nostræ sunt fidem eius auxiliūque implorare vt benedicat & sanctificet.

DOROTHEA.

Nōne ista munera ac dona terrena, panis ac vinum sunt? Quo igitur pacto digna esse possunt, quæ diuinæ offerantur maiestati? Num Deus pane ac vino oblectatur, aut aliqua rationis experte creatura, quamlibet sit preciosa?

THEOPHILVS.

Illam offerimus Deo, non ob naturalem quidem munera proprietatem: sed mandato Domini nostri Iesu Christi obtemperantes, qui constituit, vt iugiter à nobis in

mysterio offerantur ad significationem ineffabilium beneficiorum Dei: ut videlicet rerum istarum oblatione significemus, ac opere ac signis confiteamur Dominum Deum (qui omnia creauit, ac indefinenter omnia operatur, qui dat escam omni carni, dat panem ad confortandum cor hominis, & vinum ut cor hominis laxificet) ita mundum dilexisse, ut vnigenitum filium suum (in quo omnia creauit, in quo omnia quoque quæ extant siue in cælis siue in terris reparauit, qui est panis cœlestis, panis angelorum, & verus vitæ panis) propter nos cælo in terras demiserit: ipsumque filium incarnatum pro nobis seipsum sacrificasse, eque latere suo sanguinem & aquam in ablationem peccatorum nostrorum effudisse: adhuc istud suum corpus & preciosum sanguinem nobis in sacramento in cibum spirituales in ineffabili sua misericordia & bonitate instituisse & dedisse, ut cibo illo ei incorporati spiritualiter, nutriti & conseruati, æternam viuamus. Quemadmodum ecclesia in oratione, quæ dicitur in mixture vini cum aqua, indicat: Deus qui humanæ substantiæ dignitatem mirabiliter creasti, mirabilius reparasti: da nobis quæsumus, per hæc vini & aquæ mysteria, diuinitatis eius participes fieri, cui misericorditer placuit humilitatis nostræ fieri consortem, Iesu Christi filij cui, qui tecum, &c.

DOROTHEA.

Dicunt aduersarij nos salutem nostram in pane & vino constituere, & per insensibilium rerum sacrificia peccatorum velle consequi remissionem. Quod ut facilius persuadeant, in medium adferunt orationem, quæ dicitur dum hostia nondum consecrata offertur. Eius hic sensus est: Pater sancte omnipotens & æterne Deus, accipe immaculatam hanc hostiam, quam ego indignus famulus tuus pro peccatis & delictis meis innumerabilibus offero, pro his etiam omnibus qui hic adsunt, pro cunctisque fidelibus Christianis, tam viuus quam defunctis, ut mihi & illis pariter conducatur ad salutem æternamque vitam, per Iesum Christum, &c.

THEOPHILVS.

Non intellectum vult ecclesia eiusmodi verbis, nudum panem

EVCHARIS. ET MISSAESA CRI. LIB. VII. 239
panem aut vinum nudum auxiliari nobis, vel salutem nostram operari: sed mysteria sacra quæ istiusmodi rebus significamus, & in memoriam reducimus, fidemque nobis applicamus, id ipsum quod petimus virtute diuina operari, per Christum Dominum nostrum. Haud sanè his verbis spectat in sola symbola panis & vini nondum consecrata, sed in totam respicit actionem: hoc est, non in munera panis & vini, quomodo se per naturam habent sine gratia significationis, sed in virtutem potius, quam paulò post per consecrationem habebunt, vbi transmutata fuerint in corpus & sanguinem Domini nostri Iesu Christi. Offerimus enim signis visibilibus panis & vini Deo patri, cum gratiarum actione inuisibilia illa passionis Christi mysteria, petimusque tali ceremonia auxilium à Christo. Quia in re operum nostrorum merita propria planè excludimus, fidei nuncque soli misericordiæ Dei patris, quam filius Dei, verus ille panis de cælo descendens sancta sua passione, sanguinisque preciosi effusione nobis comparauit. Atque hoc verum esse testantur omnes ferè orationes secretæ. In ea quæ legitur Dominica aduentus Domini ita oratur: Placare quæsumus Domine humilitatis nostræ precibus & hostiis, & vbi nulla suppetunt suffragia meritum, tuis nobis succurre præsidis, per Christum Dominum nostrum. Item Dominica nona à Pentecoste ita oratur in secretæ: Concede nobis Domine quæsumus hæc dignè frequentare mysteria: quia quoties huius hostiæ commemoratio celebratur, opus nostræ redemptionis exercetur, per Christum, &c. Quod profectò indubitatum est: siquidem oportet ut opus redemptionis nostræ per Christum in cruce impletæ, per fidem & commemorationem ipsius nobis applicemus. Alioqui Christianis nobis nihil proderit, ut nec Turcis nec Iudæis hodie quicquam confert.

DOROTHEA.

Cur hæc dona apellas, sacrificia sancta, & illibata?

THEOPHILVS.

Sacrificia appellantur, quoniam Deo offeruntur ex mandato & institutione filij. Sancta dicuntur, ratione significationis, non autem secundum substantiam: quia significant sanctissimum corpus & sanguinem Christi immaculatum,

DE SACRAMENTO

Illibata, id est, pura & immaculata: quia sine corporis & animæ fordibus offerri debent. Cor enim ab omni iniquitate mundari oportet, ut corpus ab illuue & immunditia. Quòd si respicimus ad id quod significant, & in quod ut conuertantur oramus, scilicet corpus & sanguinem Christi, sancta sunt & illibata, id est, munda & nulla sordium aut peccatorum contagione polluta. Corpus enim Christi, sancti spiritus operatione è purissimo gloriosæ virginis sanguine formatum est, & inseparabili vnione ineffabili cõiunctum diuinitati, ratione cuius omnis sanctitas in dona proposita redundat, nosque sanctificat & mûdat ab omni peccatorum nostrorum spurcitiæ, sicut scriptum est: Lauit nos à peccatis nostris in sanguine suo.

Apost. 1.

DOROTHEA.

Quid sibi vult oblationi coniuncta precatio?

THEOPHILVS.

Pacem & tranquillitatem vniuersæ ecclesiæ deposcit, orans ut Deus illam sedatis discordiis tranquillare velit & pacificare, quòd hostiliter eam insectari desinant hæretici & schismatici. Petit etiam ut eam tueatur & defendat à vicis & cacodæmonibus: ut membra eius in vnum cogat & adunet, quatinus ij qui inter ethnicos & infideles dispersi procul à sanctorum cœtu ætatem agunt, in ecclesiæ medullio Deum laude vehant. Denique postulat ut ritè & conuenienter gubernetur tam secundis rebus quàm afflictis. Ad postremum orat iuxta admonitionem Apostoli pro seculari & ecclesiastica potestate: hoc est, tam pro principibus magistratibusque ciuilibus, quàm pro sanctis antistitibus, quibus verbum Dei, & ecclesiarum administratio commedata est. Breuiter pro omnibus fidelibus Christianis, qui rectam fidem, Christi que doctrinam in vniuerso terrarum orbe promulgatam per os Apostolorum, citra vllam repugnantiam profitentur.

*Ephes. 6.
& Tim. 2.*

DOROTHEA.

Perge recitare quæ super sunt.

THEOPHILVS.

*Part 2. pro
vini.*

Memèto Domine famulorum famularumque tuarum, N. & omnium circumstantium, quorum tibi fides cognita est & nota deuotio, pro quibus tibi offerimus, vel qui tibi offerunt

EUCHARIS. ET MISSAE SACR. LIB. VII. 237
offerit hoc sacrificium laudis, pro se suisque omnibus, pro redemptione animarum suarum, pro spe salutis & incolumitatis suæ, tibi que reddunt vota sua æterno Deo, viuo & vero.

DOROTHEA.

Hanc, amabò, partem explanatò.

THEOPHILVS.

Sacerdos hic memoriam passionis Christi renouas, hoc sacrificium laudis & gratiarum actionis pro nonnullis offert specialiter. Deinde pro omnibus circumstantibus, sed pro iis tantum, quorum fides & deuotio Deo cognita est, qui etiam hoc sacrificium offerunt pro redemptione animarum suarum & peccatorum remissione, iam per oblationem Christi Iesu in cruce peractam acquisita: pro donatione æternæ vitæ, proque incolumitate corporis & animæ: hoc est, qui fide in memoriam redigunt se redemptos esse per mortem & passionem Christi, quæ hic representatur, proque tanto beneficio debitas agunt gratias, ac pro alijs omnibus bonis quæ à Deo acceperunt assidueque accipiunt, siue ea obscura sint & incognita, siue comperta ipsi & cognita. Nam offerre laudis sacrificium, aliud nihil est, quàm corde, ore, feruentique deuotione gratias agere, & laudes concinere diuinæ benignitati. Sacerdos igitur yæti publicus ecclesiæ minister Deum rogat, ut famularumque famularumque meminerit: hoc est, misereatur illorum, & gratia eos sua visitet, peccata condonans per meritum passionis filij dilectissimi, quod per fidem apprehendunt, sua vota, deuotionem, ac opera bona reddentes Deo patri, filio & spiritui sancto, qui vnus est Deus in vna essentia, cuius adoratio (quæ specialiter ei in hoc sacrificio exhibetur) est indiuidua.

DOROTHEA.

Progredere ad reliqua.

THEOPHILVS.

Sequitur: Communicantes, & memoriam venerantes, in primis gloriosæ semper virginis Mariæ genitricis Dei, & Domini nostri Iesu Christi, sed & beatorum Apostolorum, ac martyrum tuorum Petri, Pauli, Andreæ, Iacobi, Ioannis, Thomæ, Iacobi, Philippi, Bartholomæi, Matthæi,

*Part 3. pro
rem sancto-
rum cõme-
moratione
continens.*

DE SACRAMENTO

Symonis & Thadei, Lini, Cleti, Clementis, Sixti, Cornelij, Cypriani, Laurentij, Cryfologi, Ioannis & Pauli, Cosimæ & Damiani, & omnium sanctorum tuorum, quorum meritis, precibusque concedas, ut in omnibus protectionis tuæ muniamur auxilio, per eundem Christum Dominum nostrum, Amen.

D O R O T H E A.

Huius particulæ, ut & antecessarum, germanuti audi-
re sensum aueo.

T H E O P H I L V S.

Quum ecclesia ramos suos in præterita, præsentia, & fu-
tura tempora exporrigat, nec in mēbris eos duntaxat nu-
meret, qui modò vita per fidem fruuntur, verùm illos etiã,
qui cum signo fidei præcesserunt: i dcirco cum sacratissi-
mum istud & gloriosissimum sacrificium communi cultu,
fidèque concordia celebrat, ibique reminiscitur & animad-
uertit Christum Dominum nostrum mortuum semel, quòd
uiuorum dominaretur & mortuorum, nequaquam diuidit
seipsam: verùm omnia membra sua in sese colligens, in
eorum memoriam redit, agitque gratias, non solum pro
præsentibus, qui etiamnum mortalem istam vitam degunt,
sed & pro iis qui è viuis excefferunt: & in primis pro Deo
dilectis sanctis qui citra controuersiam apud Dominum
uiuunt. De hac pro sanctis gratiarum actione loquitur Cy-
prianus, indicans eam in vniuersa ecclesia usurpatam, ut
etiam tum sacrificia & oblationes celebrarentur ob com-
memorationes martyrum, qui ad immortalitatem glorio-
sæ mortis exitu trãserãt. Atque alibi: Sacrificia, inquit, pro
iis semper, ut meministis, offerimus, quoties martyrum pas-
siones & dies anniuersaria commemoratione celebramus,
&c. Hinc & Græcorum canon apertis verbis dicit: Offeri-
mus tibi pro Patriarchis, Prophetis & Apostolis. Quod
perinde est, atque si diceret: Agimus tibi gratias Domine,
quòd sanctos tuos ab initio mundi elegeris, sanctificaueris,
confirmaueris, & tandem gloriosè coronaris.

Noster verò canon habet:

Communicamus, & memoriam veneramus, in primis
gloriosæ sempérque virginis Mariæ genitricis filij tui Do-
mini

E V C H A R I S. E T M I S S A E S A C R I. L I B. V I I. 132
mini nostri Iesu Christi, &c. Quod est, Memoriam venera-
mur, ô Domine, beatissimæ & immaculatæ matris filij tui
Dei nostri, quæ absque omni contaminatione Deum pe-
perit vera Dei genitrix, honoratior Cherubim, incompa-
rabiliter gloriosior Seraphim, & aliorum sanctorum tuo-
rum, &c. Id autem ipsum facimus, considerantes quòd ij
tanquam nobilissima ecclesiæ tuæ membra, morte tem-
poraria nec suppressi sunt, nec perierunt, sed in vitam æter-
nam sunt præmissi. Quapropter quas possumus tibi gratias
agimus, quòd illis, qui nobis aliquando in omnibus quæ
natura habet, similes fuerunt, tam admirabilem gratiam
dedisti, ut peccatum, mundum, & mortem, & viriliter vin-
cerent, & vitam consequerentur æternam. Denique pro do-
nis quæ eis contulisti, & per ipsos ecclesiæ tuæ.

Antiquissimus patrum Dionysius clarè docet, sua iam
ætate in synaxi venerabilib⁹ signis, per quæ Christus signa-
tur ac sumitur, sancto altari impositis, protinus & incun-
danter sanctorum inchoari memoriam, quæ coniunctio-
nem eorum indiuiduã, vnionemque cum illo altissimam
& sacratissimam indicet. Ad hæc quòd sacerdos eos præco-
nio extollat in altari, qui piè sanctèque vixerunt, & ad finem
vsque virtutis viam constanter, nusquam ab ea deflectendo
reuerunt, nos quidem ad imitandum beatissimum illorū
habitum, atque ad diuina petenda præmia prouocans: illos
autem veluti viuentes prædicans, qui non mortificati, sed
in diuinam penitus vitam ex morte translati sunt, &c.

Pulchrè in hanc sententiã scribit Augustinus, quòd non
fabricamus martyribus nostris templa sicut diis, at memo-
rias sicut hominibus, quorū apud Deū spirit⁹ viuãt: quòd q;
ibi nõ erigimus altaria in quibus sacrificemus ipsis marty-
ribus, sed vni Deo & martyrum & nostro sacrificiū immola-
mus: nihilominus ad sacrificiū illud sicut homines Dei, qui
mūdū in eius cõfessione vicerūt, suo loco & ordine nomi-
nãtur: nec propterea tamè à sacerdote qui sacrificat inuocã-
tur, quippe qui nõ ipsis sacrificet, sed Deo, quãuis in memo-
riã eorū sacrificet: quia Dei sacerdos est, nõ illorū. Ipsū ve-
rò sacrificium corpus est Christi, quòd non offertur ipsis,
quia hoc sunt & ipsi, &c. Quòd autem dicit à sacerdote
qui sacrificat non inuocari martyres, hunc habet sensum:

Epist. 6.
lib. 3.

Lib. 4. epist.
5.

Augu lib.
22. de ciuit.
Dei, ca. 20.

Sacerdotem verba sacrificij non debere ad sanctos dirigere, quasi illis tanquam diis hic aliquid offeratur. Interim tamen nō vult hoc loco negare, quin possint ad intercedendum pro nobis, tanquam homines sancti inuocari: quod enim illud piē fiat, compluribus aliis in locis ostendit. Sic dum ait nos illis templa non fabricare, intelligit eo quo gentiles sine, tāquam diis. Nam basilicas erigimus eorum appellatas nominibus, in ipsorum memoriam: vni autem Deo in iis sacrificamus. Atque hanc esse mentem Augustini apparet ex ipsius verbis, alio quodam in loco, vbi & rationes adfert quare in missa martyrum faciamus mentionem. Nos, inquit, martyribus templa, sacerdotia, sacra, & sacrificia non cōstruimus, quoniam non ipsi, sed Deus eorum nobis est deus. Honoramus sanē memorias eorum, tanquam sanctorum hominum Dei, qui vsque ad mortem suorum corporum pro veritate certarunt, vt innotesceret vera religio falsis religionibus victis atque conuictis. Quis autem audiuit aliquando fidelium, stantem sacerdotem ad altare, etiam super sanctum corpus martyris, ad Dei honorem cultumque constructum dicere in precibus: Offero tibi sacrificium Petre, vel Paule, vel Cypriane, cum apud eorum memorias offeratur Deo, qui eos & homines & martyres fecit, & sanctis suis angelis cœlesti honore sociavit, vt ea celebritate & Deo vero de illorum victoriis gratias agamus, & nos ad imitationem talium coronarum & palmarum, eodem inuocato in auxilium, ex eorum memoriarum recordatione adhortemur? Item contra Faustum Manichæum iisdem ferē verbis, eandem suam mentem exponit. Populus, inquit, Christianus memorias martyrum religiosa solennitate cōcelebrat, & ad excitandam imitationem, & vt meritis eorum confocietur atque orationibus adiuuetur: ita tamen vt nulli martyrum, sed ipsi Deo martyrum, quanuis in memorias martyrum, constituamus altaria. Quis enim antistitem in locis sanctorū martyrum assisens altari, aliquando dixit: Offerimus tibi Petre, aut Paule, aut Cypriane? Sed quod offertur, offertur Deo, qui martyres coronauit, apud memorias eorum, quos coronauit: vt ex ipsorum locorum admonitione maior affectus exurgat ad acuendam charitatem, & in illos, quos imitari possumus,

Lib. 8. de ci-
uit. Dei ca.
27. & lib. 3
contr. epist.
Pelagij ad
Bonif. ca. 3.

Lib. 20. ca.
21.

EUCH. ET MISSAE SACRIF. LIB. VII. 233
possumus, & in illum, quo adiuuante possumus. Quemadmodum autem vir ille sanctus dicit ecclesiam in missæ sacrificio adhibere memoriam sanctorum martyrum, vt meritis eorum confocietur, & orationibus adiuuetur: sic fit in canone ecclesiæ catholicæ. Ante consecrationem enim oratur ecclesia, vt meritis precibusque sanctorum Dei, in omnibus protectionis eius muniatur auxilio, per Christum Dominum nostrum. Quod nihil aliud est dicere, quam vt orationibus eorum adiuuetur. Neque dabitandum est (vt supra iam diximus) quin sancti sua habeant merita, quæ tamen Dei etiam dona sunt, quæ viuus ecclesiæ membris cōmunicantur: vnde in symbolo confitemur credere nos sanctorum communionem. Aduerte porro, in hac tota diuina oratione, omnia aut propemodum omnia vota & preces fidelium Christianorum ad patrem dirigi, & concludi per Dominum nostrum Iesum Christum. Pauca tantum ad filium diriguntur, nullæ ad sanctorum aliquem: vnde manifesta fit impudens hæreticorum procacitas & maledicentia, quos non pudet cum extrema blasphemia dicere, orationem hæc superstitionis & execrandæ idololatriæ plenam esse. Memoriam certè quidem sanctorum (quos Deus honorat, filius fratres ac cohæredes, spiritus sanctus tēpla sua vocat) iustissimis de causis veneramus, scilicet vt per eorum memoriam, fidem in Christum cōfirmemus, spem æternæ salutis roboremus, & accendamus charitatem. Ac iam antè ostendimus sanctos miro teneri desiderio accelerationis pœnitentiæ & salutis nostræ: quominus ambigere debemus, quin pro nobis sedulo orent. Nam si angeli, qui non communicauerunt carni & sanguini, de salute nostrâ quàm maximè solliciti sūt, nec pro nobis orare intermitunt: quanto magis sancti pro nobis orant, quum eiusdem corporis sint membra? Si glorificatur (inquit Apostolus) vnum membrum, simul gaudent omnia membra: si patitur vnum membrum, simul patiuntur omnia membra. Nouerunt illi periculum nostrum, figmentum nostrum, ignorantiam nostram, fragilitatem nostram: nouerunt aduersariorum dolos, impetus, insultus: in eadem tentatione fuerunt, eosdem superarunt conflictus, eosdem laqueos euaserunt, & didicerunt ex his quæ passi sunt, casus nostros

Mat. 28.
Rom. 8.

Luc. 19.
Zach. 1.
1. Cor. 12.

Bernardus
in serm. vlt.
in festo om-
nium sancti.

Heb. 11.

miserari. Nec est quòd de pia eorum erga nos sollicitudinè dubitemus, quandoquidem non sunt consummàdi sine nobis, sed expectant nos, donec in nouissimo die omnia simul in virum perfectum cum suo capite membra concurrant, & laudetur cum sua hæreditate Christus Iesus in secula benedictus. Non utique sanctos, vt Deum, supremo honore colimus & adoramus: non facimus eos redemptionis mediatores: non seruimus illis cultu, qui latria nuncupatur: quòd hæc soli Deo ac Christo debeatur: sed ad altare Christi (cuius ipsi sancti membra sunt) eos vt domesticos Dei, ac pios & sedulos apud Deum pro nobis interpellatores agnoscimus, ipsorumque meritis, quæ & Dei dona sunt, per fidem participes fieri petimus. Nec hoc sentimus, sanctorum preces, quibus adiuuari petimus, ipsorum meritis inniti, sed poti⁹ Christi, cui iam velut incorporati existunt. Neque ignoramus sanctos omnes, siue ab illo antiquo Abel, vsque ad Ioannem Baptistam, siue ab ipsis apostolis vsque ad hoc tempus, & deinceps vsque ad finem seculi in Domino tantum esse laudandos, non in seipsis: nam illorum (vt autè diximus) hæc est vox: Gratia Dei sum, id quod sum: Et illud Pauli ad omnes pertinet: Qui gloria-

1. Cor. 15.

2. Cor. 10.

D O R O T H E A.
Quid sequitur in canone?

T H E O P H I L V S.

Pars 4.

Hanc igitur oblationem seruitutis nostræ, sed & cunctæ familiæ tuæ quæsumus, Domine, vt placatus accipias, dielque nostros in tua pace disponas, atque ab æterna damnatione nos eripi, & in electorum tuorum iubeas grege numerari, per eundem Christum Dominum nostrum.

D O R O T H E A.

Ecquis huius particulæ sensus est?

T H E O P H I L V S.

Hæc orationis est conclusio, perindèque est ac si diceretur: Propter causas dictas, quæ vnigeniti filij tui promissioni & mandato innituntur, à te etiam atque etiam vehementer petimus, vt benignè & clementer istud sacrificium laudis & gratiarum actionis accipias, quod à nobis totaq; familia tua, vero cordis affectu ac seruenti deuotione tibi offertur,

EUCHARIS. ET MISSÆ SACR. LIB. VII. 234
offertur, cum externa ac significante panis & vini oblatione, pro animarum nostrarum redemptione & remissione peccatorum, quam dilectissimus filius tu⁹ nobis morte ac passione sua in cruce quæsiuit: atque vt dies nostros (hoc est, tempus quod nobis indulxisti ad mortalem hanc vitam transigendam) in tua pace disponas, quæ sola vera certaque est, nimirum conscientie quies atque tranquillitas, qua serui mi fruuntur, certò sciètes quòd tu pater illis es ac propiti⁹, Christi filij tui beneficio, peccatæque ipsis sola gratia & misericordia motus condonas. Hanc pacem, non quæ mundi est, Domine, te poscimus, orantes vt iubeas nos ab æterna damnatione liberari, & in electorū tuorū ascribi numerum, non utique meritis nostris, aut seruitutis nostræ dignitate: sed per Iesum Christū Dominū nostrū. Cæterum memori mētē fac teneas, quòd tria, quæ hīc petūt, præcipua sunt illa dona, quæ nobis Deus pater per filiū suū donauit. Primū enim dedit nobis, vt pacē cū ipso in terris habeamus, quæ illis, quibus donatur, terrorē & anxietatē cordis omnē protinus aufert, & gaudiū parit, quod nemo queat auferre. De hac Christus ait: Pacē relinquo vobis, pacē meā do vobis: non quomodo mūdus dat, ego do vobis. Nō turbetur cor vestrū, neque formidet. Atque alibi: Hęc loquutus sum vobis, vt in me pacē habeatis: in mūdo pressurā habebitis: sed cōfidite, ego vici mūdū. Hæc autē pax illa est, quam Apostolus nobis passim cōprecatur. De hac ait: Regnū Dei non est esca & potus, sed iustitia & pax, & gaudium in spiritu sancto. Et, Pax Dei, quæ exuperat omnem sensum, custodiat corda vestra & intelligētias vestras in Christo Iesu. De reliquis duobus quæ simul petūt, vt videlicet ab æterna damnatione liberemur, & electorū gregi annumeremur, idē ille Apostolus ait: Dignos nos fecit in partē sortis sanctorum in lumine, qui eripuit nos de potestate tenebrarū & translulit in regnū filij dilectionis suæ, in quo habemus redemptionem & remissionē peccatorū per sanguinē eius. Et Christus Dominus ad Paulū ait: Mitto te nūc in gentes aperire oculos eorum, vt cōuertantur à tenebris ad lucem, & de potestate Satanæ ad Deum, vt accipiant remissionem peccatorū, & sortem inter sanctos, per fidē quæ est in me.

Ioan. 14.

Ioan. 16.

Rom. 14.

Philip. 4.

Col. 1.

Act. 26.

D O R O T H E A.

G ij

Nihil prohibet quominus, si videtur, pergas ad reliqua

THEOPHILVS.

Pars 5. quæ ad transubstantiationem aditū patefacit. Sequitur: Quam oblationem tu Deus in omnibus quæsumus benedictam, ascriptam, ratam, rationabilem, acceptabilemque facere digneris, vt nobis corpus & sanguis fiat dilectissimi filij tui.

DOROTHEA.

Istud explana.

THEOPHILVS.

Post sacrificium panis & vini aquæ mixti, quo significamus (vt iam dictum est) & confitemur nos omnia quæ habemus bona corporalia & spiritalia à Deo per Christū accepisse: post sacrificium etiam laudis, quod pro omnibus Dei donis atque beneficiis, statimque totius mundi offertur, statim occurrit præcipuum missæ caput, quod est consecratio diuinissimi sacramenti: in qua sacerdos ecclesiæ nomine, per inuocationem Dei (quæ eius promissioni & mandato filij sui tota innititur) suppliciter orat, vt Deus propositam illam panis & vini mixti oblationem (quæ iam in signum integræ nostræ deditiois & gratiarum actionis oblata est) modis omnibus, aut in omnibus benedictam, ascriptam, ratam, gratam, acceptabilemque facere dignetur, vt nobis corpus & sanguis fiat Domini nostri Iesu Christi.

De consecr. dist. 2. cap. vtrum sub figura. Quod Augustinus ita declarat: Sacerdos (inquit) Deum inuocat, vt oblationem propositam in omnibus facere dignetur benedictam, per quam benedicamur, bonorum vel spiritalium multiplicatione. Ascriptam, per quam omnes in cælo ascribamur, & angelorum consortio. Ratam, per quam in visceribus Christi esse censeamur, quæque in profectum salutis vsque ad cõsummationem sanctorum perfruamur. Rationabilem, per quam à bestiali sensu exuamur, in finemque rationalis creature deducamur. Acceptabilem, vt qui nobis ipsis displicemus, per hanc acceptabiles eius vnico filio simus. Quæ omnia tum demum nobis contingunt, quando oblatio altaris conuertitur nobis in corpus & sanguinem Domini nostri Iesu Christi: id quod orationuculæ istius conclusionem proditur, qua verba præcedentia clarè & pulchrè explicantur, DOROTHEA.

Quidnam sequitur? THEOPHILVS.

Qui (ni-

Qui (nimirum Christus) pridie quàm patretur, accipit panem in sanctas ac venerabiles manus suas, & eleuans, consecratis oculis in cælum ad te Deum patrem suum omnipotentem, tibi gratias agens, benedixit, fregit, & dedit discipulis suis, dicens: Accipite & manducate ex eo omnes. Hoc est enim corpus meum.

DOROTHEA.

Istud velim mihi dilucidius fieri. THEOPHILVS.

Hic assumit sacerdos personam Christi, ac prolatis Euangelistarum verbis, statim diuina Christi verba subiungit, quorum virtute dignissimum & sacratissimum illud corporis & sanguinis Christi sacramentum consecratur & efficitur: Hoc est corpus meum. Quæ verba, quia supra cum de consecratione sermonem haberemus, satis superque de clarata sunt ex ecclesiæ catholicæ sententia, ampliori iam explanatione egere nullo modo videntur.

Sequitur in canone.

Simili modo postquam cœnatum est, accipiens & hunc præclarum calicem in sanctas & venerabiles manus suas, item tibi gratias agens, benedixit, & dedit discipulis suis, dicens: Accipite, & bibite ex eo omnes: Hic est enim calix sanguinis mei, noui & æterni testamenti, mysterium fidei, qui pro vobis & pro multis effundetur in remissionem peccatorum. Hæc quotiescunque feceritis, in mei memoriam facietis.

Sacerdos his Christi verbis, Hic est calix sanguinis mei, &c. calicem consecrat. Peracta consecratione, è vestigio Domini noster Iesus Christus, qui seipsum aliquando in corpore suo mortali Deo patri cruentum sacrificium pro totius mundi peccatis obralit, de integro totius ecclesiæ nomine, modo in cœnato, spiritali repræsentatione, & commemoratione sacratissimæ suæ passionis offertur. Quod ipsum fit, quando ecclesia Christum & eius verum corpus verumque sanguinem, Deo patri cum gratiarum actione, & oratione attenta, pro suis & totius mundi peccatis proponit seu repræsentat.

Quamquam enim sacrificium illud in ea forma quæ in cruce offerebatur, semel tantum oblatum fit, & semel tantum sanguis effusus, vt ita reperi iterumque offerri non posset: nihilominus tamen consistit & manet tale sacrificiū

In serm. de
bap. & ma-
nifest. tri-
nit.

Act. 10.

Par. 8.

coram Deo perpetuò in sua virtute & efficacia, ita vt sacrificium illud semel in cruce oblatum non minus hodierno die in conspectu patris sit efficax ac vigens, quàm eo die quo de saucio latere sanguis exiuit & aqua, vt testatur beatus Cyprianus. Quapropter cū vulnerati corporis nostri plagæ precio redemptionis semper opus habeant, ecclesia proponit Deo patri precium illud, in vera fide, & deuotione iterum (sed figuratiuè & spiritualiter) ad consequendam peccatorum remissionem: Non quòd huic operi suo (quo videlicet commemorat & repræsentat sacrificiū illud) meritum ascribat remissionis peccatorū, vt quam solus Christus cruenta sua oblatione in cruce nobis promeruerit: sed ecclesia tali suo commemoratiuo & mystico fidei sacrificio (in quo repræsentat, & sistit in conspectum patris verū corpus & sanguinem filij eius vnigeniti) applicat sibi & accomodat magnam & inestimabile illud donatiuum remissionis peccatorum, quod Christus impetrauit: cum accipiat remissionem peccatorum per nomen eius, quisquis credit in eū. Porro autem spiritualis hæc corporis & sanguinis Christi oblatio, commune quoddam sacrificium est, vt & superius propter gratiarum actiones & orationes quæ ibi fiunt, non pro presentibus modò, verùm etiam pro absentibus, nec tantum pro his qui adhuc in mortali isto corpore agunt, sed & pro fratribus & sororibus nostris, qui cum signo fidei hinc ad Dominum profecti sunt.

DOROTHEA.

Quid sequitur in sacro canone? THEOPHILVS.

Verba proferuntur quibus hoc sacrificium Deo offerunt. Sunt autem eiusmodi:

Vnde & memores, Domine, nos tui serui, sed & plebs tua sancta eiusdem Christi filij tui domini Dei nostri, tã beatę passionis, necnon & ab inferis resurrectionis, sed & in celos gloriosę ascensionis, offerimus præclarę maiestati tuę de tuis donis ac datis, hostiã puram, hostiam sanctam, hostiã immaculatam, panem sanctum vitę æternæ, & calicem salutis perpetuæ: supra quæ propitio & sereno vultu respicere digneris, ac accepta habere: sicuti accepta habere dignatus es munera pueri tui iusti Abel, & sacrificium Patriarchę nostri Abrahę, & quod tibi obtulit sūm⁹ sacerdos tuus

EUCHARIS. ET MISSÆ SACRI. LIB. VII. 236
tuus Melchisedec, sanctum sacrificium, immaculatam hostiam.

DOROTHEA.

Magnas hinc tenebras densamque caliginem videre mihi videor. Proinde obscuris velim lumen adhibeas, & omnia illustres: idque vt facias, obnixè te oro.

THEOPHILVS.

Caliginem pro virili discutere conabor, & quæ obscuriora videbuntur, patefaciam. Aduerte igitur animum. Hic sacerdos in persona ecclesię Deum alloquens, clarè pronunciat offerre se corpus & sanguinem Christi pro se in cruce oblata, & diuini verbi virtute in altari præsentat nec dubitat hæc appellare hostiam puram, hodiã sanctam, hostiam immaculatam, panem sanctum vitę æternæ, & calicem salutis perpetuæ: pronunciat, inquam, se hæc oblationem offerre in memoriam passionis, resurrectionis, & ascensionis Domini nostri Iesu Christi: Cuj hostiæ (vti iam diximus) non autem suo operato, ascribit efficientiam vitę æternæ & salutis perpetuæ, non suam quidem oblationem applicans, sed fructum oblationis Christi, quem memoria repetit, sibi que per fidem applicari postulat. Atque hinc intelligi potest quàm impudenter mentiantur hæretici, dum asseuerare audent nos Christum offerre pro peccatis, hæc que seruitutis nostræ oblationem applicare, tanquam opus quod remissionem culpæ ac pœnæ mereatur. Sed ad alia his omisis veniamus.

Supplicat deinde ecclesia, vt Deus propitio & sereno vultu respicere dignetur ad munera in hoc sacrificio oblata, & ea accepta habere pro nobis, & quod ad actionem oblationis nostræ attinet: aut quatenus consecrata illa hostia, ecclesiam Christi, tanquam corpus eius simul significat & repræsentat. Alioqui nemo tam stolidus est, qui ignoret Deo patri nihil posse acceptius esse corpore & sanguine vnigeniti filij sui Christi. Absit vt talis sensus nobis in mentem veniat, quasi nos miseri peccatores velimus nostra actione corpus & sanguinem Domini nostri Iesu Christi patri primùm conciliare & accepta reddere, quàm corpus istud sit vnicum illud, quod per se acceptum est, aded vt nos quoque & omnes homines

DE SACRAMENTO

per ipsum accepti Deo gratique sumus. Ac mos quidem vitatus est & peruulgatus in ecclesia, vt corpori Christi non solum hoc tribuatur, quod est ipsi tanquam capiti proprium, verum etiam quod eidem competit, quatenus membra sua secum comprehendit: secundum quem modum clamauit in cruce: Deus meus, Deus meus, quare me dereliquisti? Item, Longè à salute mea verba delictorum meorum. Quod certè de nobis, quos in se gestabat, accipiendum est: non verò de ipso tanquam capite, qui peccatum nullum fecit. Quare (inquit Augustinus) hoc dicitur, nisi quia nos ibi eramus, nisi quia corpus Christi ecclesia? Debent & hinc ad eundem modum verba illa intelligi, vt Deus super hunc sanctum panem & calicem salutis aspicere dignetur, quatenus panis ille sanctus, & calix salutaris nos simul comprehendit. Vnus enim panis (ait Apostolus) & vnum corpus multi sumus, qui de vno pane participamus. Quia verò Christus (vt beatus Ioannes Chryostomus ait) obtulit hostiam nos mundantem, quam & nos quoque nunc offerimus: sic debent verba ista canonis accipi, vt Deus pater in hanc oblationem, sicut nos eam offerimus, & non quomodo ille obtulit, respicere dignetur. Quam sententiam necessariò requirunt verba quæ sequuntur: Sicuti accepta habere dignatus es munera pueri tui iusti Abel, Abraham, & Melchisedec. Sacrificia certè illa patrum propter Christum quem designabant, ac propter mandatum Dei illa requirentis non poterant ipsi non placere: & tamen quod ad eorum obedientiam atinebat, quam in sacrificando Deo exhibebat, in sacrificiis illis figuratis orabant, quemadmodum & nos, vt Deus dignaretur ea accepta habere. Itaque panis sanctus & calix salutaris non ratione capitis superbenedicti illic se exhibentis (in quo patri bene semper complacuit) sed ratione nostri, qui illic quoque vnus cum Christo panis esse, mysticè significamur, & quatenus nos ea offerimus, accepta haberi petuntur: hoc est, precamur, non vt Deus Christum, quem paulò ante canon ipse dilectissimum patri filium nuncupauit, sed nostrum istud seruitutis obsequium, representatiuumque & commemoratiuum sacrificium respiciat, in quo ei carnem & sanguinem filij sui sistimus, petentes vt

ea semel

August.
de doctr.
Christ.

Psal. 22.

1. Petr. 2.

EVCHARIÆ, ET MISSÆ SACRÆ. LIB. VII. 237
ea semel oblata in cruce, pro nobis quoque habeat accepta, fructum tam beatæ passionis nobis applicans & accommodans. Et quemadmodum petimus, vt perceptio corporis Christi sit nobis salutaris, sic petimus vt oblatio nostra mystica corporis Christi sit patri pro nobis accepta. Arque hic loquendi modus est in scriptura plurimum vitatus. Quis enim ignorat vetera patrum sacrificia, quæ Christum præsignabant, vel ob id quòd Deus ea præcepisset, fuisse per se munda, & Deo grata? At sæpe tamen immunda vocantur in scripturis, non ratione sui, sed propter malam voluntatem offerentium, quemadmodum Chryostomus explicat secunda aduersus Iudæos homilia. Sanctus autem Basilius in suo missæ canone omnem calumnia aufert. Sic enim orat: Respice super nos Deus, & super hanc nostram patriam, quam acceptam habere digneris, sicuti accepta habere dignatus es munera Abel, sacrificia Abraham, &c.

D O R O T H E A.

Persequere quæ supersunt.

T H E O P H I L V S.

Sequitur in canone: Supplices te rogamus omnipotens Deus, iube hæc perferri per manus sancti Angeli tui in sublime altare tuum, in conspectu diuinæ maiestatis tuæ, vt quotquot ex hac altaris participatione sacrosanctum filij tui corpus & sanguinem sumpserimus, omni benedictione cœlesti & gratia repleamur, per eundem Christum dominum nostrum, Amen.

D O R O T H E A.

Ecquis huius precationis sensus est?

T H E O P H I L V S.

Hunc habet sensum: Cùm probè sciamus, ô Deus omnipotens, mysticam hanc nostram oblationem corporis & sanguinis dilectissimi filij tui, quam tibi sub panis & vini figuris in terreno ipso altari exteriori operatione offerimus, beatissimam eius passionem tibi rursus figuratè proponentes cum immensa gratiarum actione, propter indignitatem nostram tibi placere non posse: idcirco te supplices rogamus, vt per eum ipsum, qui est magni consilij angelus, eadem illa tibi offeratur in sublimi

Nona pars.

141. 9.

tuo altari humanitatis eius, quam super omnes cœlos exaltasti, & ad dexteram tuam collocasti, quò sic ad nostram reconciliationem semper in conspectu tuo appareat & luceat. Sensus etiã bonus erit, si orecur, vt Deus iubeat oblationem nostram, hoc est, nostra vota, supplicationes & preces, per sanctos angelos (qui spiritus administratorij in ministerium emittuntur propter eos qui hæredes erunt salutis) in conspectum diuinæ maiestatis suæ perferri: vt quotquot ex hac altaris participatione sacrosanctum filij eius corpus & sanguinem sumpserimus, omni benedictione cœlesti & gratia repleamur. Hoc enim officium bonis angelis in scripturis passim attribuitur, quòd perferant orationes nostras ad Deum. Aliquid autem perferri ad conspectum Dei secundum loquendi modum in scripturis vñtatum, nil aliud est, quàm facta nostra, deuotiones, vota & preces à Deo exaudiri, eique acceptas gratasque esse. Quem sensum orationis quoque conclusio secum adfert: in qua luculenter ostenditur & apparet, quomodo superiora illa verba (quibus oratur, vt Deus hæc sacrificia propitio ac sereno vultu respicere dignetur) sint intelligenda, sic videlicet, vt respicere ea dignetur, non ob id quod peracta consecratione sunt sacratissimum corpus & sanguis dilectissimi filij sui (in cuius faciem semper alioqui respicit) sed propter nos, quò sacrosanctum illud sacrificium sic tractare & sumere possimus, vt non proueniat nobis, vt pote indignis, ad iudicium, sed ad consequendam benedictionem potius cœlestem & gratiam, quomodo diuus Augustinus in Ioannem annotauit. Qui manducat (inquit) carnem, & bibit sanguinem Christi, vsque ad spiritus participationem, vt in corpore Domini tanquam membrum maneat, & eius spiritu vegetetur (quod est quando mandata seruat) ad altare Dei inuisibile, quò non accedit iniustus, in sacramento tantum, non in spiritu percipiens corpus & sanguinem Domini, ille peruenit, &c. Ad eundem modum in Græco Chrylostomi canone oratur: Pro adductis & sanctificatis preciosis donis dominum Deum nostrum deprecemur, vt dominus Deus noster, qui suscepit ea in sanctum & supercœleste & intellectuale altare suum, tanquam odorem bonæ fragrantiae, vicissim nobis mit-

Refertur de
consecr. dist.
2. Can. Cve-
dere.

Tobie 12.
Psal. 78.
87.
Eccles. 35.

EUCHARIS. ET MISSAE SACRILIB. VII. 238
tat diuinam gratiam, donumque & communionem sanctissimi spiritus.

DOROTHEA.

Secundum priorem ergo sensum tu Christum appellas angelum Dei, & altare eius.

THEOPHILVS.

Sanè quidem, idque per omnia scripturæ conuenienter, quæ Dominum Iesum, angelum magni consilij vocat: ar-
que alibi, angelum illum, de quo ait Dominus, Ecce ego
mitto angelum meum qui præcedat te, & custodiat in via,
& introducat in locum quem præparavi tibi: observa eum,
& audi vocem eius. Similiter scriptura appellat Dominum
Christum altare, & in Apocalypsi, aureum illud altare, in quo
& per quod omnes pij Christiani vniuersa sacrificia spiri-
tualia, fidei, deuotionis, gratiarum actionis, votorum, ora-
tionum, spei, & charitatis Deo patri debent offerre, sicut &
Petrus ait Apostolus: Offerentes spirituales hostias ac-
ceptabiles Deo, per Iesum Christum. Et, Habemus altare, de
quo edendi potestatem non habent, qui tabernaculo de-
seruiunt. Et paulò post: Per ipsum ergo offeramus hostiam
laudis semper Deo, id est, fructum labiorum confitentium
nomini eius. Atque ita fit vt Christus ipse sit, & sacerdos, &
altare, & sacrificium, vt in multis locis docet Augustinus, &
in libro de fide ad Petrum: Idem, inquit, sacerdos est, & sa-
crificium: idem Deus & templum: sacerdos, per quem su-
mus reconciliati: templum, in quo reconciliati: Deus, cui
reconciliati. Quod supra ex Apocalypsis 8. cap. citauimus,
clarè indicat Christum altare tanquam mediatorem pro
nobis apud patrem suum cœlestem, cū corporis sui sacrificio,
in thuribulo aureo, in charitate immèsa, qua se pro
torius mundi peccatis tradidit acerbissima & contumelio-
sissima morti, ad æternam reconciliationem omnium qui
credent in eum. Iam huic vnico & æterno sacerdoti mag-
nique consilij angelo, tradunt sacerdotes tempora-
les, & populus credentium hinc in terris, in missa mysti-
cum sacrificium corporis & sanguinis eius cum gratiarum
actione, piisque votis & orationibus: quæ ille suscipiens,
reddit patri accepta, atque ita perfertur sacrificium illud

Esai. 9.
Exod. 23.

Heb. 13.
Apoc. 8.

1. Petr. 2.
Heb. 13.

August.
lib. 10. de
trinit. & in
psal. 25. &
in
lib. de fide
ad Petr.
cap. 2.

ad Deum, hoc est, manu Christi, per meritum passionis suæ, & non aliter.

D O R O T H E A.

Quid reliquum est in canone?

T H E O P H I L V S.

Sequitur defunctorum commemoratio hinc verbis.

*Pars 10.
canonis.*

Memento etiam, Domine, famulorum famularumque tuarum, qui nos preceperunt cum signo fidei, & dormiunt in somno pacis. N. Ipsi, Domine, & omnibus in Christo quiescentibus, locum refrigerij lucis & pacis, ut indulgeas deprecamur, per eundem Christum Dominum nostrum.

D O R O T H E A.

Quid sibi vult hæc oratio?

T H E O P H I L V S.

Memoria in hac adhibetur fidelium Christianorum, qui (ut arbitramur) ex hac vita exceperunt vera fide in Christum, an tamen sac emundati & purgati hinc emigraverint, non satis constat. Quare eorum aliter quam sanctorum recordamur. Sanctorum enim memoriam agimus ante & post consecrationem corporis & sanguinis Christi cum singulari gratiarum actione: non ut oremus pro eis, sed potius ut ipsi pro nobis interpellent quod ipsorum sanctorum testimoniam & vitæ integritatem sequamur. Reliquorum verò in Christo defunctorum post consecrationem tantum reminiscimur, & agimus quidem gratias, ob id quod Dominus ipse eos hinc euocavit cum signo fidei, hoc est, ubi dignè fidei sacramentum acceperunt: vade & speramus eos quiescere in somno pacis, hoc est, in tranquillitate & pace conscientiarum. At nihilominus simul etiam pro iis (quod pro sanctis non facimus) supplicamus, ut Deus illis, & omnibus in Christo quiescentibus, hoc est, qui in fide & confessione Christi mortui sunt, locum refrigerij, lucis & pacis indulgeat per Christum. Hanc differentiam Augustinus clarè describit in Euangelium Ioannis. Locus autem refrigerij est, ubi nullus est ardor, nullus cruciatus, nulla poenarum afflictio. Locus lucis, ubi nulla est tenebrarum obscuritas. Locus pacis, ubi certitudo est æternæ beatitudinis. Atque hic locus, Paradisus est.

Tract. 84.

Hanc pro defunctis precationem, ecclesiæ veteri incognitam fuisse asseuerant hæretici, nullumque de ea in tota scriptura verbum fieri aiunt?

T H E O P H I L V S.

Vniuersalis ecclesiæ omnium temporum consensus evidens planè testimonium est, consuetudinem illam, qua in missæ sacrificio fidelium defunctorum memoria colitur, ab Apostolorum traditione manasse.

Sanctus Dionysius Areopagita libro de ecclesiastica hierarchia his verbis istud confirmat: *Cap. 7.*

Coacto sancto cœtu, venerandus antistes, siquidem sacerdotalis ordinis fuerat qui obdormiuit, ante sanctum altare inclinans eum, orationem ad Deum inchoat, & gratiarum actionem. Si verò aut honestissimis monachis aut sanctæ plebi insertus erat, ad venerandum sacrarium ipsum ante sacerdotum reclinat ingressum. Deinde precem cum gratiarum actione peragit præsul. Deinceps verò ministri diuinis inserta eloquiis, verisissima de nostra resurrectione promissa recitantes, consentanea tantundem valentia canunt psalmorum cantica. Deinde ministrorum primus dimittit cathecumenos, sanctosque iam defunctos concelebrat, cum quibus & nuper vitam sanctam pari laudatione prosequitur, hortaturque omnes astantes ut sibi ipsis identidem postulent beatam in Christo consummationem. Postea accedens venerabilis præsul, precem super eo sacratissimam peragit, & post orationem ipse quoque pontifex defunctum salutatur, & post illum, qui astant omnes. Vbi verò cuncti consalutauerunt, super defunctum fundit oleum pontifex, & oratione pro omnibus facta honesto in loco ponit corpus cum æqualibus aliis corporibus sanctis. Cæterum ista si viderint prophani, vel fieri à nobis audierint, latè (puto) ridebunt, nostrumque miserabuntur errorem. Neque est sanè cur miremur: nisi enim crediderint iuxta scripturæ fidem, non intelligunt. Nos autem intelligentias eorum quæ geruntur speculantes, Iesu duce præuioque dicamus, pontificem non irrationabiliter in sacrum introducere chorum, imponereque defunctum. Ofsendit per id profectò omnes in regeneratione illas con-

secuturos fortes, ad quas vitam hinc propriam direxerunt; puta si ad diuinam hinc imaginem quispiam sanctissimè vixerit, quantum fieri potest vt homo Deum imitetur, diuina in seculo futuro, & beatissima donabitur requie. Sin autem ad summam illam non peruenit effigiem, sanctè tamen se in vita habuit, paria & iste meritis præmia refert. Huius diuinæ iustitiæ causa præsul gratias agens, orationem sacram peragit, venerandamque diuinitatem laudibus celebrat, qua destructum est iniquum & violentum contra nos omnes imperium, nõsque ad sua iustissima iudicia translati sumus. Cantica autem & diuinarum promissionum lectiones declarant beatissimam requiem ad quam æternùm euehuntur qui sanctissimè vitam exegerunt. Exciipiunt etiam ac complectuntur defunctum, prætereaque viuentes ad similem exitum & consummationem cohortantur. Et paulò post: Accedens, inquit, deinde venerandus antistes, precem sacram super mortuum peragit: postque precem & ipse eum præsul salutat, & suo deinceps ordine, qui astant omnes. Precatur oratio illa diuinam clementiam, vt ei qui mortuus est omnium delictorum, quæ pro humana infirmitate admisit, gratiam faciat, eumque in luce & regione viuorum collocet, in sinibus Abraham, Isaac, & Iacob, in loco vnde au fugit dolor, tristitia, & gemitus. Ista (vt reor) perspicua sunt beatissima sanctorum præmia. Quid enim immortalitati perfectæ omnique tristitia vacuæ, ac plenæ perpetui luminis conferri possit? Licet multum sanè promissiones illæ omni sublimiores nostra mente sint (quæ vocabulis congruis nobis designantur) longè tamen inferiores earum re & veritate appellationes habeat. Verum enim profectò illud existimandum eloquium est: Nec oculus vidit, nec auris audiuit, neque in cor hominis ascendit, quod præparauit Deus diligentibus se. Sinus autem beatorum Patriarcharum, reliquorumque sanctorum omnium, sunt (vt eadem reor) sacratissimæ illæ & beatissimæ sedes, quæ omnes diuinam effigiem præ se ferentes in sua suspiciunt infensibili & beatissima requie. At fortasse inquis ista reète à nobis dici, verùm ambigere cuius rei gratia præsul diuinam precatur clementiam, defuncto peccato-

*Esai. 64.
1. Cor. 2.*

EVCHARIS. ET MISSAE SACR. LIB. VII. 240
peccatorum veniam postulans, & æqualem sanctis ac lucidissimam sortem. Si enim eorum quæ in vita gessit, bonorum aut malorum, à diuina iustitia percipiet præmia, percipiet autem actiones suas in vita defunctus, quænam hunc oratio præsul ad aliam (præter illam quam meruit, vitæ hinc actæ respondentem) transferet requiem? Non ignoro quidem & ego diuinis eloquiis accedens, singulis reddendam pro meritis sortem. Concluit enim Dominus, inquit, apud se, & referet vnusquisque ea quæ per corpus gessit, siue bonum siue malum. Quòd autem iustorum preces etiam in vita ista, non solum post mortem, iis solis proficiat qui digni sunt, scripturæ nos edocet sacrosancta traditio. Quid enim Sauli profuit Samuelis oratio? Quid Hebræorum iuuat plebem prophetica interpellatio? Quum itaque beatus pater scripturæ testimoniis ostendisset, indignis piorum preces non prodesse, occurrit obiectioni suæ, ac dicit: Itaque scripturæ sacræ acquiescens, vriles esse in hac vita dixerim sanctorum preces, hoc modo scilicet, siqui sanctorum munerum desiderio incensus, ad eaque percipienda piè affectus, paruitatis tamen propriæ conficius quempiam sanctorum virorum adeat, orétque sibi adiutorem & peccatorem accedere, capiet ex hoc omnino vtilitatem commoda cuncta excedentem. Est enim & hoc diuinis sancitum iudiciis, vt diuina muneratis, qui digni sunt sumere, decentissimo per eos tribuantur ordine, qui ea tradere non sunt indigni. Hanc si quis spernat sacrosanctam disciplinam, atque infœlici elatione seductus, dignum se diuina arbitretur familiaritate, sanctosque despiciat: hic certè si petitiones indignas Deo, neque sacras postularit, intentoque carcat diuinarum desiderio sibi ipsique consentaneo, imperita postulatione per seipsum nunquam potietur. Quòd autem attinet ad eas preces, quas (vt dictum est) antistes pro eo dicit, qui excessit è vita: operè precium est quid de illo more à præceptoribus nostris, qui diuino afflati instinctu erant, acceperimus exponere. Venerandus antistes (vt scriptura ait) interpres est iudiciorum diuinorum, angelus enim Domini omnipotentis Dei est. Itaque didicit ex scriptis diuinitus traditis, clarissimam diuinamque vitam iis qui piè sanctèque vixerint, æquissima lance pro dignitate

reddi, dum diuina humanitas pro sua benignitate rationem non habet earum macularum, quæ in eis pro humana infirmitate insunt. Nullus enim (inquit) mundus est à labe. Ista quidem nouit pontifex promissa à sanctis eloquiis: petit autem ea fieri, donarique eis qui piè uixerunt præmia sacra, simul quoque seipsum ad imitationem Dei benignius formans, & aliorum dona quasi proprias expectens gratias. Et paucis interiectis ait: Neque enim uquam peteret pontifex diuinæ iustificationis prædicator, quæ Deo sciret nõ esse gratissima, & quæ largiturũ se ille nequaquam promississet. Quocirca prophætae uita fundis non ita precatur, non modò quia in hoc proprium defereret ordinem, & aliqua pontificalis officij præsumeret à diuino spiritu nequaquam agitatus: uerũ quia & indignè orans, nõ exaudiretur, atque ad id ipsum non immeritò illud diceretur eloquium iustitiæ plenum: Petitis, & non accipietis, quia malè petitis.

Iac. 4.

Huic sacratissimæ doctrinæ doctores omnes astipulantur, Græci pariter & Latini, quorum concors in hac re sententia est, mortuis uiuentium suffragia prodesse. Inter Latinos scriptores primus occurrit Tertullianus, qui auctore diuo Hieronymo, floruit sub Cæsare Seuero Pertinace & Antonino Caracalla circa annum à Christo passo sexagesimum supra centesimum. Is quidem libro de Monogamia, Vxor (ait) pro anima uiri sui defuncti orat, & refrigerium interim postulat ei, & in prima resurrectione consortium, & offert annuis diebus dormitionis eius. Si enim credimus resurrectionem mortuorum, utique reuicimur, cum quibus resurrecturi sumus, pro iis orare, rationem de alterutro reddituri. Et alibi testatur oblationes pro defunctis ecclesiam annua die facere. Et in libro, quem inscripsit de castitate: Recordare, inquit, apud Deum pro cuius spiritu ores, pro quo annuas oblationes reddas. Et beatus martyr Cyprianus hunc pro iis, qui excedunt è uita & offerendi & orandi morem multò ante illius tempora & obseruatum esse in Africa, & in uniuersa ecclesia institutum docet, ac religiosè sanctèque pro mortuis sacrificium fieri etiam fatetur. Eius hæc uerba sunt: Quod episcopi antecessores nostri religiosè considerantes salubriter

Lib. de uero. militis.

Cyprianus lib. 1. epi. 9.

EVHARIS. ET MISSÆ SACRI. LIB. VII. 242
 prudentes, censuerunt ne quis frater excedens, ad tutelam uel curam clericum nominaret, ac si quis hoc fecisset, non offerretur pro eo, nec sacrificium pro dormitione eius celebraretur. Neque enim ad altare Dei meretur nominari in sacerdotum prece, qui ab altari sacerdotes & ministros suos Leuitas auocare uoluit. Et ideo Victor cum contra formam nuper in concilio à sacerdotibus datam Geminium Faustinum presbyterum ausus sit actorem constituere, non est quòd pro dormitione eius apud uos fiat oblatio, aut deprecatio aliqua nomine eius in ecclesia frequenter, ut sacerdotum decretum religiosè & necessariò factum seruetur à nobis, simul & cæteris fratribus detur exemplum, ne quis sacerdotes & ministros Dei altari eius & ecclesiæ vacantes ad seculares molestias deuocet. Hæc Cyprianus.

Sed audiamus quid de hac tota quaestione sentiat beatus *Chrysost.* Ioannes Chrysostomus. Sin peccator (ait) excessit è uita, *hom. 41. in epi. priorem ad Cor.* ob eam etiam causam lætandum est, quòd peccata intermissa sunt, nec ad uitium fit accessio, isque non lugendus est, sed adiuuandus ac subleuandus, quoad eius fieri potest precibus, eleemosynis, & sacrificiis. Neque enim imperitè excogitata sunt, neque frustra eorum qui abierunt à uita in diuinis mysteriis colitur recordatio, eorumque causa adimus ad aram, ut agnum ibi iacentem, qui totius orbis piacula in se recepit, precemur, sed ut aliquod inde eis leuamentum accedat. Nec uerò frustra is, qui adest ad aram, cum mysteria sacra ueneratione digna aguntur, clamat pro iis omnibus, qui in Christo dormierunt. Si enim propriis memoria non coleretur, eorumque mentio non fieret, nunquam hæc dicta essent. Neque enim ludicra sunt, & uana quæ obseruamus (hoc Deus prohibeat) sed peraguntur spiritus sancti præscriptione. Inuenimus igitur eos, mentionemque eorum faciamus. Si enim liberos Iob patris sacrificium expiauit, quid dubitas, an nostris oblationibus & sacrificiis, quæ pro illis facimus, aliquid eis solarium leuamentumque afferatur? Solitus est enim Deus etiam aliis pro aliis condonare: idque Paulus docuit his uerbis: Ut ex multarum personarum facierum eius quæ in nobis donationis est, per multos gratiæ agantur pro mul-

ris. Non est igitur quod dubitemus opem ferre mortuis, precēque pro iis offerre. Etenim commune totius orbis proponitur piaculum. Itaque spei fiduciaque plentium pro vniuersitate precamur, eosque inter martyres enumeramus, inter confessores & inter sacerdotes. Sumus enim vnū corpus omnes, etsi alia membra aliis splendidiora sint: potest illis omni ex parte venia comparari ex precibus, ex largitionibus quæ illorum causa fiant, & ex his qui cum ipsis appellantur. Atque hæc quidem Chrysostomus, qui alibi quoque in hanc sententiam loquitur. Non temere, inquit, ab Apostolis hæc sancita fuerunt, vti tremendis mysteriis defunctorum agatur commemoratio. Sciunt enim illis inde multum contingere lucrum, vtilitatem multam. Cū enim confiterit populus extensis manibus, & tremendam proponatur sacrificium, quomodo Deum non exorabimus, pro his deprecantes?

*Hom. 32.
in Mat. &
hom. 69. ad
populum
Antioch.*

Damascenus quoque ei sententiæ subscribit in sermone de iis qui in fide hinc migrauerunt. Apostoli (inquit) discipuli seruatores, qui totius mundi circulum cepere, prædicando verbum vitæ quod suis oculis viderant, in tremendis vitalibusque sacramentis memoriam eorum, qui fideliter obdormierunt, adhibendam edixerunt. Quod adhuc firmiter, atque adeo sine contradictione obseruat Apostolica & catholica ecclesia Christi & Dei, a finibus vsque ad fines terræ, ab eo tempore vsque in presens, & in finem mundi vsque. Omnino hoc neque vane, neque absurdè, neque temerè fortuitoque ordinatum est. Quæ enim Christiana religio erroris nescia suscipit, & in tot sæcula seruat inconcussa, minimè vana sunt, sed vtilia, Deo placita, salutisque nostræ conducibilia plurimum.

*Augu. lib.
confess. 9.
cap. 13.*

*J. lib. 20. de
enit. Dei
cap. 9.*

In eadem quoque diuus Augustinus est sententia, qui & ipse pro matre sua Monica orauit, scribitque populo esse illam, vt ad altare Dei fieret eius memoria, vbi sacra victima dispensaretur, qua chirographum, quod erat contrarium nobis, deletum est. Et idem alibi: Neque enim (ait) piorum animæ mortuorum separantur ab ecclesia, quæ etiam nunc est regnum Christi. Alioqui nec ad altare Dei fieret eorum memoria in comunione corporis Christi.

VCHARISETMISSÆ SACRI. LIB. VII. 242
Christi. Vnde libro de cura pro mortuis gerenda, sic in-
sit: Non inaniter ecclesia pro defunctis quicquid potest
religionis impendit. Libri secundi Machabæorum capite
duodecimo legimus oblatum pro mortuis sacrificium.
sed etsi nusquam in scripturis veteribus omnino legere-
tur, non parua est vniuersæ ecclesiæ, quæ in hac consue-
tudine claret, authoritas, vbi in precibus sacerdotis, quæ
Domino Deo ad eius altare fundantur, locum suum habet
etiam commendatio mortuorum.

Et capite quarto: Non sunt (inquit) prætermittendæ sup-
plicationes pro spiritibus mortuorum, quas faciendas pro
omnibus in Christiana societate defunctis sub generali
commemoratione suscepit ecclesia: vt quibus ad ista de-
sunt parentes aut filij, aut quicunque cognati vel amici,
ab vna eis exhibeatur pia matre communi. Nouissimo
autem capite dicit, hoc vnunquenque facere diligentius
pro necessariis suis cum recitatione nominum eorūdem,
& in commune pro omnibus. In Enchiridio quoque ad
Laurentium capite sexagesimo nono dicit non esse incre-
dibile nonnullos fideles igne purgatorij post hanc vitam
purgari, hoc velocius aut tardius, quod magis minūsvē
bona pereuntia dilexerunt. Quamuis autem ibidem di-
uus Augustinus de purgatorio perinde loquatur, ac si de
natura ac loco eius inquiri adhuc possit, & aut inueniri
aut latere inquirentes: tandem tamen capite 110. in eo-
dem libro concludit in hanc sententiam.

Negandum non est defunctorum animas pietate suo-
rum viuentium releuari, quum pro illis sacrificium media-
toris offertur, vel eleemosynæ in ecclesia fiunt: sed eis hæc
profunt, qui dum viuerent, vt hæc sibi postea prodesse pos-
sent meruerunt. Per fidem intellige & pia vota. Et addit:
Cū ergo sacrificia siue altaris siue quaruncunque ele-
mosynarum pro baptizatis defunctis omnibus offeruntur,
pro valde bonis gratiarum actiones sunt: pro non valde
malis propitiationses sunt: pro valde malis, etsi nulla sunt
adumenta mortuorum, qualescunque viuorum consolati-
ones sunt. Quibus autem profunt, ad hoc profunt, vt sit
plena remissio, aut certè vt tolerabilior fiat ipsa dānatio.

Gregorius Nyssenus episcopus, Basilij frater, hunc

rogandi pro mortuis morem ab Apostolorum traditione fluxisse etiam sensit, ut ex eius verbis perspicitur potest. ait enim: Nihil sine causa inutiliterque, nec à Christi præconibus discipulisque traditum est, nec in Dei ecclesia ubique observatur, sed res est utilis Deoque grata, solennis eorum qui in recta fide dormierunt, quæ in diuino splendiddoque sacramento agitur commemoratio. Nam quòd adfertur, Quia tu reddes unicuique iuxta opera sua; Et, Meret vnusquisque quod seminauerit: aliæque eiusdem generis, de aduentu omnino creatoris, & tremenda illius diei sententia dictum est, & de mundi huius termino. Tum enim omnino nullus erit opis locus, nullus auxilij, sed omne patrocinium nihil virum habebit.

Athanasius etiam eandem sententiam amplectitur in oratione quam habuit de iis qui dormierunt. (Eam Damascenus citat in libro, quem scripsit in hæreticos, qui preces viuorum negabant prodesse mortuis.) Sic enim ait: Quòd si etiam in aera is, qui in religione mortem obiecit, translatus sit, ne dubites Christi Dei implorata fide oleum ceramque in sepulcro accendere. Hæc enim accepta gratæque sunt Deo, magnamque ab eo remunerationem accipiunt. Est enim oleum & cera holocaustum: hostia autem incruenta propiciatio: beneficentia verò ingentes, omnis bonæ remunerationis accessio.

Quest. 34.

Eadem est illius sententia in libro questionum: Quærit enim hoc modo: Quid ergo? Num aliqua beneficia animi hominum peccatorum, cum pro illis cætus celebrantur, & eleemosynis donariisque ac sacrificiis percipiunt? Tum ita respondet. Si nullum ex eo beneficium consequerentur, haud sanè in exequiis illorum mentio fieret. Ac sicut vitis extrà in agro floret, & tamen eius odorem vinum in vase conditum retinet, & ita ipsum vnà floret: sic peccatorum animos ex incruenta hostia beneficentiæque aliis eorum causa impensa aliquid boni percipere intelligimus.

Vnum præterea Epiphanium virum & sanctissimum & doctissimum proferam. Is quidem tertio libro, quos de hæresibus scripsit, Aetium quendam ait, præter alios

errores,

EVCHARIS. ET MISSAB SACRI. LIB. VII. 243
errores, huius quoque de quo dicimus non tam defensionem quam authorem fuisse. Primum autem eius rationes affert, deinde eas refellit: Cur (inquit) post mortem mortuorum nomina recitantur? Viuus, inquit, precatur, aut pecunias tribuit: quid hæc mortuo proderunt? Sin autem preces eorum qui hinc sunt eos qui è vita excefferunt iuuant, nemo religiosè viuat, neque bene agat: sed amicos quosdam paret quo velit modo, vel pecunia, vel in morte amicos roget, presenturque pro eo, ut ne quid illic mali perpetiatur, nec ea quæ ab ipso admissa sunt, vel grauissima scelera exquirantur. Ad hæc respondet his verbis: Quod ad nominum mortuorum commemorationem attinet, quid hoc vtilius esse potest? quid magis opportunum, aut admirabilius, quam eos, qui sunt in vita, in ea esse de iis qui migrant opinione, ut eos viuere existiment, & credant non omnino defuisse, sed apud Dominum & esse & viuere? Et quemadmodum charissimum præconium significat, spem esse iis, qui pro fratribus ut absentibus presentur? Atque etiam preces, quæ causa eorum funduntur, adiumentum ipsis adferunt. Si enim tota peccata non tollunt: at certè, quia sæpe in hoc mundo & non sponte & sponte peccauimus, faciunt ut id quod perfectius est significetur. Nam & iustorum mentionem facimus & peccatorum: peccatorum, Dei misericordiam implorantes: iustorum verò, ut Dominum nostrum Iesum Christum ab hominum ordine segregemus, &c.

Paulò post huius instituti principium ad Apostolos refert his verbis: Tum verò id quod deinceps in hac causa sequitur ita refellam, ut dicam hoc à patribus traditum, ab ecclesia, quæ id à patribus acceperit, obseruari. Cui autem licebit patris aut matris leges institutæque, quemadmodum ea, quæ à Salomone dicta sunt, indicant, conuellerè? Audi fili præcepta patris tui, & ne repellas leges matris tuæ. Quibus verbis ostendit & scripto & sine scripto quædam pactem, id est, Deum, vniuersum, & spiritum sanctum tradidisse. Mater autem nostra ecclesia semper habuit instituta, quæ conuelli tollique non possint. Atque hæc est Græcorum doctorum his de rebus sententia. Iam redeo ad Latinos.

Beatus Ambrosius cum multis aliis locis, tum epistolarum libro primo, epistola octava ad Faustinum, suam de hac quaestione sententiam explicat. Consolatur autem Faustinum, qui obitum sororis grauiter ferebat. Hæc autem, inquit, ad tempus quidem erepta, nobis meliorem illic vitam exigit. Itaque non tam deplorandam, quam prosequendam orationibus reor: nec moestificandam lachrymis tuis, sed magis oblationibus animam eius Domino commendandam arbitror. Idem in libro de Satyri fratris excessu, commendat Deo fatrem. Tibi nunc, inquit, omnipotens Deus, innoxiam commendo animam, tibi hostiam meam offero, cape propitius ac serenus fraternum munus, sacrificium sacerdotis: hæc mei iam liba præmitto. Et in oratione de obitu Theodosij imperatoris pro eo huic in modum orat: Dilexi virum, & præsumo de Domino quòd suscipiat vocem orationis meæ, qua prosequor animam piam. Circudederunt me dolores mortis, pericula inferni inuenerunt me. Et paulò post: Conteror corde, quia ereptus est vir, quem vix possumus inuenire. Sed tamen tu solus, Domine, inuocandus es, vt eum in filiis repræsentes. Da requiem, Domine, perfectam seruo tuo Theodosio, requiem illam quam præparasti sanctis tuis. Illò conuertatur anima eius, vnde descendit, vbi mortis aculeum sentire non possit, vbi cognoscat mortem hanc non naturæ finem esse, sed culpæ. Quòd enim mortuus est, peccato mortuus est, vt iam peccato locus esse non possit. Resurget autem, vt perfectior renouato munere vita repareretur. Dilexi, & ideo prosequor eum vsque ad regionem viuorum, nec deseram, donec fletu ac precibus inducam virum quòd sua merita vocant, in montem Domini sanctum, vbi perennis vita, vbi corruptelæ nulla contagio, nullus gemitus, nullus dolor, nulla confortia mortuorum, vera regio viuentium, vbi mortale hoc induat immortalitatem, & corruptibile hoc induat incorruptionem.

*In cantica
serm. 66.*

Lib. 2. de

Bernardus narrat sua ætate fuisse hæreticos, qui animas defunctorum auxiliis viuentium fraudare voluerunt, nec crediderunt ignem purgatorium restare post mortem. De quo beatus pater Augustinus: Qui coluerit agrum

agrum suum interius, & ad panem suum quamuis cum labore perueniret, potest vsque ad finem vitæ huius hunc laborem pati. Post hanc autem vitam non est necesse vt patiat. Sed qui foris agrum non coluerit, & spinis eum opprimi permiserit, habet in hac vita maledictionem terræ suæ in omnibus operibus suis, & post hanc vitam habebit ignem purgationis, vel pœnam æternam. Verùm quid veterum nobis opus est testimonio, cum scriptura ipsa præclarum det huius pro defunctis fidelibus præcationis testimonium? Nam secundo Machabæorum libro legimus, quòd cum ex Iudæis pauci conferta pugna occidissent, ob scelus quo se obstruxerant, oculatæ singuli (vt post cõpertum est) sub vestibus aliqua, quæ simulacris laminiensium consecrata fuerant (ea enim Iudæis lege inre dicta erant) tum Iudas Machabæus multitudinem hortatus est, quòd cum ex Iudæis pauci conferta pugna occidissent, ob scelus quo se obstruxerant, oculatæ singuli (vt post cõpertum est) sub vestibus aliqua, quæ simulacris laminiensium consecrata fuerant (ea enim Iudæis lege inre dicta erant) tum Iudas Machabæus multitudinem hortatus est, vt se à peccato conseruaret integritate, vt quæ videret ob oculos, quis euentus peccati casorum esset, stupetque viritum coacta, ad duo nullia drachmarum argenti misit Hierosolymam, vt pro peccatis eorum qui occubuerat sacrificium offerretur, bono admodum scitoque instituto, qui de resurrectione cogitaret. Nisi enim eos qui mortem oppeterant reuicturos sperasset, superuacuum erat & vanum orare pro mortuis. At cõsiderabat iis, qui cum pietate obissent, optimum esse repositum munus, spemque salutis consequendæ. Sancta ergo pia & salutaris est cogitatio pro defunctis orare, vt à peccatis solvantur: hoc est, à pœnis peccatis debitis liberentur, siue per sacrificia oblata pro eis, siue per aliorum preces, siue per elemosynam in pauperes erogationem. Equis potest esse aut proferri locus, quo apertius sacrificia & preces mortuis prodesse doceantur? Nulla enim hæc obscuritas, tenebræ nullæ, nulli circuitus ambagisque verborum. Vsque ad eonem fructum perscrutabimur, vt, qui tot vanis prophætarum scripturarum commentis credimus, sanctæ historiæ fidem derogemus, memorati illi quidem eiusmodi facinus, plerumque vitæ pietatis & misericordiæ, à Iuda Machabæo editum: quæ sanctè & religiosè de resurrectione cogitasse scriptura etiam nunc testatur. Ea est pœnarum liberatio, quibus à tempore post hanc vitam obnoxie sunt animæ peccatorum nomine, quæ dignis

DE SACRAMENTO

pœnitentia fructibus minimè delecta fuerunt. De hac ipsa resurrectione scriptum est: Beatus & sanctus qui habet partem in resurrectione prima: in eo secunda mors non habet potestatem. Secunda enim resurrectio, quæ est sepulchris excitabuntur corpora, communis est omnium.

DOROTHEA.

Scio equidem precationem pro defunctis secundo Machabæorum libro valde commendari: sed Machabæorum libros aduersarij in diuinorum numero habendos esse negant. Quod autem Augustinus eos ut germanos & canonicos amplectitur, quàm certa id faciat fide (inquiunt) intellectu facile est. Iudæi (ait) Machabæorum historia non eo numero ac loco habent, quo legem, prophetas, & psalmos, quibus Dominus ipse testimonium reddidit quæ suis testibus, dicens necesse fuisse impleri omnia, quæ de ipso scripta sunt in lege Moyse, & prophetis, & psalmis. Eam tamen ecclesia non sine utilitate recepit, dummodo sobriè legatur vel audiatur. An non (inquiunt illi) his verbis declarat Augustinus quàm leuis est eius libri authoritas, si cum iis scripturis conferatur, quarum testimonio Christus vitur? Ac diuus quidem Hieronymus confidenter pronunciat librum eiusmodi non esse, ut legi debeat ad authoritatem ecclesiasticorum dogmatum confirmandam. Hoc amplius ex ea symboli explanatione, quæ Cypriano tribuitur (hæc sanè antiqua est, cuiuscunque tandem sit) facile perspicitur test libros Machabæorum inter canonicas scripturas nequaquam tum fuisse receptos. THEOPHILVS.

Etsi authoritas secundi Machabæorum libri non talis semper fuit in ecclesia Christi, qualis earum scripturarum quarum testimonio Dominus vitur: quia tamè ex eo possumus exempla depromere, quibus fideles exhortemur ad tolerantiam, constantiam, & martyrium, fidem virtutisque eximiam proponentes piæ illius matris, & septem eius liberorum qui pro Dei lege tuenda constantissimis animis mortem oppetierunt, semper in ecclesia receptus est inter libros ecclesiasticos (ut videre est in illa symboli explanatione, quàm modò citasti) & inter diuinorum voluminum adnotatus historias, teste beato Hieronymo, posteaque in canonicorum librorum ascriptus est numerus in tertio Carthagi-

EYCHARIS. ET MISSAE SACRI LIB. VII. 247
Carthaginensi concilio, cui interfuit diuus Augustinus, quodque confirmatum est à generali illa Constantinopolitana synodo, in Trullo celebrata Iustiniano imperante. Quamobrem licet, quod ad doctrinam fidei atque religionis attinet, non eadem vim & authoritatem habeat quam ceteri, quibus sua voce Christus Iesus autoritatè tribuit: non continèd tamen inficiandum est eius authoritatem valere, in iis quæ veluti per manus ab apostolis tradita accepimus, quæque sancti spiritus instinctu vniuersa Christi obleruat ecclesia. Hoc modo compluribus in locis affirmat Augustinus ecclesiam Machabæorum libros pro canonicis habere, propter quorundam martyrum passionem vehementes atque mirabiles, qui, antequam Christus venisset in carnem, vsque ad mortem pro Dei lege certauerunt, & mala grauissima atque horribilia pertulerunt: atque adeo eorum authoritatem adhibet ad comprobandam pro defunctis fidelibus precationem, ut & antè diximus, & perspicere licet in ea oratione quam habuit ad fratres in eremo. Defunctis, inquit, cum omni diligentia misereri & subuenire studeamus, attendentes & quid Iudas Machabæus fecerit. Dixit enim quod sancta pro defunctis esset cogitatio exorare, ut à peccatis soluatur. Ora ergo pro defunctis, ut dum fuerint in æterna vita, pro te orare non negligant. Expectant enim nos, ut iuuentur per nos. Tempus enim operandi iam profugit ab eis hæc ille. Quid, quod canones Apostolorum eos libros approbant, & cum canonicis annumerant?

DOROTHEA.

Clamitant illi, authorem libri satis ostendere quantum ipsi deferendum sit, quum veniam in fine precetur, siquid minus bene dixerit. Nam qui scripta sua indigere venia fatetur, spiritus sancti oracula esse negat.

THEOPHILVS.

Quæ authoris verba sint, agedū videamus. Si bene dixi, inquit, & ut historiæ competit, hoc & ipse volebam. Sin autem minus dignè, hoc est, exiliter ac tenuiter, concedendum est mihi. Nunquid his verbis scripta sua indigere venia fatetur? *ἵνα ἴσμεν*, loquitur, non simpliciter, veniam poscens si minus rectè & cōmentario congruenter quicquam

Apo. 20.

*August. de
tra secund.
Gaudentij
epist. ca. 23.*

*Mat. ca. 7.
11. & 22.
& Luc. vii.*

*In præfat.
in libros Sa
lomonis.*

*In proleg.
super lib.
Machab.*

*Augu. lib.
18. de ciuit.
Dei ca. 36.
& de doctr.
Christi. lib.
2. ca. 8.*

Serm. 44.

dixerit. Haud propterea tamē eum lapsum esse necesse est. Sed cum hominis imbecillitatem agnosceret, cuius non semper numeris omnibus absoluta est oratio, animū submittere maluit ac sese deicere, quam magnificē de se sentiendo, arrogantiae notam subire.

Quare vel hinc nosse licet, spiritus sancti eum instinctu afflatum (qui animo sese deicientes mirificē diligit) historiam illā texuisse. Nihil ergo prohibet quominus recipiatur tanquam à diuino spiritu dictata. Verū enim uerò illud ex aduersariis sciscitari uelim, quod ad hanc precationem attinet, an non magnae in confortes crudelitatis fuerit, & contra Dominum detestandae temeritatis, si quis ab orationum nostrarum commercio in Christo defunctos exclusit? cum nusquam scriptura praecipiat, ut id faceret, & communionis spiritualis, quam cum omnibus sanctis profitemur, ratio nominatim ueret? Ecquid tādē respondebunt? In officis ire non possunt, nihil contaminatum peccatorum sordibus in sanctam ciuitatem ingressurum. Quid ergo? Quae ex corporis compagibus anima, charitate non vacua euolauit, inquinata tamen quotidianis ac leuioribus delictis, aut poenae aliqui temporariae obnoxia, peccatorū Ierusalim ergo, quae in hoc seculo dignis respicientia fructibus minimē aboleuit, perpetuē regno caelesti pulsa exulabit? Ecclesiae certē quidem preces ei non uulgarem (quicquid contra deblaterent haeretici) opem auxiliūque ferent.

DOROTHEA.

Sed quibus tandem authenticis fidēque dignis scriptis purgatorium aliquod esse probabis? locū dico quibusdam animis destinatum, ubi à peccatorum reliquiis expurgentur. Iactat enim illud securi uerbi Dei fractum, dirutum, & à fundamentis prorsus euersum esse.

THEOPHILVS.

Diuus sanē Paul⁹ docet, quod si ex hac luce discedam⁹, prius poenas commissa luerimus, sensibili igne torquebimur poenas peccatis debitas sustinentes antē quam uitā & glōria sempiterna beati fruamur. Locus est huiusmodi: Fundamentum aliud nemo potest ponere, praeter id quod positum est, quod est Iesus Christus. Quod si quis supertruit

I. Cor. 3.

super

EVCHARIS. ET MISSAE SACRI. LIB. VII. 246
super fundamentum hoc, aurum, argētum, lapides preciosos, ligna, scēnum, stipulam, cuiusque opus manifestū fiet. Dies enim declarabit, quod in igne reuelatur: & cuiusque opus quale sit, ignis probabit. Si cuius opus manserit, quod superstruxit, mercedem accipiet: si cuius opus exustum fuerit, damnum patietur: ipse uerò saluus fiet, sed sic, tanquam per ignem.

DOROTHEA.

Quid his uerbis sibi uult Apostolus?

THEOPHILVS.

Sermonem dirigit ad omnes diuini uerbi ministros & pastores, quibus ecclesiae Christi docendae prouincia delegata est. Hortatur autem eos etiam atque etiam uideant, ut doctrinam fidei fundamentō (quod Christus est) congruentem doceant & inculcent. Per aurū enim doctrinam intelligit, quae ad amorem & contemplationem Dei pertinet: per argētum, quae ad proximi spectat dilectionem: per lapides preciosos, doctrinam, quae alias uirtutes respicit ac pia opera, quae animum excolunt & exornant: per lignum, scēnum, stipulam, doctrinam intelligimus & alias actiones pias, quae cum secularium rerū, humanae imbecillitati permixtarum, amore & affectu terreno eduntur: qui quidem affectus non in eo mali genere locandus est, ut fundamentum diruat, cum minimē aduersetur charitati: sed ueniale peccatum est. Per diem Domini, intelligit diem iudicij diuini siue generalis, siue singularis. Per ignem primo & secundo loco, strictum & exactum diuini iudicij examen, in quo dies ille reuelabitur. Per ignem extremo loco accipit ignem purgatorium siue purgantem, ut Theodotius Graecus declarat. Hunc ignem (inquit) credimus esse purgatorium, in quo animae, tanquam aurum in consilatorio purgantur. Origenes similiter Apostoli uerba exponens: Idcirco (inquit) qui saluus fit, per ignem saluus fit, ut si quid fortē de specie plumbi habuerit admixtum, id ignis decoquat & resoluat, ut efficiantur omnes aurum bonum, & caetera. Si quis multa opera bona, & parum aliquid iniquitatis attulerit, illud parum, tanquam plumbum, igne resoluatur

Orig. hom.
6. in Exod.

ac purgatur, & totum remanet aurum purum. Et si quis pl^u illic plumbi detulerit, plus exurit ut amplius decoquatur, ut et si puri aliquid sit aurum, purgatum tandem resideat. Quod si aliquis illuc torus plumbeus venerit, fiet de illo hoc quod scriptum est: Demergetur in profundum tanquam plumbum, in aqua vehementissima. Eodem modo hunc ignem Hieronymus accipit. Et sicut Diaboli (ait) & omnium negatorum atque impiorum, qui dixerunt in corde suo, Non est Deus, credimus æterna tormenta: sic peccatorum atque impiorum, & tamē Christianorum, quorum opera in igne probanda sunt atque purganda, moderatam arbitramur & mixtam clementiæ sententiam iudicis. Diuus etiam Augustinus per ignem accipit ignem purgatorium. Certe post mortem huius corporis (ait) usque dum veniatur ad ignem purgatorium in die damnationis & remuneratiōnis, si in hoc temporis interuallo spiritus defunctorum qui ædificauerunt lignum, scænum, & stipulam, hunc ignem pati dicantur, quem alij non sentiunt, qui talia secum ædificia non asportauerunt: ut ignem inueniant fluxæ ac temporariæ tribulationis, qui venialia peccata exurat, istud non reprehendo. Sed quia dicitur: Saluus erit: sic quasi per ignem, ignis ille contemnitur, grauior tamen erit quàm quicquid potest homo pati in hac vita. Ac alio quodam in loco precantis in morem Deum alloquēs: Ne me, inquit, Domine in indignatione tua arguas, ne in eorum sim numero, quibus dices: Ite in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis eius. Neque in ira tua me punias: sed in hac vita me purga, ut ne amplius egeam igne purgatorio: iis quidem præparato qui salui fient, sed sic quasi per ignem. Quid ita, nisi quia super fundamentum superstruunt lignum, scænum, stipulam? Quod si ædificarent aurum, argentum, & lapides preciosos, securi redderentur à duobus ignis generibus: non ab æterno solum, qui æternum sceleratos cruciabit: sed ab eo etiam, qui expurgabit eos, qui per ignem salui fient. Nam scriptum est: Ipse vero saluus fiet, sed sic, tanquā per ignem. Et quia dicitur, Saluus fiet: hic ignis à nonnullis contemnitur, qui utrunque per ignem salui fiant, hic tamē ignis grauior erit, quàm quicquid homo pati potest in hac vita. Addam & quod scribit concione quadam Multi sunt, inquit,

Hieron. lib. 18. commēt. in Esaiam.

August. lib. de ciuit. Dei 21. cap. 26.

Idem in psal. 37.

Serm 4. in commemorat. n. martirum.

EVCHARIJS. ET MISSAE SACRI. LIB. VII. 247
 inquit, qui lectionem istam malè intelligentes, falsa securitate decipiuntur, dum credunt, quod si supra fundamentum Christi capitalia crimina ædificent, peccata ipsa per ignem transitorio possint purgari, & ipsi postea ad vitam perpetuam peruenire. Intellectus iste, fratres charissimi, corrigendus est, quia ipsi se seducunt, qui taliter sibi blandiuntur. Illo enim transitorio igne, de quo dicit Apostolus, Ipse autem saluus erit, sic tamen quasi per ignem: non capitalia, sed minuta peccata purgantur. Paulò post enumeratis minutis criminibus, quæ venialia vocamus, Ita, inquit, peccata ipsa in hoc seculo purgantur, ut in futuro ille ignis purgatorius, aut non inueniat, aut certè parum inueniat quod exurat. Si autem nec in tribulatione Deo gratias agimus, nec bonis operibus peccata redimimus, ipsi tandiu in illo purgatorio igne moras habebimus, quoadiu supradicta peccata minuta tanquam ligam, scænum, stipulam consumatur. Breuiter, Augustinus apertè docet eum ignem, quo Paulus saluum fore ait eum, cuius opus asserit, diuersum ab eo esse in quem coniecturus est miseros Christus his verbis, Ite maledicti in ignem æternum. Beatus etiam Ambrosius, explanans eundem Apostoli locum, ignem intelligit diuersum ab eo, quo in perpetuum perfidi torquebuntur. Verba eius hæc sunt: Saluum illum futurum dixit, quia non interibit substantia qua constat: sicut & doctrina mala peribit, quia accidens causa est. Ideo autem dixit, Sic tamē quasi per ignem, ut salus hæc non sine pœna sit: quia non dixit, Saluus erit per ignem, ut merito suo ab igni non cõbustus, saluus fiat examinatus per ignem. Sed cum dicit, Sic tamen, quasi per ignem: ostendit saluum quidem illum futurum, sed pœnas ignis passurum, ut per ignem purgatus fiat saluus, & non, sicut perfidi, æterno igne in perpetuum torqueatur, ut ex aliqua parte operæ precium sit, credidisse in Christum.

Lib. 21. de ciuit. Dei.

D O R O T H E A.

Ego necdum video quis huius loci sensus esse possit.

T H E O P H I L V S.

Germanus hic sensus est. Si quis super fundamentum hoc fidei in Christum superstruit bonam sanamque doctrinam, quæ in charitate & perfectione virtutum sit sta-

bilis: aut doctrinam, quæ cum rerum fluxarum atque fragilium coniuncta sit amore, leuia item & venialia peccata, vniuscuiusque opus manifestum fiet. Dies enim Domini, hoc est, dies generalis aut singularis iudicij (quod fit statim exhalata anima) illud declarabit, quia in igne, id est, in stricto & exacto diuini iudicij examine, reuelabitur. Et ignis, hoc est, ipsum Dei iudiciũ, exactè probabit examinabitque, quale sit cuiusque opus. Si cuius opus in eo igne sine iudicio manserit illæsum & commendatum, mercedem accipiet qui id superstruxit, in cœlum sine mora subuolans. Si cuius opus arserit exustumque fuerit, hoc est, ab illo igni & iudicio reprehensione castigacioneque dignum iudicetur, damnatum patietur, qui illud superædificauerit, hoc est, retardatus non nihil, serius ad cœlestem perennemque gloriam perueniet, ac re vera ipsum opus repelletur, tanquam exustioni idoneum: sed ipse saluus fiet, sic tamen quasi per ignem, hoc est, per aliquam sensibilem pœnam, qua post hanc vitam expiabitur. Atque hinc intelligi potest, quæ eorum in hunc locum explanatio coacta sit violenter contorta & parum Apostoli verbis cõgruens, qui nobis è manibus excutere conatur certissimam, quam inde habemus, purgatorij probationem. Vt enim illis cõcedam posse nos metaphora quadam aut similitudine, examen accipere sancti spiritus (quod verbo Dei peragitur) omnem examinantis doctrinam, falsam quidem & prophanam profligatis ac in nihilum redigentis, non aliter ac ignis ligna, scenum, stipulam sibi adnota comburit & in cineres vertit: fidei autem fundamento consentaneum approbantis: haud tamen admittere possum, per diem Domini diuum Paulũ intelligere diem illum, quo hoc examen verbi Dei ab hoc aut illo doctore & explanatore Euãgelij suscipitur. Liquidò enim constat examen istud in hac fieri vita. At Apostolus hęc loquitur de illius diei tempore, quo manifestum fiet cuiusque opus, vt ex eo certò apparet, quod paulò antè dixerat: Vniuscuiusque autem propriam mercedem accipiet secundum suum laborem. Id quod post hanc vitam, non ante erit. Quod verò adiicit: Si cuius opus manserit, quod superædificauit, mercedem accipiet: si cuius opus arserit, detrimentum patietur: ipse autem saluus erit, sic tamen,

quasi

quasi per ignem: An non istud, inquam, indicio esse potest, diem, de quo hęc loquitur, hac constante vita non futurum? Neque enim aliter perenni vita frui licet, quàm per mortem. Contrà tamen sentiendum foret, si per diem Domini, dies accipiendus esset, quo examini verbi Dei admota doctrina aliqua probatur, hoc est, qualis sit dignoscitur: catholice & veritati Apostolicæ cõsentiens, an hominum capite excogitata. Quod si genuinus is est huius loci sensus, quam tandem in hac luce mercedem accipient, qui ecclesiæ Dei summa fidelitate ædificauerint? Nominatim enim dicitur, quòd vbi probatum fuerit ipsorum opus, mercedem suam accipient. Ecquam verò in hac mortalitate mercedem suis dignam laboribus possint accipere? Commendationemne & secundam apud homines existimationem? haudquaquam profectò de tam leui mercede loquitur Apostolus. Spem æternæ vitæ? Id quidè primà frõte speciosum est, ac superiori illi expositioni non nihil coloris dare potest. Sed ecclesia Christi, quæ sola verum scripturarum intellectum habet, illos omni sublata cunctatione, post diuini iudicij examen, sempiternæ salutis hæreditatem mercedem accipere, intelligit & declarat. Sed fortè dicent, verba hæc [Si cuius opus exustum fuerit] hoc sensu posse accipi: hi ecclesiæ architecti, qui legitimum semper fundamentum (quod Christus est) retinuerunt: hoc est, nihil deflexerunt à præcipuis & necessariis fidei capitibus: in leuioribus tamen, nec ita periculosis hallucinati sunt, commenta sua Dei verbo admiscentes: tales, inquam, operis sui iacturam facient, cum eorum doctrina ad sancti spiritus examen admouebitur: hoc est, quod de suo, verbo Dei addiderunt, concidet ac disperibit: ita detrimentum patientur. Nam inanem se operam sumpsisse, frustra que laborasse sentient: vnde pudore maximo non poterunt nõ suffundi: ipsi tamen salui fient, non quòd eorum ignorantia & hallucinatio Domino probetur: sed quia spiritus sancti gratia & virtute ab illa repurgabuntur. Hęc in speciem arguta videtur & probabilis explanatio, fierique potest vt eius prætextu rixosus aliquis insolentius se efferat, maioresque ducat spiritus, oratione satis superque se instructũ existimans, ad omnia conuellenda quæ diximus: sed illa

mox tennes in auras euanesceat. Neque enim in toto Apostoli contextu dies Domini accipi potest, quo interpretantur sensu vt interim taceam quòd, saluum fieri tanquam per ignem, aliud nihil est, quàm in beatorum cœtum concilium q̄; admitti, expurgatis igne maculis leuioribus, quæ in anima hærebant infixæ. Tota ergò licet eorum schola arma capiat, tumultuetur, obganniat, fibilis etiam pro libidine obturbet: nunquam tamen efficiet vt ea expositio ad verba Apostoli quadrare possit. Atque vt velim illorum exēplo, per diem Domini, diem examinis sancti Spiritus, qui omnia suo tempore detegit & in apricum profert, intelligere: dicam eiusmodi diem, illum esse quo Deo opt. max. visum est in vnum spiritu suo cogere sapientes & eruditos ecclesiæ suæ antistites, vt generali & œumenica synodo ea desiniant in rebus obscuris & dubiis, quæ ad rectam fidem probatos q̄; mores pertinēt: explanationem scripturæ quam hic aut ille adferet, nō item. Examen enim verbi Dei (quod haud ego eo sensu inficiabor verum esse sancti Spiritus ignem) in eo seniorum conuentu in primis dominatur. Si Deus ergo persæpe ecclesiā suam ita cōgēit, quæ ignem purgatorium esse sententia grauissima declararit, atque ad eò suffragia & preces viuentium, animis, qui eo purgantur igni, adiumentum leuamentumq̄; suppliciorum adferre, nōne fides est habenda iis quæ censuerit, rataq̄; habuerit? præsertim cum ei certissima non desit promissio spiritus veritatis, cuius ope, ductu & auspicio scripta diuina interpretatur & enucleat? Nemo ergo iam negare poterit, eos, qui ex diametro pugnantia cū vniuersæ ecclesiæ decretis ac sanctionibus profitentur & docent, veritati diuinæ humana commenta permiscere. Quare doctrina quam toti nunc propinant orbi Christiano, perdura re non poterit, sed vt stipula admota igni, subito consumitur & deperirita & illa protinus corruct ac pessundabitur. At licet id detrimenti accipiant huiusmodi doctores, vt falsos se fuisse, & alios sefellisse videant: salui tamen sient, si examini sancti Spiritus & sacrosanctæ synodi sententiæ obtemperent. Sin minus, igne purganti expiari nunquam poterunt: sed vnā cum Satana & ei us angelis apud inferos miseri siue vlla spe melioris conditionis, sauisimissimis flammis

Concil. Cabilon. referatur de cōsec. dist. 5. c. visum est. Concil. Florent. & Basiliens.

EUCHA. ET MISSAE SACRÆ. LIB. VII. 249
mis indefinenter conflagrabit.

DOROTHEA.

Si (vt ais) censuit ecclesia, viuentium preces prodesse iis qui in Christi fide è vita excefferunt: cur tertio Tolerano concilio interdictum est, ne ea precatio, quæ peruulgato more pro defunctis vulgò decantabatur, in posterum adhiberetur in iustis faciēdis: quod satis sit corporibus Christianorum, diuinorum canticorum cultum in spem resurrectionis tribui? Sic enim nonnullos memini, cum pro defunctis preces auersarentur & exploderent, decretum sacri huius concilij mihi recitasse.

THEOPHILVS.

Non bona illi quidem fide decreti verba retulerunt, sed eius sensum planè peruerterunt. Neque enim verat concilium, ne preces ad Dominum pro iis, qui in fide Christi vitam cum morte commutauere, fundantur: sed ne funebre illud carmen, quod ethnico ritu à plangentibus in ducendis exiuiis, cantari solebat, deinceps audiretur, vt quod à Christiana pietate abhorreret. Nam tum per omnem penè Hispaniam & Galiciam idololatriæ sacrilegium inoleuerat, quàm plurimis in errorem gentilium relapsis, dum Arrianæ hæresis patrocinio omnis foueretur excessus, & licentia peccandi vigeret, vt ex 1. & 16. eiusdem concilij cap. intelligi potest. Sed decreti verba audiamus. Qui diuina vocatione ab hac vita recedunt, cum psalmis tantùm modò & psallentium vocibus debent ad sepulcrum deferri. Nam funebre carmen, quod vulgò defunctis cantari solet, vel in pectoribus se, aut proximos aut familias cedere omnino prohibemus.

Tertij Tole. cōcil. ca. 21. referatur 13. quæst. 2. Qui diuina vocatione.

Sufficiat autem quòd in spe resurrectionis Christianorum corporibus famulatus diuinorum impenditur canticorum. Prohibet enim nos Apostolus sanctus lugere defunctos, dicens: De dormientibus autem nolo vos contristari, sicut & cæteri qui spem non habent, &c. Iamne vides quàm Neochristiani illi mutilarint lacerarintq̄; sanctissimum hoc decretum? Sed hæc missa facientes, veniamus, si placet, ad alios scripture locos, quibus purgatorij stabilitur fides. Scriptum est apud Matthæum, vbi Christus pecca-

Mat. 12.

DE SACRAMENTO

tum & scelus in spiritum sanctum admissam à cæteris distinguit: Qui dixerit verbum contra spiritum sanctum, non remittetur ei neque in hoc seculo, neque in futuro. Hæc certè extrema verba neque apud Marcum, neque apud Lucam posita sunt. Cur ergo Matthæus adderet, nisi Christus inuere vellet aliqua peccata remitti in futuro seculo? Neque enim hoc dicere possumus, illa vltima verba [in futuro seculo] redundare, cum aperta sit blasphemia (& vt Bassius ait, & res est) confirmare aliquod verbum in scriptis diuinis esse superuacuum. Quæ causa est quæ obrem multi sanctissimi doctissimiq; homines (in his Augustinus & Gregorius papa) eodem modo hunc locum accipiant. Augustinus quidem in libro 21. de ciuitate Dei capite 24. his verbis: Sicut etiam facta resurrectione mortuorum, non deerrunt, quibus post pœnas, quas patiuntur spiritus mortuorum, impertitur misericordia, vt in ignem non mittantur æternum. Neque enim de quibusdam veraciter diceretur, quod non eis remittatur, neque in hoc seculo, neque in futuro, nisi essent, quibus etsi nõ in isto, tamen remitteretur in futuro. Gregorius autem libro quarto dialogorum idem ex eadem Christi sententia dicit hoc modo: Sed tamè de quibusdam leuibus culpis esse ante iudicium purgatorius ignis credendus est, pro eo quod veritas dicit, Si quis in sanctum spiritum blasphemiam dixerit, neque in hoc seculo remittetur ei, neque in futuro. In qua sententia datur intelligi, quasdam culpas in hoc seculo, quasdam verò in futuro posse laxari. Quod enim de vno negatur, consequens intellectus patet, quia de quibusdam conceditur. Talis autem condonatio delictorum apud inferos nõ habetur: neque enim illic suppliciorum est liberatio, neque spes veniæ. Consecrariam est igitur vt id in purgatorio fiat. Quod idem apertissimè declarat diuus Bernardus, (vt & supra obiter diximus) cum de sui temporis hæreticis loquitur, qui Apostolici vocabantur. Nõ credunt, inquit, ignè purgatorium restare post mortem, sed statim animam solutam à corpore, vel ad requiem transire, vel ad damnationè. Quærant ergo ab eo qui dixit quoddam peccatum esse, quod neque in hoc seculo, neque in futuro remittetur, cur hoc dixerit,

Bernardus
in Cant.
Cætorum
sermo. 66.

EVCHARIS. ET MISSAE SACRI. LIB. VII. 250
hoc dixerit, si nulla in futuro maeret remissio purgatiõis peccatorum.

DOROTHEA.

Istud illi nobis regerunt: Dominum illic de peccati culpa loqui. Iraque locum superiorem nihil facere ad purgatorij confirmationem, cum illic fateamur pœnam lui peccatorum, quorum culpa in præsentis vita remissa sit.

THEOPHILVS.

Non in altero solum seculo, temporaria pœna peccatis debita capitalibus perfertur, quorum quidem hæc culpa remissa est, vt & æterna pœna: at quædam etiam peccata, vt leuia & quotidiana, condonantur, quod ad culpam attinet. Quò verò res tota penitus intelligatur, quid sibi velit Dominus, patefaciam. Quum spem omnem veniæ præcidere vellet tam flagitiosæ nequitia, non satis habuit dicere, nunquam remissum iri, sed quò magis amplificaret, partitione vitus est, qua & iudicium complexus est, quod sentit in hac vita vnus cuiusque conscientia, & singulare illud iudicium quod exercetur, vbi primùm animus se planè corporis vinculis relaxauit. Ac si diceret: Vos à malitiosa rebellionè, nõ secus ac præsentissimo exitio caute. Nam qui oblatam spiritus lucem destinatò compositoq; extinguere conatus fuerit, neque in hac vita veniam consequetur, quæ peccatoribus ad conuersionem data est, neque in singulari illò iudicio, quo iudici Christo sistetur, vt auferat quod actionibus vitæ præmeritus fuerit, præmium scilicet, aut pœnam. Quocirca nullo modo sententiam nostram illorum huiusmodi euertit aut labefactat responsio. Sed ad alia transeamus.

Seruator noster in Euangelio ait: Concordiam beneuolentiãque habe cum aduersario tuo cirò, dum es in via cum illo: nequando te tradat aduersarius iudici, & iudex te tradat ministro, & in carcerem coniciaris. Amen dico tibi, non exibis illinc, donec persolueris extremum quadrantem. Scio equidem simpliciorè huius loci hunc esse sensum: velle Christum ostendere quot periculis ac malis se obiciant, qui summum ius obstinatè perentare malunt, quàm ex æquo & bono agere, quò vehementius

Mat. 5.

DE SACRAMENTO

ad æquam concordiam suos exhortetur. Nisi enim dum vita nobis suppetit, verè & ex animo aduersariorum nostrorum animos nobis reconciliemus, postquam è vita excesserimus, in pœnarũ & cruciatuum locum detrudemur, vnde nunquam exire licebit. At tamen si nihil prohibet quominus eundem scripturæ locum aliis atque aliis modis exponamus, modò ne qui elicietur sensus cum cæteris diuinis scriptis pugnet, nõne per aduersarium optimè accipiemus, conscientiam nostram lege Dei eruditam, quæ malæ voluntati semper aduersatur, nosque dum perperam quid agimus accusat? Per viam, vitam præsentem: per iudicem, Christum, cui pater omne iudicium dedit: per ministrum, angelum, qui sententiam Dei exequitur & implet: per carcerem, suppliciorum locum, quem diuus Ambrosius hic purgatorium appellat? Hic ergo loci istius sensus erit: Quando præsentem vitam frueris, concordiam habeto cum tua ipsius conscientia: hoc est, studiosè fac viuas, pietatem cole, vide etiam atque etiam nequid designes, cuius causa negotium tibi tua conscientia facessat, dicam ve impingat, ne te vita functum tradat iudicij, atque sic in carcerem & locum suppliciorum coniciaris. Neque enim inde elaberis, quoad extremum quadrantem perfolueris: hoc est, donec ad plenum minuta etiam & leuia peccata lueris. Cum autem id minimè fieri possit in inferna damnatorum sede, reliquum est alium subesse purgationis locum, vbi peccatis hæc temporaria pœna irrogetur. Atque in hanc sententiam ait beatus Cyprianus: Aliud est veniam expectare: aliud, peruenire ad gloriam: aliud, in carcerem conici, nec ante exire quam extremus quadrans sit perfolutus: aliud, fidei & virtutis mercedem statim accipere: aliud, pro peccatis diutino dolore castigari, torqueri, diuque igne expurgari: aliud, absterfisse ac eluisse omnium peccatorum maculas suo sanguine: aliud, in die iudicij ad Domini sententiam suspendi differrique: aliud, sine mora à Domino inmarcescibili gloriæ corona donari. Itidem diuus Bernardus: Scitote (ait) fratres, quod hæc neglectum fuerit, post hanc vitam in purgatorijs locis centuplicatò repensum iri, vsque ad extremum quadrantem.

Sed aliud

Sed aliud proferatur testimonium, quo clarius quod asseueramus innotescet.

Sic diuus Paulus ad Philipenses scribit: Quapropter 2. cap. & Deus illum in summam extulit sublimitatem, ac donauit illi nomen, quod est supra omne nomen, vt in nomine Iesu omne genu se flectat, cœlestium, ac terrestrium, & inferorum: omnisque lingua confiteatur, quod Dominus sit Iesus Christus, ad gloriam Dei patris.

Per nomen autem Iesu Paulus intelligit virtutem, potestatem, & maiestatem, quam Christo Deus detulit. Per omne genu, accipit omnem creaturam. Per geniculationem seu genuflexionem, intelligit adorationem, honorem, subiectionem, obedientiam, venerationem, verumque pietatis cultum: ac si diceret: Quia Christus semetipsum inaniuit ac deiecit apud homines, volensque Deo obedientem se per omnia præstitit vsque ad mortem, illum Deus in summam euexit sublimitatem, mirificeque illustrauit, & nomen largitus est quod excellit omnem humanam gloriam, nimirum vt vniuersæ creaturæ, vbi vbi sint, siue in terris, siue apud inferos, siue apud superos in cœlis, honorem ipsi deferant, dominum suum agnoscant & fateantur, adorèt, venerentur, & glorificent: nec vlla sit vsquam lingua siue hominum, siue angelorum, quæ cum laude & gratiarum actione non confiteatur Christum Iesum omnium rerum principem & dominum à dextris assidere Deo patri: hoc est, vt Deum, æqualem esse patri, vt hominem, in potioribus esse bonis ad dexteram patris supra omnem creaturam. Atqui satis constat perfidos apud inferos nullo Deum honore afficere, quemadmodum scriptum est: Non te laudabunt qui descendunt in infernum: ac licet inuicti eius potentia ac virtuti subiiciantur, nullo modo tamen ipsum adorant, laudè vehunt, glorificant, sed potius inualefcente eorum superbia, maiestatis Dominum blasphema voce vellitant & profcundunt. Quapropter necesse est, cum dicit Apostolus, honorem, adorationem, & gloriam apud inferos exhiberi Christo Iesu, vt id fieri intelligatur in purgatorio ab animis, quorum maculæ absterguntur & purgantur illic igne sensibili.

Psal. 115.

Psal. 73.

DE SACRAMENTO

Cap. 5.

Atque hanc nostram sententiam confirmat quod in Apocalypsi beatus Ioannes scribit: Et omnem creaturam quæ in cælo est, & quæ super terram, & quæ sub terra, & in mari, & quæ in eis sunt, omnia audiui dicentia: Sedeni in throno, & agno, benedictio & honor, & gloria & potestas in secula seculorum. Si enim æternis addicti suppliciis Deo non benedicant, sed eum maledicti signant: necesse est ut hæc laus & benedictio ab iis exhiberi intelligatur, qui in purgatorij carcerem conclusi, Christo Iesu gloriam & honorem deferunt, cuius redempti sunt precioso sanguine, certo scientes se, omnibus expurgatis commissorum maculis, perenni luce & gloria perfruituros.

Neque verò absurdum est, creaturas ratione carentes & inanimatas comprehendere hisce verbis. Id enim fit ad maiorem gloriæ Christi amplificationem: quasi Ioannes dicat: Singulæ orbis partes, à summo cælorum vertice, ad usque terræ centrum: angeli, beati que spiritus in cælo: iusti atque electi super terrâ: animæ que fideles sub terra: atque ad eò sol, luna, stellæ, mare, pisces, & cætera omnes creaturæ, singulæ suo modo laudant, celebrant, ac magnificant gloriam agni, qui Christus est.

DOROTHEA.

Nisi molestum est, in medium adferam aliquot locos, quibus veritatis hostes purgatorium subnere, & preces ad Deum pro defunctis suscipere ex ecclesia pellerentur.

THEOPHILVS.

Licet, proferas quæcunque voles. Ego non inuitus nodos resoluam, veritatemque illustrabo.

DOROTHEA.

Ut doceant nec preces, nec sacrificium, nec quicquam aliud mortuis vsui esse, Christum aiunt apud Mattheum affirmare, se redditurum vnicuique secundum opera eius, atque hanc ipsam sententiam multis locis esse à Dauide defensam: Oportere etiam nos manifestari coram tribunali Christi, ut reportet vnusquisque ea quæ sunt per corpus, iuxta id quod fecit, siue bonum, siue malum. Quæ si vera sunt (inquiunt) preces viuorum prodesse mortuis non poterunt,

2. Cor. 5.

EYCHARIS. ET MISSAE SACRI. LIB. VII. 252
poterunt. Alioqui non reddet Christus vnicuique secundum opera eius, sed secundum aliorum opera.

THEOPHILVS.

Ad hæc nos hoc primùm respondemus, si hæc quæ proferunt, ita omnino ut volunt accipienda sunt, nullum poenitentiae relictum iri locum, redditurumque Christum eorum sententia Mariæ Magdalena, redditurum latroni qui se ipse collegit ad se, rediit, redditurum denique B. Petro, Paulo, cæterisque beatis, pro iis malis que aliquando gesserunt, supplicium sempiternum. Siquidem Paulus ait laturus omnes nos tum quæ quisque gesserit, siue bonum, siue malum. Quod si fallum est atque hæreticum, alia sit illorum verborum sententia necesse est. Itaque dicimus mortuis prodesse suffragia viuorum, sed iis tantum, qui, dum essent in vita, benè viuendo id egerunt, ut hæc illis post mortem prodesse. Ita nihil boni quenquam post mortem consecuturum esse, qui eo in vita se dignum non effecerit. Ex quo efficitur vnumquemque id demum laturum, quod in vita (ut ita dicam) meruerit. Sed Augustinum hac de quaestione differentem audiamus. Is quidem sermone 32. de verbis Apostoli, ut de dormientibus non contristemur, sicut & cæteri qui spem non habent, scribit his verbis: Cùm verò eorum commendandorum causa opera misericordiae celebratur, quis eis dubitet suffragari, pro quibus orationes Deo non inaniter allegantur? Non omnino ambigendum est ista prodesse defunctis, sed talibus, qui ita vixerunt ante mortem, ut possint eis hæc utilia esse post mortem. Non ergo mortuis noua merita comparantur, cùm pro eis boni aliquid impendant sui, sed eorum precedentibus consequentia ista redduntur. Hæc & pluribus in libro de cura pro mortuis gerenda explicat, & aperius que sit superiorum Apostoli verborum sententia docet. Cùm enim initio libri, Paulini verba de ecclesie consuetudine quæ ille præbaret, posuisset, verba illa Pauli deinceps, que sibi Paulinus difficultatè augere dixerat, præfert & explicat his verbis: Sed cùm hæc ita sint, quomodo huic opinioni contrarium non sit, quod dicit Apostolus, Omnes enim astabim⁹ ante tribunal Christi, ut ferat vnusquisque secundum ea, quæ per corpus gessit, siue bonum, siue malum, non te fatis videre significas.

I iij

DE SACRAMENTO

Hæc quidem Apostolica sententia ante mortem admoneri fieri, quod possit prodesse post mortem, non tunc quando iam recipiendum est, quod quisque gesserit ante mortem. Verùm hæc ita soluitur quæstio, quoniam quodam vitæ genere acquiritur, dum in hoc corpore viuitur, ut aliquid adiuuent ista defunctos: ac per hoc secundum ea quæ per corpus gesserunt, eis quæ post corpus religiosè pro illis facta fuerint, adiuuantur. Sunt enim quos nihil omnino adiuuant ista, siue pro eis fiant, quorum tam mala sunt merita, ut neque talibus digni sint adiuuari: siue pro eis, quorum tam bona, ut talibus non indigeant adiuuentis. Genere igitur vitæ, quod gesserit quisque per corpus efficitur ut profint, vel non profint, quæcunque per illo piè fiunt, cum reliquerit corpus. Nam meritum per quod ista profint, si nullum comparatum est in hac vita, frustra queritur post hanc vitam. Ita fit ut neque inaniter ecclesia, vel suorum cura, pro defunctis, quod potuerit religionis impendat. Et tamen ferat vnusquisque secundum ea quæ per corpus gessit, siue bonum siue malum, reddente Domino vniciquæ secundum opera eius. Ut enim hoc, quod impenditur, possit ei prodesse post corpus, in ea vita acquisitum est, quam gessit in corpore. Hæc Augustinus.

DOROTHEA.

Ecd. cap. 9. Aiunt & apud Ecclesiastem scriptum esse, mortuos nihil nosse amplius, nec habere vltra mercedem, nec partem in hoc seculo, & in opere quod sub sole geritur. Proinde nec viuorum preces quicquam illis prodesse.

THEOPHILVS.

Salomon eo in loco mortuos cum viuis comparans docere intendit, homines, dum viuunt, iustos eundem posse, sed nullam à morte boni operis occasionem dari. Peccator autem viuus (ait) melior fieri potest iusto iam mortuo, si voluerit eius amplecti virtutes. Scit enim se esse moriturum. Ita mortis formidine piis actionibus vacare potest. At mortui nihil iis addere possunt, quæ semel de hac vita secum abstulerunt. Non enim iam eo loco sunt, quo mereri quippiam possint: nec vllam norunt rationem, qua ad meliorem se frugem queant recipere. Qui

super-

EVCHARIS. ET MISSAE SACRI. LIB. VII. 253
superstites sunt ipsis, paulo momento eorum obliuiscuntur, nec vllum iis dat pœnitentiæ locum Deus, licet ipsorum meminerit, quò pœnas ab iis exigat. Nulli sunt amplius occasio vel amoris, vel odij, vel inuidiæ. Nullam in rebus externis iam partem habent, diuitiis, inquam, voluptatibus, & honoribus. Quamobrem singulari nobis esse curæ debet præsentis temporis commoditas, nec, cum adeò preciosa sit, vllò modo est negligenda.

DOROTHEA.

Vrgent illi hæc verba: Nec partem habent in hoc seculo, nec in opere quod sub sole geritur.

THEOPHILVS.

Non inuitus istud illis assentiar, ut superiorem locum singulis literæ syllabis pertinaciter insistentes, de perfidis verum esse intelligant: de iustis, non item. Alioqui si mortuos ab ecclesia excludi generatim accipiant, aut nullam habere partem eorum quæ sub sole fiunt, fatendum erit Abrahamum, eosque omnes, qui ante Christi aduentum mortui sunt, nullam habuisse partem in his quæ Christus super terram gessit. Quod à veritate longè est alienissimum. Sanguis enim Christi non iis modò profuit, qui in vita erant, dum effusus est, sed iis etiam, qui multò antè vixerant, atque illis adeò, qui post ad finem vsque seculi nascituri erant. Cum igitur ratiocinantur: Mortui nullam in iis partem habent, quæ sub sole fiunt: id de miseris verum esse non inficiamur. Ita nihil quicquam viuorum preces iis commodant. Sed de iustis, qui mortem obierunt, id verum esse non potest. Licet enim haud participant opus, quod in hoc seculo efficitur, propria cooperatione, qua è viuis excesserunt: fructus tamen, qui ex opere manat, sunt participes.

DOROTHEA.

Quod ad purgatorium attinet, illud superuertere se *Ecd. II.* posse putant, eo quòd apud Ecclesiastem scriptum est: Si repleta fuerint nubes, imbrem super terram effundent. Si ceciderit lignum ad austrum aut ad aquilonem, in quocunque loco ceciderit, ibi erit. Cum mors (inquiunt)

DE SACRAMENTO

casus sit hominis, nullus locus est medius inter cœlum, in quo beati apud Deum viuunt, & inferos, apud quos facinorosi scelerum suorum pœnas expendunt. Quod si verum est, vbi nam purgatorium? cùm sit necesse animam corporis vinculis laxatam mox vel in cœlum recipi, vel in tartara detrudi.

THEOPHILVS.

Cùm ait concionator fore, vt lignum in quencunque locum incidit, ibi maneat, nihil aliud significat, quam quòd homo mortalitatis lege per mortem corruens, hinc excedat vel in statu salutis, vel in statu damnationis, quia nullus inter eos alius est medius. Quandiu autem homo hoc corruptibili corpore grauatus hinc viuít, ipsum vel in gratia esse oportet & statu salutis, aut extra gratiam in statu damnationis. Si ergo moriens ad austrum cadat, ad partem electorum, vbi calor est diuinæ gratiæ & perpetuæ lucis, ibi erit & manebit. Sin ad aquilonem ceciderit, hoc est, ad infortunatorum partem, vbi perpetuum frigus & perennes tenebræ, ibi hærebit ac perpetuo damnabitur, quia tertia via non datur. In hac enim vita tempus est merendi & seminandi: in alia vita, colligendi. Dicimus ergo quòd animæ, quæ purgantibus pœnis affliguntur: ad australem plagam perueniunt, in qua etiam permanebunt. Verùm quia adhuc secum trahunt labem aliquam terrenam ex contagione peccatorum, ad austrum cadunt, id est, ad locum beatorum, pro eo ac ad ipsum affecti sunt, illóque digni. Sunt enim in via qua itur ad cœlum, nec statim rapiuntur ad partem beatorum cum Christo regnantium, propter quædam obstacula, quibus expiationis igne sublatis, patebit illis cœlestis regni ianua. Proinde purgatorium, in quo hæc obstacula tolluntur, australis plaga appellatur, non secus ac via quædam duçens ad regnum cœlorum, quod est plaga australis, vt finis æternus. Cur enim via ad austrum, non possit dici australis, vt à proprio termino? cùm in ea non sunt nisi quibus paratum est regnum cœlorum à constitutione mundi, quod per austrum significatur?

DOROTHEA.

Addunt supradictis rationibus, satis superque ex diuinis

I. Cor. 15.

EUGHARIS. ET MISSÆ SACRI. LIB. VII. 254

uinis scriptis constare, quòd non alia ratione expiemur, quàm sanguine filij Dei, per quem liberationem habemus, nimirum peccatorum remissionem, secundum diuitias gratiæ eius. Quòd si per vnum Christi sanguinem commissa nostra eluuntur ac condonantur, id non fit igne purgatorio aut alia qualibet afflictione & molestia, quam subeamus: multo minus autem nostris meritis. Reliquum itaque est (aiunt) vt purgatorium (quod nobis est satisfactio, quæ post mortem à defunctorum animis pro peccatis penditur) mera sit, eaque horribilis in Christum blasphemia & exitiale satanæ commentum: vt pote cùm Christi crucem euacuet, contumeliam Dei misericordiæ non ferendam irroget, fidemque nostram labefactet ac evertat.

THEOPHILVS.

Scripturam certissimam esse veracissimamque fatemur, veram animarum nostrarum lauationem in Christi, qui pro pœna peccatis nostris debita satisfecit, sanguine sitam assuecantes. Satisfactio enim (vt supra docuimus) quæ scelerum nostrorum remissionem nobis meretur, mortemque æternam abolet, nec igni cuiquam, nec afflictioni qua premamur, nec actionibus nostris tribui debet. Nam nullus omnino hominum potest, vel pro culpa vnus peccati mortalis satisfacere & pœnam æternam suis delere meritis: sed hoc Christo soli tribuendum, qui dedit semetipsum pro nobis, vt nos ab omni iniquitate redimeret, factus propitiatio pro peccatis nostris, & pro totius mundi criminibus, nimirum quod ad sufficientiam attinet, non quantum ad efficientiam: quod non omnes sibi hunc satisfactionis Christi fructum applicari curent. Siquidem hæc satisfactio à Deo optimo maximo applicatur nobis per veram contritionem & fidem non fictam. Verùm quum ex diuinis scriptis compertum sit, post remissionem peccati (quæ vnus Christi beneficio per Dei misericordiam nobis obuenit) adhuc quasdam præteritorum peccatorum reliquias in anima hære: deinde remissa culpa, non statim omnem remitti pœnam, sed tantum pœnam æternæ mortis, quam etsi Deus in iustificatione hominis condonat, eius tamen loco temporariam pœnam frequenter substituit:

Col. 2.
I. Ioan. 1.
Rom. 3.
Ephes. 1.
Heb. 1. & 9
I. Petr. 1.

Tit. 2.
I. Ioan. 2.

DE SACRAMENTO

Idcirco ecclesia Christi alia quadam opus esse purgationis vidit, culpa etiamnum remissa, & ad expiandas præteriti peccati reliquias, & ad mitigandas seu tollendas temporarias illas pœnas nobis adhuc imminentes: quæ nisi in hac vita tollantur, restat ut eas in alio seculo perferamus, ut potè cum Deus simul misericors & iustus sit, dicente propheta: Iudicium & misericordiam cantabo tibi Domine. Et alibi: Tu domine Deus miserator & misericors, & patiens, & multæ misericordiæ, & verax. Proinde si Deus peccatorem in hac vita ad supplicium non reposcit, præfens quod fuerat malum in diem abit, plagaque crescunt: ut non sine versura pœnam dissolvat homo, iusta Dei severitate illius in altero seculo peccata temporariis expurgante pœnis. Mendacium igitur blasphemix plenum est, quod dicitur purgatorium Dei misericordiæ contumeliam irrogare, inanire Christi crucem, & fidem nostram evertere. Haudquam certè dicimus defunctorum animos pœnam in purgatorio ferre, in capitalium satisfactionem peccatorum, quorum ipsis culpa, unà cum aeterna pœna, remissa & condonata non sit in hoc mundo: at id solum affirmamus, eos temporariam pœnam actualibus peccatis debitam pati, quorum in hac luce culpa ipsis contritionis beneficio remissa, & macula per gratiam deleta sit.

DOROTHEA.

Sed nonne Christi Iesu mors & permissio satis est, ad abolendam cum culpa omnem pœnam, aeternam & temporariam?

THEOPHILVS.

Satis quidem est, si Deo visum sit eius meritum homini adiungere per contritionis magnitudinem & vehementiam, qua animum eius exulceret. Sed eiusmodi rara est gratia, nec satis exploratum, cuiusnam Deus hanc indulgeat. Itaque docemus temporariam pœnam sæpius reliquam esse, remissa etiam culpa & abolita pœna aeterna, quam (temporariam dico pœnam) perferre nos vel in hoc vel in altero seculo oportet, nisi dignis pœnitentia actionibus deleatur ne in summo iudice iniustitia conspiciatur. Alioqui cuius ratio vix inveniri posset, quomodo Deus semper iustus & sanctus, non iniustus videretur, si pro delictis suis alius in hac vita

EUCHARIS. ET MISSAE SACR. LIB. VII. 257
hac vita pœnam sustineret, alius impunè abiret, nisi post hanc vitam æqua omnium compensatio expectaretur. Hoc amplius illud considerandum venit, delinquentium plerumque conditionem & causam diuersam esse, cum quidam paucis & minimis, alij multis & gravissimis criminibus implicantur: & alij magna tentatione impulsij, alij sola animi malitia inducti peccent. Quod autè ad culpæ remissionem attinet, pares sunt & qui multum, & qui parum deliquerunt. Virisque enim ex æquo culpa peccati & aeterna pœna integrè per Dei misericordiam & Christi meritum remittitur. Iustus est igitur ut saltem in temporali afflictione impares sint, qui in delinquendo multum impares fuerunt. Ita qui gravius deliquerit, acriori pœnæ subiicietur, ut compleatur quod scriptum est: Pro mensura peccati, erit & plagarum modus. Et Quàm glorificavit se, & in delictis fuit, tantum date illi tormentum & luctum. Vnde satis euidenter euincitur pro omni delicto (etiam si culpa, Deo miserante, remittitur pœnitenti) pœnam vel in hac vita, vel post hanc vitam, sustinendam, nisi homo iustæ Dei vindictam spontanea afflictione perceperit. Accede iam ad alias aduersariorum rationes, si quæ adhuc supersint.

Deut. er. 27
Apo. 18. 6

DOROTHEA.

Christus, inquiunt, affirmat eum, qui credit, non periturum, sed perenni fruiturum vitam. An non ergo veritatem ipsam apertè nec dissimulatè oppugnant, atque adeo mendacij, quoad eius fieri potest, Dominum convincere conantur, qui animas mortuorum in purgatorium ferri perhibent?

Ioan. 3.

THEOPHILVS.

Nos utique fatemur ingennè, eum qui credat in Christum Iesum servatum iri, nec interiturum unquam. Ita que in purgatorium cõtendunt animæ, expleto purgationis tempore in aeternam subuolabunt lucem, nec interibunt vlla ratione. Quod autem in cantico illo, quod offertorium appellatum est, sic orat ecclesia: Domine Iesu Christe, rex gloriæ, libera animas omnium fidelium defunctorum è manu inferni & è profundo lacu, libera eas de ore leonis, ne absorbeat eas tartarus, ne in obscura tenebrarum loca precipitentur: sed eas vexillarius sanctus Michael in sancta repræsentet luce, quàm olim Abraham promissisti & semini eius: id minimè ostendit

DE SACRAMENTO

eas perisse (vt rudi & imperite multitudini persuadere vo-
 lunt Satanæ ministri) alioqui preces pro iis haud fuder-
 tur. Verùm per has voces, inferorum cruciatus, os leonis,
 lacus profundus, Tartarus, & obscura loca tenebrarum, pœ-
 narum acerbitas & purgantis ignis afflicto declaratur: qui
 quidem, quod ad vehemētiam & asperitatem atinet, idem
 est ignis cum inferno igne: quemadmodum diuus Grego-
 rius docet, dum ait: In eodem electus igne purgatur, & cru-
 ciatur reprobus. Hoc tamē differunt, quòd infernus ignis
 æternus sit: purgatorius, temporalis & transitorius. Quòd
 si audire præterea cupis, quàm sæuus sit & asper hic ignis,
 aduerte quid de ipso dicat Augustin⁹ his verbis: Prius pur-
 gandum est igne purgationis, qui in aliud seculum distulit
 fructum conuersionis. Hic autem ignis etsi æternus nō sit,
 miro tamen modo est grauis. Excelit enim omnem pœnā,
 quam vnquam passus est aliquis in hac vita. Nunquam in
 carne tanta inuenta est pœna, licet mirabilia passi sint mar-
 tyres tormenta, & multi nequiter iniqui grauissima susti-
 nuerint supplicia. Studeat ergo quilibet sic delicta corrige-
 re, vt post mortem non oporteat talem pœnam tolerare.
 Et in hanc sententiā beatus quoque Gregorius ait, expla-
 nans primum versiculum tertij psalmi pœnitentialis: Do-
 mine, ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corri-
 pias me: Scio futurum esse, vt post huius vitæ exitum alij
 flammis expientur purgatorijs, alij sententiā æternæ sub-
 eant damnationis. Sed quia illum transitorium ignem om-
 ni tribulatione præsentis existimo intolerabiliorem, nō so-
 lum in furore æternæ damnationis opto non argui, sed et-
 tiam in ira transeuntis timeo correctionis purgari. Hac
 ille. Iam ergo desinant veritatis hostes ecclesiam Dei casti-
 nijs premere, aut inuidiosè criminari, quasi fateatur ani-
 mas in purgatorij carcere vincetas, damnatas esse & æterno
 addictas incendio, aut certè de salute periclitari, quum a-
 nimarū nomine sic orat: Libera me, Domine æterna mor-
 te. Nihil enim aliud his verbis intelligit, nisi ignem, qui æ-
 cerbitate asperitateque similis est igni mortis æternæ, te-
 metis temporarius sit.

*Augu. de
 vera & fal-
 sa pœnitē.
 cap. 18.
 Refertur
 distinct. 25
 can. Qui in
 aliud. Et de
 pœnit. dist.
 7. ca. Nul-
 lus.*

DOROTHEA.

Scriptura

EVCHARIS. ET MISSAE SACRI LIB. VII. 296

Scriptum est (aiunt) Amen amen dico vobis, Qui *Ioan. 5.*
 sermonem meum audit, & credit ei qui misit me, ha-
 ber vitam æternam: & in condemnationem non ve-
 niat, sed transiit à morte in vitam. An apertius do-
 cere posset scriptura, animos fidelium corporibus cla-
 pso, rectè in vitam æternam perducere? Nominatim en-
 im ait Dominus, Transiit à morte in vitam, à mor-
 te scilicet corporali ad æternam vitam. Vbinam ergo
 purgatorium?

THEOPHILVS.

Quum Christus ait, cum, qui sermonem suum audit,
 & credit patri à quo missus est, habere vitam æternam,
 & in condemnationem non venire, sed transiturum à mor-
 te ad vitam: fore pollicetur, vt qui in ipsum & patrem
 credunt, Euangelicamque suscipiunt veritatem, damna-
 tionem non sint subituri, cui propter Adami peccatum
 humanum genus obnoxium est (cùm iam habeant, sci-
 licet in spe ac promissione, vitam æternam, & spiritum san-
 ctum, arthabonem & pignus salutis æternæ) sed à morte
 naturali aut temporaria transituri sint ad vitam æternam.
 Istud nos tanquam veritatem ipsam amplectimur, affir-
 mantes, quòd animi eorum qui è vita excedunt charitatis
 comitatu septi, leuium tamen ac quotidianorum delictor-
 um non prorsus expertes, quorum nomine obnoxij sint
 alicui temporariæ pœnæ, in purgatorium concedentes,
 transeant à morte ad æternam vitam, prout illius sunt ca-
 paces, & ad eam consequendam affecti. Sunt enim in via
 qua ad illam vitam itur. Licet autem non statim rapiantur
 ad beatorum cum Christo regnantium sedes, absteris tamen
 purgante igni maculis, quibus in via retardantur, &
 celestis regni tumouentur ingressu, illuc expeditissimè
 peruolabunt, perennibus fruituri gaudijs. Itaque super-
 ior ille locus nihil aduersari purgatorio dignoscitur.
 Quamuis enim animi fidelium ibi pœnam peccatis suis
 debitam sustineant ad tempus, in damnationem tamen æ-
 ternam non incurrunt, quemadmodum perfidi ex hac de-
 cedentes luce, sed ad vitam æternam transferunt, quatenus
 omnino certi sunt suæ salutis, patientesque purgationis
 terminum expectant.

DE SACRAMENTO

*Hier. in
Ioan. 49.*

Quod autem alicubi Augustinus ait, resurrectionē carnis & æternam gloriam ab omnibus expectari: requiem verò, quæ post mortem sequitur, tunc vnumquemque accipere, si dignus est, quum moritur: itaque pios omnes non minus quam prophetas & Apostolos & martyres statim à morte beata quiete frui, sententiã nostram haud evertit. Re vera enim pij omnes, vt carnis resurrectionē expectar, ita etiã corpora sua sperant æterna gloria tãdem aliquãdo decoratum iri. Interim fruuntur perenni requie, quam vnuquisque dum moritur, si dignus est, percipit. Sin autem eum aliquid terrenæ labis ab huius adeptione boni removeretur, id vbi absterfum fuerit, quiete expectata fruitur, non secus ac propheta, Apostoli, & martyres. Breuiter, omnes qui in hac vita dum fuerunt, pietatem coluere, in beatorum cœtum conciliũque statim à morte subuehantur, si nihil terrenæ sordis eorum cursum retardet. Ceterũ de eo quod scriptura testatur beatos mortuos qui in Domino moriuntur, rationem reddens, quia ex eo requiescunt à laboribus suis, illorum operibus eos sequentibus: id minime aduersatur purgatorio: Nihil enim aliud innuit Apostolus, quãm eos, qui in fide & confessione Christi Domini moriuntur, qui dum vixerunt, mortui mundo & peccato fuerunt, mortificationem scilicet Iesu in suo corpore circumferentes, ter & amplius esse foelices: Spiritumque sanctum dicere, fore vt requiescant à laboribus, quos Christi nomine ad extremum vsque spiritum pertulerunt. Nam merces per gratitã Dei liberalitatem illorũ promissa bonis operibus, eos consequitur. Quod nos itidem affirmamus, animas fatentes, quæ purgatorium adeunt, valde beatas, quia requiescēt à laboribus suis, terrenis expurgatæ fordibus, quas per hæc contagia ex scelerum collauioue secum asportarunt, æternæque vitæ honoribus, præmiis atque splendore decorabuntur.

DOROTHEA.

Tu sanè extorsisti ex aduersariorũ manibus arma quibus purgatorium oppugnant, testimonia inquam diuinorum scriptorum queis abutuntur, tum ad eleuandam minuendãque purgatorij fidem, tum ad explodendas profanctis fufas preces. Iam itaque cum vniuersa ecclesia perlua-

EVCHARIS. ET MISSAE SACRI. LIB. VII. 237
persuasissimum habeo, talem aliquem re vera locum esse, in quo fideles animæ, quibus purgatione opus est, expiantur, preceſque pro illis adhibitas ad modum eis conferre. Reuertere, si placet, ad canonẽ nostrũ. Ecquid precationem consequitur pro iis adhibitam, qui de vita decesserũt cum Christi fide & spe æternæ saluris?

THEOPHILVS.

Postrema sanctorum commemoratio, iis verbis sequitur. Nobis quoque peccatoribus famulis tuis, de multitudine miserationum tuarum sperantibus, partem aliquam & societatem donare digneris, cum tuis sanctis Apostolis & martyribus, cum Ioanne, Stephano, Matthia, Barnaba, Ignatio, Alexãdro, Marcellino, Petro, Felicitate, Perpetua, Agacha, Lucia, Agnete, Cecilia, Anastasia, & cum omnibus sanctis tuis, intra quorum nos consortium, non æstimator meriti, sed veniæ quæsumus largitor admitte, per Christum Dominum nostrum: per quem hæc omnia Domine semper bona creas, sanctificas, viuificas, benedicis, & præstas nobis. Per ipsum, & cum ipso, & in ipso est tibi Deo patri omnipotenti in vnitãte spiritus sancti, omnis honor & gloria, per omnia secula seculorum. Resp. Amen.

DOROTHEA.

Hanc explanato partem, vt & superiores.

THEOPHILVS.

Post consecrationem, hostia consecrata non solum est substantialiter verum Christi capitis nostri corpus, eiusque verus sanguis: sed etiam Christi corpus est mysticũ: hoc est, significat & repræsẽtat ecclesiam, quatenus capite & membris constat. Atque huius corporis sancti partes quædam sunt, quemadmodum ait Augustinus. Hæc ob causam sacerdotes & adstans communitas hic pro se ipsis orant, vt Deus eis omnibus de misericordia ipsius sperantibus, partem & societatem donare dignetur cum sanctis suis, atque vt eos in illorum consortium, non ex illorum merito, nec vt æstimator meriti, sed velut remissionis largitor admitat per Christum: Hoc est, orant vt in Christo vnum cum sanctis corpus esse possint, & in tali societate re vera deprehendi: id quod potissimum hoc sacramento significatur, vt B. Augustinus docet, iniquens: Mysterium vestrum

Paris canonis II.

DE SACRAMENTO

in altari situm est, mysterium vestrum accipitis: Amen respondetis ad id quod vos estis. Estote membra corporis Christi, ut verum sit amen vestrum. Ita tota oratio ex fide & charitate proficiens soli indulgentiæ & misericordiæ Dei innititur, omnēque humani meriti præsumptionem excludit, ac per Christum Dominum, omnia, quæ petuntur, concedi deprecatur.

Quod attinet ad id quod in ipso contextu consequitur: per quem hæc omnia bona nobis semper creantur, sanctificantur, viuificantur, benedicuntur, & præstantur: id dicitur, quod Christus (vbi supra diximus) inuisibilis est sacerdos, qui visibiles creaturas verbi sui potestate secreta in substantiam corporis & sanguinis sui transmutat & cõuertit. Atque vt Augustinus habet: Christus ille est, qui inuisibili spiritus sui operatione, quod ex fructibus terræ acceptum est, sanctificat, vt tam magnum sacramentum ex eo fiat. Christus etiam ille est, qui hæc in corpus viuificum, & sanguinem suum transire facit: cum cõcilium Ephesinum testetur, nos hic recipere veram & viuificam carnem, verbo æterno cõiunctam. Ac Christus est qui bonis istis benedicit. Nam, vt beatus Augustinus testatur, non omnis panis, sed accipiens benedictionem, Christi fit corpus. Christus denique est, qui largitur bona ista nobis, hoc efficiencia, dũ sumũtur, vt Christus in nobis sit, & nos in Christo, vt Hilarius ait. Conclusio orationis est, Per ipsum, & cum ipso, & in ipso, est tibi Deo patri omnipotenti, in vnitæte spiritus sancti omnis honor & gloria. Christus est enim per quem omnia creata sunt, atque ad eũ est ille, per quẽ omnis creatura laudat Deum. Ille est qui patrem mũdo manifestauit, & quicquid perditum erat restaurauit. Ille est, per quem agnoscimus, laudamus, & glorificamus Deũ. Breuiter, Christus est, cui cum patre omnis gloria est, cum sit patri in diuinitate æqualis, & habitet in ipso omnis plenitudo diuinitatis corporaliter: per quem Deo patri in vnitæte spiritus sancti est omnis honor & gloria. Amen.

DOROTHEA.

Ecquid sequitur.

THEOPHILVS.

Pars hæc communionem antecedit. Oremus: Præceptis saluta-

EYCHARIS. ET MISSAE SACR. LIB. VII. 233
salutarib⁹ moniti, & diuina institutione formati, audemus dicere: Pater noster, qui es in cœlis, &c. Resp. Sed libera nos à malo.

DOROTHEA.

Quid sibi vult hæc precatio hoc adhibita loco?

THEOPHILVS.

Oratio est Dominica, qua supplicat ecclesia cõmuniter pro toto mundo, pro donatione spiritaliũ & tẽporalium honorũ, præcipuẽ verò super substantialis & cœlestis panis, pro peccatorum remissionẽ & liberatione ab omnibus malis. Hanc orditur ecclesia catholica à præfatione, qua veluti audaciam suam apud Deum excusã, quem patrem appellat, dicit Christum præcepisse, ad exercendam fidem ita orare. Qua temeritate enim quis ausit Deum appellare patrem suum, nisi filius ita orare præcepisset? Verus ecclesia olim finiebat canonem oratione Dominica. Quare sequẽs precatio, excrementa appellata est: Libera nos quæsumus Domine, ab omnibus malis præteritis, presentibus, & futuris, & intercedente beata & gloriosa semper virgine Dei genitricis Maria, & beatis Apostolis tuis Petro, & Paulo, atque Andrea, cum omnibus sanctis tuis, da propitius pacem in diebus nostris, vt ope misericordiæ tuæ adiuti, & à peccato simus semper liberi, & ab omni perturbatione securi. Per eundem Dominum nostrũ Iesum Christũ filium tuum, qui tecum viuuit & regnat in vnitæte spiritus sancti Deos, per omnia secula seculorum, amen. Hac quidem precatione extremo canoni adiecta, vltima petitio Dominicæ orationis amplius explanatur, vt iam diximus.

DOROTHEA.

Suprà te obiter & in transcurso dicere memini, ecclesiã semetipsam Deo per Christum offerre solitam, cuius mysticum est corpus: hoc velim diffusius mihi nũc explanari.

THEOPHILVS.

Cum ecclesia in altaris sacrificio reminiscitur & agnoscit, ex oblatione Christi semel in cruce facta, nos omnis (quod in nobis est) perditos esse & damnatos, nisi vnica illa oblatione, quam peregit Christus in cruce Deo patri reconciliaremur, se totam tradit, offert atque dicat Deo patri per Christum. Et sicut Christus in cruce

Lib. 3. de vi
uit. ca. 4.

De consecr.
dist. 2. can.
Non omnis
Lib. 3. de vi
uitate.

Ioan. 1. &
17.
Col. 2.

ritus sanctus compungit, excitat, inhabitat & sanctificat, elevatione manuum crucis mysterium representans, confidenter orat pro sua & populi ignorantia. Vide autem hic, quam nihil eorum spiritualium sacrificiorum, per quae immobiles adhaeremus Deo, praetermittatur. In hoc sacrificio principem sibi locum fides vendicat, hoc est, fiducia remissionis peccatorum per Christum, quod utique sacrificium illud est iustitiae, de quo propheta dixit: Sacrificate sacrificium iustitiae, & sperate in Domino. Deinde cum hac fide necessario coniuncta est gratiarum actio pro illo summo beneficio & nobis & uniuersae ecclesiae collato. Quod dum memoria repetimus, qui fieri potest ut non accendamus mira quadam charitate erga Deum & proximos nostros, cum quibus intelligimus nos vnum esse corpus in Christo, ut quemadmodum Christus se totum donauit nobis, sic & nos utilitati proximorum totos impendamus? Vnus panis (ait Apostolus) vnum corpus multi sumus, qui de vno pane & de vno calice participamus. Mysterium enim pacis & unitatis nostrae Christus in sua mensa consecrauit, adeo ut qui accipit mysterium unitatis & non seruat vinculum pacis, non mysterium accipiat pro se, sed testimonium contra se. Insuper fideles in hoc sacrificio se totos Deo consecrant, animus peccato moritur, cor sursum ad Deum erigitur, totumque ad cogitationem & amorem Dei tam beneficentissimi conuertitur. Atque adeo anima, propter quam Christus immolatus est, reconciliatio per Christum accepta, ac sanctificata Deo offertur, ut deinceps homo cum Paulo gloriatur, & laetetur dicens: Vno iam non ego, vivit verò in me Christus. Corpus denique & quicquid sumus, in hoc sacrificio Deo consecratur. Nam qui Christi corpus manducat, quid aliud proficitur, quam se in Christo manere, & illum manentem in se habere? Qui sanguinem bibit, quid contestatur aliud quam felibenter etiam sanguinem (si res ita postulet) futurum pro Christo, qui non tantum pro eo sanguinem fundere, sed & eundem sanguinem suum illi in potum propinare non dubitauit? Haec igitur omnia si accuratius expendamus, in toto missae contextu nihil absurdi reperiemus,

Psal. 4.

I. Cor. 10. Augu. in serm. ad in- fant. de sac. altaris.

Augu. in 6. ca. Ioan. ca. 26.

DE SACRAMENTO

nos omnes portauit, omniaque totius mundi peccata sustulit in corpus suum, adeoque in seipso ecclesiam patri obtulit, ita ex aduerso & ecclesia tradit & offert se ipsam patri hostiam viuam votis spiritualibus, quibus spondet se in Christo perpetuo mansuram, vt testatur diuus Augustinus. Hoc est (ait) sacrificium Christianorum: multi vnum corpus sumus in Christo, quod etiam sacramento altaris fidelibus noto, frequentat ecclesia, vbi ei demonstratur, quod in ea oblatione quam offert, ipsa offeratur. Nam quemadmodum Christus in vero & cruento sacrificio crucis, & sacerdos erat & hostiasic & in representatiuo isto sacrificio (quo illud rursus proponitur) se habet ecclesia, offerens per temporalem sacerdotem ministrum suum, cum ipsa sit hoc simul quod offertur. Ecclesia ergo (vt diximus) dum verum Christi corpus & sanguinem offert, in eo simul se ipsam mystice offert, cum ipsa Christi Iesu mysticum sit corpus.

DOROTHEA.

Nihil in toto canonis contextu animaduerti, quod piuum non sit, venerandum, & maxime verbo Dei consentaneum.

THEOPHILVS.

Idcirco necessario fatendum est, sacrificium altaris (in quo quidem sacerdos qui sacrificat, personam primam Christi representat, deinde totius ecclesiae, ministerioque publico fungitur) modò secundum Christi institutionem & exemplum pie celebretur, cetera sacrificia nostra (quae spiritualia sunt duntaxat, vt omnia opera nostra bona in fide facta) praecellere, atque adeo omnia roborare & confirmare. In eo praesens est illa victima, quae semel in cruce oblata, nos Deo reconciliauit. Quare perbellè Cyprianus ait: In huius veracissimi & sanctissimi corporis praesentia, non superuacue mendicant lachrymae veniam, nec vnquam patitur contriti cordis holocaustum repulsam. In eo eadem illa victima per manum Dei à reconciliatis accepta, rursus mystice in recordationem & gratiarum actionem immolatur, ac representatur Deo. In eo ipso ecclesia se totam Deo dicat & consecrat, adeo vt idem Cyprianus ad Caecilium scribens, tale sacrificium, verum & plenum sacrificium appellare non dubitauerit, in quo Hierarchia pius, quem spiritus san-

Lib. 10. de ciuit. Dei cap. 6.

Cyp. de cae- nis Domini

ritus san-

sed potius omnia pietatis & venerationis plena, ea potissimum quæ sacro habentur canone. Aut enim ecclesia respicit ad corpus & sanguinem Christi, pro se in cruce oblata, & vi omnipotentis verbi in altari præsentia: & non veretur hæc appellare, Hostiam puram, hostiam sanctam, hostiam immaculatam, panem sanctum vitæ æternæ & calicem salutis perpetuæ: aut ad oblationem representatiuam & commemoratiuam passionis seu corporis Christi veri, quæ fide, misericordiam per Christum apprehendente, & redemptionem quæ est in Christo, Deo patri opponente, peragitur: nec dubitat hoc sacrificium laudis offerre pro se suisque omnibus, pro redemptione animarum suarum, pro spe salutis & incolumitatis suæ: nimirum spem salutis & incolumitatis, ac redemptionem animarum debita laude & gratiarum actione Deo accepta referens: petitque vt hæc oblationem seruitutis suæ Deus placatus accipiat, diisque nostros in sua pace disponat, atque ab æterna damnatione nos eripi, & in electorum suorum grege in beat numerari: non quidem ex meritis nostris, aut ex dignitate nostræ seruitutis, sed per Christum Dominum nostrum. Denique quatenus ecclesia se ipsam Deo consecrat, & per Christum hostiam laudis, gratiarum actionis, breuiter fidei, spei, & charitatis offert, reddit vota sua æterno Deo, viuo & vero.

DOROTHEA.

Sed vociferantur aduersarij sacerdotem de missa facere sacrificium propitiatoriū, id quod sacrificio in cruce oblato plurimum derogat: sic enim orat peracto missæ officio: Placeat tibi sancta trinitas obsequium seruitutis nostræ, & præsta, vt hoc sacrificium, quod oculis tuæ maiestatis indignus obtuli, sit tibi acceptabile, mihi quæ & omnibus, pro quibus illud obtuli, sit te miserante propitiabile: Qui viuus & regnas Deus per omnia secula seculorum, Amen.

THEOPHILVS.

Haud magni sanè momenti est hæc obiectio, cum iam satis antè declaratum sit, qualem sit missa sacrificium. Vnde certè præter omnem propitiatorij illius sacrificij in cruce oblati imminutionem, piè orari potest, vt Deus alia etiã sacrificia nostrâ spiritualia (quales sunt orationes, elemo-

EVCHA. ET MISSÆ SACRIF. LIB. VII. 260
elemosynæ, & c.) accepta habere dignetur, & per ea nobis propitius fieri. Imò ne is quidem statim reprehendi debet, qui missam fortè propitiatorium sacrificium appellat, propter sacrificium propitiatorium in cruce oblato, quod missa representat. Si enim veteris testamenti sacrificia sine offendiculo & absque iniuria propitiatoria, imò expiatoria appellantur, hæc sola de causa, quòd verum Christi sacrificium, quod futurum erat vnica pro peccatis totius mundi oblatio, figurabant: ad hæc si patres veteris testamenti, quando talibus ceremoniis vti sunt, ipsoque vti confessi, se credere, quod propter Messiam promissum dimitterentur eis peccata, remissionem peccatorum in ea fide sunt consequuti: quare non permittatur nobis absque reprehensione, noui testamenti oblationem vocare propitiatorium aut expiatorium sacrificium? ob id quòd sit imago sacrificij illius semel in cruce oblato, sicut dicit beatus Chrysostomus, præsertim cum spiritualiter vtentes hoc sacrificio, hoc est, contentes, nobis virtute passionis Christi, & sacrificij in cruce oblato (quod mysticè & commemoratiuè nostro sacrificio representamus & exhibemus) remitti peccata, remissionem peccatorum impetremus, eamque nobis applicemus?

DOROTHEA.

Adferūt & aliud veritatis hostes, vt sacrosanctum istud sacrificium omnibus deridendum, si fieri possit, obiiciant (hoc autem mihi per è exciderat.) Sacerdos, aiunt, sexcentas hic edidit gesticulationes, vt qui artem tractat scenicam, non pluribus eandem rem gestibus sciant effingere, non iniucundum sui spectaculum infano præbentes populo. Nam modò brachia extendit, modò iungit manus, nunc complicat digitos, nunc se ipse inclinat, sæpius ad populum se vertit, aliquoties populum salutat. Breuiter varios illos gestus Morisci choreæ (sic enim loquuntur moriones illi) non ineptè quis comparauerit.

THEOPHILVS.

Dinus Thomas Aquinas perbellè satisfaciet importunæ eorum & blasphemiarum plenæ dicacitati. Audi igitur, ac cognosces tantum abesse, vt in hac sacratissima actione aliquid in sit histrionicum, iocularè, ludicrum, vt sacro-

Thomas
Aquinas
3. par. quæst.
83. art. 5.

Thren. 3.
Exod. 17.

sanctis referta sit representationibus mysteriorum passionis Christi, nostræ religioni congruentibus. Ea, inquit, quæ sacerdos facit in missa, non sunt ridiculæ gesticulatio- nes: sunt enim ad aliquid representandum. Quod enim sacerdos brachia extendit post consecrationem, significat extensionem brachiorum Christi in cruce. Leuat etiam manus orando, ad designandum quod oratio eius pro populo dirigitur ad Deum, secundum illud: Leuemus corda nostra cum manibus ad Deum in cœlum. Et in Exodo dicitur, quod cum leuaret Moses manus, vincebat Israel. Quod autem manus interdum iungit, & inclinat se suppliciter & humiliter orans, designat humilitatem & obedientiam Christi, ex qua passus est. Digitos autem coniungit post consecrationem, scilicet pollicem cum indice, quibus corpus Christi consecratum tetigerat, ut si qua particula digitis adhæserit, non dispergatur: quod pertinet ad reuerentiam sacramenti. Quod autem sacerdos quinquies se vertit ad populum, fit ad designandum, quod Dominus die resurrectionis quinquies se manifestauit. Salutatur autem septies populum, quinquies vicibus quando se vertit ad populum, & bis quando se non vertit, hoc est, ante præfationem quum dicit, Dominus vobiscum, & quum dicit: Pax domini sit semper vobiscum, ad designandam sepriformem gratiam spiritus sancti. Episcopus autem celebrans in festis, in prima salutatione dicit, Pax vobis, quod post resurrectionem discipulis dixit Dominus, cuius personam præcipue representat episcopus. Hæc vir ille sanctus & eruditus.

D O R O T H E A.

Substantant etiam ac ludificantur frequentem crucis signationem, quæ in celebratione sacrosanctæ missæ adhibetur, eo quæ vesaniæ progrediuntur, ut superstitionis cam sigillare audeant.

T H E O P H I L V S.

Thom. 3.
par. quæst.
85. art. 5.

Sceleratam illorum linguam, ac nefarios sermones diuus Thomas ibidem retundit. Sacerdos (inquit) vitur in celebratione missæ crucis signatione ad exprimendam passionem Christi, quæ ad crucem est terminata. Est autem passio Christi quibusdam quasi gradibus peracta. Nam primò fuit Christi traditio, quæ facta est à Deo, Iuda, & Iudeis, quod significat

trina

E V C H A. ET MISSÆ SACRIFI. LIB. VII. 261
trina crucis signatio super illa verba, Benedicta, A scripta, Ratam. Vel ad ostendendum precium venditionis, hoc est, triginta denarios. Additur etiam & duplex signatio super illa verba, Ut nobis corpus & sanguis, ad designandam personam Iudæ venditoris & Christi venditi. Tertio autem fuit præsignatio passionis Christi facta in cœna, ad quod designandum fuerunt tertio duæ cruces, vna in cōsecratione corporis, alia in cōsecratione sanguinis, vbi utrobique dicitur, Benedixit. Quarto autem fuit ipsa passio Christi, unde ad representandum quinq̄ plagas Christi, fit quarto quintuplex crucis signatio super illa verba, Hostiam puram, Hostiam sanctam, Hostiam immaculatam, Panem sanctum vitæ æternæ, & calicem salutis perpetuæ. Quinto representatur extensio corporis, & effusio sanguinis, & fructus passionis per trinam crucis signationem, quæ fit super illis verbis, Corpus & sanguinem sumperimus, omni benedictione, &c. Sexto representatur triplex oratio, quam fecit in cruce: Vnam pro persecutoribus, cum dixit: Pater ignosce illis; Secundam pro liberatione à morte, cum dixit: Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquisti me? Tertia pertinet ad addeptionem gloriæ, cum dixit: Pater, in manus tuas commendo spiritum meum. Et ad hoc significandum fit trina crucis signatio super illa verba, Viuificas, Benedicis, &c. Septimò representantur tres horæ, quibus pependit in cruce, scilicet à sexta vsque ad horam nonam. Et ad hoc significandum fit iterum trina crucis signatio ad illa verba, Per ipsum, & cum ipso, & in ipso. Octauò autem representatur separatio animæ à corpore per duas cruces subsequentes extra calicem factas. Nonò autem representatur resurrectio tertia die facta per tres cruces, quæ fiunt ad illa verba: Pax Domini sit semper vobiscum. Potest autem breuius dici, quod cōsecratio huius sacramenti, & acceptio huius sacrificij, & fructus ipsius, procedit ex virtute Christi. Et ideo vbiunque fiet mentio de aliquo horum, sacerdos crucis signatione vitur. Post consecrationem verò non vitur sacerdos crucis signatione ad benedicendum & consecrandum, sed solum ad commemorandam virtutem Christi & modum passionis Christi. Hæc verba sunt beati Thomæ Aquinatis. Hunc missæ canonem cum hisce crucis signa-

tionibus in usu ecclesie fuisse longo tempore ante beatum Augustinum, ipsemet testatur, id ex dictis Basilij probans, quam dicit: Ecclesiasticarum institutionum quasdam in scriptis, quasdam verò Apostolica traditione per successores in ministerio confirmatas accepimus: quasdam verò consuetudine corroboratas approbavit usus. Expansis interiectis subdit: Quæ enim (ut inde exordiamur) scriptura crucis signaculo fideles docuit insigniri? Vel quæ trifaria digesta super panem & calicem proluxa orationis (canonem intelligit) vel consecrationis verba comendavit? Nam non modò, quod in Euangelio continetur, vel ab Apostolo, quod est inferum secretis, dicimus: sed & alia plura adiicimus, magnam quasi vim commendantia mysteriis. Trifaria autem dicuntur verba, quæ eadem terriò repetuntur in secretis, ut est, Hostiam sanctam, Hostiam puram, Hostiam immaculatam.

DOROTHEA.

An non alij antiqui doctores de hac crucis signatione verba faciunt. THEOPHILVS.

Prorsus. Sanctus Marcialis ad Burdegalenses scribens: Crucem domini, inquit, in quem credidistis, semper in mente, in ore, in signo tenete. Hoc solo signo celestis victoria data est nobis, & per crucem baptisma Dei sanctificatum est. Tertullianus in libro de corona militis: Frontem crucis signaculo terimus. Chrysostomus in libro aduersus gentiles; signaculum crucis mirificè commendat, quantæ sit & virtutis & utilitatis exponens, ac inter alia ait: Neque sic regia corona ornatur caput ut cruce, quæ omni cultu dignior. Subinde omnes ea se signant, inscribendo in nobilissimum membrum nostrum: in fronte enim nostra, quasi in columna quotidie figuratur. Atque idem alibi, Omnia, inquit, quæ ad salutem nostram cõducunt, per crucem consummantur: Nam cum regeneramur, cum Domini adest: cum sacratissimo alimur cibo, cum in ordine consecrandi statuimur, ubique ac semper id victoriae insigne nobis afficit. Quapropter & in penetralibus, & in partibus, & in fenestris, & in fronte quoque ac mente, magno studio crucem inferamus, Id enim salutis nostræ, id communis libertatis, id mansuetudinis, atque humilitatis Domini

mini signum est. Athanasius, Signo crucis (ait) magica omnis pellitur ars, omne veneficium tollitur, omnisque irrationalis voluptas arceatur, eo si piè & in fide utamur. Et alio quodam in loco: Legem Moysi, inquit, videntes dæmones non tremunt, neque vident, quod ea non sit operata salutem: crucem autem videtes sæpe tremunt, fugiunt, enascunt. Cui astipulatur Chrysostomus, dum ait dæmones, ubique viderint signum crucis, fugere, & ad conspectum virgæ qua cæsi sunt, semper tremiscere. Hieronymus in nonum caput Ezechielis, explanans hæc verba, Transi per mediam ciuitatem in medio Hierusalem, & signa Tau super frontes vitorum gementium & dolentium. Omnem, super quem videritis Tau, ne occidatis: Tau litera, inquit, crucis habet similitudinem, quæ in Christianorum frontibus pingitur, & frequenti manus inscriptione signatur. Et alibi, Ad omnem (ait) actum, ad omnem incessum manus pingat domini crucem. In quadam etiam epistola, Crebrò (inquit) signaculo crucis munias frontem tuam, ne exterminator Aegypti in te locum reperiatur, sed primogenita, quæ apud Aegyptios peremit, in tua mente saluentur. Lactantius item Firmianus: Extêdit, inquit, Christus in passio ne macus suas, orbemque dimensus, ut iam tunc ostenderet, ab ortu solis vsque ad occasum, magnum populum ex omnibus linguis, & tribubus congregatum, sub alas suas esse venturum, signumque illud maximum, atque sublime, frontibus suis suscepturum. Et paulò post: Agnus candidus sine macula Christus fuit, id est, innocens, & iustus, & sanctus, qui ab eisdem Iudæis immolatus, salutem est omnibus, qui signum sanguinis, id est, crucis, qua sanguinem fudit, in sua fronte conscripserunt. Frons enim summum limen est hominis, & lignum sanguine delibutum, crucis significatio est. Idem sequenti eiusdem libri capite: Quanto terrori sit dæmonibus hoc signum, sciet, qui viderit, quatenus adiurati per Christum, de corporibus quæ obsederint, fugiant. Nã sicut ipse, cū inter homines ægeret, vniuersos dæmones verbo fugabat, hominumque mentes emotas, & malis incurribus furias, in sensus pristinos reponebat: ita nunc sectatores eius, eosdem spiritus inquinatos de hominibus, & nomine magistri sui, & signo passionis excludunt, & c.

Ad Eustochium, de custodia virginis.

Ad Demetriadem de virginis seru.

Lib. 4. cap. 26. & 27. diuinarum instit.

Chrys. hom. 55. in Mat.

Refertur in dec. dist. 11. ca. Ecclesia. Basilus lib. de spir. sancto. cap. 27. & 29.

Lib. 2. de incarnatione verbi. Lib. quæst. 38.

Lib. 1. cont. hær. tom. 2 Epiphanius Cypri episcopus narrat de potenti quodam In dæo ad Christianismum mirabiliter conuerso, Iosepho nomine, historiam talem. Iosephus, inquit, acceptis à Constantino literis & potestate, in Tiberiadem venit, habens etiam epistolas, vt de regniis expensis sumptum faceret. Incepit itaque in Tiberiade adificare. Erat autem opus calce & alia materia. Caminos itaque extra urbem multos facere iussit. At verò callidi Iudæi incantationibus quibusdam ignem ligare ac dispergere aggressi sunt. Quapropter commotus Iosephus, & zelo erga Dominum correptus extra ciuitatem currit, & vbi aquam in vase adferri iussit, accepto vase aquæ coram omnibus (multitudo enim ingens Iudæorum confluxerat ad spectaculum) magna voce crucis signaculum digito suo vasi imposuit, & inuocato Iesu, sic dixit: In nomine Iesu Nazareni fiat virtus in hac aqua ad reprobationem omnis incantationis & magicæ, quæ hi fecerunt, & ad efficaciam potentia ignis, ad perficiendam domum Domini: & sic accepit aquam in manum, & de aqua singulos fornaces resperxit, & dissoluta sunt incantamenta, & ignis coram omnibus emerit. Libro historiae tripartitæ nono legitur fuisse Apamiæ templum Iouis valde insigne & robustum, quod cum episcopus Marcellus cum præfecto Orientis igne iniecto iussissent euertere, apparuit illic deterrimus quidam dæmon, qui flammam ardentes prohiberet operari. Quod cum episcopus audisset, repente ad ecclesiam concurret, & aquam in vasculo apportari præcepit, qua subter altari locata in pavimento stratus Domino supplicauit, ne amplius tyrannidem dæmoni vlam permitteret: factòque postea crucis signaculo in aqua, tradidit eam Equitio diacono suo fide & zelo munito, precipiens vt velociter curreret, supponeretque ignem & cum fide aspergeret. Quod cum fecisset diaconus, dæmon non ferens aquæ virtutem, aufugit. Aqua verò illa, tanquam in olei naturam versa fuisset, arsit, comprehensaque ligna & templum illud firmissimum solo deiecit. Eusebius etiam in ecclesiastica historia, complures sua tempestate Iudæos ab incendio, crucis signaculo, liberatos fuisse commemorat. Damascenus quoque libro quarto orthodoxæ fidei, Crux nobis (inquit) signum data est super frontem, quemad-

Cap. 34.

Lib. 10.
cap. 39.

Cap. 12.

EUCHARIS. ET MISSÆ SACRÆ. LIB. VII. 263
quemadmodum Israeli circumfisso: per ipsum enim fideles ab infidelibus & distamus, & discernimur. Ipsa est securum, & arma & trophæum aduersus diabolum. Ipsa signaculum, vt non tangat nos exterminator, vt inquit scriptura.

D O R O T H E A.

Diuersi gestus & (quantum video) frequentes crucis signationes, quæ in missa adhibentur, magnam habent rerum maximarum significationem. Sed dic, amabò: vtrumne missa, Apostolorum, patrumque priscorum memoria vstitata fuit? An non eius celebrandæ forma discerebat ab ea, quæ hodierno die vsurpata retinetur?

T H E O P H I L V S.

Si probè quæ superius à nobis dicta sunt meministi, non dubitabis quin Apostolorum etiam tẽpore in vsu frequenti fuerit. Est enim diuina institutio, quum Christus in sacratissima sua cœna primùm obtulerit, quando panem in suas sanctas manus accepit, & gratias egit. Postea verò dedit Apostolis corpus & sanguinem suum, mandans vt hoc facerent in sui commemorationem, quod fecerat.

Deinde patrem rogauit pro toto mundo (vt nomen eius mundo manifestaretur) & pro omnibus in ipsum credentibus. Atque hinc facile percipi potest, Christum non modò instituisse, vt corpus & sanguis ipsius sumerentur in memoriam suæ mortis & passionis, sed verbi etiam sui virtute consecrarentur, & mysticè offerrentur. Quare diuus Augustinus diligenter ista duo distinguit, Offerre & sumere. In altari (inquit) offertur & datur, & peracta pietatis celebratione sumitur. Cum igitur sacrosancta missa à Christo Domino instituta fuisset, sanctus Petrus (vt fideles patrum historia nobis tradunt) primùm eam publicè in Antiochia Syriæ celebravit: deinde in Vaticano, in Europa, addens verbis consecrationis huius mysterij precationem Dominicam, qua quidè precatione & cæteri Apostoli vsi fuerunt in suis missis initio nascentis ecclesiæ, sicut testantur Gregorius in epistola quadam ad Ioannem Syracusanum episcopum, & Remigius libro de diuinis officiis. Post id temporis, Petro Apostolo auctore, ordinata est missa in eundem fermè modum quo hodie celebratur, testatur Isidorus, qui floruit anno Domini 630. Ordo missæ, in-

August. lib.
de trinitate
3. cap. 10.

Epist. 63.

Isidorus epi.
Hispanensis
lib. 1. de offi.

ap. 17.

quirit; quibus oblata Deo sacrificia consecrantur, primum a sancto Petro est institutus, cuius celebrationem vno eodemque modo vniuersus peragit orbis. Hunc missæ ordinem à Petro institutum legitur beatus Iacobus frater Domini in ecclesia Hierosolymitana obseruasse, ac monumentis prodidisse, vt testatur canon sexta generalis synodi, his verbis: Iacobus frater Domini secundum carnem, cui primum credita est Hierosolymitana ecclesia & Basilius Cæsariensis episcopus, cuius claritas per totum orbem resulsit, in scripturis nobis addiderunt missæ celebrationem. Sed & Paulus posteaquam cum Petro & Iacobo contulisset Hierosolymis, alium deinde missæ ac communionis ritum Corinthiis se traditurum promittit, dicens: Cætera, cum venero, disponam. Re vera autem non erat inuidiosus mos Apostolorum sacra fidei nostræ mysteria scriptis tradere. Sed quia Christus nouum testamentum non in litera, sicut Moses legem, sed in cordibus fidelium scripserat, iuxta Hieremię vaticinium: Apostoli per manus tradiderunt mysteria, vt testatur S. Dionysius B. Pauli discipulus, qui quidem D. Virginis interfuit obitui, ac memoriæ & literis prodidit formam celebrandæ missæ, quam obseruarunt Apostoli. Is autem loquens de mysteriis fidei nostræ per Apostolos traditis, subdit: Ac præterea quæ ab iisdem sanctissimis viris sacratiore & purgatiore, & propinqua quodam modo cœlesti Hierarchiæ doctrina sancti duces ac præceptores nostri didicerunt, ex animo in animum (medio intercurrente verbo corporali quidem, sed quod carnis penitus excedat sensum) siue literis transfusa sunt: & ipsi quoque sanctissimi principes nostri, dum sacra publicè peragenda instituerunt, non apertis ac patulis sensibus, sed signis augustioribus tradiderunt. Necessariò itaque primi illi nostri sacerdotalis muneris duces, cum ex summa supersubstantialique deitate ipsi sancti muneris plenitudinem percepissent, & id ipsum deinceps proferre & propagare à diuina bonitate missi essent ipsique (vt qui transissent in Deum) posteros ad diuina prouehere assatum cuperent, visibilibus signis cœlestia sacramenta texerunt, varietatèq; ac multitudine, quod vnicum est & collectum tradiderunt, & in humanis imaginibus res diuinas, materialibusque

Canon 32.
Refertur de
consecr. dist.
1. cap. Iacobus.

Hier. 31.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΑΣ. ET MISSÆ SACRÆ LIB. VII. 264
rialibusque figuris spiritualium maiestatem, atque in iis quæ nobis sunt familiaria, summa illa & supersubstantialia partim scriptis, partim non scriptis constitutionibus suis (iuxta quod sacra definiunt leges) nobis tradiderunt, &c. Idem de celebrandæ missæ forma, sic ait:

Itaque pontifex quidem, vbi orationem sanctam supra diuinum altare peregit, ex ipso incensum adolere inchoans, omnem phani ambitum circuit: demum ad sanctum altare iterum rediens psalmorum incipit melos, concinentibus cum eo sacra carmina omnibus ecclesiastici ordinis gradibus. Dein ministrorum officio sanctarum scripturarum lectio suo ordine recitatur. Post hæc extra delubrum cathecumeni fiunt, & cum ipsis energumeni, & hi quoque qui in pœnitentia sunt. Manent autem intus soli qui diuina spectare merentur atque percipere. Porro ministrorum alij pro clausis templi foribus adsunt: alij proprij aliquid muneris agunt. Qui verò ipsius ordinis præcipui sunt, vna cum sacerdotibus sanctum panem, & benedictionis calicem, sacrosanctis altaribus imponunt: cum antè præcesserit ab omni clero vniuersalis laus atque confessio. Ad hæc venerandus antistes orationem sanctissimam peragens, pacem sanctam omnibus nuntiat, & cum se mutuo omnes salutauerint, mystica sanctorum recitatio fit. Vbi verò manus tum antistes, tum sacerdotes, aqua lauerunt, pontifex ad medium assillit altaris. Circumstant autem soli cum sacerdotibus electi quique ex ministrorum numero. At verò Pontifex cum diuina munera laude prosecutus fuerit, sacrosancta & augustissima mysteria conficit, & quæ antè laudauerat venerandis operta atque abscondita, in conspectum agit, diuinæque munera reuerentè ostendens, ad sacram illorum communionem, & ipse conuertitur, & reliquos vt communicent hortatur. Sumpta denique atque omnibus tradita communionem diuinam, gratias referens, finem mysteriis imponit: ac multi quidem sola in signa diuina prospiciunt: ipse autem semper diuino spiritu ad excelsa signorum mysteria, felicitibus, & intelligibilibus intuenda luminibus, pontificia dignitate ac merito, munditiæque singulari, diuini capaciorsique sensus attollitur. Hæc est missæ cele-

Eccles. hier.
cap. 3.
Formula
missæ, ex vi-
tu Apo-
stolorum.

vt per obitu-
m obsessi de
demonibus
appellatur.

ΤΙΛΙΤΗ, my-
steriū signi-
ficat, & al-
taris sacrifici-
um Synes.
quasi arca-
na et mysti-
ca cæ ceremoni-
æ. August.
cōsecratione
significata
ait.

DE SACRAMENTO

brandæ forma, qua Apostoli constitutis ecclesiis vsi sunt, quam vt noris aptissimè quadrare ad eam, qua hodie ecclesia catholica vitur, breuiter altera cum altera comparanda venit.

Apostolicus mos.

Mos ecclesiæ presentii.

1 Pontifex orat supra altare.	Seruat.
2 Adolet incensum.	Seruat.
3 Circuit.	Seruat.
4 Psalmos canit cum ecclesiasticis.	In eorum locum successit Introitus & versus.
5 Leguntur sacræ scripturæ.	Epistola & Euangelium.
6 Catechumeni emittuntur.	Hodie hoc nihil opus est.
7 Ministri aliqui foribus astant.	Ordinem seruat.
8 Præcipui ministri panem & calicem imponunt altari.	Seruat.
9 Confessio & laus omnium.	Seruat in symbolo.
10 Pontifex orat.	Secretam seruat.
11 Pontifex pacem nunciat.	Obseruat, sed post confessionem.
12 Osculo se salutant.	Memoria fit sanctorum viuorum & mortuorum.
13 Sancti recitantur.	Seruat.
14 Lauant manus.	Seruat.
15 Pontifex ad medium altaris regressus.	Seruat.
16 Circumstant ministri.	Seruat.
17 Conficit pontifex.	Seruat.
18 Leuat ad videndum.	Seruat.
19 Communicat ipse.	Seruat.
20 Cum aliis communicat Domini corpus.	Seruat suo tempore.
21 Gratias agit.	Seruat in complenda.

Viden' vt presentii ecclesiæ conueniat in ritu celebrandæ missæ, cum Apostolica illa & primigenia ecclesiæ?

D O R O

EUCHARIS. ET MISSÆ SACRI. LIB. VII. 265
D O R O T H E A.

Aliud officium missæ à per multis, idque diuersis temporibus & compositum & adauctum fuisse: Cælestinum partem addidisse missæ introitum, cuius initium est psalmus, Iudica me Deus: Damasum confessione, quæ fit à sacerdote, prius quam altare conscendat, licet Pontiano quidam assignent: Gregorium primum, Antiphonam quæ introitum sequitur: eundemque instituisse, vt nouies Kyrie diceretur, & antiphona post Epistolam, Euangelium & communionem: Telephorum, Hymnum, Gloria in excelsis Deo: Gelasium primum orationes, id est, precum clausulas quas vocant: Hieronymum, Epistolam & Euangelium: Anastasium primum constituisse, vt cum legeretur Euangelium, cuncti qui rei diuinæ interessent, curi ac venerantes starent, vri expeditiores ad Euangelicum dogma defendendum, vel animaduertendum, quod stando magis quam sedendo facere solemus. Alleluia ex Hierosolymis translatus est. Symboli decantatio fuit Marci pontificis primi decretum vt festis diebus post Euangelium decantaretur, ac idem recitaretur à populo, qui sacrorum causa adesset. Innouauit & id decretum postea Damasus. Antiphonam quæ symbolum consequitur, Gelasius fecit, ac prefationes quæ canonem precedunt, quæ nouem sunt numero: decimam ad honorem deiparæ virginis Urbanus addidit. Quod thus adoletur ad altare, id ex Hebræorum sumptum est ceremoniis, vt in Exodo nosse quilibet poterit. Sixtus primò instituit, vt in præfationibus, Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus sabaoth cantaretur, quod ab Esaiâ propheta sumptum est. Canonis partem, Te igitur clementissime pater, quæ dein initium esse cæpit, Gelasius dedit: sicuti ante eum Syricus, Communicantes, quod nunc tertio loco ponitur: Alexander primus, qui Gelasium & Syricium longo temporis intervallo præcessit, ob memoriam passionis Christi posuit, Qui pridie quam pateretur, vsq; ad illa verba, Hoc est corpus meum. Leo primus adiecit: Hanc igitur oblationem, vsque Placatus accipias. Gregorius treis subiunxit postulationes: Dièscue nostros in tua pace disponas, atque ab æterna damnatione nos eripi, & in electorum tuorum iubeas grege numerari. Eiusdem quoque primi Leonis est, Sanctum sacri-

*Platina in
vita Sixti
primi.*

*Gulielmus
Durantus li.
7. diu. offi.*

L

DE SACRAMENTO

Gregor. epi.
63. ad Ioan.
Syracus.
episcop.

ficiam, immaculatam hostiam. Gregorius precatiois Dominiæ præfationem addidit, scilicet, Oremus præceptis salutaribus moniti: statuitque ut illa præcatio recitaretur, quemadmodum ipsemet scribit epistolarum libro septimo. Mos, inquit, Apostolorum fuit, ut ad ipsam solummodo orationem, oblationis hostiam consecrarent: & valde mihi inconueniens visum est, ut precem (sive canonem) quam scholasticus, id est, vir egregie doctus & in rebus ecclesiasticis apprime exercitatus composuerat (hoc est, ap- to & conuenienti dispositam ordine dictauerat) super oblationem diceremus, & ipsam traditionem, quam redem- ptor noster composuit, super eius corpus & sanguinem non diceremus. Sergius primus huius nominis pontifex instituit, ut Agnus Dei, ter decantaretur. Ut semel finiam, aiunt Christum nihil horum omnium ordinasse, præter sa- cramentum, & verba consecrationis. Quod si ita est, tã- que multa à compluribus diuersis temporibus adiecta missæ fuerunt, qui fieri potest, ut hæc diuina sit institutio?

THEOPHILVS.

Substantia missæ, quam Christus instituit, non propter- eà mutatur, nec mutari potest ab ecclesia. Non enim po- test ecclesia aliam instituere Eucharistiæ (quæ in missa conficitur, sumitur, & offertur) materiam aut formam, quam Christus instituit, neque vilo pacto diminuere, ne- que addere, neque mutare quicquam eorum quæ sunt de substantia formæ sacramentalis. Si enim aut materia mu- taretur, aut forma, fieri non posset, quin & debitus verbo- rum sensus tolleretur: quo sublato inane ac iciumum re- maneret sacramentum, imò nec posset perfici. Ipsa quippe verba in sacramentis iuxta sensum quem faciunt operan- tur. Quando autem fit additio vel subtractio alicuius ver- bi absque variatione significationis debitæ formæ sacra- mentalis, sacramentum omnino perficitur. Quapropter talis subtractio vel additio minime illicita est ecclesiæ: ec- clesiæ, inquam, non cuiuslibet priuato è plebe. Quod verum esse indicat ipsa forma huius sacramenti Eucharistiæ, quam tres Euangelistæ describentes Matthæus, Marcus, & Lu- cas, necnon Apostolus Paulus, non eisdem tradunt ver- bis.

EVCCHARISTIE MISSÆ SACRÆ. LIB. VII. 266

bis. Nam Matthæus, & Marcus, referunt Christum con- secrando panem, dixisse: Hoc est corpus meum. Lucas ve- rò & Apollolus scribunt eum addidisse, Quod pro vobis tradetur. Ecclesia verò dicit, Hoc est enim corpus meum; addens dictionem [Enim] & pretermittens, Quod pro vobis datur siue tradetur. Consecrando autem vinum Chris- tus narraute Matthæo ait: Hic est sanguis meus noui tes- tamenti, qui pro vobis effundetur in remissionem pec- catorum. Quam formam Marcus describens, vltima ver- ba, nempe, In remissionem peccatorum, tacuit. Sed & Lucas eandem tradens formam, hunc in modum Chris- tum dixisse testatur: Hic calix nouum testamentum est in meo sanguine, qui pro vobis fundetur. Nec Paulus vltima hæc verba, Qui pro vobis fundetur, posuit. Quum itaque diuersis modis & verbis Euangelistæ & Paulus huius sacramenti formam exprimant, & in diuersis ver- bis eadem vis & significatio permaneat, ecclesia adhuc hanc aliam formam tradidit: Hic est enim calix san- guinis mei, noui & æterni testamenti, qui pro vobis & pro multis effundetur in remissionem peccatorum. Et hæc dicta sint de forma & materia, hoc est, de substantia missæ. Quod autem atinet ad ea quæ ad sacramen- tum spectant, ritus, inquam, ceremonias, cantum, ora- tiones, vestes, & cætera id genus, qui dubitat ecclesiam po- tuisse ea ordinare, aut alia iis hodie posse superaddere, dubitet etiam oportet Christum Apostolis in cœna di- xisse: Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo: quum autem venerit spiritus ille veritatis, docebit vos omnem veritatem, & que ventura sunt, an- nunciabit vobis. Neque enim deserere potest ecclesiam suam, qui in cœlum conscensus promissit sese mansurum cum ea vsque ad consummationem seculi. Hinc Apostoli recepto spiritu sancto ordinem celebrandæ missæ tradi- derunt. Quod autem à pluribus sanctissimis pontifici- bus ei additum est postea, non vacat ratione: Nam cum in hoc sacramento, ut beatus Thomas Aquinas, 3. part. quæst. 83. art. 4. docet, totum mysterium nostræ salutis com- prehendatur; præ cæteris sacramentis maiori debet so- lennitate celebrari. Superius ordinem declarauimus, &

Mat. 26. s
Marc. 14. c
Luc. 22.
1. Cor. II.

Ioan. 16.

DE SACRAMENTO

rationem vniuscuiusque partis huius sacrosancti sacrificij celebrationi adiecta. Haud absurdum tamen erit hic attere, quae de hac eadem re literis mandauit Rabanus archiepiscopus quondam Moguntius, qui floruit anno circiter *Rabanus*
lib. 2. instit. 855. Principiò (inquit) Dominus consecrauit ac dedit *cap. 32. &*
33. Apostolis suis corporis & sanguinis sui sacramentum cum benedictione & gratiarum actione. Id quod post insequentes Apostoli fecerunt, suosque successores ut facerent, docuerant. At hic canendi ritus qui hodie in ecclesia ante sacrificium obseruatur, inuò non vsurpabatur. Tamen aliquid ex Paulinis epistolis excerptum recitabatur. Enimuerò quia de sacrificij celebratione loqui cœpimus, dicere etiam pergemus qua ratione totus hic ordo sit institutus. Primùm itaque in celebranda missa, dum ad altare sacerdos accedit, cantatur antiphona, ut exaudiatur sonus quando sanctuarium ingreditur coram Domino, non secus ac in veteri testamento sacerdotis ingressus tintinnabulorum sonitu significabatur. Hoc igitur bonum est, ut ingrediente sacrificio utrinque chori concordent, ibique diuinæ laudis audiatur melos: quò suavis ministrorum concentus & harmonia celebrationem mysteriorum Domini cum pio mentis affectu antegrediatur: dignaque laudis sacrificium antecedit venerabile corporis & sanguinis Christi sacramentum. Est enim chorus, multitudo ad rem diuinam faciendam in vnum coacta. Postquam autem sacerdos accessit ad altare, clerus litanias concinit, ut omnes generatim orent prius quam sacerdos speciatim Deo supplicet. Post id locorum orat sacrificus ac primò populum pacifica impertiens salute, à populo etiam simile responsum accipit: ut vera omnes concordia & charitate conciliati, puraque deuotione congregari, facilius, quod postulant ab eo qui corda inspicit & de internis iudicat, auferant. Ibi tum lector canonicam lectionem legit, ut auditorum animi ea ipsa instituti, attentius quæ supersunt audiant. Post hanc lectionem præcentor responsum inchoat, ut auditores ad compunctionem incitet, eorumque animos vegetos reddat & alacres.

Responsorium autem appellatur, quoniam alio desistente cantum, respondet alius. Nonnulli hoc canticum graduale

EVCHARIS. ET MISSAE SACRI. LIB. VII. 267
graduale vocant, quod iuxta gradus suggesti decanteretur. Post responsum Alleluia canitur ut populus animos ad cœlestia & ad Dei contemplationem atrollat. Exinde Euangelium diaconus cum grauitate recitat, ita ut audire queat populus: ut ibi eius audiatur doctrina, in quem omnis coniecta est attentio, ac ut Euangelio, eius vis & potestas intelligatur, cuius tam sanctum celebratur mysterium. Per idipsum populus donaria sua offert, ac clerus offertorium concinit: quod nomen inoleuit, quasi canticum dicas offerentium. Atque altari superponitur corporalis operimentum, quod quidem sudonem significat, qua seruatoris corpus obuolutum fuit. Id autem texti debet ex primo lino, non ex serico, neque bysso, neque linteò tincto, ut à Syluestro papa constitutum reperimus. Tum etiam sacra vasa altari superponuntur, calix scilicet & patena, quæ aliquo modo Christi sepulchrum figurant. Quemadmodum enim tunc Christi corpus aromaribus conditum ab hominibus piis sepulcro inditum fuit: ita & nunc corpus eius mysticum cum sanctarum precum odoribus in ecclesia sacris vasis imponitur, & à sacerdotibus fidei populo ministratur. Post hæc sacerdos rem diuinam facit, atque ubi populum monuit ut animum erigat ad Deum, exhortatur etiam ad agendas gratias, osque implens hymnis & laudibus precationem dirigit ad patrem cœlestem & omnipotentem Deum, cui cœlestes obediunt potestates: rogatque, ut pro sua bonitate confessiones humanas angelicis cantibus associare velit.

Hac precatione adhibita, statim decantari hymnus incipit compositus ex Angelorum & hominum canticis, nimirum, Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus sabaoth, &c. His peractis sacerdos corpus & sanguinem Domini consecrat, & preces ad Deum omnipotentem ardentissimas fundit, inter quas precatio etiam Dominica adhibetur, & clarissima voce recinitur. Vbi enim ventum est ad communionem & perceptionem corporis, osculum pacis sibi qui astant mutuò dant cantantes, Agnus Dei, &c. Idque ut sumentes in pace & animorum concordia sacramentum, ascribantur in numerum filiorum Dei, impetrata scelerum atque peccatorum venia. Post

DE SACRAMENTO

communione & canticum quod ei rei subseruit, ac Dei benedictionem à sacerdote populo optatam, diaconus missæ officium peractum esse deuociat, populo abeundi potestatem faciens. Hæc ferè Rabanus.

DOROTHEA.

Isthæc audiuisse lator. Nunc te declarare velim doctrinam catholicæ ecclesiæ, quod ad applicationem attinet huius sacrificij altaris, & opus, quod operatum vocant. Etsi enim suprâ his de rebus sermonem habuisti, summam tamen etiamnum audire auro, quid de iis ipsis credendum sit, ac mordicus tenendum, ne res tanti momenti è memoria mea vnquam excidat.

THEOPHILVS.

Ecclesia catholica semper docuit, Christum Iesum esse vnicum sacrificium, vnicum precium & redemptionem vnicam, qua meruit nobis in cruce, & precio sanguinis emitti peccatorum remissionem. Docet præterea sacerdotem & communicantem in missa assistantem, mystica & pia oblatione istius sacrificij sibi eius fructum applicare, seque participem facere remissionis peccatorum per Christum. Adhæc quod apud sacrificium istud possit & debeat orationis quoque sacrificium offerri: quo precatur Deum fieri propitium peccatis, non tantum presentium, verum & absentium: imò non viuorum modò, sed & mortuorum per mortem filij sui dilectissimi. Atque ita docet orationem huiusmodi per fidem applicari, & commodare posse vniuersis. Est quidem verum, Christi passionem plus quam abunde sufficere peccatis omnium hominum, oportet tamen vt fide propria & deuotione nos faciamus eius participes, precemurque Deum, vt per ipsum totius mundi miseretur. Ac vt in summa dicamus, Christi sacrificium est meritum remissionis: reparatorium missæ sacrificium est promerita remissionis applicatorium, quod eo applicet sibi quisque per fidem remissionem illam: quod & in defunctis obrinet, qui dum viuerent sibi hoc meritum per fidem propriam compararunt, vt ipsis hæc post mortem prodesse possent. Sacrificium verò precum in missa fit pro omnibus, & quibuslibet: applicatur etiam malis, quanquam non pro sacrificantis, sed pro Dei bona

I. Cor. 6.
1. Tim. 7.
Tit. 2.
Apoc. 14.

voluntate.

EUCHARIS. ET MISSÆ SACRI. LIB. VII. 268

voluntate. Neque verò vnquam docuit ecclesia catholica, sicut aduersarij calumniantur, missam esse opus tantum externum solius sacerdotis, quo secundum suam destinationem viuus aut defunctis quibus voluerit, promeretur remissionem peccatorum, licet opus etiam illud sine fide peragat, applicetque iis qui neque per fidem accipiunt, neque mentis bonum motum habent. Verum longe aliter docuit ecclesia, scilicet, missam non priuatum, sed commune esse sacrificium sacerdotis, publici ecclesiæ seu populi ministri (nam quod sacerdos agit ministerio, populus agit voto, vt Innocentius tertius ait) ipsumque missæ sacrificium illis tantum provenire ad salutem, qui aut ipsi propria fide illud apprehendunt, aut prius apprehenderunt, aut cum beata Monica sancti Augustini matre piè desiderauerunt, vt pro ipsis ad altare Domini offerretur. Quis verò nescit, communis cuiusque sacrificij proprietatem esse, vt omnibus, qui in ea societate sunt applicetur? Quod ad orationem attinet, docuit semper ecclesia sacerdotem posse eam cuiuslibet, tam fideli quam infideli, tam bonis quam malis applicare. Atque huiusmodi sacerdotis orationem, dum tamen in fide & pia deuotione fiat, efficaciorē esse apud hanc sacratissimam actionem & oblationē quam alias, vt iam antè ex verbis beati Cypriani docuimus. Nunc venio ad opus operatum, quo quidem Innocentius tertius, & omnes scholastici doctores in 4. Sententiarum intelligunt, non externas sacerdotis actiones, sed opus Dei in consecratione & sanctificatione sacramenti, quod non à merito sacerdotis, sed à Christi potentia dependet, qui sacramentum suum veraciter ipse consecrat, conficit, & fidelibus dispensat, quanquam ministerio sacerdotis, licet mali nonnunquam & indigni. Hanc ergo illi differentiam statuerunt inter opus operatum & operans. Prius illud dicunt, cum sit opus solius Dei & Christi non consistens in oblatione, sed in sacramenti consecratione & sanctificatione, semper purum esse & sanctum, licet permittat nonnunquam Deus externè tractari illud manibus sacerdotis impuri. Sicut enim (ait Hieronymus) hic est qui baptizat Christus, ita hic est qui sanctificat ad altare. Alterum verò, opus operans, quod non consistit in sacramenti consecratione, sed in oblatione

Lib. 4. de altaris ministerio cap. 2.

De cena domini.
Lib. 3. de sac. cr. altar. ministerio. ca. 5.

Contra Luciferianos.

L iij

DE SACRAMENTO

sacrificij, in gratiarum actione, orationibus, &c. Dicunt nonnunquam esse impurum, nec idem valere vtrum fiat per religiosum, an sacrilegum, per bonum, an per malum, imò sacerdoti malo magis cedere in damnationem, licet præsentibus (vt sit aliquando) proveniat ad bonum: non quidem ratione sacerdotis, sed propter attentionem propriam, quam ex auditu orationum concipiunt: præsertim quum oratio per sacerdotem tanquam publicum ministerium, omnium nomine dicatur. Quod & beatus Augustinus testatur: Certum est (inquit) quòd Deus etiam peccatores audit. Propheta Balaam, non de populo Israel, sed alienigena, conductus ab inimico, vt populo malediceret, conuersus à Domino ad benedicendum est: & cum aliud haberet in voto, verba tamen precantis, & bona sunt, & pro populo exaudiuntur à Domino. Vnde non mirum est, verba bona, quæ pro populo dicuntur in precibus, etiam si à malis dicantur episcopis, exaudiri tamen, non pro peruersitate præpositorum, sed pro deuotione populorum. Vt vt autem hæc sese habeant, nunquam docuit ecclesia, externum mali sacerdotis opus promereri alicui sine fide & attentione remissionem peccatorum: quin potius docuit, opus illud in se quale est consideratum, nemini conferre. Quapropter malitiosè nonnulli asseuerant hætenus in ecclesia prædicatum fuisse, sacrificium sacerdotis valere coram Deo ex opere operato, siue bono motu ventis, per opus operatum intelligentes, opus sacerdotis quacunque sit, non considerata mentis cogitatione. Caterum nemo veridicus negare possit, oblationem & applicationem missæ, eo quo fit in canone modo (si tamen canon rectè intelligatur) verbis Christi consonam, traditionisque per Christum institutæ consentaneam esse & conformem. Christus enim in cœna sua, & cœna facta, orat, non tantum pro Apostolis præsentibus, sed & pro omnibus qui credituri erant per verbum ipsorum in eum. Similiter & sacerdos precatur pro omnibus fidelibus. Christus accipit panem & calicem in manus suas, tanquam offerens, gratias agit, porrigit discipulis, & dicit: Hoc est corpus meum. Et, Hic est meus sanguis, qui pro vobis, & pro multis effunditur: præcipitque Apostolis, idem vt faciant in sui com-

*Lib. 2. cont.
epist. Pameniani,
cap. 8.*

IVCHARIS. ET MISSÆ SACRI. LIB. VII. 269
sui commemorationem. Quæ quidem omnia ita in missa fiunt, vbi sacerdos cum populo Deo gratias agit, non solum prostantibus, sed pro omnibus etiam, pro quibus sanguis Christi effusus est, idque in memoriam eius.

DOROTHEA.

Vtrum dic sodes, cur Eucharistiæ sacrificium missa appellatur? vnde hoc sumptum est vocabuli?

THEOPHILVS.

Vox hæc Missach, neque Latina neque Græca est, sed Hebraica, significans oblationem quæ fit superiori Domino propter debitum personale munus ac obligationem, vt ex decimo sexto capite Deuteronomij intelligi potest. Celebrabis diem festum hebdomadarum domino Deo tuo oblationem spontaneam manus tuæ, quam offeres iuxta benedictionem domini Dei tui. Vbi autem Latine oblationem legimus, in Hebræo Missach scriptum est. Quare Christiani in ecclesia Latina in hodiernum vsque diem retinuerunt hoc nomen iam inde à primitiæ ecclesiæ tempore impositum sacrificio, quod Christus Dominus ecclesiæ suæ commendauit: Græci λειτουργίας vel λειτουργίας dicunt, Hoc est, sacrum ministerium. Quamquam non desunt qui dicant hoc Latinos nomen ex moribus institutumque priscorum esse mutuaros, qui in suis sacris post cuncta celebrata mysteria, audiebant hæc verba ab eo prolata, cui hæc partes tributæ erant, λαοίς & πρῶτοις, populis missio est, vel datur, quibus quidem verbis significabatur, tum demum omnibus fas esse abire. Ac eorum sententia idem mos etiamnum à nostris seruatur, adeo vt peractis sacris, per diaconum pronuncietur, Ite, missa est, quod idem est ac licet, hoc est, ire licet: ita missa, pro alia eiusdem significationis voce, missio, poneretur, quomodo diuus Cyprianus aliquando hac voce, remissa pro remissione vtitur. In aqua, inquit, baptismo percipitur peccatorum remissa. Hinc ergo totum de exortatione res habeat, hoc verbum missa, in frequenti erat vsu in primitiua ecclesia, vt intelligi potest ex beato Clemente.

*Cyprianus
ad fortuna-
tum de ex-
ortatione
martyrj.*

Clemens e- In aliis, inquit, locis sacrificare & missas celebrare non si-
pist. 3. ad La- cet, nisi in iis in quibus episcopus proprius iusserit, & cate-
cobum fra- Hæc Apostoli à Domino accepere, & nobis tradiderunt.
tram Domi- Sanctus quoque Alexander papa & martyr, qui anno flo-
ni. rebat 119. huius rei meminit. In sacramentorum, inquit, o-
Refertur de blationibus, quæ inter missarum solennia offeruntur, pas-
consec. dist. sio Domini miscenda est, ut eius, cuius corpus & sanguis
1. cap. Hic conficitur, passio celebretur. Beatus etiam Ignatius S. Ioa-
ergo. nis Euangelistæ discipulus, Nō licet (ait) siue episcopo ne-
Epist. 10. que offerre, neque sacrificium immolare, neque missas ce-
ad Smyr- lebrare. In historia quoque ecclesiastica, quam tripartitam
neses. vocant, ipsum nomen missæ aperte legitur: nam libri quarti capite decimo tertio dicitur, quod Constantinus Constantini magni filius Constantinopolim venit, & Paulum episcopum civitate expulit. Macedonum autem distulit statueri vrbis episcopū, & permittens eum missas facere solum in ecclesia, in qua fuerat ordinatus, denuo profectus est Antiochiam. Haud equidem ignoro, patres nomen missæ non semper accipere pro altaris sacrificio, verum interdum pro qualibet spirituali oblatione, quæ mediante sacerdote, quasi collecta & adunata pro omnibus Deo offertur. Græci appellarunt Synaxim, quod Latini aliàs collectam reddunt, aliàs conciliationem seu communionem. Ita ut patribus idem propemodū fuerit celebrare vel agere missam, quod celebrare vel agere Synaxim seu collectam. Præcipue tamen altaris oblatio nomine missæ seu Synaxis significatur. Hoc enim mysterio confirmatur arctissima coniunctio mystici corporis cum capite, hoc est, Christi & ecclesiæ, & omnium Christi membrorum Christi nomen verè profertentiū, inter se. Testatur etiam beatus Dionysius divinum hoc mysterium (quam & hostiæ salutaris oblationem appellat) peculiariter vocari communionem, siue societatem, & Synaxim, aut collectam: & addit hanc orationem, quod collectionem in vnum, illud vnicum sacratius operetur.

*Lib. de eccl.
hierar. ca. 3*

D O R O T H E A.

Qua tandem lingua missam convenit celebrari? An non solennes & publicas omnes preces oportet vulgari lingua & populo cognita accurari?

T H E O

Constat Christum in missa in memoriam oblationis in cruce factæ offerri pro tota ecclesia congregata ex Iudæis & gentibus, virtutēque passionis eius derivari in omnes Christi fideles, qui sunt numero & merito ecclesiæ membra. Quemadmodum autem Iudæis peculiariis est lingua Hebraica: sic Græca & Latina gentibus conveniunt. Ut igitur fructus passionis Domini applicari in missæ sacrificio omnibus verè Christianis significetur, quodque horæ canonicæ & publicæ preces pro tota ecclesia dicantur & decantentur, rationi consentaneum est, ut in Latina occidentali ecclesia, lingua Latina in divina re faciendâ retineatur: perinde ac ecclesia orientalis Hebraica, Hebraicis verbis, Græca Græcis Deum laudat. Quod ut apertius ecclesia significet, Latini Græcas qualdam vuculas Latinis immiscunt missis & horis canonicis; nempe, *Κύριε ἰησοῦ*, id est, Domine miserere: Similiter & Hebraicas, ut est Alleluia, id est, Laudate Dominum: Et Amen, id est, verè, siue fideliter, vel fiat: Sabaoth, id est, Dominus virtutum, aut exercituum: Hofanna, id est, O Domine saluum me fac. Græci quoque à Latinis Latinas voces mutuuntur. Vbi enim dicimus *Κύριε ἰησοῦ*, quod à Græcis accipimus, ipsi dicunt, Domine miserere, quod habet à Latinis: idque, ut in utroque populo fidei vnitas significetur, cum vnus eiusdem Domini populus simus, vnumque Deum & credamus & adoremus, iuxta illud Apostoli: Non est distinctio Iudæi & Græci. In precationibus itaque publicis & solennibus ecclesiæ, Deus triplici laudatur lingua, Hebraica, Græca, & Latina. Id quod futurum esse, titulus Dominiæ crucis his solum tribus linguis inscriptus significabat, fore etiam indicans ut passionis Christi mysterium his ipsis celebraretur, ut diuus Augustinus luculenter ostendit, quum de septuaginta duabus linguis loquens, hunc in modum scribit: Harum omnium linguarum non testamenti tempore, tribus linguis, Hebraicæ vtiq; Latinæ & Græcæ principatus committitur, quia in eis crucis Christi titulus literis Hebraicis, Græcis & Latinis scriptus authoritate euāgelica perhibetur.

Rom. 10.

Lib. 1. de mirabilibus scripturae, cap. 9.

Lib. 9. ety- molog. Ac Iſidorus Hiſpaliſis epiſcopus idem teſtatur, cùm ait: Tres ſunt linguæ ſacræ, Hebræa, Græca, Latina, quæ toto orbe maximè excellunt. His enim tribus linguis ſuper crucem Domini à Pilato fuit cauſa eius ſcripta. Vnde manifeſtum euadit miſſam atque horas canonicas Hebræicè tantùm, Græcè, & Latinè dici oportere. Quod multò decetius ac cõuenientius ſit, quàm ſi vernacula lingua diuinus perageretur cultus. Cõueniunt ſiquidem in Latina lingua omnes Galli qui callèt linguam Latinam, nec Galli ſolùm, ſed & Itali, Hiſpani, Germani, Angli, & reliquæ omnes nationes. Ideo quæ ſit vt omnia, quæ ſunt in cultu diuino, ſiue legatur, ſiue canentur, optimè conſonent. Ac miſſa quidem Latino idiomate celebrata eſt in Gallia & Germania ante mille annos, quando primùm regiones illæ Chriſtianam doctrinam amplexe ſunt. Quamuis autem vrgentior tum ratio appareret, pro nouella fidei plantatione, ob quam miſſæ & horæ canonicæ Gallica aut Germanica lingua legeretur aut dicerentur: tamè ſanctiſſimi illi viri, qui primi Gallos & Germanos Euāgelicam doctrinam Chriſtianam, & mores edocuerūt, miraculis etiam clari, in publicis & ſolem nibus precibus vſum eccleſiæ Latinæ obſeruarunt. Quàm magnam verò confuſionem id pareret, ſi ad nos aduentantibus Italis, Hiſpanis, Germanis, Angliſ, Hungaris, Boëmis, & exteris aliis, miſſæ noſtræ actio non intelligeretur, ſed omnes omnibus barbari eſſe viderentur. Nonne miſſa inde contemptui haberetur? Vt igitur tanta abſurditas atque offenſio tolleretur, operam ſedulo nauauit eccleſia, cauere ne diuini cultus penſum linguis adeo confuſis ac diſſonantibus in eccleſia Latina perageretur, ſed lingua Latina duntaxat accuraretur.

D O R O T H E A.

Cap. 14. Diuus Paulus priore ad Corinthios epiſtola docet, in eccleſia ea loquendum eſſe lingua, quæ ab omnibus poſſit intelligi. Itaque vernacula lingua accommodatior videtur precibus publicis ac ſolem nibus, quàm Latina, quæ à pauciſſimis intelligitur: quò vnusquisque eius ſit particeps, quod omnium nomine peragitur.

T H E O P H I L V S.

Sanctus Paulus ibi loquitur de concionatore, qui verbum Dei

EVCHARIS. ET MISSÆ SACRILEG. VII. 277
 bam Dei docet, & ſcripturas interpretatur, quem cõſtat fruſtra loqui peregrina lingua, quæ à vulgo, apud quæ orationè habet, non intelligatur. Quod vel ex eo liquet quò dicit: Qui prophetat, hominibus loquitur ad ædificationè, & exhortationem, & conſolationem. Qui loquitur lingua, & exhortationem, & conſolationem. Qui autem prophetat, eccleſiam Dei ædificat. Qui autem prophetat, eccleſiam Dei ædificat. Et ruruſum addit: Gratias ago Deo meo, quòd omnium veſtrum lingua loquor. Sed in eccleſia volo quòque verba ſenſu meo loqui, vt alios inſtruam, potius quàm decem millia verborum in lingua. Dicit Apoſtoloſ malle ſe quinque verba loqui quæ intelligantur, quàm decem millia verborum lingua peregrina & incognita auditoribus. Quòd verò ait, vt alios inſtituam: Ieo ipſo ſatis innuit ſe de eo loqui qui populo eſt à concionibus, hoc eſt, qui alios docet, & diuina ſcripta interpretatur. Niſi enim is intelligatur, erit populo, cui loquitur, barbarus. Quare concionatores, qui populum inſtituunt Chriſtiana pietate, ſi quas auctoritates vel ex ſacris literis, vel ſanctorum patrum ſcriptis interdum Latinè in publicis concionibus citat, vulgari lingua ſtatim interpretantur. Id quòd Apoſtoloſ probare videtur, dicens: Maior eſt qui prophetat, quàm qui loquitur linguis, niſi fortè interpretetur, vt eccleſia ædificationem accipiat. Et iterum: Qui loquitur lingua, oret vt interpretetur, ſcilicet verba quæ populo non intellecta profert. At longè alia ratio eſt de iis, qui vel pſallunt, vel orant, ſacramenta adminiſtrant, vel alio quouis pacto diuinum cultum in miſſa & horis canonicis perſoluunt, vbi rudi & imperitæ multitudini ſatis eſt ſcire & intelligere omnia quæ in officio eccleſiaſtico dicuntur, leguntur, cantantur, aut aliis ceremoniis peraguntur, fieri ad laudem Dei, & hominum ſalutem. Scit enim plebs ipſa precationes ab eccleſia dirigi ad Deum patrem per Chriſtum. Audit etiam ſubinde in concionibus publicis, quid ſibi velint ea quæ & in ſacramentis & in miſſæ celebratione geruntur, diligenterque admonetur à paſtoribus, vt vnicuique actioni conſenſum præbeat, pioque deſiderio apud Deum ambiat vt publicis eccleſiæ votis aurè ſuæ pietatis accommodet: vt interim taceam, quòd Dominicis diebus, præter pomeridianas conciones, in ſacro etiã, quòd epiſtolæ nomine, & quòd ex Euāgelio recitatur, lin-

DE SACRAMENTO

gua ipsi intellecta familiarissimè explicatur. Quare nulla
vrget necessitas, vt missa & preces publicæ vernacula lin-
gua dicantur.

DOROTHEA.

I. Cor. 14.
cap.

Verùm nõnne loco suprà dicto docet Apostolus, quod
auditur aut legitur sine verborum intellectu, sine fructu
legi & audiri? Si orem (inquit) lingua, peregrina scilicet &
incognita, spiritus meus oratur mens mea fructa vacat.

THEOPHILVS.

Populus vtique Christianus, qui vel missæ, vel sacris
horis canonicis interest, nullo pacto alienus est à fructu
missæ aut preceationum publicarum. Licet enim plurimi
Latina verba nec sonare nec intelligere valeant, seu nã ta-
men quis sit finis & scopus eorum, quæ in ecclesia à mini-
stris Dei leguntur. Dicam rudius, sed explanatius: Non in-
telligit indoctum vulgus sensum verborum, quibus missa
celebratur: at non ignorat omnia in ecclesiasticis officiis
fieri ad Dei honorem & salutem ecclesiæ: ac in missa re-
præsentari dominicam passionem, Eucharistiam consecra-
ri, & eos, qui animo contrito & spiritu humiliato sacris
missæ mysteriis intersunt, meriti Christi participes fieri per
fidem. Quamuis igitur simplex plebecula verborum si-
gnificationem non assequatur, & mens eius, id est, intelle-
ctus sit sine fructu sensus verborum: non tamen spiritus, id
est, ardor spiritus eius in Deum, piium illud desiderium Deo
seruendi, eius laudandi & reuerendi, quo torus flagrat,
fructu & merito apud Deum vacat: sed quo maiori affe-
ctu, operante spiritu sancto, diuinis interest officiis: eò
maiolem fructum percipit. Hoc verum esse vsus atque ex-
perientia testatur. Sunt enim Latinæ linguæ quidam rudes
& ignari, qui mouente spiritu sancto, dicunt psalmum, Mi-
serere mei Deus, quorum spiritus, hoc est, animus & verus
cordis affectus, orat: quia piè ad Deum accenditur. Mens
autem, hoc est, intellectus, quia nõ meditatur sensum ver-
borum, nec contemplatur significata per illa, cum eò non
penetret, fructu vacat, hoc est, nihil ædificatur, nihil vilita-
tis habet, nec sensu pascitur & intelligentia preceationis,
cum orationis & verborum vim nõ intelligat. Qui tamen
hunc in modum precatur, haudquaquam vacuis manibus
domum

EUCHA. ET MISSAE SACRIF. LIB. VII. 272
domum redi: sed plus fructus ex oratione ea percipit, qua
mens seruore spiritus inflammata, in Deum tendit, quam
capiat per unquam orans theologus, cui quidem abstrusi hu-
ius preceationis & psalmi sensus omnes perspecti sunt &
cogniti. Atque in hac sententiam Christus Iudæis dicebat,
qui linguam qua precabantur intelligebant: Populus hic
labiis me honorat, cor autem eorum longè est à me. Quia
verò superiori loco Paulus his verbis vtitur [Si ego orem,
spiritus meus, mens mea, siue intellectus] ostendit ibi se
potissimum loqui de priuata preceatione. Quare cæteris
omnibus æqualibus, satius esset vt priuatæ eiusmodi pre-
ces lingua intellecta funderentur, vt non modò spiritus, id
est, affectus cordis, sed intellectus etiam preceationis sensu
pasceretur. Intellecta enim oratio vehementius preceationis
piium affectum atque deuotionem incedere potest ac per-
mouere, quàm non intellecta. Vnde subiicit Paulus: Orabo
& mente: psallam spiritu, psallam & mente.

DOROTHEA.

Idem etiam addit: Alioqui si benedixeris spiritu (hoc
est, si Deum laudaueris lingua peregrina & auditoribus
incognita, ex dono spiritus) is qui implet locum idiotæ
siue indocti, quomodo dicturus est, Amen, ad tuam bene-
dictionem gratiarumque actionem? quandoquidem quid
dicas nescit. Nam tu quidem bene gratias agis, verùm a-
lius non ædificatur. Nõnne Apostolus, dum hoc dicit, lo-
quitur de oratione siue benedictione publica, cui rudis
plebecula consensum præbere non potest, nec Amen res-
pondere, hoc est, fiat, vel ita sit, nisi ea proponatur lingua,
quam intelligat: Quod si ita est, publicæ & solennes pre-
ceationes adhiberi debent & accurari lingua populari &
omnibus cognita. Qua tandem igitur ratione in Gallani-
cas, Hispanicas, & Germanicas ecclesias lingua Latina in-
uicta est? An non hoc planè aduersatur expresso sancti spi-
ritus mandato?

THEOPHILVS.

Ex verbis Paulinis cõcludi non potest, Deum prohibuisse
tãquam peruersum quippiam ac sibi ingrati, ne preces pu-
blicæ & solenes adhiberentur peregrina lingua. Diuus enim
Paulus eum laudat, qui lingua populo nõ intellecta precatur,

Esai. 19.
Mat. 15.

DE SACRAMENTO

dicēs quod gratias agat, Deoq; loquatur: quamuis multo vilius & commodius esse existimet, si & hac oratione affidentes ædificauerit. Quod si directò istud Dei voluntati repugnaret, certissimum est, quod sanctus spiritus multò aurè suggestisset iis, quos post nongentos, & eo amplius, annos ecclesiæ suæ pastores & ministros dedit. Licet autè ab initio ecclesiæ, cum omnes essent dociles & mysteriorum capaces, ac multitudinis credentium cor esset vnum & anima vna in Domino, assiduæque lectioni, meditationi, & precationibus incumbentes frangentes panem salutis, aliter obseruaretur: id tamen hoc tempore ad imitationem minime trahendum est, cum aucto fidelium numero, in tanta multitudine charitatem refrixisse videamus. Ac experientia quidem compertum est, magis hoc ad destructionem quàm ad ædificationem valiturum, impiis ac malè institutis per compita, cauponas, constrinas, popinas, officinas, & tabernas sancta mysteria in canticum & proverbium vertentibus. Atque ita impingeretur in id quod inhibuit Christus, ne scilicet sanctum canibus daretur. Neque verò est quicquam ecclesiæ detrimenti, si singuli nequeant respondere Amen, ad benedictionem sacerdotis. Prouidit enim sapienter ecclesia, vt ministri vice totius populi respondeat sacrificio finem orationis facienti.

D O R O T H E A.

1. Cor. 7.

Tu quicquid dicas, nondum mihi planè satisfacis. Si enim Paulus, qui spiritum Dei se habuisse testatur, tanto illustratus habitatore, docuit orationes & benedictiones publicas lingua toti populo nota dicendas, & hoc ipsum in primitiua ecclesia obseruatum fuit: non videretur ecclesia hoc mutare potuisse.

T H E O P H I L V S.

Ioan. 16.

Idem spiritus sanctus, qui in exordio nascentis ecclesiæ per Paulum & Apostolos, fideles docuit, nunc quoque eodem docet ecclesia per præfectos & doctores. Datus enim spiritus sanctus ecclesiæ doctor veritatis, nunquam non docet eam omnem veritatem. Qui sicut ecclesiam nunquàm deseruit, ita nunquam deseret, ipso Christo testante, dum ait: Rogabo patrem, & alium paraclitum dabit vobis, vt vobiscum æternùm maneat, spiritum veritatis. Hinc sequitur

Ioan. 14.

E V C H A R I S. E T M I S S A E S A C R I. L I B. V I I. 273
quitur, quod ecclesia in his quæ instituit & ordinat, aut prius ordinata pro qualitate & conditione temporum mutata, id faciat spiritu veritatis docente ac eam dirigente: & propterea in huiusmodi rebus nec errat, nec errare potest. Et quia quod vno tempore conuenit & expedit ecclesiæ, id alio quandoque tempore minus congruit, maxime in ritibus & ceremoniis diuini cultus, ecclesiæ ordinationi in huiusmodi rebus standum est. Argumentum huius rei est, quod Apostoli initio nascentis ecclesiæ intermissa ad tempus forma baptismi à Christo tradita, baptizabant in nomine Iesu, ex familiari forsitan instinctu spiritus sancti, vt dulcissimum illud Iesu nomē, quod inuisum odio sumque erat gentibus & Iudæis, honorabile redderetur, per hoc quod ad eius inuocationem spiritus sanctus dabatur in baptismo. Licet ergo in primitiua ecclesia Christianis nondum satis edoctis ecclesiastica mysteria, orationes & benedictiones publicæ ac solēnes lingua vulgari dicerentur: postea tamen sat institutis fidelibus, vt saltem generatim intelligant ea quæ in diuino geruntur officio fieri ad laudem Dei & salutem hominum, ordinatum est ab ecclesia ex Iudæis & gentibus collecta, vt his tribus linguis, Hebræa, quæ Iudæis peculiaris est, Latina & Græca, quæ gentibus communes sunt, diuina peragerentur officia. Quod constat esse longè melius, ornatius, & honorificentius, quàm si tot barbaris, peregrinis, exoricis stridentibus linguis & vocibus ecclesia perstreperet. Hinc Sclauo olim Sclauonicè missas suas celebrantes, id impetrante diuo Hieronymo, huic privilegio cesserunt, & se Latinæ accommodarunt ecclesiæ. Indi tamen australes, permittente sede Apostolica, rem diuinam lingua populari faciunt. At privilegia paucorum non debent esse leges vniuersorum.

D O R O T H E A.

In omnibus, quæ adhuc à me non satis intellecta, in medium adducta sunt, animo meo perbellè sacrificisti, quæque in sacrificio altaris obscura difficiliaque videbantur mirè illustrasti, qua lingua celebrari illud oporteat in super aperiens. Iam, si placet, ad sacramentum ipsum reuertere, ac doce quomodo ad sacram mensam, id percepturus fidelis, accedere debeat.

T H E O P H I L V S.

M

DE SACRAMENTO

I. Cor. II.

Diuis Paulus hoc declarat. Probet, inquit, seipsum homo, & sic de pane illo edat, & de calice bibat. Qui enim indignè manducat & bibit, iudicium sibi manducat & bibit, non diiudicans corpus Domini.

DOROTHEA.

Quid in hac probatione Dominus postulat?

THEOPHILVS.

Vt verè probemus nos ipsos, ac periclitemur an veri simus Christi membra, hoc est, an veram habeamus fidem, qua non solum credamus veritatem corporis & sanguinis Christi in Eucharistia, sed & per redemptionem, qua est in Christo Iesu, peccata (de quibus poenitentia ducti confessi sumus, diligenter excussis omnibus animorum nostrorum latebris) gratuito nobis remissa & condonata esse: qua fide videamus Christum quasi pendente adhuc de cruce pro nobis, & suo nos perfundente sanguine in remissionem commissorum, & summa laude prosequamur hoc sacrificium semel pro nobis immolatum: qua intelligamus nos accipere eamquam de manu Christi, corpus eius pro nobis traditum, & sanguinem ipsius effusum in abluionem scelerum nostrorum: breuiter qua non aliter afficiamur quam si Christum presentem videremus, atque ita diuinam & spirituales ipsius carnem adoremus (quam nobis dat in salutem) prius quam comedamus. Necesse etiam est, ut non solum peccata nostra nobis displiceant, sed ut in posterum sancte ac iuxta Dei voluntatem viuere cupiamus, nullam de cetero peccandi voluntatem habentes: ut proximos sincera charitate complectamur, omnibus inimicitias, odio, malevolentia, simulatibus nuntium remittentes: ut nihil ardentioribus votis optemus, quam ut in pace & fraterna concordia viuamus: ut animum habeamus carnis sordibus purum & immunem, Denique ut fiduciam nostram in Dei misericordia collocaemus, vitam salutemque omnino quærentes in Christo Iesu, cumque vnicam nostram iustitiam existimemus.

DOROTHEA.

An Dominus perfectionem tam absolutam numeris omnibus exigit, ut in ea nihil desideretur?

THEOPHILVS.

Fidem charitatemque nostram integram & ab omni suo
vacuam

EUCCHARIS. ET MISSAE SACRILIB. VII. 27
vacuam esse conuenit: sed hæc tam perfecta esse nihil est opus. Nam si perfecti essemus, non opus esset sacramentis. Idem enim instituta sunt, ut subleuandæ nostræ imbecillitati adinricula sint ac imperfectionis subsidia. Quum ergo firmam malè antè actæ vitæ displicentiã & in omnia peccata odium in nobis sentiemus, quod à Dei timore proficiascatur, meliorisque & correctioris vitæ desiderium ut Domino obsequamur, capaces sumus (non obstantibus in firmitatis reliquiis, quas in carne circumferimus) huius spiritualis conuiuij, in quo contemplantur tanquam in speculo Dominum Iesum pro delendis nostris delictis affixum cruci, & à mortuis excitatum, ut à corruptione & morte nos liberet, in celestemque immortalitatem transferat.

DOROTHEA.

Quid de iis censes, qui charitate vacui, pollutaque conscientia ad has cælestes accedunt epulas? An eos Christi corpus (quod ab eius spiritu diuelli non potest) accipere credis, cum Christi spiritum non percipiant instrumeto destituti quo spiritualia inscipiuntur? THEOPHILVS.

Boni & mali, id est, digni & indigni, quum Eucharistiã accipiunt, idem substantia sacramentum sumunt. Vnde Apostolus indignè manducantes, corporis Christi reos facit: & catholici partes confitentur Dominum idem Iudæ corpus dedisse, quod reliquis Apostolis: mali autem polluto quidem & indigno ore sacramentum excipiunt & manducant: sed non ad vitam, cum in illis obstat malitia, ne quod spirituale est, spiritualiter digeratur. Quare illis in exitium & condemnationem cedit. Licet enim qui corpus Christi sacramentaliter sumunt, spiritum etiã Christi sumant per concomitantiam eiusdem corporis, scilicet in exteriorè hominè: in interiorè tamen hominè, eundem spiritum per gratiã non admittunt, secundum quam in illis operetur. Est ergo in illis spiritus Domini, qui replet orbem terrarum, essentialiter: sed non efficaciter per gratiã. Quod autè in Eucharistico sacramento bonis pariter ac malis verum Christi corpus & sanguis verè omnibus ex æquo dentur, malis que perinde ac bonis in os admittant, contentis parum testimonium edocet. Primò ergo prodeat Origenes. Is quidè sic alicubi scribit: Iudicium Dei paruidendis, & comonentem ecclesiam despicias? Comunicare non ti-

M ij

August. in
psal. 98.

Origenes in *psal.* 37. mes corpus Christi, accedens ad Eucharistiam quasi mundus & purus, quasi nihil in te sit indignū, & in iis omnibus putas quòd effugias iudiciū Dei: non recordaris illud quod scriptū est, quia propterea in vobis infirmi & ægri, & dormiunt multi? Quare multi infirmi? Quoniam non seipfos diiudicant, neque seipfos examināt, neque intelligunt quid est communicare ecclesiā, vel quid est accedere ad tanta & tam eximia sacramenta. Patiuntur hoc quod febricitantes pati solent, quum sanorum cibos præsumunt sibi metipsis inferentes exitium. Idem alio quodam in loco: Quando, *1^a Tom. 5. in diversos.* inquit, sanctū cibum illudque incorruptū epulum accipis, quando vitæ pane & poculo frueris, māducas & bibis corpus & sanguinem Domini, tunc Dominus sub tectum tuū ingreditur: & tu ergo humilians temetipsum, imitare hunc Centurionem, & dicito, Domine non sum dignus vt intres sub tectum meum. Vbi enim indignè ingreditur, ibi ad iudiciū ingreditur accipienti. Hactenus Origenes. Audiamus nunc Cyprianum. *Cyprianus de lapsis.* Iacēs, inquit, stantibus, & integris vulneratis minatur, & quòd non statim Domini corpus inquinatis manibus accipiat, aut ore polluto sanguinem Domini bibat, sacerdotibus sacrilegus irascitur. Quomodo autem malos intelligat accipere in sacramēto, ipsemet alibi explicat. Sacramenta quidem (ait) quātum in se est, sine propria esse virtute non possunt, nec villo modo diuina se absentat maiestas mysteriis: sed quamuis ab indignis se sumi vel cōtingi sacramēta permittant, non possunt tamē spiritus esse participes, quorum infidelitas vel indignitas tātē sanctitudini contradicit. Ideoque aliis sunt hæc munera, odor vitæ in vitam, aliis odor mortis in mortē, quia omnino iustū est vt tanto priuentur beneficio gratiæ contēptores, nec in indignis tantæ gratiæ puritas sibi faciat mātionem. Hæc ille. Sed huc Basilius quoque accedat. Debemus itaque (ait) iatē dere, quid sit iudiciū eius, qui indignè edit ac bibit. Nam si qui fratrem quoque per cibum contristat, à charitate excidit, sine qua magna quoque charismata & iustificationes quoque operantia, nihil profunt: quid de eo dicendum est, qui ociose & inutiliter edere audet corpus & bibere sanguinem Domini Iesu Christi, & hac ratione plus aliquanto contristat spiritum sanctum, dum sine socia charitate vescitur?

aitur: Consentit his Hysichius celebris author, sic scribens: *Hysichius* Siquis Dei tēplum violauerit, disperdet illum Deus. Pro. in *Leuiticū lib. 6. c. 2. 6.* pter quod sanctuarium eius paueamus, vt nec corpus nostrum polluamus, neque ad corpus Christi, in quo est omnis sanctificatio (tu ipso enim omnis plenitudo diuinitatis inhabitat) sine subtili diiudicatione nostri temerè accedamus, sed prius nosmetipsos probemus, reminiscentes eius qui dixit: Quicumque comederit panem, aut biberit calicem Domini indignè, reus erit corporis & sanguinis Domini. Hæc Hysichius, qui corpus Christi ab indignis accipi sentit ex illis verbis Pauli, Quicumque comederit indignè, & c. Ab hoc videamus quid sentiat Ambrosius. Et quomodo (ait) *Ambrosius* conculcat quisquam filium Dei: Quando enim eo indignè *in epist. ad participatur per sacramenta, nōnne grāde peccatum committit? nōaue illum conculcat? nōnne ipsum contemnit?* Veniamus iam ad Chrysostomum. Is quadam homilia sic *Chrysost. in scribit: Cogita quanta indignatione aduersus proditorem, Mat. hom. aduersus eos qui crucifixerunt ipsum mouearis: & caue ne tu quoque corporis & sanguinis Christi reus efficiaris. Illi acerbiſſimè trucidarūt, tu post tot tantaque beneficia, fōdda suscipis anima. Quam grauitè autē idem tulerit indigno dari corpus Domini, illa sententia eius ostendit, dum sacerdotē sic alloquitur: Quòd si ipse pellere nō audes, mihi *Idem eadem* dicas. Non permittam ista fieri: animam prius tradā, quàm *homil.* Dominicum corpus alicui indignè: sanguinemque meum effundi potius patiar, quàm sacratissimum illum sanguinē præterquam digno concedā. Hæc Chrysostomus, qui alibi quoque sic scribit: Nemo sit Iudas in mensa. Hoc sacrificiū *Idem homi. de prodit. Iudæ.* cibis spiritualis est. Nā sicut corporalis cibus, quum ventrē inuenerit aduersis humoribus occupatum, amplius lædit, magis nocet, & nullū præstat auxiliū: ita & ipse spiritualis cibus, si quem repererit malignitate pollutum, magis eum perdet, nō sua natura, sed accipiētis vitio. Pura igitur mens in omnibus, pura cogitatio, quia & sacrificium purum est. Nūc accedamus ad Hieronymum. Polluimus, inquit, panē, id est, corpus Christi, quando indigni accedimus ad altare, & fōddi mundum sanguinem bibimus, & dicimus, Mēsa Domini despecta est: non quòd hoc aliquis audeat dicere, & quod impiè cogitat, scelerata voce proferre: sed opera*

In psal. 54. peccatorum despiciunt mensam Dei. Idem tradit Iudam in cena corpus & sanguinem Domini cū cæteris iumpisse, dum illud enarrat, Qui sibi mecum dulces capiebat cibos, Cū mādatis, inquit, vitæ, & voluntate patris pleruoque, re-
fectus es. Cibus enim dulcis est, patris facere voluntate: vt illud, Qui intingit mecum manū in paropside, leuabit cōtra me calcaneum suum: vel cibus dulcis, id est, corpus & sanguis Christi, quod ipse accepit indignus. Quod autem ab immūdis suscipi possit corpus Christi, & tamen à solis mūdis suscipi oporteat, idem is verbis docet: Si in linteum vel vas sordidum, non illud mittere audet, quanto magis in corde polluto? quā immundiciam Deus super omnia exceratur, & quæ sola iniuria est eius corpori. Nā & Ioseph ille iustus propterea sindone munda inuolutū, in sepulchro nouo corpus Domini sepeliuit, præfigurās corpus Domini acceptaros tam mundam mentem habere quā nouam. Hæc Hieronymus. Superest vt audiamus Augustinum. Is epistola quadam ita scribit: Tolerat ipse Dominus Iudam, diabolum, furem & venditorem suum: sinit accipere inter innocentes discipulos quod fideles norunt precium nostrum. Idem alibi: Quid de corpore ipso & sanguine Domini, vnico sacrificio pro salute nostra, quamuis ipse Dominus dicat, Nisi quis manducauerit carnem meam, & biberit sanguinem meum, non habebit in se vitam. Nonne idem Apostolus docet, etiam hoc perniciosum malè vtentibus fieri? Ait enim: Quicumque manducauerit panem, & biberit calicem Domini indignè, reus erit corporis & sanguinis Domini. Ecce quemadmodum obsunt diuina & sancta malè vtentibus. Cur non & hoc modo baptismus? Alio quoque in loco corpus Christi malòs accipere docet, dum sic loquitur: Vincenti dabo māducare de manna abscondito, id est, de pane qui de cælo descendit, cuius figura fuit manna in eremo, quam, sicut ipse Dominus dixit, multi manducantes mortui sunt: sed & nunc quicumque manducat indignè, iudicium sibi manducat. Et alibi: Et tamen corpus Christi nihilominus ius est, qui indignè accipiunt, & idem odor: sed quia nō eodem suscipitur modo ab omnibus, & est modus quidā māducationis, quæ vita sequitur, & benedictio. Quum verò alicubi dicit Augustinus illum

non

non verè manducare, aut non manducare re vera corpus & sanguinem Domini, qui non manet in eouilla verba [verè] & [re vera] determinant veritatem modi manducationis deesse, non veritatem eius quod manducatur. Ideòque de malo rectè dicitur, quòd nec verè comedit, nec re vera māducat, quia non rectè manducat: nec vero modo manducat ad vitam, licet veram carnem māducat ad condēnationem. Quis autem sit ille modus secundū quem si manducauerimus, manet in nobis Christus, & nos in illo, idem Augustinus docet: Videte, inquit, fratres, panem cœlestem spiritua-
liter māducate, innocentiam ad altare apportate, peccata et si sint quotidiana, vel non sint mortifera. Antequam ad altare accedatis, attendite quòd dicatis, Dimitte nobis debita nostra, &c. Hæc ille, Cui Oecumenius astipulatur hæc
Pauli verba explanans, Reus erit: Quod ait, Reus erit cor-
poris & sanguinis Domini, hoc indicat, quòd quemadmo-
dum Iudas eum tradidit, Iudæi verò in ipsum debacchati sunt: ita ipsum ignominia afficiunt, qui sanctissimum ipsius corpus manibus impuris suscipiunt, veluti tunc Iudæi eum tenuerunt, & execrando admouent ori. Non in alia est sententia venerabilis ille Beda, cuius piam eruditionem & doctam pieratem ecclesia merito suspicit. Quid ergo (inquit) miraris, si datus est Iudæ panis Christi, per quem
manciparetur diabolo, quum videas datum Paulo ange-
lum diaboli, per quem perficeretur Christo? Ita & ma-
lo bonum obfuit, & bono malum profuit. Recordamini
vnde sit scriptum, Quicumque manducauerit panem, aut biberit calicem Domini indignè, reus erit corporis & sanguinis Domini: & de iis erat sermo quum hoc Apostolus diceret, qui Domini corpus veluti quemlibet alium cibum indiscretè negligentèrque sumebant. Hic ergo si corripitur qui non diiudicat, hoc est, non discernit à cæteris cibis, Dominicum corpus: quomodo damnatur qui ad eius mensam fingens amicum, accedit inimicus? Si reprehensione tangitur negligentia conuiuantis, qua pœna percutitur venditor inuitantis? Hæc Beda. Cur malis au-
tem ita noceat indignè manducare Christi carnem, Theophylactus his verbis explicat: Qui enim (inquit) man-
ducatur & bibit indignè, iudicium sibi manducat & bibit.

M iij

DE SACRAMENTO

Nec sanè ob mysteriorum naturam id dixerim, quippe quæ vitam in se & habent & largiuntur, sed ob mysteria adeuntium indignitatem, quibus haud secus illa officunt, ac solet oculorum valetudine laborantibus sol ipse obiectus officere. Possem his complures alios annexere locos eodem pertinentis, quos breuitatis causa prætermis-
 sos volo. Iam ad institutum sermonem reuertamur.

DOROTHEA.

Agedum igitur, dic mihi: Ecqua vis est & efficacia huius sacramenti?

THEOPHILVS.

Principalis huius sacramenti virtus, est quòd qui illud sumit ita cum Christo per viuificatricem eius carnem coniungitur, vt non solum spiritualiter per fidem & charitatem, sed vera etiam corporis vnione, vnum sit cum illo, quemadmodum ipsemet testatur dicens: Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in illo. Perceptione enim huius sacramenti, quæ recta fide fit, ipsum filium Dei suscipimus, ac Christi corpus & membra efficiamur. Atque hæc quidem coniunctio non modò nos cum Christo arctius copulat, sed etiam cum sanctis omnibus vt abundantius eorum fruamur communione, & ipsorum precibus iuari possimus. Quia verò Christum suscipimus, thesaurum illum percipimus, in quo omnia peccata remittuntur, in quo mors aboletur, in quo vita nobis communicatur. Viuificat quidem Dei verbum: sed non minus viuificat Christi corpus omnipotenti verbo (à quo vniuersa viuificantur) coniunctum. Caro enim saluatoris verbo Dei (quod naturaliter vita est) coniuncta viuifica effecta est. Ergo quando eam in fide & charitate comedimus, tunc vitam habemus in nobis, illi carni coniuncti quæ vita effecta est. Hac de causa Christus in exuscitantibus mortuis non tantum verbo, vt Deus utebatur, verum etiam carnem suam veluti cooperatricem adhibebat, ac tactu mortuos excitabat, vt ostenderet corpus quoque suum viuificare posse. Quòd si solo tactu eius, corrupta redintegratur: quomodo non viuemus, qui carnem illam, & gustamus & manducamus? Reformabit enim omnino ad immortalitatem suam participes sui. Porro autem oportuit vt non

Ioan. 6.

Cyrillus in
 cõcil. Ephc.

EUCHARIS. ET MISSAE SACR. LIB. VII. 277
 vt non solum anima per spiritum sanctum in beatam vitam ascenderet, verum etiam vt rude atque terrestre hoc corpus, cognato sibi gustu, tactu, & cibo ad immortalitatem reduceretur: non quidem vt qui corpus Christi fumerent iam temporali quidem morte non morentur, sed ne morentur in æternum. Propterea cum dixisset Christus: *August. in Io. tract. 26*
 Qui manducat meam carnem & bibit meum sanguinem, *Ioan. 6.*
 habet vitam æternam: continuò subiicit, Et ego resuscitabo eum in nouissimo die: vt habeat interim secundum spiritum vitam æternam in pace & requie conscientie, ac tandem caro etiam eius vita æterna non fraudetur, nimirum resuscitanda in nouissimo die. Habemus ergo per huius sacramenti carnis & sanguinis Domini perceptionem, certum pignus ac velut arrhabonem resurrectionis corporum nostrorum, remissionis peccatorum, immortalitatis ac vitæ æternæ. Qui verò per fidem intelligit quomodo Christus se totum ei impertiat, & ineffabili charitate adiungat, is non potest non vicissim se totum Christo consecrare. Itaque quàm maximè cauedum ducit, ne iam factus templum Christi, corpus suum & animam, corpori Christi iam coniuncta, rursus inquinet, polluat, ac peccatis prostituat. Curat etiam vt voluntati Christi se totum accommodet, accepta in sacramento virtute restinguendi concupiscentiam membris inhaerentem, adhæc fidei & charitatis accessione sibi facta, aduersus omnes peccati, mundi, & diaboli insidias. Quòd fit vt in Christum sit transformatus, ac valere iussis omnibus terrenis cupiditatibus in Christo maneat & in ipso Christus, effectus os de omnibus eius, & caro de carne eius.

Ephes. 5.

Alter Eucharistie finis est, vt manducantes & bibentes corpus & sanguinem Domini, tanti beneficii (quod nostra causa moriens nobis impetrauit) nempe remissionis peccatorum, & vitæ æternæ memores simus, & semper ad gratiarum actionem conuertamur, prædicantes, annunciantes, ac interno cordis gaudio summa cum laude commemorantes corpus Christi pro nobis traditum, & sanguinem eius in cruce in remissionem peccatorum nostrorum effusum: constantes in super hoc esse vnicum precium redemptionis animarum nostrarum, sicut Paulus ait: Empti enim 1. Cor. 6.

DE SACRAMENTO

1. Cor. 10.

August. de
ciuit. Dei
li. 2. ca. 25.

Crysof. ho.
51 tom. 4.
in Matth.
hom. 33.

estis precio magno : exultate & portate Deum in corde & corpore vestro. Postremò hoc sacramentum institutum est vt sit efficax signum ecclesiasticæ vnitatis & fraternæ charitatis, extra quam nemo ritè accipit hoc sacramentum. Hoc nimirum est quod dicit Apostolus: Quoniam vnus panis, & vnus corpus multi sumus, qui de vno pane & de vno calice participamus. Mysterium ergo pacis & vnitatis nostræ Christus in mensa sua consecrauit : idèoque percibum & potum societatem sui corporis & membrorum suorum intelligi voluit, quæ est ecclesiæ vnitas. Qui ergo est in eius corporis vnitate, id est, in Christianorum compage membrorum, ipse verè dicendus est manducare corpus Christi, & bibere sanguinem Christi. Proinde hæretici, & schismatici ab huius corporis vnitate separati, possunt quidem idem percipere sacramentum, sed non sibi vtile, imò verò sibi noxium. Accipiunt enim id in testimonium contra se, qui non sunt in eo vinculo pacis, quod in illo exprimitur sacramento. Diuisionem enim quærunt, cum panis ille cælestis indicet vnitatem. Vna mensa omnibus est proposita, idem cibus porrigitur, non diuiti amplius, non pauperi minus, quòd Christus omnes æqualiter vocat. Idque in propatulo sit, vt scilicet nos vnus corpus agnoscamus, & mutua charitate complectamur. Atque vt panis ex multis granis sic mixtis inter se & confusis conficitur, vt alterum ab altero secerni nõ possit: ac vinum itidem ex multis racemis defluit: ita debemus alijs alijs tanta animorum concordia & consensione coniungi, vt nullum oboriatur dissidium, amantes inuicem, vnã tenentes fidem, vnã spem, & indiuiduam charitatè. Debet utique impressa insculptaque animis nostris hæc esse cogitatio: non posse quèquam ex fratribus nostris lædi à nobis, traduci, rideri, contemni, aut villo modo offèdi, quin simul in eo Christum lædamus, traducamus, rideamus: non posse nos à fratribus dissidere, quin simul à Christo dissideamus: Christum à nobis diligi nõ posse, quin diligatur in fratribus : qualem corporis nostri curam gerimus, talem fratrum quoque gerendam, qui membra sunt corporis nostri : quomodo nulla corporis nostri pars aliquando doloris sensu tangitur, qui non in alias omnes diffundatur: ita nõ ferèdum esse fratrem malo aliquo

EVCHARIS. ET MISSÆ SACRI. LIB. VII. 278
aliquo affici, cuius non & ipsi commiseratione permoueamur. Quamobrem non abs re Augustinus toties sacramentum hoc appellat charitatis vinculum. Nullus enim acrior admoueri stimulus poterat, ad excitandam mutuam inter nos charitatem, quàm dum Christus seipsum nobis donans non modò suo nos exemplo, vt alter alteri nos mutuò deuocamus ac tradamus, inuitat: sed quatenus se facit omnium communem, nos quoque omnes vnus in seipso esse facit.

D O R O T H E A.

Ecquis eius sacramenti minister est?

T H E O P H I L Y S.

Vniuersalis ecclesiæ consensu sacerdos, qui pro Christo legatione fungitur, & à Christo ministerium reconciliationis accepit, huius minister est mysterij: qui etsi malus sit, nihilominus tamen corpus & sanguinem Domini conficit, consecrat, & distribuit. Nihil enim à bono maius, nihil à malo minus perficitur sacerdote. Quia non in merito consecrantis, sed in verbo efficitur creatoris. Siquidem credendum est quòd in verbis Christi sacramenta conficiantur: sicut ipse est qui baptizat, ita ipse est qui per spiritum sanctum suam efficit carnem & sanguinem. Non sacerdos, sed spiritus sanctus est, qui viuificat, qui vnus idèque in tota ecclesia inuisibiliter ea mysteria & operando sanctificat & sanctificando benedicit. Ergo diuina solummodo est hæc virtus siue potestas, non humanæ efficaciam, vt non sit mirum, sacramentum nec bonorum dispensatorum merito ampliari, nec malorum attenuari, quamuis interim malus minister ad iudicium & condemnationem suam tanto ministerio fungatur. Sed iam surgamus, nõsque curremus, & paulisper ab hac contentione disputationis animos nostros curamque laxemus.

F I N I S.

PETRI BULENGERII
TRECENSIS INSTITV-
tionum Christianarum
liber octauus.

DOROTHEA.

UPERIORVM dierum disputationi-
bus perbellè, mi frater, de Baptismo, Cõ-
firmatione, Pœnitētia, & Eucharistia dis-
seruisti. Quare ex septem ecclesiæ catho-
licę, quę enumerasti, sacramentis, tria tan-
tùm restant explicanda, nimirùm Ordo,
Extrema vnctio, & Matrimonium. Age igitur, aggredere
iam, si commodum videtur, ad ordinis sacramentum.

THEOPHILVS.

Hoc sacramentum significat in ecclesia Dei diuersa esse
ministeria & officia, ne perturbatio confusioque in repu-
blica Christiana suboriatur. Quantò autem maiora sunt
ministeria, tantò magis dono Dei & spirituali gratia indi-
gent, quæ visibili quodam signaculo baptizatis infundit-
ur, quum per manus impositionem ad munus aliquod in
ecclesia publicè gerendum ritè ordinauntur. Quanquam au-
tem Christiani omnes sunt sacerdotes, quatenus spiritua-
les hostias Deo offerre, & nomen item eius in omni loco
vtiliter inuocare possunt: non omnes tamen sunt ecclesiæ
ministri: sed iam inde ab ortu ecclesiæ segregati sunt qui-
dam in ministerium ecclesiæ, qui huius muneribus fange-
rentur: & eisdem ita distinxit Deus, ne iidem omnia pos-
sent, nè ex promiscua illa ratione perturbatio nascere-
tur. Neque enim Deus est confusionis author. Ordinis au-
tem sacramentum firmissimus nexus est & aptissimum vin-
culum ad retinendam ecclesiæ vnitatem. Dum enim mini-
sterium ecclesiæ per ordinationem ad certos homines a-
stringitur, apud quos certitudo doctrinæ, & legitima sa-
cramentorum dispensatio residere demonstratur, facilitè
plebs à

De sacra-
mento ordi-
nis.

1. Cor. 14.

DE SACRAM. ORDINIS. LIB. VIII. 279
plebs à separatione reuocatur, & à schismate ecclesia de-
fenditur.

DOROTHEA.

Quo verbo nititur hoc sacramentum? Anne promissio-
nem habet gratiæ Dei assistentis ministerio?

THEOPHILVS.

Verbis illis Christi nititur, quibus nos de autoritate
ministeriorum & ministerij efficacia certiores facit: Sicut, *Ioan. 20.*
inquit, misit me pater, & ego mitto vos: Accipite spiritum
sanctum: quorum remiseritis peccata, remittuntur eis. *Mat. 28.*
Item: Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in no-
mine patris, &c. Et, Euntes in mundum vniuersum, prædi-
cate Euangelium omni creaturæ. Item cum ait, Hoc facite
in meam commemorationem. *Marc. 16.*
Mat. 26.
Luc. 22.

DOROTHEA.

Quanam materia est, quòdve elementum huius sacra-
menti?

THEOPHILVS.

Elementum est impositio manuum episcopaliū, qua
significatur electos confirmari in opus ministerij, & acci-
pere potestatem prædicandi verbi, consecrandi Eucharis-
tiam, administrandi sacramenta, ordinandi omnia in ec-
clesia ad ædificationem, ac coercendi rebelles, scelestos, ac
nefarios.

DOROTHEA.

An scriptura docet inauguratos cõsecratosque ad mu-
nia & officia ecclesiæ, gratiam accipere, qua ad eadem ad-
ministranda apti, habiles, atque idonei efficiantur?

THEOPHILVS.

Id vel apertissimè declarat. Sic enim Apostolus Timo- *1. Tim. 4.*
theum admonet: Noli negligere gratiam quæ in te est,
quæ data est tibi per prophetiam cū impositione manuum *2. Tim. 1.*
presbyteri. Et iterum: Admoneo te vt resuscites gratiã Dei
quæ in te est per impositionem manuum mearum. Ope-
ratur autem hæc gratia non tantùm in bonis, sed & in ma-
lis sacerdotibus. Nam et si mali sacerdotes spiritu careant,
quo ipsi sancti sint, spiritum sanctum tamen habent, qui
ministerijs, quæ per eos aguntur assistit.

DOROTHEA.

Nullámne huius sacramenti mentionem fecerunt antiqui ecclesiæ doctores?

THEOPHILVS.

Clemens lib. 3. Dionys. eccl. Hiera. cap. 5. Iren. lib. 4. cap. 20. Euseb. lib. 7. cap. 8. Trip. hist. lib. 1. cap. 12. lib. 9.

Sanctus Clemens, S. Dionysius Arcopagita, Irenæus, Eusebius, & tripartita historia ex professo meminerunt. Ac Leo quartus de ordine loquens: Ne tantæ, inquit, benedictionis sacramentum negligenter videatur impletum. Similiter Augustinus lib. 2. contra epist. ad Parmenianum de ordine & baptismo differens: Vtrumque, inquit, sacramentum est, & quadam cõsecratione vtrumque homini datur: illud cum baptizatur, & illud cum ordinatur: ideo non licet in ecclesia catholica vtrumque iterari. Nam si quando ex hæreticorum parte venientes, etiam præpositi, pro bono pacis (correcto schismatis errore) suscepti sunt: & si visum est opus esse, vt eadem officia gerere viderentur, non sunt rursus ordinandi, sed sicut baptismus in eis, ita mansit ordinatio integra: quia in præcisione fuerat vitium, quod vnitate pace correctum est non in sacramentis, quæ vbiunque sunt, ipsa vera sunt. Et paulò post: Neutri sacramento faciendâ est iniuria. Et addit de sacramento ordinis: Sicut non rectè habet qui ab vnitate recedit, sed tamen habet: sic etiam non rectè dat, qui ab vnitate recedit, & tamen dat. Et rursus ad vtrumque reuersus, adiecit: Non ergo ideo non sunt sacramenta Christi & ecclesiæ, quia eis illicitè vtuntur non modò hæretici, sed etiam omnes impij, sed illi corrigendi sunt & puniendi: illa autè sunt agnoscenda & veneranda. In eandem sententiam Gregorius ait: Quòd dicitis, (inquit) vt qui ordinatus est, iterum ordinetur, valde ridiculû est. Vt enim baptizatus semel, iterum baptizari non debet: ita qui consecratus est semel, in eodem ordine non valet iterum consecrari. Ac mysterium impositionis manuum hunc in modum explicat Ambrosius. Homo (inquit) imponit manus, Deus largitur gratia: sacerdos imponit supplicem dexteram, & Deus benedicit potèri dextera, episcopus initiat ordinem, & Deus tribuit dignitatem. Et alibi, Manus impositionis verba sunt mystica, quibus confirmatur ad opus electus, accipiens potestatem, teste conscientia sua, vt audeat vice Domini sacrificium Deo offerre.

Ambr. de dignit. sacer. do. cap. 5.

DOROTHEA.

Quæ tandem huius sacramenti virtus est?

THEOPHILVS.

Potestatem ordinis & iurisdictionis complectitur. Potestas ordinis, ministerium verbi, administrationem sacramentorum, & ecclesiarum ordinationem ad ædificationem: iurisdictionis verò, potestatem excommunicandi cõtumaces, & resipiscentes absoluendi continet. Prior omnibus Apostolis ex æquo data est, posterior propriè toti ecclesiæ collata est, idque in persona Petri.

DOROTHEA.

Quando certi sumus, ministerium verbi & sacramentorum non esse ex personis ministrantium æstimandum, sed ex diuina autoritate, non videtur priuato iudicio abroganda ministris autoritas ob sceleratam duntaxat viuendi rationem, quandiu doctrinam Christi & sacramenta vitæ administrant, & ab ecclesia tolerantur.

THEOPHILVS.

Hoc verissimum est, vnde etiam scriptum legimus, Super cathedram Moïsis sederunt scribæ & pharisæi, quæcunque dixerint vobis facite. Ac Christus ipse ministros allocutus ait, Qui vos audit, me audit, qui vos spernit, me spernit.

DOROTHEA.

Quot sunt ordines?

THEOPHILVS.

Ecclesia catholica septem semper agnouit, scilicet ordinem presbyterorum, diaconorum, hypodiconorum, acoluthorum, lectorum, exorcistarum, & ostiariorum: quibus distincta munera, eaque aut necessaria ecclesiis aut vtilia assignantur, vt facillè appareat eum de ecclesia Christiana malè mereri, quicumque ordines hos vel spernit, vel tollit. Horum meminit in quadam epistola sanctus martyr Ignatius Antiochenus episcopus. Saluto, inquit, sanctum vestrum sacerdotem, saluto sanctos diaconos, saluto, hypodiaconos, lectores, cantores, ostiarios, acoluthos, exorcistas, & confessores. Vide concilium Laodicenum cap. vigesimo tertio & vigesimo quarto, Chalcedonense & Cathaginense quartum, cui Beatus Augustinus interfuit,

Epist. 8. ad Antioch.

DE SACRAMENTO

cap. 4. 5. 6. 7. & sequentibus. Braccarense primum ca. 18. & 29. Toletanum primum cap. 4. Toletanum quartum cap. 40. Beatus Ambrosius in epist. ad Ephes. cap. 4. singulis ordinibus suam functionem ex Apostolo Paulo assignat, indicans quo in munere & officio descriptis in Paulo gradibus singuli ordines succedant. Et in epist. 1. Cor. cap. 12. dicit in lege Dominica gradus esse charismatum, in officii ecclesie. In loco ordinis officij ecclesiastici positus, gratiam habet, qualisvis sit, non utriusque propriam, sed ordinis, per efficaciam spiritus sancti.

DOROTHEA.

Ecquis huius sacramenti minister est?

THEOPHILVS.

Cap. 1.

Et Pauli, & vniuersalis ecclesie sententia, episcopus est. Ait enim Apostolus ipse ad Titum episcopum scribens: Huius rei gratia reliqui te Cretæ, ut ea quæ defunt, corrigas, & constituas per ciuitates presbyteros, sicut & ego disposui tibi.

DOROTHEA.

Accede iam ad extremæ vnctionis sacramentum. A quo quoque, institutum est, & ad quid adhibetur?

THEOPHILVS.

De sacramento extremæ vnctionis.

A Christo quidem, sicut & alia sacramenta, institutum esse credimus, ut homo, dum ægrotat, et si aliorum sacramentorum utilitas latissimè per omnem vitam patet, subsidium tamen peculiare non desideret, quod hoc eius periculosissimo tempore, vel corpori ipsius subuenire, vel animam contra ignita Satanæ tela munire valeat. Accedit autem vnctioni sacræ oratio ecclesie, ad fidem opemque Dei ægroti implorandam. Atque hanc vnctionem primi exercuerunt Apostoli, qui mandato Domini ad prædicandum Euangelium missi, dæmonia eiiciebant, & oleo ungebant multos infirmos, & sanabantur. Hac ipsa verò vnctio (quæ non præsumptione Apostolorum, sed autoritate, mandato, & institutione Christi Iesu adhibebatur, cum data tantum potestate vterentur, nec quicquam in tanta legatione præter eius præscriptum aggredierentur) sacramentalis vti que & mystica erat, non medicinalis, aut corporalis. Neque enim Apostoli in hac vnctione ciuile quoddam officium exercuerunt:

Marc. 6.

EXTREMÆ VNCTIONIS LIB. VIII. 297

cuerunt: cum Christus discipulos suos minimè chirurgos fecerit, sed Apostolos & præcones Euangelij. Ad illam autem inter initia fidei, externa etiam corporis sanitas, quasi quoddam internæ sanationis pignus cõsequeretur, quemadmodum in aliis sacramentis, ad cõmendationem & confirmationem radis adhuc fidei, interna virtus externis & sensibilibus signis ac miraculis demonstrabatur. Nunc verò adulta & corroborata fides signa, quæ infirmis dantur, non requirit. Huius mysticæ & salutaris vnctionis à Domino fundatæ ritum, quo administrari eam conueniat, Apostolus Iacobus promulgauit, non suo quidem nomine, sed tãquam Christi seruus. Infirmatur quis (ait) inter vos? accersat presbyteros ecclesie, & orent super eum, ungentes eum oleo in nomine Domini. Et obsecratio fidei saluum reddet laborantem, & criget eum Dominus: & si in peccatis fuerit, remittentur ei. Quam autem esse debet in ecclesia testimoniũ fratris illius Domini, aut promulgatio potius? Quam cum fecit legatus atque Apostolus Christi, Christus ut à se factam proculdubio ratam habuit. Qui igitur contemnit hoc sacramentum, Christum ipsum contemnere, & gratiam quam hinc per vnctionem sacram nobis quodammodo portigit, aspernari videtur. Quod tantò periculosius est, quantò grauius est discrimen, non modò corporis, sed etiam animæ, in quo versatur ægrotus. Cum enim aduersarius noster per totam vitam obseruet hominẽ, & in omnem occasionem intentus aduigilet, ut deuoret ac perdat, multò magis calcaneo hominis struit insidias, id est, vltima eius obseruat, & in extremo vitæ tempore, totius malitiæ & tentationum suarum machinis eum oppugnat, ac tunc acrioribus stimulis & spe anidiore dimicat aduersus hominem, cuius animum incredibilibus modis frangere, & in desperationem impellere conatur, extinguendæ salutis eius causa. Tunc ei omnia peccata in memoriam redigit, eaque commemorando exaggerat: tunc quoque appropinquantis iudicij Dei cogit hominem reminiscituram Dei & diros in ferri cruciatus ob oculos ponit, & vndique ad enertedam ægroti fiduciam, terrores accumulat. DOROTHEA.

Iacob. 5.

Gene. 3.

Quod verbum est huius sacramenti? quæ promissio?

THEOPHILVS.

N

DE SACRAMENTO

Iam verbum ex Iacobi epistola ostēditur, in qua præcipit vt ægroti in nomine Domini oleo vngantur. In eo igitur suscepto ex fide & apprehenso, sacramentum situm est. Promissio significatur iis quæ sequuntur, & obsecratio fidei laborantem saluum reddet, & eriget eum Dominus, & si in peccatis fuerit, remittentur ei.

D O R O T H E A.

Ecquod verò est elementum?

T H E O P H I L V S.

Oleum, quod appellatur infirmorum, quo significatur ægroti, quòd morbo infirmitatis suæ delassatus respirare debeat & acquiescere in vno Christo, qui vnctus est oleo lætitiæ præ confortibus suis omnibus, vt cogitet se veluti athletam aliquem in extrema pugna constitutum in nomine Domini inungi, ne vlla vi morbi vllisve diaboli insultibus succumbat, sed roboratus fide carnem, mundum, & satanā sub pedibus velociter conterat, idque in Christo, cuius nomine innogitur. Hæc igitur vnctio adhibetur cum precatione, vt infirmus in fide per ecclesiæ obsecrationem confirmatus confidat se à Deo velut viuum ecclesiæ mēbrum respici & exaudiri: vtque velut fortissimus miles inuictam spem sumat de aduersis omnibus in Christo triumphādi: vt denique certa fiducia, siue moriatur, siue conualescat, salutem æternam expectet ac complectatur, promissioni veracissimi Dei, nō secus ac certissimæ anchoræ innixus. Atque hanc vnctionem sacram solis infirmis adhibendam Iacobus Apostolus insinuat, quod reliqui etiam Apostoli seruauerunt: non tamen in omni, sed periculosa modò infirmitate valetudinis, & vbi vitæ huius interitus timetur.

D O R O T H E A.

Quænam est verborum forma, quibus hæc mystica vnctio adhibetur?

T H E O P H I L V S.

Eiusmodi est: In nomine patris, & filij, & spiritus sancti, vngo te oleo cōsecrato siue sanctificato, ac per sacrā istam vnctionem, & piissimam misericordiā suam condonet tibi Deus quicquid auditu, visu, olfactu, tactu, & gustatu deliquisti: Per Christum Dominum nostrū, Amen. Pax tecum.

D O R O.

EXTREMÆ VNCTIONIS. LIB. VIII. 232

D O R O T H E A.

Ego necdum intellectu assecura sum, quænam sit huius sacramenti vis atque efficacia.

T H E O P H I L V S.

Ea illius est virtus, vt recta fide & debita intentione illud suscipienti gratiam conferat, deleat peccata, præsertim leuia & venialia, morbi que corpus infestantis leuamērum, si ita expediat, aut certè incolumitatem animæ præstet. Breuiter in laborantis animum gaudium lætitiāque inducat, ac eius fiduciam consolatione erigat. Eluit enim peccatorum reliquias, quatenus illæ quietem mētis interturbāt, & ascensum animæ ad Deum impediunt: turbam ægrotantis mentem solatur & confirmat, & alacritatem reddit animo: simulque aduersus omnia malorū spirituum terribilia confidentiam adfert, maxime si ægrotus ad promissionem huic sacramento à Christo per Apostolum aditam respiciat, & cogitet se in tutelam totius ecclesiæ per huius vnctionis vsum recipi, ac iam totum sanctorum cœtari pro sua salute curam agere, & precibus pro se Deum sollicitare.

D O R O T H E A.

Nunc audire velim, quid hæc de re senserint prisce illi & catholici doctores.

T H E O P H I L V S.

Dionysius Arcopagita capitè septimo de ecclesiastica hierarchia, huius vnctionis meminit. Diuus quoque Ioānes Chrysostomus libro tertio de sacerdotio, huius sacramenti & eius ministri mentionē facit, de sacerdotibus loquēs in hæc verba: neque enim solūm quōnos regenerant, sed post modū etiam cōdonādorū nobis peccatorū facultatē obtinent. Infirmatur, inquit, inter vos aliquis: accersat presbyteros ecclesiæ, & orēt super eū, vngentes eū oleo in nomine Domini, & oratio fidei saluū reddet laborantē, & eriget eū Dominus, & si in peccatis erit, remittētur ei. Hactenus illē. Hieronymus explanans sextū caput Marci: Cūm vngunt (inquit) oleo ægrotos, infirmitatem virtute fidei corroborant. Corroborant autem intercessione & oratione fidei, quam Dei clementia exaudiet, & se exorabilem præstabit. Cuius sacramentum est oleum cōsecratum.

N ij

DE SACRAMENTO

lib. 2. ca. 4. Beatus Augustinus de visitatione infirmorum: Nec præmittendū est (inquit) illud Apostoli Iacobi præceptum: Infirmatur quis in vobis inducat presbyteros ecclesiæ, vt orent super eum, vngētes eum oleo sancto, in nomine Domini Iesu, & oratio fidei saluabit infirmum. Ergo sic roges de te & pro te fieri, sicut dixit Apostolus Iacobus, imò per Apostolum suum Dominus: ipsa videlicet olei sacri delibutio, iorelligitur, spiritus sancti typicalis vnctio. Et alibi: Qui ægrotat in sola Dei misericordia confidat, & Eucharistiam cum fide & deuotione accipiat, oleūque benedictum fideliter ab ecclesia petat, vnde suum corpus vngatur.

Idem de re-
Etudine ca-
tholica con-
uersationis.

Innocentius eius nominis primus (quem concilium Africanum, cui & beatus Augustinus interfuit, vt Papam præcipuo diuinæ gratiæ munere in sede Apostolica præfidentem, cum summi honoris delatione venerari non dubitauit) is inquam in decretis suis ad Decentium, episcopum Eugubinum, vnctionem quam Iacobus tradit Apostolus, sacramentum esse indicat, & ritum eius ministrandi, & quibus cōferri debeat edocet. Vnde Ambrosius & Gregorius (à quibus etiam inungendi formulas & preces accepimus & retinemus) luculenter docent, quibus reliqua sacramenta negātur, iis ne hoc quidem concedi posse. Scribit etiam Eusebius libri noni historię ecclesiasticę capite quarto, de discipulis beati Antonij, quod cum iis oblati fuisset homo iam pridem membris omnibus, & præcipuè pedibus aridus, vnxerunt eum in nomine Domini oleo, statimque cōfirmatae sunt plantę eius. Cui simile est quod scribit Sulpitius Seuerus in vita sancti Martini cap. 27. Qui oleo sanctificato puellam quandam dura paralisis ægitudine correptam, vt iam nullo ad humanos vsus corporis officio fugeretur, sanitati restituit.

Cap. 8.

Theophylactus in sextum caput Marci hoc idem sacramentum testatur, & huius vnctionis mysterium pulchrè explicat. Quod vnixerint (ait) Apostoli, solus Marcus narrat, quod & frater Domini Iacobus in catholica epistola dicit. Infirmatur (inquit) quis inter vos? aduocet seniores ecclesiæ, & orent super illum, vngentes eum oleo, &c. Est igitur oleum, & ad labores vile, & lucis fomentum, & hilaritatis effectiuum, significatque misericordiam Dei & gratiam

EXTREME VNCTIONIS. LIB. VIII. 283
gratiam spiritus, per quam à labore liberamur, & lucem, & gaudium, hilaritatēque spiritualem accipimus. Beda super prædictum Marci locum enarrās, eandem esse vnctionem, cuius Marcus & Iacobus meminerunt, & hoc sacramentum à Christo institutum, à Iacobo verò Apostolo promulgatum esse affirmat.

DOROTHEA.

Iam agnosco hoc sacramentum non ab humana institutione fluxisse, sed à Christi ordinatione & traditione Apostolica. Superest vt quis sit huius sacre vnctionis minister, intelligam.

THEOPHILVS.

Ministrum sacre huius vnctionis sacerdotē esse monstrat Apostolus: Inducat (inquit) presbyteros ecclesiæ. Sacerdos verò in eiusdem sacramenti ministracione, nō suam, sed Christi personam gerit: in ipsis autē precationibus totius ecclesiæ personam sustinet, communi omnium fidelium voce pro alleuatione infirmi orās Dominum. Sic enim Apostolus vocat obsecrationem fidei, quæ saluum reddat laborantem, non vngētis ministri solū, sed totius ecclesiæ, in cuius fide omnia administrantur sacramenta, cuius vicē sacerdos, vt publicus eius minister, suscipiens, vocis suæ organo publicas ecclesię preces fundit ad Dominum. In omnibus enim sacramētis, potestatem & virtutem ad salutem suscipientium ille solus exercet, de quo cœleste testimoniū personauit. Hic est qui baptizat, sacerdos verò tantummodo ad externum ministerium, manu & lingua deferuit. Ministerium itaque, sacerdotis: donū autem, solius Christi est.

Ioan. 1.

DOROTHEA.

In supradictis sacramentis animū meum expleuisti. Iam accede, nisi quid aliud superiori disputationi adiciendum putas, ad vltimum quod reliquum est, sacramentum. Equis, amabo te, auctor est matrimonij?

De sacra-
mento ma-
trimonij.

THEOPHILVS.

Instituerat Deus in paradiso matrimonium, quo mas & femina ad perpetuam & indiuiduam vitæ societatem cōiungerētur, iuxta verbum Domini: Quamobrem relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carne vna. Quāquam autem matrimonium ad tam arctam hominum societatem institutum erat: tamen sub

Mat. 19.

lege patrum matrimonia à prima institutione duobus modis degenerauerant, videlicet vt & vnus plures vxores duceret, & ductam, aliquando dato libello repudij, à se dimitteret. Quorum prius ex dispensatione Dei permiffum, futuri temporis mysterio feruiebat, vt per plures vnus viri vxores insinuaret, Christum tam ex synagoga quam ex multitudine gentium, ecclesiam sibi collecturum, & sponsam sibi adiuncturum. Et vt fecunditate plurimum vxorum, Christo seruatori ex eodem semine nascituro feruirent. Repudium verò Moses populo ob duritiam cordis permiffit, leuius ducens vxorem à viro odio habitam dimitti, quam occidi, vt eius cæde nouis nuptiis locum adperiret. Verùm postquam plenitudo gratiæ venit, vt alia, quæ vel in cælo, vel in terra essent, restaurauit Christus, sic etiam matrimonium restituit. Hinc illud Christi, Qui fecit hominem ab initio, masculum & femellam fecit eos Deus. Et dixit, Propter hoc dimittet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carne vna. Itaque non iam sunt duo, sed vna caro. Quos igitur Deus coniunxit, homo non separet. Et paulò post: Moses ob duritiam cordis vestri permiffit vobis dimittere vxores vestras: ab initio autem non fuit sic. Quamobrem quicumque dimittit vxorem, nisi ob fornicationem, & aliam duxerit, mœchatur. Quod Apostolus interpretatur, dum ait: Iis, qui matrimonio iuncti sunt, præcipio, non ego, sed Dominus, vxorem à viro non discedere: quòd si discesserit, manere inuuptam, aut viro suo reconciliari. Ex qua quidem interpretatione fluxit hoc Milenitani concilij (cui diuus Augustinus interfuit) decretum: Placuit vt secundum Euangelicam & Apostolicam disciplinam, neque dimiffus ab vxore, neque dimiffa à marito, alteri coniungantur, sed ita maneat, aut sibi inter reconcilientur. Quod si contempserint, ad poenitentiam redigantur. In qua causa legè imperialem petendam censuerunt, qua videlicet prohiberetur, ne quis aduerfò concilij decretum aliquid aggrediretur. Hæc itaque christiani matrimonij singulares conditiones manifestis scripturæ sacre testimoniis comprobantur: vna, vt sit matrimonium duorum tantum, hoc est, viri vnus cum vna muliere coniunctio.

Duo,

Duo, inquit, erunt in carne vna. Nec sic iunctis liceat, defraudato coniuge suo, alicui tertio corporis sui potestatem permittere, prohibete Apostolo & dicente: Mulier potestatem corporis sui non habet, sed vir: similiter & vir non habet potestatem sui corporis, sed mulier. Altera conditio est, vt vinculum coniugij inter duos semel colligatum, nullo amplius diuortio, sed sola alterutrius morte dissoluatur. Nam quòd Christus ob scortationem vxorem dimitti posse insinuat, hæc separatio tori & mensæ consuetudinem inter coniuges scindit, vinculum coniugij non soluit, ita vt adulterium committat, non secus ac qui alienam permoluit & violat vxorem, quisquis sic dimissam dixerit. Qui dimiserit (inquit Christus) vxorem suam, & duxerit aliam, mœchatur. Similiter, & qui dimissam duxerit, mœchatur: nam viro obnoxia mulier, viuenti viro alligata est (ait Apostolus Rom. 7.) per legem. Quòd si mortuus fuerit vir, liberata est à lege viri. Proinde viuente viro adultera vocabitur, si se iunxerit alteri viro. Sin autem mortuus fuerit vir, liberata est à iure viri, vt non sit adultera, si iuncta fuerit alteri viro. Quoniã igitur Christus matrimonium sua gratia melius fecit & arctiori quasi vinculo constrinxit, vt quemadmodum Christus vnus ecclesiæ vnus est sponsus, idque indissolubili nexu, sic vnus vxoris vnus sit maritus, idque perpetua coniunctione, & similiter atque Christus cum ecclesia sponsa sua iungitur: ideo matrimonium non solum coniunctio est maris & foeminae, sed etiam sacramentum, ob gratiã Christi, quæ nunquam ei deest, vt illius ope vir vxorem suam diligere possit perinde ac Christus ecclesiã, & indiuiduam cum ea colat societatem, sic vt vnus in perpetuum sit consensus, nec inter iunctos diuortium obortum, dum iis vita suppetet, exceptis causis, quæ iure diuino explicantur. Ac quoniã Deus matrimonium gratia sua fouet, idemque approbat, quatenus coniuges matrimonium inter se contrahunt, siquidem datur illustre, ad sperandam consuetudinem ipsorum, cum bonam per se esse, tum Deo gratam. Et quanquam prolis procreandæ causa matrimonium potissimum contrahi debet, tamen qui contrahit etiã vitandæ scortationis causa, non peccat, Admonet enim

N iij

Mat. 19.

Marc. 10.

1. Cor. 7.

Can. 17.

1. Cor. 7.

Marc. 10.

Luc. 16.

Paulus, ut vnusquisque suam vxorem habeat, propter vitanda supra.

DOROTHEA.

Quid tibi velis, iam assequor. Ais matrimonium institutum esse, vt expressum & illustre signum esset sanctissimæ Christi cū ecclesia cōiunctionis, quæ quidē patribus veteris testamenti futura erat, nobis autem præfens adest: habere præterea ipsū in lege noua, quemadmodum & reliqua sacramenta, gratiam, quæ certissimè ei assistat.

THEOPHILVS.

Istud ipsum affirmo, ac diuus Paulus id apertè docet, dum ait: *Mysterium siue sacramentum hoc magnum est: ego autè dico in Christo & in ecclesia. Quibus verbis aliud nihil innuit, quàm matrimonium, hoc est, eam coniunctionem maris & fœminæ, quæ Deo eos copulante coit, sacramentum esse siue sacrum signum illius sanctissimæ cōiunctionis, qua Christus ecclesiæ suæ coniunctus est. Cæterum in matrimonio, quod viri & mulieris cōsensu mutuo conciliatur, Deus per gratiam suam, quam sacramēto adhibet, duos arctissima quadam copula, & indissolubili fœdere in eandem carnem compingit: ita vt neutri coniugum altero viuente liceat coniugē suum deserere, aut coniuge defraudato, cuiuspiam alij sui corporis facere copiam, quod vtrique iam nō suum est, sed totum in ius & potestatem cōiugis ex vi coniugalis nexus concessit. Et hanc indissolubilem copulam, hocq̄ue inuiolabile fœdus sic significat & efficit mutuus ille contrahentium consensus, vt vicissim illa cōiunctio maris & fœminæ aliud sublimius sacramētum insinuet, nempe arctissimam coniunctionem & sanctissimam vnionē, qua Christus ecclesiæ suæ non modo spiritu & charitate, sed etiā natura per assumptionē carnis vnitus, velut caput membris suis perpetuo & insolubili nexu coheret.*

DOROTHEA.

An orthodoxi patres, matrimonium Christianorum in numerum sacramentorum retulerunt?

THEOPHILVS.

Retulerunt sanè magno consensu, cum viderent coniugium, admirandæ istius & sanctæ coniunctionis Christi cū ecclesiā signū, in diuinis scriptis prædicari, ac simul ex verbis Christi

bis Christi inseparabilem coniugum copulam significare & efficere, atque ad eōs, qui matrimonio vera fide inierūt, memores istius sanctæ coniunctionis, quam ipsorum copulatio significaret, non vulgarem à Deo gratiam, iuxta multiplices scripturæ promissiones, cōsequi. Hinc in tota Christi ecclesia perpetua & vniformis cōsuetudo tenuit, vt nuptiæ fidelium in facie ecclesiæ sub sacramenti nomine celebrarentur. Hinc diuus Augustinus: *Nō solūm, inquit, fœcunditas cuius fructus in propaganda sobole cernitur: nec castitas solūm, cuius vinculum fides est: sed sacramentum etiam matrimonij Christianis coniugibus commendatur. Quamobrem ait Apostolus: Viri diligite vxores vestras, sicut & Christus dilexit ecclesiam. Atque iterum: Matrimonij fœdus, cuiusdam sacramenti substantia est, atque adeo talis, vt ne separatione quidem dissolui possit. Præter Augustinum de nupt. & concupisc. cap. 10. & de bono coniugali cap. 7. vbi hæc eius verba leges: *Quem nō faciat intentum quid sibi velit tanta firmitas vinculi coniugalis: Quod nequaquam puto tantum valere potuisse, nisi alicuius rei maioris ex hac infirma mortalitate hominum, quoddam sacramentum adhiberetur, quod deferentibus hominibus atque ad eōs dissoluere cupientibus nihilo secius tamen incōcussum illis remaneret ad pœnam. Præter hoc, inquam, sanctissimum & eruditissimum ecclesiæ lumen, legere poteris quæ de hac quæstione scripsit Beatus Ambrosius. Ait enim dum hæc Apostoli verba explanat, *Mysterium hoc magnum est: ego autè dico in Christo & ecclesia: Mysterij sacramentum grande in vnitate viri & fœminæ esse significat. Nec hoc prodit, sed aliam causam, quæ non discorder à memorato mysterio flagitat, quam scit ad profectum humani generis pertinere, hoc est, ecclesiæ & saluatoris, vt sicut relictis parentibus homo vxori suæ adhæret, ita & relicto omni errore ecclesia adhæreat, & subiiciatur capiti suo, quod est Christus. In hanc sententiam, Gregorius Nazianzenus (ait Hieronymus) cum de hoc mecum tractaret loco, solebat dicere, *Vide quantum istius capituli sacramētum sit, vt Apostolus in Christo illud & in ecclesia interpretans non se ita asserat, vt testimonij postulabat dignitas, expressisse, sed quodam modo dixerit, Scio quia locus iste****

Ephes. 5.

Hieronymus in 5. cap. Ephes.

ineffabilis plenus sit sacramentis, & diuinum cor quaerat interpretis. Ego autem pro pusillitate sensus mei in Christo interim illud, & in ecclesia, intelligendum puto, non quòd aliquid Christo & ecclesia maius sit, sed quòd totum, quod de Adam & de Eua dicitur, in Christo & in ecclesia interpretari posse sit difficile. Theophylactus etiam matrimonium sacramentum esse ex iisdem Pauli verbis affirmare non dubitauit. *Mysterium hoc magnum est: dico autem ego in Christo & in ecclesia: hoc est, ait, Magnum quiddam & admirandum diuus Moyses iudicauit. Re vera mysterium est, parentes, qui adeo fuerunt afflicti pro liberis, qui etiam tot tantaque beneficia in eos contulerint, relinquere, agglutinarique ei quam nunquam antea conspexeris, neque quicquam boni antea sit orsa, vel in te contulerit. Ingens enim re vera hoc mysterium est, quatenus ad Christum ego hoc refero, quippe quòd prophético spiritu de eo dictum sit. Etenim & ipse dimisit patrem, non locali transitu, sed condescensu ad carnem, venitque ad puellam, ad sponsam, quæ ipsum nunquam agnouerat, factusque est cum ipsa vnus spiritus. Qui enim Domino agglutinatur, vnus spiritus est. Qua igitur ratione nuptiæ, adeoque matrimonium culpantur, vbi Paulus ad huius confirmationem & laudem de Christo mysterium producit, ipsum mysterium vel sacramentum nominans? Hæc ille, cui subscribit Oecumenius dicens: *Mysterium hoc magnum est. Quomodo magnum? Quia cum Christo in propria gloria manere licuisset, seipsum assumpta humanitate demisit, ut adhereret ac adiungeretur ecclesiæ, factique sunt duo vnus spiritus. Nam qui agglutinatur siue adheret Domino, vnus spiritus est.**

DOROTHEA.

Ecquod igitur huius sacramenti verbum est?

THEOPHILVS.

Sermo ille, quo sponsus & sponsa legitimum cõsensum exprimunt quacunque lingua, & ita coniunguntur in nomine patris, & filij, & spiritus sancti.

DOROTHEA.

Quodnam verò huius sacramenti est elementum?

THEOPHILVS.

Exterior

Exterior illa & visibilis viri ac mulieris coniunctio, qua in ecclesia copulatur in Dei & Christi nomine, prostitentes se posthac duos in vna carne futuros, sibi que mutuo coniugalem fidem perpetuo seruatuos, cui cum sexuum commixtio accesserit, tum demum perfectum huius sacramenti elementum efficitur.

DOROTHEA.

Quæ vis & efficacia est huius sacramenti?

THEOPHILVS.

Vis sacramenti est, vt intelligant coniuges se non humana, sed diuina auctoritate cõiunctos gratiam accepisse, qua mutuo sese complectantur amore, ac ita diligant, vt Christus ecclesiã dilexit: quaque ipsis legitimus cõgressus nõ imputetur ad culpam: qua item Christianus vxorem cum eo manere volentem sanctificet, & sanctos, hoc est, Deo dicatos, filios procreet: qua denique perpetuam fidem seruet coniugi, vt sint duo in carne vna, & qua mulier fidelis salua fiat in liberorum procreatione, si permanserit in fide, & dilectione, & sanctificatione cum sobrietate. Itaque matrimonium honorabile est, in eo que torus immaculatus esse potest. Quod cum Manichæi & Tatiani (qui & Eucratia) ignorarent, matrimonium reprehendere nõ dubitarunt ac prohibere: quam eorũ sceleratam temeritatẽ à doctrina dæmoniorũ profectã Apostolus Paulus damnat.

I. Tim. 2.

DOROTHEA.

Quæ igitur in matrimonio sunt spectanda?

THEOPHILVS.

Tria, fides, proles, & sacramentum. In fide spectatur, ne vlla fiat iniuria honorabili connubio, & toro immaculato. In prole obseruandum est, vt amanter suscipiatur, benigne nutriatur, & religiose instituat. In sacramento, vt maris & fœminæ sacrum connubium indiuiduum permaneat, nec liceat alteri ab altero diicedere.

Heb. 13.

DOROTHEA.

An omnia hæc sacramenta, quæ publico ministerio in ecclesiam exhibentur, quibusque gratia fidelibus diuino munere confertur, æqualia sunt?

THEOPHILVS.

Hoc inter ea discriminis est, quòd quædam augustiora sunt & magis principalia, veluti baptismus, ordo, Euchar-

ntia & absolutio, sine quibus ecclesia non cōsistit. Quædã verò in hoc data & instituta sunt, vt sint sacra symbola, in subleuationem & medicinã humanæ infirmitatis: at non necessaria, vt illa priora: quanquã valde vtilia & salubria, modò tamè religiosè & piè administrètur & accipiantur.

DOROTHEA.

In saluari, quam hæcenus tradidisti, doctrina animus meus planè acquiescit. Si de toleranda cruce seorsum, ac ieiuniis item Christiano disputasses, nihil preterea desiderare possem. Sed iam istud à te petere non audeo, cum locum, quo hæc commodè pertractari poterant, præterierimus.

THEOPHILVS.

Nullus parùm idoneus locus esse potest ad rem adeò necessariam explicandam, si attentè audire liber, quid hæc de re sentiendum & tenendum sit mordicus.

DOROTHEA.

Age igitur, de cruce tollenda differamus, pòst de ieiunio verba facturi.

THEOPHILVS.

Quoscunque Dominus cooptrauit, ac suorum confortio dignatus est, ij se ad duram, laboriosam, inquietam, plurimisque ac variis malorum generibus refertam vitam præparare debent. Sic est cœlestis patris voluntas, vt certum de suis experimentum capiat, eos talem in modum exercere. A Christo primogenito suo exorsus, erga filios omnes suos hunc ordinem profequitur. Nam cum esset ille filius præ aliis dilectus, & in quo patris animus acquiescebat: videmus tamen quam non indulgenter ac molliter habitus fuerit, vt verè dici queat, eum nõ modò perpetua cruce exercitatum fuisse, quãdiu terram incoluit, sed totam ipsius vitam nihil aliud fuisse, quam perpetuæ crucis speciem. Cur nos ergo ab ea conditione eximamus, quam subire Christû caput nostrû oportuit: præsertim quò nostra causa subierit, vt nobis in seipso patiētia exēplar exhiberet. Quã obrem Apostolus omnibus filiis Dei hunc esse destinatû sine docet, vt conformes eius fiant. Vnde etiã insignis consolatio ad nos redit, in rebus duris atque asperis, quæ aduersa malæque existimantur, nos Christi passionibus cõmunicare: vt quemadmodum ille à malorum omnium labyrintho in gloriam

gloriam cœlestem ingressus est: ita in eandem per varias tribulationes deducamur. Sic enim loquitur alibi Paulus ipse: Quòd dum communionem discimus afflictionum eius, simul apprehendimus potētiam resurrectionis: ac dum conformes reddimur morti eius, ita præparamur ad gloriæ resurrectionis confortium. Quantum hoc valere potest ad leniendam omnem crucis acerbiteriam? quòd quò magis rebus aduersis affictamur, eò certius confirmatur nostra cum Christo societas, cuius communionem passionem ipsæ non modò nobis benedictæ sunt: sed ad promouendam quoque nostram salutem, multum afferunt adiumentum? Adde quòd Dominus noster crucem ferendam suscipere nihil necesse habuit, nisi ad testandam approbandamque patri suam obedientiam. Nobis verò multis rationibus necesse est, sub assidua cruce vitam degere. Primum, vt natura nimium propensi sumus ad omnia carni nostræ tribuenda, nisi nobis imbecillitas nostra velut oculo demonstrata fuerit, faciliè virtutem nostram supra iustum modum aestimamus: nec dubitamus, quicquid eueniat, contra omnes difficultates infractam fore & inuictam. Vnde in stolidam & inanem carnis confidentiam euehimur: qua freti contumaciter deinde superbimus in Deum ipsum, perinde ac si propriæ nobis facultates citra eius gratiam sufficerent. Hanc arrogantiam melius retundere non potest, quam dum experimento nobis comprobatur, quanta non modò imbecillitate, sed etiam fragilitate laboremus. Ergo vel ignominia, vel paupertate, vel orbitate, vel morbo, vel aliis calamitatibus nos affligit, quibus sustinendis longè impares quantum ad nos attinet, mox succubimus. Sic deiecti, discimus inuocare eius virtutem, quæ sola sub pondere afflictionum consistere nos facit. Quinetiam sanctissimi, vt cunque Domini gratia, non propriis viribus stare se nouerint, de sua tamen fortitudine & constantia plus iusto securi sunt, nisi eos crucis probatione in penitentiorem suam notitiam Dominus adducat. Quòd ergo rebus tranquillis, maioris constantiæ & patientiæ opinione sibi blandiebantur, rebus asperatis humiliati, hypocritam fuisse discunt. Talibus, inquam, documentis admoniti suorum morborum fideles, proficiunt ad humilitatem: vt praua carnis

Phil. 3.

De toleranda cruce.

Rom. 8.

Rom. 5.

confidentia exuti, ad Domini gratiam se conferant. Porro ubi se contulerunt, diuinæ virtutis præsentiam, in qua factis superque præsidij idest, experiuntur. Atque id est quod Paulus docet, tribulationibus generari patientiam, patientia probationem. Nā quod Deus promisit fidelibus se ad futurum in tribulationibus, id verum esse sentiunt, dum patienter subsistunt, eius manu suffulti, quod suis viribus nequaquam possent. Patientia igitur experimentum adfert sanctis, quod Dominus quam pollicitus est opem, re ipsa, dum opus est, exhibeat. Inde spes quoque eorum confirmatur: quando ingratitude nimis foret, non expectare in posterum, quam constantem ac firmam experti sunt Dei veritatem. Videmus iam quot vno contextu bona ex cruce nascantur. Illam enim, quam falsò de propria virtute præsumimus, opinionem euertens, nostramque hypocrisin, quæ delicias nobis facit, detegens perniciosam carnis confidentiam excutit. Sic humiliatos, in Deum vnum reclinare docet: quo fit, vt non opprimamur, nec succumbamus. Victoriæ autem spes sequitur: quatenus scilicet Dominus, quod promisit præstando, suam in futurum veritatem stabilit. Sanè vt solæ sint istæ rationes, apparet quàm necessaria nobis sit crucis exercitatio. Neque enim parui momenti est cæcum tui amorem abstergi, vt imbecillitatis tuæ conficius probè fias: imbecillitatis propriæ sensu affici, vt diffidere tibi discas: diffidere tibi, vt fiduciam in Deum trãferas: cordis fiducia in Deum recumbere, vt ipsius auxilio fretus ad vltimum inuictus perseueres: consistere ipsius gratia, vt veracè esse in suis promissis intelligas: certitudinem promissionum eius habere compertam, vt spes tua inde roboretur.

Cyrillus in
cõcil. Ephe.

DOROTHEA.

Nullumne alium finem habet Dominus affligendi suos?

THEOPHILVS.

Habet sanè. Nā vt ipsorum patientiam exploret, & ad obedientiam erudiat, eos quandoque affligit: non quod possint illi obedientiam præstare, nisi quã ipse dederit: sed ira placet ei præclaris documētis testatas facere ac illustres, quas in sanctos contulit gratias, ne intus otiosæ lateant. Ergo patientiæ virtutè, qua seruos suos instruxit, in apertum proferendo, dicitur

citur eorum patientiam explorare. Vnde illæ sunt locutiones: Quod tentauerit Deus Abraham, & pietatem eius compertã habuerit ex eo, quod non detrectasset proprium filium & vnicum maculare. Quare Petrus, nõ secus fidem nostrã tribulationibus docet probari, quã aurum in fornacè igni examinatur. Quis autem non expedire dicat, vt præstantissimè patientiæ donum, quod à Deo suo fidelis accepit, in vsum producat, vt certum manifestumque fiat? Neque enim aliter vnquam homines ipsum pro merito æstimabunt. Quod si Dominus (ne in obscuro lateant, imò inutiles iaceant, ac deperant, quas fidelibus suis virtutes contulit) iure facit, dum illis excitandis materiam suppediat: optimam rationem habent afflictiõnes, sine quibus nulla foret eorum patientia. Ad obedientiam quoque erudiri cruce dico: quia sic non ad proprium votum, sed Dei arbitrium viuere docetur. Sanè si omnia illis ex sententiã fluerent, nescirent quid esset Deum sequi. At qui illud Seneca commemorat fuisse vetus prouerbiũ, quum ad res aduersas tolerandas quẽpiam hortarentur: Deũ sequere: Quo scilicet innuebatur, tum verè demum iugum Dei subire hominẽ, quum eius ferulæ manum ac tergum præberet. Quod si æquisimũ est, vt cœlesti patri nos per omnia obsequentes esse approbemus: nõ est certè detrectandũ, vt ad reddendã sibi obedientiam modis omnibus nos affuefaciat. Necdũ tamen perspicimus quàm necessaria sit nobis isthæc obedientia, nisi simul reputamus, quanta sit, ad excutiendum Dei iugum, carnis nostræ lasciuia, simul atque mollius aliquantisper atque indulgentius habita est. Idem enim prorsus accidit illi, quod equis refractariis: qui si aliquot dies otiosi saginatur, præ ferocitate postea domari nequeunt, nec sessorè recognoscunt, cuius imperio vtcũque antea obtemperabatur. Atque oĩno illud in nobis perpetuũ est, quod fuisse populo Israelitico cõqueritur Deo, vt pinguefacti, & adipe obducti recalcitremus aduersus eum qui nos aluit & nutritiuit. Debebat quidẽ nos Domini beneficentiã ad reputandã ac deamãdam eius bonitatẽ allicere: sed quãdo ea est nra malignitas, vt perperua eius indulgentia potius corrumpamur: plus quã necessariũ est, nos aliqua disciplina cõtineri, ne in talè petulantiã exultemus. Sic ne immodica opum abudantia ferociam, ne honoribus elati superbiam, ne inflati reliquis

Gen. 22.

1. Pet. 1.

De vita beata, cap. 15.

Deut. 32.

vel animæ, vel corporis, vel fortunæ bonis insolescamus, Dominus ipse, prout prouideret expedire, occurrit: & carnis nostræ ferociam, crucis remedio subigit ac refrenat. Idem, variis modis, quantum scilicet unicuique salubre est. Neque enim aut iisdem morbis peræquè grauius laboramus omnes, aut perinde difficili curatione indigemus. Inde videre est, vt alij alio crucis genere exercentur. Quum autem alios lenius tractet, alios asperioribus remedijs purget cœlestis medicus, dum vult omnium sanitati consulere, neminem tamen immunem ac intactum prætermittit: quia omnes ad vnum nouit esse morbosos. Adde quòd non modò infirmitatem nostram præuenire, sed præterita etiam delicta sæpe corrigere necesse habet clementissimus pater, vt nos in legitima erga se obedientia contineat. Proinde quoties affligimur, subire potius in mentem debet antea actæ vitæ recordatio. Ita procul dubio reperiemus, nos admisisse quod dignum eiusmodi castigatione esset. Neque tamen à peccati agnitione præcipuè sumenda est ad patientiam exhortatio. Nam scriptura meliorem longè considerationem suppeditat: quum dicit rebus aduersis nos ad Domino corripitur, ne cum hoc mundo damnemur. Ergo in ipsa quoque tribulationum acerbitate patris nostri clementiam erga nos ac benignitatem recognoscere conuenit: quando ne tum quidem desinit salutem nostram promouere. Affligit enim non vt perdat vel perimat, sed potius vt à mundi damnatione liberet. Ea cogitatio nos deducet ad id, quod alibi docet scriptura: Fili mi, ne respuas correctionem Domini, neque afficiaris irædio, quum ab eo argueris. Quem enim diligit Deus, corripit: & eum, velut pater filium, amplectitur. Vbi ferulam patris agnoscimus, an nostram non est, obediens potius docileque filios exhibere, quàm cõtumacia desperatos homines imitari, qui maleficijs induruerunt? Perdit Dominus, nisi se delapsos, correptione reuocat: vt rectè ille dicat, nos spurios esse, non filios, si extra disciplinam sumus. Peruersissimi ergo sumus, si Dominũ ferre non possumus, dum suam nobis beneuolentiam, & quam habet de salute nostra curam declarat. Hoc inter incredulos & fideles interesse docet scriptura, quòd illi velut inueteratæ recoctæque nequitiæ man-

I. Cor. II.

Prouer. 3.

Heb. I.

niæ mancipia, flagellis modò deteriores ac obstinatiores fiunt: hi, ceu filij ingenuitate præditi, ad poenitentiam proficiunt. Eligendum nuuc, utro numero esse malis.

DOROTHEA.

Quid ais de persecutione, quam quis pro iustitia patitur?

THEOPHILVS.

Singularis utique illa est consolatio. Succurrere enim tum debet, quanto nos honore dignetur Deus, quòd ita nos peculiari militia suæ nota insignit. Persecutionem autem pati pro iustitia dico non tantum qui pro veritatis Evangelicæ defensione, sed qui pro quolibet iustitiæ patrocinio laborant. Siue ergo in asserenda, aduersus Satanæ mendacia, Dei veritate, siue in suscipienda bonorum atque innocentium contra improborum iniurias tutela, necesse est incurrere in mundi offensiones & odia: vnde aut vitæ nostræ, aut fortunæ, aut honori periculum imminet: ne graue sit nobis aut molestum, eatenus impedere nos Deo: aut ne miseris in iis nos putemus, in quibus ipse suo nos ore beatorum pronunciauit. Paupertas quidem si in se ipsa æstimetur, miseria est. Similiter exilium, contempus, carcer, ignominia, Mors denique ipsa extremum est omnium calamitatum. Verum vbi aspirat fauor Domini, nihil est istorum quod non in felicitate nobis cedat. Contenti ergo potius sumus Christi testimonio, quàm falsa carnis æstimatione. Ita fiet vt a apostolorum exemplo gaudeamus, quoties nos reputabit dignos, qui pro suo nomine contumeliam patiamur. Quid enim? si innocentes ac nobis bene cõscij impiorum scelere exuimur facultatibus, ad inopiam quidem redigimur apud homines: sed veræ apud Deum diuitiæ ita nobis acerescunt. Si penatibus nostris extrudimur, eò interius recipimur in Domini familiã. Si vexamur & contemnimur, eò firmiores agimus in Christo radices. Si probris ac ignominia notamur, eò ampliore loco sumus in regno Dei. Si trucidamur, ita nobis ingressus patefit ad beatam vitam. Pudeat nos minoris æstimare, quibus tantum precium Dominus stauit, quàm vmbrailes & euantides vitæ præsentis illecebras. Quæ ergo his & similibus monitis abudè solet scriptura, quas pro iustitiæ defensione sustinemus vel ignominias, vel ca-

Mat. 5.

Act. 5.

1. Pet. 4.

larmitates, nimis ingrati sum⁹, nisi libenter atq; hilariter eas è manu Domini suscipim⁹. Præsertim quam sit hæc crucis species, fidelium maximè propriè: qua vult Christus in nobis glorificari, quemadmodùm & Petrus docet. Neque verò ea requiritur à nobis hilaritas, quæ omnem acerbioris dolorisque sensum tollat. Alioqui nulla in cruce esset sanctorum patientia, nisi & dolore torquerentur, & angerentur molestia. Si nulla esset in egestate asperitas, nullus in morbis cruciatus, nulla in ignominia punctio, nullus in morte horror, cuius foret vel fortitudinis, vel moderationis, ea susq; deque habere? Ac quum vnumquodque ipsorum ingenta sibi amaritudine nostros omnium animos naturaliter mordeat: in eo se profert si delis hominis fortitudo, si eiusmodi amaritudinis sensu tentatus utcumque grauius laboret, fortiter tamen obfistendo eluctatur. In eo se exerit patientia, si acriter extimulatus, timore tamè Dei refrænatur, ne in aliquam intemperiem erumpat. In eo elucet alacritas si tristitia & mœrore vulneratus, in spiritali Dei cõsolatione acquiescit. Huc cõflictũ, què aduersum naturale doloris sensum sustinent fideles, dum patientiæ ac moderationi student, eleganter descripsit D. Paulus his verbis: In omnibus premimur, at non anxij reddimur: laboramus, at non destimur: persecutionem patimur, at in ea non deserimur: deijcimur, at non perimus. Vides vt patienter ferre crucem, non sit prorsus obtupescere, & omni doloris sensu priuari? Hoc ergo studendũ est, si Christi discipuli esse volumus, vt tanta Dei obseruantia atque obedientia imbuantur animi nostri, quæ contrarias omnes affectiones domare, ac subiugare eius ordinationi queat. Ita fiet vt quocumque venemur crucis genere, in summis etiam animi angustiis patientiam constantem retineamus. Res enim aduersæ habebũt suam asperitatem, qua mordeamur. Sic morbo afflicti & ingemiscemus, & inquietabimur, & sanitate expetemus. Sic egestate pressi, & sollicitudinis & tristitiæ aculeis perstringemur. Sic ignominia, contemptus, iniuriæ dolore feriemur. Sic in funeribus nostrorum, debitas naturæ lachrymas exoluemus: sed hæc semper erit clausula, Atqui Dominus ita voluit. Ergo eius voluntatem sequamur. Imò inter ipsas doloris punctiones, inter gemitus & lachrymas, ne

cessesq;

cessè est interueniat hæc cogitatio, quæ animum ad ea ipso, quorum causa sic afficitur, alacriter ferenda inclinet.

DOROTHEA.

Tam intelligo præcipuam crucis tolerandæ rationem à diuinæ voluntatis consideratione ducendam esse: in Dei autem voluntate considerandam esse iustitiam primùm & æquitatem: deinde salutaris nostræ curam. Christianas itaque ad patientiam huiusmodi esse exhortationes. Siue paupertas, siue exilium, siue carcer, siue contumelia, siue morbus, siue orbitas, seu quid aliud simile nos cruciet, cogitandum nihil istorum accidere, nisi nutu ac prouidentia Domini. Porro Deum ipsum nihil nisi iustissimo ordine agere.

THEOPHILVS.

Sed an non innumera ac quotidiana nostra delicta promerentur seuerius ac grauioribus ferulis castigari, quàm quæ nobis ab eius clementia insiguntur? An non æquissimum est carnem nostram domari, & veluti iugo assuescieri, ne libidinosè pro suo ingenio ferociat? An non digna est iustitia & veritas Dei, cuius causa laboremus? Quod si indubia Dei æquitas in afflictionibus apparet, non possumus sine iniquitate vel obmurmurare, vel oblectari. Præclare in hanc sententiam scripsit Hilarius. Meminerimus *In psal. 118* (ait) eum, qui vniuersorum Dominus est, iustum esse, & iudicia eius recta esse. Quir enim in suos iniquus sit? Quir in eos, quos ipse genuit, iniustus sit? Bonitatis eius immensas non sinit istud de eo existimare. Genuit nos non ad iniuriam, genuit nos non ad originis nostræ naturæ dolorem. Si quid est quod patimur, ex iudicio bonitatis eius accidit. Vinci diabolum patientiæ nostræ virtutibus delectatur, & probari nos per luctus, & dolores, & damna desiderat, vt nihil in seruos suos seculi potestas sibi esse iuris & dominationis intelligat. Si quando ergo (vt idem diuus Hilarius paulò antè ait) morbi vexabunt, passionēs & cruciatus corporum desæuient, damna defatigabunt, luctus & orbitates affligent, semper vtetur hac, qua propheta vsus est, voce, Iustus es Domine, & rectum iudicium tuum. Obtemperabimus, quia resistere nefas est.

O ij

Patienter feremus, quoniam impatientia, sit aduersus iustitiam Dei contumacia. Iam verò quia illud demum amabile nobis est quod salutis ac bono esse nobis agnoscimus, hac etiam parte consolatur nos optimus pater, dū asserit, se eo ipso quòd nos cruce affigit salutis nostræ consulere. Periculosa nanque (vt idem scribit Hilarius) ociosa fidei pax est, & faciles securis excubiis insidie sunt. Bellis autem exercitatum virum non citò doli capiunt, & glorioso certamine opus est, vt corona victoriæ deferatur. Quòd si salutare nobis tribulationes esse constat, cur non grato placidòque animo eas susciperemus? Quare eas patienter ferendo non succubimus necessitati, sed bono nostro acquiescimus. Istæ, in quâ, cogitationes faciunt, vt quantum animi nostri contrahuntur in cruce naturali acerbitatis sensu, tantum spiritali lætitia diffundantur. Vnde & gratiarum actio sequitur, quæ nulla sine gaudio esse potest. Quòd si laus Domini, & gratiarum actio non nisi ab hilari lætibus pectore emanare potest: nihil autem est quod eam in nobis interpellare debeat: hinc apparet quàm necessarium sit, crucis amaritudinem spiritali gaudio temperari. Non ergo oramus eam à nobis remoueri, sed adiuuari nos in ea postulamus, & opem atque auxiliū misericordiæ Dei precamur. Non petimus nobis adimi causam certandi, sed tribui auxilium vincendi, Evangelici huius præcepti non immemores, Qui non accipit crucem suam, & sequitur me, non est me dignus.

DOROTHEA.

Quocunque igitur tribulationis genere premamur, sentis hunc semper finem esse respiciendum: vt assuescamus ad præsentis vitæ contemptum, indeque ad futuræ meditationem excitemur.

THEOPHILVS.

Sanè quidem. Quoniam enim optimè nouit Dominus quantoperè in cæcum ac belluinum mudi huius amorem sumus natura inclinati, aptissimam rationem adhibet ad nos retrahēdos, & torporem excutiendum, ne nimis tenaciter in eo amore inhærescamus.

DOROTHEA.

Iam ad ieiunium veniamus. Idemne esse censet temperant

ET CIBORVM DELECTV. LIB. VIII. 291
peranter cibo & potu uti, quod ieiunare?

THEOPHILVS.

Inter illa duo scriptura magnū discrimen facit, cum loquitur pluribus in locis de ieiuniis nō tantum à primoribus certo tēpore ad obseruandū cōmuni populo impositis necessitate aliqua ingruente (vti si grassari cœperit vel pestilentia, vel fames, vel bellū, aut si qua clades imminere aliàs regioni videatur, ppter quæ suppliciter irā Domini deprecari, & ardenti obsecratione misericordiā eius implorare cōueniat) sed de his etiā quæ stas certisq; tēporib; obseruantur. Vnde tradit Augustinus libro 2. quæstionū Euan. Cap. 18. gelicarū duplex esse ieiunium: quoddā in tribulatione, alterū verò in gaudio. Et de vtroque respondisse Dominū cum Mat. 9. interrogaretur, cur discipuli eius non ieiunaret. Exigit etiā Luc. 5. scriptura vt ad eū modū ieiuniū seruetur, quomodo primo Marc. 2. res ecclesiæ ad obseruandū impouerūt. Et Christus dū dicit [Cū ieiunatis] huud dubiè de ieiunio ad certa tempora instituto loquitur. Alio qui generatim docuisset vt semper tēperatè viueretur, abstineretq; hoies à superuacuo cibo & potu, quemadmodū alibi facit dū ait: Cauete autem vobis, ne quando grauentur corda vestra crapula & ebrietate. Sed apud Mathæū dicit, Cū ieiunatis, &c. Quo loco docet etiam Christus ieiunium esse opus bonū, quod Deus clementer respiciat, & remuneret. Ita enim ait: Tu verò cum ieiunas, vnge caput tuum, & faciem tuam lana, ne conspicuum sit hominibus te ieiunare, sed patri tuo, qui est in occulto: & pater tuus qui videt in abdito, reddet tibi in propatulo. Non ergo simpliciter ieiunium, cōtinentiā ac parsimoniam in victu intelligimus: sed quiddā aliud. Piorum quidem vita frugalitate & sobrietate temperata esse debet, vt quandam ieiunij speciem, quoad fieri potest, toto suo decursu præ se ferat. Sed est præterea ieiunium aliud temporale, quum aliquid ex consueta viuendi ratione retrahitur, vel ad diem vnum, vel ad certum tempus, & nobis continentiam indicimus in victu, ordinaria illa arctiorem ac seueriorem. Hoc in tribus situm est: in tempore, in ciborum qualitate & delectu, ac parsimonia. Tempus dico, vt ieiuni defungamur iis actionibus, quarum causa instituitur ieiunium, semel tantum die cibum, hora ecclesiæ so-

et ciborum
delectu.

Luc. 21.

Mat. 6.

In psal. 118
vers. Oia iu
dicia tua ve
ritas.

De ieiunia

DE IEIUNIO
 lemni & consueta, sumeantes. Qualitas in eo sita est, ut
 absint carnes, omnésque lautitia, ac non modò plebeis vi-
 lioribusque, sed etiam aridioribus cibis contenti, palatum
 delicatis non iritemus. Quantitatis ratio in hoc est, ut par-
 cius ac lenius solito vescamur, tantùm ad necessitatem, non
 etiam ad voluptatem.

DOROTHEA.

Cur tandem instituta sunt ieiunia?

THEOPHILVS.

*August. in
 Ioan. tract.
 17. Refer-
 tur de cõsec.
 dist. 5. ca. ie-
 iunium an-
 tem magnũ.*
 In hunc finem scilicet, ut corpus per intemperantiam
 cibi & porus lasciuicus, fœditque se dedens voluptatibus
 castigaretur, & in seruitutem redigatur, quò animus vegetior
 ac liberior laudibus diuinis insitat, diuinæque sese attem-
 perer voluntati. Magnum certè & generale ieiunium est,
 abstinere ab omnibus iniquitatibus, & ab illicitis volupta-
 tibus seculi. Ad hoc perfectionis qui nondum peruenit,
 haud contemnere debet ieiunia, quæ ecclesia, huc nos vo-
 cans, indicit.

DOROTHEA.

Tu igitur hoc vis, ieiunia referri ad macerandam ac
 subigendam carnem, ne lasciuat, sed rationi potius dicto
 sit audiens.

THEOPHILVS.

Prorsus. Cùm enim corpus delicatius molliúsque cu-
 ratur, facilè sese in omni effundit libidine. Quòd si bellum
 quis indicat ventri, ab omnibusque cibis abstineat, quibus
 proritari venus extimularique potest, minore negotio libi-
 dinis æstum comprimet, ad Deique præcepta animum ap-
 peller.

DOROTHEA.

Est igitur (quantum video) per esuriales ferias ha-
 bendus ciborum delectus, qui indicto ieiunio nutriendo
 corpori conueniant, nec his satis est temperatè uti cum
 gratiarum actione.

THEOPHILVS.

Ecclesia, statis diebus cùm ieiunia quædam publica indi-
 xit, ante mille annos cõstituit, veteris legis ac Apostolico-
 rum virorum exemplum sequuta, ut tum fideles à carnibus
 abstineret, cibusque aridis ac leuius nutritibus vesceretur,
 qui

qui ieiunio congruerent, simul admonens non minus sum-
 ptuosa & proluxa illa piscium fercula, quàm carniùm esse
 vitanda: bellaria item, magis quàm carnes inflammantia:
 ut intelligi potest ex canone 50. synodi Laodicensis, quæ sub
 Liberio papa circiter annum Domini 364. celebrata est, ac
 ex eo quod scribit Gregorius ad Augustinum Anglorum
 episcopum. Octauum etiam concilium Toletanum, tẽpore
 Martini huius nominis primi coactum, circiter annũ Do-
 mini 648. docet apertissimè carniùm esum tẽpore quadra-
 gesimæ arctissimè prohibitum fuisse, ut nemini liceret hæc
 violare legem, nisi à legitimo pastore facta ipsi potestate
 vescendi carnibus vel propter extremam senectutem, vel
 ob manifestum læguorem, vel aliquã aliam ineluctabilem
 necessitatem. Diuus quoque Augustinus, cùm loquitur de
 priscorum ieiuniis, hanc regulam præscribit, ut vnicuique
 ieiunandum eo modo & tempore esse doceat, quo in eccle-
 sis ieiunatur ad quas fortè peruenierit, nisi velit (quod nol-
 le debet pius Christianus, iuxta Domini præceptum) aliis
 esse offendiculo, & alios sibi. Atque in eo ipso loco mẽtio-
 nem facit ieiuniorum ferix sextæ & sabbati.

DOROTHEA.

Sed quo tandem pacto interdicit ecclesia quorundam
 ciborum esu, cùm potestatem Christus fidelibus permisit
 vescendi quibuslibet cibis temperatè, ac cum gratiarum
 actione, etiam istud asseuerans, quod ingreditur in os non
 hominem impurare: cùm Paulus quoque affirmet, abstinere
 propter conscientiam à cibis, Iudaicum esse, ac dæmoni-
 orum doctrinam? THEOPHILVS.

Non vitique nobis ecclesia aliquo cibi genere perpetuò
 interdixit, aut Iudaicum ciborum delectum contra Apo-
 stolicam doctrinam inuexit: quinimò semper cum Pau-
 lo docuit, doctrinam esse dæmoniorum, cibum aliquem
 immundum & suapte natura abominabilem iudicare, iu-
 beretque ut eo abstinerent fideles & qui cognouerunt veritatè,
 cū Deus eum creauerit ad sumendũ cum gratiarũ actione.
 Quicquid enim creauit Deus, bonum est, & nihil reiicien-
 dum si cum gratiarum actione sumatur. Sanctificatur e-
 nim per sermonem Dei ac precationem. Quod autem ec-
 clesia ieiuniorum diebus sexta feria & sabbato edicit ut à

*Refertur de
 cõsec. dist.
 5. ca. Non
 oportet.*

Cap. 9.

*Ad Casul.
 epist. 86.*

*Mat. 15.
 1. Tim. 4.*

Lib. 30.
cap. 5.

carnibus absteineatur, non id facit, quod carnes sint immunda, aut hominem cōspurent, sed ut cibi & potus moderatione carnis lasciuia retundatur, animus à prauis cupiditatibus & motibus ratione vacuis auocetur, denique ut decetius humilietur ad seruiedum Deo uiuenti, pro affectu audiendum Euangelium, & dignè participandum corporis & sanguinis Christi sacramentum. In quam sententiam ait Augustinus contra Faustum Manichæum: Christiani & nō heretici, sed catholici, edomandi corporis causa, propter animam ab irrationalibus motibus amplius humiliandam, nou quod immunda illa esse credāt, non solum à carnibus, verum etiam à quibusdam etiam terræ fructibus abstinet, vel semper, sicut pauci, vel certis diebus atque temporibus, sicut per quadragesimam ferè omnes, quanto magis quisque vel minus, seu uoluerit, seu potuerit. Vos autem ipsam creaturam negatis bonam, & immūdā dicitis, quod carnes diabolus operetur feculentiori materia mali, ac per hoc eas tanquam immundiora & truculentiora Dei vestri vincula exhorrentes abiicitis. Hæc ille. Non existimat profecto ecclesia hominem sola à carnibus abstinentia Deo placere posse, cum sciat primos illos homines, qui carnem nōdum gustauerant, cataclysmo & diluue horrenda fuisse delictos ob sceleratam vitam: sed abstinentiæ carniū quorūlibet aliorum ciborum moderationem uult coniunctam, ac perpetuam uitæ totius sobrietatem. Ac concilium Gangrense damnat tum eos qui esum carniū omnino superfluitate quadam prohibent, perinde ac si caro cibus esset abominandus, & creatura qua Deus uti uetuerit: tum illos qui nulla necessitate adacti, sed fastu & arrogantia tumidi, communia totius ecclesiæ ieiunia putauerunt contemnenda, perfectam in sua scientia rationem vendicantes, quos diro anathemate synodus illa percussit. Ob eam sanè causam Epiphanius libro tertio aduersus hæreses Aërium dicit ideo condemnatum hæreseos, quod docuerit non esse statis certisque temporibus ieiunandum. Hæc enim uolunt esse Iudaica & seruitutis iugo contineri, cum non sit iusto lex posita. Quamobrem dicere solebat, Si mihi omnino ac planè ieiunare libet, quemcūque diem arbitrato meo delegero, liberè ieiuno. Itaque apud Aërium & discipulos eius (ut

Can. 2. &
29.Tom. 1. hæ.
res. 75.

ius (ut idē Epiphanius refert) maiori laudi ducitur, si quis die Dominico ieiunium seruet, quarta autem feria & sexta comedat. Quanquam plerumque quarta feria ieiunant, sed non lege, uerū (ut ait) priuato consilio suoque arbitrato. Iis autem diebus qui diem festum Paschæ antecedit, cum ipsi nos humili abiecitimus ac prosternimus, expiamus, affigimus, aridis cibis utimur, precamur, uigilamus, ieiunamus, omnibusque animi doloribus ac mœrore salutari sanctoque conficimur & angimur, ipsi tum carnibus uinoque uictitant, suāsque uenas infarcientes & complentes, cachinantur, ridētque eos qui sanctum hunc hebdomadæ Paschæ cultum religionemque seruant. Quanquam enim solennem hunc morem habuerunt, tamen non est eis religio, neque cum seruant, sed carnibus uescuntur, & uinum bibunt. Quod si forte aliqui pauci inter eos, hoc ipsum suo arbitrio facere uelint, at certè multo plures sunt, qui quemadmodum sæpe dixi, multa carne uinoque utantur. Atque hæc quidem Epiphanius, qui Hieronymi fuit æqualis.

DOROTHEA.

Lubens equidem audierim quo sit ieiunandum modo, ut Deo grati acceptique simus. Nam usu venire solet, ut ieiunemus, nec ieiuniis tamen nostris oblectetur Deus. Unde etiam scriptum est: *Quare ieiunauimus, & non aspexit, humiliauimus animas nostras, & nescisti?* *Esaiæ 58.*

THEOPHILVS.

Ieiunium quidem certè non magni per se æstimatur à Deo, nisi adsit interior cordis affectus, uera peccati & sui ipsius displicentia, uera humiliatio, uerūque dolor ex timore Dei. Nihil enim magis execratur Deus, quam dum homines signa & externam speciem pro cordis innocentia obiciendo, solum ipsi facere conantur. Itaque in hanc hypocrisis seuerissimè inuehitur Esaias, quod Iudæi sacrificium Deo putarent, ubi ieiunauerant duntaxat, utique impietatem & imparas cogitationes in animo fouerent. Veram autem ieiunandi rationem in hoc sitam esse docet, ut ieiunium seruantes propria nos abdicemus uoluntate, eam planè Dei uoluntati submittentem, charitatis opera exercendo, eleemosynam, inquam, & orationem. Ecce, in-

quit, in die ieiunij vestri inuenitur volūtas vestra, & omnes debitores vestros repetitis. Ecce ad lites & cōtentiones ieiunatis, & percutitis pugno impiē. Nolite ieiunare sicut vsque ad hāc diem, vt audiatur in excelso clamor vester. Nūquid tale est ieiunium quod elegi, per diē affligere hominem animam suam? Nunquid contorquere quasi circulum caput suum, & sacco & cinerem sternere? Nunquid istud vocabis ieiunium, & diem acceptabilem Domino? Nonne est hoc magis ieiunium quod elegi? Dissolue colligationes impietatis, solue fasciculos deprimētes, dimitte eos qui cōfracti sunt liberos, & omne onus dirumpe. Frange esurienti panem tuum, & egenos vagōsque induc in domum tuā. Cūm videris audum, operi eum, & carnem tuam ne despexeris. Tunc erumper quasi manē lumen tuum, & sanitas tua citius orietur, & anteibit faciem tuā iustitiæ tua, & gloria Domini colliget te. Tunc inuocabis, & Dominus exaudiet: clamabis, & dicit, Ecce adsum. Vides quā aperte propheta declaret frustra corpus cibi & potus abstinētia arceri & macerari, si prauis affectibus indulgens frangōsque remittens, ea facias quæ Deus auerferet & oderit? Non enim hæc dicit Dominus, quasi ieiunium reprobet, quod tunc præcipit & commendat, sed malitiam impietatemque ieiunantium arguit. Vnde Hieronymus verba prophete explanans (Quare ieiunauimus & non aspexisti?) Inuestigat, inquit, arguunt Dominum, quod bona opera non respiciat, solamque ventris esuriam absque opere virtutum ingerunt Deo. Et Phariseus impietatis cibus saturatus, & iniquitatis vino inebriatus, inter cætera verba superbię iactabat se his ieiunare in sabbato. Propterea respondit Deus, quod nō ieiunia reprobet, sed opera quæ in eis sunt. Quid enim prodest ieiuniis ora pallere, & ad lites, & ad iurgia ieiunare, dicēte scriptura: Qui amat peccata, gaudet iurgiis? Huiusmodi ieiunia & in exordio huius prophete Dominus arguit, dicens: Ieiunium & otium, neomenias & sabbata, & alias vestras solennitates odit anima mea. Vnde præcipitur per Ioel, Sanctificate ieiunium, prædicare curatio nē, vt à vitis ieiunemus, & bonis operibus, curatisque peccatis, fiat sancta ieiunia. Denique sequitur: Egrediatu r spūs de cubili suo, & sponsa de thalamo suo, vt tempore ieiunij

*Lib. 13. in
Esaiam.*

Luc. 18.

Esai. 1.

Ioel. 2.

ianij vacemus orationi, ne interior homo noster draconis vescatur carnib⁹, qui datus est in escam populis Aethiopiū. Et hæc dicimus, non quod ieiunia reprobemus, per quæ & Daniel vir desideriorum futura cognouit, & Niniuitæ irā placarunt Dei, & Elias ac Moses quadraginta dierum esurie Dei familiaritate saturati sūt. Et ipse Dominus totidem diebus in solitudine ieiunauit, vt nobis solennes ieiuniorū dies reliqueret: sed quod non profit vacuum portare ventrem, & alia facere quæ Deo displicent. Vnde docet Dominus quomodo ieiunandum sit. Nec ab hac sententia discrepat Leo papa. Is concione quadam, quam in quadagesima habuit de ciborū discrimine, ita differit: Vtilis est quidem continentia, quæ parco afflueta victu, deliciarum cohibet appetitum. Sed vā illorum dogmati, apud quos etiam ieiunando peccatur. Damnant enim creatam naturam, in creatoris iniuriam, & contaminari edentes iis asserūt, quorum non Deū, sed diabolū conditorem esse definiūt, resulantes dicenti Apostolo, omnia munda mūdis, coinquinatis autem & inūdelibus, nihil mundum, sed inquinata sunt eorum & mens & conscientia. Vos autem dilectissimi catholice matris generatio sancta, quos incola veritatis spiritus sanctus erudiuit, libertatem vestram congrua deuotione moderamini, scientes quia bonum est etiam à licitis abstinere. Et cū castigatius viuēdum est, ita discernite cibos, vt vsus eorum remoueatur, non natura damnetur. Et rursum: His igitur, dilectissimi, freti armis, impigrè atque intrepidè propositum nobis certamen ineamus, & in isto ieiuniorum studio, non eo tantū sumus sine contenti, vt solam ciborum abstinentiam putemus esse sectandā. Parū enim est, si carnis substantia attenuatur, & animæ fortitudo ad alitur. Afflicto paululū exteriori homine reficiatur interior, & subtracta carnis saturitate corporea, spiritualibus mens delitiis roboretur. Incontinentiā castitas procul pellat mēdacij tenebras lux abigat veritatis: quia os, quod mētur, animā mentiētis occidit. Detumescat superbia, humilitas reassumatur, respiscat iracundia, comminuantur iacula noxarum, & obtrectatio linguæ refrænetur, cessent vindictæ, & obliuioni dentur iniuriæ. Omnis postremò plantatio, quam non plantauit pater cœlestis, radicitus auferatur.

Psal. 37.

Daniel. 9.

Ionæ 3.

3. Reg. 19.

Exod. 34.

Mat. 4.

Leo serm. 1.

de quadagesima.

Ibidem.

Hom. 64. Tunc enim in nobis bene virtutum semina nutriuntur, quando de agro cordis nostri omne germen exterminij euellit. Non aliter sensit beatus Augustinus. Is enim in ea concione quam prima dominica in quadragesima ad populum habuit, de ciborum delectu ac discrimine discerens: Quid enim prodest (ait) vinum non bibere, & iracundia veneno inebriari? Quid prodest abstinere à carnibus ad edendum creatis, & malignis obrestitutionibus fratrum membra lacerare? Quid prodest si abstinemus ab iis quæ aliquando licent, & faciamus illa quæ nunquã licent? Deus enim illos honorat & diligit, qui illicita fugiunt. Sic ergo, ut dixi, ieiunemus à cibis, ut multo magis ieiunemus à vitiiis. Cur autem hic delectus ciborum adhibendus sit, proxima concione docet his verbis: Cessent lauacra, vina, vel carnes, non quod creaturam Dei iudicemus esse damnadam, sed qui toto anno nobis viximus, saltem vel paucos dies viuamus & Domino. Sed & Origenes de ieiunio Christianorum disputans, eadem prorsus sententiam sequitur. Vis tibi, inquit, adhuc ostendam, quale te oportet ieiunare ieiunium? Ieiuna ab omni peccato, nullũ cibum sumas malitiæ, nullas capias epulas voluptatis, nullo vino luxuriæ concalescas. Ieiuna à malis actibus, abstinere à malis sermonibus, contine te à cogitationibus pessimis. Noli cõtingere panes furtiuos peruersæ doctrinæ. Non concupiscas fallaces philosophiæ cibos, qui te à veritate seducant. Tale ieiunium Deo placet. Abstinere verò à cibis quos Deus creauit ad percipiendum cum gratiarum actione fidelibus, & hoc facere cum iis qui Christum crucifixerunt, acceptum esse nõ potest Deo. Ac paulò post: Verè Christiana est libertas omni tempore ieiunare, non obseruationis superstitione, sed continentia virtute. Nam quomodo apud eos intermerata seruabitur castitas, nisi continentia fulciatur auxiliis? Quomodo diuinis scripturis operam dabunt? Quomodo scientiæ & sapientiæ incumbent studiis? Nonne ventris atque oris continentia? Quomodo seipsum quispiam propter regnum cælorum castrat, nisi eduliorum rescindit affluentiam? Nisi ancilla utitur abstinentia? Christianis igitur illa est ieiunandi ratio. Sed & alia est satis Christiana, cuius laus Apostolorum quorundam scriptis prædicatur.

Nam

Nam in quodam libro de Apostolis dictum reperimus: Beatus qui ieiunat, ut alat pauperem. Illius ieiunium valde acceptum est Deo, ac re vera satis dignum. Hactenus Origenes, ex cuius verbis perspici licet, ut verè ieiunetur, ab omni esse iniquitate abstinendum. Quia verò ieiunamus, ut macerata afflictaque carne animos ad rerum cœlestium contemplationem attollamus, ac ad preces & sanctas meditationes melius simus comparati, ieiunio indicto, omnibus cupidus ac lautioribus cibis, qui ut plurimum alunt, ita libidinem incendunt & irritant, planè abstinendum est. Quo pacto enim carnẽ edomabit, qui ieiunij diebus, carnibus, vino delicatissimo, & arte conditis dapibus utitur? Nunquid eum ieiunare dicemus, etiam si semel tantũ die iis vescatur? Non opinor. Ac profectò longè alia fuerunt priscorum hominum ieiunia, ut Daniel ipse testatur dum ait: In diebus illis ego Daniel iugebam trium hebdomadarum diebus, panem desiderabilem non comedi, & caro & vinum non introierunt in os meum. Sed neque vnguento vinctus sum, donec complerentur trium hebdomadarum dies. Helias etiam quadraginta diebus, quibus ieiunium seruauit, subcineritio tantũ pane & aqua, quæ illi Angelus ministravit, vsus est. Filij similiter Prophetarum, quos ieiunos hospitio suscepit Helizæus, herbis agrestibus vicitabant. Dicit enim scriptura: Misit Helizæus vnum, in agrum, ut herbas agrestes colligeret, inuenitque quasi vitæ syluestrem, & collegit ex ea coluquintidas, quas decoxit: cumque illi clamarent, Mors in olla: eius amarorem farina dulcorauit. Atque ut à veteri testamento ad primigeniæ illius ecclesiæ Christianos veniamus, eam illi abstinentiam potionis & cibi in ieiuniis adhibebant, ut nullus eorum vinum aut carnem quæcunque primoribus labris gustaret, extremisve, ut dicitur, digitis attingeret: ac omnium eduliorum vice, pane cum sale aut hyssopo, pro omni potione, aqua simplici cõtenti essent, ut ecclesiastica refert historia. Ibidem etiam Bladina Attali nobilissimi viri coniux, cum Lugduni propter Euangelij professionem comprehensa & in vincula coniecta esset, falsoque suspecti haberentur Christiani super infantium tenerorum cæde, quasi qui eorum laniatis carnibus vescerentur, suscepto innocentia ip-

*Homil. 10.
in Leviticum.*

Daniel. 10.

3. Reg. 19.

Lib. 2 c. 17.

Cap. x. lib. 5. eccles. hist. forum patrocínio, maxima cum voce exclamasse dicitur: Vehementer erratis, ó viri, quòd putatis infantium visceribus eos vesci, qui ne mutorum quidem animalium carnis vescuntur. Quid, quòd in tripartita historia sit mentio peregrini cuiusdam, qui tametsi inedia vehementer attritus esset ac debilitatus, tamen, quòd se Christianum profiteretur, suilla carne per quadragesimam vesci noluit? Nónne hinc facillè intelligi potest, quàm austera & graui, ea tempestate Christiani, ieiuniorum diebus vterentur abstinentia: Sed audiamus ipsius historiographi verba. Instante iam quadragesima, quidam ex itinere venit ad eum (loquitur de Spiridione sanctiss. pontifice) quibus diebus còsueuerat cum suis còtinuare ieiunia, & die certo comedere, medios dies sine cibo consistens. Videns itaque peregrinum valde defessum: Perge (inquit suæ filiæ) laua peregrini pedes, & cibos appone. Cumque virgo dixisset, nec panem esse nec farinas (quarum rerum nihil solebat habere reconditum propter ieiunium) orans primùm veniamque petens, filiæ iussit, vt porcinas carnes, quas domi salitas habebat, coqueret: quibus coctis, sedens cum peregrino positus carnis vescere comedeat, & rogabat, vt vnà secum ederet peregrinus. Quo reuente, Christianumque se proficiente, Propterea (inquit) minus recusare debes. Hæc Cassiodorus, ex cuius verbis liquet, sanctissimum illum episcopum charitate eximia impulsus, hortatum esse peregrinum, cum eum lassitudine extrema penè confectum videret, vt vitæ consulturus, suilla carne apposita vesceretur, de qua & ipse prior comederat, vt omnem illi scrupulum, vrgente ea necessitate, eximeret. Refert Hieronymus monachos Aegypti & Syriæ, quum ieiunarèt toto anno, nihil præter panem, olera, & legumina tantummodò sale condita comedisse, frigidamque bibisse. Philo Iudeus in eo libro, quo vitam & mores Christianorum describit, apertissimè docet, quantæ abstinentiæ fuerint Christiani ianito nascentis ecclesiæ. Cibum, inquit, porumque nullus eorum capit ante solis occasum, videlicet tempus lucis cum philosophiæ studijs, curam corporis cum nocte sociantes. Nonnulli autem etiam post triduum in communionem veniunt cibi, quos scilicet edacior studiorum fames perurget. Iam verò hi, qui in eruditionibus

Philo Iudeus in lib. de vita nostrorum, id est, de viris Apostolicis.

ET CIBOLVM DELECTV: LIB. VIIII. 296
 eruditionibus sapiētia, & in profundiore intelligentia sacrorum voluminum versantur, tanquam copiosis dapibus inbiantes, expleri nequeunt, & eo tuendo acrius inflammantur, ita vt nec quarto iam, nec quinto, sed sexto demum die, non tam desideratum, quàm necessarium corpori indulgæ cibum. Ac eodem libro eorum conuentus & ieiunia laudat, qui Apostolorum adhuc tempore vivebant. Ait enim: Quid autem addere his opus est, etiam de conuentibus eorum: qui tales erant, vt seorsum quidem viri, seorsum autem in eisdem locis sceminæ congregarentur, & vt vigiliis, sicut apud nos fieri moris est, peragerent, & maxime diebus illis, quum passionis Dominicæ solemnitas celebratur, quum in ieiunijs pernoctare & lectioibus sanctis auditum præbere consueuimus: Deinde explicat, quomodo passionis Dominicæ solemnitas peragebatur, dicens: Et vt vnus ex omnibus còsurgens in medio psalmum honestis modulis concinat, vtque præcipienti ei vnum versiculum, omnis multitudo respondeat, atque in ipsis diebus in terra recumbentes (sicut antiqui moris fuisse dicitur) vinam quidem nemo omnino (vt ipse ait) ne gustu quidè contingat, sed nec quamlibet carnem, tantum autem aqua sit eis poculum, & panis cum sale vel hyssoपो cibis. Hic modus & ordo celebrandi solemnitatem passionis Dominicæ, nondum erat abrogatus tempore Eusebij Cæsariensis, vt ipse refert lib. 2. hist. ecclesi. Idem testatur Cyrillus libro septimo contra Iulianum. Plurimi, inquit, apud nos fuerunt summa bonitate conspicui, qui ad eam peruenerunt continentiam, & ita seipos castigauerunt, vt etiam iis, quæ ad vitam vtilissima, strenuè abstinere voluerint, nempe panem & oleo, & herbis & leguminibus ineuitabilem ventris necessitatem placarunt, vsù pura aqua, & exercitationis labore gaudentes, ita vt nihil illis esse censuerint melius, & reiectaneus quidem apud ipsos nullus cibus fuit. Abstinerunt autem à nonnullis, mentis ad deteriora propensionem remouantes, & carnis lasciuiam còpescentes, ita vt mētis oculum magis subtilè haberēt. Augustinus etiam ad Casulanum scribens de moribus ecclesiæ catholicæ: Romæ, inquit, plures cognoui ieiunia incredibilia exercētes, nō quotidie semel sub nocte, quod est vsquequaq; vltatissimū, sed còtinuum

*Homil. 7.
in Genesin.*

cruidum vel amplius sine potu ac cibo ducere. Ne hæc in viris tantum, sed etiam in feminis. Iam ergo videre potes quanta abstinencia primi illi Christiani vñ fuerint ieiuniorum diebus, vt carnem suam cum viris & concupiscentiis crucifigerent. Eam ob causam Chrylostomus quoque dicebat ciborum receptam fuisse abstinentiam, vt scilicet carnis comprimatur rebellio, recteque rationi morigerata ea redatur. Vbi nam ergo iam sunt qui nostra hac ætate emerferunt Epicurei? Nam eos Christianorum nomenclatura dignari mihi religio est. Nō pudebit illos docere, homini Christiano, dum ieiunat, nullam habendam esse dierum, horarum & ciborum rationem, perinde ac si liberum sit ei omni sublato delectu, iis vesci quæ Dei benignitas indulserit? Non pudebit, iis ventrem cibis refecere, quos indicto ieiunio fideles capere nefas semper duxerunt? Non pudebit, contra veteris ecclesiæ disciplinam, Christianis vt abdomini natis, vescendi carnis sancto etiã quadragesimæ tempore, licentiam dare, occæcatos hoc pacto homines in perenne demergentes exitium? Quandiu verò perget consuetudinem hanc non patrum nostrorum memoria natam & institutam, sed penè religioni Christianæ æqualem, vt diuinis præceptis scriptisque alienam, atque ad eò, si diis placet, repugnantem execrari? Aërianis certè multò se præstant in hac re deteriores, inter quos (vt diximus) nonnulli erant, qui quæ nostri seruabāt ieiunia, ipsi seruabant, adhibita etiã eadem parsimonia in victu, quam nostri adhiberent, etsi hoc suo arbitratu & voluntate, non præcepti necessitate faciebant. Ecquis enim istorum visus est vquam tum ieiunare, cum ieiunamus?

DOROTHEA.

Quid ais? Tūne ad eam nos abstinentiam & in victu parsimoniam vis adigere, quam in ieiuniis suis veteres adhibebāt, vt quum deinceps ieiunabimus, non carne modò, sed vino etiam nobis sit abstinentum?

THEOPHILVS.

In ieiunandi ratione, debet vnusquisque quid præstare queat salua & incolumi valetudine spectare. Rigidissimum ieiunium est, vbi quis pane ac simplici aqua contentus, ieiunat. Sed non omnes eam austeritatē ferre possunt. Quare beatus

beatus Ignatius Heronē ecclesiæ Antiochenæ diaconum admonens: Ieiuniis (inquit) & orationibus vaca, sed non vltra mensuram, ne te ipsum deicias. Atque Hieronymus ad Nepotianum scribens: Tantum (ait) tibi ieiuniorum modū impone, quātum ferre poteris. Sint tibi pura, casta, simplicia, moderata, & nō superstitiosa ieiunia. Augustinus quoque: Carnem vestram domate ieiuniis & abstinentiis, quantum valetudo permittit. Ieiuniorum ergo diebus iis vescendum est cibus, qui non multum alant, naturam tamē sustentare possint. Minus pisces alunt quàm carnes, & minus apperuntur. Itaque in ecclesia sunt vsirati indicto ieiunio. Ieiunantibus minimè vino interdicitur, modo adhibito. Sed in primis danda est opera, vt carnalis concupiscentiæ flamma restinguatur. Luxuriosa enim res est viuam, & tumultuosa ebrietas. Quod Apostolus declarat, dum ait, Ne inebriamini vino, in quo luxus est. Castigantes ergo corpus, exemplo Pauli, ac in seruitutem redigentes, abstinemus carnibus, ne dum nimis nutriunt carnem, simul & carnis vitia nutriant. Si nos hausto vino sentiemus ad venerem inflammari, vino abstinemus. Si infirmo ac imbecillo sumus corpore, modico vino vtetur, iuxta consilium Apostoli. Breuiter, humilitatem animæ in victus quoque castigatione, vt Tertullianus loquitur, Deo immolabimus. Constitutio certè ecclesiæ haud ita nos ligare vult, vt vel charitati, vel necessitati libens nō cedat. Quinimò liberum facit, quolibet tempore quibuslibet vesci, modò id vel charitas, vel necessitas suadeat, adhibito tamen vtriusque medicini (si præsto sunt) aut saltem alterius, nimirum animæ, consilio.

DOROTHEA.

Ferre non possunt aduersarij, quòd ad satisfaciendum remittendumque peccatum ieiunium valere dicitur. Aiunt enim rem esse superstitiosam & veræ pietatis violatricem, velle ieiunare ad satisfaciendum pro peccatis, aut aliquid à Deo promerendum.

THEOPHILVS.

Non defendimus ieiunium per se, id est, sine gratia peccatum remittere: nec quisquam nostrum hoc dicit, aut profiteretur. Quòd si fortè à nobis dicatur peccatum remittere, nunquam Dei gratiam excludimus, quemadmodum

Prou. 20.

Ephes. 5.

1. Cor. 9.

1. Tim. 5.

Lib. de cultu
fœminarum.Cap. Consilium,
de obseruatione
ieiuniorum.

DE IEIUNIO

nec Christus, cum ait, Sicut aqua extinguit ignem, ita & eleemosyna extinguit peccatum. Extinguere peccatum & remittere aut tollere peccatum, idem valent. Quod si in eleemosyna eam vim Christus esse ait, ut peccatum extinguat, id est, tollat & expiet, nec ipse gratiam suam seingit, cum dixerit apud Ioannem, Sine me nihil potestis facere. Et Paulus in epistola ad Philippenses, Deus est qui operatur in vobis & velle & perficere pro bona voluntate: ne nos quidem eam seingimus, si quando ieiunium aut aliquid aliud opus nostrum peccatum remittere concedimus. Hoc enim cum dicimus, idem quod Christus intelligimus. Cum multi alij & sanctissimi & doctissimi viri eodem modo locuti sunt de ieiunio, tum vel maxime Basilus in priore de ieiunio concione: Ieiunium Nazarum sanctum facit, sacerdotem perficit. Et paulo post, Hoc Heliam magni miraculi spectatorem effecit. Cum enim animum quadraginta diebus ieiunio expiasset, ita demum in spelunca, quæ est in monte Choreb, dignus fuit qui Deum, quantum concessum est homini, cerneret. An hoc vult hoc loco Basilus, ieiunium sine Dei gratia spectatorem fecisse magni miraculi aut eius animum purgasse atque expiasse, ut Deum videret? Certè non. Neque nos igitur hoc volumus. Quod autem ieiunium rectè seruetur ad satisfaciendum pro peccatis, indicat Dominus ipse, dum peccatores ad poenitentiam per Ioelem vocans dicit: Conuertimini ad me in toto corde vestro, in ieiunio & fletu & planctu. Sic Achab poenitens scidit vestimenta sua, & operuit cilicio carnem suam, ieiunauitque & dormiuit in sacco, & ambulauit demisso capite, & misericordiam consecutus est à Deo. Sic Niniuitæ ad prædicationem Ionæ prædicauerunt ieiunium, & vestiti sunt saccis à minimo vsque ad maximum. Et vidit Deus opera eorum, quia conuersi sunt de via sua mala, & misertus super malitiam quam loquutus fuerat, ut faceret eis, & non fecit. Atque ut nobis hæc repugnent aduersarij, negare tamen non poterunt ieiunium, testimonium nostræ esse coram Deo humiliationis, dum volumus reatum nostrum coram ipso confiteri (vbi enim animus afficitur ut debet, fieri vix potest quin erumpat in externam testificationem) idque tum maxime, si in comu-

Ioel. 2.

3. Reg. 18.

Ionæ 3.

ET CIBORVM BELECTV. LIB. VIII. 298
nem ædificationem cedit, ut omnes simul peccatum suum palam confitendo, laudem iustitiæ Deo reddant, & se mutuo singulari suo exemplo cohortentur. Fit enim interdum, ut bello, vel peste, vel calamitate aliqua gentem vnam percutiat Deus. In hac communi ferula, ream se tota plebs faciat oportet, ac peccatum profiteatur. Quæ in re, quatum valeat ad impetrandam veniam ieiunium vnà cum oratione, satis indicant superiora Achab poenitentis & Niniuitarum exempla. Alacriores quidem certè (ut iam diximus) & magis expediti ad precandum ieiunio reddimur. Experimur enim, ventre pleno, mentem non ita esse in Deum erectam, ut & seridè ardèti que affectu ferri in precationem, & in ea perseverare possit. Sic legimus Annam seruisse Domino ieiuniis & obsecrationibus, cum sancta mulier ad precandi assiduitatem se exercebat. Tale fuit ieiunium Nehemie, quum intentione studio Deum pro liberatione populi sui precaretur. Sic quum Paulo & Barnabæ manus imponunt Antiocheni, quod eorum ministerium, quod tanti momenti erat, melius Deo commendent, orationi ieiunium coniungunt. Sic ambo ipsi postea, quum ministros præficerent ecclesiis, soliti sunt orare cum ieiunio. Sic quoties de re aliqua magna Deo supplicandum fuit, ieiunium vnà cum oratione semper indixit ecclesia. Idque hodie optimum fidelibus adminiculum est, ut semper fuit, & vtilis admonitio, ad seipso excitandos, ne sua nimia securitate & socordia, Deum magis ac magis prouocent, dum eius flagellis castigantur. Proinde Christus quum Apostolos suos excusat, quod non ieiunent, calamitosi temporibus ipsum destinat, & cum luctu coniungit. Veniet, inquit, tempus, quum auferetur ab illis sponsus, & tunc ieiunabunt.

Luc. 2.

Nebe. 1.

Act. 13.

Act. 14.

Math. 9.

Luc. 5.

DOROTHEA.

Quid de quadragesimæ obseruatione sentis? Video enim quosdam superstitionosam illam dicere, nec bene pro sancta Christi imitatione commendatam, quod non idèd Christus ieiunauerit, ut aliis exemplum præscriberet. Non enim (aiunt) sæpius ieiunat Christus: quod fieri oportuit, si anniuersarij ieiunij legem tradere vellet: sed semel tantum, quum se ad Euangelij promulgationem accingit.

Exod. 24.
34

Nec ieiunat humano more, ut par erat, si homines ad imitationem prouocare vellet: sed magis exēplum designat, quo in sui potius admirationem omnes rapiat, quam ad æmulandi studium exciter. Denique, non alia est istius ieiunij ratio, quam eius quo defunctus erat Moses, quum legem è manu Domini acciperet. Nam quum illud in Mose editum esset miraculum ad stabiliendam legis auctoritatem, non debuit in Christo prætermitti, ne legi Euangelij cedere videretur. Atqui ab eo tempore nemini vnquam venit in mentem, prætextu imitationis Moses, talem ieiunij formam in populo Israelitico exigere. Nec vllus ex sanctis prophetis ac patribus, id sequutus est, quum tamen ad omnes pias exercitationes satis animi ac zeli haberent. Fuit igitur mera κακομυρία & superstitionis plena, quod titulo ac colore imitationis Christi ieiunium ornatum est.

THEOPHILVS.

1. Reg. 19.

Quadragesimæ observatio valde antiqua est, & ab Apostolis ad nos peruenit à Christo consecrata atque instituta. Licet enim Christus potissimum ieiunauerit quadraginta dies, ut Euangelij prædicationem sic auspicando, non humanam doctrinam esse, sed è cælo profectam re ipsa comprobaret, non secus ac Moses, legem è manu Domini accepturus, ad stabiliendam eius auctoritatem quadraginta dies sine cibo & potu transegerat: non tamen sequitur, quin etiam ieiunauerit (etsi semel tantum, nec humano more) ut suis exemplum præberet, & fideles ad æmulandi pro virili parte studium excitaret. Neque vlllo modo ipsi necesse fuit, ut quadragesimale hoc ieiunium consecraret, sapius ieiunare, quum semel per quadraginta dies ieiunando, nos ad sui imitationem prouocare, & anniuersarij ieiunij legem tradere potuerit. Vnde præclare alicubi beatus Gregorius, omnem Christi actionem nostram esse institutionem dixit. Quod verò aiunt neminem in populo Israelitico prætextu imitationis Moses, talem ieiunij formam exegisse: nec vllum ex sanctis prophetis ac patribus id sequutum esse: ac Heliam sine cibo & potu quadraginta dies exegisse, ut populus eum agnosceret excitatum esse legis vindicem, à qua prope totus Israel desierat: hæc sanè non eam vim habent, ut fideles Christi discipulos à Christi

Christi debuerint imitatione deterrere. Neque enim confectarium est, nõ debuisse eos pro viribus Christi ieiunium imitari, quia nullus sanctorum prophetarum ac patrum Moses ieiunium esset æmulatus. Itaque primi illi Christiani, qua flagrabant charitate, maximo studio, summaque voluntate ad imitandum Christi ieiunium ferebantur. Sed operæ precium est audire, quid de hac re iam inde ab Apostolorum temporibus memoriæ proditum sit. Ignatius epistola quarta ad Philippenses: Dies, inquit, festos nolite in honorare. Quadragesimam verò nolite pro nihilo habere: imitationem enim continet Dei conuersationis: hebdomadam etiam passionis nolite despiciere. Quarta verò & sexta feria ieiunare, reliquias pauperibus erogantes. Origenes quoque homelia decima in Leuiticum: Habemus (ait) quadragesimæ dies ieiuniis consecratos: habemus quartam & sextam septimanæ dies, quibus solenniter ieiunamus. Cyprianus etiam in sermone de ieiunio & tentationibus Christi: Forma ieiuniorum, inquit, proposita, fixoque exemplo quadraginta dierum abstinentiam Dominus consummauit. Hieronymus in epistola ad Marcellam aduersus Montanum hunc in modum scribit: Nos vniam quadragesimam secundum traditionem Apostolorum toto anno, tempore nobis congruo ieiunamus. Illi (de hæreticis Montani sectatoribus loquitur) in anno tres faciunt quadragesimas, quasi tres passi sint saluatores: non quod & per totum annum excepta Pentecoste (sic enim appellatur interuallum, quod est inter Pascha & diem Pentecostes) ieiunare non liceat: sed quod aliud sit necessitate, aliud voluntate munus offerre. Verba ista indicant quadragesimam non solum ab Apostolis obseruatam in memoriam ieiunij, sed etiam passionis Christi. Et Augustinus: Quadragesima, inquit, ieiuniorum habet auctoritatem, & in veteribus libris ex ieiunio Moses & Helia, & ex Euangelio, quia totidem diebus Dominus ieiunauit, demonstrans Euangelium non dissentire à lege & prophetis. In qua ergo parte congruentius observatio quadragesimæ constitueretur, nisi confinis & contigua Dominicæ passioni: Idem sentit Ambrosius, taxans eos, qui prætermissa deuotione quadragesimæ quinquagesimam se facere mentiuntur, cum id

Lib. 2. ad
inquisit. Iannuarius, cap.
15.

Serm. 34.

neque diuinis literis iubeatur, neque traditum sit auctoritate maiorum. Vnde ait: Bonum quidem est cunctis diebus ieiunare, sed melius quadragesimam ieiunare cum Christo. Hanc enim quadragesimam nobis Dominus suo ieiunio consecrauit. Quisquis ergo Christianus consecratam ieiunando non impleverit quadragesimam, prauaricationis & contumaciae reus tenebitur. Nam sicut reliquo anno ieiunare primum est, ita in quadragesima non ieiunare peccatum est. Illa enim voluntaria sunt ieiunia, ista necessaria: illa de arbitrio veniunt, ista de lege: ad illa inuitamur, ad ista compellimur. Atque idem alibi: Non enim fratres (ait) leue peccatum est fidelibus indictam quadragesimam a Domino non ieiunare, & ieiunia consecrata ventris voracitate dissoluere. Et alio quodam loco: Ante dies deuotionem sanctae quadragesimae praedicantes, sacrarum literarum exempla protulimus, quibus approbaremus hunc quadragenarium numerum non esse ab hominibus constitutum, sed diuinitus consecratum, nec terrena cogitatione inuentum, sed caelesti maiestate praecipuum. Atque ideo qui constitutum numerum vna die manducando praeterit, non ut vnus diei violator accusatur, sed ut totius quadragesimae transgressor arguitur. Paulò post. Haec autem non tam sacerdotum praecipua, quam Dei sunt. Atque ideo qui spernit, non sacerdotem spernit, sed Christum, qui in suo loquitur sacerdote. Basiliius ille magnus huius ieiunii mentionem facit multis in concionibus. In eius quidem initio quam in ebriosos habuit, septem hebdomadas ei attribuit his verbis: Si enim tot exhortationibus quibus & antea vos adhortari non destitimus, & deinceps septem his ieiunii hebdomadis diu noctuque finem non fecimus vobis testificandi Euangelij gratiae Dei, nihil profecimus, quae nos tandem spes ad dicendum hodie excitabit? In priore autem de ieiunio, προσιοβος ημερας, id est, dies qui adfunt & appropinquat, appellat. Comparati igitur simus, eoque animo affecti, ut edocti sumus, nec tristi, sed hilari vultu eos dies qui instant, excipiamus, ut aequum est bonos viros & sanctos. In posteriore autem, ait cum omni tempore fructuosum esse ieiunium, tum vel maxime in quadragesima, cum in orbe terrarum eius praeconium & praedicatio denunciatur.

Serm. 25.
de quadra:

Serm. 36.

denunciatur. Est ieiunium illud quidem vtile cum omni tempore, iis qui illud sequuntur: nam nec daemones cum qui ieiunium seruat tentare audent, & custodes vitae nostrae angeli studiosius apud eos manent, qui animi ieiunio purgantur: tum multo magis nunc, cum in totum orbem praedicatio denunciatur: nec vlla est insula, non continens, non ciuitas, non natio, non angulus, qui praeconis vocem non audierit: sed & milites, & viatores, & nauae, & negotiatores cuncti ex aequo & praecipuum audiunt, & latis animis illud excipiunt. Chrysostomus homilia quadam in Genesim: Volo, inquit, aduentus sanctae quadragesimae, remedij, inquam, animarum nostrarum, vobis annunciator esse. Communis enim nostri omnium dominus, veluti pater filios indulgenter amans, cupiens ea quae vniquam peccauimus nobis abluere, quae per ieiunium fit, curationem adiuuent. Nullus igitur sit moestus, nullus etiam tristis appareat, sed omnes exultent & gaudeant, ac glorificent animarum nostrarum curatorem, qui hanc optimam nobis aperuit viam, accipiant multa cum iucunditate illius aduentum. Sed quid in re non dubia testibus opus est parum necessariis? An non istud perspici licet manifestissime ex canonibus Apostolorum? Caput enim hoc est sexagesimum nonum: Si quis episcopus, sacerdos, diaconus, hypodiaconus, lector, psalterisve sanctae quadragesimae, aut quarto hebdomadae die, aut in parasceue ieiunium non seruauerit, de gradu honoris deiecit, nisi forte per corporis infirmitatem non possit: laicus autem communionis ratione priuator. Hoc caput Constantinopolitanum concilium, quod generale sexto loco fuit, approbat capite nono & vicesimo. Cum igitur, ait, nemo nos cogat, summum ius atque id quod certum est omittere, statuimus, Apostolorum patrumque instituta traditionesque secuti, non esse quintum diem postremae hebdomadae tollendum, totamque quadragesimam violandam. Ac in Laodicea quidem synodo celebrata anno Domini circiter trecentesimo sexagesimo quarto de hoc ita cautum est. Non oportet in quadragesima quinta feria vltimae hebdomadae ieiunium dissolui, & totam quadragesimam inhonorari: sed per totos hos dies ieiunare, & ceteris abstinentiae conuenientibus, id est, aridioribus vi.

Confirmatio autem eius rei in eo generali conuentu concilioque, quod Constantinopoli Iustiniano imperatore celebratum est, huiusmodi reperitur. Eodem modo intelleximus esse nonnullos in Armenia aliisque locis, qui in sabbatis Dominicisque ieiuniorum sanctę quadragesimę diebus oia & butyrum edant. Itaque hoc etiam placuit, vt ecclesia Dei, quę in orbem terrarum propagata est, vno modo ieiunium seruet, abstineatque, vt iis omnibus quę immolantur, sic ouis, & butyro, quę fractus sunt & germina, à quibus nos abstinemus. Qui autem hoc non obseruauerint, si sint clerici, ordine mouētor: si laici, ex communione & societate eiiciuntor. Breuiter conciliū Toletanum octauū de hac item re sic censuit: Quisquis sine inuitabili necessitate atque fragilitate, & euidenti languore, seu etiam impossibilitate arctis, dieb⁹ quadragesimę esum carnium presumperit attentare, nō solum reus erit resurrectionis Dominicę, verū etiam alienus ab eiusdem diei sancta communione: & hoc illi cumuletur ad pœnam, vt ipsius anni tempore ab omni esu carniū abstineat gulam, quia sacris diebus abstinentiæ oblitus est disciplinam. Illi verò, quos aut ætas incuruat, aut languor extenuat, aut necessitas arctat, non autē prohibita violare præsumant, quàm à sacerdote permissum percipiant.

D O R O T H E A.

Quid de constitutionibus & consuetudinibus ecclesiasticis censet?

T H E O P H I L V S.

Hic sanctorum patrum regula sequenda est, qui diligenter admonent, traditiones ecclesiasticas, præsertim quę fidei non officiant, ita obseruandas, vt à maioribus traditę sunt. Sunt autem illa, quę non scripta, sed tradita custodimus, non vnus generis, quemadmodum diuus Augustinus scribit. Nam alia sunt quę toto terrarum orbe obseruantur à patribus accepta. Quę quidem putanda sunt, vel ab ipsis Apostolis, vel ex plenariis conciliis (quorum est in ecclesiis saluberissima autoritas) commendata atque statuta retineri: veluti quòd passio & resurrectio, & ascensio in cœlum, aduentus spiritus sancti, & quadragesima annua solennitate celebrantur: quòd die veneris à carnibus abstinetur,

nerur, atque alia multa, quę ab vniuersis meritò obseruantur. Has quidem certè & similes consuetudines seu constitutiones in sanctum & pium finem institutas, ac à tota ecclesia receptas nemo sine reatu peccati violauerit, nisi vel magna necessitate vel vtilitate excusetur. Quòd non idèò dico, quia sentiam ex eiusmodi constitutionibus seu traditionibus ecclesiasticis vim iustificandi pendere, aut ceteronisiis externis quātumlibet piis remissionem peccatorum aut salutem deberi (istud enim Christo soli competit) sed quòd contumacia, rebellio, & inobedientia, quę Deus exhorret & detestatur, nos peccati reos peragant. Nam si obediendum est magistratibus prophanis, nō solum propter iram, sed etiam propter conscientiam, hoc est, ne conscientia polluat peccato mortali, atque hoc obrinet in legibus ciuilibus, quę tantum ad retinendam ciuilem quietiam, & rerum proprietatem muniendam ordinatę sunt: quanto magis scelere se obstringunt, qui cuiuscemodi ecclesiasticas consuetudines tam ad conseruationem & incrementum pietatis, quàm ecclesię decoram disciplinam, & tranquillitatem proditas & receptas temere violant? Nec enim Deus minus nos subiecit ecclesię præsidibus quàm prophetis magistratibus, nec minori periculo Dei auctoritas in ecclesię ministris quàm in magistratibus contemnitur, præsertim cū horum ministerium incomparabiliter maius sit quàm illorum. Proinde vt non est consequens eum non peccare capitaliter, qui magistratibus non obtemperat, quòd leges ciuiles vim iustificandi non habeat: ita nō sequitur eum criminis reū non esse, qui cōstitutiones ecclesiasticas temerè violat, etsi in eis basim salutis constituere haud oportet. Certè non frustra Paulus Apostolus perambulans Syriam & Ciliciam, & confirmans ecclesias tanta grauitate præcepit custodiri præcepta Apostolorum & seniorum, non absoluturus à crimine, quos reperisset preiudicatos transgressores. Atque vt in obedientię vel contemptus nota cesset, scandali tamen ratio non permittit, vt à crimine sint immunes, qui constitutiones seu consuetudines publicè receptas contempnunt ac irrident. Nam & Paulus passim iubet ne faciamus quippiam, in quo frater noster offendi, scandalizari, aut infirmari possit, quin se carnes

Cap. 9.

Augu. ad
Iannarium
cau. illam
autem. 12.
distinct.

Act. 14.

potius in cæterū non māducaturū contestatur, quān offēdat fratrem. Prorsus utique stupidifunt, qui ecclesiæ præfidi- bus potestatem condendarum constitutionum ad pietatem conducentium abrogant, cūm Paulus iubeat omnia in ecclesiis ordine ac decenter fieri. Constat etiam ipsum Paulum eiusmodi ordinationes complures fecisse, quales erāt, vt mulieres velatæ ecclesiam intrarent, item vt ordo in lectiōnibus in ecclesia obseruaretur. Quibus etiam tantum tribuit vt immorigerum aut contradicentem non videretur laturus. Si quis, inquit, vult contentiosus esse, nos talem consuetudinem non, habemus neque ecclesia Dei. Atque hæc de constitutionibus seu moribus vniuersalis ecclesiæ dicta sunt. Sunt & aliæ constitutiones particulares, quæ per singulas dioceses à singulis episcopis promulgantur, quarū finis si fuerit pietas seu ecclesiæ tranquillitas & honestas, eandem planè cum prioribus rationem obrinent, sic scilicet vt sine peccato in ea diocesi, in qua promulgatæ sunt, nisi tamen iusta causa subsit, violari non possint. Aliæ porro sunt consuetudines, quæ per loca terrarum regionésque variantur: sicut est, quod alij ieiunant die mercurij, alij non; alij quotidie participant corpus & sanguinem Domini, alij certis diebus accipiunt. Et siquid aliud huiusmodi animaduerti potest, totum hoc genus rerum liberas habet obseruationes. Quod enim neq; contra fidem catholicam, neque contra bonos mores esse conuincitur, indifferenter est habendum, & pro eorum inter quos viuunt societate seruandum. Sic diuus ambrosius Augustinū docuit de hoc altero genere interrogantē: Tu (inquit) ad quancūque sortē ecclesiam (nimirum in vnitatem catholicæ ecclesiæ permanentem) veneris, eius morem serua, si cuiquam non vis esse scandalo, nec quenquam tibi. Interim non negamus præfidibus ecclesiasticis (siquid contra Dei mādatum, quod abfit, præcipitur) non esse parendum, quòd oporteat magis obedire Deo, quān hominibus.

DOROTHEA.

Tu cumularissimè in omnibus, quæ adhuc pertractata sunt & disputata, animo meo satisfecisti. Proinde recipiamus nos, si placet, in cœnationem. Tempus enim cœnæ (vt vides) hinc nos reuocat: ac mox apparati missus apponentur.

ECCLESIASTICIS. LIB. VIII. 302
tur. Me autem in primis, illic, hodie præsertim, decori gratia, adesse oportet.

THEOPHILVS.

Recedamus, quando ita vis. Siquid autem superfit quòd nondum satis intelligas, id succisiuis temporibus diligentius aliàs à nobis futūrisque explanabitur. Tu interim etiā atque etiam vide, vt summam disputationis nostræ animo inculpato tuo. Ante omnia porro danda nobis est opera, ne lux ista Euangelij, quæ mentibus nostris gratuita Dei bonitate affulsit, in nobis sine fructu hæreat. Alioqui bonus ille pater familiàs rediens detrudi nos iubebit, velut seruos inotiles, ligatis pedibus & manibus in tenebras exterioriores, vbi fletus erit & stridor dentium. Quòd si noctu *Mat. 24.* atque interdū in lege Domini meditemur, tandem similes erimus arbori, quæ plantata secus decursus aquarum, fructum suum dabit opportuno tēporē. Tum certè quicquid moliemur, Dei benignitate & clementia prosperos exitus habebit, viamque sternet ad immortalem perennēque vitam: quæ, gratia Dei & seruatoris nostri Christi Iesu, post durum istud exilium nobis contingat.

DOROTHEA.

Amen.

Institutionum Christianarum

FINIS.

INDEX INSIGNIORVM
locorum, qui in hac Christiana institu-
tione sparsim tractantur & explicantur.

D E Deo.	Folios, a.
De trinitate personarum vnius Deitatis.	3. a
De creatione mundi.	3. a
De providentia Dei in ipsius conseruatione. <i>ibidem.</i>	4. a
De Christo filio eius vnico.	4. b
De regno ipsius, quod spirituale est, ac de eiusdem sacer- dotio.	5. a
De conceptu & natiuitate ipsius.	6. a
De perpeffione eius, ac cur in crucem suffigi voluerit. <i>ibidem.</i> b	
Quam ob causam hoc genus mortis elegerit.	7. a
Quòd non solum corpore, sed anima etiam passus sit. <i>ibid.</i>	
De eiusdem sepultura.	7. b
Quid fructus ex eius morte ad nos redeat.	8. a
De eius ad inferos descensu.	<i>ibidem.</i> b
De resurrectione eiusdem.	9. a
De eius ascensione, ac fructu quem inde percipimus.	9. b
Quòd dexter affideat patri.	10. a
Quomodo apud nos habitet.	10. b
Quòd tandem venturus est, vt iudicet viuos & mortuos; deque consolatione, qua animi fidelium inde permulcē- tur.	11. a
De sancto spiritu.	12. a
De ecclesia, & Dei donis in ipsam collatis.	12. b
De signis ac notis veræ ecclesiæ.	13. a
De autoritate ac potestate ecclesiæ.	<i>ibidem.</i> b
De ministris ecclesiæ.	14. a
De summo pontifice atque episcopis.	14. b
De remissione peccatorum, quæ in vna sanctorum com- munionem accipitur.	24. a
De mortuorum resurrectione.	<i>ibidem.</i>
De vita post resurrectionem perenni & æterna.	<i>ibidem.</i>
De natura & vi legis, quâsque ob causas legem suâ Deus	

INDEX

Mos dederit.	26 b
De discrimine veteris & noui testamenti, legis & Euan- gelij.	<i>ibidem.</i>
De libertate Christiana.	31. a
De decem Dei mandatis.	31. b
De adoratione & inuocatione vnius Dei.	31. b
De imaginibus.	32 a
De honore & veneratione sanctorum.	<i>ibidem.</i>
Cur & quo pacto sancti sint venerandi.	33.
De reliquiis sanctorum martyrum, quòque numero ac lo- co esse debeant apud fideles.	40. b
Quomodo intelligendus sit Deus punire peccata patrum in filios in tertiam & quartam generationem.	42. a
De nomine Dei inaniter non adhibendo.	43. a
De votis perpetuæ continentiæ, paupertatis, & obediē- tiæ.	45. a
De sabbati sanctificatione.	53. a
De Dominico die, & aliis diebus festis.	55. a
Cur aqua lustrali, quam benedictam vocant, populus fide- lis die Dominico aspergatur in ecclesia.	<i>ibidem.</i>
De publicis supplicationibus, siue processionibus.	55. b
De honore parentibus debito, quòque pacto eos honora- ri conueniat.	57. a
De non patrando homicidio, quòtque iræ sint gradus.	58
De vitanda scortatione.	59. a
De furto non faciendo.	61. a
De falso testimonio contra alterum non dicendo.	62. a
De fugienda concupiscentia	63. a
De amore Dei, & proximi.	64. b
De precatione & modo orandi Deum.	65. b
Quid sit in Christi nomine petere.	66. a
Quas comites precatio habere debeat.	68. a
De templis ac aliis sacris locis orationi destinatis.	69. b
De ceremoniis ecclesiæ.	<i>ibidem.</i>
De oratione Dominica, & septem eius partium explana- tione.	70. a
De Angelica salutatione.	72. a
De inuocatione sanctorum, vt pro nobis intercedant.	81. a
Quomodo sancti vota, & preces nostras possint cognos-	

I N D E X.

cere.	86.b
De numero sacramentorum, ac eorundem virtute.	92.a
De baptismo, forma, effectu, & ministro eius, deque cere- monijs in ipso vſitatis.	93.b
De baptismo infantium.	96.b
De peccato originali.	97.a
De confirmationis sacramento, verbo, elemento, effectu, & ministro eius.	102.a
De sancto chrismate.	103.a
De sacramento pœnitentiæ.	108.a
De contritione, prima eius parte.	114.b
De confessione, & necessitate eius apud sacerdotem eden- dæ cum distincta peccatorum enumeratione.	115.a
De absolutione.	116.b
De satisfactione, tertia parte pœnitentiæ.	123.a
De excommunicatione.	128.a
De effectu, virtute, & ministro pœnitentiæ.	130.a
De hominis iustificatione.	130.b
De dispensatione, & mysterio aduentus Christi.	131.a
Qui per Christum iustificentur.	ibidem.
Descriptio iustificationis impij, & modus eius in statu gra- tiæ.	ibidem.
De necessitate præparationis ad iustificationem adultis, & vnde fit.	131.a
De modo præparationis.	131.b
Quid sit iustificatio impij, & quæ eius causæ.	ibidem.b
Quomodo intelligatur, impium per fidem & gratis iustifi- cari.	132.a
De acceptæ iustificationis incremento.	132.b
De observatione mandatorum, deque illius necessitate & possibilitate.	133.a
Prædestinationis temerariam præsumptionem cauendam esse.	133.b
De perseverantiæ munere.	ibidem.
De lapsis, & eorum reparatione.	134.a
Quolibet peccato mortali amitti gratiam, sed non fidem.	ibidem.
De merito bonorum operum, deque ipsius meriti ratione.	134 .b.

De volun

I N D E X.

De voluntatis nostræ viribus.	135.a
De gratia Dei, operante & cooperante.	138. a
De prædestinatione & præscientia Dei.	141. a
De rerum & actionum nostrarum contingentia.	144. b
De providentia Dei particulari.	145. a
De sacramento Eucharistiæ.	148.
De præsentia corporis & sanguinis Christi in Eucharistia.	149. b
Quo pacto intelligenda sint hæc Domini verba, Hoc est corpus meum, Hic est sanguis meus.	151. a
De transsubstantiatione, ac confutatione argumentorum, quibus vtuntur qui eam reiiciunt.	162. a
Probatio transsubstantiationis, per vniuersalem sanctorum cuiuslibet ætatis doctorum consensum.	ibidem.
Quid sit consecrare, quòdque consecratio sine solenni & canonica prece non fiat.	176. b
Cur in hoc sacramento aqua vino permisceatur.	179. a
Quas ob causas sub speciebus panis & vini administratur.	180. a
Cur duplex adhibeatur signum, ac panis seorsum conse- cretur in corpus, & vinum in sanguinem.	180. a
De communione sub vtraque, vel altera specie tantum.	180. b
Quòd Christus duplicem vſum commendauerit corporis & sanguinis sui.	ibidem.
De gemina Christi oblatione, vel de duplici eius sacrificio, cruento & incruento.	185. b. 189. a
Probatio externi ac sensibilibus ecclesiæ sacrificij per sacram scripturam & doctores orthodoxos.	192. b
Solutio cauillationum, quibus subruere conantur hæretici hoc sacrificium.	204. b
Quòd ecclesia catholica nūquam eos omnes, qui celebra- tioni huius sacrificij intersunt, ad sacramentum partici- pandum coegerit.	220. a
De adoratione corporis & sanguinis Christi in Euchari- stia.	221. a
De partibus celebrationis huius sacrificij.	223. a
Explanatio sacrosancti canonis.	228. b
De prima oblatione huius sacrificij, quæ est panis & vini.	229. a

I N D E X.

De oblatione gratiarum actionis.	ibidem.
De oblatione corporis & sanguinis Christi.	230. a
De memoria defunctorum in Christi fide, ac simul de purgatorio igne.	238. b
De quarta oblatione huius sacrificij, qua tota ecclesia offertur Deo.	238. a
De signaculo crucis.	260. b
De forma celebrandi huius sacrificij, quam ipsimet Apostoli obseruarunt.	264. b
De applicatione huius sacrificij.	267. b
De opere operato.	267. b
Cur huic sacrificio missæ nomen inditum sit.	269. a
Qua lingua celebrari debeat.	269. b
Quomodo ad sacram mensam fidelis sacramentum percipitur accedere debeat.	273.
Quod corpus Christi in sacramento etiam mali manducant.	274.
Quæ vis & efficacia sit huius sacramenti, ac de ministro ipsius.	276. b. & 278. a
De ordinis sacramento.	278. b
De sacramento extremæ vnctionis.	280. b
De virtute & ministro ipsius.	283. a
De sacramento matrimonij, de ipsius virtute, & quæ in eo sint spectanda.	283. a
De cruce toleranda, seu de afflictionibus.	286. b
De ieiunio Christiano, & ciborum delectu.	290. b
De quadragesima, & eius obseruatione.	298. a
De cõsuetudinibus & constitutionibus ecclesiasticis.	300. b

F I N I S.

Errata sic corrigito.

Folio 1. pag. 1. vers. 8. ab ultimo, flagrans. 2. ab ultimo, capessebat. fol. 3. pag. 2. ver. 11. ab vlti. quæque iisdem clauduntur. fo. 4. pa. 2. ver. 13. ab vlt. In deligendo. fo. 8. pa. 1. ver. vlt. mortificatus quidē. & pa. 2. ver. 5. qui nullis afflictionibus. fol. 12. pa. 1. ver. 9. ab vlt. viuūt habitu. fo. 13. pa. 1. vers. 21. ab vlti. sed & lignea. fol. 14. pag. 2. vers. 17. ab vlt. non iam. fol. 16. pa. 1. vers. 12. ab vlt. debita potestate spoliēt. sed vt singulos in officio contineat, & pro potestate sibi in omnes concessa. fol. 18. pag. 1. vers. 2. ab vlt. Cephas Antiochiam. fol. 19. pag. 1. vers. 17. ab vlt. etiam si æquales sint. fol. 20. pag. 2. vers. 6. ab vlt. Zozymique. fol. 21. pag. 1. vers. 1. benētentum. & pag. 2. vers. 3. referri debere. fol. 29. pag. 2. vers. 5. per carnem, id est, cū obfistente. fol. 30. pag. 2. vers. 8. ex natura humana, non ex donata gratia. fol. 31. pag. 1. ver. 6. ab vlt. retinendam & fulciendam. & pag. 2. vers. 3. ab vlt. ad illi obtēperandum. fol. 32. pag. 1. vers. 18. ab vlt. simulacro. & vers. 4. ab vlti. alis ipsum. & vers. 3. ab vlt. velum. & pa. 2. vers. 2. temeritate. fol. 35. pag. 1. ver. 6. ab vlt. nō fit. & mox abinde vers. 2. sugillaret. fol. 36. pag. 1. ver. 19. signa & prædictiones. fol. 39. pag. 1. vers. 7. ac mens figēda magis in disputatione Gregorij. fol. 40. pag. 1. ver. 2. ab vlt. Atque hæc colēdi. fol. 41. pag. 1. ver. 10. iudicauerit. fol. 43. pag. 1. vers. 4. ab ultimo. grauius fuit. fol. 44. pag. 2. vers. 2. diffidentes. fol. 48. pag. 2. ver. 8. virgines corruptæ. fol. 57. pag. 2. ver. 12. ab vlt. hic alit & conseruat. fol. 60. pag. 2. ver. 8. victor reedit. fol. 61. pag. 1. ver. 9. ab vlt. omni petenti. fol. 62. pag. 2. ver. 5. & casto fieri non posse. fol. 69. pa. 1. ver. 24. multā locutionem auerfatur Deus. fol. 72. pa. 2. ver. 22. nomē eius sanctius reddatur. fol. 75. pag. 1. ver. 17. ab vlt. Nobis pluraliter, non mihi. & pag. 2. vers. 8. tempus extendere. fol. 81. pag. 1. ver. 5. ab vlt. in hac oratione. fol. 83. pag. 2. ver. vlt. quæ per se dare poterant. fol. 85. pag. 2. ver. 20. nobis adesse. fol. 88. pag. 2. vers. 10. ab vlt. Id scientes dilecti cõfugiamus. fol. 91. pag. 1. ver. 4. aut cooperantibus eis. fol. 98. pag. 1. ver. 13. ab vlt. rectè etiam & vtiliter. fol. 99. pag. 2. ver. penult. scilicet filij Adæ. fol. 108. pag. 1. ver. 6. ab vlti. ab operibus mortuis. & pag. 2. vers. 20. apud

patrem aduocatum iustum. fol. 111. pag. 2. ver. 6. seque ab
his correptus auerteret. & vers. 6. ab vlt. vel pro reorum
salute. fol. 112. pag. 1. ver. 10. ab vlt. peccata tua, confide.
fol. 114. pag. 2. ver. 16. extrinsecus prolata. & ver. 4. ab vl.
adnumerant. fol. 116. pag. 1. ver. 2. nominatim dicere,
Sacerdotibus confitemini: quonia. & ver. 10. verba sub-
nectit. fol. 117. pag. 1. ver. 12. qui habent (inquiant). & ver.
4. ab vlt. locum hunc. & ver. penult. dum eudem. fol. 118.
pag. 1. ver. 9. ad euincendum. & pag. 2. ver. 1. constructi. fol.
119. pag. 1. ver. 13. voluerit. & ver. penult. libro ite. fol. 120.
pag. 2. ver. 3. prophetæ dicenti. & ver. 15. necessariū non est.
fol. 121. pag. 1. ver. 11. ab vlt. vel iudiciis. fol. 122. pag. 1. ver.
14. ab vlt. offertur. & pa. 2. ver. 9. ne tranſuerſū quidē v-
nguem. fol. 123. pag. 1. ver. 7. animo meo abunde. & pag. 2.
ver. 9. ab vlt. hanc præpositis. fol. 124. pa. 1. ver. 3. quo autē
modo fructificare poterimus: si vtrique peccatis aduerſa
faciamus. fol. 134. pag. 1. ver. 8. lapsi reparatio. 135. pag. 1.
ver. penult. consilij sui. fol. 136. pag. 1. ver. 15. illum dignū.
fol. 142. pag. 2. ver. 12. & decreuit. fol. 144. pag. 2. ver. 5.
prætereuntem viatorem. fol. 147. pag. 1. ver. 10. **Quin**
hoc etiam. & vers. 16. ab vlt. proinde que iustum. fol.
149. pag. 1. ver. 2. specie operam. fol. 158. pag. 1. ver. 10.
alia species nominatur. fol. 162. pag. 1. ver. 8. ab vlt. vi-
ta non fuit. fol. 163. pag. 1. ver. 17. ab vlt. Illud inquam ip-
sum. fol. 166. pag. 2. ver. 20. versaretur. fol. 169. pag. 1.
ver. 5. armemus. 16. confirmat. fol. 170. pag. 1. ver. 9. offer-
tur. pag. 1. ver. 6. esse fimbriam. 32. est, voluit Do. fo. 171.
pa. 1. ver. 4. extra. veritas. 7. discipulis. 8. sanguinis vsu. 12.
vini specie. 14. inuisibili. 18. ipsa tranſmutari. 19. remaneat
substantia. 31. Dominici corp. ibidem pag. 2. ver. à fine 8.
inſcrutabilis. fo. 172. pag. 1. ver. 5. sui ipsius. pa. 2. ver. su. 25.
aqua in vinū. fol. 173. pag. 1. ver. 4. subnectit. fol. 175. pa.
1. ver. 2. a sin. ſtantinopolitanus. pag. 2. ver. 3. extra quam
nullus ſaluatur. fol. 177. pag. 1. ver. 2. benedicit. vers. 4. à
fine, at suū. pag. 2. ver. 6. omnipotentis. fo. 18. pag. 2. ver.
16. vos debetis. fol. 182. pag. 2. ver. 9. intelligitur. fo. 183.
pag. 1. ver. 14. vbi liberior. fol. 185. pag. 1. ver. 12. te velle.
fol. 186. pag. 2. ver. 4. ad eudem. fo. 187. pag. 1. ver. 9. Mel-
chisedecini. fol. 190. pag. 1. ver. 6. à fine, coaruum. pag. 2.
ver. 7. à fine, circūdatus est. fo. 191. pa. 1. ver. 9. omnes per-

pag. 2. ver. 6. à fine, Propheta loquitur. fol. 193. pa. 1. ver.
25. nonus etiam. fol. 195. pag. 1. ver. 5. quodd offerrebat. **197.**
fol. 196. pag. 2. ver. 16. Simcon in. 25. sacrificium. fo. 197.
pag. 2. ver. 27. sub tegumentis. fol. 201. pag. 1. ver. 2. hinc
enim. 32. alia atque alia ratione. pag. 2. ver. 3. aſtatur. fol.
202. pa. 1. ver. 14. Theophilaſtus: Simul arque. fo. 203. pa.
1. ver. 3. & 4. explicatius ei lo. fo. 204. pa. 2. ver. 17. intelli-
go, ea omniū. fol. 205. pag. 1. ver. 1. si nullū. 9. quin simul.
19. potissimū. 33. sacrificium nouæ. fo. 206. pa. 1. ver. 3. At
sacer. 28. meis meritis. fol. 207. pag. 2. ver. 26. subnectit.
fol. 209. pag. 1. ver. 22. decum tibi. fol. 212. pag. 2. ver. 8. hos
palsim. fol. 215. pag. 1. ver. 23. sacramentaliter. fol. 220. pa.
1. ver. 12. peracta. ver. penult. nonus. fol. 222. pag. 2. ver. 30.
quum. fol. 224. pa. 1. ver. 3. acceptam. pag. 2. ver. 10. inci-
pit. fol. 226. pa. 1. ver. à fine, 5. ministrū præ. fol. 228. pa. 1.
ver. 18. $\pi\rho\sigma\tau\iota\chi\alpha\varsigma$. fol. 231. pag. 2. ver. 2. Chryſogoni. fol.
234. pag. 2. ver. 26. bonorum videlicet. fol. 236. pag. 1.
ver. 13. hostiam san. ver. pen. quum corpus. fol. 237. pag. 1.
ver. à fine, 6. terreno isto. fol. 240. pa. 1. ver. 22. & precatō-
re. 30. sibi ipsi que. fol. 242. pag. 2. ver. 11. à fine, ex eleemo.
fo. 247. pa. 1. ver. 16. stipula cō. pa. 2. ver. 8. siue iudicio. 6. à
fine, detrimenti & versu. fo. 248. pa. 2. ver. vl. sæuisimis.
fol. 249. pa. 1. ver. 18. exequiis. 19. coniūge versum sequē-
tem cū versu sequēte, nec enim separata est sentētia: & in
ver. 28. quod est cedere, scribe cū diphthōgo, cedere. fol.
251. pag. 1. ver. 31. subiiciantur. fol. 252. pag. 2. ver. 15. com-
paratum. fo. 253. pag. 1. ver. 5. à fine, subuertere. fol. 163.
pag. 2. versu 28. sine literis. fol. 265. pag. 1. versu 1. à
permultis. fol. 266. pag. 2. ver. 8. facerent. II. excerptum.
fol. 268. pa. 2. ver. 25. sine bono. fol. 269. pag. 2. ver. 7. à fi-
ne, hanc rationem. fo. 270. pag. 1. ver. 4. à fine, noui testa.
fo. 272. pag. 1. ver. 31. Gallicanas. fol. 273. pag. 2. ver. 5. à fi.
cūmque. fol. 274. pag. 1. ver. 7. à fine, essentialiter. fo. 279.
pag. 1. ver. 7. à fine, presbyterij: fol. 283. pa. 2. ver. à fine, II.
Mileuitani. fol. 284. pag. 1. ver. 12. duxerit. 30. oboriatur.
fo. 288. pag. 2. ver. 7. à fine. Perdit nos Dom. fo. 291. pa. 1.
ver. 17. haud du. fol. 293. pag. 1. ver. 11. cachinnatur. fo. 295.
pag. 2. ver. 25. laſi. fol. 301. pag. 1. ver. 6. à fine, inobediē-
tiæ, vna dictione. pag. 2. ver. 11. non habemus, neque.